

די יודישע

פאָלקס־געשיכטע

נאָך דער

„פאלקסטהימליכער געשיכטע דער יודען"

— פון —

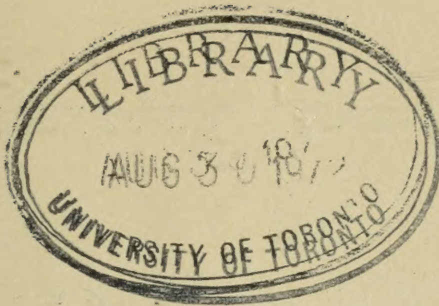
פראפעסאר ה. גרעטץ.

++++++++++++++++++

ניי איבערדרוקט, אויסגעבעסערט און פערפאָלקאָמט
ביז צו דער געגענוואַרטיגער צייט
פון בן־צבי.

ערשטער טהייל.

חיברו פאבלישינג קאמפאני
52-50 עלדרידזש סט., ניו־יאָרק.

LIBRARY
AUG 3 0 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

אינהאלטס־פערצייכניס:

נאָר דיא אַלטע צייט.

דער גלות בבל און דער בית שני.

דיא צייט פון חשמונאים.

דיא צייט פון הורדוס משפחה.

פּאָררעדע

צו דער אַמעריקאַנער אויסגאַבע פון היינריך גרעטץ'ס „געשיכטע פון פון דעם אידישען פאָלק".

דאָס היסטאָרישע געפיהל, דאָס בעוואוסטזיין פון א היסטאָרישעם פאָלק און דער וואונש צו קענען זיין געשיכטע, איז א בעזאָנדערע כאראקטעריסטישע אייגענטהימליכקייט פון דעם אידישען פאָלק. שוין אין דיא גאנץ אלטע צייטען, ווען די ציוויליזירטעסטע פעלקער פון דער וועלט האָבען נאָך גאָר קיין אידעע געהאַט פון וועלט־געשיכטע, ווען די קונסט פון שרייבען אָדער אויסמאָהלען מענשליכע געדאנקען דורך געוויסע צייכענס האָט זיך נור וואָס געהויבען צו ענטוויקלען, ריכטיגער נאָך, ווען דיעזע קונסט איז נאָך געגאַנגען אין איהרע קינדער שיכעלעך, האָבען דיא גרויסע אנפיהרער פון דעם אידישען פאָלק שוין געשריעבען וועלט געשיכטע.

דאָס ציוויליזירטעסטע פאָלק פון יענע אלטע צייטען, די עגיפּטער, האָבען צוואר געשריעבען פיעלע ליעדער, געזעצע און ערצעהלונגען, אָבער זיי האָבען נאָך ניט געטרוימט פון געשיכטע, זאָגאר ניט פון דער געשיכטע פון זייער אייגענעם פאָלק, פון וועלט־געשיכטע, פון דער געשיכטע פון דער ענטוויקלונג און פון דעם פּראָגרעס פון דער מענשהייט איז גאָר קיינע רעדע ניט געוועזן און האָט גאָר ניט געקענט זיין.

דאַגעגען אָבער הויבט זיך אָן תורת משה, דער חומש, מיט דער וועלט־געשיכטע, מיט דער געשיכטע פון דעם ערשטען מענשען און זיינע נאכקאָמען, דיא דורות נאָך איהם. דער נאָמען תורה בעדייטעט לעהרע, געזעצע, מאָראל, פאָרשריפטען, ווי זיך אויפצופיהרען אין לעבען. די תורה וואָלט אלזאָ געדאַרפט זיך אָנהויבען מיט געזעצע, חוקים, משפטים, דינים, דאָס היסטאָרישע געפיהל, ריכטיגער נאָך, דאָס היסטאָרישע בעדירפנים פון דעם אידישען פאָלק אָבער האָט פעראנלאסט משה רבינו, ער זאָל אָנהויבען זיין תורה מיט היסטאָרישע ערצעהלונגען און געשיכטליכע בעשרייבונגען פון דער פערגאַנגענהייט.

דאָס גאנצע ערשטע בוך, ספר בראשית, בעשטעהט נור פון געשיכטע: פון דער געשיכטע פון דעם ערשטען מענשען, אדם הראשון, פון זיינע קינדער,

פון דעם אנפאנג פון אקערבוי, פיהצוכט, מוזיק און האנדוועריקע. יבל איז געווען דער פאָטער פון נאמאדען און פיהציכטער. „אבי כל יושב אחל ומקנה״. זיין ברודער יובל איז געוועזן דער פאָטער פון אלע מוזיקער: „אבי כל תופש כנור ועוגב״. תובל קין איז געוועזן דער פאָטער פון אלע מעכאניקער: „לוטש כל חרש נחשת וברזל״. שפעטער דערצעהלט אונז דאָס זעלבע ספר בראשית פון דעם מבול, פון פאָטער נח מיט זיין תיבה. און ווי ער איז געוואָרען דער ערשטער פלאנצער פון דעם וויינשטאָק און ווי ער האָט אויסגעפונען די זאָנדערבארע קראפט, וועלכע געפינט זיך אין וויין. ווייטער ווערט דערצעהלט פון דעם דור הפלגה, פון דעם ערשטען גרויסע געביידע, דעם טהורם פון בבל, און פון דעם ענטשטעהען דער פערשיעדענע שפראכען. שפעטער דערצעהלט אונז דאָס זעלבע בוך פון דעם אור־פאָטער פון דעם אידישען פאָלק, פון אברהם אבינו, פון זיינע וואנדערונגען אין פערשיעדענע לענדער, פון די קריעג, וועלכע ער האָט געפיהרט און פון זיינע זיעגע איבער די קעניגע פון ווייטע לענדער. דאָס 14טע קאפיטעל פון בראשית, וועלכעס הויבט זיך אָן מיט „ויהי בימי אמרפל מלך שנער,״ איז א קאפיטעל פון דער וועלט־געשיכטע. דיא געבורט פון ישמעאל, פון עשו און יעקב, די גרינדונג פון דעם שפעטערען קעניגרייך ארום און פון אנדערע קעניגרייכע און פירסטענטהימער, זיינען קאפיטלעך פון דער וועלט־געשיכטע.

עס איז וואהר, אז ווייטער בעשעפטיגט זיך דאָס בוך בראשית נור מיט דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק, אָבער אימער נור מיט געשיכטע.

דאָס צווייטע בוך פון תורת משה, ספר שמות, הויבט זיך וויעדער אָן מיט דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק און עס ווערט פאָרטגעזעצט ביז צום 20טען קאפיטעל, ווען עס הויבען זיך שוין אָן געזעצע, חוקים, משפטים און מאָראל לעהרען, אָבער אויך דיעזע געזעצע און לעהרען ווערען פון צייט צו צייט אונטערבראָכען מיט היסטאָרישע ערצעהלונגען פון דיא וואנדערונגען פון דעם אידישען פאָלק אין דער מדבר.

אין די פאָלגענדע ביכער: ויקרא, במדבר און דברים, געפינען מיר דיעזעלבע אָרדנונג אָהן דעמזעלבען פּלאן. געזעצע, פאָרשריפטען און מאָראלישע לעהרען, אונטערבראָכען און דורכגעפלאָכטען מיט היסטאָרישע ערצעהלונגען. מען קען גאנץ פעסט בעהויפטען, אז דער הויפּט כאראקטער פון תורת משה איז געשיכטע. אָנפאנגס וועלט־געשיכטע און שפעטער נור די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. נאָך מעהר, דער הויפּט גרונד פון פיעלע מצות, חוקים ומשפטים איז א היסטאָרישער. די הויפּט אידישע יומים טובים זיינען היסטאָרישע עראינערונגען. לא תתעב מצרי, כי גר׳ היית בארצו, איז א היסטאָרישע עראינערונג. „לא תתעב אדומי, כי אחיך הוא״, איז וויעדער געגרינדעט אויף א היסטאָרישען פאקט.

די הייליגע שריפט נאָך תורת משה, די ביכער יהושע, שופטים, שמואל

און מלכים, זיינען היסטאָרישע ווערק. זיי בעשטעהען אין גאַנצען פון דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק און פון זיינע בעציהונגען פון די פעלקער ארום. זיי גיבען אונז אַ דאָפּעלטע געשיכטע: די געשיכטע פון פּאָליטישע און עקאָנאָמישע בעגעבענהייטען און די געשיכטע פון דעם איננערען לעבען פון דעם פאָלק, פון זיין וועלט אנשויאונג, פון זיינע זיטען און געברויכע און פון זיינע געפיהלע. זיי דערצעהלען אונז פון דעם פּאָליטישען לעבען פון דעם אידישען פאָלק און דער צייט פון דער אידישער רעפּובליק, בימי שפוט השופטים, פון זייערע קריעגע און זיעגע, פון די וועלטליכע שופטים אָדער פּרעזידענטען און פון די גייסטליכע שופטים אָדער פּרעזידענטען, אנפיהרער פון דעם אידישען פאָלק, ווי עלי און שמואל. זיי דערצעהלען אונז פון אַ פרוי אלס פּרעזידענט פון דער אידישער רעפּובליק — דבורה: „והיא שופטת את ישראל בימים ההם". דאָס איז אַ וואהרע, רעגעל רעכטע פּאָליטישע געשיכטע. זיי שילדערען אָבער אויך דאָס פאָלקס־לעבען און דאָס פּריוואַט לעבען פון דעם אידישען פאָלק. די ערצעהלונגען פון מיכה מיט דעם שבט דן, פון דער פלגש בגבעה און די ערצעהלונגען פון דעם קליינעם בוך רות זיינען וואהרע, געטרייע בילדער פון דעם פאָלקס לעבען. די ביכער שמואל און מלכים דער־צעהלען די געשיכטע פון דער אידישער פעראייניגטער און געטהיילטער מאָ־נארכיע.

אז אויסער דיעזע ביכער, האָבען זיך געפונען נאָך אנדערע היסטאָרישע ביכער ביים אידישען פאָלק, בעווייזען אונז פיעלע נעמען פון היסטאָריקער פון יענע אלטע צייטען, ווי ספר גד הנביא, ספר עידו החוזה, דברי הימים למלכי ישראל און דברי הימים למלכי יהודה. דיעזע היסטאָרישע ביכער זיי־נען צוואר פערלאָרען געגאַנגען, עס איז פון זיי געבליבען נור דער נאָמען, אָבער דאָס בעווייזט דאָס היסטאָרישע בעוואוסטזיין פון דעם אידישען פאָלק.

ווען מיר זאָלען בעטראַכטען די ציוויליזירטעסטע פעלקער פון יענע צייטען, די פעניציער און די גריכען, וועלען מיר געפינען, אז אין דער צייט, ווען עס האָבען געשריעבען היסטאָרישע ווערק שמואל, גד הנביא, עידו החוזת און אנדערע, האָבען די פעינציער און גריכען נאָך קיין אידעע געהאַט, וואָס עס הייסט געשיכטע. דער גרויסער גריכישער דיכטער האָמער האָט געשריעבען נור געדיכטע. ער האָט בעזונגען דעם טראָמאַנישען קריעג, אָבער ער האָט קיין געשיכטע געשריעבען.

פון שרייבען געשיכטע, פון קענען זייער געשיכטע, פון וועלען וויסען זייער געשיכטע, האָבען געוואוסט נור אידען. די בעריהמטע אידישע נביאים, די ערהאבענע מאָראַל פּרעדיגער פון דעם אידישען פאָלק: ישעיה, ירמיה, הושע, עמוס, יחזקאל און אלע אנדערע האָבען צוואר געפּרעדיגט נור מאָראַל און האָבען געלערענט נור גוטע זיטען, אָבער אין דער זעלבער צייט האָבען

זיי אויף געלערנט און געשריעבען געשיכטע. פיעלע קאפיטלעך פון ישעיה, הושע, ירמיה, עמוס, מיכה, זכריה און אנדערע נביאים ענטהאלטען נור היס־טאָרישע ערצעהלונגען. מיר לערנען פון זיי די געשיכטע פון דעם גרויסען ער־אָבער ער סנחריב, פרעה נכו, תרהקה מלך כוש, נבוכדנאצר און אנדערע הער־שער. נור פון דער ביבעל, נור פון דער הייליגער שריפט האָט די ציוויליזירטע וועלט געוואוסט פון דיעזע הערשער און פון זייערע עראָבערונגען. ערשט אין דער נייעסטער צייט האָבען היסטאָרישע פאָרשער אויסגעפונען פיעלע דאָקומענטען, וועלכע בעשטעטיגען די היסטאָרישע פאקטען פון דער ביבעל. ווען ניט די ביבעל, וואָלטען מיר ביז אויף היינטיגען טאָג ניט געוואוסט פון יענע נאפאָלעאָנס פון די אַלטע צייטען.

די ביבעל האָט געוויזען דעם וועג פראנצויז באָטהאָ, דעם ענגלענדער הענרי לאַיארד, דזשאָרדזש סמיטה און אלע אנדערע, וואו צו זוכען און וואו צו געפינען די היסטאָרישע דאָקומענטען און מאָנומענטען פון יענע גאנץ אלטע צייטען. דאָס אידישע פאָלק האָט זיך שטענדיג אינטערעסירט מיט זיין אייגענער געשיכטע און מיט דער געשיכטע פון די פעלקער ארום איהם. ביים אידישען פאָלק איז עס געווען א וואהרעס בעדירפניס צו קענען זיין געשיכטע און די וועלט געשיכטע.

נאָך דעם חורבן בית ראשון איז דיעזעס היסטאָרישע געפיהל צוואר אונ־טערבראָכען געוואָרען אויף א קורצע צייט, אָבער קוים זיינען זיי צוריק געקומען פון גלות בבל, האָבען זיי ווידער אָנגעהויבען זיך צו בעשעפטיגען מיט געשיכ־טע. די ביכער עזרא, נחמיה, דניאל און דברו הימים זיינען היסטאָרישע ווערק. אויסער דעם זיינען אין יענער צייט אָנגעשריעבען געוואָרען פיעלע האלב היס־טאָרישע, האלב פאנטאסטישע ביכער, וועלכע אידען האָבען צוואר ניט אָנ־גענומען, אנדערע פעלקער אָבער האָבען זיי אָנגענומען אלס היסטאָרישע ווערק און האָבען זיי גערופען „אפאָקריפי", פערבאָרגענע שריפטען, ניט פערעפענט־ליכע היסטאָרישע ביכער, ווי דער צווייטער טהייל פון עזרא, די דריי ביכער פון די מכבים אָדער מאקאבעער און אנדערע קלענערע ערצעהלונגען.

דאָס היסטאָרישע געפיהל ביי אידען איז קיין מאל ניט פערלאָשען גע־וואָרען. זאָגאר אין די צייטען פון דעם גרעסטען אומגליק פאר דעם אידישען פאָלק, נאָך דער צושטערונג פון דעם בית שני דורך דעם רוימישען קייזער טיטוס, האָט דער געלערנטער יאזעפוס־פלאוויוס אָנגעשריעבען די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק ביז אין זיין צייט.

עס איז א מערקווירדיגער פאקט, אז אין דער צייט, ווען יאזעפוס פלאוויוס האָט אָנגעשריעבען זיין געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק, האָבען די גריכען שוין לאנג געהאט זייערע פילאָזאָפען: סאָקראטעס, פלאטא, אריסטאָטעלעס און אנדערע, אָבער קיין געשיכטע. די רוימער האָבען געהאט גרויסע הערשער, קלוגע געזעצגעבער, בעריהמטע אדוואָקאטען, בעגייסטערטע פערטהיידיגער פון

דעם פאָלק, טאפפערע גענעראלען, גרויסע דיכטער, אָבער קיין געשיכטע און קיינע געשיכטע שרייבער. דער ערשטער רוימישער געשיכטע שרייבער, טיטוס ליוויוס, וועלכער האָט ווירקליך אָנגעשריעבען די געשיכטע פון רוים, האָט געלעבט אין דער זעלבער צייט פון יאָזעפוס פלאוויוס און עס איז נאָך א פראגע, ווער עס האָט פריהער געענדיגט זיין געשיכטע.

מען רופט דעם גריכישען היסטאָריקער הערעדאטאָס „דער פאָטער פון דער געשיכטע". דאָס איז אָבער גרונד פאלש. דער פאָטער פון דער געשיכטע איז געווען משה רבינו, וועלכער האָט אָנגעשריבען א וועלט־געשיכטע טויזענד יאָהר פריהער, איידער הערדאָטאָס איז געבאָרען געוואָרען. דאָס אידישע פאָלק איז געווען א היסטאָרישעס פאָלק פיעלע הונדערטער יאָהרען, איידער עס איז געקומען אין דעם קאָפּ פון א גריכישען דענקער צו שרייבען געשיכטע.

מיט יאָזעפוס פלאוויוס איז געשטאָרבען דער לעצטער גרויסער אידישער היסטאָריקער פון די אלטע צייטען. עס איז אָבער געשטאָרבען נור דער היס־טאָריקער, ניט דאָס היסטאָרישע געפיהל און ניט דאָס בעדירפנים פון היס־טאָרישע קענטניסע. דאָס לעבען פון דעם אידישען פאָלק האָט זיך געענדערט. די געגענוואַרט איז געוואָרען דונקעל און טרויעריג. אין יעדען לאַנד האָבען די דאָרטיגע אידען געלעבט אונטער אַנדערע אומשטענדע, אונטער אַנדערע פער־העלטניסע. פון אַן אלגעמיינער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק האָט קיינע רעדע געקענט זיין. אידען זיינען צו זעעט און צושפּרייט געוואָרען איבער אלע לענדער פון דער דאַמאָלס בעקאַנטער וועלט. דאָס גייסטיגע לעבען פון דעם אידישען פאָלק האָט זיך קאָנצענטרירט און אויסגעדריקט אין דער שולע, איי בית המדרש, אין דער אַקאַדעמיע פון געזעץ קענטניס און געזעץ וויסענשאַפט, מיט אַנדערע ווערטער, אין דער משנה, אין דער גמרא און אין די מדרשים.

דאָס היסטאָרישע געפיהל פון דעם אידישען פאָלק איז אויך דאַן ניט אנשלאָפען געוואָרען. עס האָט זיך אויסגעדריקט און עס האָט געקלונגען העלל און לויט אין דיעזער נייער ליטעראַטור. מיר געפינען אין תלמוד און אין די מדרשים. פיעלע היסטאָרישע פאַקטען, פיעלע היסטאָרישע גערדאַנק־טעג. פיעלע בעשטימונגען פון דעם תלמוד זיינען געגרינדעט אויף היסטאָרישע בעגעבענ־הייטען. דער חכמי התלמוד האָבען אויסגעפונען פיעלע אלטע היסטאָרישע דאָקומענטען, וועלכע זיי פלעגען רופען מגלות סתרים, פערבאָרגענע ראָללען אָדער שריפטען. די מסכתא אבות אָדער פרקי אבות הויבט זיך אַן מיט דער שלשלת הקבלה אָדער די געשיכטע פון דער אידישער טראַדיציאָן. „משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים". וואו און ווען מען האָט נור געקענט, האָט מען אויסגעפאָרשט און פערצייכענט היסטאָרישע פאַקטען. ווען מען האָט עס ניט געקענט, האָט מען זיך בעשעפטיגט מיט דער אלטער גע־שיכטע, מען האָט געזאַמעלט לעגענדען, זאַגען און ערצעהלונגען פון די וועלט־צייטען און מען פלעגט זיי איבערגעבען דעם פאָלק אַם שבת און אין די ימים

טובים. שפעטער האָט מען זיי פערשריעבען אלס הגדות פון דעם תלמוד און אין די מדרשים.

די גרויסע מענער פון דעם אידישען פאָלק, די חכמי התלמוד, פלעגען אָפט פיהרען דעבאטען און געזעץ שטרייטיגקייטען איבער היסטאָרישע בעגעבענהייטען. יעדער האָט געזוכט מיטלען און וועגען, ווי אזוי די תורה, די אלטע לעהרע און די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק זאָל ניט פערגעסען ווערען. יעדער האָט געזוכט צו בעשעפטיגען דעם גלויבען, צו פערשטארקען דאָס אידישע נאציאָנאל געפיהל און אויפרעכט צו האלטען די אידישע האָפנונגען אויף א בעסערע צוקונפט.

עס האָט זיך געבילדעט א סאָרט אריסטאָקראטיע. מען האָט אָנגעשריבען א ספר יוחסין. יעדער איד, וועלכער האָט נור געקענט, האָט געזוכט צו בעקומען א יחוס בריעף, א בעווייז, אז ער קומט ארויס פון בעוואוסטע עלטערען, אז ער איז א היסטאָרישע פערזאָן.

דער תלמוד און די מדרשים גיבען איבער ניט נור היסטאָרישע פאקטען פון זייערע צייטען, זיי שפיעגלען אויך אָפּ דאָס אינערע לעבען פון דעם אידישען פאָלק, זיינע פריידען און זיינע ליידען, זיין ווירקונג און זיין שטרעבען, זיינע וועלט אנשויאונגען און זיינע האָפנונגען. דער תלמוד און די מדרשים זיינען וואהרע, עכטע היסטאָרישע ווערק, אויסגעמישט מיט ביבעל ערקלעהרונגען און געזעץ בעשטימונגען. די שול, דאָס בית המדרש, איז געוואָרען דער פלאץ, וואו דאָס אידישע פאָלק האָט געקענט בעפרידיגען זיין בעדירפניס פון היסטאָרישע קענטניסע.

דיא צייטען אָבער זיינען אימער ערגער געוואָרען פאר אידען. עס האָבען זיך אָנגעהויבען פערפאָלגונגען, אונטערדריקונגען, פערטרייבונגען און בעליידיגונגען. אידען האָבען געמוזט אויסוואנדערען פון לאנד צו לאנד און ארומוואנדערען פון פאָלק צו פאָלק. דאָס קריסטענטהום איז געוואָרען אימער מעכטיגער און עס האָט געשטרעבט אָפצונעהמען די וועלט. דאָס יודענטהום איז איהם געוואָרען א דארן אין אויג. די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק איז געוואָרען די געשיכטע פון זייערע ליידען, שמערצען, פערפאָלגונגען און ערנידערונגען.

דאָס בוך „שבט יהודה" פון רבי שלמה אבן ווירגא איז דאָס בעסטע היסטאָרישע ווערק פון יענע צייטען פון מיטעל אלטער. אין דער צייט פון די קרייצציגע זיינען ווילדע, פאנאטאזירטע, בארבארישע באנדען אָנגעפאלען אויף פיעלע אידישע געמיינדען אין פערשיעדענע לענדער און האָבען געראובט און געמאָרדעט אידען אָהן שוינונג און אָהן ערבארמען. די לעהר־שולען, די בתי מדרשים, האָבען געמוזט געשלאָסען ווערען. אידען האָבען דערצעהלט די געשיכטע פון זייערע ליידען אין קנות, אין סליחות, און תפלות און פיוטים.

דער געלערנטער לעאָפּאָלד צונץ האָט אויסגעפאָרשט דיעזע אידישע

תפלות פון די שפּעטערע צייטען און האָט בעוויזען, ווי יעדע סליחה, יעדע קנה און פיעלע תפלות זיינען פערפאסט געוואָרען אלס היסטאָרישעס מאָנומענט, אלס עראינערונג פון א טרויעריגער בעגעבענהייט פון דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. די בעוואוסטע קנה „שאלי שרופה באש לשלום אבליך" איז פערפאסט געוואָרען פון רבי מאיר מרויטענבורג אין דעם 13טען יאָהרהונדערט איבער די ספרי תורות, וועלכע די קרייצפיהרער האָבען פערברענט אין פיעלע שטעדט אין דייטשלאנד. די תפלה „אב הרחמים" איז פערפאסט געוואָרען אין דער זעלבער צייט.

אלס היסטאָרישע עראינערונג פון שפּעטערע צייטען האָבען מיר די סליחות לכ' סיון, וועלכע בעשרייבען דאָס אידישע מארטירערטהום אין 1648—1649 אָדער גזירת ת"ח אונטער באָגדאן כמיעלניצקי.

אידען זיינען איינגעשלאָסען געוואָרען אין געהעטאָס און זייער איינציגער טרייסט, זייער איינציגע פרייד און האָפנונג איז געבליבען זייער אלטע ליטע־ראטור. דאָס היסטאָרישע געפיהל איז אָפּגעשוואכט געוואָרען, אָבער ניט אָפּגע־שטאָרבען. געלערנטע אידען האָבען צוואר געשריעבען ביכער נור איבער גע־זעצע, דינים און מנהגים, אָבער אין די פאָררעדען און איינלייטונגען צו דיעזע ספרים געפינט מען גאנץ אָפט וויכטיגע היסטאָרישע פאקטען. מען דארף זיי נור זאמלען. מען דארף זיי זוכען, מען דארף זיי אויסזיפּען און אויסקלייבען. דאָס איז קיין לייכטע ארבייט. מען מוז זיך גיבען פיעל מיה, מען מוז האָבען פיעל געדולד אום צו זאמלען אלע דיעזע דאָקומענטען, אלע דיעזע שריפטען, אלע דיעזע פאקטען און עראינערונגען.

די פערפאָלגונגען און אונטערדריקונגען האָבען נאָך מעהר צו זעעט און צושפּריים דאָס אידישע פאָלק. דאָס צוזאמענשטעלען פון א געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק איז געוואָרען נאָך שווערער. די אידען פון יעדען לאנד האָבען גע־האָט זייער אייגענע געשיכטע.

מיט דעם אָנפאנג פון דעם 17־טען יאָהרהונדערט איז געקומען א נייע צייט פאר די מענשהייט. די פעלקער האָבען אָנגעהויבען צו פאָדערען פריי־הייט און גלייכהייט. די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן און די קריעג, וועלכע נאַ־פּאָלעאָן דער ערשטער האָט געפיהרט, האָבען פערברייטעט ליכט און פרייהייט אין אלע ציוויליזירטע לענדער. אויך אידען האָבען אָנגעהויבען צו פאָדערען מענשען רעכטע, און אויך בירגער רעכטע. דאָס היסטאָרישע געפיהל און דאָס היסטאָרישע בעדירפניס פון דעם אידישען פאָלק האָבען זיך אויפגעכאפּט פון זייער שווערען היפּנאָטישען שלאָף און האָבען אָנגעהויבען צו פאָדערען א גע־שיכטע, אַן אלגעמיינע אידישע געשיכטע פון די אלטע ביז אין די נייע צייטען.

פיעלע אידישע געלערנטע האָבען דאן פּרובירט אָנשרייבען געשיכטע

ביכער אָדער וועגינסטענס געשיכטליכע ביכער, היסטאָרישע שריפטען. פאָל־שטענדיג געלונגען, א גוטע, ריכטיגע, וויסענשאַפטליכע געשיכטע האָט אָבער אָנגעשריעבען נור איינער — רבי הירש גרעטץ אָדער פּראָפעסאָר היינריך גרעטץ.

היינריך גרעטץ האָט אם בעסטען געקענט די קוועללען, פון וועלכע מען קען שעפּען מאַטעריאַל פאר די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. ער האָט אויסגעלערנט און אויסגעפאָרשט אלע גריכישע און לאַטיינישע שריפטען, וואו עס ווערען דערמאהנט פאקטען פון דער אידישער געשיכטע. ער איז געוועזען גוט בעקאַנט מיט דעם תלמוד און מדרשים. ער האָט גוט געקענט די גרויסע אידישע ליטעראַטור, וועלכע האָט זיך ענטוויקעלט נאָך דעם תלמוד און דערביי האָט ער אויך גוט געקענט די ליטעראַטורען פון אנדערע פעלקער, וועלכע האָבען אירגענד וועלכען בעצוג אויף אידען און יודענטהום.

היינריך גרעטץ האָט אָנגעוויזען, ווי צו פערשטעהן דעם תלמוד און די מדרשים, ווי זיי צו „לערנען", ווי זיי צו קענען און ווי אזוי אויסצוגעפינען דעם היסטאָרישען זינן, די היסטאָרישע בעדייטונג און דעם היסטאָרישען ווערטה פון די פערשיעדענע שולען, פערשיעדענע מיינונגען און פערשיעדענע שטרעבונגען פון די חכמי התלמוד, פון די גרויסע גייסטער פון דעם יודענטהום אין די פיער־פינף יאָהרהונדערטע נאָך דעם חורבן בית שני.

ווער עס האָט קיין געשיכטע געלערנט, דער מאכט געוועהנליך צוויי גרויסע פעהלער. ערשטענס, ווען ער לערנט דעם תלמוד און ער געפינט דאָרט: „אמר רבי יהושע", „אמר רבי אליעזר", „בית הלל אומרים", „בית שמאי אומרים", שטעלט ער זיך פאָר, אז דאָס זיינען געוועזען נור „זאָגער", באַנק־קוועטשער, אקאַדעמיקער, וועלכע האָבען געשטעלט געוויסע פראגען נור אום צו קענען זיך מפלפל זיין, אום צו דעבאַטירען, אום ארויסצואווייזען זייערע קענטניסע. פון דער וועלט, פון דעם ווירקליכען לעבען, פון די פּאָליטישע, רעליגיעזע און סאָציאַלע שטרעמונגען און שטרעבונגען פון זייער צייט האָבען זיי גאָר קיינע אידעע געהאַט. היינריך גרעטץ ווייזט אונז, אז די חכמי התלמוד זיינען געוועזען ניט נור „זאָגער", זאָנדערן מענשען, וואהרע מענשען פון בלוט און פלייש, ווירקליכע אָנפיהרער פון זייער פאָלק, וועלכע האָבען טיעף געפיהלט דאָס וואָהל און דאָס וועה פון זייער פאָלק. די צוויי גרויסע שולען, וועלכע מיר רופען געוועהנליך „בית שמאי" און „בית הלל", זיינען געוועזען די פאָרשטעהער און פערטרעטער פון צוויי שטרעמונגען, פון צוויי אידיש־סאָציאַלע פּארטייען. יעדע פּאַרטיי האָט עס געוויס גוט געמיינט מיט דעם פאָלק און האָט געשטרעבט צו בעווייזען די ריכטיגקייט פון איהר מיינונג דורך געזעץ בעשטימונגען. מיר קענען זאָגען, אז די „בית שמאי", האָבען פאָרגעשטעלט די שטרענג אָרטהאָ־דאָקסע פּאַרטיי און די בית הלל — די ליבעראַלע פּאַרטיי. דאָס זעלבע קענען מיר זאָגען פון די אנדערע גרויסע מענער, די בעלי מחלוקת פון דעם תלמוד.

רבי עקיבא איז געווען אן עכטער רעוואָלוציאָנער. ער איז געווען איבער־צייגט, אז ווען אלע אידען זאָלען זיך פעראייניגען, קענען זיי לייכט אראָפּוואר־פען פון זיך דעם יאָך פון רוים. ער האָט אויך געווירקט אין דיעזען זינן און האָט אָנגעזאמעלט אן ארמעע פון אכט און פיערציג טויזענד מאן און איז געגאנגען מיט זיי אָפּנעהמען ארץ ישראל. אלס גענעראל האָט ער אויסגעקליבען שמעון בר כוכבא, וועלכער האָט געדיענט אין דער רוימישער ארמעע און האָט אויס־געלערענט די רוימישע קריעגס קונסט. אין תלמוד אין די מדרשים איז דער־מאָהנט דער פאקט פון דער רעוואָלוציאָן אונטער דער גייסטיגער אָנפיהרונג פון רבי עקיבא און אונטער דער מיליטערישער אָנפיהרונג פון בר כוכבא, אָבער ערשט היינריך גרעטץ האָט דיעזע פאקטען בעלייכטעט און וואהר היס־טאָריש בעשריעבען. היינריך גרעטץ האָט אויסגעזוכט די רוימישע קוועללען און די רוימישע בעשרייבונג פון דיעזען קריעג און פון די בלוטיגע שלאכטען, וועלכע דער טאפּפערער בר כוכבא האָט געפיהרט. בר כוכבא האָט זיך פער־טהיידיגט ווי א העלד. רבי עקיבא האָט געוואָרבען סאָלדאטען און האָט בע־שאפען די נויטהיגע פינאנסען פאר דעם קריעג. די רוימער האָבען געמוזט בע־ציהען זייער בעסטען גענעראל אום צו קעמפּפען געגען בר כוכבא.

ערשט ווען מען לעזט די געשיכטע פון דיעזער רעוואָלוציאָן פון היינריך גרעטץ, קען מען פערשטעהן די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק אין דער ערש־טער העלפט פון דעם צווייטען יאָהרהונדערט נאָך דער קריסטליכער צייט רעכנונג.

איך האָב געבראכט דיעזע רעוואָלוציאָן נור אלס ביישפּיעל. היינריך גרעטץ בעלייכטעט און ערקלעהרט היסטאָריש יעדע פּעריאָדע, יעדען צייט אבשניט פון דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. ער דערצעהלט ניט נור פאקטען, ער ערקלעהרט דיעזע פאקטען. דער תלמוד און די מדרשים דערצעה־לען נור פון די ליידען און שמערצען פון דעם אידישען פאָלק, היינריך גרעטץ שרייבט זיין געשיכטע.

דער צווייטער, גרויסער פעהלער, וועלכען עס בעגעהען אלע מענשען, וועלכע קענען ניט די געשיכטע, בעשטעהט דארין, וואָס זיי נעהמען פאק־טען, אויסדריקע און ווערטער פון יענע צייטען און פערגלייכען זיי, ערקלעה־רען זיי מיט די בעגריפע, אידעען און אויסדריקע פון אונזער צייט. איך האָב פריהער געברויכט דעם אויסדרוק פון אָרטהאָדאָקסע און ליבעראלע פּארטיי. דאָס זיינען היינטיגע, מאָדערנע אויסדריקע, זיי פּאסען קוים פאר די בית שמאי און בית הלל. ווער עס לעזט דעם תלמוד אין די מדרשים און וויל זיי ער־קלעהרען מיט היינטיגע בעגריפע און מיט היינטיגען שפּראך־געברויך, דער מאכט גרויסע פעהלער, דער פערשטעהט ניט דיא געשיכטע. נור ווער עס האָט געלעזען היינריך גרעטץ'ס געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק, דער איז אים

שטאַנד צו פערשטעהען די פּאַרטייען, די מיינונגען און די וועלט אנשויאונגען פון יענע אַלטע צייטען.

היסטאָרישע ווערק האָבען געשריעבען פיעלע געלערנטע. דער „צמח דוד" פון רבי דוד גאַנז אין 16טען יאָהרהונדערט. דער סדר הדורות פון רבי יחיאל האַלפּערין אין דעם 14טען יאָהרהונדערט איז אַ גאַנץ וויכטיגעס היס־טאָרישעס ווערק. רבי יחיאל האַלפּערין האָט בעזאָנדערס געפיהלט דאָס היסטאָ־רישע בעדירפניס פון דעם אידישען פאָלק, און דאָך איז דער צמח דוד און דער סדר הדורות קיין געשיכטע. זיי זיינען גוטע כראָניקען, אָבער קיין געשיכטע. דער סדר הדורות בעשטימט צוואַר גאַנץ גענוי די צייט נאָך דער אידישער און נאָך דער קריסטליכער צייט רעכנונג, ווען יעדער תנא און יעדער אמורא האָט געלעבט, אָבער נור היינריך גרעטץ ערקלעהרט אונז, וואָס יעדער האָט געווירקט, וואָס ער האָט אויפגעטהאָן און וואָס עס איז געווען דער גייסט פון זיין צייט.

היינריך גרעטץ גיט אונז אַ קלאָהרען, דייטליכען בעגריף איבער די פּעריאָ־דע פון דער אידישער געשיכטע אין בבל, איבער דאָס ענטשטעהען פון דעם תלמוד ירושלמי. ער ערקלעהרט אונז די פּעריאָדען פון דער אידישער געשיכטע אין שפּאַניען, און פראַנקרייך, אין דייטשלאַנד און אין פּוילען. ער ווייזט אונז די לאַגע פון אידען אין אַלע דיעזע לענדער און זייערע בעציהונגען צו די פעל־קער אַרום זיי.

היינריך גרעטץ'ס געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק איז אַ גאַנצע, אַ פאָלשטענדיגע, אַ וויסענשאַפטליך היסטאָרישע געשיכטע. זי אומפאַסט אַלע צייטען אין אַלע לענדער, וואו און ווען אידען האָבען געוואוינט, ווי זיי האָבען דאָרט געלעבט, ווי זיי האָבען געליטען און ווי זיי האָבען זיך ענטוויקעלט גייסטיג און מאַטעריאל. היינריך גרעטץ איז אַן אונפּאַרטייאישער היסטאָריקער. ער איז אַ הייסער אידישער פּאַטריאָט, אָבער ער שעהמט זיך ניט אויסצוזאָ־גען, וואו אידען האָבען געמאַכט פעהלער. ווי דער אַלטער ישעיה האָט זיך ניט געשעהמט אויסצורופען: „הוי גוי חוטא, עם כבד עון", אַזוי ווייזט אויף גרעטץ אויף פיעלע פעהלער, וועלכע אידען האָבען בעגאַנגען. ער ווייזט אויף איינינגע אידישע מענער, וועלכע זיינען געוואָרען צו שטאָלץ און האָבען געהאַנדעלט פּאַרטייאיש. דאַגעגען האָט ער קיין מורא צו טאַדלען און אויפצואווייזען די אונגערעכטיגקייטען און ניעדערטרעכטיגקייטען פון די געגנער פון דעם אי־דישען פאָלק. ער האָט אַרויסגעזאָגט אַזוי פיעל ביטערע וואהרהייטען די קעניגע און פירסטען פון דייטשלאַנד פון זיין צייט, אַז ער האָט זיך צוגעצויגען פּראָ־צעסען און אַנקלאַגען פון איינינגע הערשער אין דייטשלאַנד און עסטרייך. דער דייטשער שריפטשטעללער היינריך פאָן טרייטשקע איז אַרויס געגען היינריך גרעטץ אין די דייטשע צייטונגען מיט געוואלדען און געשרייען, אַז אידען קענען ניט זיין טרייע בירגער פון דייטשלאַנד. אלס בעווייז האָט ער גע־

בראכט נרעטץ'ס געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק.

פאר היינריך גרעטץ'ס אן ארטיקעל אין א וויענער יאָהרבוך: „די פעראיננונג דעם אידישען שטאמעס", האָט דער אידישער ארויסגעבער נעמוזט צאָהלען א שווערע געלד־שטראפע.

היינריך גרעטץ האָט געשריעבען זיין געשיכטע גערעכט, עהרליך, אונפארטייאיש, אלס פאָרשער, אלס דענקער, הויפטזעכליך אָבער אלס היסטאָריקער. עס איז דארום נאָר קיין וואונדער, וואָס זיין געשיכטע איז באלד איבערזעצט געוואָרען אויף אייניגע אייראָפעאישע שפראכען. אויף פראנצויזיש און אויף ענגליש איז זיא איבערזעצט געוואָרען אין גאנצען. אויף רוסיש נור אייניגע טהיילע. די רוסישע צענזור האָט מעהר ניט ערלויבט. זיין געשיכטע איז אנערקענט געוואָרען אלס די בעסטע אידישע געשיכטע פון אלע עהרליכע קריסטליכע געלערנטע. די אקאדעמיע פיר היסטאָרישע וויסענשאפטען פון שפאניען האָט איהם אויפגענומען אלס עהרענמיטגליעד און האָט איהם געשיקט אן עהרען דיפלאָם, אָבוואָהל גרעטץ האָט גאָר ניט געשוינט די רעגיערונג פון שפאניען און איהר ווילדען פאנאטיזמוס.

גרעטץ'ס געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק איז געוואָרען א האנד־בוך פאר יעדען דענקענדען אידען, א לעהר בוך פאר זיינע קינדער און א ציערונג פאָר זיין הויז. ביי יעדען דענקענדען אידען אין שטוב קען מען יעצט געפינען גרעטץ'ס געשיכטע ענטוועדער אין אָריגינאל אָדער אין אן איבערזעצונג. זייט עס האָט זיך ענטוויקעלט א ליטעראטור אויף אידיש דייטש, האָט מען אָנגעהויבען צו פיהלען דאָס בעדירפניס פון אן איבערזעצונג פון גרעטץ'ס געשיכטע אויף אידיש. אין אמעריקא איז עס געוואָרען א נויטהווענדיגקייט פאר אידען צו האָבען ביי זיך גרעטץ'ס געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק.

א. טאנענבוים.

גָאר דִי אַלְטֶע צַייט.

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דָאס בַּאזֶעצֶען זִיךְ אוּנ וֶוערֶען אַ פָּאלְק.

אַ לַאנְד , וָואס לִיעגְט בַּא׳ם בְּרֶעג פוּנ׳ם רוּישֶׁעגְדֶען יַם , וָואס הָאט אִין זִיךְ אִי הוֹיכֶע בֶּערְג, אִי טִיעפֶע טְהָאלֶען, מוּז שַׁאפֶען בַּיי דִי מֶענְשֶׁען , וָואס וָואהְנֶען דָארְט, נָאר אֵיין אַנְדֶער מִין לֶעבֶּען, אוּנ וֶוען דָאס לַאנְד הָאט נָאךְ אַ פְּרִישֶׁע , רֵיינֶע, וַוארְמֶע לוּפְט, רֶעגֶען וֶוען מֶען בַּארְף, קֶעלְט אוּנ הִיטְץ צוּ דֶער צַייט, כִּמְעַט נָאר נִיט קַיין טוּמַאנֶען אוּנ אַ גֶערֶאטֶענִישׁ אִין פֵּירוֹת אוּנ תְּבוּאָה, מוּז שׁוֹין דָאס לֶעבֶּען זַיין עֶפִּים פוּן אַ הֶעכֶערֶער מַדְרֵיגָה. וֶוער שְׁמִיעֶסְט נָאךְ וֶוען דָאס פָּאלְק אִיז נָאךְ פוּן דִיא קִינְדֶערְשֶׁע יָאהְרֶען אוֹיפְגֶעצוֹיגֶען מִיט אַ גֶעפִיהל אַז עֶס אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען צוּ עֶפִּים גְרוֹיס אוּנ דֶערְמִיט אִיז עֶס אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּן אַלֶע אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, אוּנ זַיינֶע פִיהְרֶער זוּכֶען מִיט אַלֶע כּחוֹת נָאךְ מֶעהְר אַיינְצוּוָוארְצְלֶען בַּיי אִיהם דָאס גֶעפִיהל אוּנ מַאכֶען דֶערְפוּן אַ פֶעסְטֶע אִיבֶּערְצַיינוּנְג, מוּז אַזַא פָּאלְק בֶּעקוּמֶען זַיין אֵייגֶענֶעם חַארַאקְטֶער, וָואס וֶוערְט קֵיין מָאל נִיט פֶערְאֶנְדֶערְט.

אַזַא לַאנְד אִיז גֶעוֶוען כְּנַעַן, וָואס מֶען רוּפְט עֶס אִיצְט פַּאלֶעסְטִינַא , אַ שְׁכֵנָה פוּן דָרוֹם זַייט נֶעבֶּען פֶענִיקְיֶען, דָאס מִיטֶעלְלֶאנְדִישֶׁען יַם, אוּנ דָאס פָּאלְק וָואס הָאט זִיךְ דָארְט בַּאזֶעצְט אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן דִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל. עֶהְדֶער זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען אַהִין, הָאבֶּען זֵיי אַ סַךְ נִסִים אִיבֶּערְגֶעלֶעבְּט. זִיבְּצִיג נְפָשׁוֹת זֶענֶען זֵיי אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהן וֶוען אַ הוּנְגֶער הָאט זֵיי אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן כְּנַעַן, וואו זֵייעֶרֶע

עלטערן האבען געוואוינט, קיין מצרים, וואו זיי האבען זיך בעזעצט אין גשן. געהאט ווערט א פריינדליכע אויפנאהמע אונד זיך שטארק פארמערט. פון זיבציג נפשות איז ניך אויסגעוואקסען זיבציג משפחות, וואס האבען זיך איינגעטהיילט אין צוועלף שבטים. די בני ישראל וואלטען שוין אויף תמיד געבליבען אין מצרים, ווען עס שטעהט ניט אויף א נייער מלך, וואס האט אנגעהויבען פאר זיי מורא האבען, טאמיר פארמערען זיי זיך צו פיעל אונד ווערען צו שטארק. אונד האט זיי געמאכט פאר קנעכט. וואס האבען געמוזט ארבייטען מיטן ביטערן שווייס, טראגען לעהם אונד ציעגעל אונד בויען פיראמידען אונד גאנצע שטאדט. די שווערע ארבייט וואלט זיי מיט דער צייט געוועהן אזוי פארגראבט, אז זיי וואלטען געווארען גלייך צו ווילדע חיות, ווען ביי די אלטסטע פון זיי לעבט ניט דער זכר פון די היילינע אבות, פון דעם פרומען אונד פון גאט אויסגעפריוטען אברהם, פון זיין געליעבטען בן יחיד יצחק, פון זיין עניקעל יעקב, וואס האט זיך גענוג אנגעליטען אונד בעקומען אויך דעם נאמען ישראל, אונד ענדליך פון יוסף, וואס האט געטהון אזוי פיעל גוטס דעם לאנד מצרים. נאר וואס מעהר פרישער דעם זכר פון דעם אלעמען איז ביי זיי געוועהן אין הארצען, מעהר האבען זיי געקרעכצט אונטער דעם יאך פון שקלאווערייא אונד פון דעם וועטהיג וואס מען האט זיי בעצאהלט מיט אזא אונדאנקבארקייט.

איינאיינעם מיט דעם זכר האט אויך געטליעט ביי זיי א פונק פון אמונה אין א גאט וואס האט בעשאפען הימעל אונד ערד אונד אלדינג וואס איז דארט דא, וואס איז אליין גערעכט אונד בעשיצט די גערעכטיגקייט אונד איז ניט אזוי ווי די אבגאטטער אזירים אונד איזיס, אדער אנדערע רינדער, קאק אונד קעץ, וואס די מצרים האבען צו זיי געדיענט. אונד ווען דער פונק האט אנגעהויבען א ביסעל זיך אויסצו-לעשען בא פיעלע, וואס צו ליעב דער שקלאווערייא האבען זיי פארגעסען ווער זיי זענען אונד פון וואנען זייא קומען ארויס, איז דאך געוועהן א קליינער טהייל, אונד בעזאנדערס דער שבט לוי, וואס האט זיך פעסט געהאלטען אין דער אלטער ירושת פון די אבות. פון דעם שבט זענען אויך ארויסגעקומען די צוויי ברידער, קינדער פון עמרם אונד יוכבד, וואס האבען ניט דערלאזט די בני ישראל זאלען זיך אין גאנצען אבגייסען פון דיעזער גאט אונד האבען מיט זיין ליכטיגער שיין בעליכטעט דאס פינסטערניש. דער יונגערער איז געוועזען משה, דער ערשטער נביא אונד דער גרעסטער פאלקסלעהרער, וואס ביי אלע זיינע מעלות האט זיך קיינער מיט איהם ניט געקאנט פערגלייכען אין ענוות. דער עלטערער ברודער אהרן האט געקאנט שענער רעדען. נאר אויסזיכט האבען זיי ביידע געארבייט ביי פרעה

עֶר זָאל אַרוֹיסְלָאזֶען זַייעֶרֶע בְּרִידֶער פוּן מִצְרַיִם, עֶרְשְׁט אַז דִי מִצְרִים הָאבֶּען גֶע־זֶעהֶן דִי גֶעטְלִיכֶע הַאנְד אוּנ עֶס זֶענֶען אוֹיף זֵיי גֶעקוּמֶען דִי צֶעהֶן מַכּוֹת, הָאט מֶען זֵיי עֶרְלוֹיבְּט צוּ פֶערְלָאזֶען דָאס לַאנְד. דֶער אַרוֹיסְגַאנְג פוּן מִצְרַיִם הָאט מִיט אַ מָאל גֶעמַאכְט פוּן קְנֶעכְט אַ פָאלְק אוּנ דָאס נַייֶע לֶעבֶּען פוּן דֶעם פָאלְק אִיז גֶעוֶועהֶן פוּל מִיט ווּאוּנְדֶער: דָאס שְׁפַּאלְטֶען פוּן דֶעם יַם־סוּף, דָאס אַרוּמְ־דְרֶעהֶען זִיךְ פִירְצִיג יָאהר אִין דֶער מִדְבָּר, וואוּ מֹשֶׁה הָאט זֵיי צוּגֶעגְרֵייט אוּנ גֶעלֶערְנְט צוּ ווֶערן אַ פָאלְק, דִיא הֵיילִיגֶע תּוֹרָה וָואס אִיז גֶעגֶעבֶּען גֶעוָוארֶען אוֹיפ'ן בַּארְג סִינַי, דֶער יוּנְגֶער דוֹר, וָואס אִיז אִין דֶער צַייט אוּנְטֶערְגֶע־וַואקְסֶען אוּנ אִיז אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעוָואהנְט גֶעוָוארֶען פוּן אַלֶע פֶעהְלֶער פוּן דֶעם אֶלְטֶערן דוֹר, — דָאס אַלְצְדִינְג הָאט אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט פוּן דִי גֶעוֶועזֶענֶע קְנֶעכְט אַ פְרֵיי פָאלְק, וָואס הָאט זִיךְ מִיט זַיין אֵיינְגֶענֶעם כֹּחַ צוּגֶעשְׁלָאגֶען צוּ דֶער אַלְטֶער הֵיים, צוּם לַאנְד כְּנַעַן.

נָאךְ דֶעם טוֹיט פוּן משֶׁה, וָואס זַיין קֶבֶר אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען נִיט בֶּעקֶענְט, כְּדֵי דָאס פָאלְק זָאל אִיהם נִיט מַאכֶען פַאר אַ גָאט אָדֶער אֵיין אָבְּגָאט, הָאט זַיין תַּלְמִיד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, אַרִיבֶּערְגֶעפִיהְרְט דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִיבֶּער דֶעם יַרְדֵן אוּנ מֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען גֶעאהְנְטֶער זִיךְ צוּצוּרִיקֶען אוּנ אַרְבֵּייטֶען מ'זָאל קֶאנֶען אָבְּנֶעמֶען דָאס לַאנְד כְּנַעַן. דֶער נִצָּחוֹן אִיבֶּער דִי צְווֵיי מְלָכִים, סִיחוֹן אוּנ עוֹג, פוּן דֶער זַייט יַרְדֵן, הָאט גֶעשְׁטַארְקְט דָאס פָאלְק, עֶס זָאל זִיךְ מִיט מֶעהר חֵשֶׁק גֶעהמֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען דִי פֶעלְקֶער וָואס הָאבֶּען גֶעוָואהנְט פוּן יֶענֶער זַייט. דָאס בַּאזֶעצֶען זִיךְ אִין לַאנְד אִיז אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען אַ סַךְ שְׁוֶוערֶער ווִי דָאס אַיינְגֶעהמֶען, וָואס אִיז דַוְקָא גְרִינְגֶער גֶעוֶועזֶען, וַוייל דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זֶענֶען גֶעוֶועזֶען גְרֶעסֶער אִין דִי צָאהל פוּן דִי קְלֵיינֶע פֶעלְקֶערְלִיךְ, וָואס מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט מִיט זֵיי הָאבֶּען צוּ טְהוּן. דָאס לַאנְד כְּנַעַן אִיז דֶאמָאלְט גֶעוֶועזֶען צוּשְׁטִיקֶעלְט אִין דִי הַאנְד פוּן אֵיין אוּנ דְרַייסִיג מְלָכִים, וָואס יֶעדֶער הָאט גֶעהַאט צוּ שַׁאפֶען אִיבֶּער אַ שְׁטָאדְט מִיט אַ פְּלַאץ אַרוּם אוּנ אַיינֶער מִיט'ן אַנְדֶערן הָאבֶּען שְׁטֶאנְדִיג גֶעקְרִיעגְט. בַּא אַזאַ לַאגֶע, אַז עֶס הָאט זִיךְ נָאךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען הָארֶען פוּן ווַייטֶענְס וָואס פַאר אַ גְרוֹיס פָאלְק עֶס גֶעהט פוּן מִצְרַיִם, וָואס פַאר אַ פְּסַק עֶס הָאבֶּען גֶעהַאפְּט דִי מַלְכֵי אֱמוֹרִי פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן אוּנ מִיט וָואס פַאר אַ בִּטָּחוֹן עֶפִּיס אוֹיף אַ גָאט אִיז דָאס פָאלְק מְנַצֵחַ אוּנ קוּמְט אַלֶע מָאל נֶעהְנְטֶער, אִיז גָאר קֵיין וואוּנְדֶער נִיט וָואס אוֹיף אַלֶע אִיז גֶעפַאלֶען אַ שְׁטַארְקֶער פַּחַד אוּנ דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן פִיער שְׁטֶעדְט, וָואס מֶע הָאט זֵיי גֶערוּפֶען אַנְשֵׁי גִבְעוֹן, הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין אוּנְטֶערְגֶעגֶע־בֶּען אוּנ גֶעוָוארֶען שְׁקְלַאוֶוען. אַזוֹי הָאבֶּען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַיינְגֶענוּמֶען פִיעל קְלֵיינֶע

פאלקער אונ מלכים אין כנען אונ האבען אנגעהויבען הערשען אין דער מיט פונ'ם לאנד אונ אויך אין דרום זייט. ריקען זיך ווייטער קיין צפון זייט — איז שוין געוועהן א ביסעל שווערער, ווייל דארט זענין דיא איינוואהנער געוועהן זעהר שטארק אונ האבען געהאט גענוג כלי־זין, וואס איז נאר געוועהן אין יענער צייט. עס וואלט אפילו דאס אויך געקאנט געראטהען, ווען די בני ישראל האלטען זיך איינס; עטליכע שבטים האבען זיך אבער אבגעזאגט פון ווייטער מלחמה פיהרען אונ האבען ארויסגעלאזט די שווערד פון דער האנד, כדי זיי זאלען זיך שוין אבררוהען אויף דעם שטיקעל ערד, וואס זיי האבען דערווייל פערכאפט.

דער ערשטער איז ארויסגעשפרונגען דער שבט יוסף, וואס האט זיך באלד צוטהיילט אויף צוויי שבטים: אפרים און מנשה. זיי זענין ביי זיך זעהר גרויס געוועהן אונ האבען זיך גערעכענט פאר מעהר מיוחסים, ווייל יוסף איז געשטאנען אין מצרים אויף גאר א הויכער מדרגה און פון זיי איז טאקי ארויסגעקומען יהושע, דער איצטיגער פיהרער פונ'ם פאלק. דאריבער האבען זיי זיך צוגענומען דאס בעסטע שטיק לאנד, צווישען די מיטעלסטע בערג, בא דער שטאדט שכם, וואס ליעגט אין א טהאל, צווישען צוויי בערג גרזים און עיבל, וואס איז געוועהן די געבענטשטע געגענד אין גאנצען לאנד אונ האט געדארפט ווערען דיא הויפט־שטאדט פון כנען; עס איז זיי אבער נאך קארג געוועהן אונ אזוי ווי זיי האבען געוואוסט אז זיי האבען אזא צד ווי יהושע אין דער משפחה, האבען זיי זיך אנגעהויבען פאר איהם צו קלאגען אז די צאהל זייערע איז צו גרויס, אז עס איז זיי ענג אונ אז זיי וואלטען בעדארפט נאטהיג האבען נאך דאס פעטע שטיקעלע ערד, וואס ציהט זיך פון הר־אפרים ביז צום בארג תבור. יהושע האט אבער ניט געקוקט אויף דעם וואס דאס זענין זיינע קרובים, ער האט זיך געמאכט ניט וויסענדיג אונ האט זיי געזאגט: אז איהר זענט יוא אזוי פיעל, קאנט איהר אייך אבנעהמען די בערג אונ דעם וואלד, וואס איז דארט. אז זיי האבען קיין ברירה ניט געהאט, האבען זיי זיך שוין געמוזט בעגניגען מיט דעם וואס זיי האבען געהאט אונ זיי זענין געבליבען אויף דעם איינענעם ארט.

קוקענדיג אויף דעם שבט יוסף, האבען אנדערע שבטים אויך דאס איינענע געטהון, אונ האבען זיך אבגעזוכט ערטער וואו זיי זאלען קאנען בלייבען. פיער שבטים האבען זיך צושפרייט אין דרום אונ אין מערב זייט, אונ פיער האבען זיך געלאזט ווייטער קיין צפון זייט. די שבטים יששכר, זבלון, אשר און נפתלי זענין ניט געוועזן אזוי איבערגעשראקען ווי אנדערע אונ האבען זיך א שטארקען רוק געטהון ביז

צום מָהאל יִזְרְעֶאֶל, אַ טְהֵייל וָוענִין דָארְט גֶעבְּלִיעבֶּען אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע הָאבֶּען דֶערְתְּרֵייכְט רָמָה, וָואס אִיז בַּיי דֶער דָרוֹם זַייט פוּן דֶעם תּוֹיבֶען בַּארְג לְבָנוֹן. דָא אִיז מֶען אָבֶּער גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהְן, הַייל הַאלְטֶען מִלְחָמָה מִיט דִיא כְּנַעֲנִים, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט אַייזֶערְנֶע בֵייטְוָואגֶען אוּנ אַנְדֶערֶע בֶּעסְטֶע קְרִיעגְסְמִיטֶעל, הָאט מֶען זִיךְ נִיט גֶעפִיהְלְט אִין כֹּחַ. דֶער שֵׁבֶט יִשָּׂשכָר אִיז צוּפְרִיעדֶען גֶעוָועהְן וָואס עֶר הָאט גֶעפוּנֶען אַ ווֹאהל פְלַאץ מִיט פַאשֶׁע פַאר דִי בְּהֵמוֹת, הָאט עֶר זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען דִי כְּנַעֲנִים אוּנ הָאט גֶעדַאנְקְט נָאט וָואס מֶען לָאזְט אִיהְם צוּ רוּה. דֶעם שֵׁבֶט זְבוּלוּן בַּאנֶעגֶען אִיז גֶערָאטְהֶען זִיךְ צוּצוּשְׁלָאגֶען בִּיז רָמָה אוּנ נִיט וַוייט פוּנ'ם בַּארְג תָּבוֹר אוֹיסְבְּרֵייטֶען בַּיי דִי כְּנַעֲנִים אַ גוּט שְׁטִיקֶעל עֶרְד. דִיא אִיבְּרִיגֶע צְוַויא שְׁבָטִים, אָשֵׁר אוּנ נַפְתָּלִי, אִיז עֶס שׁוֹין שְׁוָוערֶער אָנְגֶעקוּמֶען זִיךְ צוּ גֶעפִינֶען אַ מָקוֹם מְנוּחָה, וַוייל זַיי הָאבֶּען גֶערָאד אָנְגֶעטְרָאפֶען אוֹיף אַ וָועלְכֶע כְּנַעֲנִים וָואס הָאבֶּען פַארְשְׁטַאנֶען וִויא אַזוֹי זִיךְ צוּ וֶועהְרֶען אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ אַ קֶענִיגְגֶעשְׁטֶעלְט יָבִין דֶער מֶלֶךְ פוּן חָצוֹר, וָואס עֶטְלִיכֶע קְלֵיינֶע קֶענִיגֶע וָוענִין אִיהְם גֶעקוּמֶען צוּ הִילְף. אַז זַייא הָאבֶּען דָאס דֶערְוָוסְט. הָאבֶּען זַיי בַּאלְד גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען יְהוֹשֻׁעַ'ן אוּנ צוּזִישֶׁען דִיא אִיבְּרִיגֶע שְׁבָטִים הָאט זִיךְ נָאךְ אַזוֹי פִיעל גֶעפוּנֶען אַחְדוּת, אַז זַיי וָוענִין בַּאלְד גֶעלָאפֶען הֶעלְפֶען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער מִיט גְרוֹיס גְבוּרָה. אַז יְהוֹשֻׁעַ מִיט זַיין חַיִל אִיבֶּערְגֶעפַאלֶען דִי כְּנַעֲנִים אוּנ בַּאם וַואסֶער מֵרוֹם הָאבֶּען זַיי גֶעהַאט אַ גוּטֶע מַפָּלָה. דֶערְמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דִיא שְׁבָטִים אָשֵׁר אוּנ נַפְתָּלִי בֶּעפֶעסְטִיגְט אוֹיף דֶער עֶרְד אוּנ וָוענִין גֶעבְּלִיבֶּען זִיצֶען בַּא דֶער גְרֶענִיץ, וָואס הָאט זַיי פוּן צָפוֹן זַייט אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּן אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער.

אִין דֶער אַייגֶענֶער צַייט הָאבֶּען זִיךְ אַנְדֶערֶע פִיער שְׁבָטִים אָבְּגֶעזוּכְט, דוּרְךְ זַייעֶר אַייגֶענֶער קְרַאפְט. עֶרְשְׁטֶער אִין דָרוֹם-זַייט, דֶעם קְלֵיינֶעם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין הָאבֶּען זַיינֶע נָאהֶענְטֶע קְרוֹבִים פוּנ'ם שֵׁבֶט יוֹסֵף אָבְּגֶעגֶעבֶּען אַ שְׁמָאל אוּנ נִיט גֶערָאטְהֶען שְׁטִיק עֶרְד, וָואס הָאט פְרִיהֶער גֶעהֶערְט צוּ דִי גִבְעוֹנִים, אוּנ אַלֵיין וַוייטֶער גֶעהֶען אִיז אִיהְם וָועהְר שְׁוָוער גֶעוָועהְן, אָט פוּנְקְט אִין דֶער מִיט פוּנ'ם לַאנְד הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען דִי יְבוּסִים, וָואס מֶען הָאט צוּ זַיי גִיט גֶעקָאנְט צוּטְרֶעטֶען אִיבֶּער דֶער פֶעסְטוּנְג צִיוֹן, וָואס הָאט זַיי גֶעשִׁיצְט, אוּנ דִי פֶאלְקֶער צוּם יַם צוּ, וָוענִין אוֹיךְ גֶעוָועהְן גוּט בֶּעוָואפֶענְט אוּנ מֶען הָאט נִיט גֶעטָארְט מִיט זַיי זַאמְשְׁטֶעפֶען. דֶערִיבֶּער הָאבֶּען זִיךְ דִי אִיבְּרִיגֶע שְׁבָטִים גֶעמוּזְט בַּאזֶעצֶען נָאר אִין דָרוֹם אוּנ אִין מַעֲרִיב-זַייט אוּנ דֶער גְרֶעסְטֶער חֵלֶק אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דֶעם שֵׁבֶט יְהוּדָה, וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט אַ גְרוֹיסֶער אוּנ אִין כֹּחַ פַארְן אַלְטֶסְטֶען אוּנ הָאט גֶעהַאלְטֶען דֶעם שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן אוּנְטֶער צִינֶע פְלִיגֶעל

דער ערנסטער גורל איז געפאלען אויפ'ן שבט דן, וואס איז געווען גאנץ קליין אונ האט זיך, וויא עס שיינט, אפילו ניט געקאנט צושלאגען צו איין אלטערן שבט וואס זאל איהם שיטצען. ער האט זיך געהאלטען נעבען שבט אפרים, נאר אזוי ווי זיי זענען ניט געווען קיין מילדע מחותנים האבען זיי איהם קוים אבגע־שפארט א קליין פלאץ, וואו ער האט זיך נאר ניט געקאנט ריהרען. דיא בני דן האבען חשק געהאט זיך צו באזעצען אין טהאל שרון ביז צום ים, נאר פון איין זייט האבען זיי ניט דערלאזט די שטארקע אמורים, אונ פון דער אנדערער זייט האבען זיי געטריעבען טאקי איינענע, די שבטים אפרים אונ בנימין, ביז זיי האבען זיך געמוזט אין גאנצען אוועקלאזען אונ אבזוכען איין ארט נאר ווייט אין צפון־זייט. די שבטים ראובן אונ גד האבען זיך נאך נאר פריהר בא־זעצט פון יענער זייט ירדן.

פון דערסטוועגען האבען זיך אזוי ביסלעכווייס די בני ישראל איינגענומען דעם גרעסטען טהייל פונ'ם לאנד, אונ ניט נאר א סך דורות שפעטער, נאר אפילו אין יענער צייט, האט עס געמוזט אויסזעהן נאר ווי א נס. עס איז נאך קיין פופציג יאהר ניט אוועקגעגאנגען זייט דיא מרגלים, וואס מען האט גע־שיקט אויסזעהן דאס לאנד, זענען צוריקגעקומען מיט א געוואלד אז זיי האבען געזעהן פאר זיך ריזען, מרה־נפש'ניקעס, אונ פלוצים איז נאר אויף דיא גבורים אנגעפאלען אזא שרעק, אז פיעל פון זיי האבען אליין אנגעבוי־גען די קאפ אונ די איבריגע עקשנים האבען געמוזט מיט חרפה אונ בושה אנט־לויפען. דאס האט ביי'ם פאלק אליין אויסגעארבייטעט איין איבערצייגונג אז טאקי נאר גאט האלט פאר איהם מלחמה אונ פארדרעהט די מחות פון די שונאים, אונ מיט שאנע קלינגענדע ליעדער האבען די בני ישראל פער־חתמ'עט ביי זיך אין הארצען דעם זכרון פון זייער ארויסגאנג פון מצרים, פונ'ם שלעפען־זיך אין דער מדבר אונ פונ'ם אריינקומען קיין כנען.

נאר ווען אפילו נאר די ערעמסטע שבטים, שמעון אונ דן, האבען פארט געהאט יעדער וואס ניט איז פאר א פלאץ, איז דער שבט לוי געבליבען אין גאנצען אין דרויסען, ווייל משה: וואס האט געוואלט אז די לוים זאלען דיענען נאט באמת אונ זאלען ניט זיין ווי די כהנים פון מצרים וואס פלעגען אנקלויבען גרידעס געלד, האט אנגעזאגט זיי זאלען זיך ניט אבגעבען מיט קיין וועלט זאכען אונ לעבען נאר פון מעשר. צום אנהייב איז זייער בעשטימט ארט געווען אין גלגל, צווישען יבנה אונ יריחו, דארט איז געשטאנען א געלט מיט צוויי לוחות

אונ דאָרט פְלֶעגט מֶען מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת. נִיט לַאנְג הָאט אָבֶּער גִלְגָל, וָואס אִיז גְעלֶעגֶען אַ בִּיסֶעל אִין אַ זַייט, גֶעקֶאנְט בְּלַייבֶּען דֶער מִיטֶעלְפוּנְקְט: אַז דָאס פָּאלְק הָאט בֶּעקוּמֶען מֶעהְר חָזְקוֹת אוּנ דִיא שְׁבָטִים רְאוּבֵן אוּנ גָד הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעצוֹיגֶען אַ הֵיים פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן. הָאט מֶען גֶעמוּזְט אוֹיסְקְלוֹיבֶּען אֵיין אַנְדֶער אָרְט פַאר דֶעם גָאטֶעסְדִינְסְט, אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער שֵׁבֶט אֶפְרַיִם הָאט שְׁטֶאנְדִיג זִיךְ גֶעהַאלְטֶען פַארְן גְרֶעסֶערְן מְיוּחָס, אִיז דֶער גוֹרָל מִן הַסְתָּם גֶעפַאלֶען אוֹיף דֶער שְׁטָאדְט שִׁילֹה, וָואס הָאט גֶעהֶערְט צוּ דֶעם שֵׁבֶט. אַהִין הָאט מֶען אִיבֶּערְגֶעפִיהְרְט דִיא לוּחוֹת אוּנ דָארְט הָאט מֶען גֶעשְׁטֶעלְט אַ מִזְבֵּחַ, וואוּ עֶס פְלֶעגֶען בְּרֶענְגֶען קָרְבָּנוֹת גְרָאסֶטֶענְטְהֵיילְס דִיא נָאהֶנְטֶע שְׁבָטִים אֶפְרַיִם, מְנַשֶּׁה אוּנ בִּנְיָמִין. דָארְט הָאט אוֹיךְ שְׁפֶּעטֶער גֶעוָואהְנְט דֶער כֹּהֵן פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר אוּנ דָארְט פְלֶעגֶען זִיךְ אוֹיפְהַאלְטֶען פִיעל כֹּהֲנִים אוּנ לְוִיִם, חָאטְשׁ נִיט וֶוענִיג פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ צוּשְׁפְּרֵייט צְווִישֶׁען אַלֶע אַנְדֶערֶע שְׁבָטִים אִין גַאנְצֶען לַאנְד.

דוּרְךְ דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאט כְּנַעַן בֶּעקוּמֶען נִיט נָאר אֵיין אַנְדֶער נָאמֶען נָאר אוֹיךְ אֵיין אַנְדֶער כַאראַקְטֶער. עֶס הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֵייסֶען ,,אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", דִיא הֵיילִיגֶע עֶרְד, דִיא יְרוּשָׁה פוּן גָאט. דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער הָאט גֶעוָואלְט אַז דָאס לַאנְד אַלֵיין זָאל שׁוֹין אַיינְפְלִיסֶען זַיינֶע קִינְדֶער אַ לִיעבְּשַׁאפְט צוּ יוֹשֶׁר אוּנ מוּסָר, זֵיי זָאלֶען גֶעדֶענְקֶען אַז נָאר מִיט מַעֲשִׂים טוֹבִים קֶאנֶען זֵיי דֶערְהַאלְטֶען דֶעם כָּבוֹד אוּנ דֶעם גְלַאנְץ פוּן דֶער עֶרְד, וָואס גָאט מִיט זַיין חֶסֶד הָאט זִיא זֵייא גֶעגֶעבֶּען אַ מַתָּנָה. דִיא עֶרְד הָאט אוֹיסְגֶעשְׁפִּיגֶען דִי פְרִיהֶרִיגֶע אַיינְוואוֹינֶער, וַוייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ שְׁטַארְק פַארְיְנְדִינְט מִיט דְרַיי זַאכֶען: מִיט רְצִיחָה, זְנוּת אוּנ עֲבוֹדָה זָרָה. דֶערְפַאר אִיז דִי עֶרְד גֶעוָוארֶען הֵיילִיג אוּנ דֶער הִימְלִישֶׁער פָאטֶער הָאט דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֶעמַאכְט פַאר שְׁלוּחִים זֵיי זָאלֶען אָפְּהִיטֶען דָאס הֵיילִינְקֵייט עֶבִּיג.

אָבֶּער נִיט דָאס גַאנְצֶע לַאנְד אִיז צוּטְהֵיילְט גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען דִיא שְׁבָטִים. פִיעל אֶרְטֶער זֶענִין נָאךְ גֶעבְּלִיעבֶּען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן דִיא פְרִיהֶרִיגֶע אַיינְוואהְנֶער אַ בִּיסֶעל אִיז אִין דֶעם שׁוּלְדִיג גֶעוֶועהן דָאס אַלְטְקֵייט פוּן יְהוֹשֻׁעַ, וָואס אִיז בַּיי דִי לֶעצְטֶע יאהְרֶען נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי פְרִישׁ וִוי מֹשֶׁה אוּנ הָאט גֶעמוּזְט דִיא שְׁוֶוערְד אַרוֹיסְלָאזֶען פוּן דֶער הַאנְד. נָאר נָאךְ מֶעהְר הָאבֶּען עֶס גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ דִיא שְׁבָטִים אֶפְרַיִם אוּנ מְנַשֶּׁה וָואס זֶענֶען זֶעהְר צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן וָואס זֵיי אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי בֶּעסְטֶע עֶרְד אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט מֶעהְר מִלְחָמָה הַאלְטֶען. אַזוֹי אִיז זִיךְ יֶעדֶער שֵׁבֶט גֶעוָוארֶען אַ בַּעַל הַבַּיִת פַאר זִיךְ אוּנ מִיט אֵיינִיגֶע כּחוֹת הָאט שׁוֹין קֵיינֶער נִיט גֶעקֶאנְט רֶעכֶענֶען עֶס זָאל גֶערָאטֶהֶען אָנְצוּהֵייבֶּען אַ קְרִיעג.

דערפֿאר איז געבליבען ניט בײַ די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל די גאנצע שטרעקע בײַ'ם יָם פון עַזָּה, אָדער נַחַל מִצְרַיִם, ביז עַכּוֹ. דאס שטיק לאנד פון עַכּוֹ ביז צוֹר אונ צִידוֹן איז שפּעטער אויך ניט אַרונטער אונטער זייער מֶמְשָׁלָה: די צָפוֹן־זייט האט געהערט צו די פְּהֶעניקיער. אונ די דָרוֹם־זייט—צו די פְּלִשְׁתִּים. אַזוֹי האבען פיעל שְׁבָטִים געמוזט זיין נאהענטע שְׁכֵנִים מיט די געצענדיענער אָדער טאקי וואהנען צווישען זיי אונ די יְבוּסִים זענען געווען ווי אַ וואנד, וואס האט אָבגעשיידט די שְׁבָטִים פון יְהוּדָה אונ שִׁמְעוֹן, וועלכע האבען געלעבט איינזאם מיט אַזעלכע ווילדע פעלקער, וואס פלעגען איבערלויפען אויף דיא וועגען ראבעווען מענשען.

יְהוֹשֻׁעַ'ס שִׂמְחָה, וואס ער האט דערלעבט צו זעהן ווי עס איז מְקוּיָם געווארען די הַבְטָחָה פון גאט, אַז ער וועט זיינע קינדער אַריינפיהרען קיין כְּנַעַן, איז איהם פארן טוידט פארשטערט געווארען, ווייל נאר איין העלפט פונ'ם לאנד איז אַריין צו זייא אין דיא האנד אַריין אונ ער האט מוֹרָא געהאט טאמער מאכען די שׂוֹנְאִים יַד אַחַת אונ מען צושטערט מיט אַמאל זיין גאנצע אַרבּייט. עס האט איהם נאך געמוזט מעהר וועה טהון, ווען ער האט זיך דערמאהנט, אַז ער האט ניט קיינעם וועמען איבערצוגעבען די קאמאנדע, אַז עס איז ניטא אַזא פיהרער, וואס אַלע שְׁבָטִים זאלען פאר איהם דרך אֶרֶץ האבען, אונ בעזאנדערס דער שטאלצער שֵׁבֶט אֶפְרַיִם. אַזוֹי איז יְהוֹשֻׁעַ געשטארבען אונ האט איבערגעלאזט זיין פאלק איין איינציגע יְרוּשָׁה—דאס איז דיא האפנונג, אַז מיט דער צייט וועט דאס לאנד אין גאנצען בלייבען זיינס. דיא שְׁבָטִים זענען דעמאלט געווען אין אַזא צו־דרעהטען מַצָּב, אַז זיי האבען אֲפִילוּ ניט פערשטאנען וועמען זיי האבען פער־לארען, זיי האבען איהם ניט בעוויינט אונ ניט אַזוֹי געכאפּט צו ערפיה־לען דיא האפנונג מיט וועלכער יְהוֹשֻׁעַ האט צוגעמאכט דיא אויגען.

מען דארף ניט פארגעסען, אַז ווי פיעל פעלקער עס האבען געוואהנט צווישען די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָדער ארום זיי, זענען זיי אַלע געווען זיי דם־שׂוֹנְאִים. זיי האבען אֲפִילוּ ניט פערשטאנען וואס פאר אַ חִלּוּק איז צווישען זיי אונ דעם נייעם פאלק, זיי האבען נאך ניט געוואוסט אַז בײַ דעם פאלק איז דא עפּיס נאר אַ נייע תּוֹרָה וואס הייסט צושטערען זייערע אָבגעטער, צוברעכען זייערע מִזְבְּחוֹת אונ מאכען אַ תֵּל פון זייער גאנצער עֲבוֹדָה זָרָה; נאר אויף אַזוֹי פיעל האבען זיי זיך געשטויסען, אַז מען דארף פיינד האבען מענשען וואס פאלען אָן אונ געהמען צו אַ שטיק לאנד. וואס־זשע האבען געקענט טהון די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל געגען אַזא אָפענער אָדער

געהאַלטענער שׂנאה; אָדער שלאָגען זיך אַז דאָס בלוט זאָל רינען. אָדער פֿער-
ביסען מיט די ליפּען און מאַכען אַ שווייג. אויף מלחמה האָבען זיי זיך ניט געקאָנט
ענטשליסען, ווייל מיט יהושע'ס טויט איז אויך אָבגעשטאָרבען זייער אחדות און
גבורה; אַוודאי האָבען זיי געמוזט זוכען אַלע וועגען אויף שלום. די כנענים און
די פֿעניקער, וואָס האָבען נאָר געוואָלט פֿריי און רוהיג פֿיהרען זייער האַנדעל,
זענען דערפֿון דווקא צופֿרידען געוועהן; נאָר די שכנים ביי דער גרעניץ, ווי די פּלשתּים,
אדומים, עמונים און מואבים, האָבען אָנגענומען דעם שלום ניט מיט'ן גאַנצען
האַרץ און האָבען זיך שטאַנדיג נאָר געזוכט און געטשעפּעט.

די בני ישראל האָבען אָבער ערנסט געמיינט דעם שלום, ווייל דאָס שטיקעלע
מנוחה, נאָך לאַנג בידעווען און נע ונד זיין, איז ביי זיי זעהר טהייער געווען.
צווישען פֿיעל שבטים און אַנדערע פֿאָלקער איז געוואָרען אַזאַ גרויס פֿריינדשאַפֿט
אַז זיי האָבען זיך אָנגעהויבען משדך זיין איינער מיט דעם אַנדערן. דאָס פֿערשטעהט
זיך, אַז מען ווערד אַ זייגע נאָהענטע מחותנים, הייבט מען זיך אָן צוצוקוקען ווי
אַזוי יענער לעבט, ווי ער פֿיהרט זיך, און אַזוי ווי די תורה איז נאָך ניט געוועהן
שטאַרק בעפֿעסטיגט צווישען זיי, די לוים האָבען זיך אָרעם און עלענד אַרומ-
געשלעפּט, היינט דאָ און מאָרגען דאָרט און דרך ארץ פֿאַר זיי האָט מען קוים געהאַט
האָבען די בני ישראל ניך זיך אָבגעלערנט אַלע מדות פֿון די געצענדיענער און
ביסלעכוויים האָבען זיי אָנגעהויבען אמונה צו קריגען אין זייערע אָבגעטער, און מיט
דער צייט האָט מען שוין אויף אַלע הויכע בערג, אָדער צווישען די געדיכטע
ביימער, געקאָנט געפֿינען זיילען, מצבות, צום זכר פֿון די פֿעניקישע גאָטער בעל
(אַדאָנים), דעם גאָט פֿון דער זונן, אָדער עשתרות (אַסטאַרטע), דעם גאָט פֿון דער לבנה.
און אַ חוץ דעם פֿלעגט מען אין יעדער אָרענטליכער שטוב האַלטען תרפים: געצענ-
בילדער אין געשטאַלט פֿון מענשען, כדי זייער זכות זאָל בעשיטצען דעם בעל
הבית און דעם גאַנצען הויזגעזינד.

מען קאָן אָפּילו ניט זאָגען אַז די בני ישראל האָבען אין גאַנצען פֿערגעסען ווער
זיי זענען: בייא פֿיעל פֿון זיי אין האַרץ האָט נאָך געלעבט דער זכר פֿון די נסים
וואָס גאָט האָט מיט זייערע עלטערן געטהון און איין דור פֿלעגט איבערגעבען דעם
אַנדערן דיא וואונדער פֿון יציאת מצרים; אַחוץ דעם פֿלעגען זיך אָפֿט די לוים
אַרויסשטעלען מיט שאַרפֿע ווערטער און שטראָפֿען דעם עולם ער זאָל געדענקען
זיין שורש און זאָל זיך ניט לאָזען אַראָבפֿיהרען פֿונ'ם גלייכען וועג. עס האָט אָבער
ווענ'ג געהאָלפֿען, ווייל, פֿערגעסענס, איז שוין טאַקע געוועהן שווער די אָבגעריסענע

פון דִי שְׁכֵנִים, וָואס צְווִישֶׁען זֵיי אִיז גֶעוָוארֶען אֵיין לֶעבֶען אונ אֵיין נְשָׁמָה. אוּנ צְוֵוייטֶענְס, הָאט זִיךְ יֶעדֶער שֵׁבֶט גֶעמוּזְט הִיטֶען דִיא בֵּיינֶער. פוּן קֵיין אַחְדוּת צְווִישֶׁען אַלֶע שְׁבָטִים – הָאט מֶען נָאר נִיט גֶעקֶאנְט רֶעדֶען, הָאפֶען אַז אִין אַ נוֹיטְה װעלֶין אַלֶע קוּמֶען הֶעלְפֶען – אִיז נָאר אוּמְמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן, אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט יֶעדֶער גֶעזָארְגְט נָאר פַאר זִיךְ אוּנ גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל צוּ וָוערֶען אַ גוּטֶער בְּרוּדֶער מִיט דִי שְׁכֵנִים, אוּנ אַז מֶען שְׁלָאגְט זִיךְ אָן צוּ יֶענֶעם מִיט גִיט פְרַיינְדְשַׁאפְט מוּז מֶען אִיהם שׁוֹין צוּ לִיעבּ טְהוּן אוּנ נָאכְטַאנְצֶען סַאי אִין מִנְהָגִים, סַאי אִין גְלוֹיבֶּען. דֶערְפַאר, וָואס וֶועניגֶער פֶערְבּוּנְדֶען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זֶענִין גֶעוֶועהן צְווִישֶׁען זִיךְ, מֶעהר חֵבֶר הָאבֶען זֵיי גֶעמוּזְט וֶוערִין מִיט דִי גֶאטְצֶענְדִיענֶער אוּנ זִיךְ אוֹיךְ אָבְגֶעבֶּען מִיט עֲבוֹדָה זָרָה.

נִיט שְׁטֶענְדִיג הָאבֶּען זֵיי אָבֶּער גֶעפוּנֶען לִיעבְּשַׁאפְט בַּיי דִי שְׁכֵנִים, וָואס הָאבֶען נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ גֶעדֶענְקֶען אַז דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאבֶּען זֵיי מִיט גֶעוַואלְד פוּנ'ם לַאנְד אַרוֹיסְגֶעשְׁטוּפְּט אוּן הָאבֶּען אַלְץ גֶעהַאלְטֶען אִין אֵיין טְרַאכְטֶען ווִי פוּן זֵיי פָּטוּר צוּ וֶוערֶען. נָאךְ יְהוֹשֻׁעַ'ס טוֹיט הָאבֶּען זִיךְ אִיבֶּערְהוֹיפְּט פַאר זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרוֹיעֶרִיגֶע צֵייטֶען. נִיט אֵיין שֵׁבֶט פְּלֶעגְט חַאפֶּען אַ פְּסַק פוּן אַ שׂוֹנֵא אוּנ פְּלֶעגְט מוּזֶען אָנְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ. עֶס זֶענִין אֲפִילוּ בַּאלְד אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען דִי שׁוֹפְטִים, וָואס פְּלֶעגֶען דֶעם פָּאלְק בַּיישְׁטֶעהן אִין אַלֶע נוֹיטְהֶען. נָאר זֵייעֶר הִילְף אִיז נָאר גֶעוֶועהן אוֹיף אַ צֵייט, וַוייל צוּנוֹיפְבִּינְדֶען אִינְאֵיינֶעם דִיא צֶעוָוארְפֶענֶע שְׁבָטִים זֶענִין זֵיי נִיט גֶעוֶועהן אוּמְשְׁטַאנְד אוּנ זִיךְ אַרוֹיסְשְׁטֶעלֶען גֶעגֶען דֶעם גֶאצֶענְדִיעֶנְסְט הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעקֶאנְט, וָוארוּם אַלֵיין הָאבֶּען זֵיי אוֹיךְ נָאר קְנַאפּ זִיךְ אָבְגֶעגֶעבֶּען מִיט תּוֹרַת מֹשֶׁה אוּנ זֶענִין גֶעוֶוען שְׁטוּמְפִּיג אוֹיף דֶער עִבְרִי. דִי צְוֶועלְף אָדֶער דְרַייצֶעהן שׁוֹפְטִים, וָואס זֶענִין גֶעוֶועהן, הָאבֶּען בַּיי זֵייעֶר גַאנְץ בְּרִיָּה'שַׁאפְט קוֹים אָבְגֶעהִיט דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֶען זָאל אוֹיף זֵיי נִיט אָנְפַאלֶען אָבֶּער בְּרֵיינְגֶען זֵיי אוֹיף אַ פֶעסְטֶען מַעֲמָד, זֵיי זָאלֶען נִיט בֶּעדַארְפֶען מוֹרָא הָאבֶּען פַאר קֵיינֶעם, דָאס אִיז גֶעוֶועהן אִיבֶּער זֵייעֶר כֹּחַ, אוּן אֲפִילוּ אַזוֹינֶע גְרוֹיסֶע לַייט ווִי בָּרָק, גִּדְעוֹן, יִפְתָּח אוּן דִי נְבִיאָה דְבוֹרָה, הָאבֶּען דָאס נִיט גֶעקֶאנְט בֶּעווייזֶען. אֵיינֶעם פוּן דִיא שׁוֹפְטִים, יָאִיר הַגִּלְעָדִי, אִיז יוֹא גֶעגְרָאטְהֶען צוּ פֶערְגְרֶעסֶערְן דֶעם חֵלֶק פוּן שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אוּן אַהִין צוּשְׁטִיקֶעוֶוען אַ טְהֵייל פוּן בָּשָׁן, וָואס עֶר הָאט אַיינְגֶענוּמֶען פוּן יֶענֶער זֵייט יַרְדֵּן, נָאר דָאס הָאט זִיךְ אוֹיךְ נִיט אָנְגֶעזֶעהן, אוּן קֵיינֶער פוּן דִי שׁוֹפְטִים הָאט זִיךְ נִיט גֶעקֶאנְט רֶעכֶענֶען פַאר אַ פָארְשְׁטֶעהֶער פוּנ'ם פָאלְק וָואס זָאל פַאר אִיהם דֶערֶךְ אֶרֶץ הָאבֶּען אוּן הַאלְטֶען זַיין וָוארְט פַאר הֵיילִיג. אַזוֹי הָאט זִיךְ גֶעפִיהְרְט אַ הִיבְּשׁ

שְׁטִיקֶעלֶע צייט אונ נִיט שִׁמְשׁוֹן הַגִבּוֹר׳ס שְׁפִּיצְלֶעךְ הָאבֶּען גֶעקָאנְט אִיבֶּערְשְׁרֶעקֶען דִי פְּלִשְׁתִּים זֵיי זָאלֶען לָאזֶען צוּ רוּה דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נִיט יִפְתָּח׳ס נִצָּחוֹן הָאט גֶעקָאנְט מִיעֶר מַאכֶען דִי עַמוֹנִים זֵיי זָאלֶען זִיךְ אוֹיפְהֶערֶען טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי אֶרְטֶער, וֶועלְכֶע הָאבֶּען פֶערְנוּמֶען דִי שְׁבָטִים רְאוּבֵן, גָד אוּנ אַ הַאלְבֶּער שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה.

דָאס אוּמְגְלִיק טָאר אָבֶּער אוֹיךְ נִיט אִיבֶּערְצִיהֶען דֶעם כּוֹינֶען, וַוארוּם עֶס מוּז וֶוערֶען אִיבֶּערְגֶערִיסֶען. אַזוֹי אִיז אוֹיךְ גֶעוֶוען מִיט דֶעם בִּיטֶערֶען מַעֲמָד פוּנְ׳ם פָּאלק יִשְׂרָאֵל. אַז פִּיעל פוּן דִי שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ בַּארֶעכֶענֶען דָאס וָואס זֵיי זֶענֶען אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעפַאלֶען, הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט אַיינְזֶעהְן אַז דָאס גֶעהמְט זִיךְ נָאר דֶערְפוּן וָואס זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט פַארְדְרֶעהֶען דִי קֶאפּ פוּנְ׳ם גֶעצֶעגֶעדְרִיעוּנְסְט אוּנ הָאבֶּען פֶערְגֶעסֶען זֵייעֶר לֶעבֶּעדִיגֶען גָאט. דֶעם פוּנְק פוּן חֲרָטָה הָאבֶּען בַּאלְד בֶּעמֶערְקְט דִי פרוּמֶע לְוִיִם, וָואס הָאבֶּען שׁוֹין לַאנג אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף דֶער גוּטֶער שָׁעָה וֶוען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וֶועלֶען זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען אוֹיפְ׳ן רֶעכְטֶען וֶועג, אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גֶעכַאפְּט צוּ צוּבְּלָאזֶען דָאס פַּייעֶר, אוּנ שִׁילֹה אִיז וַוייטֶער גֶעוָוארֶען דֶער מִיטֶעלְפּוּנְקְט פַאר אַלֶע וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט גָאט דִינֶען אוּנ אִיז נָאךְ גֶעוֶוען, אִין דִי לֶעצְטֶע צַייטֶען פוּן דִי שׁוֹפְטִים, אַ סַךְ בֶּעלִיעבְּטֶער פוּן פוּן פְרִיהֶר, וַוייל דִי לְוִיִם הָאבֶּען זִיךְ גֶעכַאפְּט נָאךְ מִיט מֶעהר חֵשֶׁק זֵיי צוּ שְׁטְרָאפֶען אוּנ הָאבֶּען טַאקִי גֶעהַאט מִיט וָואס זֵיי צוּ שְׁטַאכֶען דִי אוֹיגֶען.

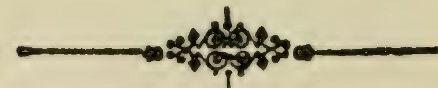
אִין יֶענֶער צַייט הָאט אִין שִׁילֹה גֶעוָואוּנְט עֵלִי הַכֹּהֵן, דָאס בֶּערִיהמְטֶע עֶנְקֶעל פוּן אַהֲרֹן אוּנ פִּנְחָס, אוּנ עֶר אִיז שְׁטַארְק בֶּעלִיעבְּט גֶעוֶוען בַּיי׳ם פָאלְק. דָאס אִיז גֶעוֶוען אַ שֶׁאהנֶער אַלְטֶער מַאן, וָואס זַיינֶע אוֹיגֶען הָאבֶּען נָאר אוֹיסְגֶעדְרִיקְט פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ אוֹיף זַיינֶע לִיפֶּען זַיינֶען תָּמִיד גֶעוֶוען זִיסֶע וֶוערְטֶער פוּן לִיעבְּשַׁאפְט. עֶר פְלֶעגְט אוֹיף קֵיינֶעם זִיךְ נִיט בֶּאֲזֶערן אוּנ הָאט זִיךְ תָּמִיד בֶּעמִיהְט צוּ גֶעהן מִיט גוּטֶען, הֶעלְפֶען מִיט אַ רֶעכְטֶער עֵצָה, טְהוּן ווִי וַוייט מֶען קָאן אַ טוֹבָה. פוּן קְרִיעג פִיהְרֶען הָאט עֶר נָאר נִיט גֶעהַאלְטֶען, אוּנ אַז אַ טְהֵייל פוּן דִי שְׁבָטִים פְלֶעגֶען זִיךְ קוּמֶען קְלָאגֶען אוֹיף דִי פֶאלְקֶער וָואס טְהוּען זֵיי אָן צָרוֹת, הָאט עֶר זֵיי גֶעטְרֵייסְט אוּנ גֶעגֶעבֶּען הָאפְנוּנְג אַז גָאט וֶועט זֵיי נִיט פֶערְלָאזֶען. נָאר וֶוען עֶס אִיז שׁוֹין גֶעוֶוען אַ סַכָּנָה אוּנ דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעמוּזְט וֶועהרֶען גֶעגֶען שׂוֹנֵא, פְלֶעגְט עֵלִי אַרוֹיסְוַוייזֶען אַז עֶר פֶערְשְׁטֶעהט אוֹיךְ אִין עִנְיָנֵי מִלְחָמָה אוּנ אַלֶע פְלֶעגֶען אִיהם פָאלְגֶען אוּנ בְּלֵייבֶּען בַּיי זַיין דֵעָה. אַזוֹי אִיז עֵלִי גֶעוָוארֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער פִיהרֶער פוּנְ׳ם פָאלְק אוּנ עֶס קָאן זַיין אַז פוּן אִיהם אָן וָואלְט דִי גַאנְצֶע מַאכְט שׁוֹין

אויף ווייטער איבערגעגעבען צו די כֹּהֲנִים. ווען איינער פון זיינע קינדער וואלט נעקאנט בלייבען אויף זיין שטעלע. ער האט אָבער געהאט צוויי זיהן, חָפְנִי אונ פִּנְחָס. וואס זענען ניט געווען געראטהען אין זייער פרומען טאטען אונ האבען זיך גענומען נאר אויף א מאוס'ן וועג. זיי האבען אנגעמאכט א שטארקען חלול השם וואס צו ליעב דעם איז אויסגעוואסען געוואָרען נאטס צארן אויף דעם גאנצען פאלק אונ עֵלִי'ס כבוד האט דורך דעם אויך געליטען.

די פְּלִשְׁתִּים פלעגען אָפט אנפאלען אויף די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אונ חאטשי די שְׁבָטִים האבען אויך ניט געשוויגען אונ צו מאל זיך גוט מיט זיי אָבגעגעבענט. פון דעסט-וועגען פלעגט זיי שווער זיין בייצוקומען דעם שׂוֹנֵא, וואס איז געווען אי שטארק אי בייך אין כְּלֵי זיין. איין מאל איז אָבער אויסגעקומען נאר שְׁמָאל. אונ די זְקֵנִים האבען געהייסען מיטנעהמען אין דער מִלְחָמָה אריין דיא לוחות פון שִׁילֹה פאר א שְׁמִירָה צום געפאחר אונ אויף צו שטארקען די קריעגער מיט א פעסטער האפנונג. צום אומגליק האט אָבער דאס אויך ניט געהאָלפ'ן: די פְּלִשְׁתִּים האבען געמאכט א תֵּל פון דער מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, די לוחות האבען זיי צוגענומען אונ עֵלִי'ס ביידע זיהן זענען דערהרג'ט געוואָרען. פון דערוויטענס האט מען געהערט ניט קיין פְרֶאהְלִיכְס. פיל מיט צרות האט עֵלִי שוין ארויסגעקוקט מען זאל איהם זאגען וואס עס איז געשעהען אונ אז דער שָׁלִיחַ איז געקומען אונ האט איהם דערצאהלט אז די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל האבען פערלאָרען די מִלְחָמָה אונ ער – זיינע קינדער, האט די פינסטערע בְּשׂוֹרָה מִן הַסְּתָם גוט דערשלאגען דעם קאפ פונ'ם אלטען כֹּהֵן, נאר אז ער האט איהם ארויסגערעדט אז די היילינע לוחות שפארען שוין אויך אין בא'ם שׂוֹנֵא אין די האנד, האט ער ניט אויסגעהאלטען אונ איז אומגעפאלען טויט.

נאך אזא נִצָּחוֹן האבען זיך ערשט די פְּלִשְׁתִּים רעכט צופיהרט די האנד אונ זענען אריין אין לאנד. פון שִׁילֹה האבען זיי געמאכט א חוּרְבָּה. אונ די שְׁבָטִים פון צָפוֹן-זייט האבען אנגעוואָרען אין גאנצען זייער קראפט אונ זענען געבליעבען אזוי אָבגעריסען פון זייערע ברידער אין דָרוֹם-זייט. די פְּלִשְׁתִּים פון זייער זייט האבען אָבער אויך א טָעוּת געהאט: זיי האבען געמיינט אז דער מיט וואס זיי וועלין האלטען ביי זיך די לוחות וועלין די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קיין מאל קיין תְּקוּמָה מעהר ניט האבען; צום סוֹף האט בְּדַוְקָא די פְּלִשְׁתִּים אליין אנגעהויבען נעהן שָׁלִים-שְׁלִימַזָל אונ קוים האבען זיי די לוחות געבראכט קיין אַשְׁדוֹד זענען זיי שוין אין קיין צרות ניט זשעדנע געווען. די פארשטעהער פון די פְּלִשְׁתִּים האבען געזעהען אז עס איז קיין תַּכְלִית ניט. האבען זיי בעשלאסען אָבצושיקען די לוחות אהיים אונ זיי נאך

איבערגעבען מיט אַ מַתָּנָה. נאך זיבען חֳדָשִׁים, האבען די פְּלִשְׁתִּים אָבגעשיקט די לוחות אונ זיי זענין געבליעבען אין קִרְיַת יְעָרִים אויף אַ בַּארט, ביי דיא לְוִיִם. חָאטשׁי דאס פאלק האט זיי ניט אַזוי געשאצט, ווייל עס איז געווען זעהר פארנארבט אונ עס האט געמוזט אַוועקגעהן אַ יאהר צעהן ביז מען האט זיך ווייטער אָנגעהויבען דערמאנען אין משה'ס יְרוּשָּׁה אונ פארשטעהן איהר גרויסען ווערטה.

צווייטעס קאפיטעל.

אָנהייב פון מְלָכִים, שְׁמוּאֵל אונ שָׁאוּל

די אַלע אומגליקען, וואס די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל האבען אויסגעשטאנען, האבען געמוזט די עלטערע אונ לייטישערע פון זיי עפענען די אויגען. זיי זאלען פארשטעהן אַז דער וועג צוריק צום אֱמֶת'ן גלויבען וועט אויך זיין דער וועג צו שטארקהייט אונ פרייהייט. דאס וואס די פְּלִשְׁתִּים האבען אומגעקעהרט די לוחות האט נאך מעהר דערמונטערט דעם עולם אונ מען האט זיך אָנגעהויבען ארומקוקען אונ זוכען דאס פארלאזטע שטעזשקעלע, וואס פלעגט פיהרען דאס פאלק יִשְׂרָאֵל צו זיין לעבעדיגען גאט. ביי אַזא לאגע האט מען נאר ארויסגעקוקט עס זאל זיך געפינען איינער, וואס זאל ווערטה זיין צו ווערען אַ ראש אונ בעפעסטיגען די האפנונג, וואס האט אָנגעהויבען אויפצולעבען ביי יעדען אין הארץ.

אַזא מענש האט זיך טאקי אָבגעזוכט צו דער רעכטער צייט אונ דאס איז געווען שְׁמוּאֵל בֶּן אֶלְקָנָה, דער צווייטער נאך משה'ן, וואס האט זוכה געווען צו זיין אי אַ פיהרער פון זיין פאלק, אי אַ נָבִיא. ער איז אויפגעצויגען געווארען אין גרויס פרומקייט אונ האט גוט געקענט דעם מצב פון זיינע ברידער. אין אַלעמען האט ער געהאט אַ ידיעה אונ זיין טיעפע חָכְמָה פלעגט איהם העלפען ארויסצוזאגען זיין מיינונג איבער פערשיעדענע זאכען, אפילו איבער אַזעלכע וואס

באַרפֶען עֶרְשְׁט גֶעשֶׁעהן. אונ דֶערִיבֶּער הָאט מֶען איהם גֶערוּפֶען „רוֹאֶה“ – דֶער זֶעהֶער, אַ גְרויסֶער מֶענְשׁ וָואס קוּקְט אויף אַלְדִינְג מִיט אָפֶענֶע אויגֶען אונ פֶערְשְׁטֶעהְט פְרִיהֶער וָואס שְׁפֶּעטֶער קָאן זַיין.

שְׁמוּאֵל אִיז אַרויסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי לְוִיִּם אונ הָאט גֶעשְׁטַאמְט פוּן אַ גְרויסֶער מִשְׁפָּחָה, וָואס הָאט גֶעוָואהְנְט אִין רָמָה, בַּיי דֶער גְרֶענִיץ פוּן דִי שְׁבָטִים אֶפְרַיִם אונ בִּנְיָמִין. פוּן זַיין פְרוּמֶער מוּטֶער חַנָּה, וָואס הָאט אִיהם מִיט אִיהר רֵיינֶער תְּפִלָּה אויסְגֶעבֶּעטֶען בַּיי גָאט, הָאט עֶר גֶעיַרְשְׁ'ט אַ גוּט הַארְץ אונ אַ כָּשֶׁרֶע נְשָׁמָה. פוּן קִינְדְהַייט אָן הָאט עֶר גֶעדִינְט בַּיי עֵלִי הַכֹּהֵן אונ פְלֶעגְט טְהוּן אַלֶע אַרְבֵּייטֶען פוּן דִי לְוִיִּם, אָפֶענֶען אונ פֶערְשְׁלִיסֶען דִי טוּיעֶרן, צוּגְרֵייטֶען אַלְדִינְג צוּ קָרְבָּנוֹת אונ אָפְט נָאךְ זַיין נַאנְצֶע נָאכְט אִין אֹהֶל. נָאךְ נָאר אִין דִי יוּנְגֶע יָאהְרֶען, הָאט עֶר אַלֵיין נִיט גֶעוואוּסְט פוּן וַואנֶען עֶס הָאט זִיךְ צוּ אִיהם גֶענוּמֶען אַ רוּחַ נְבוּאָה. פְּלִיצְוּם אִין טִיעפֶען שְׁלָאף הָאט עֶר דֶערְהֶערְט אַ קוֹל וָואס רוּפְט אִיהם בַּא'ם נָאמֶען אונ עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָאס הָאט עֶר בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער מַתָּנָה פוּן גָאט. בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע מִלְחָמָה מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים. דִי לוּחוֹת הָאט מֶען צוּגֶענוּמֶען, עֵלִי'ס בֵּיידֶע זִיהְן הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶ'ט, דֶער אַלְטֶער כֹּהֵן אִיז אוֹיךְ גֶעשְׁטָארְבֶּען, דָאס הֵיילִיגְטְהוּם אִיז אַוֶועק, דִי גֶעסְט אִיז פַארְוִויסְט גֶעוָוארֶען אונ שְׁמוּאֵל הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט מִיט אַ גֶעבְּרָאכֶען הַארְץ אוּמְקֶעהְרֶען צוּ זַיינֶע עֶלְטֶערן קַיין רָמָה.

צְוִוישֶׁען דִי לְוִיִּם, וואוּ שְׁמוּאֵל אִיז אויפְגֶעוַואקְסֶען גֶעוָוארֶען, הָאט גֶעהֶערְשְׁט דִי אִיבֶּערְצֵייגוּנְג אַז אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן מִשְׁכָּן אִיז אוֹיךְ פֶערְשְׁוואוּנְדֶען גֶעוָוארֶען דִי לִיעבֶּע פוּן גָאט צוּ זַיין פָאלְק. דֶער גֶעדַאנְק אִיז אוֹיךְ אויפְגֶעוֶועקְט גֶעוָוארֶען בַּיי שְׁמוּאֵל'ן אונ עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען: אֱמֶת נִיטָא קֵיין מִשְׁכָּן, נִיטָא קֵיין קָרְבָּנוֹת, נָאר דַארְף דֶען דֶער פָאטֶער אִין הִימֶעל הָאבֶּען אַ בֶּעזוּנְדֶער גֶעצֶעלְט אויף דֶער עֶרְד, אָדֶער מוּז עֶר טַאקִי נֶאטְהִיג הָאבֶּען קַאלְבֶּער אונ שָׁאפְּסֶען פַאר קָרְבָּנוֹת אונ אָהְן דֶעם קָאן עֶר זִיךְ נִיט בֶּעגֶעהְן? שְׁמוּאֵל אִיז קֵיין מָאל נִיט גֶעוֶעסֶען לֶערִיג אונ הָאט גוּט דוּרְכְגֶעקְנֵייטְשְׁט דָאס תּוֹרָה'לע נָאךְ אִין שִׁילֹה. וָוען עֶס הָאט נָאךְ גֶעהַאט נָאר וֶועגִינ בְּעָלִים אויף זִיךְ אונ עֶר הָאט בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט דָאס מֵיינְט דֶער פָּסוּק אונ אַז גָאט וויל מֶען זָאל אִיהם דִיענֶען נָאר אויף אַיין אַנְדֶער אוֹפֶן. דֶערִיבֶּער הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּמֶעדוּם צוּ דַרְשָׁנֶן אַז נִיט צוּ לִיעב דֶעם הָאט גָאט אַרויסְגֶעפִיהְרְט דִי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל פוּן מִצְרַיִם זֵיי זָאלֶען אִיהם מַקְרִיב זַיין פֶעטֶע בְּהֵמוֹת אונ אַז דִיא תּוֹרָה וויל נָאר אַז דִי מֶענְשֶׁען זָאלֶען לֶעבֶּען מִיט יוֹשֶׁר אונ

בְּתְּמָנוֹת. זִיךְ לִיעבּ הָאבֶּען אוּנ טְהוּן אַזָעלְכֶע מַעֲשִׂים זַיי זָאלֶען זִיךְ נִיט בּארְפֶען שָׁאתְּסְען מִיט זַיי פַאר זַייעֶר בַּאשְׁעֶפֶער. אָט אַזַא תּוֹרָת הָאט שְׁמוּאֵל גֶעווִיזֶען זַיינֶע בְּרִידָער אוּנ כְּדֵי דָער עוֹלָם זָאל אִיהם בֶּעסֶער פֶערְשְׁטֶעהן פְלֶעגְט עֶר זַיינֶע גֶעדַאנְקֶען אַיינְווִיקְלֶען אִין שֶׁאהנֶע וָוארְטֶער, בֶּעווַייזֶען דֶעם אֱמֶת דוּרְךְ קְלוּגֶע מְשָׁלִים. נָאךְ אַז עֶר הָאט גֶעווָאהנְט אִין שִׁילֹה. הָאט עֶר גֶע׳שֵׁמ׳ט פוּן דֶערְוַוייטֶענְס אוּנ מֶען פְלֶעגְט דֶערְצֶאהלֶען אַז גָאט הָאט אֶלְקָנָה׳ן גֶעבֶּענְטְשְׁט מִיט אַ זוּהן. וָואס דָער רוּחַ הַקֹּדֶשׁ רֶעדְט פוּן אִיהְם אַרוֹיס אוּנ אַז עֶר הָאט זִיךְ בַּאזֶעצְט אִין רָמָה אִיז בַּיי קֵיינֶעם קֵיין סָפֵק נִיט גֶעוֶועהן אַז עֶס אִיז אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען דֶער צְווֵייטֶער משֶׁה אוּנ אַז עֶס וֶועלֶען זִיךְ שׁוֹין אָנְהֵייבֶּען בֶּעסֶערֶע צַייטֶען. דֶערִיבֶּער אִיז אִיהְם טַאקִי גֶערָאטְהֶען דָאס פָאלְק בִּיסְלָעכְוַויס אָבְּצוּגֶעווָאהְנֶען פוּנ׳ם גָאטְצֶענְדִיענְסְט. שְׁמוּאֵל פְלָעגְט נִיט וַוארְטֶען אוֹיף כָּבוֹד. מֶען זָאל צוּ אִיהְם קוּמֶען הֶערֶען וָואס עֶר וֶועט רֶעדֶען; עֶר פְלֶעגְט אַרוּמְפָאהְרֶען אִין אַלֶע אָרְטֶער וואוּ עֶר הָאט נָאר גֶעפֶערְשְׁטַאנֶען אַז מֶען קָאן פֶערְבְּרֵייטֶען גָאטְ׳ס תּוֹרָה, עֶר אִיז אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועהן אַלֵיין; אִיהְם צוּ הִילְף זֶענֶען בַּאלְד גֶעקוּמֶען פִיעל פוּן דִי לְוִיִם וָואס הָאבֶּען זִיךְ פַארְשְׁפְּרֵייט אִין לַאנְד זַייט שִׁילֹה אִיז חָרוּב גֶעווָארֶען אוּנ בַּאלְד הָאט עֶר אַרוּם זִיךְ גֶעהַאט אַ גַאנְצֶע חֶבְרָה פוּן יוּנְגֶע נְבִיאִים וָואס הָאבֶּען אִיהְם גֶעהָאלְפֶען אִין זַיין הֵיילִיגֶער אַרְבֵּייט.

נָאךְ אֵיין זַאךְ הָאט מִיטְגֶעהָאלְפֶען דֶערצוּ אַז שְׁמוּאֵל זָאל קָאנֶען זַיין שְׁלִיחוּ׳ת אוֹיספִיהְרֶען. אִין דָער גַאנְצֶער צַייט פוּן דִי שׁוֹפְטִים אִיז דֶער שֵׁבֶט יְהוּדָה גֶעוֶועהן נָאר אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּן אַלֶע שְׁבָטִים, עֶר הָאט נָאר גֶעהַאט צוּ טְהוּן מִיט שָׁאף־פַאשְׁעֶן אוּנ הָאט זִיךְ מִיט קֵיינֶעם נִיט אָנְגֶעקֶעהְרְט. דִי יְבוּסִים זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אִין מִיטֶען צְווִישֶׁען דִי בֶּערְג פוּן אֶפְרַיִם אוּנ יְהוּדָה אוּנ הָאבֶּען נִיט צוּגֶעלָאזְט אַז דֶער שֵׁבֶט זָאל זִיךְ אַרַיינְמִישֶׁען אִין דִיא עֲסָקִים פוּן זַיינֶע וַוייטֶע בְּרִידָער; נָאר דִי קְלָאפ, וָואס עֶר הָאט עֶטְלִיכֶע מָאל גֶעכַאפְּט פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים, הָאבֶּען אִיהְם גֶעקָאנְט אַרוֹיסְרַייסֶען פוּן זַיין גַארֶע. נָאר ווִי אַזוֹי דָאס אִיז שׁוֹין גֶעשֶׁעהן, אֵיינְס זֶעהֶען מִיר, אַז אִין שְׁמוּאֵל׳ס צַייט אִיז דֶער שֵׁבֶט יְהוּדָה, אִינְאֵיינֶעם מִיט דָעם קְלֵיינֶעם שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן, וָואס הָאט זִיךְ שְׁטֶענְדִיג גֶעהַאלְטֶען נֶעבֶּען אִיהְם, צוּגֶעפָּנְגֶעבּוּנְדֶען גֶעווָארֶען מִיטֶן כְּלַל יִשְׂרָאֵל. אוּנ אַזוֹי זֶענֶען צוּ־ גֶעקוּמֶען אַסַךְ רֶעכְטֶע מֶענְשֶׁען. וָואס דִי אַנְדֶערֶע הָאבֶּען גֶעקָאנְט פוּן זַיי זִיךְ אַ מוּסָר אַרָאבְּנֶעהְמֶען. ווייל אַלֶע וָואס הָאבֶּען גֶעקֶעהְרְט צוּם שֵׁבֶט יְהוּדָה זֶענֶען גֶעוֶועהן פְּרָאסְטֶע פַּאסְטוּכָער. זֵייא הָאבֶּען נִיט גֶעווָאוּסְט פוּן קֵיין עֲבוֹדָה זָרָה, שְׁטָאנְדִיג נָאר גֶעוֶועהן אִין פֶעלְד אוּנ אֲפִילוּ דִי וָואס הָאבֶּען גֶעווָאהְנְט אִין דֶער

איינציגע שטאדט חברון האבען זיך ניט געלאזט אראבפירען פונ'ם וועג אונ זענען געבליבען ביי די אלטע מדות אונ מנהגים.

אודאי האט מען ניט אומזיסט שמואל'ן גערעכענט פאר'ן גאנצען עיקר, ווייל חאטשי קיין גבור, וואס זאל זיך קאנען אויסצייכנען אין א מלחמה, איז ער ניט געוועזען, פון דעסטוועגען, אז ער האט זיך אונטערגענומען צו זיין דער פיהרער פונ'ם פאלק איז ער ניט בטל געווארען דעמאלט ווען עס איז אויסגעקומען ענג אונ אז מען האט זיך בעדארפט שלאגען איז ער אויך קיין שלים-מזל'ניק ניט געוועזען. זיין נצחון איבער דיא פלשתים, פונקט ניט ווייט פון דעם ארט, וואו די בני ישראל האבען אמאל פערלארען פיעל חיל אונ זענען געבליבען אהן לוחות. האט גאר אין גאנצען געשטארקט אלע שבטים אונ געהייליגט ביי זיי דעם נאמען פונ'ם גרויסען נביא.

אזוי זענען אוועקגעגאנגען א יאהר צעהן אין פרייד אונ אין נחת. שמואל האט מיט אלע כחות געארבייט אז דער שלום זאל זיך ווייטער האלטען צווישען אלע שבטים אונ האט געזעהן אז עס זאל זיין אחדות ביי זיי אונ קיינער זאל מעהר ניט ווערען קיין גוטער ברודער מיט די געטצענדיענער אונ ניט נאשען פון זייערע מנהגים אונ תורות. דער הויפטפונקט פון שמואל איז געווארען די שטאדט מצפה, וואס האט געהערט צום שבט בנימין. שמואל, וואס איז אליין געוועזען א גרויסער משורר אונ פון זיין משפחה, פון די קרחים, זענען ארויסגעקומען אסף, ידותון אונ זיין בעריהמט ענייקעל הימן, האט דער ערשטער איינגעפיהרט געזאנג ביי'ם גאטעסדיענסט אונ דאס איז אויך געוועזען איינס פון די בעסטע מיטעל, וואס האט בעפעסטיגט דעם גלויבען.

אזא שעהנער גאטעסדיענסט מיט זיסער מוזיק האט א ביסעל אוועקגע-רוקט אן א זייט די קרבנות אונ דערצו האבען זיך די כהנים אליין ניט געהאלטען אין דער מעלה ווי אין די פריהעריגע צייטען. א חוץ דעם האבען זיך די כהנים אבגעקליבען גאר א בעזונדער שטאדט נ'ב, ניט ווייט פון ירושלים; אהין איז אוועק אחיטוב, איין ענייקעל פון עלי הכהן, אונ האט מיט זיך מיטגענומען אלע כלי קדש, אונ דארט איז געווארען דער הויפטפלאץ, וואו די כהנים פלעגען האפען דעם בעסטען ביסען פון א פעטען קרבן. שמואל האט אבער ניט געוואלט וויסען פון דעם נייעם ארט אונ האט זיך מיט גרויס כבוד געפיהרט דאס רעדעל אין זיין ווינקעל ביז עס האט זיך ניט אנגערוקט אויף איהם די עלטער אונ ער האט שוין געמוזט מאכען פאר שופטים זיינע קינדער. שמואל'ס זיהן זענען אבער ניט געגאנגען אין וועג פון זייער אלטען טאטען, זיי האבען שוין מעהר געקוקט

אויף דער מטבע אונ דער עולם האט אויף זיי קיין כבוד ניט געקאנט לעגען, קיין אנדערע לייטישע מענשען, וואס די מאכט זאל קאנען איבער־געהן צו זיי, האבען זיך ניט געפונען, אונ גראד דעמאלט האבען די פלשתים אויך אנגעהויבען קומען צו די כחות, זיי האבען זיך מישב געווען אז קריעגען זיך מיט אייגענע איז אויך קיין תכלית ניט אונ אלע פינף מלכים פון פלשתים האבען געמאכט יד אחת אונ האבען זיך גענומען פארגרעסערן זייער ממשלה. דאס ערשטע כפרה־הינדעל זענען געווען די פיניקער, וואס מען האט ביי זיי צוגענומען די שטאדט צידון אונ זיי אליין האבען זיך געמוזט אבזוכען א נייעם פלאץ אויף א פעלזען ביי׳ם ים, וואס האט געהייסען דערפאר צור אזוי זענען די פלשתים געווארען בעלי בתים פון גת ביז צידון אונ האבען שוין געווארפען איין אויג אויף די לאנד פון ישראל, אונ נאך עטליכע יאהר פון מנוחה, האט זיך אנגעהויבען א נייע מלחמה.

דערווייל האבען אויך די עמונים פארגעסען די קלאפ וואס זיי האבען געכאפט פון יפתח הגלעדי אונ זייער נייער קאניג נחש איז אנגעפאלען אויף די שבטים גד אונ האלב מנשה, וועלכע האבען זיך ארומגעקוקט אז זיי האלטען שמאלי, האבען זיי אוועקגעשיקט שליחים צו שמואל׳ן ער זאל זיי העלפען, אונ דעמאלט האט דער נביא צום ערשטען מאל דערהערט אז דאס פאלק וויל א קאניג. דאס איז אפילו צום אנהייב שמואל׳ן זעהר ניט געפאלען גע־ווען; עפעס איז דא איהם אויסגעקומען ניט גלאט אז פלוצים זאל זיך א פאלק, וואס איז געוואהנט זיך פריי צו פיהרען, אונטערווארפען דעם ווילען פון א יחיד; נאר אז ער האט זיך איבערצייגט אז אלע שבטים ווילען אויף זיך ארויפנעהמען דעם עול האט ער פערשטאנען אז דער רצון פונ׳ם אייבערשטען איז דאביי אונ האט געזאגט אז מען זאל אויסקלויבען שאול׳ן, א פראסטען מענשען, וואס זיין פאטער קיש איז געווען א געוואהנליכער בעל הבית, ניט קיין גרויסער מיוחס, ווייל ער איז ארויסגעקומען פונ׳ם קלענסטען שבט בנימין. אז דער גורל איז געפאלען אויף שאול׳ן, האט מען איהם מיט גרויס מיה קוים אבגעזוכט, און אז שמואל האט איהם שוין געזאגט אונ ער איז דערנאך ארויס קיין גבעה אונ האט זיך שוין גענומען אברעכענען מיט די שונאים, האבען זיך נאך געפונען פיעל אונצופריעדענע וואס האבען בשום אופן ניט געוואלט גלויבען אז ער וועט פיהרען גוט די מלוכה.

זעהר טרויעריג איז דעמאלט געווען די לאגע פון די בני ישראל ווייל דער יאך פון די פלשתים האט געמעגט דעם גרעסטען טהייל פון זיי אין גאנצען

אָבּגֶעשְׁטַאכְט, אונ אַ סַךְ הָאבֶּען נָאר נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען פוּן קְרִיעג אונ זָענֶען בֶּעסֶער גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי שׂוֹנְאִים. אונ עֶס הָאט שָׁאוּלֶ'ן גֶעקָאסְט גֶענוּג מִיה בִּיז עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטשְׁלָאסֶען אָנְצוּהֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה. וַוייל זַיין זָאהן יְהוֹנָתָן אונ זַיין קָרוֹב אַבְנֵר הָאבֶּען זִיךְ אַרוֹיסגֶעוִויזֶען פַאר גִבּוֹרִים. וָואס פַארשְׁטֶעהֶען נִיט מִיט קַיין סַךְ חַיִל נוֹבֵר זַיין דֶעם גְרוֹיסֶען שׂוֹנֵא. צוּם אָנְהֵייבּ אִיז יְהוֹנָתָן אָנְגֶעפַאלֶען אִין גֶבַע אוֹיף דִי פְּלִשְׁתִּים, אונ אַז עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהָען הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען דִי שְׁטַארְקֶע אונ בֶּעהַארְצְטֶע אונ הָאבֶּען זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט אִין גִלְגָל, וַוייל אַהִין הָאט בֶּעשְׁטֶעלְט שְׁמוּאֵל אַז דֶער מֶלֶךְ שָׁאוּל זָאל אוֹיךְ קוּמֶען אונ אוֹיף אִיהם וַוארְטֶען זִיבֶּען טָאג אונ דָארְט זָאל עֶנְטְשְׁלָאסֶען וֶוערִין וָואס וַוייטֶער צוּ טְהוּן.

דֶערְוַוייל הָאבֶּען דִי פְּלִשְׁתִּים אוֹיךְ נִיט גֶעדְרִימֶעלְט אונ הָאבֶּען זִיךְ צוּגֶעצוֹיגֶען מִיט נָאר אַ גְרוֹיסֶע מַחֲנֶה בִּיז מִכְמָשׂ. שָׁאוּל, וָואס אִיז מִיט זַיין חַיִל גֶעשְׁטַאנֶען אִין גִלְגָל אונ הָאט מִיט אוּנְגֶעדוּלְד אַרוֹיסגֶעקוּקְט שְׁמוּאֵלֶ'ן. אִיז דֶערְוַוייל בַּייא זִיךְ אַ בִּיסֶעל גֶעפַאלֶען גֶעוָוארֶען אונ אַז עֶס אִיז אִיהם נִמְאָס גֶעוָוארֶען צוּ וַוארְטֶען אוֹיף דֶעם נָבִיא הָאט עֶר זִיךְ פֶערְלָאזְט אוֹיף נָאטִ'ס בֶּערָאטְה, אונ זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען וַוייטֶער פִיהרֶען דִי מִלְחָמָה. עֶר הָאט גֶעבְּרַאכְט קָרְבָּנוֹת, וִוי דֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן. עֶהְדֶער עֶר הָאט זִיךְ גֶעזָאלְט לָאזֶען אִין וֶועג אַרַיין. נָאר דָא אִיז אָנְגֶעקוּמֶען שְׁמוּאֵל; עֶר אִיז שְׁטַארְק בְּרוֹגֶז גֶעוָוארֶען וָואס מֶען הָאט אוֹיף אִיהם נִיט גֶעוַוארְט אונ הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מֶעהר מִישֶׁען. דָאס אִיז גֶעוֶועהן פַאר שָׁאוּלֶ'ן נָאר אֵיין אוּמְגֶערֶעכְטֶער קְלַאפּ אונ אַז עֶר הָאט נָאךְ דֶערְזֶעהן, וִוי דִי צָאהל פוּן זַיינֶע לַייט וֶוערְד פוּן טָאג צוּ טָאג וֶועניגֶער, הָאט עֶר שׁוֹין נָאר גֶעוָואלְט אָבְּלָאזֶען הֶאנְד אונ פִים. נָאר יְהוֹנָתָן הָאט נָאךְ אַ מָאל בֶּעוִויזֶען זַיין בְּרִיָה'שַׁאפְט. צְוִוישֶׁען גֶבַע, וואו שָׁאוּל אִיז גֶעשְׁטַאנֶען, אונ מִכְמָשׂ, וואו דִי פְּלִשְׁתִּים זָענִין גֶעוֶועהן. אִיז אַ שָׁעָה לַאנְג; נָאר צוּקוּמֶען אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערְן אִיז נָאר שְׁוֶוער גֶעוֶועהן וַוייל הוֹיכֶע שְׁפִּיצִיגֶע בֶּארְג צוּטְהֵיילֶען דִי צְוֵויי אָרְטֶער אֵיין מָאל הָאט זִיךְ גְרָאד פֶארְגְלוּסְט יְהוֹנָתָן מִיט זַיין אַדְיוּטַאנְט מַאכֶען אַ פְּרִיוו אונ אַרוֹיפְקְלֶעטֶערְן אוֹיף דִי בֶּארְג. עֶס אִיז זֵיי גֶערָאטְהֶען אונ וִוי דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען זֵייא נָאר דֶערְזֶעהן אִיז אוֹיף זֵייא אָנְגֶעפַאלֶען אַ מוֹרָא אונ מִיט אֵיין קוֹל: „דִי יוּדֶען קְרִיכֶען פְּלִיצוּם אַרוֹיס פוּן דִי הוֹילֶע וָואנְד“, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעלָאזְט לוֹיפֶען. יְהוֹנָתָן אונ זַיין חֶבְרֶה'מַאן הָאבֶּען דֶערְוַוייל אָנְגֶעמַאכְט אַ רַעַשׁ, מֶען זָאל מֵיינֶען אַז דָאס גַאנְצֶע חַיִל אִיז שׁוֹין אוֹיךְ דָא מִיט זֵיי. דֶערְוֵויל הָאט מֶען דֶערְזֶעהן אִין גֶבַע וָואס

דָארְט גֶעהט פָּאר הָאט זִיךְ שָׁאוּל מִיט דִי אֵיינְצִיגֶע זֶעקְס הוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען וָואס זֶענֶען מִיט אִיהם נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען, בַּאלְד גֶעלָאזְט קַיין מִכְמָשׁ אוּנ נָאךְ אַ גְרוֹיס גֶעשְׁלֶעג זֶענֶען דִי פְּלִשְׁתִּים גֶעפַאלֶען וִוי שְׁטְרוֹי, וַוייל דֶער פַּחַד הָאט זֵיי גָאר אִין גַאנְצֶען פַארְדְרֶעהט דִי קָאפּ אוּנ אַ חוּץ דֶעם זֶענֶען בַּאלְד צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ שָׁאוּל'ן דִי יוּדֶען וָואס זֶענֶען פְרִיהֶער אַנְטְלָאפֶען צוּ דִי פְּלִשְׁתִּים.

אִין דֶער צַייט אִיז דֶער מֶלֶךְ פוּן דִי עַמּוֹנִים, נָחָשׁ, אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יָבֵשׁ גִלְעָד אוּנ גֶעוָואלְט מַאכֶען פוּן זֵיי אַ תֵּל. נָאר זֵיי זֶענֶען קַיין נַארָאנִים נִיט גֶעוֶוען: זֵיי הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעדֶען וֶועגֶען שָׁלוֹם אוּנ דֶערְוַוייל גֶעשִׁיקְט מוֹדִיעַ זַיין אִין גֶבַע וָואס עֶס גֶעהט פָּאר. שָׁאוּל הָאט פַארְשְׁטַאנֶען אַז דָא מוּז מֶען זִיךְ גוּט אָבְּרֶעכְנֶען מִיט'ן שׂוֹנֵא אוּנ עֶר הָאט אַלֶע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פֶערְזַאמֶעלְט אַרוּם זִיךְ אוּנ שְׁמוּאֵל הָאט זִיךְ צוּ לִיעֵב אַזַא גְרוֹיסֶער זַאךְ אוֹיךְ אוֹיפְגֶעהֶערט צוּ קְלָאגֶען אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אֵיין אַחְדוּת וָואס עֶס הָאט גֶעמוּזְט פִיהְרֶען צוּ נִצָּחוֹן. מִיט גְרוֹיס פְרֵייד הָאט זִיךְ דֶער עוֹלָם אוּמְגֶעקֶעהְרְט קַיין גִלְגָל אוּנ דָארְט הָאט שְׁמוּאֵל צוּם צְווֵייטֶען מָאהל גֶעזַאלְבְּט שָׁאוּל'ן פַאר אַ מֶלֶךְ.

גֶבַע, וָואס אִיז בִּיז אַהֶער גֶעוֶוען גָאר אַ קְלֵיין אָרְט, אִיז גֶעוָוארֶען דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט, דָארְט הָאט זִיךְ שָׁאוּל אַיינְגֶעאָרְדֶענְט אוּנ גֶעלֶעבְּט וִוי עֶס שְׁטֶעהט אָן אַ קֶענִיג אוּנ צְווִישֶׁען אִיהם אוּנ שְׁמוּאֵל'ן הָאט גֶעהֶערְשְׁט אַ פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ עֶר פְלֶעגְט נִיט אַרוֹיסְגֶעהן פוּנ'ם נָבִיא'ס רֶעד. לוֹיט שְׁמוּאֵל'ס רַאטה הָאט שָׁאוּל בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ נַייעֶ מִלְחָמָה מִיט דִי עֲמָלֵקִים אוּנ הָאט זֵיי אַיינְגֶענוּמֶען מִיט זֵייעֶר אֶלְטְסְטֶען – אֲגַג. עֶר הָאט אָבֶּער נִיט אִין גַאנְצֶען גֶעפָאלְגְט דֶעם נָבִיא, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען אַז מֶען זָאל פֶערְנִיכְטֶען דִיא עֲמָלֵקִים אִינְאֵיינֶעם מִיט זֵייעֶר פַארְמֶאגֶען, עֶס זָאל פוּן זֵיי אֲפִילוּ קַיין זֵכֶר נִיט בְּלַייבֶּען. עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט פַארְפִיהְרֶען פוּן כָּבוֹד אוּנ פוּן רַייכְקַייט אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען אֲגַג'ן פִיהְרֶען אִין קֶעטֶען כְּדֵי אַלֶע זָאלֶען זֶעהן וֶועמֶען עֶר אִיז בַּייגֶעקוּמֶען אוּנ דָאס פַארְמֶעגֶען הָאט עֶר גֶעלָאזְט פַארְטְהֵיילֶען צְווִישֶׁען זַיינֶע קְרִיעגְסְלַייט. שְׁמוּאֵל הָאט גֶעזֶעהן בִּנְבוּאָה אַלְדִינְג וָואס שָׁאוּל הָאט אָנְגֶעאַרְבֵּייט אוּנ הָאט בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל פוּן גָאט עֶר זָאל אַרוֹיס מִיט'ן הַארְבֶּען וָוארְט גֶעגֶען מֶלֶךְ אוּנ אִיהם אַבִּיסֶעל אוּנְטֶערְהַאקֶען דִי פְלִיגֶעל. אוּנ פוּנְקְט דֶעמֶעלְט וֶוען שָׁאוּל הָאט זִיךְ שׁוֹין אַזוֹי וַוייט פַארְגֶעסֶען אַז עֶר הָאט זִיךְ אַלֵיין גֶעלָאזְט שְׁטֶעלֶען אַ דֶענְקְמָאל, אִיז שְׁמוּאֵל פַאר'ן גַאנְצֶען עוֹלָם אַרוֹיס מִיט אַ פַייעֶרְדִיגֶע רֶעדֶע, אִין וֶועלְכֶע עֶר הָאט גֶעשְׁטְרָאפְט שָׁאוּל'ן דֶערְפַאר וָואס עֶר אִיז אַרָאפּ

פונ'ם גלייבען ווען אונ האט ניט געטהון פונקטליך ווי גאט האט געבאטען.
״ווייל דו האסט פערוואָרפען די ווארטער פון גאט — וועט דיך גאט פערוואַרפען;
דו וועסט מעהר קיין קאניג ניט זיין, אונ א בעסערן פון דיר וועט ער די
מלוכה איבערגעבען!״ — אזוי האט שמואל געזאגט אונ די רעד האבען ווי פיילען
דורכגעלאכערט דאס הארץ פון שאולן. אומזיסט איז שוין געוועהן זיין בעטען,
אומזיסט האט ער באלד געהייסען טייטען אגגן, עס האט איהם נאר ניט
געהאלפען: שמואל האט אפילו לפנים זיך ווי געלאזט איבערבעטען, נאר זיי
האבען זיך באלד צושיידט, שאול איז געבליבען אין גבע אונ שמואל איז
צוריק אוועק קיין גלגל, אונ מעהר האבען זיי זיך שוין ניט בעגעגענט.

פון דעמאלט אן האט זיך צו שאולן אריינגעהאפט דיא שרעקליכע מרה
שחורה. וואס ער האט פון איהר אזוי פיעל געליטען ביז דעם טויט. אונ ער
האט געזוכט זיך צו פערגעסען נאר אין דיא גרויסע מלחמות וואס ער האט
אנגעהויבען מיט אסך קליינע פעלקער ארום אונ ביי זיך אין לאנד אונ צו ליעב
דעם האט ער אפילו ניט געלאזט רוהען די גבעונים, וואס יהושע האט זיי
צוגעזאגט אז מען וועט זיי לאזען פריי זיצען. די מלחמות האט שאול געפיהרט
כדי פון איין זייט צו בעפעסטיגען דעם נאהמען פון גאט אונ אויסניקערן די
גאטצענדיענער אונ פון דער אנדערער זייט צו בעווייזען זיינע גבורות, דאס
פאלק זאל זעהן אז ער איז ווערטה צו זיין א קאניג אונ פערדיענט די
גאלדענע קרוין וואס ער האט אנגעטהון אויף זיין קאפ.

שמואל האט דערווייל געזעהן בנבואה אז ער דארף געהן קיין בית לחם
אונ אז דארט וועט ער געפינען דעם, וואס גאט האט איהם בעשאפען צו ווערען
א מלך. שטיל איז דער נביא אהין געקומען, זיין אויג איז געפאלען אויף
א משפחה פונ'ם שבט יהודה פונ'ם מיטלען גראד, ער האט באלד אויס־
געקליבען איינעם פון ישי"ס אכט זיהן, דעם אכטצעהניאהריגען פאסטוך
דוד, אונ בסוד איהם געזאלבט ווי א קאניג.

שאול איז דערווייל געוועזן פארטראגען אין זיינע מלחמות אונ מיט די
פלשתים איז איהם טאקי אזוי גרינג ניט אנגעקומען. איין מאל האט זיך געמאכט
וואס די פלשתים האבען ארויסגעשטעלט פון זייער זייט א ריז גלית אונ האבען
געפאדערט אז שאול זאל פון זיין זייט אויך ארויסשיקען עפּיס א העלד. זייא
ביידע זאלען זיך שלאגען אונ וועמער עס וועט פאלען. דער וועט זיך מוזען אונטער־
געבען. זעהר ביטער איז געוועהן שאולן ווען ער האט דערזעהן אז פון זיין חיל
ריהרט זיך קיינער ניט אונ אז צווישען זיינע לייט געפינען זיך ניט אזיינע וואס

וָאלְטֶע זִיךְ בַּארֶעוֶועט אוֹיף דִי רַייכֶע מַתָּנוֹת וָואס עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט אוּנ אֲפִילוּ אוֹיף דֶער הַאנְד פוּן דֶער בַּת מַלְכָּה. פְּלִיצְלוּם הָאט שָׁאוּל דֶערְהֶערְט אַז עֶס הָאט זִיךְ נָאר גֶעמֶעלְדֶעט אַ קְלַיינְשְׁטֶעדְטִילְדִיג פַאסְטוּכֶעל אוּנ מִיט אַ שְׁטַארְקֶען קֶלֶעק אִין הַארְצֶען הָאט עֶר אִיהְם עֶרְלוֹיבְּט זִיךְ אַקֶעגֶענ־שְׁטֶעלֶען גָלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי, דָאס אִיז גֶעוֶועהן דָוִד, וָואס הָאט מִיט אֵיין קְלֵיין שְׁטֵיינְדֶעל גֶעעֶקְט מִיטָ'ן רִיז, פֶערְטְרִיבֶען דִי שׂוֹנְאִים, אוּנ זִיךְ בַּאלְד אַ גְרוֹיסֶען נָאמֶען גֶעקוֹיפְט אִין פָאלְק אוּנ בַּאם מֶלֶךְ אַלֵיין. וָואס הָאט מִיט פֶערְגֶנִיגֶען גֶעקוּקְט מִיט וָואס פַאר אַ גְרוֹיס לִיבְשַׁאפְט אִיז צוּ אִיהְם צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען זַיין זוּהן יְהוֹנָתָן אוּנ מִיט וָואס פַאר אַ מַעֲלוֹת נָאט הָאט גֶעבֶּענְשְׁט דֶעם יוּנְגֶען הֶעלְד. דָוִד הָאט זִיךְ אָבֶּער דֶערְוַויטֶערְט פוּן כָּבוֹד אוּנ אִיז זִיךְ צוּרִיק אַוֶועק אִין זַיין פָאטֶערְס הוֹיז.

נִיט לַאנְג אִיז עֶר אָבֶּער דָארְט גֶעבְּלִיבֶּען. שָׁאוּל הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען יֶעדֶען טָאג אַרַיינְצוּפַאלֶען אִין אַ גְרָאסֶערֶער מָרָה שְׁחוֹרָה אוּנ דָוִד הָאט ווִידֶער גֶעמוּזְט וֶוערֶען בַּיי אִיהְם אַ בֶּן בַּיִת אוּנ מִיט זַיין שְׁאָהְן שְׁפִּיעלֶען אוּנ זִינְגֶען פֶערְלַייכְטֶערְן דֶעם קֶענִיגְ'ס שְׁמֶערְץ. שָׁאוּל אִיז שְׁטַארְק צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען צוּ דָוִדְ'ן; נָאר גִיךְ הָאט זִיךְ דִי קִנְאָה אַרַיינְגֶעחַאפְּט אוּנ צוּשְׁטֶערְט דִי גַאנְצֶע פְרַיינְדְשַׁאפְט. דָוִד הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ לָאזֶען אִין אַלֶע מִלְחָמוֹת אוּנ אוּמֶעטוּם הָאט עֶר בֶּעוִויזֶען זַיין גְרוֹיס גְבוּרָה־שַׁאפְט אוּנ זִיךְ מִיט דֶעם שְׁטַארְק בֶּעלִיעבְּט גֶעמַאכְט בַּיים פָאלְק. אֵיין מָאל נָאךְ אַ גְרוֹיסֶען נִצָּחוֹן וֶוען אִיהְם אַקֶעגֶענְגֶעקוּמֶען דִי פְרוֹיעֶן מִיט גֶעזַאנְג אוּנ טַאנְץ אוּנ הָאבֶּען גֶעשְׁרִיגֶען: "שָׁאוּל הָאט גֶעשְׁלָאגֶען טוֹיזֶענְדֶער אוּנ דָוִד צֶעהְנֶער טוֹיזֶענְדֶער!" דָאס הָאט מֶען אָבְּגֶעטְרָאגֶען אִין דִי אוֹיעֶרְן פוּן שָׁאוּל אוּנ עֶר אִיז אִיהְם גֶעוָוארֶען אַ שׂוֹנֵא. פְרִיהֶער אִיז אֲפִילוּ דִי שִׂנְאָה גֶעוֶועהן אַ בִּיסֶעל פַארְדֶעקְט אוּנ דָוִד, וָואס שָׁאוּל הָאט גֶעמוּזְט בֶּעשְׁטֶעטְען עֶר זָאל חַתוּנָה הָאבֶּען מִיט זַיין יוּנְגְסְטֶער טָאכְטֶער מִיכַל, פְלֶעגְט הָאבֶּען אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף גְרוֹיס כָּבוֹד, נָאר בִּיסְלֶעכְוַוייז אִיז דִי פַיינְדְשַׁאפְט אַרוֹיס אָפֶען אוּנ עֶר אִיז גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶוען צוּ אַנְטְלוֹיפֶען, וַוייל שָׁאוּל הָאט זִיךְ טַאקִי פָּשׁוּט גֶענוּמֶען אוֹיף זַיין לֶעבֶּען. בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ אַרוּם דָוִדְ'ן צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַלֶע, וָואס וֶוענִיג אוּנְצוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן פוּן שָׁאוּלְ'ן אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דְרַיי הֶעלְדֶען, יוֹאָב, אֲבִישַׁי אוּנ עֲשָׂהאֵל, אוּנ אֵיינֶער פוּן שְׁמוּאֵלְ'ס תַּלְמִידִים, נָתָן, אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ קְלֵיינֶע מַחֲנֶה. וָואס הָאט זִיךְ פַארְגֶענוּמֶען זִיךְ אָבְּרֶעכֶענֶען מִיט שָׁאוּלְ'ן. בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט דֶערְהַרְגֶעט אַלֶע כֹּהֲנִים אוּנ צוּשְׁטֶערְט זַייעֶר שְׁטָאדְט נֹב אוּנ פוּן דֶער גַאנְצֶער מִשְׁפָּחָה פוּנ'ם כֹּהֵן גָדוֹל עֵלִי אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אֵיין אֶבְיָתָר, וָואס אִיז אוֹיךְ צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ דָוִדְ'ס לַייט.

די שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זִיךְ דֶערְוַוייל עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ בֶּענוּצֶען זִיךְ מִיט דָוִד׳ן אוּנ אָכִישׁ דֶער מֶלֶךְ פוּן גַת הָאט אִיהם אָבְּגֶעגֶעבֶּען דִי שְׁטָאדְט צִקְלָג מִיט דֶעם אוֹפֶן אַז וֶוען דִי פְּלִשְׁתִּים וֶועלֶען אָנְפַאלֶען אוֹיף שָׁאוּל׳ן זָאל עֶר זַיי גֶעהן צוּ הִילְף. דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען טַאקִי בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה אוּנ דָוִד אִיז גֶעוֶועהן אִין אַ זֶעהר טְרוֹיעֶריגֶער לַאגֶע, וַוייל עֶס אִיז אִיהם אוֹיסְגֶעקוּמֶען גֶעהן אַקֶעגֶען זַיינֶע אֵייגֶענֶע בְּרִידֶער; נָאר דָאס גְלִיק אִיז גֶעוֶועהן וָואס דִי פְּלִשְׁתִּים אַלֵיין הָאבֶּען צוּ דָוִד׳ן אוּן זַיין חֶבְרָה קַיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן נִיט גֶעהַאט אוּנ דַארִיבֶּער הָאט מֶען זַיי נִיט מִיטְגֶענוּמֶען. דִי מִלְחָמָה אִיז אָבֶּער גֶערָאטְהֶען דִי פְּלִשְׁתִּים, וְוייל שָׁאוּל אִיז בַּיי זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַרָאבְּגֶעפַאלֶען, קֵיין רֶעכְטֶע עֵצָה הָאט עֶר זִיךְ אַלֵיין נִיט גֶעקֶענְט גֶעבֶּען, וֶועמֶען צוּ פְרֶעגֶען הָאט עֶר אוֹיךְ נִיט גֶעהַאט אוּנ זַיין פְרִיהֶערִיגֶער פֶּעסְטֶער ווִילֶען אִיז אַזוֹי שְׁוַואךְ גֶעוָוארֶען אַז עֶר הָאט גֶעזוּכְט הִילְף בַּיי כִּשׁוּף מַאכֶערִינְס אוּנ הָאט פֶערְלָארֶען זַיין לֶעצְטֶע בִּיסֶעל מוּטְה. אוֹיף דִי בֶּערְג גִלְבּוֹעַ אִיז גֶעפַאלֶען יְהוֹנָתָן אוּנ זַיינֶע בְּרִידֶער אֲבִינָדָב אוּנ מַלְכִּי שׁוּעַ אוּנ טַאקִי דָארְט אוֹפ׳ן אָרְט הָאט זִיךְ שָׁאוּל דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען. דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען שָׁאוּל׳ס קָאפּ אַרַיינְגֶעשְׁטֶעלְט צוּ זִיךְ אִין טֶעמְפֶּעל אוּנ זַיין קֶערְפֶּער מִיט דִי קִינְדֶער׳ס אַרוֹיס גֶעהַאנְגֶען אוֹיף דִי מוֹיעֶרן פוּן בֵּית שָׁן אוּנ מִיט גְרוֹיסֶער מִיה הָאבֶּען זַיי דִי אַיינְוָואהְנֶער פוּן יָבֵשׁ גִלְעָד גֶעבְּרַאכְט צוּ קְבוּרָה. אַז דִי ווִיסְטֶע בְּשׂוּרָה אִיז אָנְגֶעקוּמֶען קַיין גֶבַע אִיז אוֹיף אַלֶע גֶעפַאלֶען אַ פַּחַד, מֶען הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט לוֹיפֶען אוּנ אִין אַיילֶענִישׁ אִיז יְהוֹנָתָן׳ס פִינְפְיֶאהְרִיג קִינְד מְפִיבֹשֶׁת אַרָאבְּגֶעפַאלֶען אוּנ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ קְרוּמֶער. אַזוֹי טְרוֹיעֶרִיג אִיז גֶעוֶועהן דֶער סוֹף פוּנ׳ם עֶרְשְׁטֶען קֶענִיג, וָואס דָאס פָאלְק הָאט אוֹיף אִיהם זַיין גַאנְצֶע הָאפְנוּנג אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט.

דְרִיטֶעס קַאפִּיטֶעל •

דָוִד הַמֶלֶךְ •

(1015—1055 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוֹרְט, 1087—1127 פַאר׳ן חוּרְבָּן בַּיִת שֵׁנִי)

נִיט פְרֶעהְלִיכֶער אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן דָוִד׳ס לֶעבֶּען. פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען זַיינֶע אֵיינֶענֶע בְּרִידֶער גֶעקוּקְט קְרוּם דַארוֹיף וָואס עֶר הָאט גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט זִיךְ אַרוֹיסגֶעוִויזֶען אַז אוֹיף דִי נַייֶע גוּטֶע פְרַיינְד הָאט עֶר זִיךְ אוֹיךְ נִיט גֶעקָאנְט פֶערְלָאזֶען. אִין דֶער צַייט וָואס דָוִד מִיט זַיין חַיִל זֶענִין גֶעוֶועהן אִין דֶער מַחֲנֶה פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים פֶערְטִיג צוּ גֶעהן מִיט זֵיי אִינְאֵיינֶעם אִין מִלְחָמָה אוּנ בִּיז דֶער יִשׁוּב אִיז גֶעבְּלִיבֶּען מֶען זָאל זֵיי הֵייסֶען זִיצֶען אִין דֶער הֵיים הָאבֶּען דֶערְוַוייל דִי עֲמָלֵקִים פַארְבְּרֶענְט דִי שְׁטָאדְט צִקְלָג. דָאס אִיז גֶעוֶועהן פַאר דָוִד׳ן אַ גְרוֹיסֶער קְלַאפּ. נָאר עֶר הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶענוּמֶען אָבְּרֶעכְנֶען מִיט דִי שׂוֹנְאִים אוּנ הָאט זֵיי טַאקִי גוּט צוּשְׁלָאגֶען. ווִי עֶר הָאט גֶעהַאלְטֶען אִין בּוֹיעֶן נָאךְ אַ מָאל דִי צוּשְׁטֶארְטֶע שְׁטָאדְט צִקְלָג אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִיא יְדִיעָה פוּן שָׁאוּל׳ס טוֹיט אוּנ זַיינֶע קִינְדֶער. דֶער טוֹיט מַאכְט שָׁלוֹם צְווִישֶׁען דִי גְרֶעסְטֶע שׂוֹנְאִים אוּנ אוֹיךְ דָוִד הָאט פַארְגֶעסֶען אַלֶע צָרוֹת וָואס עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶעלִיטֶען דוּרְךְ שָׁאוּל׳ן אוּנ מִיט הֵייסֶע טְרֶערֶען אוּנ פַייֶערִינֶע טְרוֹיעֶר־לִיעדֶער הָאט עֶר בֶּעוֵויינְט דֶעם בִּיטֶערְן סוֹף פוּנ׳ם עֶרְשְׁטֶען יוּדִישֶׁען קֶענִיג. בַּאלְד נָאךְ דֶעם אִיז עֶר אַרִיבֶּער קַיין חֶבְרוֹן אוּנ דָארְט הָאבֶּען אִיהְם דִי עֶלְטְסְטֶע אָנְגֶענוּמֶען פַארִ׳ן מֶלֶךְ פוּן יְהוּדָה. אָבִישׁ׳ן הָאט עֶס נִיט גֶעהַארְט, ווייל עֶר הָאט נָאךְ אַלְץ גֶערֶעכֶענְט דָוִד׳ן פַאר אַ גוּטֶען פְרַיינְד, אוּנ עֶס אִיז טַאקִי דָוִד׳ן שְׁוֶוער גֶעוֶועהן אִין גַאנְצֶען זִיךְ אָבְּ־רַייסֶען פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים אוּנ דַארִיבֶּער פְלֶעגְט עֶר זִיךְ בֶּעגְנִיגֶען דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעקָאנְט אָנְפַאלֶען אוֹיף דִי קְלֵיינֶע פֶעלְקֶער פוּן דֶער מִדְבָּר אַרוּם אוּנ זִיךְ בֶּענוּצֶען מִיט זֵייעֶר רוֹיבּ אוּנ דֶערצוּ פְלֶעגְט אִיהְם הֶעלְפֶען יוֹאָב, אַ גִבּוֹר וָואס וָואלְט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן צוּ מַאכֶען אֵיין עֶק מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים, ווֶען דָוִד׳ס הַאנְד וָואלְטֶען נִיט גֶעוֶועהן גֶעבּוּנְדֶען.

נָאר וָואס עֶס אִיז שְׁוֶוערֶער גֶעוֶועהן דָוִד׳ן אוֹיסְצוּפִיהְרֶען אִיז גֶעוָואלְטְהֶען

אַבְנֵר׳ן. וָואס אִיז בַּאלְד נָאךְ דֶער גְרויסֶער מַפָּלָה אִין גִלְבֹּעַ אַוֶועק מִיט אַ טְהֵייל אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּענֶע פְרַיינְדֶע פוּן שָׁאוּלְ׳ן קַיין מַחֲנַיִם אוּנ דָארְטֶען עֶרְקְלֶערְט דֶעם אֵיינְצִיגֶען זוּהן שאוּל׳ס, אִישׁ־בֹּשֶׁת, פַאר קֶאנִיג. בַּאלְד הָאט עֶר צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַ גְרוֹיסֶע מַחֲנֶה אוּנ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים אַ קְרִיעג וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט פִינְף יָאהר אוּנ גֶעפִירְט דֶערְצוּ אַז דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אוּנְטֶער דֶער הֶערְשַׁאפְט פוּן שָׁאוּל׳ס יוֹרֵשׁ אוּנ יְהוּדָה אִיז גֶעוָוארֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער מְלוּכָה. דָאס אִיז אוֹיךְ נִיט נוּט גֶעוֶועהן, וַוייל חָאטְשִׁי אַבְנֵר הָאט גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים, אִיז דֶערְוַוייל גֶעוָוארֶען אַ שִׂנְאָה צְוִוישֶׁען בֵּית שָׁאוּל אוּנ בֵּית דָוִד אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ אֶפֶענְטְלִיכֶע קְרִיעג וָואס הָאט זִיךְ גֶעצוֹיגֶען צְוֵוייא יָאהר. וֶוער וֵוייסְט מִיט וָואס אַזַא מִלְחָמָה צְוִוישֶׁען אֵייגֶענֶע בְּרִידֶער וָואלְט זִיךְ גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעלָאזְט וֶוען אַבְנֵר עֶנְטְשְׁלִיסְט זִיךְ נִיט אִיבֶּערְצוּגֶעהן אוֹיף דָוִד׳ס זַייט. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס אַבְנֵר הָאט גֶעוָוארְפֶען אֵיין אוֹיג אוֹיף שָׁאוּל׳ס קֶעפְּס־וַוייבּ רִצְפָּה. אִישׁ־בֹּשֶׁת אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען, וַוייל עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט אַז אַבְנֵר זָאל דוּרְךְ דֶעם נִיט וֶועלֶען אִין גַאנְצֶען דִי מְלוּכָה אַרֵיינְהַאפֶּען אִין דִי הֶאנְד אַרַיין. דָאס הָאט אַבְנֵר׳ן שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען אוּנ עֶר הָאט בְּסוֹד גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּ דָוִד׳ן אוּנ אִיהם גֶעלָאזְט זָאגֶען אַז עֶר וִויל אִיהם הֶעלְפֶען צוּ וֶוערֶען מֶלֶךְ אִיבֶּער דֶעם גַאנְצֶען פָאלְק. דָוִד, פַארְשְׁטֶעהט זִיךְ, הָאט זִיךְ בַּאלְד אָנְגֶעהַאפְּט אוּנ קוֹדֶם כֹּל הָאט עֶר גֶעפָאדֶערְט פוּן אִיהם אַז עֶר זָאל וֶועהֶען אִיהם אוּמְקֶערֶען זַיין גֶעלִיעבְּט וַוייבּ מִיכַל וָואס הָאט בַּיי שָׁאוּל׳ס לֶעבֶּען, גֶעמוּזְט פוּן אִיהם אָפְּשֵׁיידֶען אוּנ חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט אֵיינֶעם פוּנ׳ם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין, פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. אַבְנֵר הָאט אַזוֹי גֶעדְרֶעהט אַז אִישׁ בֹּשֶׁת אִיז אַלֵיין בֶּעשְׁטַאנֶען דַארוֹיף אַז מֶען זָאל מִיכַל׳ן צוּרִיק בְּרֶענְגֶען צוּ דָוִד׳ן. דֶערְוַוייל הָאט שׁוֹין אַבְנֵר גֶעקֶאנְט מֶעהר אֶפֶענְטְלִיךְ אוּנְטֶערְהַאנְדְלֶען מִיט דָוִד׳ן אוּנ עֶר אִיז שׁוֹין גֶעשְׁטַאנֶען נָאהֶענְט צוּם צִיעל, נָאר יוֹאָב הָאט גֶעזֶעהֶען אַז עֶס אִיז פַאר אִיהם קַיין תַּכְלִית נִיט, אַבְנֵר זָאל זִיךְ אַרוֹיפְהַאפֶּען אוֹיפ׳ן בֶּאנְקֶעל. אוּנ הָאט אַזוֹי גֶעמַאכְט אַז פְּלִיצוּם אִיז מֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַבְנֵר׳ן בַּיים טוֹיעֶר פוּן חֶבְרוֹן אוּנ מֶען הָאט אִיהם דֶערְהַרְגֶעט.

אַבְנֵר׳ס אוּמְצַייטִיגֶער טוֹיט הָאט פִיעל שְׁמֶערְצֶען גֶעבְּרַאכְט דָוִד׳ן, וָואס הָאט אִיהם בֶּעקְלָאגְט אוּנ אִיהם גֶעלָאזְט בֶּעגְרָאבֶען מִיט׳ן גְרֶעסְטֶען כָּבוֹד׳ וָואס עֶס קוּמְט אָנְצוּגֶעבֶּען אַ הֶעלְד. נָאר נָאךְ מֶעהר שְׁרֶעק הָאט עֶר גֶעבְּרַאכְט אוֹיף אִישׁ־בֹּשֶׁת, וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען וִוי אָהן אַ הַאנְד אוּנ הָאט נִיט גֶעוואוּסְט

וָואס אַבֶּער הָאט דִי לֶעצְטֶע צַייט אָבְּגֶעטְהוּן אוּנ מִיט וָואס פַאר אִינְוַויינִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים עֶר אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אַרוּמגֶערִינְגֶעלְט. דֶערְפַאר הָאט זִיךְ אוֹיךְ אִישׁ־בֹּשֶׁת נִיט אָבְּגֶעהִיט אוּנ בַּאלְד נָאךְ דֶעם זֶענֶען אוֹיף אִיהם אָנְגֶעפַאלֶען צְוַויי רוֹצְחִים אוּנ הָאבֶען אִיהם גֶעטוֹידט. דִי מֶערְדֶער הָאבֶען גֶעמֵיינְט אַז דָוִד וֶועט זֵיי רַייךְ בֶּעלוֹינֶען וֶוען זֵיי וֶועלֶען אִיהם בְּרֶענְגֶען דִי בְּשׂוֹרָה פוּן אִישׁ־בֹּשֶׁת'ס טוֹיט. נָאר זֵיי הָאבֶען אַ גְרוֹיסֶען טָעוּת גֶעהַאט אוּנ הָאבֶען טַאקֶע בַּאלְד מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט פַאר דֶער רְצִיחָה. אַזוֹי אִיז דָוִד גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ אִיבֶּער אַלֶע שְׁבָטִים אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ גֶעהַאט אַ שְׁטַארְקֶע שְׁטִיצֶע פוּן דִי כֹּהֲנִים אוּנ נְבִיאִים, ווייל אוֹיסֶער אֶבְיָתָר אוּנ גָד אִיז בַּיי אִיהם אִין הוֹיף דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן נָתָן הַנָּבִיא. אוּנ אַלֶע הָאבֶען זִיךְ בֶּעמִיהט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי לִיעבֶּע פוּנ'ם פָאלְק צוּם נַייעֶם קֶענִיג.

דָוִד'ס עֶרְשְׁטֶער גֶעדַאנְק אִיז מִן הַסְתָּם גֶעוֶועהן זִיךְ צוּ בֶּעפְרַייעֶן פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים'ס אַלְטֶער פְרַיינְדְשַׁאפְט, עֶר הָאט אָבֶּער פַארְשְׁטַאנֶען אַז דֶערְצוּ מוּז מֶען הָאבֶּען אַנְדֶערֶע כּחוֹת אוּנ הָאט זִיךְ דַארִיבֶּער עֶנְטְשְׁלָאסֶען מֶעהר זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דֶערְוַוייל אוֹיפ'ן פְּלַאץ. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט זִיךְ אִיהם גֶעוָוארְפֶען אִין אוֹיג דֶער בַּארְג צִיּוֹן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִין דִי הֶאנְד פוּן דִי יְבוּסִים. דָוִד הָאט לְכַתְּחִלָּה גֶעוָואלְט גֶעהן מִיט נוּטֶען. נָאר אַז דִי יְבוּסִים הָאבֶען זִיךְ אַיינְגֶעשְׁפַּארְט, הָאט יוֹאָב גֶעמוּזְט בֶּעוַוייזֶען זַיין גְּבוּרָה־שַׁאפְט אוּנ אַז זֵיי הָאבֶען גֶעזֶעהן אַז עֶר רֶעכֶענְט זִיךְ מִיט זֵיי נוּט אָב אוּנ זֵיי וֶועלֶען גָאר נִיט מַאכֶען, הָאבֶען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט אוֹיסְגְלַייכֶען, אָבְּגֶעטְרֶעטֶען צִיּוֹן אוּנ אַלֵיין זִיךְ בֶּעזֶעצֶען אוֹיפ'ן בַּארְג מוֹרִיָּה.

אַז דָוִד הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין צִיּוֹן אִיז עֶר בַּאלְד אַהִין אַרִיבֶּער פוּן חֶבְרוֹן, אוּנ דִי שְׁטָאדְט וָואס מֶען הָאט צוּם אֶרְשְׁטֶען גֶערוּפֶען "עִיר דָוִד", הָאט בֶּעקוּמֶען אַ נַייעֶם נָאמֶען "יְרוּשָׁלַיִם". פְרִיהֶער הָאט זִיךְ דָארְט בֶּעזֶעצְט דָאס חַיִל פוּן דָוִד'ן אוּנ דֶערְפַאר הָאט דָאס אָרְט גֶעהַייסֶען אוֹיךְ "בֵּית הַגִּבּוֹרִים", אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט זִיךְ דִי שְׁטָאט אַלֶע מָאל פַארְגְרֶעסֶערְט אוּנ אִיז פוּן דֶעמָאלְט אָן גֶעבְּלִיבֶּען דִי הֵיילִיגְסְטֶע פַאר אַלֶע בִּיז צוּם הַיינְטִיגֶען טָאג. שְׁכֶם וָואלְט אֲפִילוּ גֶעוֶועהן בֶּעסֶער פַאר דָוִד'ן, ווייל דִי עֶרְד אִיז דָארְט גֶעוֶועהן פְרוּכְטְבַּארֶער, נָאר דָוִד הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער זִיךְ הַאלְטֶען פוּן דֶער ווייטֶענְס פוּן דִי בְּנֵי בִּנְיָמִין וָואס הָאבֶען נִיט אַזוֹי אָנְגֶעקְוֶועלְט דֶערְפוּן וָואס דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען פוּן זֵיי צוּ אֵיינֶעם פוּנ'ם שֵׁבֶט יְהוּדָה. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען יְרוּשָׁלַיִם דֶערְפַאר

װייל דָארט אִיז גֶעװעזֶען אַ מִיטֶעלְפּוּנְקְט אוּנ עֶר אִיז גֶעװעזֶען גְלַייךְ נָאהֶענְט צוּ אַלֶע שְׁבָטִים.

דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁטוּיסֶען אַז נִיט הַיינְט-מָארְגֶען װֶעט דָוִד אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען זֵיי הָאבֶּען זֵיי פְרִיהֶער דֶערְהַאפְּט אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען גֶעהְן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אַז דָוִד הָאט דָאס דֶערְהֶערְט אִיז עֶר אַרִיבֶּער מִיט זַיין חַיִל קֵיין עֲדוּלָם. דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז דָוִד אַנְטְלוֹיפְט, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נָאךְ מִיט מֶעהר הֵעשֶׁק צוּגֶערוּקְט אוּנ הָאבֶּען פַארְנוּמֶען בֵּית לֶחֶם. דָוִד הָאט אָבֶּער גֶעהַאט אֵיין אַנְדֶער מֵיין: עֶר הָאט גֶעזוּכְט צוּ גֶעוִוינֶען צַייט אוּנ פוּן אַלֶע שְׁבָטִים זָאלֶען צוּ אִיהם צוּשְׁטֶעהְן דִי וָואס פַארְשְׁטֶעהֶען מִיט קְרַאפְט צוּ בֶּעשִׁיצֶען זֵייעֶר לַאנְד. עֶר הָאט אוֹיךְ קֵיין טָעוּת נִיט גֶעהַאט, װייל בַּאלְד הָאט עֶר גֶעזֶעהֶען אַרוּם זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט דִי גְרֶעסְטֶע גִבּוֹרִים.

דָוִד הָאט זֵיי גֶעוָואלְט פְּרִיוֶוען, הָאט עֶר גֶעזָאגְט אוֹיף אֵיין הֲלָצָה אַז עֶר וָואלְט מִיט פֶערְגֶעניגֶען גֶעטְרוּנְקֶען װַאסֶער פוּן בֵּית לֶחֶם, וואוּ דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעשְׁטַאנֶען, אוּנ טַאקֶע בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען דְרַיי הֶעלְדֶען, יָשָׁבְעָם אֶלְעָזָר אוּנ שַׁמָּה, וָואס הָאבֶּען זִיךְ דוּרְכְגֶעשְׁלָאגֶען דוּרְכ'ן פַיינְד אוּנ גֶעבְּרַאכְט װַאסֶער. דָוִד הָאט, פַארְשְׁטֶעהט זִיךְ, נִיט גֶעוָואלְט טְרִינְקֶען דָאס װַאסֶער, וָואס אִיז גֶעבְּרַאכְט גֶעוָוארֶען מִיט אַזַא מְסִירַת נֶפֶשׁ, אוּנ הָאט מִיט פְרֵייד עֶרְקְלֶערְט וָואס זַיין כַּוָּנָה אִיז גֶעוֶועזֶען. דָוִד הָאט אוֹיךְ שׁוֹין קֵיין לַאנְגֶע שִׁיהוֹת נִיט גֶעמַאכְט אוּנ הָאט נִיט נָאר פַארְטְרִיבֶּען דִי פְּלִשְׁתִּים פוּן זַיין לַאנְד, נָאר עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ אַרַיינְגֶעהַאפְּט צוּ זֵיי אוּנ צוּגֶענוּמֶען בַּיי זֵיי זֵייעֶר הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט גַת.

דֶער נִצָּחוֹן אִיבֶּער דִי פְּלִשְׁתִּים הָאט דָוִד'ן אוּנ זַיין פָאלְק גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען נָאהמֶען אִין אַלֶע לֶאנְדֶער אַרוּם, אוּנ חִירָם, דֶער מֶלֶךְ פוּן צוֹר, הָאט בַּאלְד גֶעשִׁיקְט צוּ אִיהם שְׁלִיחִים צוּ שְׁלִיסֶען מִיט אִיהם פְרַיינְדְשַׁאפְט, כְּדֵי דִי סוֹחֲרִים פוּן צוֹר זָאלֶען קֶענֶען פְרַיי דוּרְכְפָאהרֶען דוּרְכ'ן לַאנְד פוּן דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוּנ דֶער מִסְחָר זָאל אִין בֵּיידֶע לֶענְדֶער פֶערְשְׁטַארְקְט וֶוערֶען. חִירָם הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶעשִׁיקְט אַ מַתָּנָה -- טְהַייעֶר צֶעדֶער-הָאלְץ, אוּנ גֶעלָאזְט קוּמֶען דִי בֶּעסְטֶע בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת זֵיי זָאלֶען דָוִד'ן אוֹיסְבּוֹיעֶן אַ פַּאלַאץ. דָוִד הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערְמִיט אוּנ יְרוּשָׁלַיִם הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ גְלַאנְצֶען מִיט דִי שֶׁענְסְטֶע גֶעבֶּייְדֶען. נָאר פַאר אַלֶע זַאכֶען הָאט דָוִד גֶעטְרַאכְט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי אֱמוּנָה אוּנ הָאט אַ נֶדֶר גֶעטְהוּן אַז עֶר װֶעט זִיךְ נִיט אַרַיינְצִיהֶען אִין זַיין נַיי הוֹיז בִּיז עֶר װֶעט נִיט אִיבֶּער פִיהרֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם דֶעם אֲרוֹן אֱלֹהִים מִיט דִי

לוחות וָואס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען, זַייט „שִׁילֹה״ אִיז צוּשְׁטֶערְט גֶעוָוארֶען אִין קִרְיַת־יְעָרִים. עֶר הָאט אויךְ נִיט גֶערוּהט בִּיז עֶר הָאט זַיין הֵיילִיגֶען גֶעוַואנְק אויסְגֶעפִירְט: עֶס הָאט זִיךְ אֲפִילוּ גֶעמַאכְט אֵיין עִכּוּב אויף עֶטְלִיכֶע חֲדָשִׁים וֵוייל וֶוען מֶען הָאט שׁוֹין גֶעפִירְט דֶעם אָרוֹן אויף אַ וָואגֶען אוּנ צְוֵויי לְוִים הָאבֶען אִיהם בַּאלֵייט הָאט אֵיינֶעם פוּן זֵיי אֵיין אוּמְגְלִיק גֶעטְרָאפֶען, נָאר שְׁפֶּעטֶער הָאט מֶען דֶעם אָרוֹן מִיט גְרוֹיס פַאראַד אַרַיינְגֶעבְרַאכְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דָוִד אִיז אַזוֹי גֶעוֶוען בֶּארוּישְׁט דֶערְפוּן אַז עֶר הָאט פַארְגֶעסֶען זַיין שְׁטַאנְד, עֶר הָאט אֶפֶענְטְלִיךְ גֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אוּנ גֶעטַאנְצְט אִין גַאס פַאר שִׂמְחָה אוּנ דָאס אִיז שְׁטַארְק נִיט גֶעפֶאלֶען זַיין וַוייבּ מִיכַל, וָואס הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט אֵיינְהַאלְטֶען אוּנ אַ בִּיסֶעל דֶערְפוּן חוֹזֵק גֶעמַאכְט. דָוִד הָאט אויךְ גֶעזָארְגְט אַז יְרוּשָׁלַיִם זָאל הָאבֶען אַ כֹּהֵן אוּנ הָאט אויסְגֶעקְלִיבֶּען זַיין פְרַיינְד אֶבְיָתָר, וָואס אִיז אִיהם גֶעשְׁטַאנֶען אִין אַלֶע נוֹיטְהֶען; נָאר אַזוֹ וִוי אִין גִבְעוֹן אִיז גֶעוֶועזֶען נָאךְ פוּן פְרִיהֶער אַ כֹּהֵן צָדוֹק וָואס שָׁאוּל הָאט אִיהם נָאךְ גֶעשְׁטֶעלְט, הָאט דָוִד גֶעמַאכְט עֶס זָאלְען זַיין צְוֵויי כֹּהֲנִים, צָדוֹק אִין גִבְעוֹן אוּנ אֶבְיָתָר אִין יְרוּשָׁלַיִם. דֶערְצוּ הָאט אויךְ דָוִד אַיינְגֶעפִירְט אַ שֶׁאנֶעם גָאטֶעס־דִינְסְט מִיט גֶעזַאנְג אוּנ שְׁפִּיעל, וִוי עֶס אִיז אָנְגֶעשְׁטַאנֶען דֶעם וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען „נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל״.

דָוִד הָאט זִיךְ אָבֶּער אויךְ גֶעהַאלְטֶען אִין דֶעם כְּלַל: אַז וָואס צוּ גָאט — אִיז צוּ גָאט אוּנ וָואס צוּ לַייט — אִיז צוּ לַייט. קוֹים הָאט עֶר פַארְזָארְגְט דִי אֱמוּנָה, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פַארְבֶּעסֶערְן דָאס אִינְוֶוענִיגְסְטֶע לֶעבֶּען פוּנ'ם פָאלְק. עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען וָואס עֶר הָאט בֶּאקוּמֶען פַאר אַ יוֹעֵץ אֲחִיתוֹפֶל הַגִּלוֹנִי וָואס פְלֶעגְט כִּמְעַט קֵיין מָאל קֵיין טָעוּת נִיט הָאבֶּען אוּנ בִּיז עֶר אִיז שְׁפֶּעטֶער נִיט גֶעוָוארֶען דָוִד'ן אַ שׂוֹנֵא הָאט עֶר אִיהם גֶעגֶעבֶּען דִי בֶּעסְטֶע עֵצוֹת. צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַז אַלֶע שְׁבָטִים זָאלֶען הָאבֶּען אַ גְלַייכֶען חֵלֶק אִין בֶּעשִׁיצֶען פוּנ'ם לַאנְד אוּנ הָאט אַיינְגֶעפִירְט אַז פוּן צְוַואנְצִיג יָאהר אָן זָאלֶען אַ גֶעוִויסֶע צָאהל פוּן דִי מֶאנֶער דִינֶען אִין חַיִל. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גוּט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז יוֹשֶׁר אוּנ אָרְדְנוּנְג זָאלֶען הֶערְשֶׁען אִין לַאנְד. עֶר פְלֶעגְט זִיךְ אַלֵיין אָבְּגֶעבֶּען מִיט אויסְגְלַייכֶען צְדָדִים, מַאכֶען שָׁלוֹם אוּנ מִיט דֶעם אִיז עֶר נָאךְ מֶעהר בֶּעלִיעבְּט גֶעוָוארֶען בַּיי אַלֶע. פוּן זַיינֶע פְרִיהֶערְדִיגֶע לַייט אִיז יוֹאָב גֶעבְּלִיעבֶּען דֶער אֶלְטְסְטֶער אִיבֶּער'ן גַאנְצֶען חַיִל אוּנ בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע אִיז גֶעוֶוען דֶער הוֹיפְּטְמַאן פוּן דִי פְרֶעמְדֶע

קְרִיעגְס־לַייט, כְּרֵתִי אונ פְּלֵתִי, וָואס דָוִד הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר בֶּעזוּנ־דֶערֶע שׁוֹמְרִים פוּנ'ם הוֹיף.

דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶער נִסָּיוֹן פַאר דָוִד'ן. עֶס אִיז גְרָאד דְרַייא יָאהר נָאכְאַנַאנְד גֶעוֶועזֶען אַ הוּנְגֶער אוּנ דֶער כֹּהֵן אֶבְיָתָר הָאט גֶעזָאגְט אַז דָאס אִיז אַ שְׁטְרָאף דֶערְפַאר וָואס שָׁאוּל הָאט נִיט גֶעהַאלְטֶען דִי שְׁבוּעָה גֶעגֶען דִי גִבְעוֹנִים. דָוִד הָאט גֶעשִׁיקְט פְרַאגֶען דִי עֶטְלִיכֶע גִבְעוֹנִים וָואס זֶענֶען נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען, וָואס זֵייא ווִילֶען אוּנ זֵייא הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶעשְׁפַּארְט אַז זֵייא וֶועלֶען נִיט מוֹחֵל זַיין בִּיז מֶען וֶועט נִיט דֶערְהַרְגֶ'נֶען שָׁאוּל'ס קִינְדֶער. דָוִד'ן אִיז שְׁטַארְק שְׁלֶעכְט גֶעוָוארֶען, ווַייל עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט מֶען זָאל אִיהם נִיט חוֹשֵׁד זַיין אַז עֶר ווִיל אַלֵיין עֶס זָאל פוּן שָׁאוּל'ס מִשְׁפָּחָה קַיין זָכָר נִיט בְּלַייבֶּען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר גֶעמוּזְט צוּלִיעבּ טְהוּן דִי גִבְעוֹנִים, וָואס הָאבֶּען בַּאלְד אָפְּגֶעזוּכְט אוּנ אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען אִין גִבְעַת שָׁאוּל צְווֵייא זִיהן רִצְפָּה'ס אוּנ פִינְף שָׁאוּלס אֵיינִיקְלֶעךְ, קִינְדֶער פוּן זַיין טָאכְטֶער מֵרַב. נָאר יְהוֹנָתָן'ס זוּהן, מְפִיבשֶׁת, הָאט עֶר קוֹים אָבְּגֶערַאטֶעוֶועט אוּנ גֶענוּמֶען צוּ זִיךְ אִין הוֹיף אַרַיין, ווַייל עֶר הָאט גֶעדֶענְקְט דִי שְׁבוּעָה וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁוָוארֶען זַיין יוּגֶענְד־פְרַיינְד, אַז עֶבִּיג וֶועט עֶר טְרַייא זַיין זַיינֶע קִינְדֶער, אוּנ חָאטְשֶׁי עֶר הָאט בֶּעהַאנְדֶעלְט מְפִיבשֶׁת'ן ווִי זַיין אֵייגֶען קִינְד, אִיז פָארְט גֶעבְלִיעבֶּען בַּייא דִי בְּנֵי בִנְיָמִין אַ שִׂנְאָה אִין הַארְצֶען, זֵייא הָאבֶּען זִיךְ גֶעטְרַאכְט אַז דָוִד הָאט גֶעלָאזְט מְפִיבשֶׁת'ן לֶעבֶּען ווַייל עֶר אִיז אַ קַאלִיקֶע אוּנ טוֹיג נִיט צוּ דֶער מְלוּכָה, אוּנ טַאקֶע דֶערְפַאר, אַז דִי הַצְלָחָה הָאט זִיךְ שְׁפֶּעטֶער אָבְּגֶעטְהוּן פוּן דָוִד'ן, הָאט עֶר פוּן זֵייא בֶּעקוּמֶען דֶעם עֶרְשְׁטֶען שְׁטֵיין.

צְווַאנְצִיג יָאהר הָאט עֶר גֶעקֶענִיגְט מִיט גְלִיק אוּנ נַחַת אוּנ אַלֶע מִלְחָמוֹת וָואס עֶר הָאט אִין דֶער צַייט גֶעפִיהרְט הָאבֶּען נָאךְ מֶעהר פַארְגְרֶעסֶערְט זַיין כָּבוֹד אוּנ גֶעוָוארְפֶען זַיין פַּחַד אוֹיף אַלֶע שְׁכֵנִים פוּן ווַייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט. עֶר הָאט זִיךְ נוֹקֵם גֶעוֶועזֶען אִין דִי מוֹאָבִים פַאר אֵיין אוּם־כָּבוֹד וָואס זֵייא הָאבֶּען בֶּעווִיזֶען זַיינֶע שְׁלִיחִים אוּנ אוֹיךְ אַ תֵל גֶעמַאכְט פוּן דִי עַמּוֹנִים. וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ הִילְף דִי אֲרַמִּים אוּנ הָאבֶּען דָאךְ גֶעמוּזְט אַיינְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ, אִיבֶּערְלָאזֶען דָוִד'ן דִי אַלְטֶע שְׁטָאדְט דַמֶּשֶׂק אוּנ אִיהם נָאךְ צָאהלֶען מַס. דָאס לַאנְד, וָואס הָאט צוּם אָנְהוֹיבּ פוּן דָוִד'ס מְלוּכָה זִיךְ גֶערֶעכֶענְט נָאר צְווִישֶׁען דָן אוּנ בְּאֵר שֶׁבַע, הָאט מִיט אַ מָאל צוּרִיק דִי גְרֶענִיצֶען פוּן נַחַל מִצְרַיִם אוּנ עַזָה בִּיז דֶעם טַייךְ פְּרָת. נָאר דִי גַאנְצֶע גְדוּלָה הָאט דָוִד'ן נִיט פַארְדְרֶעהט דֶעם קָאפּ מִיט גַאֲוָה, עֶר הָאט זִיךְ

נִיט גֶעוָואלְט שְׁטֶעלֶען וִוי שָׁאוּל אַ דֶענְקְמָאל בַּיי'ם לֶעבֶּען, וַוייל צְוֵוי גְרוֹיסֶע גֶעדַאנְקֶען הָאבֶּען גֶעהֶערְשְׁט בַּיי אִיהם אוּנ בַּיי אַלֶע זַיינֶע הָעלְדֶען: אַז, עֶרְשְׁטֶענְס, אִיז אַלְדִינְג גֶעוָוענְדְט אִין דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶען, וָואס אִין זַיין הַאנְד אִיז פּוּנְקְט דֶער נִצָּחוֹן וִוי דִי מַפָּלָה, אוּנ אַז, צְוֵוייטֶענְס, קֶען גֶערָאטְהֶען נָאר דִי מִלְחָמָה וָואס וֶוערְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאר זַיין הֵיילִיגֶען נָאמֶען אוּנ טַאקִי דֶערְפַאר הָאט בַּיי זֵיי גָאט גֶעהֵייסֶען „צְבָאוֹת“, דָאס הֵייסְט — דֶער הַאר פוּן אַלֶע חַיָלוֹת.

נִיט אֵייבִּיג דוֹיְעֶרְט אָבֶּער דָאס מֶענְשְׁלִיכֶע גְלִיק אוּנ נָאךְ גָאר לִיכְטִיגֶע טֶעג קוּמֶען אָפְט זֶעהר פִינְסְטֶערֶע נֶעכְט. דָאס אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהֶן מִיט דָוִד'ן. וֶוען יוֹאָב מִיט'ן חַיִל הָאבֶּען בֶּעלַאגֶערְט דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן דִי עַמּוֹנִים, הָאט דָוִד אֵיין מָאהל אִין יְרוּשָׁלַיִם דֶערְזֶעהֶען פוּן וַוייטֶענְס שְׁפַּאצִירֶען דִי שֶׁאהנֶע בַּת שֶׁבַע, אַ וַוייבּ פוּן אוּרִיָה הַחִתִּי, אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע גֶעטְרַייעֶסְטֶע הֶעלְדֶען, זִי אִיז אִיהם שְׁטַארְק גֶעפֶעלֶען, הָאט עֶר זִי גֶעלָאזְט בֶּעטֶען צוּ זִיךְ אוּנ זִי אִיז בַּיי אִיהם גֶעוָוארֶען נָאר הֵיימִישׁ. אִין אַ קוּרְצֶע צַייט הָאט דָוִד בֶּעמֶערְקְט אַז בַּיי בַּת־שֶׁבַע'ן הֵייבֶּען זִיךְ אָן אַרוֹיס צוּוַוייזֶען צֵייכֶענְס פוּן זֵייעֶר בֶּעקֶענְטְשַׁאפְט, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ מַאכֶען אַיין אוֹיסְרֶעד אוּנ לָאזֶען קוּמֶען דֶעם מַאן פוּנ'ם לַאגֶער, כְּדֵי עֶר זָאל דֶערְמִיט פַארְדֶעקֶען דִי שַׁאנְדֶע. אוּרִיָה הָאט זִיךְ אָבֶּער גֶעיָאגְט צוּרִיק אִין לַאגֶער אַרַיין אוּנ אַז דָוִד הָאט גֶעזֶעהֶן אַז עֶר וֶועט מִיט אִיהם גָאר נִיט מַאכֶען, הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ וִוינְק יוֹאָב'ן מֶען זָאל אוּרִיָה'ן שְׁטֶעלֶען אוֹיפ'ן עֶרְשְׁטֶען פַייעֶר. עֶס הָאט גָאר נִיט גֶעדוֹיעֶרְט — אִיז בַּת שֶׁבַע גֶעבְּלִיבֶּען אֵיין אַלְמָנָה, נָאר זִי הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעטְרֵייסְט אוּנ גָאר גִיךְ אִיז זִי אַרִיבֶּער אִין קֶענִיגְלִיכֶען פַּאלַאץ אוּנ הָאט גֶעבָּארֶען אַ קִינְד, וָואס הָאט נִיט לַאנְג גֶעלֶעבְּט.

אַזַא עַוְלָה פוּן דֶעם וָואס מֶען הָאט אִיהם בִּיז אַהֶער מִיט רֶעכְט גֶערֶעכֶענְט פַאר'ן בֶּעשִׁיצֶער פוּן יֹשֶׁר אוּן אֱמֶת — הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט וַוארְפֶען אִין אוֹיג דִי עֶטְלִיכֶע גֶעצֶעהלְטֶע גְרוֹיסֶע מֶאנֶער וָואס זֶענֶען קֵיינֶעם נִיט נוֹשֵׂא פָּנִים אוּנ זָאגֶען יֶעדֶען פְרֵיי אַרוֹיס זֵייעֶרֶע גֶעדַאנְקֶען. דֶערְפַאר זֶעהֶען מִיר וִוי טַאקִי בַּאלְד אִיז אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען בַּיי דָוִד'ן נָתָן הַנָּבִיא אוּנ הָאט אִיהם דֶערְצֶעהלְט אַ מָשָׁל פוּן אַ רַייכֶען, וָואס גָאט הָאט אִיהם גֶעבֶּענְשְׁט מִיט גְרוֹיסֶע רַייכֶע טְשֶׁערֶעדֶעס אוּנ וָואס הָאט זִיךְ נִיט גֶעשֶׁאהמְט צוּצוּנֶעהמֶען בַּיי אַ אָרֶעמֶען פַּאסְטוּךְ זַיין אֵיינְצִיג קְלֵיין שֶׁאפֶּעלֶע. מִיט כַּעַס הָאט דָוִד דַארוֹיף גֶעעֶנְטְפֶערְט אַז אַזַא גַזְלָן פֶערְדִיעֶנְט דִי גְרֶעסְטֶע שְׁטְרָאף. „דָאס בִּיסְט דוּ טַאקִי אַלֵיין!“ הָאט אִיהם דֶער נָבִיא גֶעזָאגְט קוּרְץ אוּנ

שארף אונ דָוִד הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי טִיעף עֶר אִיז גֶעפַאלֶען אונ מִיט אַ שְׁמַארְ־קֶער חֲרָטָה, וָואס קֶאן נָאר גֶעבָּארֶען וֶוערִין אִינ׳ם הַארְצֶען פוּן אֵיין אֱמֶת׳ן בַּעַל תְּשׁוּבָה, הָאט עֶר מוֹדֶה גֶעוֶועֶן אַז עֶר הָאט גֶעזִינְדִיגְט.

גָאט אִיז אָבֶּער גִיכֶער אַ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ וִוי מֶענְשֶׁען אונ חָאטְשִׁי דָוִד הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיסְבֶּעסֶערְן זַיין פֶעהלֶער אַקֶעגֶען בַּת־שֶׁבַע׳ן דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט זִי גֶעמַאכְט פַאר דֶער עֶרְשְׁטֶער קֶענִיגִין אונ אִיהר צוּ גֶעזָאגְט אַז זֵייעֶר נַייגֶעבָּאר־רֶענֶער זוּהן שְׁלֹמֹה זָאל בְּלַייבֶּען דֶער יוֹרֵשׁ פוּן דֶער מְלוּכָה, הָאט אִיהם פָארְט דִי מַעֲשֶׂה גֶעמַאכְט פַאר אַ שׂוֹנֵא זַיין בֶּעסְטֶען יוֹעֵץ אֲחִיתֹפֶל וָואס אִיז גֶעוֶועֶן בַּת־שֶׁבַע׳ס זֵיידֶע אונ הָאט נִיט גֶעקֶאנְט מוֹחֵל זַיין דֶעם קֶענִיג וָואס עֶר הָאט זִי אַרָאבְּגֶעפִיהרְט פוּנ׳ם גְלַייכֶען וֶועג. דֶערְצוּ הָאט זִיךְ נָאךְ אִין דֶער צַייט גֶעמַאכְט אַ נַיי אוּמְגְלִיק. אַ מְ נ וֹ ן דָוִד׳ס אֶלְטְסְטֶער זוּהן, הָאט פַארְנַארְט צוּ זִיךְ זַיין שְׁטִיפְ־שְׁוֶועסְטֶער תָּ מָ ר אונ זִי גֶעשֶׁאנְדֶעט אונ דֶערְנָאךְ אַרוֹיסְגֶעוָוארְפֶען. מִיט בִּיטֶערֶע טְרֶערֶען אִיז זִי גֶעקוּמֶען זִיךְ קְלָאגֶען צוּ אִיהר בְּרוּדֶער אַ בְ שָׁ ל וֹ ם אונ עֶר הָאט אִיהר גֶעהֵייסֶען מַאכֶען אַ שְׁוַויינ אונ זִי פֶערְזִיכֶערְט אַז עֶר וֶועט זִיךְ שׁוֹין אָבְּרֶעכְ־נֶען מִיט אַמְנוֹנ׳ן. אַבְשָׁלוֹם, וָואס הָאט, וִוי עֶס שַׁיינְט, גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט אֲחִיתֹפֶל׳ן, הָאט זִיךְ גָאר נִיט וִויסֶענְדִיג גֶעמַאכְט אונ אַ צַייט שְׁפֶּעטֶער הָאט עֶר גֶעלָאזְט בֶּעטֶען אַמְנוֹנ׳ן מִיט נָאךְ גֶאסְט מֶען זָאל אַרוֹיסְפָאהרֶען זֶעהן וִוי מֶען שֶׁערְט דִי שָׁאף אונ דָארְט הָאט מֶען אִיהם דֶערְהַרְגֶ׳ט. אַבְשָׁלוֹם אִיז בַּאלְד עֶנְטְלָאפֶען צוּ זַיין מוּטֶערְס פָאטֶער תַּ לְ מַ י דֶעם מֶלֶךְ פוּן גְ שׁ וּ ר אונ דָוִד הָאט אֲפִילוּ גֶעוָואלְט שִׁיקֶען אַהִין חַיִל אונ אִיהם פוּן דָארְט בְּרֶענְגֶען, נָאר יוֹאָב אונ אֲחִיתֹפֶל הָאבֶּען אִיהם אָבְּגֶעהַאלְטֶען דֶערְפוּן וַוייל אִין הוֹיף אִיז שׁוֹין גֶעוֶועֶן אַ אִינְטְרִיגֶע אונ אַ סַךְ הָאט גֶעטוּיגְט אַז נִיט שְׁלֹמֹה, נָאר אַבְשָׁלוֹם זָאל אַרוֹיף אוֹפְ׳ן בֶּאנְקֶעל. אונ כְּדֵי נָאךְ מֶעהר בֶּערוּהִיגֶען דָוִד׳ן, הָאט יוֹאָב אָנְגֶעשְׁטֶעלְט אַ קְלוּגֶע פְרוֹי פוּן תְּקוֹעַ זִי זָאל זִיךְ קוּמֶען קְלָאגֶען פַאר׳ן קֶאנִיג אוֹיף אִיהר מִשְׁפָּחָה וָואס וִויל אוּמְבְּרֶענְגֶען אִיהר יוּנְגְסְטֶען זוּהן דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט גֶעטֵייט זַיין אֶלְטֶערְן בְּרוּדֶער אונ זִי קֶאן אַזוֹי פֶערְלִירֶען בֵּיידֶע קִינְדֶער. דָוִד הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעשְׁטוֹיסֶען וֶועמֶעס אַרְ־בֵּייט דָאס אִיז אונ הָאט גֶעזָאגְט יוֹאָב׳ן אַז אַבְשָׁלוֹם מֶעג צוּרִיקְקוּמֶען נָאר אִיהם זָאל עֶר זִיךְ פַאר דִי אוֹיגֶען נִיט וַוייזֶען. עֶרְשְׁט זִיבֶּען יָאהר נָאךְ אַמְנוֹנ׳ס טוֹידְט הָאט זִיךְ דָוִד אִיבֶּערְגֶעבֶּעטֶען מִיט אַבְשָׁלוֹמ׳ן.

דָאס אִיבֶּערְבֶּעטֶען הָאט נִיט גֶעקֶאנְט פִיהרֶען צוּ קֵיין אֱמֶת׳ן שָׁלוֹם. דִי פוּנְקֶען פוּן אִינְטְרִיגֶע הָאבֶּען שׁוֹין גֶעגְלִיהט פוּן פְרִיהר אונ דָוִד׳ס אִינְוֶוענִינְסְטֶע שׂוֹנְאִים הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אַזוֹי צוּ דְרֶעהֶען מִיט אַבְשָׁלוֹמ׳ן עֶר זָאל נָאךְ

מְעהְר אָנְגִיסֶען בּוימֶעל אויפֶן פייֶער . דֶערוועייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט, וָואס דָוִד הָאט
זִיךְ גֶעמוּזְט מֵכִין זַיין צוּ אַ גְרוֹיסֶע מִלְחָמָה, צוּ וֶועלְכֶער עֶס אִיז אִיהם אויךְ נֶעקוּמֶען
הֶעלְפֶען אִתַּי פוּן גַת מִיט זַיין חַיִל. דָוִד הָאט בֶּעדַארְפְט וִויסֶען אויף ווִי פִיעל
מֶענְשֶׁען עֶר קָאן רֶעכְנֶען פוּן זַיין זַייט, הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהְל מֶען זָאל אִיבֶּער-
צֶאהְלֶען אַלֶע צְוַואנְצִיגְיֶאהְרִיגֶע. פְּלִיצְוּם אִיז אַרוֹיס אַ מַגֵפָה, מֶענְשֶׁען הָאבֶּען
אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען וִוי שְׁטְרוֹי אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט עֶס אָנְגֶעהַאנְגֶען אִין דֶעם
צֶאהְלֶען. דֶער נָבִיא גָד הָאט בַּאלְד גֶעגֶעבֶּען אֵיין עֵצָה מֶען זָאל שְׁטֶעלֶען אַ מִזְבֵּחַ
אויפֶן בַּארְג מוֹרִיָה, וואוּ דִי מַגֵפָה הָאט קֵיין שְׁלִיטָה נִיט גֶעהַאט, אוּנ דָארְט
מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת. דָוִד הָאט זִיךְ אויסגֶעגְלַייכְט מִיט דִי יְבוּסִים אוּנ מֶען הָאט
אִיהם אָבְּגֶעטְרֶעטֶען אַ פְּלַאץ, דָארְט הָאט מֶען גֶעטְהוּן אַלְדִינְג וָואס דֶער נָבִיא
הָאט גֶעהֵייסֶען אוּנ דִי מַגֵפָה הָאט אויפְגֶעהֶערְט. אִין הַאֶרֶץ פוּנ'ם פָאלְק הָאט
אָבֶּער נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ זִידֶען אויף דָוִד'ן, וַוייל דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט
דֶערְמִיט אוּנ אַיינְגֶערֶעדְט דֶעם גֶעמֵיינֶעם עוֹלָם אַז דָאס גַאנְצֶע אוּמְגְלִיק הָאט זִיךְ
נָאר גֶענוּמֶען פוּנ'ם מֶלֶךְ'ס בֶּעפֶעהְל. אַזוֹי אִיז אַרוֹיס אַ שְׁטַארְקֶע אוּנצוּפְרִידֶענְהַייט
אוּנ אַבְשָׁלוֹם הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר מֶאג שׁוֹין אַרוֹיסשְׁפְּרִינְגֶען. בַּאלְד אִיז עֶר
אַרִיבֶּער קֵיין חֶבְרוֹן, וואוּ עֶס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהְן אָבְּגֶערֶעט מִיט אַלֶע אוּנצוּ-
פְרִידֶענֶע דָארְט הָאט אִיהם אויךְ גֶעשְׁטִיצְט זַיין פֶעטֶער עֲמָשָׂא, וָואס הָאט
גֶעוָואלְט אַרוֹיף אויף יוֹאָב'ס שְׁטֶעלֶע, אוּנ אַהִין פְלֶעגְט אויךְ בְּסֵתֶר קוּמֶען אֲחִיתֹפֶל,
אוּנ פוּן דָארְט אִיז אַרוֹיס דֶער קְלַאנְג אַז אַבְשָׁלוֹם אִיז קֶאנִיג גֶעוָוארֶען. פוּן פִיעל
שְׁטֶאדְט אִיז מֶען גֶעקוּמֶען בֶּעגְרִיסֶען דֶעם נַייֶעם קֶאנִיג אוּנ אֲפִילוּ דִי שְׁטָאלְצֶע
בְּנֵי בִּנְיָמִין הָאבֶּען אויךְ צוּ גֶעשָׁאקֶעלְט מִיט'ן קָאפּ, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז
פוּן אַבְשָׁלוֹם'ן וֶועלִין זֵיי נִיכֶער פָּטוּר וֶוערֶען אוּנ דִי מְלוּכָה וֶועט ווידֶער אִיבֶּערְגֶעהְן
צוּ זֵיי. אַז דָוִד אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַוֶועק
צוּגֶעהְן פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דֶערְמִיט אָבְּהִיטֶען דִי הֵיילִיגֶע שְׁטָאדְט פוּן אַ סַכָּנָה. וָואס
וָואלְט גֶעקָאנְט אַרוֹיס וֶוען עֶר זָאל מוּזֶען מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט זַיין אֵייגֶענֶעם זוּהן,
אִין דֶער נוֹיט דֶערְקֶענְט מֶען עֶרְשְׁט רֶעכְטֶע גוּטֶע פְרַיינְד: אַז דָוִד הָאט בֶּעדַארְפְט
אַנְטְלוֹיפֶען אִיז עֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען אֵיינֶער אַלֵיין, אִיהם זֶענִין נָאכְגֶעגַאנְגֶען נִיט נָאר
יוֹאָב אוּנ אֲבִישַׁי מִיט'ן גַאנְצֶען חַיִל, נָאר אויךְ בְּנָיָהוּ מִיט זַיינֶע לַייט פוּן כְּרֵתִי
אוּנ פְּלֵתִי אוּנ אֲפִילוּ אִתַּי מִיט זַיינֶע זֶעקְס הוּנְדֶערְט מַאן. בַּאלְד זֶענִין אויךְ צוּ-
גֶעקוּמֶען דִי כֹּהֲנִים צָדוֹק אוּנ אֶבְיָתָר מִיט'ן אָרוֹן. נָאר דָוִד הָאט זֵיי גֶעהֵייסֶען
בְּלַייבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ גֶעזָאגְט אַז עֶר הָאפְט נָאךְ צוּרִיקְצוּקוּמֶען אוּנ דָארְט
פְרַיי גָאט דִינֶען. נָאךְ אֵיינֶעם הָאט עֶר גֶעבֶּעטֶען זִיךְ נִיט רִיהְרֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

דָאס איז גֶעוֶועהן דֶער אַלְטֶער חוּשַׁי הָאַרְכִּי וָואס הָאט גֶעוָואלְט טְהֵיילֶען דָאס אוּמְגְלִיק פוּן זַיין קֶענִיג. נָאר עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען זַיין ווִינְק אַז אִין יְרוּשָׁלַיִם קָאן עֶר אִיהם מֶעהר צוּ נוּטְץ קוּמֶען. אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁטָאדְט בַּחֻרִים, וואוּהִין דָוִד אִיז אָנְגֶעקוּמֶען, הָאט עֶר נִיט גֶעהַאט קֵיין גוּטֶען בָּרוּךְ הַבָּא, ווייל דָארְט הָאבֶּען גֶעווָאהְנְט שָׁאוּלְ'ס קְרוֹבִים אוּנ אֵיינֶער פוּן זֵיי, שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא, הָאט אִיהם נָאכְגֶעוָוארְפֶען שְׁטֵיינֶער אוּנ גֶעשָׁאלְטֶען מִיט טוֹיטֶע קְלָלוֹת. דָוִד הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט גֶערוּהֶען דֶעם וֶועג צוּ דֶער גֶעגֶענְד פוּן יְרִיחוֹ, דָארְט הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיינֶע לַייט בֶּעזֶעצְט אִין צֶעלְטֶען אוּנ גֶעוַוארְט אוֹיף יְדִיעוֹת פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

אַבְשָׁלוֹם אִיז דֶערְווייל אַריין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט אִיהְם אֲחִיתוֹפֶל אַיין עֵצָה גֶעגֶעבֶּען צוּ שֶׁאנְדֶען דֶעם פָאטֶערְס ווייבֶּער. דִי עֵצָה אִיז אִיהם שְׁטַארְק גֶעפֶאלֶען אוּנ מִיט אַ זַיינֶע זַאכֶען פְלֶעגְט עֶר זִיךְ אָבְּגֶעבֶּען גַאנְצֶע טֶאג. אַוַדַאי הָאט עֶר קֵיין צַייט נִיט גֶעהַאט צוּ טְרַאכְטֶען פוּן עֶפִּים נֶאטְהִיגֶערְס אוּנ אַז אֲחִיתוֹפֶל הָאט אוֹיפְגֶעגֶעבֶּען אַ פְּלַאן מֶען זָאל אַרוֹיסשִׁיקֶען גְרוֹים חַיִל צוּ חַאפֶּען דָוִד'ן הָאט זִיךְ אַבְשָׁלוֹם גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען פוּן חוּשַׁי. וָואס הָאט זִיךְ אִימִיסְטֶען אַיינְגֶעשְׁמֵייכֶעלְט בַּיים יוּנְגֶען קֶענִיג אוּנ אִיהם צוּגֶעזָאגְט פוּנְקְט אַזוֹי טְרַיי צוּ דִינֶען וִויא דָוִד'ן. חוּשַׁי הָאט אִיהְם גֶעגֶעבֶּען צוּ פֶארְשְׁטֶעהן אַז דָאס טוֹיג נִיט אוּנ שְׁטִילֶערְהֵייט גֶעגֶעבֶּען צוּ ווִיסֶען דָוִד'ן וָואס עֶס גֶעהְט פָאר. וִויא אֲחִיתֹפֶל הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶר אִיז נָאר נִיט אִין נַאנְצֶען תַּקִיף בַּיי אַבְשָׁלוֹם'ן, הָאט עֶר זִיךְ פָאר כַּעַס אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען. דֶער טוֹיט פוּן אֲחִיתֹפֶל הָאט דָוִד'ן גֶעגֶעבֶּען מוּטְה עֶר זָאל זִיךְ לָאזֶען צוּרִיק אוּנ עֶר אִיז גֶעקוּמֶען קֵיין מַחֲנַיִם וואוּ מֶען הָאט אִיהם זֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ צְווַיי בְּכָבוֹדֶע זְקֵנִים פוּן גִלְעָד הָאבֶּען אִיהם פֶערְזָארְגְט מִיט אַלֶעם נֶאטְהִיגֶען. אַהִין הָאט זִיךְ אוֹיךְ צוּגֶערוּקְט אַבְשָׁלוֹם מִיט זַיין חַיִל אוּנ דָארְט הָאט זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי בְּלוּטִיגֶע מִלְחָמָה, צוּ וֶועלְכֶע דָוִד'ס הוֹיפְּטְלַייט הָאבֶּען נִיט צוּגֶעלָאזְט דֶעם גוּטֶען מֶלֶךְ, ווייל זֵיי הָאבֶּען גֶעווּאוּסְט אַז עֶר וֶועט קֵיין הַארְץ נִיט הָאבֶּען זִיךְ צוּ שְׁלָאגֶען גֶעגֶען זַיין אֵייגֶען בְּלוּט אוּנ פְלֵייש. דָוִד'ס ווייךְ הַארְץ הָאט זִיךְ טַאקִי אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען ווען דָאס גְלִיק הָאט אִיהם גֶעשְׁפִּיעלְט. פוּן אַבְשָׁלוֹם'ס זַייט זֶענִין גֶעפַאלֶען צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען אוּן עֶר אַלֵיין הָאט זִיךְ פַארְטְשֶׁעפֶּעט אִין אַ בּוֹים אוּן אִיז גֶעבְּלִיבֶּען הֶענְגֶען בִּיז יוֹאָב הָאט אִיהם נִיט אָבְּגֶעשְׁנִיטֶען דֶעם קָאפּ. ווען אַלֶע זַיינֶע קְרִיגֶער הָאבֶּען מִיט פְרֵייד בֶּעגְרִיעסְט דֶעם גְרוֹיסֶען נִצָּחוֹן, הָאט דָוִד מִיט הֵייסֶע טְרֶערֶען בֶּעווֵיינְט זַיין זִינְדִיג קִינְד.

דָוִד וָואלְט נָאךְ דֶעם אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעקָאנְט פְרֵיי גֶעהן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, נָאר עֶר הָאט גֶעוָואלְט ווִיסֶען ווִי עֶר הַאלְט מִיטְ'ן פָאלְק אוּנ הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען וַוארְטֶען

בִּיז אַלע שְׁבָטִים וֶועלֶין אִיהם נִיט שִׁיקֶען בֶּעטֶען מִיט כָּבוֹד עֶר זָאל צוּרִיקקוּמֶען. בַּאלְד הָאט אִיהם אָבֶּער גֶעמוּזְט קָשֶׁה וֶוערִין וָואס זַיינֶע אֵיינֶענֶע קְרוֹבִים פוּנ'ם שֵׁבֶט יְהוּדָה שְׁטֶעהֶען עֶפִּיס נָאר פוּן וַוייטֶענְס. עֶר הָאט פַארְשְׁטַאנֶען אַז דָא שְׁטֶעהְט אִיהם עֶפִּיס אִין וֶועג, הָאט עֶר אִיהם גֶעלָאזְט זָאגֶען אַז ווִי בַּאלְד עֶר וֶועט אַרְבַּייטֶען פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען וֶועט עֶר אִיהם בֶּעלוֹינֶען ווִי עֶס בַּארְף צוּ זַיין. אַזַא הַבְטָחָה הָאט גֶעווִירְקְט אוּנ אַז דָוִד אִיז אַרִיבֶּער דֶעם יַרְדֵן אוּנ זִיךְ אָבְגֶעשְׁטֶעלְט אִין גִלְגָל הָאט עֶר שׁוֹין גֶעפוּנֶען שְׁלוּחִים פוּן דִי בְּנֵי יְהוּדָה. דָא אִיז אָבֶּער אַרוֹיס אַ גַיי מַחֲלוֹקֶת. וַוייל דִי אִיבְּרִיגֶע שְׁבָטִים הָאט פֶערְדְרָאסֶען אוֹיף דִי בְּנֵי יְהוּדָה וָואס ווִילֶען זַיין בַּיי דָוִדְ'ן חָשׁוּבֶער פוּן אַלֶע, אוּנ אֵיינֶער, שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי הָאט מַאכִי פָּשׁוּט אָהְן בּוּשָׁה גֶעאָפֶּענְט אַ מוֹיל גֶעגֶען דָוִדְ'ן. דָוִד הָאט גֶעזֶעהְן אַז דָא שְׁפְּרִינְגְט אַרוֹיס אַ שְׁפִּינֶעל נַייֶע קְרִיעג צְווִישֶׁען אֵייגֶענֶע בְּרִידֶער, הָאט עֶר בַּאלְד אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט עֲמָשָׂא'ן אוֹיף יוֹאָבְ'ס אָרְט אוּנ הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אִין דְרַיי טָאג צוּנוֹיפְזַאמְלֶען אַלֶע הֶעלְדֶען פוּן יְהוּדָה. עֶס הָאט אָבֶּער גֶעדוֹיעֶרְט עֶפִּיס מֶעהְר אוּנ דָוִד הָאט זִיךְ גֶעשְׁרָאקֶען אַז שֶׁבַע זָאל זִיךְ נִיט לָאזֶען אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶעדְט אָנְמַאכֶען אַ מְרִידָה הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט נָאךְ אַמָאל ווֶענְדֶען צוּ זַיינֶע פְרִיהְרִיגֶע דִינֶער אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דָאס חַיִל אִין דִי הָאנְד פוּן אֲבִישַׁי אוּנ יוֹאָב אִיז ווִידֶער גֶעבְּלִיבֶּען דֶער גַאנְצֶער פִיהְרֶער. אִין גִבְעוֹן הָאט יוֹאָב גֶעפוּנֶען עֲמָשָׂא'ן אוּנ הָאט אִיהם גֶעשְׁטָאכֶען. שֶׁבַע הָאט זִיךְ דֶערְוַוייל פֶערְשְׁלָאסֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט „אָבֵל", נָאר יוֹאָב אִיז צוּגֶעטְרֶעטֶען אוּנ הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען אַ תֵּל פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג הָאט מֶען אִיהם גֶעמוּזְט אַרָאבְּוַוארְפֶען דֶעם קָאפּ פוּן שֶׁבַע אוּן דֶערְמִיט הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דִי גַאנְצֶע מְרִידָה.

נָאךְ אַזוֹי פִיעל צָרוֹת אוּן יִסוּרִים אִיז דָוִד צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם גֶעלַייטֶערְט פוּן זַיינֶע זִינְד אוּן בַּאלְד הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען ווֶעגֶען בּוֹיעֶן אַ מִשְׁכָּן אוּנ וָואלְט עֶס גֶעווִיס אוֹיסְגֶעפִיהְרְט, ווֶען נָתָן הַנָבִיא וָואלְט אִיהם נִיט מְגַלֶה גֶעוֶועזֶען אַז דַארוֹיף אִיז נִיט דֶער חֵילֶק פוּן גָאט אוּן אַז זַיין זוּהְן וֶועט אוֹיספִיהְרֶען דָאס הֵיילִיגֶע שְׁלִיחוּת. דֶערְוַוייל הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען מֶעהְר אַלְטֶער אוּנ שְׁלַאפֶער צוּ ווֶערֶען אוּן זַיין פִירְטֶער זוּהְן אֲדוֹנִיָהוּ, וָואס יוֹאָב הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט אִיהם, הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען מִיט גֶעוַואלְד צוּ יַרְשְׁ'נֶען דִי מְלוּכָה נָאךְ בַּיי'ם פָאטֶערְס לֶעבֶּען. עֶר הָאט צוּנוֹיפְגֶערוּפֶען, אַלֶע פְּרִינְצֶען, אוֹיסֶער שְׁלֹמֹה אוּנ בַּאלְד הָאט מֶען שׁוֹין גֶעהֶערְט פוּן אַלֶע זַייטֶען אַ גֶעשְׁרַיי. „לֶעבֶּען זָאל דֶער מֶלֶךְ אֲדוֹנִיָהוּ" דָוִד הָאט דֶערְפוּן נִיט גֶעווּאוּסְט, ווַייל עֶר אִיז גֶעזֶעסֶען אֵיינֶער אַלֵיין בַּיי זִיךְ אִין חֶדֶר אוּנ גֶעווַארְמְט דִי פַארְפְרוֹירֶענֶע גְלִידֶער, אוּנ עֶס וָואלְט אֲדוֹנִיָהוּ'ן גֶעווִיס אַזוֹי

אָבְגְעלָאפֶּען, נָאר בַּת־שֶׁבַע אִיז דָערְפוּן גֶעוָואוּר גֶעוָוארֶען, אִיז זִי בַּאלְד אַרֵיין צוּם קֶענִיג אוּנ הָאט אִיהם דָערְמָאנְט זַיין שְׁבוּעָה וֶועגֶען אִיהר זוּהן שְׁלֹמֹה, בַּאלְד אִיז אוֹיךְ אָנְגֶעקוּמֶען נָתָן הַנָּבִיא אוּנ הָאט אִיהם אוֹיךְ צוּגֶערֶעדְט עֶר זָאל הַאלְטֶען וָוארְט. דָוִד הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז מֶען זָאל נָאךְ בַּיי זַיין לֶעבֶּען זַאלְבֶּען שְׁלֹמֹה'ן פַאר קֶענִיג אִין טְהָאל גִּיחוֹן. אוּנ אַזוֹי אִיז עֶס אוֹיךְ גֶעשֶׁעהֶן, אֲדֹנִיָּהוּ אִיז נִיט גֶעוֶועזֶען ־קיין נַאר אוּנ הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר וֶועט נָאר נִיט אוֹיסְפִיהרֶען, הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַנְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ. אוּנ אַזוֹי אִיז נִיךְ גֶעוָוארֶען אַיין עֶק פוּן אַ קְרִיעג וָואס וָואלְט גֶעקֶאנְט פִיהרֶען צוּ וֶועהר שְׁלֶעכְטֶע זַאכֶען. אוּנ נָאךְ אַ מֶמְשָׁלָה פוּן פֶערְצִיג יָאהר אוּנ אַ הַאלְבֶּס הָאט דָוִד רוּהִיג צוּגֶעשְׁלָאסֶען דִי אוֹיגֶען אוּנ מִיט אַ פֶּעסְטֶען בִּטָּחוֹן אַז עֶר הָאט זַיין בְּלִיהֶענְד לַאנְד אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אִין גוּטֶע הֶענְד הָאט עֶר גֶעפוּנֶען זַיין לֶעצְטֶע מְנוּחָה אִין דִי קְבָרִים פוּן מַלְכֵי בֵּית דָוִד, צְוִוישֶׁען דִי שְׁטֵיינֶער פוּנ'ם בַּארְג צִיּוֹן.

פִירְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ.

(997—1017 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 1047—1087 פַאר'ן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

חָאטְשׁ שְׁלֹמֹה אִיז גֶעוֶועהן צוּ יוּנְג אוּנ עֶרְשְׁט צְוַואנְצִיג יָאהר אַלְט וֶוען עֶר הָאט אוֹיף זִיךְ אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט דֶעם עוֹל פוּן דֶער מְלוּכָה, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט אוּמְזִיסְט הֵייסְט עֶר שְׁלֹמֹה. וַוייל עֶר מוּז זַיין אַ מֶלֶךְ פוּן שָׁלוֹם, אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר גֶעוָזעהן מִיט אַלֶע כֹחוֹת זִיךְ דֶערְוַוייטֶערן פוּן מִלְחָמוֹת אוּנ אֵיינְוֶוענְדֶען בֶּעסֶער אַלֶע קְרֶעפְטֶע צוּ פֶערְבֶּעסֶערן דֶעם אִינְוֶוענִינְסְטֶען מַצָּב פוּן דֶער מְדִינָה. דִי עֶרְשְׁטֶע צֵייט אִיז אֲפִילוּ נִיט אָבְגֶעלָאפֶען אַזוֹי רוּהִיג,

ווייל שלמה האט זיך ניט געקאנט פיהלען זיכער ביז עס זענען ניט פערשוואונדען געווארען עטליכע חברה-לייט וואס ער האט צו זיי קיין צוטרויען ניט געקאנט האבען. דער עלטערער ברודער אדניהו האט אפילו פאר איהם שטארק דרך ארץ געהאט, דאך איז שלמה ניט געוועהן בלינד אונ האט גוט בעמערקט אז אין לאנד איז דא א שטארקע כתה, אונ טאקי דער אלטער יואב אויך אין מיטען, וואס זענען ניט צופריעדען דערפון וואס דוד האט איהם איבערגעגעבען די מלוכה. איין ווינק פון דעם יונגען קאניג איז גענוג געוועהן אז בניהו בן יהוידע זאל הרגענען אדניהו'ן אונ אין איין וועג עקען מיט יואב'ן, וואס האט געזוכט זיין לעבען צו ראטעווען דורך דעם וואס ער האט זיך אנגעכאפט אין מזבח; נאר עס האט איהם ניט געהאלפען. דעמעלט האט מען אויך דערמאנט שמעי בן גרא זיין אלטע זינד געגען דוד'ן אונ מען האט איהם געהרגעט אונ אביתר איז אראב פון זיין שטעלע אונ צדוק איז געבליבען דער איינציגער כהן. נאך ביי'ם פאטער'ס לעבען האט שלמה חתונה געהאט מיט א פרינצעסין פון עמון נעמה, נאר דעם גרעסטען יחוס-שדוך האט ער געטהון מיט'ן מלך פון מצרים פזוינעם זיין טאכטער האט ער געמאכט פאר דער ערשטער קאניגין אונ צו ליעב איהר האט ער אנגעהויבען צו בויען טהייערע הייזער אונ פאלאצען, וואו עס דארף וואהנען א בת מלכה פון מצרים. אויסער דעם האט ער געמוזט טראכטען אז זיין הויפטשטאדט זאל ווערען פון טאג צו טאג שענער אונ ער זאל קאנען אויפנעהמען זיינע געסט מיט כבוד אונ רייכקייט, ווייל עס פלעגען אלע מאל קומען שליחים פון בעפריינדעטע קאניגע אונ פון אונטערגעווארפענע פאלקער, וואס האבען איהם געצאהלט מס. נאר פאר אלע בנינים האט זיך שלמה גענומען בויען אויפ'ן בארג מוריה דעם משכן, וואס פיעל מאטעריאל דערצו האט נאך דוד אנגעגרייט. די שווערע ארבייט פון שטיינער-האקען האט ער איבערגעגעבען די אמורים, חתים, פרזים אונ יבוסים וואס האבען געוואוינט נעבען ירושלים אונ האבען זיך גערעכענט כמעט ווי קנעכט. מעהר פון הונדערט פינפציג טויזענד מענשען האבען זיך בעשעפטיגט דערמיט אונ דריי טויזענד יודען, אונ איבער זיי אלע אדנירם. האבען אכטונג געגעבען. חירם, דער מלך פון צור, האט צוגעשטעלט האלץ פון צעדערן, אונ אנדערע מינים אונ דערפאר האט מען איהם געצאהלט מיט ווייץ, וויין אונ אהל, אויסער דעם האט מען נאך געמוזט געהמען ביי חירם'ן גאלד. אונ שלמה האט איהם דערפאר אבגעטרעטען צוואנציג שטאדט ביי דער גרעניץ, וואו עס האבען זיך בעזעצט פערשיעדענע פאלקער אונ דעריבער האט מען עס גערופען „ארץ הגליל" אדער „גאליליא". דריי יאהר האט מען

געבויעט דעם משכן, וואס איז בעשטאנען נאר פון פירעקיגע שטיינער און אינווענדיג ווענט די וואנד געוועזען בעדעקט אין גאנצען מיט צעדער־האלץ און פערציערט מיט די טהייערסטע פערגאלדעטע פיגורען. דער משכן האט געהאלטען זעכציג עללען די לאנג, צוואנציג — די הויך אונד דרייסיג — די ברייט און איז בעשטאנען פון צוויי אבטהיילונגען: דעם דביר, אבער קדש הקדשים, וואס איז געוועזען העכער פון אללע אנדערע בנינים פונ'ם משכן און וואס דארט איז נאר געשטאנען דער ארון מיט די לוחות, בעשיצט פון צוויי כרובים מיט פינף — עללען — לאנגע פליגעל, און דעם היכל, וואו עס האט זיך געפונען דער מזבח הקטרת פון ריין גאלד און פון ביידע זייטען צו פינף גאלדענע מנורות און אויך א גאלדענער טיש פאר די צוועלף הייליגע ברויט, לחם הפנים. א חוץ דעם איז געוועזען א פארהויז, אולם הגדול, און ביים איינגאנג וואנען געשטאנען צוויי קופערנע זיילען, וואס מען האט זיי גערופען יכין און בעז. אין הויף, וואס האט געהייסען עזרה גדולה, איז געשטאנען א קופערנער מזבח און דארט האט זיך געפונען א באסיין וואסער וואס מען האט גערופען ים הנחשת און פון וואנען מען פלעגט צאפען וואסער צום וואשען. אויסער דעם וואנען דארט געשטאנען צעהן קליינערע כלים צום וואסער אויף רעדליך און מען פלעגט זיי איבערפיהרען וואוהין מען האט בעדארפט, מיט איינעם ווארט. גאלד און זילבער און אנדערע טהייערע מעטאללען וואנען אוועקגעגאנגען אויפן משכן גאר אהן א צאהל און פונקט אין דעם חדש, ווען עס האט זיך געענדיגט די ארבייט אין פעלד און אללע תבואות און פירות וואנען שוין צוזאמענגענומען געווארען, האבען זיך דיא פארשטעהער פון אללע שבטים פערזאמעלט אין ירושלים און שלמה האט געמאכט א חנוכת הבית. געשטעלט פאר א כהן עזריה דער זון פונ'ם געשטארבענעם צדוק און בענייעט גאטס הויז, וואס האט פון דעמאלט אן אנגעהויבען דיענען זיי א מיטעלפונקט.

אינאיינעם מיט'ן משכן האט אויך שלמה פערבונדען זיין בעזונדער מיה אב־צוהיטען גערעכטיגקייט און ער פלעגט זיך אליין אבגעבען מיט לאדינישען און זיין א דין צווישען פערשיעדענע צדדים. זיין גרויסע חכמה האט איהם געהאלפען דערצו אז אללע פלעגען צופרידען בלייבען פון זיין פסק און די משפטים פון שלמה פלעגען אזוי שטארק שם'ען אויף דער וועלט אז איין מאל איז געקומען פון גאנץ ווייט די מלכה שבא זיך בעקענען מיט'ן קלוגען מלך, וואס האט באלד געטראפען אללע איהרע רעטענישען, און בעוואונדערן זיין גרויסקייט. שלמה האט זיך אבער ניט בעגנוגט נאר מיט די גרויסע געביידען און די שאנע ארדנונגען, ער האט אויך

געוואַרְנְט אַז אִין זַיין לַאנְד זָאל בְּלִיהֶען דֶער הַאנְדֶעל אוּנ עֶס זָאל הָאבֶּען שִׁיפֶע גֶעהְן פוּן אַנְדֶערֶע אָרְטֶער. מִיט מִצְרַיִם הָאט עֶר אָנְגֶעמַאכְט אַז פֶערְד זָאל מֶען נָאר אִיהם פֶערְקוֹיפֶען אוּנ אַלֶע פֶעלְקֶער הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען וָועגֶען מִסְחַר פוּן פֶערְד צוּ דִי יוּדֶען. אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט פִיעל שִׁיפֶען קַיין אִינְדִיֶען (אוֹפִיר) אוּנ מֶען הָאט פוּן דָארְט גֶעבְּרַאכְט דִי בֶּעסְטֶע אוֹצְרוֹת, פֶערְשִׁיעדֶענֶע סְחוֹרוֹת אוּנ עֶדֶעלְשְׁטֵיינֶער, וָואס הָאבֶּען רַייךְ גֶעמַאכְט דִי מְדִינָה.

נָאר וָוען שְׁלֹמֹה'ס גְלִיק הָאט גֶעגְלַאנְצְט פוּן אַלֶע זַייטֶען אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעוִויזֶען וָועהר שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְט, הָאט דֶער וָוארם פוּן אוּנְצוּפְרִידֶענְהֵייט שׁוֹין לַאנְג גֶעטָאטְשֶׁעט זַיין פָאלְק אוּנ גֶעזוּכְט אִיבֶּערְצוּרַייסֶען דָאס שְׁטְרִיקֶעל וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶעבּוּנְדֶען אַלֶע שְׁבָטִים. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס פוּן אַלֶע שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ מֶעהר גֶעהַאלְטֶען אִינְאֵיינֶעם בִּנְיָמִין אוּנ יְהוּדָה, דִי אִיבְּרִיגֶע אָבֶּער הָאבֶּען גֶעטְרָאגֶען אִין הַאַרְץ דִיא אַלְטֶע שִׂנְאָה וָואס הָאט שׁוֹין נִיט אֵיין מָאל גֶעפִירְט צוּ מַחֲלוֹקֶת. דֶערְצוּ אִיז נָאךְ צוּגֶעקוּמֶען דָאס, וָואס דֶעם עוֹלָם אִיז שְׁוֶוער גֶעוָוארֶען צוּ גֶעבֶּען אַזוֹי פִיעל מַס, וִוי פִיעל שְׁלֹמֹה הָאט גֶעפָאדֶערְט אוֹיף דִי מְהַייעֶרֶע בִּנְיָנִים אוּנ הוֹצָאוֹת פנ״ם הוֹיף, אוּנ זַיינֶע אֵיידֶעמְס, וָואס עֶר הָאט זֵיי גֶעמַאכְט פַאר מְמוּנִים אוֹיף דֶעם גֶעלְד, הָאבֶּען שְׁטַארְק דָאקוּטְשֶׁעט אוּנ נִיט גֶעוָואלְט וַוארְטֶען אוֹיף כָּבוֹד. דָאס וָוענִין גֶעוָועהן דִי עֶרְשְׁטֶע פוּנְקֶען, וָואס וֶוענִין דֶערְנָאךְ צוּבְּלָאזֶען גֶעוָוארֶען אִין אַ הֶעלִישׁ פַייעֶר, בֶּעזוּנְדֶערְס וָוען מֶען הָאט אוֹיפְגֶעקְלֶעהְרְט דָאס פָאלְק וָואס פַאר אַ עַוְלָה שְׁלֹמֹה טְהוּט דֶערְמִיט וָואס עֶר לָאזְט פְרַייע רִיעֶנֶען עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ הָאט עֶרְלוֹיבְּט צוּ שְׁטֶעלֶען אַ נָאטְצֶען־טֶעמְפֶּעל אוֹיפֶן הַר הַזֵּתִים. בַּאלְד אִיז אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אֵיינֶער פוּן דִי בְּנֵי אֶפְרַיִם, יָרָבְעָם בֶּן נְבָט, וָואס הָאט שׁוֹין לַאנְג אַרוֹיסְגֶעקוּקְט עֶפִּיס אוֹיפְטְהוּן אַ שְׁטִיקֶעל אוּנ זִיךְ אָנְזוּכֶען דֶערְמִיט כָּבוֹד; אִיהם הָאט נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהֶיצְט דֶער נָבִיא אֲחִיָּה פוּן שִׁילֹה אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ גַאנְצֶע מְרִידָה צְוִוישֶׁען שֵׁבֶט בִּנְיָמִין. שְׁלֹמֹה הָאט עֶס אָבֶּער בַּאלְד פֶערְהַאפְּט אוּנ גֶעשְׁטִילְט דֶעם בּוּנְט אוּנ יָרָבְעָם הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען קַיין מִצְרַיִם. דָארְט הָאט דֶעמָעלְט גֶעהֶערְשְׁט אַ נֵייעֶר מֶלֶךְ שִׁישַׁק, וָואס זַיין אֵיידֶעם אִיז גֶעוָועהן הֲדַד, אַ פְּרִינְץ פוּן אֱדוֹם, וָואס הָאט גֶעהַאט צוּא שְׁטַארְקֶע פַּלָּה פוּן דָוִדן. אַוַדַאי הָאט מֶען דָארְט יָרָבְעָמֶען גוּט אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַז מֶען זָאל זִיךְ אַ בִּיסֶעל אָבְּרֶעכְנֶען מִיט שְׁלֹמֹהן. נָאךְ אֵיין וָואלְקֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּקְט גָאר פוּן אֵיין אַנְדֶער זַייט: רְזוֹן בֶּן אֶלְיָדָע, אֵיינֶער פוּן דִי קְנֶעכְט פוּן הֲדַדְעֶזֶר, דֶעם מֶלֶךְ פוּן צוֹבָה, וָואס דָוִד הָאט אַמָאל אַיינְגֶענוּמֶען, הָאט בִּיסְלֶעכְווַייס צוּנוֹיפְגֶעשְׁלֶעפְּט אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה אוּנ עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען

אָבְצוּרייסֶען די שְׁטָאדְט דַמֶשֶׂק. אַזוי הָאט זיך פַארְחְמַארֶעט שְׁלמה'ס הִימֶעל, נָאר דֶער שְׁלַאנְסְרֶעגֶען הָאט זיך עֶרְשְׁט צוּנָאסֶען נָאךְ זַיין טוֹיט אוּנ עֶר הָאט גֶעעֶנְדִיגְט זַיין לֶעבֶּען אִין נַחַת אוּנ אִין פְּרִיעדֶען אוּנ הָאט אוֹיף דוֹר דוֹרוֹת אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַיין עֶבִּיגֶען נָאהמֶען פוּן מֶלֶךְ הַשָׁלוֹם.

פִינְפְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דָאס צוּפַאלְלֶענִישׁ פוּן דֶער מְלוּכָה.

(977—887 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 959—1047 פַאר'ן חָרְבַּן בַּית שֵׁנִי).

נָאךְ שְׁלמה'ס טוֹיט אִיז דִי מְלוּכָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן רְחַבְעָם; דָאס אִיז גֶעוֶוען דֶער עֶרְשְׁטֶער פְּרִינְץ אִינ'ם קֶאנִיגְרַייךְ יְהוּדָה וָואס הָאט אַזוֹי לַייכְט אוּנ רוּהִיג גֶעקֶאנְט אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מֶמְשָׁלָה. וָואס עֶס קוּמְט אָבֶּער גְרִינְג אָן—לָאזְט זִיךְ שְׁוֶוער אוֹיס: רְחַבְעָם הָאט גֶעיַרְשֶׁ'ט פוּנ'ם פָאטֶער אוּנ דֶעם זֵיידֶען אַ שְׁטוּל פוּן אַ קֶאנִיג, נָאר נִיט זֵייעֶרֶע מַעֲלוֹת, עֶר הָאט מֶעהר נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אָנְטְהוּן זִיךְ אַלֶע תַּעֲנוּגִים אוּנ אַז עֶס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט עֶפִּיס אַ עֶרְנְסְטֶע זַאךְ, וְואוּ מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט צוּלֶעגֶען קָאפּ, אִיז קֵיינֶער נִיט גֶעוֶוען אִין דֶער הֵיים. דָאס הָאט זִיךְ שְׁטַארְק אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען וֶוען יָרָבְעָם בֶּן נְבָט אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין שְׁכֶם אוּן הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרְבֵּייטֶען צְוִוישֶׁען דִי בְּנֵי בִנְיָמִין. פְּלִיצוּם אִיז רְחַבְעָם גֶעקוּמֶען קַיין שְׁכֶם אוּנ מֶען הָאט גֶעקֶאנְט מֵיינֶען אַז עֶר וִויל זִיךְ אוֹיסְגְלַייכֶען אוּנ פַארְלֶעשֶׁען דָאס פַייער וָואס גֶענִיטֶע הֶענְד הָאבֶּען אָנְגֶעצוּנְדֶען. עֶס זֶענֶען צוּ אִיהם אוֹיךְ גֶעקוּמֶען דִי עֶלְטְסְטֶע פוּן דֶער שְׁטָאדְט, אוּנ יָרָבְעָם אִיז אוֹיךְ גֶעוֶוען מִיט זֵיי, אוּן עֶר הָאט אוֹיסְגֶעהֶערְט זֵייעֶרֶע טַעֲנוֹת, נָאר אַז עֶר הָאט בֶּעדַארְפְט זֵיי גֶעבֶּען אִין דְרַיי טָאג אַרוּם אַ תְּשׁוּבָה, וִוי עֶר הָאט זֵיי צוּ־

גֶעוָאנְט, הָאט עֶר זִיךְ צוּשְׁרִיגֶען אַז עֶר פַארְשְׁטֶעהט .אִין מִינְדְסְטֶען נָאגֶעל־ מֶעהר וִוי דֶער פָּאטֶער אוּנ אַז עֶר וֶועט זִיךְ עֶרְשְׁט מִיט זֵיי אָבְּרֶעכֶנֶען. אַוַדַאי נָאךְ אַ זַיינֶע רֶעד אִיז אִין שְׁכֶם נִיט גֶעוָוארֶען רוּהִיג ; אֲדֹנִירָם הָאט זִיךְ גֶעפְּרוּבְט אַרוֹיס־שְׁטֶעלֶען. הָאט מֶען אִיהם בַּאלְד דֶערְהַרְגֶעט מִיט שְׁטֵיינֶער. אוּנ רְחַבְעָם אִיז קוֹים עֶנְטְלָאפֶען צוּרִיק קַיין יְרוּשָׁלַיִם. עֶר אִיז אָבֶער נִיט שְׁטִיל גֶעבְּלִיעבֶּען. קוֹים הָאט עֶר גֶעזֶעהן אַז דֶער שֵׁבֶט יְהוּדָה אִיז אִיהם גֶעטְרַייא אוּנ אַז עֶר קָאן אוֹיךְ רֶעכְנֶען אוֹיף דֶעם שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן אוּנ אוֹיף אַ גְרוֹיסֶען טְהֵייל פוּנ׳ם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין, וָואס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט עֶר זִיךְ בַּאלְד עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ צְווִינְגֶען מִיט כֹּחַ שְׁכֶם · עֶס זָאל זִיךְ אִיהם אוּנְטֶערְגֶעבֶּען. יָרָבְעָם הָאט מֶעהר נִיט בֶּעדַארְפְט, עֶר הָאט גֶעגֶעבֶּען צוּ פַארְשְׁטֶעהן זַיינֶע לַייט אַז בַּיי אַזַא צַייט מוּזֶען זֵיי הָאבֶּען אַ פִירֶער טַאקֶע פוּן זֵייעֶר מִיט, עֶס הָאט נָאר נִיט גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ יָרָבְעָם אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג אִיבֶּער דִי עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים. אַזוֹי אִיז צוּפַאלֶען גֶעוָוארֶען דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה אוֹיף צְוֵויי טְהֵייל : בֵּית יְהוּדָה, וָואס אִיז גֶעפִיהרְט גֶעוָוארְען דוּרְךְ דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד, אוּנ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעזוּכְט אַ נַייעֶם מֶלֶךְ. עֶס וָואלְט גֶעוִוים שׁוֹין אוֹיף דֶער הַייסֶער שָׁעָה גֶעוֶועהן אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַ מִלְחָמָה צְווִישֶׁען בֵּיידֶע מְלוּכוֹת, נָאר דֶער נָבִיא שְׁמַעְיָה הָאט זֵיי אָבְּגֶעהַאלְטֶען דֶערְפוּן אוּנ בֵּיידֶע זַייטֶען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ צוּ פֶערְשְׁטַארְקֶען דוּרְךְ הִילְף פוּן דֶער פְרֶעמְד : רְחַבְעָם הָאט גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט׳ן נַייעֶם מֶלֶךְ פוּן דַמֶּשֶׂק אוּנ יָרָבְעָם הָאט זִיךְ פוּן פְרִיהֶער נָאךְ גֶעהַאט זַיין גוּטֶען פְרַיינְד, דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם וָואס אִיז טַאקֶע אוֹיפ׳ן פִינְפְטֶען יָאהר פוּן רְחַבְעָם׳ס מְלוּכָה אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אִיהם, צוּשְׁטָארְט אַלֶע פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ פוּן יְרוּשָׁלַיִם אַרוֹיסְגֶעפִירְט אַלֶע טְהַייעֶרְסְטֶע זַאכֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין מִשְׁכָּן. פוּן דֶעמֶעלְט אָן אִיז אוֹיךְ גֶעשְׁלָאגֶען גֶעוָוארֶען דֶער הַאנְדֶעל פוּן יְהוּדָה אוּנ פַאר׳ן פָאלְק, וָואס הָאט אַזוֹי גְלִיקְלִיךְ גֶעלֶעבְט אִין שְׁלֹמֹה׳ס צַייט הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען בִּיטֶערֶע טֶאג.

בַּיי יָרָבְעָם אִיז אוֹיךְ נִיט אַלְדִינְג צוּגֶעגַאנְגֶען גְלַאט קוֹים הָאט עֶר זִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט, הָאט עֶר גוּט גֶעזֶעהן אַז עֶס אִיז שְׁוֶוער זִיךְ צוּ פֶערְלָאזֶען אוֹיף דִיא אַיינְוָואהנֶער פוּן שְׁכֶם, וָואס זֶענֶען שׁוֹין לַאנג גֶעוֶועהן בֶּעקֶענְט פַאר אוּנְרוּהִיגֶע מֶענְשֶׁען אוּנ וָואס הָאבֶּען נָאךְ אִין דִי שׁוֹפְטִים׳ס צַייט אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען אֲבִימֶלֶךְ בֶּן יְרֻבַּעַל פַאר אַ רֹאשׁ אוּנ אִיהם בַּאלְד אַרָאבּ־גֶעוָוארְפֶען. יָרָבְעָם הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דִי חֶבְרָה קֶענֶען מִיט אִיהם אוֹיךְ

טַתן דאס איינענע, האט ער זיך געזעהן דערנייטערן פון זיי און האט איבערגעטראגען זיין הויפטשטאדט פריהער קיין פְּנוּאֵל און דערנאך קיין תִּרְצָה. אויסער דעם האט יָרָבְעָם זיך בעטראכט אז איהם טויג ניט וואס פיעל פון זיינע לייט זאָלען אפט עולה רגל זיין קיין ירושלים צו באזוכען דארט אין מִשְׁכָּן און ער האט מורא געהאט טאמער געהען זיי איבער צום מלך פון יהודה. דאריבער איז ביי איהם געבליבען איינצופיהרען א געטצענדיענסט אבגעוואהנען דעם עולם פון א עדלערער אמונה און וואס מעהר דאס פאלק וועט פארטראכט ווערען, מעהר זיכער וועט ער זיין מיט זיי. ער האט ניט לאנג געטראכט און געהייסען שטעלען צוויי גאלדענע קעלבער, איינס אין בֵּית אֵל און דאס אנדערע אין דָן, עס זאל זיין נאהענט אלע שבטים, און דאס פאלק האט זיך געלאזט פערפיהרען. אויסער, איין שבט לֵוִי, וואס האט ניט געקאנט איבערטראגען די עבודה זרה און איז אוועק קיין יְהוּדָה.

אזוי האט זיך בעפעסטיגט דער געטצענדיענסט פאר יָרָבְעָם'ס לעבען און פאר זיין זוהן נָדָב, און אזוי האט זיך עס שוין געפיהרט ווייטער ווען בַּעְשָׁא, איינער פון נָדָב'ס הויפטלייט, האט איהם דערהרגעט און איז געווארען קעניג אויף זיין ארט און דערנאך איז די מלוכה איבערגעגאנגען צו זיין זוהן אֵלָה. פירציג יאהר זענען אבגעלאפען זייט די יודישע מלוכה האט זיך צוטהיילט, אין דער צייט זענען אפילו געוועהן עטליכע קליינע מלחמות צווישען רְחַבְעָם'ס זוהן אֲבִיָּם און יָרָבְעָם און נָדָב און שפעטער צווישען אֵלָה און אָסָא, נאר צו קיין גרויסען קריעג איז עס ניט געקומען. אֵלָה האט אין גאנצען געקעניגט צוויי יאהר ביז זִמְרִי האט איהם ניט דערהרגעט און איז געווארען מלך, נאר ניך האט ער דעם איינענעם פסק געהאפט פון עָמְרִי'ן וואס האט אויך גערעכענט זיך ארויפצוהאפען אויפן בענקעל. נאר עס איז איהם שוין שווערער אנגעקומען, ווייל דערמעלט האט זיך שוין דאס פאלק צוטהיילט און פיעל האבען געהאלטען מיט תִּבְנִי בֶּן גִּינַת, עס איז ארויס א אינערליכסטער קריעג, וואס האט געדויערט פיער יאהר, פיעל בלוט איז פערגאסען געווארען ביז תִּבְנִי איז געהרגעט געווארען און די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו עָמְרִי'ן. אין תִּרְצָה האט עָמְרִי ניט געהאט וואו צו וואהנען, ווייל זִמְרִי האט פארברענט דעם קעניגליכען פאלאץ ווען ער האט זיך דאס לעבען גענומען. ריהרען זיך קיין שְׁכֶם האט זיך איהם אויך ניט געגלוסט, האט ער זיך געקויפט א נייעם פלאץ, וואס האט געהייסען שׁוֹמְרוֹן, אהין איז איבערגעגאנגען די הויפטשטאדט פון יִשְׂרָאֵל און אויך

דִי שִׂנְאָה צוּ יְהוּדָה וָואס הָאט זִיךְ דָארט אוֹיךְ שְׁפֶּעטֶער מִיט הוּנְדֶערְטֶער יָארֶען שְׁטַארְק גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהַארֶען.

עָמְרִי הָאט זִיךְ בֶּערֶעכֶענְט אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער פַאר בֵּיידֶע, עֶס זָאל זַיין שָׁלוֹם צְווִישֶׁען יִשְׂרָאֵל אוּנ יְהוּדָה, אוּנ הָאט גֶעלֶעבְּט זֶעהר גוּט מִיט יְהוֹשָׁפָט'ן, אָסָא'ס זוּהן. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעשְׁלָאסֶען פְרַיינְדשַׁאפְט מִיט דִי מְלָכִים פוּן צוֹר אוּנ צִידוֹן אוּנ אַז עֶס הָאט דָערְנָאךְ אָנְגֶעהוֹיבֶען קֶענִיגֶען אֵיינֶער פוּן דִי פְרִיהֶערְדִיגֶע כֹּהֲנִים אֶתְבַּעַל הָאט עָמְרִי זִיךְ מִיט אִיהם מְשַׁדֵּךְ גֶעוֶועהן אוּנ זַיין זוּהן אַחְאָב הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אֶתְבַּעַל'ס טָאכְטֶער אִיזֶבֶל. אַז עָמְרִי הָאט זִיךְ גֶעפִיהלְט שְׁטַארְק, אִיז עֶר אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי מוֹאָבִים אוּנ הָאט שׁוֹין גֶערֶעכֶענְט אַז זֵיי וֶועלֶען אִיהם צָאהלֶען מַס, נָאר דָער מֶלֶךְ פוּן אֲרַם, בֶּן חֲדַד, הָאט זִיךְ אָנְגֶענוּמֶען פַאר זֵיי אוּנ עָמְרִי הָאט נִיט נָאר גֶעמוּזְט אָפְּגֶעבֶּען אַלְדִינְג וָואס עֶר הָאט אָפְּגֶענוּמֶען, נָאר מֶען הָאט אִיהם נָאךְ גֶעצְווִינְגֶען צוּ אָפְּגֶעבֶּען זַיין לַאנְד פַאר'ן שׂוֹנֵא עֶר זָאל קֶאנֶען דָארְטֶען אַרוּם דוּרְכְפִיהרֶען סְחוֹרָה. אַז עָמְרִי הָאט גֶעזֶעהן אַז דִי מִלְחָמָה אִיז אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען אוּנ צוּ גְבוּרָה אִיז עֶר נִיט קֵיין גְרוֹיסֶער בְּרִיָה, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פֶערְבֶּעסֶערְן דֶעם הַאנְדֶעל מִיט דֶער הִילְף פוּן זַיינֶע מְחוּתָּנִים אוּנ דֶערְבַּיי אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיעבֶּען עֶר זָאל זַיין פָאלְק אִין גַאנְצֶען אוֹיסמִישֶׁען מִיט דִי פֶעלְקֶער פוּן צוֹר אוּנ צִידוֹן. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט עֶר זִיךְ גֶעהַאפְּט צוּ גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ אִיז גֶעגַאנְגֶען אַ סַךְ ווייטֶער פוּן יָרָבְעָם'ן דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעזוּכְט בַּיי דִיא שְׁבָטִים נָאר לַהֲלוּטִין אוֹיסצוּרַייסֶען פוּנ'ם הַארְץ דֶעם זֵכֶר פוּן אַ אֵיינְצִיגֶען גָאט. עֶר הָאט אָבֶּער גֶעקֶאנִיגְט נָאר זֶעכְּס יָאהר אוּנ דָאס וָואס עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶען הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט פַאר אַ יְרוּשָׁה אַחְאָב'ן עֶר זָאל עֶס אוֹיספִיהרֶען. אַחְאָב אִיז גֶעוֶועהן אַ מֶענְשֶׁעל פוּן שְׁוַואכֶער נַאטוּר, עֶר הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ פַּאלַאץ, בֶּעדֶעקְט מִיט עֶלְפֶענְבֵּיין אוּנ הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט רוּהִיג אָבְּלֶעבֶּען דִי יָאהרֶען. מִיט גְרוֹיס מִיה הָאט מֶען אִיהם גֶעקֶאנְט בֶּעוֶועגֶען עֶר זָאל אָנְהֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט אֲרַם, וֶוען עֶר הָאט פוּנ'ם שׂוֹנֵא דֶעם גְרֶעסְטֶען בִּזָיוֹן גֶעהַאט. עֶס אִיז נִיט קֵיין וואוּנדֶער וָואס אִיזֶבֶל הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעדְרֶעהט דָאס רֶעדֶעל אוּנ הָאט אַיינ־גֶעפִיהרְט דִי אֵיינֶענֶע עֲבוֹדָה־זָרוֹת וָואס זִי הָאט גֶעזֶעהן בַּיי זִיךְ אִין דֶערְהֵיים. זִי הָאט גֶעמַאכְט אַ טֶעמְפֶּעל פַאר'ן אָבּ־גָאט בַּעַל אוּנ הָאט אוֹיסגֶעשְׁרִיבֶּען פוּן אִיהר פָאטֶערלַאנְד בִּיז נַיין הוּנְדֶערְט פִינְפְצִיג כֹּהֲנִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ פַאר'שְׁפְּרֵייט אִיבֶּער'ן לַאנְד אוּנ גֶעווִיזֶען זֵייעֶרֶע נַייֶע תּוֹרוֹת אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע אוּנְצִיפְרִידֶענְהֵייט

הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען אִין פָאלְק, פִיעל הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען. אוּנ נָאר זִיבֶּען טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען הָאבֶּען בַּיי זִיךְ נָאךְ אָפְּגֶעהִיט אַ שְׁוַואכֶּע פוּנְק פוּן דֶער אַלְטֶער אֱמוּנָה.

אוֹיפְצוּבְּלָאזֶען דִי כִּמְעַט פֶערְלָאשֶׁענֶע פוּנְקֶען – הָאט גָאט גֶעשִׁיקְט זַיינֶעם אַ בֶּעזוּנְדֶערְן שָׁלִיחַ אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶועזֶען אֵלִיָהוּ הַתִּשְׁבִּי, אַיין מֶענְשׁ מִיט אַ פֶעסְטֶען ווִילֶען, מִיט אַ שְׁטַארְקֶער עֶנֶערְגִיע מִיט אַ גְרוֹיסֶען גֶעדַאנְקֶען וָואס פְּלֶעגֶען אִיהם טְרָאגֶען ווִי אַ שְׁטוּרְמְווִינְד אוּנ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַרוֹיס־צוּרַייסֶען זַיינֶע בְּרִידֶער פוּנ׳ם פִינְסְטֶערְן גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט דִי כֹּהֲנֵי־הַבַּעַל. עֶר הָאט גֶעטְרָאגֶען אַ לַאנְגֶען מַאנְטֶעל, נִיט גֶעטְרוּנְקֶען קֵיין ווַיין נִיט גֶעשׁוֹירֶען דִי הָאר זִיךְ דֶערְווַייטֶערְט פוּן אַלֶע תַּעֲנוּגִים פוּנ׳ם לֶעבֶּען אוּנ אוֹיף זַיין סְטְרוֹיתּ הָאבֶּען זִיךְ שְׁפֶּעטֶער גֶענוּמֶען דִי נְזִירִים. דִי הַיילִיגֶע לַייט וָואס פְלֶעגֶען אַלְדִינְג רֶעכְנֶען פַאר מוּתָּרוֹת אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אָ בְּ גֶ שֵׁ יידְט אֲפִילוּ פוּן אַלֶע נַאטִיהִינֶע זַאכֶען אוֹיף דֶער ווֶעלְט אֵלִיָהוּ הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט פַאר אַ חֹק נִיט צוּ רוּהֶען, גֶעהֶען פוּן שְׁטָאדְט צוּ שְׁטָאדְט אוּנ אוּמֶעדוּם דֶערְמָאנֶען דָאס פָאלְק אָן דֶעם אֵיינְצִיגֶען בֶּעשֶׁעפֶער אוּנ שְׁרַייעֶן ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים! מִיט דִי דְרַיי ווָארְטֶער פְלֶעגְט עֶר אָפְט שְׁטֶערֶען אַחְאָבִ׳ס רוּהְ; מִיט דִי דְרַיי ווָארְטֶער אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען אַרוּם זִיךְ צוּנוֹיפְנֶעהמֶען פִיעל נְבִיאִים, וָואס זֶענֶען אִיהם נָאךְ גֶענַאנְגֶען ווִי טְרַייעֶ תַּלְמִידִים; מִיט דִי דְרַיי ווָארְטֶער הָאט עֶר אָנְגֶעצוּנְדֶען אַ פַייעֶר אִין אַ סַךְ פֶערְפְרוֹירֶענֶע אוּנ פֶערְשְׁלָאסֶענֶע הֶערְצֶער. אֵיינֶער פוּן דִי, וָואס אֵלִיָהוּ הָאט אִין אִיהם דֶערְוֶועקְט דֶעם אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען, אִיז גֶעוֶועזֶען דֶער אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ׳ם קֶענִיגְלִיכֶען פַּאלַאץ עוֹבַדְיָה, עֶר הָאט בֶּעהַאלְטֶען אִין צְווַיי הַיילֶען פוּנ׳ם בַּארְג כַּרְמֶל הוּנְ־דֶערְט יוּנְגֶע נְבִיאִים אוּנ זֵיי פֶערְזָארְגְט מִיט שְׁפַּייז אוּן גֶעטְרַאנְק אוּנ, דֶערִיבֶּער אִיז אִיזֶבֶלְ׳ן שְׁוֶוער גֶעוֶוען צוּ רוֹדֵפְ׳ן אֵלִיָהוּ׳ן מִיט דִי תַּלְמִידִים, וָואס הָאבֶּען שׁוֹין גֶעהַאט גֶענוּג פֶערְבָּארְגֶענֶע פְרַיינְדֶע.

דֶערְווַייל הָאט זִיךְ אַחְאָב אִין זִין גֶעהַאט זַיינְס אוּנ אָנְגֶעהוֹיבֶּען בּוֹיעֶן אִין טְהָאל יִזְרְעֶאל אַ נַייעֶ שְׁטָאדְט. אוּנ עֶר הָאט דָארְט פַאר זִיךְ גֶעמַאכְט אַ טְהַייעֶרְן ווִינְטֶער־פַּאלַאץ. עֶר הָאט אָבֶּער אוֹיךְ בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען אַ גְרוֹיסֶען פְּלַאטְץ פַאר אַ גָארְטֶען, אִיז זַיין אוֹיג גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ ווַיינְגָארְטֶען וָואס הָאט גֶעקֶערְט צוּ נָבוֹת אֵיינֶעם פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים. נָבוֹת הָאט אָבֶּער פַאר קֵיין גֶעלְד נִיט גֶעווָאלְט אָפְּטְרֶעטֶען זַיין ווַיינְגָארְטֶען, הָאט דָאס אַחְאָבְ׳ן שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען אוּנ אִיזֶבֶל אִיז גֶעפַאלֶען אוֹיף אַיין עֵצָה מֶען זָאל נָבוֹתְ׳ן

איינקְלאָגֶען אַז עֶר הָאט גֶעשְׁפֶּעט אִיבֶּערן קֶאנִיג אונ דִיא אָבְגָאטֶער . מֶען הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט , עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען עֵדוּת , נָבוֹת מִיט דִי קִינְדֶער אִיז פֶערמִשְׁפָּט גֶעוָוארֶען צוּם טוֹיט אוּנ זַיין פֶערמֶעגֶען אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דֶער מְלוּכָה . וִוי אַ ווִיכֶער אִיז בַּאלְד אוֹיסְגֶעוואַקְסֶען אֵלִיָהוּ אוּנ מִיט אַ קוֹל פוּן אַ דוּנֶער הָאט עֶר גֶעשְׁרִיגֶען צוּ דֶעם מֶלֶךְ : „דוּ בִּיסְט דֶער רוֹצֵחַ אוּנ דוּ בִּיסְט אוֹיךְ דֶער יוֹרֵשׁ ! דָאס אוּמְשׁוּלְדִיג פַארְגָאסֶען בְּלוּט וֶועט פַאלֶען אוֹיף דַיין קָאפּ אוּנ דִי אֵייגֶענֶע הִינְד וָואס לֶעקֶען אַצִינְד דָאס בְּלוּט וֶועלֶען שְׁפֶּעטֶער לֶעקֶען אוֹיךְ דַיין בְּלוּט !“ וִוי אַ דוּנֶער זֶענֶען דִי וֶוערְטֶער אוֹיךְ אַרַיין דֶעם מֶלֶךְ אִין הַארְץ אוּנ אַ פִינְסְטֶערֶע חֲרָטָה וָואס פַארְדוּלְט דֶעם מוֹחַ אוּנ פִּיקְט אָהן אַ אוֹיפְהֶער אִין קָאפּ אַרַיין , הָאט זִיךְ אַהִין אַרַיינְגֶעגַנְבֶת . נָאךְ אֵיין מָאל הָאט זִיךְ אֵלִיָהוּ בֶּעוִויזֶען אַחְאָבְ'ן אוּנ אִיהם גֶעזָאגְט אַז דְרַיי יָאהר וֶועט זַיין אַ הוּנְגֶער אִין לַאנְד , אוּנ דִי נְבוּאָה אִיז בַּאלְד מְקוּיָם גֶעוָוארֶען . שְׁטַארְק פֶערְוָוארְנְט פְלֶעגְט אַחְאָב אַרוּמְגֶעהן מִיט עוֹבַדְיָה'ן אוּנ אַרוֹיסְקוּקֶען טָאמֶער וֶועט עֶר דֶערְזֶעהן דֶעם נָבִיא . פְּלִיצוּם הָאט זִיךְ אֵלִיָהוּ בֶּעוִויזֶען אוּנ אַז אַחְאָב הָאט גֶעוָואלְט אָנְהֵייבֶען טַעֲנָה'ן , הָאט דֶער נָבִיא מִיט אַ פַייֶערִיג קוֹל גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל הֵייסֶען פֶערְזַאמְלֶען דָאס גַאנְצֶע פָאלְק אוּנ אַלֶע כֹּהֲנִים פוּן בַּעַל , צוּם בַּארְג כַּרְמֶל אוּנ דָארְט וֶועט גָאט אַלֵיין וַוייזֶען דֶעם אֱמֶת אוּנ דֶעם שֶׁקֶר . דִי פֶערְזַאמְלוּנְג בַּיים כַּרְמֶל הָאט טַאקֶע גֶעפִירְט דֶערְצוּ אַז אַלֶע הָאבֶּען מִיט אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעקֶאנְט זֶעהן דִי נִסִּים פוּן גָאט : דִי כֹּהֲנִים פוּן בַּעַל הָאבֶּען גֶעמַאכְט זֵייעֶרֶע קִינְצֶען , גֶעאַרְבֵּייט מַעֲשִׂים אוּנ דִי אָבְגֶעטֶער הָאבֶּען גֶעשְׁוִויגֶען וִוי אַלֶעס בֶּאז , אוּנ אַז אֵלִיָהוּ מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען תְּפִלָּה גֶעטְהוּן , אִיז בַּאלְד אַרָאפּ אַ פַייעֶר פוּנ'ם הִימֶעל , וָואס הָאט פַארְבְּרֶענְט דִי קָרְבָּנוֹת אוּנ מִיט אַ מָאהל אוֹיסְגֶעטְרִיקֶענְט אֲפִילוּ דָאס וַואסֶער . אַחְאָב אִיז גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהן וִוי פַארְשְׁטֵיינֶערְט , מִיט צִיטֶערן הָאט עֶר דֶערְהֶערְט דָאס גְרוֹיסֶע גֶעשְׁרֵיי פוּן אַלֶע „ה' הוּא הָאֱלֹהִים !“ אוּנ מִיט שְׁרֶעק הָאט עֶר גֶעזֶעהן וִוי מֶען הָאט דֶערְהַרְגֶעט דִיא כֹּהֲנִים פוּן בַּעַל אוּנ זֵיי גֶעוָוארְפֶען אִין נָאהֶענְטֶען טַייךְ קִישׁוֹן . אֵלִיָהוּ הָאט אָבֶּער פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אִיזֶבֶל וֶועט אִיהם אַזַא זַאךְ נִיט שֶׁענְקֶען אוּנ עֶר אִיז אַוֶועק קַיין יְהוּדָה , אִין דֶער שְׁטָאדְט בְּאֵר שֶׁבַע . דָארְט אִיז עֶר אוֹיךְ נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן , ווַייל יְהוֹשָׁפָט אִיז גֶעוֶועהן אַחְאָבְ'ס אַ גוּטֶער פְרַיינְד , הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט וֶוענְדֶען צוּ דֶער מִדְבָּר , בִּיז צוּם בַּארְג חוֹרֵב , וואוּ עֶר הָאט גֶעזֶעהן בִּנְבוּאָה אַז עֶר מוּז אוֹיפְהֶערֶען

און אויף זיין אָרט האָט ער גאַלבען פאַר אַ נָבִיא אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט.

אין דער צייט וואָס אֵלִיָּהוּ האָט זיך אַרומגעדרעהט אין דער מִדְבָּר איז צחאָב געוואָרען אַ ביסעל שלאַבעריגער און האָט שוין ניט אַזוי גערודפט די יונגע נְבִיאִים, וואָס האָבען זיך פאַרמעהרט און פון זיי איז אַרויס מִיכָיְהוּ בֶּן יִמְלָא, אַ מענש מיט איין אָפען מויל, וואָס האָט ניט געקענט קיין כָּבוד אויפ'ן קעניג און פלעגט איהם אָפט פאָראויסזאָגען אַז ער וועט האָבען אַ שוואַרצען סוף. עס האָט אויך ניט לאַנג געדויערט, איז בֶּן הֲדַד דער צווייטער דער נייער מֶלֶךְ פון אֲרָם, אָנגעפאַלען אויף אַחְאָבְ'ן און ער איז ביי זיך אַזוי אַראָבגעפאַלען אַז ער האָט שוין געוואָלט ביישטעהן אויף אַלע שאַנדליכע תְּנָאִים וואָס דער שׂוֹנֵא האָט איהם פאָרגעלעגט. די זְקֵנִים, וואָס אַחְאָב פלעגט זיי אָפט קוקען אין מויל אַריין, האָבען איהם ניט דערלאָזט מאַכען אַזאַ מין שָׁלוֹם און געראָטהען ווייטער צו פיהרען די מִלְחָמָה. דאָס רעדעל האָט זיך איבערגעדרעהט און אַחְאָב האָט מְנַצֵּחַ געווען דעם שטאָלצען בֶּן־הֲדַד, וואָס איז געקומען אין טרויער־קליידער און באַרוועס איבערבעטען אַחְאָבְ'ן און איהם צוזאָגען נאָלדענע בערג. בעזאָנדערס ווען מען האָט איהם צוגעזאָגט אָבצוגעבען דיא וויכטיגע שטאָדט רָמוֹת גִּלְעָד. אַחְאָב האָט זיך געלאָזט איבערערעדען און בֶּן־הֲדַד האָט טאַקי שוין ניט געהאַלטען קיין וואָרט. ווייל ער האָט נוט תּוֹפֵס געוועהן זיין גענגער און האָט פערשטאַנען אַז עס וועט איהם ניט שאַדען ווען ער וועט בלייבען אַ ליגנער. דערווייל איז צווישען די מְלָכִים פון יְהוּדָה און יִשְׂרָאֵל געוואָרען אַזאַ פריינדשאַפט אַז יְהוֹשָׁפָט איז געקומען צו גאַסט צו אַחְאָבְ'ן און זיין זוהן יְהוֹרָם האָט אֲפִילוּ חַתוּנָה געהאַט מיט אַחְאָבְ'ס טאָכטער עֲתַלְיָה. ביידע מְלָכִים האָבען זיך ענטשלאָסען צו פיהרען אַ מִלְחָמָה מיט אֲרָם, נאָר דער נָבִיא מִיכָיְהוּ האָט בעסער געראָטהען: מען זאָל בלייבען אין דער היים, ווייל ער זעהט גאַנץ יִשְׂרָאֵל צושפּרייט אויף די בערג אָהן אַ פּאַסטוך. די מִלְחָמָה האָט אויך געמאַכט איין עק אַחְאָבְ'ס לעבען ווייל איהם האָט כאַלד געטראָפען אַ פייל און דאָס גאַנצע חַיִל פון יְהוּדָה און יִשְׂרָאֵל האָבען געמוזט אָבטרעטען. אַז מען האָט אַחְאָבְ'ן טויטערהייט צוריק געפיהרט קיין שׁוֹמְרוֹן איז זיין בלוט אַראָבגערונען פונ'ם וואָגען און די הינד האָבען עס געלעקט — און אַזוי איז מְקוּיָם געוואָרען די נְבוּאָה פון אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי.

נאָך אַחְאָבְ'ן האָט צוויי יאָהר געקעניגט זיין עלטערער זוהן אֲחַזְיָה און אַזוי ווי דאָס עפּעלע פאַלט ניט ווייט פון בוימעלע האָט דער נייער קעניג זיך אויך שטאַרק געהאַלטען אין אָבצגעטעריענסט. אַז ער איז אַראָבגעפאַלען פון אַ פענסטער

האט ער געשיקט קיין עקרון פרעגען ביים בעריהמטען אפגאט בעל זבוב צו קאן ער האבען א רפואה. אין דער צייט איז אליהו צוריקגעקומען פון חרב אויסצופילען זיין גרויס שליחות און אפזוכען אלישען וואס האט בעדארפט בלייבען אויף זיין ארט. ער האט איהם אויך געפונען ביי א גראבער ארבייט, ביים איינשפאנען רינדער אין האקער. און נאר אהן לשון האט ער אויף איהם צרויפגעווארפען זיין מאנטעל. אלישע האט באלד פערשטאנען דעם חינוך און האט זיך אפילו ניט געזעגענט מיט די עלטערן און פון דער רגע אין ער געווארען אליהו'ס געטרייעסטער תלמיד. אז אליהו האט בעגעגענט די שלוחים וואס אחזיה האט געשיקט צום בעל זבוב, האט ער זיי אומגעקעהרט און געהייסען פרעגען דעם קעניג: „צו עס איז ניטא קיין גאט אין ישראל וואס ער שיקט איהם זוכען קיין עקרון?" דער קראנקער קעניג האט באלד פערשטאנען אז דאס זענען אליהו'ס ווערטער און ער האט איהם געשיקט אפזוכען. אהן מורא האט זיך דער נביא געשטעלט פארן קעניג'ס בעט און איהם שארף ארויסגעזאגט אז אויפשטעהן וועט ער שוין ניט מעהר. באלד איז טאקי אחזיה געשטארבען און זיין יונגערער ברודער יהורם איז געווארען קעניג. דעמאלט איז אויך פערשווינדען געווארען אליהו. אלע זיינע היילינגע מעשים האבען געבראכט דערצו אז דאס פאלק זאל איהם פארגאטערן און אננעהמען אז זיין טויט איז געווען פונקט אזוי וואונדערבאר ווי זיין לעבען און אז דער אייגענער גייסט, וואס האט איהם געגעבען כח אויסצופיהרען די גראסטע זאכען, האט איהם ווי א שטורמווינד לעבעדיגערהייט אוועקגעטראגען גלייך אין הימעל אריין — אלישע איז געווארען דער ראש פון די נביאים. פריהער האט ער געוואוינט אפגעזונדערט אויפ'ן בארג כרמל און דערנאך האט ער זיך אנגעהויבען אריינמישען אין וועלט־זאכען ביז עס איז איהם געראטהען צו געפינען א מענשען, וואס האט זיך אונטערגענומען מאכען איין עק פון עמרים משפחה און פון דעם גאטצענדיענסט.

יהורם, דער פירטער מלך פון עמרים משפחה, האט זיך באלד בענוצט מיט יהושפט'ס פריינדשאפט און האט מיט איהם אינאיינעם און אויך מיט דער הילף פונ'ם קעניג פון אדום, אנגעהויבען א מלחמה געגען מישע, דעם קעניג פון מואב, וואס האט פלוצים אויפגעהערט איהם צו צאהלען מס. אויפ'ן וועג איז יהורם אויך אריינגעפאהרען קיין ירושלים, און מען האט איהם אויפגענומען מיט גרויס כבוד. יהושפט האט זיך אבער פריהער געוואלט אנפרעגען ביים נביא און יהורם האט דעמאלט ארויסגעזעהן ווי פיינד אלישע האט איהם. חאטש, פון דער מלחמה אליין האט ער געזאגט אז זי וועט זיך ענדיגען מיט גליק. מישע

האט טאקי געהאפט גוטע קלאפ אונ האט זיך גענומען בעהאלטען אין דער פעסטונג קיר חרשת. פון דארטען האט ער זיך געפריווט אברעדען דעם קאניג פון אדום אונ אז דאס איז איהם ניט געראטהען האט ער זיין עלטסטען זוהן געבראכט פאר א קרבן דעם אבגאט כמוש. דעמעלט איז גראד אויסגעבראכען א גרויסע קראנקהייט צווישען חיל אונ דיא מלחמה האט געמוזט אויפהערען. דערווייל, נאך יהושפט'ס טויט, האט אדום פון זיך אויך אראבגעווארפען דעם יאך פון די יודישע מלוכות, וואס זענען מיט דער צייט כמעט געווארען איינס; בעזאנדערס נאך דעם וואס יהורם יהושפט'ס זוהן, האט זיך אויך געלאזט אראב־פיהרען פון זיין ווייב עתליה אונ האט ביי זיך אין לאנד אויך איינגעפיהרט עבודה־זרות. אלישע איז ניט געשלאפען אונ האט געזוכט אלע מיטעל צו פערטילגען עמרי'ס קינדער. מען רעכענט אז ער האט געהאט א שטארקען חלק אין דעם וואס אין דמשק האט חזאל דערהרגעט דעם קאניג בן הדד דעם צווייטען אונ אז ער האט איבערגענומען די מלוכה איז ער באלד אנגעפאלען אויף די עשרת השבטים אונ אין דער גרויסער מלחמה ביי רמות גלעד האט טאקי די ערשטע פייל געטראפען יהורם'ן. וועלכער האט געמוזט בלייבען אין יזרעאל אונ איבערגעבען די קאמאנדע יהוא'ן. דא איז באלד געקומען צו יהוא'ן איינער פון אלישע'ס תלמידים אונ האט איהם אריינגעפיהרט אין א בעזונדער חדר אונ אים נאהמען פונ'ם נביא איהם געזאלבט פאר מלך פון ישראל. דאס חיל איז באלד, געוואהר געווארען פונ'ם סוד אונ אלע האבען מיט פרייד בעגריסט יהוא'ן וויא א נייעם קאניג. יהוא האט זיך באלד געלאזט קיין יזרעאל אונ אז יהורם האט דערזעהן פון ווייטענס דאס חיל איז ער זעהר נייגיריג געוועהן צו וויסען וואס עס טהוט זיך אונ האטש'י ער איז נאך ניט געזונד געוועהן האט ער געהייסען איינשפאנען א וואגען אונ איז אינאיינעם מיט אחזיה, דעם יונגען מלך פון יהודה וואס איז גראד דעמעלט געוועהן צו גאסט ביים קראנקען פעטער, ארויס־געפאהרען א קעגען יהוא'ן. צוויי פיילען פון יהוא'ס האנד האבען באלד געמאכט איין עק פון יהורם וואס איז געפאלען אויפ'ן ארט, אונ פון אחזיה, וואס האט זיך נאך דערשלעפט ביז מגדו אונ איז דארט געשטארבען.

אז יהוא איז אריינגעפאהרען קיין יזרעאל איז די אלטע קאנינין איזבל געשטאנען ביי'ם פענסטער אונ האט איהם נאכגעשריגען אז ער איז א רוצח באגלייך מיט זמרי'ן. יהוא האט זי געהייסען ארויסשלעפען אויף דער גאס אונ איז מיט זיין וואגען אריבערגעפאהרען איבער איהר גוף פון וועלכען מען האט שפעטער געקאנט אבזוכען אונ בעגראבען נאר דעם קאפ אונ עטליכע ביינער.

דערנאך האט ער געגעבען אַ ווינק און קיינער פון אחאבס משפחה איז ניט געבליבען לעבען. באלד האט ער אויך אנגעהויבען אויסצורייניגען דאס לאנד פונ'ם גאטצענדיענסט און געהייסען אויסהרגען אלע כהנים פון בעל. און איינער פון אליהו'ס תלמידים, יהונדב, האט איהם דערצו פיעל מיט געהאָלפען.

אין יהודה, וואו מעכה, די מוטער פונ'ם מלך אסא האט די ערשטע איינגעפיהרט עבודה־זרה, האט זיך אבער אין דער צייט נאך פארשטארקט דער גלויבען אין די אבגעטער, ווייל דארט האט געהערשט עתליה וואס האט זיך נאך איהר זוהן אחזיה'ס טויט, ערשט רעכט צופיהרט די האנד. זי האט געבויעט אין ירושלים א טעמפעל פון בעל און געמאכט פאר א כהן מתן. דערצו האט זי נאך געהייסען אויסהרגען אלע קעניגליכע פרינצען וואס וואלטען איהר געקאנט שטערען צו איהר פיהרונג. זי וואלט טאקי געוועהן געמאכט איין עק פון נאכ'ן דוד'ס הויזגעזינד, ווען ניט דער כהן יהוידע מיט זיין ווייב יהושבע, יהורם'ס א טאכטער פון איין אנדער פרויא: זיי האבען אבגעראטעוועט אחזיה'ס קליין קינד יואש און האבען איהם בסתר אזוי ערצויגען אז ער זאל מיט דער צייט קאנען איבערנעהמען די מלוכה. די אלע זעקס יאהר וואס עתליה האט געקעניגט, האט יהוידע ניט גערוהט און געזוכט גוטע פריינד צווישען חיל און די הויפטלייט, וואס זאלען האלטען מיט זיין מחשבה, און אז ער האט געזעהן אז ער איז זיכער פון אלע זייטען האט ער יואש'ן ארויסגעפיהרט פון זיין בעהאלטעניש און איהם אפענטליך געזאלבט פאר מלך. צו שפעט איז דערפון עתליה געוואהר געווארען און זי האט געהאט פונקט אזא ביטערן סוף ווי איהר מוטער איזבל: טאקי איהרע אייגענע הויפטלייט, וואס זיא האט געמיינט אז זי קאן זיך אויף זיי פערלאזען, האבען זי ארויסגעשלעפט אויף דער גאס און זי דערהרג'ט און מיט איהר איז אין גאנצען אויסגעמעקט געווארען דער זכר פון עמרי'ס משפחה.

דאס יונגשאפט פונ'ם קליינעם מלך יואש האט געפיהרט דערצו וואס דער גאנצער מנהיג איז געווארען דער כהן גדול יהוידע, בעזאנדער'ס נאך דעם וואס דער נביא אלישע האט זיך די גאנצע צייט געהאלטען פון ווייטענס און האט מעהר געארבייט מיט זיינע תלמידים אין שומרון. יהוידע האט גוט פערשטאנען אז ניט אזוי גיך וועט איהם געראטהען אויסצורייניגען דאס לאנד פון עתליה'ס גאטצענדיענסט און האט געזעהן אז דאס בעסטע כלי זיין געגען דער עבודה זרה וועט זיין דאס תורה'לע וואס איז געלעגען בעהאלטען אין משכן. דעריבער האט ער אנגעהויבען אפט פאר'ן עולם לייענען די תורה, וואס איז זיי גוט אריין אין מח, ווייל דער כהן האט זיי געוויזען ווי אלדינג וואס עס האט זיך געטראפען מיטן

פאָלק איז פריהער נאָך אָנגעהויזען געוואָרען אין קליינעם חומש'ל. עס איז קיין וואונדער ניט וואָס די הייליגע ווערטער האָבען אַזוי אונטערגעצונדען די יודען אַז אין אַ קורצער צייט זענען געוואָרען שאַרכליך פון אַלע אָבגעטער, אונ אַז יהוידע האָט געוואָלט אויפפיהרען דעם בעפעהל פון יואָש, מען זאָל צורעכט־מאַכען דעם אַלטען משכן אונ ווידער בעפעסטיגען גאָט'ס הויז, האָט ער נאָר בעדאַרפט הויך איבערלייענען די פרשיות וואָס רעדען וועגען דעם משכן, אונ עס האָבען זיך שוין געשיט נדבות פון אַלע זייטען אונ גאָלד אונ זילבער האָט מען געבראַכט נאָך מעהר ווי פיעל מען האָט בעדאַרפט. אַזוי איז יהוידע בעליעבט געוועהן ביים פאָלק אונ ביים קעניג אונ אַז ער איז געשטאָרבען האָט איהם יואָש געהייסען בעגראָבען צווישען די קברים פון מלכי בית דוד. די פריינדשאַפט איז אָבער ניט איבערגעגאַנגען צו יהוידע'ס זוהן, זכריהו, וואָס מען האָט איהם פאַר־שטיינט אויפ'ן בעפעהל פון יואָש'ן אונ וואָס האָט פאַר'ן טויט געזאָגט, אַז גאָט זעהט אונ וועט זיך אָננעהמען.

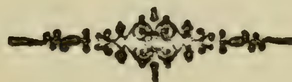
אין דער צייט וואָס ביידע, יודישע מלוכות האָבען געהאַט צו טהון מיט אינווענינגסטע זאַכען, האָבען די שונאים זייערע דערווייל געשאַרפט די ציין אונ געזוכט אויף זיי אָנצופאַלען. יהוא איז ניט געוועזען קיין גרויסער העלד אונ דעריבער האָט זיך טאַקי דער נייער קעניג פון ארם, חזאל, באַלד מישב געווען אַז ער קאָן עפּיס אָנהייבען מיט שומרון, בעזאָנדערס ווען מישע, דער מלך פון מואב, וואָס האָט נאָך ניט פאַרגעסען די פריהעריגע קלאָפּ, האָט איהם צוגעזאָגט געהן צו הילף. אַזוי האָט זיך אָנגעהויבען אַ מלחמה, וואָס האָט געקאָסט די עשרת השבטים פיעל בלוט. אונ דערצו האָבען זיי נאָך פערלאָרען די בעסטע בעפעסטיגטע שטאָדט ביי די גאַת בשן ביז צום טייך ארנון אונ פיעל פון זיי זענען געפאַנגען געוואָרען. די מלחמה האָט ניט אויפגעהערט אויך דעמאָלט ווען אין ארם האָט שוין געקעניגט חזאל'ס זוהן, בן הדד דער דריטער, אונ אין שומרון איז געוואָרען מלך יהוא'ס זוהן, יהואחז, וואָס אין זיין צייט איז דאָס יודישע חיל נאָר אין גאַנצען פאַרקליינערט געוואָרען. ערשט יהואחז'ס זוהן, יואש, האָט אָנגעהויבען אויפצוהייבען אַ קאָפּ אונ מיט דער הילף פון די מלכים פון מצרים אונ די חתים איז ער אויסגעקעמפט געגען ארם אונ האָט זיך גוט אָבגערעכענט מיט'ן שונא.

אין יהודה האָט יואש ניט לאַנג געקעניגט. ער איז אומגעבראַכט געוואָרען דורך צוויי אייגענע דיענער אונ די מלוכה איז איבערגעגאַנגען צו זיין זוהן אמציה. אַז אמציה האָט געהערט ווי עס איז געראָטהען יואש'ן צראַט

צוּוואַרְפֶען פוּן זִיךְ דֶעם עוֹל פוּן אֲרַם. הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיךְ נִיט זִיצֶען לֶעדִיג אוּנ וואַייזֶען אַבִּיסֶעל דֶרֶךְ אֶרֶץ דֶעם קְלֵיינֶעם פָאלְק פוּן אֱדוֹם. וָואס פְּלֶעגְט שְׁטֶענְדִיג זַיין אַיין עַזּוּת־פָּנִים גֶעגֶען יְהוּדָה אוּנ אִיז בַּיי זִיךְ נָאךְ גְרֶעסֶער גֶעוָוארֶען זַייט עֶס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעבּוֹיעט אוֹיף דִיא הוֹיכֶע שְׁפִּיצִיגֶע בֶּערְג פוּן שֵׂעִיר אַ נַייעֶ הוֹיפְּטְשְׁטַאדְט. עִיר הַסֶּלַע אוּנ הָאט גֶעמֵיינְט אַז קֵיינֶער קָאן אַהִין נִיט צוּקוּמֶען. אֲמַצְיָהוּ׳ן אִיז גֶערָאטְהָען דִי שְׁטָאדְט דַוְקָא אַיינְצוּנֶעהמֶען, נָאר דֶער נִצָּחוֹן הָאט אִיהם דֶער נָאךְ טְהַייער גֶעקָאסְט. אַזוֹי וִוי דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט, וָואס הָאט פְרִיהֶר גֶעהֶערְשְׁט צְווִישֶׁען שֹׁמְרוֹן אוּנ יְהוּדָה אִיז אִין דֶער לֶעצְטֶער צַייט אַ בִּיסֶעל שְׁוַואכֶער גֶעוָוארֶען, אוּנ אֲמַצְיָה הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז אוּמֶעדוּם וֶועט עֶר הָאבֶּען דָאס אֵייגֶענֶע גְלִיק וָואס אִין אֱדוֹם, הָאט עֶר זִיךְ אַרַיינְגֶעשְׁלָאגֶען אִין קָאפּ אַ גֶעדַאנְק אַז עֶר מוּז אָבְּנֶעהמֶען דָאס לַאנְד פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, עֶר הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְשֶׁעפֶּען צוּ יוֹאָשׁ׳ן אוּנ אִיהם קְלָאמֶערְשְׁט פָארְלֶעגֶען אַז עֶר וִויל זִיךְ מְשַׁדֵּךְ זַיין מִיט אִיהם אוּנ אַז יוֹאָשׁ הָאט אִיהם מִיט נַאֲוָה גֶעאֶנְטְפֶערְט אַז דֶער קְלֵיינֶער דָארְן מִיט׳ן גְרוֹיסֶען בּוֹים קָאן קֵיין מְחוּתָּן נִיט זַיין, הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהַאט פַאר וָואס אוֹיף אִיהם אִין כַּעַס צוּ זַיין אוּנ הָאט זִיךְ בַּאלְד צוּגֶערִיכְט מִיט גְרוֹיס חַיִל צוּ דֶער גְרֶענִיץ. בַּיי דֶער שְׁטָאדְט בֵּית שֶׁמֶשׁ אִיז גֶעוֶועזֶען דִי עֶרְשְׁטֶע מִלְחָמָה, יוֹאָשׁ הָאט בֶּעוִויזֶען זַיין גְבוּרָה אוּנ הָאט אֲמַצְיָהוּ׳ן גֶעבְּרַאכְט גֶעפַאנְגֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם; עֶר וָואלְט גֶעקֶאנְט מַאכֶען אַ תֵּל פוּן דֶער גַאנְצֶער מְלוּכָה. נָאר, ווי עֶס שַׁיינְט, הָאט אִיהם אֱלִישָׁע דֶערְפוּן אָבְּגֶעהַאלְטֶען אוּנ עֶר הָאט זִיךְ נָאר בֶּעגְנִיגְט מִיט אַ גֶעלְדְשְׁטְרָאף אוּנ דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּוַוארְפֶען עֶטְלִיכֶע פֶעסְטוּנְגֶען פוּן דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. עֶס אִיז שׁוֹין אַזוֹי בַּאשֶׁערְט גֶעוֶועהן אַז פוּן דִי שְׁרֶעקְלִיכֶע קְלֶאפּ וָואס יְרוּשָׁלַיִם הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען חַאפֶּען, זָאלֶען דִי עֶרְשְׁטֶע קוּמֶען טַאקִי פוּן יוּדִישֶׁע הֶאנְד....

יוֹאָשׁ הָאט דֶערְנָאךְ נִיט לַאנְג גֶעלֶעבְּט אוּנ בַּאלְד אִיז דִיא מְלוּכָה פוּן שֹׁמְרוֹן אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן יָרָבְעָם דֶעם צְוֵוייטֶען, וֶועלְכֶער הָאט גְלִיקְלִיךְ גֶעקֶענִיגְט מֶעהר פוּן זֶעכְצִיג יָאהר. אַלֶע מִלְחָמוֹת וָואס עֶר הָאט גֶעפִיהְרְט, מִיט דֶעם ווִילֶען פוּן גָאט אוּנ מִיט דִיא קְלוּגֶע עֵצוֹת פוּן דֶעם נָבִיא יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי, הָאבֶּען גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ וָואס עֶר הָאט אַיינְגֶענוּמֶען פִיעל קְלֵיינֶע פֶעלְקֶער, שְׁטַארְק פַארְגְרֶעסֶערְט דָאס לַאנְד אוּנ מוֹאָב הָאט אוֹיךְ גֶעמוּזְט אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער זַיין מֶמְשָׁלָה. אִין יְהוּדָה הָאט אֲמַצְיָה נָאךְ גֶעקֶענִיגְט פִינְפְצֶעהן יָאהר, נָאר זַיין מְלוּכָה אִיז גֶעוָוארֶען גָאר שְׁלַאף. יְרוּשָׁלַיִם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אָפֶען אוּנ נִיט בֶּעשִׁיצְט אוּנ אוֹיף דֶער אֶלְטֶער הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען קַיין

לכיש, וואו די אונצופרידענע הויפט-לייט האבען איהם דערהרגעט. דעמעלט האט זיך אנגעהויבען די טרויעריגסטע צייט אין יהודה: קיין מלך איז ניט געווען. אמציהו'ס זוהן עזריהו איז ערשט אלט געוועהן פיער יאהר, צוקומען קיין ירושלים. וואס האט ניט געהאט מער קיין פעסטונגען איז געוועהן ווערר גרינג, דער קאניג פון שמרון האט זיך ניט געוואלט רירען מיט הילף, אויף די מלכים פון צור אונ צידון, וואס זענען אמאל געוועהן גוטע ברידער, האט מען ניט געקאנט רעכנען, אודאי זענין די אדומים באלד אנגעפאלען אונ אינאיינעם מיט די מצרים האבען זיי פארוויסט דאס לאנד אונ די בעסטע מענשען פון יהודה פארקויפט פאר קנעכט אונ צוועקגעשיקט גאנץ ווייט. אזוי האט זיך אנגעהויבען א גלות פאר די ערשטע אומגליקליכע קינדער פון יהודה. אונ דאס גאנצע גליק איז נאך געוועהן וואס זיי האבען געהאט וואס מיטצונעמען אין שווערען וועג: דאס איז געוועהן זייער אמונה — דאס איינציגע שטיקעל ירושה פון דער היים.

זעכסטעס קאפיטעל.

די לעצטע מלכי ישראל אונ די מפלה פון שמרון.

(פאר׳ן חרבן בית שני 957—790 . ביז קריסטוס געבורט 837—790)

צוועלף פינסטערע יאהר האבען זיך אזוי אוועקגעצויגען אין יהודה, מען האט ניט געזעהן קיין שפור פון א שיין אונ אפילו די נביאים, וואס האבען געקענט קוקען ווייט, האבען אנגעהויבען רעכענען די מלוכה פון בית דוד פאר אן איינגעפאלענע סכה. נאר פלוצים האט זיך דאס פאלק ווי אויפגעכאפט פונ'ם שלאף אונ דער זעכצעהן-יאהריגער עזריהו, אדער עזיהו, דער זוהן פון

אֲמַצְיָהוּ, איז געוואָרען קאָניג. אונ האָט באַלד איבּערגעפיהרט די בּיינער פונ'ם פאָטער פון לָכִישׁ קיין ירושלים אונ איהם בּעגראָבּען צווישען די קאָניגע מיט גרויס כָּבוֹד. תּאטשׁי עֻזִּיָּהוּ איז געוועזען וועהר יונג, האָט ער זיך גענומען מיט אַלע קרעפטע צו פארבּעסערן דעם צושטאַנד פונ'ם לאַנד אונ האָט געקעניגט כּמעט פונפציג יאָהר. ניט אַזוי גרינג איז איהם אָנגעקומען דאָס היילען פון אַלטע מַכּוֹת, ווייל גראָד פונקט בּיים אָנהייבּ האָבּען בּיידע יודישע מלוכות שטאַרק געליטען פון ערדציטערניש. וואָס עָמוֹס הַנָּבִיא האָט נאָך פריהער מיט צוויי יאָהר פאָרויסגעזאָגט. דערנאָך איז באַלד געוואָרען אַ גרויסער הונגער אונ הייששרעקען האָבּען אויפגעגעסען אַלע תְּבוּאוֹת, נאָר מיט דעם פעסטען בִּטָּחוֹן אויף גאָט האָט דאָס פאָלק זיך געשטאַרקט מיט תַּעֲנִיתִים אונ תְּפִלּוֹת אונ רוהיג איבּערגעטראָגען אַלע אומגליקען אונ געגלויבּט אַז די טרייסט-ווערטער פונ'ם נָבִיא יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל וועלען געווים מְקוּיָם ווערין. עס האָט אויך נאָך לאַנג געדויערט אונ פון אַלע צָרוֹת איז געוואָרען איין עק. יְהוּדָה האָט ווייטער אָנגעהויבּען בּליהען, דער מִסְחָר אונ ערדאַרבּייט האָט רייך געמאַכט די מְדִינָה, אונ אַז עֻזִּיָּהוּ האָט זיך שוין געפיהלט אין כֹּחַ אָבּצוּוערען זיך מיט די אַלטע שׂוֹנְאִים האָט ער זיך צום ערשטען גענאַפּט צו די אֱדוֹמִים. ער האָט זיי ניט צושלאָגען אונ צוגענומען בּיי זיי די שטאָדט אֵילַת בּיים יַם סוּף אונ דער האַנדעל מיט אַראַבּיען אונ אינדיען איז ווידער בּעלעבּט געוואָרען. דערנאָך האָט ער געמאַכט אַ חֵלֶק פון די פְּלִשְׁתִּים אונ האָט בּיי זיי צוגענומען אַ גרויס שטיק ערד, אונ ירושלים האָט ער בּעפעסטיגט נאָך שטאַרקער ווי עס איז געוועזען מיט די בּעסטע כְּלֵי זַיִן וואָס מען האָט נאָר אין יענער צייט בּענוצט אין אַ מִלְחָמָה.

שֹׁמְרוֹן האָט אין דער צייט אויך געבּליהט אונטער דער מלוכה פון יָרָבְעָם דעם צווייטען, וואָס האָט צוגענומען בּיי אֲרָם די הויפּטשטאָדט דַּמֶּשֶׂק אונ אויך די שטאָדט חֲמָת. וואָס רייכער אָבּער דאָס לאַנד איז געוואָרען, מעהר איז עס פאַרזונקען געוואָרען אין זינד, די עֲבוֹדָה-זָרוֹת האָבּען דאָרט געהאַט אַ פּייערינגען בּעשיצער אין אֲמַצְיָה, דעם כֹּהֵן פון בַּעַל, שלעכטע מִדּוֹת האָבּען זיך מיט יעדען טאָג מעהר איינגעוואָרצעלט, די עֲשִׁירִים האָבּען געבּרענט אַ וועלט מיט זייער פאַרמעגען, געריסען פּראָצענט. געשונדען די הויט פון אָרימע, גענומען פאַר מַשְׁכָּנוֹת קליינע קינדער אונ דערנאָך געמאַכט פאַר קנעכט, זיך אָנגעטהון אַלע תַּעֲנוּגִים, אונ נאָר עטליכע געצעהלטע יונגע לייט פלעגען זיך האַלטען צוויי די נְבִיאִים, וואָס האָבּען זיך געפונען אין בֵּית אֵל, גִּלְגָּל אונ יְרִיחוֹ, נאָר

קיינער פלעגט זיך אויף זיי ניט אומקוקען און זיי האבען זיך דערפאר געקאנט פריי און אָפען טהאן און רעדען וואס זיי האבען געוואלט.

אזא פרייהייט האט געפיהרט דערצו וואס צווישען אזא ווילדיג פאלק מיט פארשטיינערטע הערצער און פערשטאפטע אויערן צו אמת און יושר האט געקאנט ארויסשפרינגען עמוס פון תקוע, א מענש וואס האט זיך גערעכענט פאר א פראסטען בעל הבית. נאר דער גייסט פון גאט האט איהם ניט געלאזט איינרוהען און ער פלעגט מיט פייערינע ווערטער שטראפען דעם עולם און שרעקען מיט דעם ביטערן סוף וואס קאן ארויסקומען. דעם כהן אמציה זענען אפילו עמוס'ס דרשות ניט געפאלען און ער האט זיך געפרובט איהם איין עצת געבען ער זאל בעסער אריבער קיין יהודה. נאר דאס האט דעם נביא געגעבען נאך מעהר סוטה און ניט איינער פון שמרונ'ער מיוחסים פלעגט פון איהם חאפען דעם פסק. ער האט ניט געלעגט קיין כבוד אויך אויף די איינוואהנער פון יהודה און אויפגעדעקט זייערע פעהלער. נאר דאך האט ער געקוקט אויף זיי מיט מעהר ליעבע און רחמנות און זיין לעצטע נבואה איז געווען אז דוד'ס הויז וועט דערלעבען די גרעסטע גדולה און וועט מיט זיינע פליגעל בעשיצען אלע צוזאטע און צושפרייטע קינדער פון ישראל.

אין ירושלים האט דעמאלט געלעבט א נביא, יואל בן פתואל, וואס אין דער צייט פון די אומגליקען, וואס זענען געקומען אויף יהודה, איז אויף איהם געפאלען דער גורל צו שטארקען די געפאלענע און היילען די צובראכענע געמיטהער מיט א זיסער האפנונג. מען ווייסט אבער ווייניג פון איהם. א סך מעהר איז בעקאנט דער נביא הושע בן בארי, וואס פלעגט פון איין זייט מיט זיינע שארפע רייד און מיט שטעכענדיגע משלים שטארק ארבייטען געגען דעם גאצענדיענסט אין שמרון און פון דער אנדערער זייט מאהלען מיט די שענסטע פארבען דאס ליכטיגקייט פונ'ם אמת'ן גלויבען אין איין גאט און דאס שטענדיג גליק פון אלע וואס געהען אין גלייכען וועג. ווי ווייניג, דאכט זיך, עס האבען זיך געפונען אין שמרון מענשען וואס האבען זיך געוואלט צוהערען צו די נביאים'ס רייד, פון דעסטוועגען איז דער אמת פארט אריינגעקראכען אין די אויערן און האט ווייניגסטענס געפיהרט דערצו וואס עס זענען ארויס מחלוקת און פיעל זענען געווארען אונצופריעדען פון דער מלוכה. ירבעם דער צווייטער האט רוהיג אויסגעלעבט זיינע אלטע יאהרען. נאר זיין זוהן זכריהו האט נאר ניט געדויערט און איז אין עטליכע חדשים דערהרג'עט געווארען דורך שלום בן יבש וואס איז געווארען קעניג. ער האט זיך אבער אויך מעהר ניט געהאלטען ווי

א חדש און האט געהאט דעם איינעם סוף פון איינעם פון דער שטאדט תרצה, מנחם בן גדי, וואס האט צו זיך געכאפט די מלוכה. מנחם איז געוועהן וועהר א שלעכטער, און אז די שטאדט תפסח האט ניט געוואלט וויסען פון איהם, האט ער זי אין גאנצען חרב געמאכט און אויסגעקוילעט אלע איינוואהנער, אפילו קליינע קינדער און מעוברת'ע ווייבער.

אזא הנהגה פון שומרון'ס נייעם מלך האט געפיהרט דערצו וואס פיעל פון דארט זענען אריבער קיין יהודה, נאר דא האבען זיי אויך קיין נחת ניט געהאט, ווייל אז עזיהו איז געגאנגען נאר נוט האט ער זיך אנגעהויבען אנמעסטען דאס שטרייכעל פון די כהנים און האט געוואלט אריינכאפען דעם גאטעסדיענסט אויך צו זיך אין די האנד אריין. דאס איז ניט געפאלען דעם כהן גדול עזריה און אז דער מלך איז מיט געוואלד אריין אין היכל און דארט געריכערט דיא קטורת, האט איהם דער כהן גראב בעטרעטען און גערעדט מיט איהם נאר שארפע ווערטער. וואס דערפון איז געווארען — איז ניט בעקאנט: מען ווייסט נאר אזוי פיעל אז עזיהו האט באלד בעקומען אין אויסשלאג אויפ'ן גאנצען לייב און האט געמוזט זיצען אבגעזונדערט פון אלע אין א חדר מיוחד און דאס פאלק האט דאס גערעכענט פאר א עונש. אין דער צייט פון עזיהו'ס קראנקהייט האט דיא מלוכה געמוזט פיהרען זיין זוהן יותם.

דערווייל האט זיך אויף שומרון אנגערוקט די חמארע. וואס דער נביא עמוס האט זי נאך מיט פינפציג יאהר צוריק ארויסגעזעהן. די מלוכה פון אשור איז וועהר גרויס געווארען און אז דער מלך פול האט איינגענומען פיעל לאנדער פון צור און מצרים האט ער זיך אויך א ווארף געטהון קיין שומרון און מנחם, וואס האט מורא געהאט די אינעווייניגסטע שונאים זיינע זאלען זיך ניט בענוצען מיט דער מרידה האט באלד געמאכט א שלום, געלאזט אוועקפיהרען פיעל געפאנגענע און א חוץ דעם געגעבען געלד ווי פיעל מען האט נאר געוואלט און דערנאך האט ער עס מיט פראצענט געריסען פון די עשירים. אזוי מתהייער האט מנחם בעצאהלט מיט פרעמד בלוט און פערמעגען דערפאר ער זאל קאנען בלייבען אויפ'ן פלאץ. נאך מנחם'ס טויט איז די מלוכה איבערגעגאנגען צו זיין זוהן פקחיה. נאר ער האט מעהר ניט געלעבט ווי צוויי יאהר; איהם האט דערהרג'עט פקח בן רמליהו וואס איז געווארען קעניג און האט באלד געמאכט יד אחת מיט יותמ'ן, וואס האט שוין דעמאלט געקעניגט אין יהודה, און מיט די מלכים פון ארם, צור און צידון, מע

זָאל זִיךְ אִינְאֵיינֶעם אַרוֹיסְשְׁטֶעלֶען גֶעגֶען אַשּׁוּר אוּנ אִיהם נִיט לָאזֶען אַזוֹי בְּרֶענֶען אַ וֶועלְט.

די פְּרַיינְדְשַׁאפְט וָואס הָאט די לֶעצְטֶע צַייט צווּיפְגֶעבּוּנְדֶען בֵּיידֶע יוּדִישֶׁע מְלוּכוֹת הָאט אַרִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען קֵיין יְהוּדָה פִּיעל שְׁלֶעכְטֶע מִדּוֹת פוּן שׁוֹמְרוֹן. די רַייכֶע הָאבֶּען זִיךְ אָפְּגֶענוּמֶען דֶעם אוֹיבֶּען־אָן אוּנ אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ'ם קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף הָאבֶּען זֵיי גֶעמַאכְט עֶס זָאל בַּיי זֵייא זַיין די גַאנְצֶע דֵעֶר אוּנ זֵיי זָאלֶען אוֹיסְפִּיהרֶען וָואס זֵיי ווִילֶען. גַאנְצֶע טֶעג אוּנ נֶעכְט פְּלֶעגֶען זֵיי שִׁכּוֹר'ן, נִיט טְהוּן קֵיין הַאנְד אִין קַאלְט וַואסֶער, אוֹיפְ'ן אָרִימַאן אִיז גֶע־לֶעגֶען די שְׁוֶוערֶע מַשָּׂא פוּן אַרְבֵּייט אוּנ אַז מֶען הָאט אִיהם גֶעקְרִיוְודֶעט אִיז עֶר שְׁטֶאנְדִיג גֶעבְּלִיבֶּען אוּמְגֶערֶעכְט. בַּיי אַזֶעלְכֶע פֶּערְדָארְבֶּענֶע זִיטֶען הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער גֶעמוּזְט אַרוֹיסְוַוייזֶען די נְבִיאִים, וָואס הָאבֶּען קֵיינֶעם נִיט נוֹשֵׂא פָּנִים גֶעוֶועהן, גֶעשִׁיצְט דֶעם אֶמֶת, עֶרְנִידְרִיגְט דֶעם שֶׁקֶר אוּנ גֶע־טַייט מִיט די פִּינְגֶער אוֹיף די וָואס פְּלֶעגֶען זִיךְ אִיבֶּערְגֶעהמֶען מִיט זַייעֶר פַאלְשְׁקַייט אוּנ צוּלִיעבּ דֶעם זִיךְ רֶעכְנֶען אִין דֶער נָאלְדֶענֶער פָּאהן.

דָאס אִיז גֶעוֶוען נָאךְ אֵלִיָּהוּ'ן אוּנ אֱלִישָׁע, עָמוֹס אוּנ הוֹשֵׁעַ, דֶער דְרִיטֶער דוֹר נְבִיאִים אוּנ דֶער גְרֶעסְטֶער פוּן זֵיי אִיז גֶעוֶועהן יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ, אַ מֶענְשׁ וָואס הָאט גוּט גֶעקֶענְט אַלֶע פֶּעהְלֶער פוּן זַיין פָּאלְק אוּנ הָאט דֶערְצוּ נָאךְ גֶעהַאט אַ טְהַייעֶר מוֹיל אוּנ זַיינֶע וֶוערְטֶער פְּלֶעגֶען טִיעף אַריינְקְרִיכֶען אִין די הֶארְצֶער אֲפִילוּ פוּן אַזֶעלְכֶע וָואס הָאבֶּען אִיהם נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען. אִין זַיין צַייט הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעלֶעבְּט די נְבִיאִים זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ, הוֹשֵׁעַ דֶער צְוַוייטֶער אוּנ מִיכָה הַמּוֹרַשְׁתִּי, נָאר יְשַׁעְיָה אִיז גֶעוֶועהן הֶעכֶער פוּן אַלֶע אוּנ הָאט פִּירְצִיג יָאהר טְרַיי גֶעדִיעֶנְט גָאט אוּנ נְבִיאוֹת גֶעזָאגְט פוּן זַיין נָאהֶמֶען דֶעם הַארְטְנֶאקִיגֶען פָּאלְק. זַיין וַוייבּ אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַ נְבִיאָה אוּנ אַז זִי הָאט גֶעבָּאהרֶען צְוַויי זִיהן הָאט עֶר זֵיי אַ נָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען „שְׁאָר יָשׁוּב" אוּנ „לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז" אוּנ דֶערְמִיט גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען אַז נָאר אַ קְלֵיינֶער טְהֵייל פוּנ'ם פָּאלְק וֶועט זִיךְ צוּרִיק אוּמְקֶעהְרֶען צוּ גָאט אוּנ אַז שׁוֹמְרוֹן אוּנ אֲרַם וֶועלֶען בֵּיידֶע אַריינְפַאלֶען אִין די הֶאנְד פוּן אַשּׁוּר. אַ הֵיילִיג פַייעֶר הָאט שְׁטֶאנְדִיג גֶעבְּרֶענְט אִין הַארְץ פוּן דָעם גְרוֹיסֶען נָבִיא אוּנ עֶר פְּלֶעגְט רֶעדֶען פוּן די צְבוּעַ'קֶעס, וָואס מֵיינֶען מִיט קָרְבָּנוֹת אָנְצוּטְהוּן נָאט אַ קְרוֹין, פוּן די דַיָּנִים, וָואס דִיא מַטְבֵּעַ הָאט אָפְט בַּיי זֵיי אִיבֶּערְגֶע־וואוֹיגֶען די וָואנְשָׁאהל פוּן גֶערֶעכְטִיגְקַייט, פוּן צִיּוֹן'ס טֶאכְטֶער, וָואס הָאבֶּען נָאכְגֶעיָאגְט דֶער מָאדֶע אוּנ גֶערֶעכֶענְט אַז מִיט טְהַייעֶרֶע קְלֵיידֶער קָאן

מֶען אִין גַאנְצֶען פֶערְדֶעקֶען דִי זִינְד פוּנ'ם גוּף, הָאבֶּען זַייְנֶע רֵייד גֶעמוּזט מַאכֶען אַ גְרוֹיסֶען אַיינְדְרוּק, אוּנ אַז עֶר פְלֶעגְט פָארְאוֹיס זָאגֶען וָואס עֶס וֶועט זִיךְ טְהוּן מִיט בֵּיידֶע יוּדִישֶׁע מְלוּכוֹת אוּנ אַפִּילוּ מִיט אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, אִיז מֶען זִיכֶער גֶעוֶועזֶען אַז אַזוֹי וֶועט עֶס זַיין. עֶס אִיז דֶערִיבֶּער קֵיין וואוּנְדֶער נִיט וָואס בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ אַרוּם יְשַׁעְיָה'ן פֶערְזַאמֶעלְט אַלֶע עֶהְרְלִיכֶע לַייט, וָואס הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהְן אִין רֶעכְטֶען וֶועג אוּנ וָואס דֶער נָבִיא הָאט זֵיי גֶערוּפֶען עֲנָוִים, וַוייל זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועזֶען פְּרוּם אוּנ שְׁטִיל אוּנ אַפִּילוּ גָעגֶען אַכְזָרִיּוֹת פְלֶעגֶען זֵיי נִיט אַרוֹיסְטְרֶעטֶען מִיט נְקָמָה, נָאר גֶעזוּכְט אַ טְרֵייסְט אִין בֶּעטֶען אוּנ גָאט־לוֹיבֶּען.

דֶערְוַוייל הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען יְשַׁעְיָה'ס נְבִיאוֹת מְקוּיָם צוּ וֶוערֶען. אִין מִצְרַיִם הָאט דֶעמֶעלְט גֶעהֶערְשְׁט זֶעהר אַ שְׁוַואכֶער קֶענִיג בַּאקְכַאְרִיס פוּן דֶער שְׁטָאדְט סַאִיס וָואס הָאט נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אַזוֹי צוּ פִיהְרֶען דִי מְלוּכָה. אַז עֶס פַאלֶען דִי רֶעדֶער אִיז זִיךְ נִיט שְׁוֶוער אַרוֹיפְצוּכַאפֶּען אוֹיפ'ן וָואגֶען, אוּנ דֶערְפַאר אִיז מִצְרַיִם בַּאלְד אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן סַבַּקָה, דֶעם מֶלֶךְ פוּן כּוּשׁ, וָואס הָאט אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען דֶעם פְרִיהֶרִיגֶען קֶענִיג אוּנ שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְט דָאס לַאנְד. דֶעמֶעלְט הָאט יְהוּדָה אוֹיךְ בֶּעקוּמֶען אֵיין קְלַאפּ אוּנ פֶערְלָארֶען פִיעל גֶעפַאנְגֶענֶע; יוֹתָם הָאט אַפִּילוּ בַּאלְד גֶעמַאכְט אַ שָׁלוֹם אוּנ גֶעלָאזְט דֶעם שׂוֹנֵא אוֹיסְלֵיידִיגֶען אַלֶע קֶעשְׁינֶעס, נָאר דָאס לַאנְד אִיז נָאךְ נִיט אָבְּגֶעקוּמֶען מִיט גֶעלְד אַלֵיין אוּנ הָאט גֶעמוּזְט אוֹיף זִיךְ טְרָאגֶען דֶעם עוֹל פוּן מִצְרַיִם פוּנְקְט וִוי שׁוֹמְרוֹן הָאט אִיבֶער זִיךְ גֶעהַאט פַאר אַ הֶערְשֶׁער אַשּׁוּר. אַזוֹי הָאבֶּען בֵּיידֶע יוּדִישֶׁע מְלוּכוֹת פֶערְלָארֶען זֵייעֶר גְלַאנְץ, אוּנ אַפִּילוּ אִין יְהוּדָה הָאט מֶען זִיךְ אִין דֶער שְׁלֶעכְטֶער צֵייט נִיט גֶעוֶוענְדֶעט צוּ גָאט נָאר גֶעזוּכְט עֵצוֹת אוּנ הִילְף בַּיי דִי אָבְּגֶעטֶער, חָאטְשֶׁי דֶער נָבִיא זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ הָאט גֶעאַרְבַּייט מַעֲשִׂים אוּנ גֶעשְׁרִיגֶען אַז נָאר דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה קֶען אוֹיפְהֵייבֶּען דִי גֶעפַאלֶענֶע.

נָאךְ יוֹתָם'ס טוֹידְט אִיז זַיין זוּהְן אָחָז גֶעוָוארֶען קֶענִיג אוּנ דִי פְרַיינְדשַׁאפְט, וָואס הָאט בִּיז אַהֶער גֶעהֶערְשְׁט צְווִישֶׁען שׁוֹמְרוֹן אוּנ יְהוּדָה, אִיז פַארְבִּיטֶען גֶעוָוארֶען אִין אַ שִׂנְאָה. אָחָז אִיז נִיט גֶעוֶועזֶען קֵיין גְרוֹיסֶער חָכָם אוּנ אַרַיינְגֶעלָאזֶען זִיךְ אִין וַוייטֶע דְרָכִים — אִיז פַאר אִיהם גֶעוֶועזֶען שְׁוֶוער, דֶערְפַאר אַז פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ, דֶער קֶענִיג פוּן שׁוֹמְרוֹן, אוּנ רְצִין, דֶער קֶענִיג פוּן אֲרַם, הָאבֶּען זִיךְ גֶעוֶוענְדֶעט צוּ אִיהם עֶר זָאל זֵיי גֶעהְן צוּ הִילְף וֶוען זֵיי וֶועלֶען זִיךְ אַקֶעגֶענְשְׁטָעלֶען גֶעגֶען אַשּׁוּר, אִיז אִיהם דֶער פְּלַאן נִיט

גֶעפָאלֶען. דָאס הָאט פֶערְדְרָאסֶען דִי מְלָכִים פוּן שׁוֹמְרוֹן אוּנ אֲרַם, זֵיי הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּפַאלֶען אוֹיף אָחָז'ן אוּנ אוֹיף זַיין אָרְט מַאכֶען פַאר אַיין קֶענִיג אֵיינֶעם פוּן זֵייעֶרֶע לַייט בֶּן טָבְאֵל אוּנ הָאבֶּען שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָבְּצוּרַייסֶען גַאנְצֶע שְׁטִיקֶער פוּן יְהוּדָה, אוּנ דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאבֶּען זֵיי אוּמְגֶעקֶערְט דִי אֲדוֹמִים דִי שְׁטָאדְט אֵילַת. אָחָז הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶס אִיז אַ שְׁלֶעכְטֶער עֵסֶק אוּנ אַז בַּיי זִיךְ אִין לַאנְד הָאט עֶר אוֹיךְ אַ סַךְ שׂוֹנְאִים הָאט עֶר זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶוען אַז עֶס אִיז אַ סַךְ גְלַייכֶער זִיךְ בּוּקֶען צוּם לֵייבּ וִוי צוּם פוּקְס, אוּנ חָאטְשׁי יְשַׁעְיָה הַנָבִיא הָאט אִיהם גֶעטְרֵייסְט אוּנ גֶעזָאגְט אַז עֶר דַארְף נִיט מוֹרָא הָאבֶּען פַאר „דִי צְוֵויי פַארְרֵייכֶערְטֶע הַאלֶאוֶועשְׁקֶעס" הָאט עֶר שְׁטִילֶערְהֵייט גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּם מֶלֶךְ פוּן אַשּׁוּר, תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר, אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶוען פַאר אִיהם דִי גְרֶעסְטֶע רְפוּאָה, וַוייל אַשּׁוּר'ס חַיִל הָאט בַּאלְד צוּגֶעטְרֶעטֶען, אוּנ פֶּקַח אוּנ רְצִין, הָאבֶּען גֶעמוּזְט מִיט חֶרְפָּה זִיךְ צוּרִיקְצִיהֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם, רְצִין אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען, פוּן אֲרַם אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל, דַמֶשֶׂק אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אַשּׁוּר אוּנ דִי גַאנְצֶע גֶעגֶענְד הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֵייסֶען סִירִיֶען. דָאס אִיז אָבֶּער אָחָז'ן גֶערָאטְהֶען נָאר לְפִי שָׁעָה, בַּאלְד אִיז דָאס לַאנְד יְהוּדָה אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער דֶער הֶערְשַׁאפְט פוּן אַשּׁוּר אוּנ דָאס פָאלְק הָאט גֶעמוּזְט דֶערְפִיהְלֶען וִוי טְהַייעֶר עֶס קָאסְט אָחָז'ס הִילְף. נָאר אַיין אָחָז הָאט עֶס נִיט גֶעפִיהְלְט: מִיט דֶער גְרֶעסְטֶער הַכְנָעָה פְלֶעגְט עֶר אָפְּט פִיהְרֶען מַתָּנוֹת דֶעם מֶלֶךְ פוּן אַשּׁוּר, אוּנ דָארְט זִיךְ לֶערְנֶען זֵייעֶרֶע הַנְהָגוֹת אוּנ מִדוֹת. עֶר הָאט אֲפִילוּ אַיינְגֶעפִיהְרְט אָפְּט נוּצְלִיכֶע זַאכֶען, וִוי דֶער זוּנְ־זֵייגֶער, אַ גֶעזֶעצְטֶע צַייט רֶעכְנוּנְג אוֹיף חֳדָשִׁים אוּנ טֶאג, אַ נַייעֶ אַרְט פוּן הַייזֶער בּוֹיעֶן; נָאר אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי נוּצְלִיכֶע זַאכֶען הָאט עֶר פוּן אַשּׁוּר אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט נָאר אַ שְׁפָּאגֶעל־נַייעֶם גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען אוֹיף דִי דָאזִיגֶע מַאכֶען מִזְבְּחוֹת, וואוּ מֶען זָאל מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת צוּ שְׁטֶערְן אוּנ צוּ זֵיי זִיךְ בּוּקֶען. אָחָז אִיז אַזוֹי פַארְפִיהְרְט גֶעוָוארֶען אִין עֲבוֹדָה זָרָה אַז עֶר הָאט אִין טְהָאל הִנּוֹם גֶעשְׁטֶעלְט אַ מִזְבֵּחַ אוּנ דָארְט זַיין אֵיינֶען קִינְד פַאר אַ קָרְבָּן פַארְבְּרֶענְט אִין פַייעֶר. פוּן אָחָז'ס פִיהְרֶען קָאן מֶען שׁוֹין פַארְשְׁטֶעהְן אִין וָואס פַאר אַ מַעֲמָד דָאס פָאלְק אִיז גֶעבִּיךְ גֶעוֶוען אִין יְהוּדָה.

נָאךְ עֶרְגֶער אִיז אָבֶּער גֶעוֶוען אִין שׁוֹמְרוֹן, וָואס הָאט שׁוֹין נִיט גֶעקֶאנְט הֵייסֶען דָאס לַאנְד פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְׁבָטִים, וַוייל תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר הָאט צוּגֶענוּמֶען דִי גַאנְצֶע עֶרד וָואס הָאט גֶעקֶערְט צוּ דִי שְׁבָטִים נַפְתָּלִי, זְבוּלֻן אוּנ אָשֵׁר. פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ אִיז בַּאלְד אוּמְגֶעבְּרַאכְט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ

הוֹשֵׁעַ בֶּן אֵלָה, וָואס אִיז גֶעוֶוען דֶער לֶעצְטֶער קֶענִיג פוּן יִשְׂרָאֵל אוּנ הָאט שׁוֹין נִיט גֶעקֶענְט אָפְּהִיטֶען זַיין לַאנְד פוּן דֶער מַפָּלָה וָואס דֶער נָבִיא הוֹשֵׁעַ דֶער צְוֵוייטֶער הָאט מִיט בְּרֶענֶענְדִיגֶע וֶוערְטֶער פָאראוֹיס גֶעזָאגְט, וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט עֶר זִיךְ גֶעזוּכְט הִילְף בַּיי מִצְרַיִם. אִין דֶער צַייט אִיז דֶער מֶלֶךְ פוּן אַשּׁוּר, שַׁלְמַנְאֶסֶר, אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אֱלוּלַי, דֶעם מֶלֶךְ פוּן צוֹר, אוּנ אַז הוֹשֵׁעַ הָאט גֶעזֶעהֶן אַז עֶר קֶען דֶערְוַוייל וֶוערֶען דָאס כַּפָּרָה־הִינְדֶעל, הָאט עֶר נִיט גֶעוַוארְט בִּיז שַׁלְמַנְאֶסֶר מִיט זַיין חַיִל וֶועלֶען קוּמֶען צוּ אִיהם, אוּנ אִיז אַלֵיין אִיהם אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען אַקֶעגֶען אוּן אִיהם אַרַיינְגֶעשְׁטוּפְּט אַ גוּ־טֶע מַתָּנָה. קוֹים הָאט אָבֶּער שַׁלְמַנְאֶסֶר אָבְּגֶעטְרֶעטֶען, הָאט אֱלוּלַי גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט סוֹאַי (סוֹא) דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם, אוּנ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט אוֹיךְ הוֹשֵׁעַ'ן. עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען אוּן אִיז דֶער עֶרְשְׁטֶער אַרוֹיס וִוי אַיין עַזּוּת־פָּנִים גֶעגֶען שַׁלְמַנְאֶסֶר'ן דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ צָאהלֶען אִיהם מַס. שַׁלְמַנְאֶסֶר הָאט נִיט גֶעמַאכְט קַיין שִׁיהוּת, מִיט גְרוֹיס חַיִל אִיז עֶר אַרִיבֶּער קַיין צוֹר, תֵּל גֶעמַאכְט פוּן פִיעל שְׁטֶעדְט אוּנ הָאט זִיךְ בַּאלְד דוּרְךְ עַכּוֹ צוּגֶעצוֹיגֶען קַיין שׁוֹמְרוֹן, הוֹשֵׁעַ הָאט אָבֶּער פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אַזוֹי זִיךְ צוּ שִׁיצֶען גֶעגֶען אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶען שׂוֹנֵא אוּנ דְרַיי יָאהר הָאט גֶעדוֹיעֶרְט דִי מִלְחָמָה בִּיז דִי בֶּעפֶעסְטִיגְטֶע הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן שׁוֹמְרוֹן אִיז גֶעפַאלֶען אוּן אִינְאֵיי־נֶעם מִיט טוֹיזֶענְדֶער גֶעפַאנְגֶענֶע אִיז אוֹיךְ הוֹשֵׁעַ פֶערְטְרִיבֶּען גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט עֶנְדִיגֶען זַיינֶע יָאהרֶען אִין אַ תְּפִיסָה אִין נִינְוֵה.

אַזַא מַפָּלָה הָאט גֶעהַאט שׁוֹמְרוֹן, וָואס הָאט עֶקְזִיסְטִירְט נָאר צְוֵויי הוּנְדֶערְט זֶעכְצִיג יָאהר אוּנ אַזוֹי בִּיטֶער אִיז גֶעוֶוען דֶער סוֹף פוּן דֶער מְלוּכָה פוּן יִשְׂרָאֵל, וָואס אִיז גֶעפִיהרְט גֶעוָוארֶען פוּן צְוַואנְצִיג קֶענִיגֶע. פֶערְדָארְבֶּענֶע מִדּוֹת, שְׁלֶעכְטֶע תַּאֲווֹת, פַארְגֶעסֶען אִין גָאט, דִיענֶען דֶער מַטְבֵּעַ, אָנְטְהוּן זִיךְ אַלֶע תַּעֲנוּגִים, רוֹדֵף'ן דֶעם קְלֶענֶערֶען, פְּרֶעסֶען דֶעם אָרֶעמַאן — אָט דִי אַלֶע זַאכֶען הָאבֶּען אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אוּנ נִיךְ אִיז פוּן זֵיי קַיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען. נָאר אַיין אוּנְבֶּעקַאנְטֶער נָבִיא הָאט אִי־בֶּערְגֶעלָאזְט עֶטְלִיכֶע וֶוערְטֶער פוּן קְלָאג אוּנ טְרוֹיעֶר אִיבֶּער דִי פֶערְלָא־רֶענֶע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: עֶר הָאט גֶעזֶעהֶן וִוי דִי מוּטֶער רָחֵל בֶּעוֵויינְט אִיהרֶע קִינְדֶער אוּנ וִויל זִיךְ נִיט טְרֵייסְטֶען אוּנ טְרִיקֶענְט אוֹיס דִי הֵייסֶע טְרֶערֶען מִיט אַ זִי־סֶער הָאפְנוּנְג אַז דִי פֶערְטְרִיבֶּענֶע וֶועלֶען פָארְט אַ מָאל צוּרִיקְקוּמֶען אַהֵיים...

אוֹיפ'ן רֶעשְׁטִיל יוּדֶען אִין יְהוּדָה, וָואס הָאט מִיט רֶעכְט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען „שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל" אוּנ וָואס זֶענֶען בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן דִי שְׁבָטִים יְהוּדָה,

בִּנְיָמִין, שִׁמְעוֹן אונ לֵוִי, הָאט שֹׁמְרוֹן'ס מַפָּלָה גֶעהַאט אַ גְרוֹיסֶע ווירְקוּנְג, זיי הָאבֶּען מִיט זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע אויגֶען גֶעזֶעהן ווִי דִי רֵייד פוּן דִי נְבִיאִים זֶענֶען מְקוּיָם גֶעוָוארֶען אונ אַ סַךְ הֶערְצֶער זֶענֶען גֶעוָוארֶען ווייכֶער, אַ סַךְ אויגֶען אָפֶּענֶער, אַ סַךְ קָאפּ רֵיינֶער אוּן לִיכְטִיגֶער. יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא הָאט גֶעקָאנְט פְרַייעֶר אוּיכְ־פִיהרֶען זַיין הֵיילִיגֶע שְׁלִיחוּת אונ פוּן זַיינֶע פְרוּמֶע תַּלְמִידִים „דִי עֲנָוִים" הָאט זִיךְ שׁוין דֶער עוֹלָם אָנְגֶעהוֹיבֶּען לֶערְנֶען ווִי אַזוֹי צוּ גֶעהן אִין רֶעכְ־טֶען וֶועג, וָואס פִיהרְט צוּם גְלִיק פוּן גַאנְצֶען פָאלְק.

זִיבֶּעטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דָאס רֶעשְׁטִיל יוּדֶען.

(608 — 719 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 673 — 789 פַאר'ן חָרְבַּן בַּית שֵׁנִי).

צוּם גְלִיק פוּן דֶעם „רֶעשְׁטִיל יוּדֶען" וָואס זֵיי אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶוען צוּ בֶּע־נַייעֶן דֶעם גְלַאנְץ פוּן דֶער אוּמָה, אִיז אִין יְהוּדָה גֶעוָוארֶען קֶענִיג חִזְקִיָּהוּ בֶּן אָחָז וָואס אִיז גֶעוֶוען פוּנְקְט דֶער הֵיפֶךְ פוּן'ם פָאטֶער אונ הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעצֵיי־כֶענְט מִיט אַלֶע מַעֲלוֹת, וָואס זֶענֶען טַאקִי דֶעמֶעלְט שְׁטַארְק נֶאטְהִיג גֶעוֶוען אַ יוּ־דִישֶׁען מֶלֶךְ. חִזְקִיָּהוּ הָאט אוֹיסְגֶערוּימְט דֶעם גֶעצֶענְדִיענְסְט, עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּבְּרֶעכֶען אַלֶע מִזְבְּחוֹת אונ הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח זָאל מֶען מַקְרִיב זַיין נָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ; עֶר הָאט אוֹיךְ בֶּעשְׁטִימְט דִי צַייטֶען פוּן דִי יָמִים טוֹבִים אונ אַיינְגֶעפִיהרְט דִי רֶעכְנוּנְג פוּן עִבּוּר־יָאהרֶען. זַיין צַייט אִיז גֶעוֶוען דִיא לִיכְטִיגְסְטֶע פַאר'ן פָאלְק. דִי נְבִיאִים אונ זֵייעֶרֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען דִי גְרֶאסְטֶע רָאלֶע אונ חִזְקִיָּהוּ אַלֵיין הָאט אַרוֹיסְגֶע־וִויזֶען דַאס שִׂנְאָה גֶעגֶען דֶער פְרִיהֶערְדִיגֶער הַנְהָגָה פוּן אָחָז'ן, אַז עֶר הָאט אִיהם

אֲפִילוּ נִיט גֶעלָאזְט בֶּעגְרָאבֶּען צְווִישֶׁען דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד. אוּנ ווִי דִי גְמָרָא זָאגְט, הָאט עֶר אִיהם עֶרְגִיץ אִין דָער שְׁטִיל גֶעהַאלְטֶען אוֹיף אַ שְׁטְרִיק־בֶּעטֶעל. עֶר הָאט אָבֶּער נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְפִיהרֶען זַיינֶע אַלֶע נוּטְצֶע מַחֲשָׁבוֹת, ווַייל ווִי ווַייט עֶר הָאט נִיט גֶעמַאכְט נַייֶע אָרְדְנוּנְגֶען אִיז אִיהם אַלְץ שְׁווֶער גֶעווֶעהן זִיךְ אַרוֹיסְ־רַייסֶען פוּנ'ם גֶעזִינְדֶעל וָואס אִיז אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּען נָאךְ פוּן אָחָז'ן אוּנ וָואס הָאט דִי גַאנְצֶע מֶמְשָׁלָה גֶעהַאלְטֶען בַּיי זִיךְ אִין דִי הָאנְד. דִי "מְיוּחָסִים" הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערְמִיט וָואס דָער קֶענִיג הָאט גֶעהַאט אַ ווַייךְ הַארְץ אוּנ הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט אִין אַלְדִינְג אַריינְמִישֶׁען אוּנ וָואס דָער אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ'ם הוֹיף שֶׁבְנָא, אִיז מִיט זַיי גֶעווֶעזֶען אֵיינְס, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט נִיט שְׁטֶענְדִיג דָאס נוּטְסֶקֵייט פוּן חִזְקִיָהוּ גֶעקָאנְט הֶערְשֶׁען אִין לַאנְד אוּנ צוּ צַייטֶענְס פְלֶעגֶען נָאךְ גֶעשֶׁעהֶן מַעֲשׂוֹת וָואס הָאבֶּען גֶעפַּאסְט פַאר אָחָז'ס לֶעבֶּען. דָאס אִיז אוֹיךְ גֶעווֶעהן דִי סִבָּה דֶערְפוּן וָואס חִזְקִיָהוּ'ס דֵעָה, אַז יְהוּדָה זָאל בְּלֵייבֶּען אוּנְטֶערְטֶהֶענִיג אַשּׁוּר, אִיז בָּטֵל גֶעווָארֶען אוּנ חָאטְשֶׁע דָער קֶענִיג הָאט אָבְּגֶעזָאגְט דִי שְׁלִיחִים פוּן דִיא פְּלִשְׁתִּים, וָואס הָאבֶּען אִיהם פָארְגֶעלֶעגְט צוּצוּשְׁטֶעהן צוּ מִצְרַיִם אוּנ אַרוֹיסְ־שְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען אַשּׁוּר, אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא גֶעשְׁרִיגֶען מֶען זָאל זִיךְ נִיט לָאזֶען אַרָאבְּפִיהרֶען פוּנ'ם גְלַייכֶען ווֶעג, הָאבֶּען דָאךְ דִי "מְיוּחָסִים" אוֹיסְ־גֶעפִיהרְט זַייעֶרְס אוּנ דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט צְווִישֶׁען יְהוּדָה אוּנ אַשּׁוּר הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט. אוּמְזִיסְט הָאט דָער נָבִיא גֶעווִיזֶען וָואס פַאר אֵיין אוּמְגְלִיק דֶערְפוּן קָאן אַרוֹיס. בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען שׁוֹין גֶעהַאפְּט אַ סוֹף פוּן אַשּׁוּר אוּנ הָאבֶּען פֶערְלָארֶען זַייעֶר שְׁטָאדְט אַשְׁדּוֹד, אוּמְזִיסְט אִיז עֶר אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען בָּארְווִיס אוּנ נַאקִיט אִין דִי גַאסֶען אוּנ הֶערְמִיט גֶעגֶעבֶּען אַ סִימָן אַז מִצְרַיִם ווֶעט אוֹיךְ פַאלֶען, קֵיינֶער הָאט אִיהם נִיט גֶעווָאלְט הֶערֶען. יְהוּדָה הָאט גֶערִיפֶען אוֹיפ'ן נַייעֶם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם תִּרְהָקָה אוּנ הָאט פוּן זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַרָאבְּגֶעווָארְפֶען דֶעם עוֹל פוּן אַשּׁוּר. דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען סַנְחֵרִיב'ן דֶעם קֶענִיג פוּן אַשּׁוּר אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען קוֹדֶם כָּל אָבְּרֶעכֶענֶען מִיט מִצְרַיִם. יְהוּדָה הָאט דֶערְווַייל גֶעהַאט צַייט זִיךְ צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען אוּנ שֶׁבְנָא הָאט בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעווָארֶענְט יְרוּשָׁלַיִם מִיט ווַאסֶער אוּנ שְׁפַּייז אוּנ מִיט הוֹיכֶע מוֹיעֶרְן אַרוּם דָער שְׁטָאדְט, כְּדֵי זִי זָאל זִיךְ קֶענֶען הַאלְטֶען אַ לַאנְגֶע צַייט ווֶען דָער שׂוֹנֵא ווֶעט זִי אַרוּמְרִינְגְלֶען. שֶׁבְנָא הָאט זִיךְ שׁוֹין גָאר אִין גַאנְצֶען גֶעווָאלְט בֶּעווָארְנֶען אוּנ הָאט זִיךְ אֲפִילוּ בַּיים לֶעבֶּען אָנְגֶעגְרֵייט אַ קֶבֶר צְווִישֶׁען דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד. נָאר דָער נָבִיא יְשַׁעְיָה אִיז אַרוֹיס גֶעגֶען אִיהם מִיט שַׁארְפֶע רֵייד. עֶר

הָאט אִיהם גֶעפְרֶאגְט: וֶוער אִיז עֶר אוּנ וָואס טְהוּט עֶר, עֶר זָאל זִיךְ מֶאגֶען דָא
אוּיסהַאקֶען אַ קֶבֶר׳, בַּאלְד אִיז דֶערפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען חִזְקִיָהוּ אוּנ שֶׁבְנָא אִיז
אַרָאבּ פוּן זַיין גְרוֹיסֶער שְׁטֶעלֶע. סַנְחֵרִיב הָאט זִיךְ דֶערוַוייל צוּגֶערִיקְט אַלְץ
נֶאהֶענְטֶער צוּ יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ הֵיל מַאכֶען פוּן אַ סַךְ שְׁטֶאדְט אִין
יְהוּדָה. פוּן דָארְט זֶענֶען דִי אַנְוָואהְנֶער בַּאלְד עֶנְטְלָאפֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ עֶס אִיז
גֶעוָוארֶען אַזַא אֵימָה, אַז אַפִילוּ דִי וָוארְטֶער פוּן יְשַׁעְיָה, אַז מֶען דַארְף נִיט
מוֹרָא הָאבֶּען פַארִין שׂוֹנֵא, הָאבֶּען נִיט גֶעקֶענְט בֶּערוּהִיגֶען דָאס פָאלְק. חִזְקִיָהוּ
אִיז גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ שִׁיקֶען שְׁלִיחִים אִיבֶּערְבֶּעטֶען סַנְחֵרִיבְן אוּנ אִיהם
בְּרֶענְגֶען אַ גַאנְצֶען אוֹצָר מִיט גָאלְד, וָואס עֶר אִיז עֶס גָאר נִיט אִים שְׁטַאנְד
גֶעוֶועהן צוּ גֶעבֶּען אוּנ וָואס צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַרָאבְּנֶעהמֶען דִי
טְהַייעֶרֶע גָאלְדֶענֶע טְהִירֶען פוּנ׳ם בֵּית הַמִקְדָשׁ. סַנְחֵרִיב הָאט דִי מַתָּנוֹת צוּגֶענוּמֶען,
נָאר עֶס אִיז אִיהם נָאךְ אַלְץ קָארְג גֶעוֶועהן: עֶר הָאט נִיט גֶעקָאנְט רוּהִיג זִיךְ
דֶערְמַאנֶען אִין דֶעם אַז אַזַא קְלֵיינֶע מְלוּכָה וִוי יְהוּדָה זָאל אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען
אִיהם, וָואס רֶעכֶענְט זִיךְ פַארְ׳ן מֶלֶךְ אִיבֶּער אַלֶע מְלָכִים, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר
פָּארְט גֶעהֵייסֶען דֶעם חַיִל צוּגֶעהֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט אִימִיסְטֶען גֶעשִׁיקְט דְרַיי
הוֹיפְּטְלַייט, תַּרְתָּן, רַבְ־סָרִיס אוּנ רַבְשָׁקֵה זֵיי זָאלֶען זִיךְ אַ בִּיסֶעל שְׁפִּיעלֶען
מִיט דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי לֶערְנֶען דֶרֶךְ אֶרֶץ. חִזְקִיָהוּ הָאט דַוְקָא אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט אַ קֶעגֶען
זַיין נַייעֶם אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ׳ם הוֹיף אֶלְיָקִים אוּנ נָאךְ פִיעל גְרוֹיסֶע מֶענְשֶׁען מֶען
זָאל אוֹיפְנֶעהמֶען סַנְחֵרִיבּ׳ס שְׁלִיחִים מִיט כָּבוֹד. נָאר דָא הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען
אַז רַבְשָׁקֵה, וָואס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען דָאס לָשׁוֹן פוּן יְהוּדָה, הָאט זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט
חוֹזֶק מַאכֶען אוּנ אַזוֹי הוֹיךְ אוּנ פֶערְשְׁטֶאנְדְלִיךְ רֶעדֶען אַז דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל זָאל
פַארְשְׁטֶעהן אוּנ בַּיי זִיךְ אַרָאבְּפַאלֶען. אוּמְזִיסְט הָאבֶּען אִיהם דִי הוֹיפְּטְלַייט פוּן
יְהוּדָה גֶעוָואלְט אָבְּהַאלְטֶען דֶערְפוּן. רַבְשָׁקֵה הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס אוּנ אַז מֶען
אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם אִיז דֶער פַּחַד נָאךְ גְרֶעסֶער גֶעוָוארֶען
אוּנ חִזְקִיָהוּ הָאט גֶעפַאסְט, צוּרִיסֶען דִיא קְלֵיידֶער. אָנְגֶעטְהוּן אַ זַאק אוּנ גָאט
גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהם בֶּעפְרַייעֶן פוּן דֶער צָרָה. דֶעמֶעלְט אִיז יְשַׁעְיָה וַוייטֶער
אַרוֹיס צוּם עוֹלָם מִיט אַ פַייעֶרִינֶער רֶעדֶע אוּנ הָאט פֶערְזִיכֶערְט אַז גָאטְ׳ס רָצוֹן
אִיז נִיט – סַנְחֵרִיב זָאל חָרוּב מַאכֶען יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ זַיינֶע וָוארְטֶער הָאבֶּען אַלֶע
גֶעשְׁטַארְקְט, פוּנ׳ם גְרֶאסְטֶען בִּיז צוּם קְלֶענְסְטֶען, אוּנ חִזְקִיָהוּ הָאט גֶעשִׁיקְט זָאגֶען
רַבְשָׁקֵה׳ן מִיטְ׳ן הַארְבֶּען וָוארְט אַז אַריינְלָאזֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם וֶועט עֶר קֵיינֶעם נִיט
אוּנ אַז עֶר הָאט בִּטָחוֹן אוֹיף דֶעם וָואס לֶעבְּט עֶבִּיג. בַּאלְד הָאט טַאקִי רַבְשָׁקֵה
מִיטְ׳ן חַיִל גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וַוייל סַנְחֵרִיב הָאט אִיהם בֶּעדַארְפְט

הָאבֶּען צו אַ גְרויסֶער מִלְחָמָה מִיט מִצְרַיִם. אונ דָאס פָאלְק הָאט אַרויסְגֶעזֶעהן אַז נָאט הָאט סַנְחֵרִיב'ן אִימִיסְטֶען פַארְדְרֶעהט דָעם קָאפּ. עֶר זָאל אִין זַיי פַארְגֶעסֶען אונ דִי הָאפְנוּנְג אִיז בַּיי זַיי נָאךְ שְׁטַארְקֶער גֶעוָוארֶען. אַז רַבְשָׁקֵה הָאט אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען סַנְחֵרִיב'ן חִזְקִיָהוּ'ס תְּשׁוּבָה, הָאט עֶר נָאךְ אַ מָאל גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים מֶען זָאל אויפְקְלֶערֶען אִין יְהוּדָה אַז זַיין מַאכְט אִיז גְרויס אונ עֶס אִיז זִיךְ נִיטָא אויף וֶועמִין צו פֶערלָאזֶען, נָאר אֵיין וָוארְט יְשַׁעְיָה'ס אִיז גֶענוּג גֶעוֶועהן מְחַזֵק צו זַיין דָעם עוֹלָם אונ דָער בִּטָחוֹן זָאל נָאךְ פֶעסְטֶער וֶוערִין. דָערוַויל הָאט זִיךְ גֶעטְרָאפֶען, אַז חִזְקִיָהוּ אִיז קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אונ יְשַׁעְיָה הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר קָאן נִיט הָאבֶּען קֵיין רְפוּאָה. דָער קֶענִיג הָאט אָבֶּער מִיט זַיינֶע הֵייסֶע טְרֶערֶען אונ שְׁטִילֶער תְּפִלָּה אִיבֶּערגֶעדְרֶעהט דִי גְזֵירָה אונ דָער נָבִיא אַלֵיין הָאט אִיהם גֶעזָאגְט דִי בְּשׂוֹרָה אַז אויפְ'ן דְרִיטֶען טָאג וָועט עֶר גֶעהֵיילְט וֶוערִין. חִזְקִיָהוּ'ס גֶעזוּנְדְוֶוערִין הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַפְרֵייד אִין גַאנְצֶען לַאנְד אונ דִי שִׂמְחָה הָאט זִיךְ נָאךְ פַארְגְרֶעסֶערְט אַז עֶס אִיז פְּלִיצוּם אָנְגֶעקוּמֶען אַ יְדִיעָה אַז סַנְחֵרִיב הָאט גֶעהַאט אַ מַפָּלָה אִין מִצְרַיִם אונ הָאט גֶעמוּזְט עֶנְטְלויפֶען מִיט חֶרְפָּה אונ בּוּשָׁה. מֶען הָאט דָערפוּן דָעמָעלְט דָערצֶעהלְט גַאנְצֶע נִסִים: אַ טְהֵייל הָאבֶּען גֶעזָאגְט אַז אִין אֵיין נַאכְט אִיז בַּיי סַנְחֵרִיב'ן אויסְגֶעשְׁטָארְבֶּען הוּנְדֶערְט פִינְף אונ אַכְצִיג טויזֶענְד מֶענְשֶׁען אונ אַנְדֶערֶע הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען אַז בַּיי סַנְחֵרִיב'ן אִין לַאגֶער הָאבֶּען זִיךְ נָאר פְּלִיצוּם אַרויסְגֶעוִויזֶען פֶעלְד־מַייז אונ הָאבֶּען מִיט זֵייעֶרֶע שַׁארְפֶע צֵיין אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן אַלֶע בּויגֶענְס שְׁפִּיזֶען אונ אַנְדֶערֶע כְּלֵי־זַיִן. נָאר וִוי אַזוֹי דִי מַעֲשֶׂה אִיז שׁוין דָארְט גֶעוֶועהן — אֵיינְס הָאט מֶען אִין יְהוּדָה פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נָאט הָאט דָא גֶעטְהוּן אַ וואונְדֶער אונ מִיט אַ נֵס אָבְּגֶערַאטֶעוֶועט דִי וָואס הָאבֶּען נָאר גֶעהָאפְט אויף זַיין הִילְף.

אַזוֹי אִיז אַרָאבּ פוּן יְהוּדָה דָער שְׁרֶעקְלִיכֶער יָאךְ פוּן אַשּׁוּר אונ דָער נָבִיא הָאט מִיט רֶעכְט גֶעקֶאנְט זָאגֶען אַז דָאס פָאלְק וָואס אִיז גֶעזֶעסֶען אִין דָער פִינְסְטֶער, הָאט דָערזֶעהן אַ גְרויס לִיכְטִיגְקֵייט. רוּהִיג זֶענִין אָבְּגֶעלָאפֶען דִי פִינְפְצֶעהן יָאהר וָואס חִזְקִיָהוּ הָאט נָאךְ גֶעקֶענִיגְט אונ אַז עֶר הָאט נָאךְ מִיט דֶער צַייט אָבְּגֶענוּמֶען בַּיי דִי פְּלִשְׁתִּים אַלֶע שְׁטֶעדְט, וָואס זַיין פָאטֶער אָחָז הָאט אַ מָאל פֶערְלָארֶען, אִיז זַיין נָאמֶען נָאר גְרויס גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען אַלֶע פֶעלְקֶער אונ נִיט אוּמְזִיסְט הָאט דָער מֶלֶךְ פוּן בָּבֶל, מְרוֹדַךְ בַּלְאֲדָן, גֶעשִׁיקְט אִיהם שְׁלִיחִים אונ מַתָּנוֹת אונ אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהם הֶעלְפֶען מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט אַשּׁוּר. נָאר אֵיין יְשַׁעְיָה'ן הָאט נִיט גֶעבְּרַאכְט קֵיין תַּעֲנוּג דָער כָּבוֹד וָואס דָער מֶלֶךְ פוּן בָּבֶל הָאט אָנְגֶעטְהוּן חִזְקִיָהוּ'ן, מִיט זַיינֶע הֶעלֶע אויגֶען הָאט עֶר אַרויסְגֶעזֶעהן

וָואס דִי יוּדֶען וָועלֶען זִיךְ שְׁפֶּעטֶער אָנְלֵיידֶען פוּן בָּבֶל אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר קְרוּם גֶעקוּקְט דַארוֹיף וָואס חִזְקִיָהוּ הָאט אוֹיסגֶעוִויזֶען דִי שְׁלִיחִים אַלֶע זַיינֶע אוֹצָרוֹת אוּנ זִיךְ אִיבֶּערְגֶענוּמֶען מִיטֶן בַּייכֶקִייט. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט יְשַׁעְיָה אָבְּגֶעהַאלְטֶען חִזְקִיָהוּ'ן פוּן ,קְרִיעג אוּנ אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען זִיךְ אַביינְלָאזֶען אִין אַ שְׁטַארְק פְרַיינְדְשַׁאפְט מִיט בָּבֶל. אוּנ גִיךְ אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי בְּשׂוֹרָה אַז סַ נְ חֵ רִ י ב אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ זַיינֶע צְוַויי זִיהן אַ דְ רַ מֶ לֶ ךְ אוּנ שַׂ רְ אֶ צֶ ר. דָא אִיז שׁוֹין נָאר אִין גַאנְצֶען אַרָאבּ דֶער שְׁטֵיין וָואס פְלֶעגְט נָאךְ צוּ מָאל פְּרֶעסֶען דָאס הָאָרֶץ פוּן דִי בְּנֵי־יְהוּדָה: חִזְקִיָהוּ הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט פַּאר וֶועמֶען זִיךְ צוּ שְׁרֶעקֶען אוּנ הָאט אַיינְגֶעוֶוענְדֶעט אַלֶע זַיינֶע כּחוֹת אַז אֱמֶת אוּנ יוֹשֶׁר זָאלֶען הֶערְשֶׁען אִין לַאנְד. אַז דִי מְיוּחָסִים זָאלֶען וָועניגֶער שְׁלִיטָה הָאבֶּען אוּנ אַז דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה זָאל אַיינְגֶעוָוארְצֶעלְט וֶוערִין אִין פָאלְק. זַיין טוֹיט אִיז מִיט אַיין אֱמֶת'ער לִיעבְּשַׁאפְט בֶּעוַויינְט גֶעוָוארֶען פוּן אַלֶע אוּנ עֶר אִיז גֶעוֶועהן דֶער לֶעצְטֶער קֶענִיג פוּן יְהוּדָה וָואס הָאט גֶעפוּנֶען זַיין .קֶבֶר צְוִוישֶׁען דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד.

מִיט חִזְקִיָהוּ'ס טוֹיט הָאט זִיךְ אוֹיף יְהוּדָה וִוידֶער אָנְגֶערִיקְט אַ חַשְׁכוּת אוּנ נָאר גִיךְ הָאט מֶען שׁוֹין אֲפִילוּ נִיט גֶעקָאנְט דֶערְקֶענֶען אַז עֶס אִיז אַ מָאל לִיכְטִיג גֶעוֶועהן. נָאךְ בַּיי זַיין לֶעבֶּען הָאט עֶר גֶעהַאט גֶענוּג מִתְנַגְדִים טַאקֶי פוּן זַיין אֵיינֶענֶער מִשְׁפָּחָה: דָאס זֶענִין גֶעוֶועהן דִי פְּרִינְצֶען וָואס הָאבֶּען נָאךְ גֶעלֶעבְּט אִין אָחָז'ס צַייט אוּנ וָואס זֵיי הָאט בְּשׁוּם אוֹפֶן נִיט גֶעקָאנְט גֶעפֶאלֶען דִי הַנְהָגָה פוּן דֶעם גוּטֶען פְרוּמֶען קֶענִיג. אַוַודַאי אַז עֶר הָאט נָאר צוּגֶעמַאכְט אֵיין אוֹיג אוּנ דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין צְוֶועלְפְיָאהרִיגֶען זוּהְן מְ נַ שֶּׁ ה, הָאבֶּען זֵיי בַּאלְד אִינאֵיינֶעם מִיט אַנְדֶערֶע אוּנצוּפְרִיעדֶענֶע .מְיוּחָסִים׳, אַריינְגֶעהַאפְּט דִיא גַאנְצֶע מֶמְשָׁלָה אִין זַייעֶרֶע הֶענְד אוּנ אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט דָאס לַאנְד בֶּעקוּמֶען אֵיין אַנְדֶער פָּנִים. דִי צוּשְׁטֶערְטֶע מִזְבְּחוֹת פוּן אָבְּגֶעטֶער זֶענִין אוֹיסגֶעבּוֹיעט גֶעוָוארֶען, אִין יֶעדֶער יוּדִישֶׁער שְׁטוּב הָאט מֶען נָאר גֶעזֶעהן גֶעצֶענְבִּילְדֶער, אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ הָאט מֶען אַריינְגֶעבְּרַאכְט אַ מִין עֲבוֹדָה זָרָה פוּן אַשׁוּר וָואס הָאט גֶעהַייסֶען .מִ י לִ י טַ א׳ אוּנ דֶער טְהָאל הִ נ וֹ ם אִיז וִוידֶער פוּל גֶעוָוארֶען מִיט מֶענְשֶׁען־בְּלוּט פוּן דִי קָרְבָּנוֹת וָואס מֶען פְלֶעגְט דָארְט בְּרֶענְגֶען דֶעם אָבְּגָאט מ לֶ ךְ. וָואס הָאט נָאר אַפֶּעטִיט גֶעהַאט צוּ יוּנְגֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶער.

בַּיי אַ זֶעלְכֶע פֶערְדָארְבֶּענֶע מִדוֹת זֶענִין אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען פַאלְשֶׁע נְבִיאִים מִיט נַייֶע תּוֹרוֹת, וָואס הָאבֶּען גֶעדַרְשֶׁנְט אִין אַלֶע גַאסֶען וִוי הַיילִיג דֶער גֶעצֶענְדִיעֶנְסְט אִיז. זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט נָאכְטַאנְצֶען אוֹיךְ עֶטְלִיכֶע כֹּהֲנִים פוּן אֶ בְ יָ תָ ר'ס מִשְׁפָּחָה וָואס הָאבֶּען גָיט גֶעהַאט פוּן וָואנֶען צוּ לֶעבֶּען אוּנ עֶס אִיז זֵיי שְׁוֶוער גֶעוֶועהן

זיך אָבְצוּרַייסֶען פוּנ'ם מַעֲשֵׂר, אוּנ נָאר דֶעם כֹּהֵן צָדוֹק'ס קִינְדֶער זָענֶען טְרַייא געבּליבּען דעם אֶמֶת'ן גְלוֹיבֶּען. אַוַדַאי האָבּען זיי אונ די עֶטְלִיכֶע גֶעצַאהלְטֶע פְרוּמֶע לַייט, וואס זענען נאך געבּליבּען נאך ישעיה'ס טויט, גיט נוט אָבְגֶעשְׁנִיטֶען, ווייל מנשה מיט זיין חברה, וואס פלעגען איהם פירען בּיי דער נאז, האט זיי פּשוט געהייסען קוילען אונ אומשולדיג יודיש בּלוט האט זיך גענוג געגאסען אין ירושלים. עס איז נאך צו בּעוואונדערן ווי איין נביא מיכה המורשתי האט זיך נאך אין אזא פינסטערער צייט געקאנט א מאהל ארויסשטעלען זאגען עפּעס א ערנסט ווארט, אונ דערמאנען דעם עולם אז עס איז נאך דא א גאט אויף דער וועלט.

ניך איז אָבּער אויף מנשה'ן געקומען א צרה. איינער פון סנחריב'ס זיהן, אסר-חדון, וואס האט דערהרג'ט זיינע בּרידער אונ איבּערגענומען די מלוכה פון אשור האט בּעגייעט דעם פאטער'ס מלחמה מיט מצרים. בּיי דער געלעגענהייט האבּען זיך זיינע הויפטלייט צוגעריקט צו יהודה אונ אז מנשה איז אליין ארויסגעגאנגען איבּערעדען וועגען שלום, האט מען איהם געפאנגען אונ אין קייטען אוועקגעפירט קיין בּבל. אסר-חדון וואס האט איינגענומען מצרים, האט דערווייל בּעזעצט דיא שטאדט פון שמרון מיט פערשידענע פאלקער וואס מען האט זיי גערופען כותים. האטשי זיי זענען געווען גאטצענדינער. האבּען זיי פון דעסטוועגען אנגענומען פיעל יודישע מנהגים, וואס זענען דארט געבּליבּען פון די עשרת השבטים. זיי זענען אזוי צוגעבונדען געווארען צו דער יודישער אמונה אז ווען עס האט זיך געמאכט אן אומגליק אונ לייבען זענען ארויסגעשפרונגען פון די פארוויסטע ערטער, אונ אנגעפאלען אויף זיי, האבּען זיי געזוכט הילף דעם יודישען גאט, אונ האבּען געלאזט בּעטען דעם מלך פון אשור אז ער זאל זיי שיקען א יודישען כהן קיין בית אל אונ ער האט עס זיי צוליעב געטהאן. מנשה איז בּאלד בּעפרייעט געווארען אונ איז צוריקגעקומען קיין ירושלים, נאר ער האט שוין לאנג ניט געדויערט, אונ אז ער איז געשטאָרבען האט מען איהם בּעגראבּען שוין ניט צווישען די מלכי בית דוד, נאר בּיי זיך אין גארטען עזה נעבּען קאניגליכען הויף.

מנשה'ס זוהן, אמון, וואס האט איבּערגענומען די מלוכה שוין בּיי צוויי אונ צוואנציג יאהר, האט זיך פונקט געלאזט אזוי פירען פון פרעמדע השגה ווי זיין פאטער בּיי צוועלף יאהר אונ האט זיך קוים געקאנט האלטען א פּאר יאהר. אז מען האט איהם דערהרג'ט, איז די מלוכה איבּערגענומען

צוּ זַיין אַכְטְיָאהְרִיגֶען זוּהן יאֹשִׁיָהוּ אוּנ דִי מַנְהִיגִים וָואס הָאבֶּען גֶעפִיהְרְט דִי מְדִינָה אִין נָאמֶען פוּנ'ם יוּנְגֶען מֶלֶךְ, הָאבֶּען גֶעטְהוּן וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעוָואלְט... דֶעמָאלְט אִיז דֶער גָאטְצֶענְדִיענְסְט נָאךְ פֶארְגְרֶעסֶערְט גֶעוָוארֶען אִין יְהוּדָה, אוּנ וְואוּ עֶס אִיז נָאר גֶעוֶועזֶען אַ אָבְגָאט הָאבֶּען צוּ אִיהם דִי יוּדֶען גֶעדִיענְט. אַז דֶער מַעֲמָד פוּן מִצְרַיִם הָאט זִיךְ פֶערְבֶּעסֶערְט פַארְן נַייעֶם קָאנִיג פְּסַמֶטִיךְ, זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶעלָאפֶען אַהִין עֶפֶּעס נַאשֶׁען נַייעֶ תּוֹרוֹת אוּנ הָאבֶּען פוּן דָארְט גֶעבְּרַאכְט שְׁפָּאגֶעל־נַייעֶ עֲבוֹדָה־זָרוֹת אוּנ בּוּקֶען זִיךְ צוּ אַיין קָאלְבֶּעל אָדֶער אַיין אַנְדֶער בְּהֵמָה — אִיז גֶעוָוארֶען דִי בֶּעסְטֶע סְחוֹרָה. נָאר צְוִוישֶׁען דֶעם פִינְסְטֶערְנִישׁ הָאט גָאט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט נָאךְ עֶטְלִיכֶע פוּנְקֶען, דָאס פַייעֶר זָאל נִיט אִין גַאנְצֶען פֶערְלָאשֶׁען וֶוערֶען: דָאס זֶענֶען גֶעוֶועזֶען דִי נְבִיאָה חוּלְדָה, אַ פְרוֹי פוּנ'ם קֶענִיגְס הוֹיפְּטְמַאן שַׁלּוּם בֶּן תִּקְוָה, אוּנ דֶער נָבִיא צְפַנְיָה וָואס זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע מִשְׁפָּחוֹת אִין יְרוּשָׁלַיִם. זֵיי הָאבֶּען קַיין מוֹרָא נִיט גֶעהַאט הוֹיךְ אוֹיפְצוּהֵייבֶען דִי פָאהן פוּן דֶער אֶמֶתְ'ר אֱמוּנָה אוּנ הָאבֶּען פָארְאוֹיס גֶעזָאגְט אַז גָאט'ס שְׁטְרָאף וֶועט זִיךְ נִיךְ אוֹיסְגִיסֶען נִיט נָאר אוֹיף יְהוּדָה, נָאר אוֹיךְ אוֹיף אַלֶע פֶאלְקֶער אַרוּם.

בַּאלְד הָאט אַשּׁוּר אָנְגֶעהֵייבֶּען פַאלֶען. פְּרַאָרְטֶס, דֶער מֶלֶךְ פוּן מָדַי אִיז גֶעוֶועזֶען דֶער עֶרְשְׁטֶער וָואס אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף נִינְוֵה, נָאר עֶס אִיז אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען אוּנ עֶר אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען אִין דֶער מִלְחָמָה. מֶעהר גְלִיק הָאט גֶעהַאט זַיין זוּהן, קְיַאקְסָרִיס, וָואס הָאט מִיט זַיין גְרוֹיס חַיִל גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן אַ סַךְ שְׁטֶעדְט אִין אַשּׁוּר. דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט נִינְוֵה אִיז שׁוֹין אוֹיךְ גֶעשְׁטַאנֶען שְׁמָאל. נָאר דָא אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַ יְדִיעָה אַז עֶרְגֶעץ פוּן גַאנְץ וַויית, פוּן צָפוֹן־זַייט, פוּן דִי סְטֶעפֶּעס וָואס צִיהֶען זִיךְ בַּיי דִי טַייכֶען דָאן אוּנ וָואלְגַא, דוּרְכ'ן קַאוְקַאז אוּנ דֶעם קַאסְפִּישֶׁען יַם, הָאט זִיךְ אַ לָאז גֶעטְהוּן אַ מִין ווִילְד פָאלְק וָואס מֶען רוּפְט זֵיי „סְקִיפֶען" אוּנ וָואס רַאבֶּעוֶוען אוּמֶעדוּם גָאר אָהן רַחֲמָנוֹת. קְיַאקְסָרִיס אִיז גֶעצְווָאוּנְגֶען גֶעוֶועזֶען אַוֶועקְצוּוַארְפֶען נִינְוֵה אוּנ לוֹיפֶען צוּרִיק קַיין מָדַי צוּ בֶּעשִׁיצֶען זַיין לַאנְד; עֶר הָאט אָבֶּער גֶעמוּזְט אַיינְבֵּייגֶען דֶעם קָאפּ אוּנ זִיךְ אוֹיסְקוֹיפֶען מִיט גֶעלְד. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט גֶעטְהוּן אַשּׁוּר אוּנ אוֹיךְ מִצְרַיִם, אוּנ אַזוֹי וִויא דִי סְקִיפֶען הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעדְרֶעהט נֶעבֶען יְהוּדָה, הָאט פוּן זֵיי נִיט אֵיין שְׁטָאדְט גֶעלִיטֶען, אוּנ יאֹשִׁיָהוּ הָאט אוֹיךְ גֶעמוּזְט שִׁיקֶען זֵיי מַתָּנוֹת אוּנ מִיט גוּטֶען בֶּעטֶען זֵיי זָאלֶען נִיט טְשֶׁעפֶּען יְרוּשָׁלַיִם.

יאֹשִׁיָהוּ הָאט גֶעהַאט אַ עֶדֶעל הַארְץ, עֶר הָאט גוּט פֶערְשְׁטַאנֶען ווִי

שֶׁאדְלִיךְ דֶער גֶאטְצֶענְדִיענְסְט אִיז פַאר׳ן פָאלְק נָאר עֶס אִיז אִיהם פָארְט שְׁוֶועהר גֶעוֶועהן מַאכֶען אַיין עֶק פוּן אַ זֶעלְכֶע נַארִישְׁקַייטֶען וָואס דְרַייא דוֹרוֹת זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן אַיינְגֶעגְלוֹיבְּט אִין זַיי. דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען נִיט מִיט אַ מָאל אַרוֹיסצוּשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען דֶעם וָואס אַלֶע הַאלְטֶען פַאר הֵיילִיג נָאר בִּיסְלֶעכְוַויים דֶערְפְרִישְׁען אִין דִיא מוֹחוֹת דֶעם פַארְגֶעסֶענֶעם זֵכֶר פוּנ׳ם אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען, אוֹיפְהֵייבֶּען פוּן דֶער עֶרְד דִי אַיינְגֶעפַאלֶענֶע חוּרְבָּה. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט עֶר זִיךְ גֶעהַאפְּט צוּם מִשְׁכָּן אוּנ גֶעמַאכְט חִלְקִיָהוּ בֶּן מְשׁוּלָם פַאר אַ כֹּהֵן גָדוֹל אוּנ אִיהם גֶעהֵייסֶען צוּ שִׁיקֶען שְׁלִיחִים אִיבֶּער דֶעם לַאנְד אוּנ צוּנוֹיפְנֶעהמֶען נְדָבוֹת, מֶען זָאל קָאנֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ בֶּענַייעֶן מִיט דֶעם אֵיינֶענֶעם גְלַאנְץ פוּן אַ מָאל. וָואס מֶעהר יֹאשִׁיָהוּ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרְבֵּייטֶען אִין דֶער הֵיילִיגֶער זַאךְ. אִיז זַיין ווִילֶען גֶעוָוארֶען פֶעסְטֶער, זַיין גֵייסְט שְׁטַארְקֶער; עֶר הָאט זִיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט שְׁרֶעקֶען פַאר דִי „מְיוּחָסִים״ וָואס זַיי הָאט גָאר נִיט גֶעשְׁמֶעקְט זַיינֶע אוֹיפְטְהוּעכְצֶען, אוּנ אִיז צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען מִיט דֶער גַאנְצֶער נְשָׁמָה צוּ דִי הֵיילִיגֶע וֶוערְטֶער, וָואס עֶר הָאט גֶעפוּנֶען אִין „מִשְׁנֶה תוֹרָה״ אוּנ צוּ דִי זִיסֶע רֵייד, וָואס הָאבֶּען אִיהם דֶערְקְוִויקְט אוּנ וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶענָאסֶען פוּן אַ רֵיינֶעם קְוַואל, פוּן אַ לוֹיטֶער הַארְץ וָואס אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען צוּ אַרְבֵּייטֶען פַאר׳ן אֱמֶת פוּן אַ נָבִיא וָואס הָאט זִיךְ פוּן קִינְדְהַיים אָן מַקְרִיב גֶעוֶועהן פַאר זַיין גָאט אוּנ זַיין פָאלְק.

דֶער נָבִיא אִיז גֶעוֶועהן יִרְמְיָהוּ בֶּן חִלְקִיָהוּ הַכֹּהֵן וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִין אַ קְלֵיין שְׁטֶעדְטֶעל עֲנָתוֹת נִיט וַוייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אוֹיף אִיהם אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל אַז זַיין נְבִיאוֹת זָאל נָאךְ אִין זַיין צַייט מְקוּיָם וֶוערֶען אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר נִיט גֶעקוּקְט דַארוֹיף וָואס דִי כֹּהֲנִים פְלֶעגֶען אִיהם אָנְטְהוּן צָרוֹת אוּנ הָאט פְרַייא אוּנ אָפֶען דֶעם אֱמֶת אַרוֹיסְגֶעזָאגְט אוּנ גֶעוָוארֶענְט דָאס פָאלְק עֶס זָאל אוֹיפְהֶערֶען טְהוּן שְׁלֶעכְטְס. פִיעל עֶדְלֶע מֶענְשֶׁען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּצוּהֶערֶען צוּ יִרְמְיָהוּ׳ס רֵייד אוּנ עֶר הָאט בֶּעקוּמֶען גוּטֶע פְרַיינְד צְווִישֶׁען דִי שֶׁאנְסְטֶע מִשְׁפָּחוֹת אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אִיז צוּ אִיהם צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען אֵיינֶער פוּן דֶעם קֶענִיגְס הוֹיפְּטְלַייט שָׁפָן הַסוֹפֵר, וָואס אִיז שׁוֹין דֶערְמֶעלְט גֶעוֶועהן אַ מְמוּנֶה אִיבֶּער אַלֶע נְדָבוֹת וָואס פְלֶעגֶען אַיינְפְלִיעסֶען אוֹיפ׳ן מִשְׁכָּן. אִיהם הָאט דֶער כֹּהֵן גָדוֹל חִלְקִיָהוּ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אַ סֵפֶר וָואס עֶר הָאט גֶעפוּנֶען עֶרְגֶעץ אִין אַ ווִינְקֶעל פוּנ׳ם בֵּיהמ״ק וַואלְגֶערְן זִיךְ אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶועזֶען דָאס פִינְפְטֶע בּוּךְ פוּן תּוֹרַת משֶׁה אָדֶער „מִשְׁנֶה תוֹרָה״. דָאס בּוּךְ הָאט גֶעעֶפֶענְט שָׁפָן׳ס אוֹיגֶען אוּנ עֶר הָאט בַּאלְד דֶערְפוּן

גֶעמֶעלְדֶעט דֶעם קֶענִיג. מִיט חֵשֶׁק הָאט זִיךְ יֹאשִׁיָהוּ גֶעחַאפְּט צוּ דֶער מִשְׁנֵה תּוֹרָה, צוּ דֶער הֵיילִיגֶער צַוָואָה וָואס משֶׁה רַבֵּינוּ הָאט אִיבֶּערגֶעלָאזְט זַיין הַארְטְנֶעקִיג פָאלְק. אוּנ וָואס מֶעהר אַ בְּלֶעטֶעל עֶר הָאט אִיבֶּערגֶעלֵייעֶנְט — אִיז עֶר מֶעהר נִתְפָּעֵל גֶעוָוארֶען פוּן דֶער גְרוֹיסְקֵייט, פוּן דִי עֶרְהוֹיבֶּענֶע גֶעדַאנְקֶען וָואס לִיגֶען אִין יֶעדֶען וָוארְט. אִין יֶעדֶער שׁוּרָה; וִוי מִיט פַייעֶרִיגֶע אוֹתִיוֹת הָאט עֶר דֶערְזֶעהן אוֹיפְגֶעשְׁרִיבֶּען דִינִים אוּנ מִשְׁפָּטִים, וָואס זֶענֶען פוּל מִיט שְׁטְרֶענְגֶען יֹשֶׁר אוּנ מִיט אֱמֶת׳ר מֶענְשֶׁענְלִיעבֶּע. אַזַא סֵפֶר הָאט גֶעמוּזְט בֶּעקוּמֶען אַ מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער זַיין גַאנְצֶען מוֹחַ אוּנ אִיבֶּער זַיינֶע אַלֶע גֶעפִיהלֶע; וִוי מִיט אַייזֶערְנֶע צְוָואנְגֶען אִיז זַיין קָאפּ אוּנ זַיין הַארְץ צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען צוּ אַלֶעסֶען וָואס שְׁטֶעהט דָארְט אוּנ עֶר אִיז בַּיי זִיךְ שְׁטַארְק אַרָאבְּגֶעפַאלֶען וָוען עֶר הָאט זִיךְ דֶערְמָאנְט וִוי וַוייט דָאס פָאלְק אִיז פֶערְקְרָאכֶען אוּנ וָואס פַאר אַ שְׁטְרָאף עֶס מוּז קוּמֶען אוֹיף אִיהם. יֹאשִׁיָהוּ הָאט שְׁטַארְק גֶעטְרוֹיעֶרְט אוּנ צוּרִיסֶען אוֹיף זִיךְ דִי קְלֵיידֶער. נָאר דֶער כֹּהֵן חִלְקִיָהוּ הָאט אִיהם גֶעֶראטְהֶען עֶר זָאל פְרֶעגֶען אַיין עֵצָה בַּיי דֶער נְבִיאָה חוּלְדָה, וָואס אִיז, וִוי עֶס שַׁיינְט, מֶעהר גֶעאַכְטֶעט גֶעוֶועהן צוּם הוֹיף וִוי צְפַנְיָה אָדֶער יִרְמְיָהוּ, וָואס אִיז נָאךְ דֶעמָאלְט נָאר יוּנְג גֶעוֶועהן. דִי נְבִיאָה הָאט גֶעלָאזְט בֶּערוּהִיגֶען דֶעם קֶענִיג אוּנ הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר דַארְף זִיךְ נִיט שְׁרֶעקֶען אוּנ וַוייל עֶר טְהוּט תְּשׁוּבָה וָועט עֶר בְּשָׁלוֹם עֶנְדִיגֶען זַיין מְלוּכָה. אוּנ דֶער עוֹנֶשׁ וָועט עֶרְשְׁט קוּמֶען נָאךְ זַיין טוֹיט. פוּל מִיט טְרוֹיסְט אוּנ הָאפְנוּנְג, הָאט זִיךְ יֹאשִׁיָהוּ גֶענוּמֶען בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי תּוֹרָה, עֶר הָאט זִי נִיט גֶעלָאזְט לִיגֶען אוּנ שִׁימְלֶען אִין אָרוֹן מֶען זָאל זִי נָאר פִיהרֶען אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי לוּחוֹת בַּיי אַ מִלְחָמָה, עֶר הָאט אַכְטוּנְג גֶענֶעבֶּען מֶען זָאל טַאקֶע מְקַיֵים זַיין אַלְדִינְג וָואס זִי הֵייסְט אוּנ כְּדֵי דֶער עוֹלָם זָאל גוּט בֶּעקַאנְט וֶוערֶען מִיט אִיהר הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען צוּנוֹיפְרוּפֶען דָאס גַאנְצֶע פָאלְק, פוּן קְלֵיין בִּיז גְרוֹיס קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט אַלֵיין פָארְגֶעלֵייעֶנְט דִי הֵיילִיגֶע וָוערְטֶער. צוּם סוֹף הָאט עֶר אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען אוֹיף אַ הוֹיךְ קוֹל: „פֶערְשָׁאלְטֶען זָאל וֶוערֶען דֶער וָואס וָועט נִיט אָבְּהִיטֶען דִי תּוֹרָה אוּנ וָועט נִיט טְהוּן וִוי עֶס שְׁטֶעהט אִין אִיהר" אוּנ אַלֶע הָאבֶּען גֶעֶאֶנְטְפֶערְט „אָמֵן". דֶערְנָאךְ הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְצוּרֵייסֶען פוּנ׳ם לַאנְד דֶעם גָאטְצֶענְדִינְסְט אַז עֶס זָאל אֲפִילוּ פוּן אִיהם קֵיין זֵכֶר נִיט בְּלֵייבֶּען: עֶר הָאט צוּשְׁטֶערְט אַלֶע מִזְבְּחוֹת, פֶארְבְּרֶענְט אַלֶע אָבְּגָאטֶער, פֶערְטְרִיבֶּען אַלֶע פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים פוּן דֶער פְרֶעמְד אוּנ דִי כֹּהֲנִים פוּן בֵּית-אֵל, וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶער הוֹיפְּט-פְּלַאץ פַאר עֲבוֹדָה זָרָה, הָאט עֶר נָאר גֶעהן בְּרַחֲמָנוּת

גֶעהֵייסֶען טוֹיטֶען. נָאךְ אִין דֶעם אֵיינֶענֶעם יָאהר הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעקָאנְט
פֶערְזַאמְלֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ מִיט אַ פְרֶעהלִיךְ הַארְץ מַאכֶען פֶּסַח: דֶער בֵּיהמ״ק
אִיז אוֹיפְגֶערֶעכְט גֶעוָוארֶען. דֶער גָאטֶעס־דִיענְסְט פוּן דִי כֹּהֲנִים אוּנ לְוִיִם הָאט
אוֹיף יֶעדֶען גֶעמַאכְט דֶעם בֶּעסְטֶען אַיינְדְרוּק אוּנ דָאס פָאלְק הָאט גֶעזֶעהן אַז זֵיי
הָאבֶּען אַ ווארֶע תּוֹרָה אוּנ מֶאגֶען זִיךְ אוֹיף אִיהר פֶערְלָאזֶען. דֶערִיבֶּער
הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אִין דִי גֶעבָּאטֶע, אַלֵיין אַכְטוּנְג גֶעגֶע־
בֶּען מֶען זָאל חָלִילָה אוֹיף עֶפֶּעס נִיט עוֹבֵר זַיין, אוּנ אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען
דָאס זִיבֶּעטֶע יָאהר הָאבֶּען אַלֶע בַּאלְד פְרַייגֶעלָאזְט דִי יוּדִישֶׁע קְנֶעכְט, ווִי
עֶס שְׁטֶעהט אִין תּוֹרַת משֶׁה, יֶעדֶער הָאט עֶס גֶעטְהוּן מִיט׳ן גַאנְצֶען
הַארְץ אוּנ דִי מְלוּכָה הָאט נִיט בֶּעדַארְפְט קֵיינֶעם דֶערְצוּ נָאטְהֶען.

אֵיינֶע פוּן יִרְמְיָהוּ׳ס עֶרְשְׁטֶע נְבִיאוֹת אִיז גֶעוֶוען אִיבֶּער אַשּׁוּר, וָואס הָאט
גֶעבְּרֶענְט אַ וֶועלְט אוּנ אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוֶוען דִי גְרֶאסְטֶע מְלוּכָה: דֶער נָבִיא הָאט
פָארְאוֹיסְגֶעזֶעהן אַז דָאס לַאנְד מוּז פַאלֶען אוּנ אַיין אַנְדֶערֶע אִיז בַּאשֶׁערְט אוֹיף
דֶעם אָרְט זִיךְ אוֹיפְהוֹיבֶּען—אוּנ דֶער אָנְהוֹיב דֶערְפוּן אִיז טַאקִי גֶעוֶוען אִין יֹאשִׁיָהוּ׳ס
לֶעצְטֶע יָאהרֶען. דֶער מֶלֶךְ פוּן מָדַי, קִיאַקְסֶרִים, אוּנ דֶער מֶלֶךְ פוּן בָּבֶל,
נְבוּפּוֹלְאַסֶר, הָאבֶּען גֶעמַאכְט יַד אַחַת, זֵיי זָאלֶען בֵּיידֶע אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְ־
גֶען גֶעגֶען אַשּׁוּר. דֶער נַייעֶר מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם נְכֹה הָאט אָבֶּער אוֹיךְ
גֶעשַׁארְפְט דִי צֵיין אוֹיף אַשּׁוּר אוּנ אַזוֹי ווִי קִיאַקְסֶרִים אִיז גֶעוֶוען פֶערְ־
נוּמֶען מִיט דֶער מִלְחָמָה וָואס עֶר הָאט גֶעפִיהרְט מִיט׳ן מֶלֶךְ פוּן לִידְיֶען,
אַלְיַאטֶעס, הָאט נְכֹה גֶעמֵיינְט אַז אִיהם וֶועט גֶערָאטְהֶען אַלֵיין זִיךְ אָבְּצוּרֶע־
כֶענֶען מִיט אַשּׁוּר אוּן מִצְרַיִם זָאל וֶוערֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער יוֹרֵשׁ פוּן אַזַא פֶעטֶען פְּגֶר.
דָאס הָאט אָבֶּער נִיט גֶעשְׁמֶעקְט קִיאַקְסֶרִים׳ן אוּנ עֶר הָאט בַּאלְד שָׁלוֹם
גֶעמַאכְט מִיט אַלְיַאטֶעס. אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ בּוּנְד צְווִישֶׁען אַלֶע דְרַיי
מְלָכִים פוּן מָדַי, בָּבֶל אוּן לִידְיֶען, ווַייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אֵיינֶער מִיט׳ן אַנְ־
דֶערְן מְשַׁדֵךְ גֶעוֶוען. אַזוֹי אִיז מֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַשּׁוּר פוּן אַלֶע זַיי־
טֶען אוּנ נְכֹה הָאט זִיךְ צוּגֶערוּקְט צוּם לְבָנוֹן אוּנ הָאט גֶעוָואלְט דוּרְכְ־
גֶעהן דוּרְךְ יְהוּדָה. יֹאשִׁיָהוּ הָאט אִיהם נִיט גֶעלָאזְט, אוּנ אַז נְכֹה הָאט גֶעוָואלְט
מִיט גְווַאלְד אַרַיין, אִיז אַרוֹיס אִין טְהָאל יִזְרְעֶאל בַּיי מְגִדוֹ אַ גְרוֹיסֶע מִלְחָמָה, וָואס
הָאט זִיךְ זֶעהר טְרוֹיעֶריג גֶעעֶנְדִיגְט פַאר׳ן יוּדִישֶׁען חַיִל אוּנ פַאר זֵייעֶר קֶאנִיג, וָואס
אִיז גֶעפַאלֶען שְׁטַארְק פַארְווְאוּנְדֶעט. מִיט אַ גֶעוֵויין הָאט מֶען דֶעם גֶע־
לִיעבְּטֶען מֶלֶךְ אַריינְגֶעבְּרַאכְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, נָאר עֶר אִיז בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען
אוּנ אוֹיף זַיין קֵבֶר אִין גָארְטֶען עֻזָה זֶענֶען גֶעגוּג טְרֶערֶען פֶערְ־

גאָסען געוואָרען. יִרְמְיָהוּ האָט איהם בּעקלאָגט, אוּנ די קִינָה האָט מען אָנגעהויבּען זאָגען אַלֶע יאָהר אין דעם פִינפטען טאָג פוּן דעם טויט, וואס האָט אַרויפגעוואָרפען אַ שוואַרצען דעקטוך אויפ'ן הימעל פוּן יְהוּדָה.

אַכטעס קאַפּיטעל.

די לעצטע מַלְכֵי יְהוּדָה.

(586 — 608 בּיז קריסטוס געבּוּרט. 656 — 678 פאַר'ן חָרְבַּן בַּית שֵׁנִי).

יאשִׁיָהוּ האָט געמיינט אַז דערמיט וואָס ער וועט ניט אַריינלאָזען דעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם וועט ער טהוּן אַ גרויסע טוֹבָה זיין לאַנד. צוּם סוֹף איז דערפוּן אַרויס אַ גרויסע צָרָה: פַּרְעֹה נְכֹה האָט זיך גוּט אָבּגערעכענט מיט יְהוּדָה אוּנ אַז ער האָט די מְלוּכָה זיך אוּנטערוואָרפען האָט ער זיך געווענדעט קיין אֲרָם אוּנ סיריען אוּנ איז געבּליבּען שטעהן אין דער שטאָדט רִבְלָה, נאָך יאשִׁיָהוּ'ס טויט זענען געבּליבּען פוּן צְווייא ווייבּער דריי זיהן אֶלְיָקִים, שַׁלֻּם אוּנ מַתַּנְיָהוּ אוּנ אַזוֹי ווי מען האָט געוואוּסט אַז ער האָט שַׁלֻּם'ן מעהר ליעב געהאַט ווי די אַנדערע קינדער האָט מען איהם געמאַכט פאַר קעניג אוּנ ער איז געזאַלבּט געוואָרען אוּנטער דעם נאָמען יְהוֹאָחָז. נאָר אַזוֹי ווי דער עוֹל פוּן מִצְרַיִם איז שוין דעמעלט געלעגען אויף יְהוּדָה, איז דער נייער יוּדישער מֶלֶךְ געפאָהרען קיין רִבְלָה צוּ בּעגריסען דעם קעניג נְכֹה, נאָר דאָרט האָט מען איהם געפאַנגען אוּנ אַוועקגעפיהרט קיין מִצְרַיִם, וואוּ ער איז געשטאָרבּען, אין זיין גאַנצע מְלוּכָה האָט געדויערט נאָר דריי חֳדָשִׁים. אויפ'ן בּעפעהל פוּן נְכֹה, איז די מְלוּכָה איבּער־געגאַנגען צוּם עלטערן בּרוּדער אֶלְיָקִים, אָדער יְהוֹיָקִים, אוּנ אַזוֹי ווי נְכֹה האָט אַרויפגעלעגט אויפ'ן לאַנד אַ געלד־שטראָף פאַר יאשִׁיָהוּ'ס

עַקְשָׁנוּת, הָאט יְהוֹיָקִים גֶעמוּזְט מִיט גֶעוואַלְד בַּייסֶען גְרוֹיסֶע סוּמֶען פוּנ׳ם פָאלְק, וָואס אִיז גֶעוָוארֶען זֶעהר אָרִים. נָאר אַזַא אָרִימְקֵייט פוּן דֶער קֶעשִׁינֶע אִיז נָאךְ אַ נָאר נִיט גֶעוֶוען דֶעם אָרִימְקַייט פוּנ׳ם הַארְצֶען, וָואס הָאט בַּאלְד אוֹיסְגֶעמֶעקְט אִין גַאנְצֶען יֹאשִׁיָהוּ׳ס מַעֲשִׂים טוֹבִים. דִי צָרוֹת וָואס הָאבֶּען זִיךְ פְּלִיצוּם אוֹיסְגֶעגָאסֶען אוֹיף יְהוּדָה, דִי נוֹיט וָואס מֶען הָאט צוּ אִיהר דֶערְוַוייל קֵיין שׁוּם הִילְף נִיט גֶעזֶעהן, דָאס הָאט בַּאלְד שְׁלַאף גֶעמַאכְט דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה אוּנ דֶער גֶעצֶענְדִיעֶנְסְט הָאט וִוידֶער אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם קָאפּ. פוּן מִצְרַיִם הָאבֶּען דִי יוּדֶען בַּאלְד גֶעגַאשְׁט אַ נַייֶע גֶאטִין נֶ ע י ט (דִי קֶאנִיגִין פוּן הִימֶעל) אוּנ נָאךְ אִיהר הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען דִי אַלְטֶע אָבְּגֶעטֶער אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דֶער הוּנְגֶערִיגֶער מֹלֶךְ מִיט זַיינֶע קְלֵיינֶע קָרְבָּנוֹילֶעךְ פוּן יוּנְגֶע אוּנשׁוּלְדִיגֶע נְפָשׁוֹת׳לֶעךְ. דִי עֶטְלִיכֶע נְבִיאִים וָואס הָאבֶּען זִיךְ דֶערְמֶעלְט אַרוּמְגֶעדְרֶעהְט אִין לַאנְד, יִרְמְיָהוּ, אוּרִיָהוּ, חֲבַקוּק אוּנ יְחֶזְקֵאל, זֶענֶען נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן מִיט זֵייעֶר מוֹסָר עֶפִּיס הֶעלְפֶען, דִי פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען דִי קוּנְץ ווִי אַזוֹי צוּ פַארְדְרֶעהֶען דִי קֶאפּ פוּנ׳ם פְּרָאסְטֶען עוֹלָם. אוּנ אַז אוּרִיָהוּ בֶּן שְׁמַעְיָהוּ פוּן דֶער שְׁטָאדְט קִרְיַת יְעָרִים הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט אַיינְהַאלְטֶען אוּנ אִיז אַרוֹיס מִיט שַׁארְפֶע רֵייד גֶעגֶען דֶער הַנְהָגָה פוּן יְהוּדָה, הָאט עֶר בַּאלד גֶעמוּזְט אַוֶועקְ קֵיין מִצְרַיִם נָאר מֶען אִיז אִיהם נָאכְגֶעלָאפֶען אוּנ צוּרִיק גֶעבְּרַאכְט אוּנ עֶר הָאט מִיט׳ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט פַאר דִי עֶטְלִיכֶע אֱמֶת׳ע ווֶערְטֶער, וָואס עֶר הָאט גֶעוָואלְט מִיט זֵיי אֶפְנֶען דִי אוֹיגֶען פוּן זַיינֶע בְּרִידֶער. יִרְמְיָהוּ הָאט אָבֶּער נִיט גֶעקִיקְט אוֹיפ׳ן בִּיטֶערְן סוֹף פוּן דֶעם נָבִיא אוּנ הָאט זִיךְ פֶעסְט עֶנְטְשְׁלָאסֶען מִלְחָמָה צוּ הַאלְטֶען פַאר׳ן אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען; עֶר הָאט צוּ לִיעבּ דֶעם נִיט חֲתוּנָה גֶעהַאט כְּדֵי עֶר זָאל נִיט זַיין צוּגֶעבּוּנְדֶען צוּ קֵיינֶעם אוּנ זָאל קֶאנֶען דָאס לֶעבֶּען מַפְקִיר זַיין אוּנ אוֹיספִירֶען זַיין הֵיילִיגֶ שְׁלִיחוּת. אַוַדְאי זֶענֶען אִיהם דִי פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים גֶעוָוארֶען שׂוֹנְאִים דַם אוּנ אַז עֶר הָאט אֵיין מָאל אָפֶענְטְלִיךְ גֶערֶעדט גֶעגֶען עֲבוֹדָה־זָרָה, הָאט מֶען אִיהם גֶעוָואלְט פַארְמִשְׁפֶּטן צוּם טוֹיט, נָאר אֲחִיקָם, דֶער זוּהְן פוּן שָׁפָן הַסוֹפֵר, הָאט זִיךְ פַאר אִיהם אָנְגֶענוּמֶען אוּנ עֶר אִיז נִיצוֹל גֶעוָוארֶען.

דֶערְוַוייל אִיז אַשׁוּר גֶעפַאלֶען אוּנְטֶער דִי קְלֶאפּ פוּן קִיאַקְסָרִי׳ס אוּנ נְבוֹפּוֹלַאסַר אוּנ עֶס אִיז מְקוּיָם גֶעוָוארֶען אַלְדִינְג וָואס דִי נְבִיאִים נַחוּם אוּנ צְפַנְיָה הָאבֶּען פָארָאוֹיסְגֶעזָאגְט: דִי מְלָכִים פוּן מָדַי אוּנ בָּבֶל הָאבֶּען צוּגֶענוּמֶען דִי גְרוֹיסֶע הוֹיפְּטשְׁטָאדְט נִינְוֵה אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע לֶאנְדֶער הָאבֶּען זֵיי אַיינְגֶעטְהֵיילְט צְווִישֶׁען זִיךְ. נְכוֹ׳ן דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם אִיז אָבֶּער דִי ווֶעלְט קַארְג גֶעוֶועהן אוּנ עֶס הָאט אִיהם נִיט גֶעשְׁמֶעקְט וָואס בָּבֶל אִיז אַזוֹי גְרוֹיס גֶעוָוארֶען.

דאריבער אז נבופולאסר איז געשטארבען האט נכה געמיינט אז איצט וועט ער קאנען איינשלינגען בבל און איז באלד אנגעפאלען אויף דעם לאנד מיט גרויס חיל. אין כרכמיש איז געוועהן די גרויסע מלחמה, דער יונגער מלך פון בבל נבוכדנצר האט בעוויזען זיין גבורה און נכה האט געכאפט אזא מפלה, וואס ער האט זיך דארויף גאר ניט גערעכט: ער האט גערעכענט אז עס וועט איהם געראטהען ביי יענעם צונעהמען, צום סוף האט ער געמוזט נאך זיינע אבגעבען. פאר די יודען איז דאס אבער געוועהן אגאנצע ישועה, נכה האט אויפגעהערט צו פיהרען וועלטען און האט זיי שוין ווייניגער דערקוטשעט, און יהויקים האט זיך געקאנט אבגעבען מיט הייזער-בויען און מאכען פאר זיך די שאנסטע פאלאצען: ער האט זיך איינגערעדט אז ער איז דער צווייטער שלמה המלך, נאר ניט זיין חכמה, ניט זיינע מעלות האט ער געהאט אין זיך. דער שווייס פון זיינע ברידער איז ביי איהם צו וואלעוועל געוועהן: ער האט געהייסען בענוצען צו דער שווערער ארבייט טאקי זיין אייגען פאלק און ניט אומזיסט זאגט דער נביא חבקוק דארויף אז יעדעס שטיינדעל, יעדעס שפאנדעל שרייעט פון בלוט און פון עולה״.

ירמיהו האט דערוויל ניט געשוויגען און וואו ער האט נאר געקאנט האט ער געזאגט אז דאס אומגליק פון יהודה איז שוין נאהענט און אז גיך וועט דאס פאלק בעשטראפט ווערין פאר זיינע שווערע זינד. די פאלשע כהנים פלעגען אבער בערוהיגען דעם עולם און איהם האבען זיי גערודפט, אז אפילו זיין תלמיד ברוך בן נריה איז ניט זיכער געוועהן מיט'ן לעבען. באלד האט מען פארט אין יהודה פערשטאנען אז ירמיהו'ס ווארטער זענין ניט פונ'ם ווינד. בבל האט זיך זעהר פערגרעסערט, ארם און סיריען האבען זיך אליין אונטערגעגעבען נבוכדנצר'ן און דער מלך פון צור און צידון, אתבעל דער צווייטער, האט אויך געמוזט אנבויגען דעם קאפ. נבוכדנצר האט אבער געהאט אקוק נאר אויף מצרים און האט זיך אנגעהויבען אהין צוצורוקען מיט גרויס חיל. די סכנה איז אין יהודה געווארען גרויס. ווייל פון איין זייט האט בבל געפאדערט מען זאל זיך אונטערגעבען און פון דער אנדערער זייט האט מצרים צוגעזאגט גאלדענע בארג ווען מען וועט ניט צו ליעב טהון און זיך האלטען. ביי אזא טרויעריגער לאגע האט יהויקים גוזר תענית געוועהן און אלע האבען זיך פערזאמעלט קיין ירושלים נאט בעטען ער זאל זיי ווייזען עפיס אוועג. ירמיהו האט זיך בענוצט דערמיט וואס כמעט דאס גאנצע פאלק איז געוועהן אינאיינעם און ער האט געהייסען זיין תלמיד ברוך ער זאל אויפשרייבען אויף פאפיער זיין רעדע פון

צוריק מיט עטליכע יאהר, וואו ער האט נביאות געזאגט פון אשור'ס מפלה. און זאל זי פארלייגענען דעם עולם, כדי מען זאל זעהן אז אלדינג איז טאקי געשעהן. ברוך האט לכתחלה מורא געהאט נאר פון דעסטוועגען האט ער עס געטהון און די זאך האט אנגעמאכט א שטארקען רעש. איינער פון שפן'ס משפחה מכיהו בן גמריהו האט דערפון געגעבען צו וויסען אין הויף אריין און די הויפטלייט האבען באלד געשיקט רופען ברוך'ן ער זאל זיי אויך בעקענט מאכען מיט דער רעדע פונ'ם נביא. דערנאך האט מען די רעדע געבראכט צום קעניג. יהויקים איז דעמעלט גראד געזעסען ביי אפייער און האט זיך געוואַרעמט. איינער פון די הויפטלייט האט געלייענט די רעדע און אז ער האט געענדיגט א בלאטעל האט עס דער קעניג ביי איהם צוגענומען און פארברענט. ביי אזא הארטנאקיגקייט איז גאר קיין וואונדער ניט וואס ירמיהו'ס רעדע האט ניט געהאט די שטארקע פעולה וואס ער האט גערעכענט און ער האט נאך געמוזט זיך בעהאלטען, ווייל יהויקים האט איהם געהייסען הרגנ'ען. פון דעסטוועגען זענען ירמיהו'ס ווערטער גוט אריין אין די קעפ פון עטליכע הויפטלייט, זיי האבען צוגערעדט יהויקים'ן ער זאל זיך אונטערגעבען נבוכדנצר'ן, עס איז געוואַרען א שלום, און ווייל יהויקים איז שוין געוואַרען אבהענגיג פון בבל האט זיך שוין ירמיהו ניט בעדארפט שרעקען און פלעגט זיך רעכנען אונטער'ן שוץ פון נבוכדנצר, וואס האט גאר אנגעקוועלט פון זיין נביאות.

יהויקים האט אבער ביי זיך אין הארצען געהאלטען א שטארקע שנאה צו בבל און אז ער האט נאך בעקומען א וואונק פון מצרים אז מען איז דארט פערטיג ארויסצושפרינגען געגען נבוכדנצר'ן האט ער באלד אויפגעהערט צו צאהלען מס און האט טאקי געמיינט אז עס וועט איהם אזוי גרינג אבלויפען ווייל נבוכדנצר איז געווען פארדרעהט דורך א גרויסע מלחמה מיט צור, וואס האט געדויערט דרייצעהן יאהר. נבוכדנצר האט אבער ניט געוואלט שווייגען און האט דערוויל חרוב געמאכט א סך שטעדט אין יהודה און פונקט דעמעלט איז יהויקים געשטארבען. דאס איז געוועהן דער לעצטער יודישער קעניג וואס איז נאך בעגראבען געוואַרען אין זיין לאנד.

די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו זיין אכטצעניאהריגען זוהן יהויכין אדער יכניהו—כניהו נאר די גאנצע דעה איז געוועהן ביי זיין מוטער נחושתא און עס איז געבליבען אז מען זאל זיך ניט אונטערגעבען נבוכדנצר'ן. דערוויל האט נבוכדנצר שוין געקענט אבטהיילען א גרויסע צאהל פון זיין חיל און זיי שיקען קיין מצרים. ביים וועג האט מען פערוויסט פיעל ערטער אין

יְהוּדָה, נָאר יְהוֹיָכִין הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין יְרוּשָׁלַיִם און דֶערְצוּ נָאךְ גֶעהָאפְט אוֹיף הִילְף פון מִצְרַיִם, דֶערְפַאר הָאט נְבוּכַדְנֶצַר גֶעגֶעבֶּען אַבֶּעפֶעהל מֶען זָאל בֶּעלַאגֶערְן דִי הויפְּט־שְׁטָאדְט פון יְהוּדָה. אומְזִיסְט הָאט יִרְמְיָהוּ נָאךְ אַמָאל גֶעפְּרִיווְט פַארְשְׁטֶעהְן צוּ גֶעבֶּען אַז אַזוֹי אִיז דֶער ווִילֶען פון גָאט און אַז דָאס עַקְשָׁנוּת וֶועט גָארְנִיט הֶעלְפֶען, קֵיינֶער הָאט אִיהְם נִיט גֶעהֶערְט, נָאר אַז דֶער הוּנְגֶער הָאט שְׁטַארְק צוּגֶעפְּרֶעסְט דִי אַיינְוָואהְנֶער פון יְרוּשָׁלַיִם, הָאט זִיךְ יְהוֹיָכִין מִיט דֶער מוּטֶער עֶנְטְשְׁלָאסֶען זִיךְ אוּנְטֶערְצוּגֶעבֶּען נְבוּכַדְנֶצַר'ן און זֶענִין בֵּיידֶע גֶעקוּמֶען אִיהְם בֶּעגְרִיסֶען און מַאכֶען אַשָׁלוֹם. נְבוּכַדְנֶצַר אִיז שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהְן אִין כַּעַס און גָאר אָהְן רַחְמָנוּת הָאט עֶר בַּאלְד גֶעהֵייסֶען אַוֶועקְטְרַייבֶּען קֵיין בָּבֶל דֶעם קֶענִיג מִיט זַיין מוּטֶער, דִי גְרֶעסְטֶע לַייט בִּיז צֶעהְן טוֹיזֶענְד מַאן. אוֹיף דֶער שְׁטָאדְט אַלֵיין הָאט עֶר נָאךְ גֶעלֵייגְט כָּבוֹד, עֶר הָאט נָאר צוּגֶענוּמֶען דָאס גַאנְצֶע גָאלְד און זִילְבֶּער וָואס עֶס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף און אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ. דִי מְלוּכָה אָבֶּער הָאט עֶר נִיט אָנְגֶערִירְט און הָאט גֶעמַאכְט פַאר קֶענִיג יֹאשִׁיָהוּ'ס יוּנְגְסְטֶען זוּהְן מַתַּנְיָה. נְבוּכַדְנֶצַר'ס רֶעכְנוּנְג אִיז טַאקִי גָאר נִיט גֶעוֶועהְן עֶר זָאל אִין גַאנְצֶען צוּשְׁטֶערֶען דָאס לַאנְד יְהוּדָה: עֶר הָאט גֶעוואוּסְט אַז צְווִישֶׁען פִיעל יוּדִישֶׁע גְרוֹיסֶע לַייט, בֶּעזָאנְדֶערְס צְווִישֶׁען דִי קִינְדֶער פון שָׁפָן הַסוֹפֵר, ווִי זַיין זוּהְן אֲחִיקָם און זַיין עֶנִיקֶעל גְדַלְיָהוּ, הָאט עֶר אַסַךְ גוּטֶע פְרַיינְד; עֶס אִיז אִיהְם אוֹיךְ בֶּעקֶענְט גֶעוֶועהְן אַז יִרְמְיָהוּ'ס נְבִיאוֹת גֵעהֶען אַלְץ אוֹיף זַיין גְרוֹיסְקַייט און אַז סוֹף כָּל סוֹף מוּזֶען דִי ווֶערְטֶער פון'ם נָבִיא אָנְגֶענוּמֶען ווֶערֶען בַּיים פָאלְק; עֶר הָאט אוֹיךְ פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אַזאַ ווֵייךְ מֶענְשֶׁעל ווִי מַתַּנְיָה וֶועט זִיךְ פִיהְרֶען רוּהִיג און וֶועט אִיהְם נִיט שְׁטֶערֶען וֶוען עֶר וֶועט ווֶעלֶען אָנְלֶערְנֶען מִצְרַיִם, און דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיךְ נָאר בֶּעגְנִיגְט דֶער מִיט וָואס דֶער נַייעֶר קֶענִיג הָאט אִיהְם צוּגֶעשְׁוָוארֶען אַז עֶר וֶועט זַיין טְרַיי. אַזוֹי אִיז גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֵעהְן דִי מְלוּכָה פון יְהוּדָה און מַתַּנְיָה, וָואס הָאט אָנְגֶענוּמֶען דֶעם נָאמֶען צִדְקִיָהוּ, הָאט אָבְּגֶעהִיט זַיין וָוארְט און בָּבֶל אִיז מִיט אִיהְם גֶעוֶועהְן צוּפְרִידֶען. דָאס ווֵייכְקַייט פון צִדְקִיָהוּ הָאט אָבֶּער גֶעפִיהְרְט דֶערְצוּ אַז דִי „מְיוּחָסִים“ הָאבֶּען ווִידֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּילֶען אֵיין הוֹיפְּט־רָאלֶע, און דִי חֶבְרָה הָאט מֶעהְר גֶעצוֹיגֶען קֵיין מִצְרַיִם. בִּיסְלֶעכְוַויים הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערֶען קוֹלוֹת אַז עֶס אִיז נִיט שֵׁיין פַאר יְהוּדָה צוּ זַיין אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פון בָּבֶל און אַז מֶען קֶען זִיךְ זֶעהְר לַייכְט בֶּעפְרַייעֶן מִיט דֶער הִילְף פון נְכֹה'ס זוּהְן, פְּסַמְטִיךְ דֶעם צְווֵייטֶען, וָואס זָאגְט צוּ צוּשִׁיקֶען זֶעהְר פִיעל חַיִל און כְּלֵי זַיִן. דֶערְוַויל זֶענֶען אוֹיךְ אָנְגֶעקוּמֶען שְׁלִיחִים פון צוֹר און צִידוֹן.

אֱדוֹם, עַמוֹן אוּן מוֹאָב אוּן מֶען הָאט פָארגֶעלֵייגְט צִדְקִיָהוּ'ן עֶר זָאל צוּ־שְׁטֵעהְן צוּ זֵיי אוּן אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען דִי פֶערטְרִיבֶּענֶע יוּדֶען פוּן בָּבֶל גֶעשִׁיקְט בְּרִיעף אַהֵיים אוּן אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער זֵיי זָאלֶען זִיךְ בֶּענוּצֶען מִיט דֶער פְרַייהַייט אוּן אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען בָּבֶל. אַז יִרְמְיָהוּ אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהְר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר בַּאלְד אַוֶועקְגֶעשְׁרִיבֶּען קֵיין בָּבֶל אוּן גֶערָאטְהֶען צוּ זִיצֶען שְׁטִיל, פְלֵייסִיג אַרְבֵּייטֶען, גֶעטְרֵיי זַיין דֶעם לַאנְד אוּן זִיךְ נִיט פֶערְלָאזֶען אוֹיף פַאלְשֶׁע הָאפְנוּנְגֶען; נָאר בַּאלְד הָאט אֵיינֶער שְׁמַעְיָה הַנֶחֱלָמִי פוּן בָּבֶל מוֹדִיעַ גֶעוֶועהְן דֶעם כֹּהֵן צְפַנְיָה בֶּן מַעֲשֵׂיָה אַז יִרְמְיָהוּ אִיז פַאלְשׁ דֶעם פַאטֶערְלַאנְד אוּן אַז עֶר פֶערְדִיענְט דֶערְפַאר דִי גְרֶעסְטֶע שְׁטְרָאף. דָא הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעכַאפְּט דִי צְבוּעַ'קֶעס, דִי פַאלְשֶׁע נְבִיאִים, אוּן זֵיי אִיז לַייכְטֶער גֶעוֶועהְן צוּ פּוֹעֶל'ן בַּיים עוֹלָם, ווַייל זֵיי הָאבֶּען יֶעדֶערֶען אַיינְגֶערֶעדְט אַז מֶען נֶעהְמְט זִיךְ דָא אָן גָאטְס קְרֶיוֶודֶע. אַזוֹי הָאט מֶען גֶעאַרְבֵּייט פוּן אַלֶע זַייטֶען בִּיז צִדְקִיָהוּ הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפ'ן פִירְטֶען יָאהְר אוֹיפְהֶערֶען שִׁיקֶען מַס קֵיין בָּבֶל אוּן עֶפֶענְטְלִיךְ אַרוֹיסְטְרֶעטֶען גֶעגֶען נְבוּכַדְנֶצַר'ן. אֵיין יִרְמְיָהוּ מִיט זַיינֶע גֶעצֵעהלְטֶע גוּטֶע פְרַיינְד הָאט בֶּעוֵויינְט דֶעם אוּמְגְלִיקְלִיכֶען שְׁרִיט וָואס דֶער וֵוייכְהֶערְצִיגֶער קֶענִיג הָאט גֶעמַאכְט; אַלֶע אִיבְּרִיגֶע זַיינֶען אָבֶּער גֶעוֶוען דֶערְפוּן שְׁטַארְק צוּ־פְרִידֶען, וֶוער שְׁמִיסְט אַז עֶס זַיינֶען אַוֶועק כִּמְעַט צְוֵויי יָאהְר אוּן נְבוּכַדְנֶצַר הָאט זִיךְ נִיט גֶערִיהְרְט — אִיז אִין יְרוּשָׁלַיִם גֶעוֶוען שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן.

דִי אֵייגֶענֶע פְרֵייד, נָאר אַבִּיסֶעלֶע בֶּעהַאלְטֶען, הָאט אוֹיךְ גֶעהֶערְשְׁט צְוִוישֶׁען דִי פֶערְטְרִיבֶּענֶע יוּדֶען אִין בָּבֶל; דָארְט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפוּנֶען צְוֵוי פַאלְשֶׁע נְבִיאִים, אַחְאָב אוּן צִדְקִיָהוּ, וָואס הָאבֶּען אַיינְגֶערֶעדְט דֶעם עוֹלָם אַז אָט־אָט וֶוערְט אַ תֵל פוּן בָּבֶל אוּן זֵיי וֶועלֶען צוּרִיקְגֶעהֶן קֵיין יְהוּדָה. וֶוער וֵוייסְט צוּ וָואס אַזֶעלְכֶע הָאפְנוּנְגֶען וָואלְטֶען גֶעוֶוען גֶעפִיהְרְט דִי פֶערְטְרִיבֶּענֶע, וָואס הָאבֶּען דַוְקָא נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען אִין גָלוּת אוּן וָואס וָואלְטֶען עֶרְשְׁט מִיט זֵייעֶר אוּנְדַאנְקְבַּארְקַייט עֶרְשְׁט רֶעכְט אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט אִין כַּעַס דִי וָואס הָאבֶּען זֵיי בֶּעשִׁיצְט, נָאר, צוּם גְלִיק, אִיז אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען טַאקִי צְוִוישֶׁען זֵיי אַ נָבִיא, יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן, וָואס אִיז אוֹיךְ אִינְאֵיינֶעם מִיט יְהוֹיָקִים'ן פַארְטְרִיבֶּען גֶעוָוארֶען אוּן הָאט זִיךְ מִיט זַיין מִשְׁפָּחָה בֶּעזֶעצְט אִין דֶער שְׁטָאדְט תֵּל־אָבִיב, וואו אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּען גֶעלֶעבְט גַאנְץ פְרֵיי אוּן כִּמְעַט נִיט גֶע־פִיהְלְט אוֹיף זִיךְ קֵיין עוֹל. אַז דֶער הֵיילִיגֶער גַייסְט הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פוּן אִיהְם אַרוֹיס צוּ רֵיידֶען, הָאט עֶר בַּאלְד זִיךְ גֶענוּמֶען שְׁטְרָאפֶען דֶעם עוֹלָם וָואס לָאזְט זִיךְ אָבְּנַארֶען פוּן דִי פַאלְשֶׁע נְבִיאִים; עֶר הָאט גֶעמוּזְט גֶענוּג צָרוֹת אוֹיסְשְׁטֵעהְן

בִּיז זַיינֶע רֵייד זַיינֶען אָנְגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶען און מֶען הָאט אִיהְם אָנְגֶעהוֹיבֶּען גְלוֹיבֶּען.

נְבוּכַדְנֶצַר הָאט דֶערְוַוייל נִיט פֶערְגֶעסֶען אַז מֶען דַארְף זִיךְ אָבְּרֶעכְנֶען מִיט צִדְקִיָהוּ'ן דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט עוֹבֵר שְׁבוּעָה גֶעוֶועהְן. מִיט אַ גְרוֹיס חַיִל הָאט עֶר זִיךְ צוּגֶערוּקְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם און אַלֶע קְלֵיינֶע פֶעלְקֶער, וִוי עַמוֹן און אֱדוֹם, וָואס הָאבֶּען פְרִיהֶער צוּגֶערֶעדְט דִי יוּדֶען צוּם אוּמְגְלִיק, הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען. דֶער מֶלֶךְ פוּן צוֹר הָאט נִיט גֶעקֶענְט הֶעלְפֶען יְהוּדָה, וַוייל עֶר הָאט אַלֵיין גֶעמוּזְט מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט בָּבֶל און זִיךְ אִין זִין הָאבֶּען, און אַזוֹי אִיז פוּנְקְט אוּם עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת בֶּעלֶעגֶערְט גֶעוָוארֶען יְרוּשָׁלַיִם. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט יִרְמְיָהוּ גֶעגֶעבֶּען אַיין עֵצָה מֶען זָאל בֶּעפְרַייעֶן אַלֶע יוּדִישֶׁע קְנֶעכְט און דֶערְוַוייל זַיינֶען צוּגֶעקוּמֶען פִיעל מֶענְשֶׁען וָואס הָאבֶּען בֶּעשִׁיצְט דִי שְׁטָאדְט וָואס אִיז גֶעוֶועהְן פֶערְזָארְגְט מִיט גֶענוּג עֶסֶענְוַוארְג און גֶעטְרַאנְק, חָאטְשִׁי דִי צָאהְל פוּן דִי אַיינְוָואהְנֶער הָאט זִיךְ שְׁטַארְק פֶערְגְרֶעסֶערְט, וַוייל פוּן אַלֶע קְלֶענֶערֶע שְׁטֶעדְט אִיז מֶען אַהִין עֶנְטְלָאפֶען. אַ קַיילֶעכְדִיג יָאהְר אִיז אַזוֹי אַוֶועק און נְבוּכַדְנֶצַר הָאט גָאר נִיט גֶעקֶענְט מַאכֶען. פְּלוּצוּם הָאט דֶער מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם חָפְרַע צוּגֶעשִׁיקְט חַיִל און דֶער שׂוֹנֵא הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען. דָא אִיז עֶרְשְׁט גֶעוָוארֶען אַ נַייעֶ שִׂמְחָה אוֹיף אַלֶע, מֶען הָאט שׁוֹין פַארְגֶעסֶען אַז מֶען אִיז נָאךְ נִיט בֶּעוָוארֶענְט, דִי פֶערְבָּארְגֶענֶע מִדּוֹת הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען און דִי בֶּעפְרַייעֶטֶע קְנֶעכְט הָאט מֶען ווידֶער אַיינְגֶעשְׁפַּאנְט אִין דֶער שְׁוֶוערֶער אַרְבַּייט. יִרְמְיָהוּ הָאט דַארוֹיף שְׁטַארְק גֶעשְׁרִיעֶן און נָאךְ אַמָאהְל דֶערְמָאנְט אָן גָאטְ'ס שְׁטְרָאף און אַז צִדְקִיָהוּ הָאט אִיהְם גֶעלָאזְט בֶּעטֶען דוּרְךְ דֶעם כֹּהֵן צְפַנְיָה בֶּן מַעֲשֵׂיָה עֶר זָאל מִתְפַּלֵל זַיין אַז יְהוּדָה זָאל גוֹבֵר זַיין אִין דֶער מִלְחָמָה מִיט בָּבֶל, הָאט עֶר מִיט כַּעַס גֶעעֶנְטְפֶערְט אַז אֲפִילוּ וֶוען דָאס גַאנְצֶע חַיִל פוּנ'ם שׂוֹנֵא זָאל אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט וֶוערֶען און עֶס זָאלֶען נָאר בְּלַייבֶּען עֶטְלִיכֶע גֶעשְׁטָאכֶענֶע פוּן זֵיי וֶועלֶען זֵיי נָאךְ הָאבֶּען גֶענוּג כֹּחַ פַארְבְּרֶענֶען דִי שְׁטָאדְט. אַזַא תְּשׁוּבָה הָאט דֶעם נָבִיא גֶעמַאכְט נָאךְ מֶעהְר שׂוֹנְאִים און מֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען זוּכֶען צוּ אִיהְם. אַיין מָאהְל הָאט זִיךְ יִרְמְיָהוּ גֶעלָאזְט גֶעהְן קֵיין עֲנָתוֹת, וואוּ עֶר אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען, אִיז מֶען אוֹיף אִיהְם אָנְגֶעפַאלֶען. מֶען הָאט אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז עֶר אִיז אַ שְׁפִּיאָן פוּן נְבוּכַדְנֶצַר'ס זַייט און מֶען הָאט אִיהְם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אִין דִי הֶענְד פוּן יְהוֹנָתָן הַסוֹפֵר, וָואס אִיז גֶעוֶועזֶען בֶּעקֶענְט פַאר זֶעהְר אַ שְׁלֶעכְטֶען מֶענְשׁ. דֶערְהַרְגֶ'עֶן אִיהְם הָאט מֶען מוֹרָא גֶעהַאט און דַארִיבֶּער הָאט מֶען אִיהְם אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין אַ פִינְסְטֶערְן שְׁטִינְקֶענְדִיגֶען גְרוּבּ וואוּ מֶען הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר

וועט אליין דערגעהן. דער היילינער גייסט האט אבער געשטארקט דעם נביא; מיט אכח פון אריז האט ער איבערגעטראגען די שרעקליכע צרות און זיינע קרעכצען און וויטאגען האבען זיך אויסגעדריקט אין זיין בעריהמט קלאג־ליד „אני הגבר“, וואס וועט עביג דיענען פאר א טרייסט פיר אלע אומגליקליכע און געפאלענע.

באלד האבען זיך ווידער די איינוואהנער פון ירושלים געקענט איבערצייגען אז ירמיהו׳ס רייד זיינען אמת און אז זייער שמחה איז צו א קורצע געוועהן. נבוכדנצר האט געמאכט א תל פון חיל פון מצרים און האט ווידער בעלאגערט ירושלים. דעמאלט האט צדקיהו געהייסען איבערפיהרען ירמיהו׳ן צו זיך אין הויף אריין און האט איהם דארט געהאלטען. חאטשי פריי איז ער נאך ניט געוועהן, פלעגען צו איהם פארט קומען מענשען און ער פלעגט ווי פריהער זאגען אז דער סוף פון יהודה איז שוין גאר נאהענט. דערוויל האט זיך אין שטאדט אנגעהויבען שטארק פיהלען דער הונגער, מענשען זיינען געפאלען אין די גאסען, קינדער זיינען אויסגעגאנגען פאר דארשט, ברויט איז געווארען טהייערער פון גאלד און געפעהרליכע קראנקהייטען האבען נאך צום איבעריגען דערשלאגען דעם קאפ. ירמיהו האט ניט געקענט צוזעהן דעם רחמנות און האט אנגעהויבען שרייען אז ווער עס וויל זיך ראטעווען זאל זיך בעסער אליין איבערגעבען דעם שונא אין די הענד אריין. דאס האט פערדראסען די הויפטלייט וואס האבען בעסער געוואלט די מלחמה זאל מעהר געדויערן און זיי האבען ירמיהו׳ן אריינגעווארפען אין א גרוב וואס איז געוועזען פול מיט בלאטע. איינער פון צדקיהו׳ס דיענער עבד מלך האט איהם קוים ארויסגעשלעפט, נאר ער האט ניט געקוקט דארויף און האט ווייטער געשריען אז נבוכדנצר מוז איינגעהמען יהודה און דעם קעניג אליין האט ער געראטהען ער זאל בעסער מיט׳ן פרייען ווילען ארויסגעהן צום מלך פון בבל, וועט איהם קיין האר ניט געקרימט ווערען. צדקיהו איז אבער געוועזען צו שוואך און האט ניט געקענט זיך ענטשליסען צו פאלגען דעם נביא.

אזוי איז אוועקגעגאנגען אנדערהאלבען יאהר זייט דאס חיל פון בבל האט ארומגערינגעלט ירושלים. דאס פאלק האט זיך געהאלטען ווי לאנג עס האט נאר געקענט; דעם ניינטען תמוז האט זיך אבער דער הונגער אזוי גע־געבען אנצוהערען אז מענשען זיינען געפאלען ווי שטרוי און דעמאלט איז דעם שונא געראטען זיך אריינצוכאפען אין דער בעפעסטיגטער שטאדט. נבוכדנצר אליין איז געשטאנען אין רבלה, אין ארם, ווייל פון דארט האט ער געקענט

אַבְּטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוֹיף צוֹר אוּנ אוֹיף יְהוּדָה, נָאר זַיינֶע שְׁלִיחִים אוּנ בֶּעזוֹנְדֶערְס די קְלֵיינֶע פֶּאלְקֶער וָואס זֶענְען צוּ אִיהם צוּגֶעשְׁטַאנֶען, ווִי אֱדוֹם, עַמּוֹן אוּנ מוֹאָב. הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן די יוּדֶען, גֶעהַרְגֶעט, גֶערַאבֶּעוֶועט אוּנ פֶערְאוּנְרֵיינִיגְט זֵייעֶרֶע אַלֶע הֵיילִיגְקֵייטֶען. צִדְקִיָּהוּ אוּנ אַ טְהֵייל פוּן זַיינֶע הוֹיפְטְלַייט זֶענְען עֶנְטְלָאפֶען דוּרְךְ אַ בֶּעהַאלְטֶענֶעם גַאנְג אוּנְטֶער דֶער עֶרְד אוּנ הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַרִיבֶּער דֶעם יַרְדֵן, נָאר מֶען הָאט זֵיי גֶעחַאפְּט אוּנ אַוֶועקְגֶעפִירְט קֵיין רִבְלָה. אַזוֹי הָאט מֶען אוֹיךְ אַוֶועקְגֶעפִירְט קֵיין רָמָה, וואו מֶען הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַלֶע יוּדֶען, דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל שְׂרָיָה, דֶעם כֹּהֵן צְפַנְיָה אוּנ אוֹיךְ יִרְמְיָהוּ, נָאר דֶעם נָבִיא הָאט מֶען בֶּעסֶער בֶּעהַאנְדֶעלְט, וַוייל מֶען הָאט גֶעווּאוּסְט אַז עֶר אִיז נִיט קֵיין גֶעגְנֶער. נְבוּכַדְנֶצַר הָאט זִיךְ נוֹקֵם גֶעוֶועהן אִין צִדְקִיָּהוּ: עֶר הָאט גֶענוּמְט שְׁטֶעהן דֶערְבַּיי וֶוען מֶען הָאט גֶעטֵייט זַיינֶע קִינְדֶער אוּנ דֶער נָאךְ הָאט מֶען אִיהם אוֹיסְגֶעשְׁטָאכֶען די אוֹיגֶען אוּנ בְּלִינְדֶערְהֵייט אַוֶועקְגֶעפִירְט קֵיין בָּבֶל. וואוּ עֶר אִיז בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען. נְבוּכַדְנֶצַר'ס צָארְן אִיז אוֹיךְ אוֹיסְגֶעגָאסֶען גֶעוָוארֶען אוֹיף דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן יְהוּדָה, עֶס אִיז בַּיי אִיהם עִבְלִיבֶּען עֶר זָאל זִי אִין גַאנְצֶען אָבְּמֶעקֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט זַיין הוֹיפְּטְמַאן נְבוּזַרְאֲדָן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ בְּרִיָּה אוֹיף אַ זֶעלְכֶע זַאכֶען. עֶר הָאט לַאנְג נִיט עֶטְרַאכְט, דֶערְצוּ הָאבֶּען נָאךְ די אַלְטֶע שׂוֹנְאִים, די אֲדוֹמִים, אוֹיךְ אוּנְטֶער־גֶעלֶעגְט אַ קְנֵייטֶעל אוּנ דֶעם צֶעהְנְטֶען אָב הָאט יְרוּשָׁלַיִם גֶעבְּרֶענְט פוּן אַלֶע זַייטֶען אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען דֶער חָרְבָּן, וָואס יִרְמְיָהוּ אוּנ זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען אִיהם מִיט פַייעֶרִיגֶע וָוערְטֶער בֶּעוֵויינְט אִין די „קִינוֹת״, אִין די בֶּערִיהמְטֶע קְלָאג־לִיעדֶער, וָואס מִיט זֵיי בֶּעוֵויינֶען מִיר אוּנְזֶערֶע אַלְטֶע מַכּוֹת אוּנ פְרִישֶׁע ווּאוּנְדֶען.... דָאס זֶענְען די „אֵיכָה׳ס״ וָואס נָאךְ בִּיז אִיצְט גֶעפִינֶען מִיר אִין זֵיי הֵייסֶע טְרֶערֶען פוּן אוֹיגֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט זַאט אָנְקוּקֶען אִין די לֶעצְטֶע חֳרָבוֹת פוּן דֶער הֵיילִיגֶער שְׁטָאדְט, פְּרִישׁ בְּלוּט פוּן הָארְצֶער וָואס זֶענְען זִיךְ צוּזַאגֶענְען פַאר לִיעבֶּע צוּם אוּמְגְלִיקְלִיךְ פָאלְק....

פוּן די מֶענְשֶׁען, וָואס, זֶענְען אַנְטְלָאפֶען מִיט צִדְקִיָּהוּ׳ן אוּנ מֶען הָאט זֵיי נִיט גֶעחַאפְּט, אִיז אַזוֹי גֶעוָוארֶען תֵּל. דֶער גְרֶעסְטֶער טְהֵייל פוּן זֵיי וָואס הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט קֵיין צוֹר אָדֶער מִצְרַיִם, הָאט גֶעמוּזְט דוּרְכְגֶעהן דוּרְךְ אֱדוֹם אוּנ די אֲדוֹמִים הָאבֶּען זֵיי פָּשׁוּט דֶערְהַרְגֶעט אָדֶער אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען קֵיין בָּבֶל. נָאר עֶטְלִיכֶע אוּנ מִיט זֵיי אוֹיךְ צִדְקִיָּהוּ׳ס אַקְרוֹב. יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה, אִיז גֶערָאטְהֶען זִיךְ אַרִיבֶּערְחַאפֶּען קֵיין עַמּוֹן אוּנ דֶער קֶענִיג בַּעֲלִיס הָאט זֵיי גֶעשִׁיצְט. דֶער־פַאר הָאבֶּען די אִיבְּרִיגֶע, אוּנ מִיט זֵיי יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ

בְּלייבֶּען אִין יְהוּדָה אוּנ וִוי אַזוֹי נָאך וֶועט פִירֶען אַזוֹי זָאל זַיין. שְׁרֶעקְלִיךְ אִיז גֶעוֶועהן זֵייעֶר לַאגֶע: זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט בֶּעהַאלְטֶען אִין הַיילֶען. צְווִישֶׁען שְׁטֵיינֶער זֵיי הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט פַאר דֶער לִיכְטִיגֶער שַׁיין אוּנ קְרַאנְק פַאר הוּנְגֶער אוּנ דָארְשְׁט הָאבֶּען זֵיי גֶעוַוארְט אוֹיף עֶפֶּעס אַ יְשׁוּעָה.

בַּאלְד הָאט אוֹיךְ אַ שַׁיין גֶעטְהוּן אַ קְלֵיינֶע הָאפְנוּנְג. נְבוּכַדְנֶצַר אִיז נָאר קָאוּ גֶעוֶועהן אוֹיפְ'ן קֶאנִיג פוּן יְהוּדָה. וָואס הָאט גֶעבְּרָאכֶען זַיין וָוארְט דָאס לַאנְד אָבֶּער הָאט עֶר גֶעוָואלְט זָאל בְּלַייבֶּען אוּנ זַיין בַּיי אִיהם אַ שְׁמִירָה פַאר מִצְרַיִם. דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַז דִי מְלוּכָה זָאל זִיךְ פִירֶען נִיט דוּרְךְ אַ קֶאנִיג, נָאר דוּרְךְ אַ הוֹיפְּטְמַאן, אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען דֶערְצוּ גְדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם פוּן שָׁפָן הַסּוֹפֵר'ס מִשְׁפָּחָה, וָואס אִין זֵייעֶר גֶעטְרַיי־שַׁאפְט הָאט עֶר גֶעגְלֵייבְּט. דִי אַלֶע יוּדֶען, וָואס מֶען הָאט גֶעבְּרַאכְט קֵיין רָמָה, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען פָארְטִירֶען, אוּנ דִי רוּהִיגֶע מֶענְשֶׁען וָואס ווִילֶען בְּלַייבֶּען אוֹיף זֵייעֶר עֶרְד אוּנ מֶען דַארְף פַאר זֵיי נִיט קֵיין מוֹרָא הָאבֶּען, הָאט עֶר גֶעשֶׁענְקְט פְרַייהֵייט. יִרְמְיָהוּ'ן הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר אַ יוֹעֵץ בַּיי גְדַלְיָה אוּנ פַאר דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אִיז בֶּעשְׁטִימְט גֶעוָוארֶען מִצְפָּה. דֶעם נָבִיא אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן זִיךְ אָבְּצוּשֵׁיידֶען פוּן דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע, וָואס אוֹיף זֵיי אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל פֶערְטְרִיבֶּען צוּ ווֶערֶען; עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז זַיין אָרְט אִיז צְווִישֶׁען דִי גֶעיָאגְטֶע אוּנ גֶעשְׁלָאגֶענֶע. אַז אִין גָלוּת וֶועט עֶר קֶענֶען שְׁטַארְקֶען דִי גֶעפַאלֶענֶע, אַז דָארְט וֶועלֶען זַיינֶע רֶעד נֶאטְהִיגֶער זַיין. נָאר עֶר הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען ווייל אַזוֹי אִיז גֶעוֶועהן דֶער ווִילֶען פוּן גָאט. קוֹים אִיז שְׁטִיל גֶעוָוארֶען אִין לַאנְד, הָאט יֶעדֶער גֶעקָאנְט אַרוֹיסְגֶעהן ווִי שָׁאן אוּנ פַיין גְדַלְיָה פִירְט דִי מְלוּכָה. פוּן אַלֶע זַייטֶען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי יוּדֶען צוּרִיקְצוּקוּמֶען. יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ מִיט זַיינֶע לַייט אִיז בַּאלְד אַרוֹיס פוּן זַיין בֶּעהֶעלְטֶענִישׁ, אוּנ אֲפִילוּ יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אִיז אוֹיךְ צוּרִיקְגֶעקוּמֶען, ווייל גְדַלְיָה הָאט אוּמֶעדוּם גֶעגֶעבֶּען צוּ ווִיסֶען אַז וֶוער עֶס ווִיל רוּהִיג לֶעבֶּען אִין יְהוּדָה דַארְף קֵיין מוֹרָא נִיט הָאבֶּען פַאר דִי פְרִיהֶרִיגֶע חֲטָאִים. אַזוֹי זֶענֶען זִיךְ אַוֶועקְגֶענַאנְגֶען הִיבְּשֶׁע עֶטְלִיכֶע יָאהר, אוּנ גְדַלְיָה הָאט אוֹיךְ גֶעוָוארְנְט פַאר דֶער אֱמוּנָה, אוּנ אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ קְלֵיינֶעם מִשְׁכָּן אִין מִצְפָּה, אוּנ בַּיי יָמִים טוֹבִים פְלֶעגְט דֶער גָאטֶעסְדִיעֶנְסְט ווייטֶער צוּנוֹיפְנֶעהמֶען אִין אֵיין פוּנְקְט אַלֶע אַיינְווָאהנֶער פוּן יְהוּדָה. גְדַלְיָה הָאט אָבֶּער נִיט גֶעוואוּסְט אַז צְווִישֶׁען זַיינֶע אֵיינֶענֶע לַייט הָאט עֶר אַ שׂוֹנֵא אוֹיפְ'ן לֶעבֶּען. דָאס אִיז גֶעוֶועהן יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה. וָואס הָאט זִיךְ אִיבֶּערְגֶענוֹמֶען מִיט זַיין יִחוּס, ווייל עֶר

קומט אַרוים פון דער קאָניגליכער משפחה. אַוודאי האָט איהם פערדראָסען פאַרוואָס דאָס לאַנד געפינט זיך אין די הענד פון גדליה. ער האָט אָבגעוואַרט אַ צייט אונ אַז גדליה האָט איהם אַ מאָהל פאַרבעטען צו זיך אויף מיטאָג, איז ער מיט זיינע לייט אָנגעפאַלען אויף איהם אונ האָט איהם, ווי אויך אַלע יודען פון מצפה, דערהרגעט. דאָס איינענע האָט ער געטהון אויפ'ן אַנדערען טאָג מיט אַכטציג מענשען, וואָס זענען געקומען פון שכם, שילה אונ שמרון אויף יום טוב אין משכן אַריין, אונ נאָר צעהן פון זיי, וואָס האָבען איהם צוגעזאָגט אָנצואווייזען וואו זייערע אוצרות זיינען אין פעלד בע־גראָבען, זענען ניצול געוואָרען. ער איז באַלד אַוועק מיט'ן ביסעל יודען וואָס איז איבערגעבליעבען, קיין עמון, אונ האָט מיט זיך מיטגעשלעפט ירמיהו'ן מיט זיין תלמיד ברוך בן נריה. אַז יוחנן בן קרח אונ דיא איבעריגע הויפטלייט זענען דערפון געוואָהר געוואָרען, זענען זיי נאָכגעלאָפען דעם רוצח אונ ביי אַ טייך געבען גבעון איז אַרויס צווישען זייא אַ מלחמה. אַלע וואָס ישמעאל האָט זיי מיט געוואַלד אַוועקגעפיהרט. זענען באַלד איבערגע־גאַנגען אויף יוחנן'ס זייט אונ ישמעאל איז מיט אַכט מענשען אַריבער דעם ירדן. זיין סוף איז ניט בעקאַנט. נאָר דער זכר פון גדליה לעבט נאָך עד היום. אונ אויף אַביג איז "צום גדליה" בעשטימט געוואָרען פאַר אַ פאַסט־טאָג ביי יודען.

דאָ האָט זיך ווידער אָנגעהויבען אַ ביטערע צייט, אונ מען האָט זיך שטאַרק געשראָקען פאַר נבוכדנצר'ס נקמה ווען ער וועט געוואָהר ווערען פון גדליה'ס טויט. אונ ווען ער וועט נאָר ניט קאָנען מאַכען קיין חילוק צווישען געהרגעטע אונ אומגעברעכטע. עס איז געבליעבען כמעט ביי אַלע מען זאָל בעסער בעצייטענס אַנטלויפען קיין מצרים. נאָר אַ קליינער טהייל האָט גע־האַלטען מיט ברוך בן נריה. וואָס האָט געדרינגען אַז עס איז גלייכער צו בלייבען אין דערהיים. אויסגלייכען זיך איז שווער געוועהן, אונ דאַריבער האָבען זיך אַלע געווענדעט צו ירמיהו ער זאָל זאָגען זיין מיינונג אונ האָבען געשוואָרען אַז זיי וועלען איהם פאָלגען. צעהן טאָג האָט דער נביא פער־בראַכט אין תפלות אונ נאָכדענקען וואָס פאַר איין עצה צו געבען זיין פאָלק. נאָר אין דער צייט האָבען די וואָס האָבען געהאַלטען מיט מצרים איבער־געשפאַרט די איבריגע אונ אַז ירמיהו איז אַרויס מיט זיין תשובה, מען זאָל זיך ניט דערוואגען צו ריהרען פונ'ם לאַנד, האָט מען איהם ניט געוואָלט הערען אונ מען האָט זיך שוין געלאָזט אין וועג אַריין. ירמיהו אונ ברוך

האָבּען אויך גענומען מיטגעהן. ווייל עס איז כמעט קיינער ניט געבּליעבּען, זיי האָבּען זיך אַזוי צונעשלאָגען קיין תּחפּנחס; דאָרט אונ אויך אין די שטאָדט נוף אונ פּתרוס האָבּען זיי געפונען פיעל יודישע משפּחות וואָס זענען צוהין פריהער אַרוים. דער קאָניג חפרע האָט זיי פריינדליך אויפגע-נומען אונ נאָך טויזענד יאָהר האָט מען געזעהן אַ שאָנע פּעראָנדערונג. מצרים איז שוין מעהר ניט געוועזען דאָס שלעכטע אומבּערהמנותדיגע לאַנד פאַר די יודען. די יודען זענען שוין אָבּער אויך מעהר ניט געוועזען די איינגע ווי אַ מאָהל. דעמעלט זענען זיי אַרוים יונג אונ שטאַרק, פול מיט מוטה אונ האָפנונג, אונ אַצונד זענען זיי צוריקגעקומען פערוואָגעלט פאַרוויסט קראַנק, צובּראָכען, אָהן אַ שום ציעל פאַר די אויגען.

ניט בּעסער איז געווען די עטליכע וואָס זענען געבּליעבּען אין יהודה. ניך איז געקומען נאָך אַ מאָהל נבוזראדן אונ האָט אַוועקגעפיהרט קיין בּבל די לעצטע זיבּען הונדערט פינף אונ פירציג יודען אונ די אומשולדיגע האָבּען גענומען אָבּקומען פאַר פרעמדע זינד. אין מצרים האָט ירמיהו ווייטער געהאַט צו טהון מיט זיינע אומגליקליכע בּרידער דערפאַר וואָס זיי האָבּען זיך בּאַלד געכאַפט צו די עבודה-זרות אונ זיך געלאָזט נאַרען מיט פאַלשע האָפנונגען. זיי האָבּען זיך אַלץ איינגערעדט אַז דער קאָניג חפרע וועט גובר זיין נבוכדנעצר'ן אונ וועט פון זייערטוועגען אָבּגעהמען צוריק יהודה. די צייט האָט אָבער בּעוויזען אַז ירמיהו האָט רעכט געהאַט ווען ער האָט געזאָגט אַז חפרע וועט חאַפּען דעם איינענעם פסק וואָס צדקיהו: אַז נבוכדנעצר האָט געווינען די מלחמה בּיי קירעני אונ דאָס תהיל פון מצרים האָט שטאַרק געליטען. איז אַרויסגעשפּרונגען איינער פונ'ם פּראָסטען פאָלק אמסיס אונ האָט דער-הרגעט חפרע אונ איבּערגענומען די מלוכה. דער נייער קאָניג האָט אָבּער נאָר ניט געוואָלט קענען די יודען אונ זענען זיי געבּליבּען נאָר בּיי פוסטע חלומות.

מיט אַ שרעקליכען ווייטאג אין האַרצען האָט דער אַלטער ירמיהו גע-מוזט צוזוקען ווי זיין פאָלק איז בּלינד אונ האַרטנאַקיג, נאָר פון דעסטוועגען איז זיין מיח ניט אין גאַנצען פערפאַלען געוואָרען: דאָס, וואָס ער האָט פאַרזייעט מיט טרעהרען אין יהודה אונ מצרים. איז אויפגעוואַקסען גאַנץ ווייט אין בּבל אונ שפּעטער זענען אויך פאַרטיג געוואָרען זיסע פּירות.

דֶער גָלוּת בָּבֶל אוּנ דֶער בַּיִת שֵׁנִי .

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל .

דֶער גָלוּת בָּבֶל .

(533—586 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט . 603—656 פַארְ'ן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

.פוּן צָרוֹת שְׁטַארְבְּט מֶען נִיט׳ — זָאגְט דִי וֶועלְט . אוּנ דָאס וֶוארְטֶעל קוּמְט אוֹיס אִין דֶעם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען נִיט אַזוֹי גְלַייך וִוי אֱמֶת . מֶען דַארְף באַכְט זִיך , נִיט קֵיין אָרְגֶערֶען סוֹף . וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארֶען פוּן דִי יוּדֶען ' וָואס זֵייעֶר צָאהל אִיז אִין דָוִד הַמֶּלֶךְ'ס צַייט גֶעוֶועהן מֶעהר פוּן פִיער מִילְיָאן אוּנ אַצוּנְד אִיז פוּן זֵיי אִין בָּבֶל אִין נַאנְצֶען גֶעבְּלִיעבֶּען קוּים הוּנְדֶערְט טוֹי־וֶענְד , פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶען זֵיי נִיט פֶערְלָאהרֶען גֶעגַאנְגֶען , אוּנ זֵייעֶר מַזָל הָאט נָאךְ נִיט אֵיין מָאל גֶעשַׁיינְט .

נְבוּכַדְנֶצַר אִיז גֶעוֶועהן פוּן דִי אַכְזָרִים וָואס הָאבֶּען לִיעבּ צוּ פֶערְנִיכְטֶען דֶעם שׂוֹנֵא , וֶוען עֶר פַאלְט אַרַיין צוּ אִיהם אִין דִי הֶאנְד , עֶר הָאט בֶּעהַאנְ־דֶעלְט דִי יוּדֶען מִיט חֶסֶד , אוּנ אַזוֹי וִוי עֶר הָאט גֶעוָואלְט פַארְגְרֶעסֶערן דִי שְׁטָאדְט בָּבֶל , הָאט עֶר זֵיי גֶעשֶׁענְקְט פְרַייהַייט , דִי כַּאלְדֶעאִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע (לָשׁוֹן אֲרַמִי) הָאבֶּען זֵיי גֶעקֶענְט פוּן פְרִיהֶער , אוּנ אַזוֹי הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעלֶעבְּט רוּהִיג , גֶעפִיהרְט זִיךְ פוּנְקְט וִוי אִין דֶערְהֵיים ; עֶר הָאט זֵיי אֲפִילוּ עֶרְלוֹיבְּט צוּ הָאבֶּען זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע קְנֶעכְט פוּן דִי כְּנַעֲנִים , וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר הַאלְבֶּע שְׁקְלַאוֶוען נָאךְ פוּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אָן . אוּנ בַּיי דִי כֹּהֲנִים הָאבֶּען גֶע־דִיענְט דִי גִבְעוֹנִים אָדֶער וִוי מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען ,נְתִינִים׳ , פַאר הָאלְץ־הָאקֶער אוּנ וַואסֶער־טְרֶאגֶער מִיט אֵיינֶעם וָוארְט דִי פַּארְטְרִיבֶּענֶע הָאבֶּען מִיט זִיךְ מִיטגֶעבְּרַאכְט קֵיין בָּבֶל דִי גַאנְצֶע הַנְהָגָה פוּן יְהוּדָה . דִי קִינְדֶער פוּן צָדוֹק הַכֹּהֵן אוּנ מִיט זֵיי דִי לְוִיִם אוּנ דִי עֲנִיִים הָאבֶּען אָבְּגֶעהִיט דִי תּוֹרָה אוּנ

האָבען מיט אַלע כּוחות זיך געמיהט איינצופלאַנצען אין די האַרצער פון זייערע בּריידער דעם בּעסטען גלויבּען אַז ווען אויף זיי איז געקומען דער עונש וואס די נביאים האָבען פאָרויסגעזאָגט, מאָגען זיי אויך האָפען אויף אַ ישועה פון דעם איינעם גאָט וואס מיט איין האַנד שטראָפט ער און מיט דער אַנדערער העלפט ער. בּעזאָנדערס האָט געאַרבּייט צו בּעפעסטיגען דעם גלויבּען דער נביא יחזקאל. וואס האָט געמוזט זיינע ווערטער ווענדען צו צוויי פערשידענע כּתות. די ביידע, וואס זענען בּיי זיך אין דערהיים נאָך געוועזען "מיוחסים" האָבען זיך געפיהרט ווי עס דאַרפען זיך פיהרען גבירים מיט בּרייטע קעשענעס. זיי האָבען שטאַרק אונטערדריקט זייערע קנעכט, אויף געמיינע לייט זיך ניט געוואָלט אומקוקען, און אַז מען האָט זיי נאָכגעלאָזט דאס שטריקעל האָבען זיי שוין ניט געוואוסט וואו זיי האַלטען אין דער וועלט. נעגען דער חברה האָט דער נביא געמוזט אַרויס מיטן האַרבען וואָרט, זיי דערמאָנען וואו זיי געפינען זיך און דערוואַרטען אין די פערפרוירענע האַרצער געפיהלע פון ליעבּע צום פערוויסטען פאָטערלאַנד. נאָך בּיטערער איז איהם אָבּער געוועהן צו טרייסטען די אָרימע וואס די נויט האָט זיי געבּראַכט דערצו זיי זאָלען בּיי זיך אין גאַנצען אַראָבּפאַלען: זיי האָבען זיך פון אַלדינג מיאש געוועהן און האָבען גערעכענט אַז די יודען וועלען שוין קיין מאָהל נאָר קיין תּקומה ניט האָבען; זיי צו ליעבּ האָט יחזקאל געמוזט שאַפען ויסע בּילדער פון צוואָרפענע פאַרטריקענטע בּיינער וואס נעהמען זיך צונויף און ווערען לעבּעדיג און כּדי זיי צו שטאַרקען האָט ער אַפילו אויסגעמאָהלט ווי אַזוי עס וועט אויסזעהן דער נייער משכּן און ווי אַזוי דער גאָטעסדיענסט וועט דאָרט זיין, האָטשי בּיי זיך האָט ער געוואוסט אַז ניט אַזוי גיך וועט עס געשעהן.

דערוויילע איז דער מצב פון די יודען אין בּבל נאָך בּעסער געוואָרען נבוכדנצר איז געשטאָרבּען. די מלוכה איז איבּערגעגאַנגען צו זיין זוהן אֱוִיל־מְרוֹדַךְ און דער נייער קעניג איז געוועהן זעהר אַ פריינדליכער און אַ רוהיגער מענש. ווי עס שיינט האָבען זיך בּיי איהם אין הויף געפונען פיעל יודישע עדעל־לייט פון דעם געוועזענעם יודישען קעניגס משפּחה, און זיי האָבען אַרויפגעבּראַכט אויל־מרודך ער זאָל בּעפרייען דעם קעניג יהויכין וואס איז שוין זיבּען און דרייסיג יאָהר געזעסען אין תּפיסה. אויל־מרודך האָט דאס צו ליעבּ געטהון, און יהויכין איז געוואָרען איינער פון זיינע געליעבּטע גאָסט און בּיי וואס נאָר אַ שמחה פלעגט ער איהם זעצען אויבּען-

אָן. אויף דִי יוּדָען אַלֵיין הָאט עָר אויך גֶעקוּקְט בֶּעסֶער, אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט הָאבֶּען צוֵוין פִיעל גֶערֶעכֶענְט אַז נָאר בַּאלְד וָועט עָר זֵיי צוּרִיק אָפְּשִׁיקֶען קֵיין יְהוּדָה אוּנ וַוייטֶער מַאכֶען יְהוֹיָכִין פַאר מֶלֶךְ. צוּם אוּמְגְלִיק אָבֶּער הָאט אֱוִיל־מְרוֹדַךְ'ס מְלוּכָה גֶעדוֹיעָרְט נָאר צְווַיי יָאהר. זַיין שְׁוָועסְטֶערְס מַאן גֵרְגַלְאֶסֶר הָאט אִיהם דֶערְהַרְגֶעט אוּנ פוּן דִי יוּדֶענְס הָאפְנוּנג אִיז גֶעוָוארֶען אַ קוּרְצֶער שְׁאנֶער חָלוֹם.

דֶער נַייעֶר מֶלֶךְ הָאט נִיט אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען גֶעגֶען דִי יוּדֶען נִיט קֵיין בֶּעזָאנְדֶערֶע שִׂנְאָה, אָבֶּער נִיט אויך קֵיין לִיעבְּשַׁאפְט: עֶר הָאט זֵיי, וִוי מֶען זָאגְט, גֶעלָאזְט לוֹיפֶען אוּנ דָא הָאט מֶען עֶרְשְׁט גֶעקָאנְט אַרוֹיסְזֶעהֶן וָואס פַאר אַ צְווַיי פֶערְשִׁיעדֶענֶע קְלַאסֶען צְווִישֶׁען זֵיי זֶענֶען גֶעוָוארֶען. דִי "בַּייכֶע" הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעמִישְׁט מִיט דִי פֶעלְקֶער פוּן בָּבֶל, אָפְּגֶעלֶערְנְט זֵייעֶרֶע מִנְהָגִים, גֶעדִיענְט דִיזֶעלְבֶּע עֲבוֹדָה־זָרוֹת אוּנ כִּמְעַט לַחֲלוּטִין פַארְגֶעסֶען דֶעם שֹׁרֶשׁ פוּן וַואנֶען זֵיי שְׁטַאמֶען אַרוֹיס. דִי "גֶעמֵיינֶע" אָבֶּער הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אִין זֵייעֶר אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען אוּנ הָאבֶּען אֲפִילוּ נִיט אֵיין רֶגַע פַארְגֶעסֶען זֵייעֶר אֵייגֶענֶעם לַאנְד. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט נָאךְ יִרְמְיָהוּ'ס טוֹיט, זַיין תַּלְמִיד בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָה גֶעבְּרַאכְט פוּן מִצְרַיִם קֵיין בָּבֶל אַלֶע רֶעדֶען פוּנ'ם נָבִיא אוֹיפְגֶעשְׁרִיעבֶּען אוּנ דִי הֵיילִיגֶע וֶוערְטֶער הָאבֶּען אַ שְׁטַארְקֶע פְּעוּלָה גֶעהַאט אוֹיפ'ן פָאלְק. אוֹיסֶער דֶעם הָאט בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָה צוּם עֶרְשְׁטֶען אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען דִי גֶעשִׁיכְטֶע פוּן דִי יוּדֶען זַייט זֵיי זֶענִין גֶעוָוארֶען אַ פָאלְק בִּיז צוּ דֶער צַייט פוּנ'ם פַארְטְרִיבֶּענֶעם קֶענִיג יְהוֹיָכִין אוּנ הָאט צוּ דֶער תּוֹרָה צוּגֶעגֶעבֶּען דִי סְפָרִים יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל אוּנ מְלָכִים. עֶר הָאט אָבֶּער דִי סְפָרִים גֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף אַזַא אַרְט אַז וֶוער עֶס לֵייעֶנְט זֶעהְט אַרוֹיס דִי קְלָארֶע סִבָּה פוּן אַלֶע אוּמְגְלִיקֶען, וָואס זֶענִין גֶעקוּמֶען אוֹיף יוּדֶען אוּנ וָואס נֶעהֶמֶען זִיךְ דֶערְפוּן וָואס זֵיי הַאלְטֶען זִיךְ נִיט פֶעסְט אִין זֵייעֶר אֱמוּנָה. דָאס הָאט גֶעמוּזְט פִּיהְרֶען דֶערְצוּ אַז אֲפִילוּ דִי וָואס זֶענִין פְרִיהֶער נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוֶועהְן צוּם יוּדִישְׁקֵייט הָאבֶּען בֶּעקוּמֶ'ן לִיעבֶּע צוּם פָאלְק אוּנ צוּם גְלוֹיבֶּען, מֶען הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען נָאר מִיט הֶ'שֶׂק צוּם דַאוְונֶען אִין שׁוּל. אַז מֶען הָאט נִיט גֶעקָאנְט אוֹיספִּיהְרֶען קֵיין קָרְבָּנוֹת אִין דֶער פְרֶעמְד פְלֶעגֶען הֵייסֶע תְּפִלּוֹת זִיךְ אַרוֹיסְרַייסֶען פוּנ'ם הַארְצֶען. מֶען הָאט צוּגֶעהוֹיבֶּען הַאלְטֶען דִי פִיעֶר תַּעֲנִיתִים, עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, תִּשְׁעָה בְּאָב אוּנ צוֹם גְדַלְיָהוּ אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט הָאט מֶען זֵיי גֶערוּפֶען "אֲבֵלֵי צִיוֹן", וַוייל מִיט זֵייעֶרֶע אַלֶע מַעֲשִׂים הָאבֶּען זֵיי בֶּעוִויזֶען אַז אַ טִיעפֶער טְרוֹיעֶר דֶערמַאנְט זֵיי שְׁטֶענְדִיג יְרוּשָׁלַיִם. אַז אֲפִילוּ אִין דִי גְרֶעסְטֶע

שִׂמְחוֹת פַארְגֶעסֶען זֵיי נִיט זֵייעֶר אָרִים חָרוּב פַאטֶערלַאנְד. עֶס אִיז נָאר צוּ בֶּעוואוּנְדֶערְן אַז אִין דֶער צֵייט פוּן צְווֵייטֶען בֵּית הַמִקְדָשׁ זֶענֶען דִי יוּדֶען בְּעווּנְדֶערְן, וָואס זֵייעֶרֶע צְווֵיי פֶערְשִׁידֶענֶע כִּתּוֹת, וָואס אֵיינֶע הָאט שׁוֹין אִין גַאנְצֶען פַארְגֶעסֶען אִין גָאט, הָאט דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה מִיט אִיהר אֱמֶת'ן גְלַאנְץ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט זִיךְ פִיעל פוּן דִי נָאטְצֶענְדִיגֶער, וָואס הָאבֶען בִּיסְלֶעכְווַייס אָנְגֶענוּמֶען יוּדִישֶׁע מִנְהָגִים אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָבְּהִיטֶען שַׁבָּת אוּנ זִיךְ הַאלְטֶען אִין תּוֹרַת מֹשֶׁה.

זֶעכְס יָאהר הָאט גֶעקֶענִיגְט גְרְנַל-אַסָר בִּיז אֵיינֶער פוּן זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט נְבוּנַד הָאט אִיהם גֶעמַאכְט דֶעם עֶק אוּנ אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה. דֶערְוַוייל הָאט אִין פֶּערְסְיֶען כּוֹרֶשׁ אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען דֶעם מֶלֶךְ פוּן מָדַי אַסְטִיאַגֶעס פוּנ'ם כֶּאנְקִיל אוּנ הָאט פוּן בֵּיידֶע לֶאנְדֶער, פָּרָס אוּנ מָדַי, גֶעמַאכְט פַאר זִיךְ אֵיין מְלוּכָה. אִין דֶעם הָאבֶּען דִי פְרוּמֶע יוּדֶען גֶעזֶעהן אַ צֵייכֶען אַז דִי נְבִיאוֹת פוּן יִרְמְיָהוּ אוּנ יְחֶזְקֵאל הֵייבֶען אָן מְקוּיָם צוּ וָוערִין אוּנ הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז זֵייעֶר גְאוּלָה אִיז אוֹיךְ נָאהֶנְט. דַארִיבֶּער הָאבֶען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטֶען בַּיי נְבוּנַד'ן עֶר זָאל זֵיי אָבְּלָאזֶען קֵיין יְהוּדָה, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן אַז עֶר הָאט בֶּעפְרֵייעֶט אֵיינֶעם פוּן דֶער קֶאנִיגְלִיכֶער מִשְׁפָּחָה מֶרְבַּעַל פוּן צוֹר, וָואס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן בַּיי אִיהם אִין גָלוּת, עֶר זָאל צוּרִיק פָאהרֶען אִין זַיין לַאנְד אוּנ אִיבֶּערְנֶעהמֶען דָארְט דִי מְלוּכָה אוּנ אַז יֶענֶער הָאט נִיט מַאֲרִיךְ יָמִים גֶעוֶועהן הָאט עֶר וַוייטֶער גֶעשִׁיקְט דֶעם גֶעשְׁטָארְבֶּענֶעם קֶאנִיג'ס בְּרוּדֶער חִירָם אוּנ אִיהם גֶעמַאכְט פַאר מֶלֶךְ. דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז זֵיי זֶענֶען נִיט עֶרְגֶער פוּן אַנְדֶערֶע אוּנ יְהוֹיָכִין'ס זוּהְן שְׁאַלְתִּיאֵל הָאט זֵייעֶר בַּקָשָׁה פָארְגֶעלֶעגְט נְבוּנַד'ן, נָאר עֶר הָאט נִיט גֶעהַאט קֵיין חֵשֶׁק זֵיי אָבְּצוּלָאזֶען.

דֶערְמִיט הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען זֶעהְר אַ בִּיטֶערֶע צֵייט פַאר דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעגְלֵייבְּט אִין דִי נְבִיאִים'ס רֵייד אוּנ הָאבֶּען גֶעוַוארְט אוֹיף אַ יְשׁוּעָה פוּן פָּרָס אוּנ מָדַי, ווייל כּוֹרֶשׁ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פִיהרֶען גְרוֹיסֶע מִלְחָמוֹת מִיט לִידְיֶען, אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערְהֶערְט אַז מִצְרַיִם אוּנ בָּבֶל גֶעהֶען צוּ הִילְף, הָאט עֶר זִיךְ עָנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיסְצוּגִיסֶען דֶעם גַאנְצֶען צָארְן אוֹיף בָּבֶל. דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען אָפֶּענְטְלִיךְ אַרוֹיסְזָאגֶען זֵייעֶר הָאפְנוּנְג אַז בָּבֶל וָועט פַאלֶען אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוֹדֵף'ן אוּנ דִי שִׂנְאָה צוּ זֵיי אִיז גֶעוָוארֶען אַזוֹי גְרוֹיס אַז פִיעל הָאבֶּען מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הָאט גֶעזָאלְט פַארְבְּרֶענְט וָוערִין נָאר עֶס אִיז אִיהם גֶעשֶׁעהן אַ נֵס אוּנ עֶר אִיז נִיצוֹל גֶעוָוארֶען. דָאס פַארְשְׁטֶעהְט זִיךְ אַז בַּיי אַזֶעלְכֶע רְדִיפוֹת גֶעגֶען דִי גֶעמֵיינֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ דִי רֵייכֶע פוּן זֵיי גָאר אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעשָׁאקֶעלְט, עֶס אִיז זֵיי נָאר נִיט

אָנגֶעשְׁטַאנֶען מֶען זָאל זֵיי רֶעכְנֶען פַאר אַיין פָאלְק, דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי נָאךְ גֶעהָאלְפֶען שְׁלָאגֶען דִי נַארִישֶׁע בְּרִידֶער וָואס הָאבֶּען אִין זִין אַזוֹינֶע פוּסְטֶע זַאכֶען וִוי אַ לַאנְד אוּנ אַ אֱמוּנָה אוּנ הָאבֶּען גֶעזוּכְט נָאר צוּ פַארְגְרֶעסֶערְן זֵייעֶר רֵייכְקַייט.

בַּיי אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶער לַאגֶע, וֶוען גוּטֶע אוּנ פְרוּמֶע זֶענֶען פֶערְשְׁוַוארְצְט גֶעוָוארֶען אוּנ שְׁלֶעכְטֶע הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט אִין עֹשֶׁר אוּנ אִין כָּבוֹד, הָאט גֶעמוּזְט אִין קְלֵיינֶע מֹחַ'לֶעךְ גֶעבָּארֶען וֶוערֶען אַ שַׁאֲלָה: פַאר וָואס פִיהְרְט זִיךְ אַזוֹי דִי וֶועלְט? צוּ עֶס אִיז גָאר אִיבֶּערְהוֹיפְּט דָא אַ פִיהרֶער וָואס זָאל טְהוּן אַזוֹינֶע קְרוּמֶע זַאכֶען אוּנ זָאל אַוֶועקְגֶעבֶּען דָאס גַאנְצֶע גוּטְס דֶעם וָואס מֶען דַארְף נִיט? אַזַא שַׁאֲלָה הָאט גֶעמוּזְט בַּיי דִי וָואס זֶענֶען נִיט אוּמְשְׁטַאנְדֶע צוּ קוּקֶען אַ בִּיסֶעלֶע וַוייטֶער אוּנ טִיעפֶער אוּנ זָאגֶען בַּאלְד אַרוֹיס זֵייעֶר מִשְׁפָּט אִיבֶּער דֶעם וָואס זֵיי זֶעהֶען, זֶעהר שְׁלַאף מַאכֶען דִי אֱמוּנָה אִין דֶעם לֶעבֶּעדִיגֶען גָאט, אוּנ דִי גְרוֹיסֶע לַייט פוּן יֶענֶער צַייט הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מֶען מוּז עֶפֶּעס עֶנְטְפֶערְן אַ תֵּירוּץ. דֶער תֵּירוּץ אִיז טַאקִי בַּאלְד גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶוען „אִיוֹב“—אַ סֵפֶר מִיט הוֹיכֶע גֶעדַאנְקֶען אוּנ עֶדְלֶע גֶעפִיהלֶע. אִין דֶעם סֵפֶר וֶוערְט בֶּעשְׁרִיבֶּען אַ מֶענְשׁ, וָואס אִיז דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען כִּמְעַט גֶעגַאנְגֶען אִין רֶעכְטֶען וֶועג, גֶעטְהוּן צְדָקָה, רַחֲמָנוּת גֶעהַאט אוֹיף אַלְמָנוֹת אוּנ יְתוֹמִים, זִיךְ גֶעטְהֵיילְט מִיטְ'ן בִּיסֶען, צוּם סוֹף אִיז עֶר אוֹיף דֶער עֶלְטֶער גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארֶען: גֶעבְּלִיבֶּען נַאקֶעט אוּנ אָרִים, קְרַאנְק אוּנ צוּבְּרָאכֶען, אָהן אַ גַאנְץ אֵבֶר, מִיט מַכּוֹת אוֹיפְ'ן לַייבּ. אִין אַזַא מַצָּב קוּמֶען נָאךְ גוּטֶע פְרַיינְד אוּנ שִׁיטֶען אִיהם זַאלְץ אוֹיף דִי וואוּנְדֶען. זֵיי דְרִינְגֶען אַז עֶר אַלֵיין אִיז אִין גַאנְצֶען שׁוּלְדִיג, אַז זַיינֶע עֲבֵירוֹת הָאבֶּען אִיהם גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ. אִיוֹב וַוייסְט בַּיי זִיךְ גַאנְץ גוּט אַז עֶר אִיז אוּנ־שׁוּלְדִיג, עֶר גֶעהט אוֹיס אוּנְטֶער דֶער מַשָּׂא פוּן דִי צָרוֹת... פוּן זַיינֶע פֶּער־טְרִיקֶענְטֶע לִיפֶּען רַייסֶען זִיךְ אַרוֹיס וֶועה־גֶעשְׁרֵייעֶן נָאר דָאךְ בְּלַייבְּט עֶר פֶעסְט בַּיי'ם גְלוֹיבֶּען, עֶר לֶעסְטֶערְט נִיט זַיין בַּאשֶׁעפֶער. מִיט דֶער גְרֶעסְטֶער הַכְנָעָה אוּנ לִיעבֶּע גֶעהְמְט עֶר אָן דִי הֵיילִיגֶע וֶוערְטֶער וָואס דֶער רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לָאזְט אִיהם הֶערֶען דוּרךְ אַ שְׁטוּרְמְוִוינְד אוּנ זָאגְט אַז גָאט אִיז גֶערֶעכְט אוּנ זַיין מִשְׁפָּט אִיז גֶערֶעכְט. דֶערְפַאר אִיז אִיוֹב זוֹכֶה צוּ דֶערְלֶעבֶּען נָאךְ אִין זַיינֶע לֶעצְטֶע יָאהרֶען דִי גְרֶעסְטֶע גְדוּלָה. פַאר זַיינֶע אַלֶע לֵיידֶען בֶּעצָאהלְט אִיהם גָאט כֵּפֶל כִּפְלַיִם, אוּנ דִי לֶעבֶּענְסְבֶּעשְׁרַייבּוּנְג פוּן דֶעם „גֶעפְּרוּבְטֶען צַדִיק“ בֶּעוַוייזְט יֶעדֶען אַז עֶס אִיז דָא אַ גְרוֹיסֶער מַנְהִיג וָואס פִיהְרְט דִי וֶועלְט נָאךְ בֶּעשְׁטִימְטֶע כְּלָלִים אוּנ וֶוען דֶעם מֶענְשֶׁענְס אוֹיג אִיז אָפְט צוּ קְלֵיין זֵיי צוּ זֶעהֶען, וֶוען דֶער מֶענְשְׁלִיכֶער שֵׂכֶל קָאן זֵיי אַזוֹי גִיךְ נִיט פֶערְשְׁטֶעהן, מָאג מֶען זִיךְ פֶערְלָאזֶען אוֹיפְ'ן „בִּטָחוֹן“ אוּנ

אויף דער „אֱמוּנָה״ אויף דיא צְוֵויי שְׁטַארְקֶע זַיילֶען וָואס וֶועלֶען עֶבִּיג שְׁטֶעהְן אוּנ נִיט לָאזֶען דֶעם זִינְדִיגֶען מֶענְשֶׁען פַאלֶען.

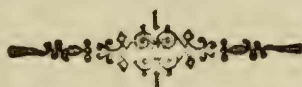
אַזַא סֵפֶר וִויא „אִיּוֹב״ הָאט דֶערְקְוִויקְט דִיא קְרַאנְקֶע הֶערְצֶער, אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן דָארְט דִיא מָרָה שְׁחוֹרָה אוּנ אָנְגֶעפִּילְט מִיט אַ זִיסֶער הָאפְנוּנְג, וָואס אִיז נָאךְ שְׁטַארְקֶער גֶעוָוארֶען דוּרךְ דִי טְרֶעסְט-וֶוערְטֶער פוּן אַ אוּנְבֶּעקַאנְטֶען נָבִיא, וָואס מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען „דֶער צְוֵוייטֶער יְשַׁעְיָה פוּן בָּבֶל״. עֶר הָאט נְבִיאוּת גֶעזָאגְט אַז גָאר אִין גִיכֶען וֶועט כּוֹרֶשׁ אַיינְנֶעהְמֶען בָּבֶל אוּנ דִי יוּדֶען וֶועלֶען אוֹיפְגֶעוֶועכְט וֶוערֶען; מִיט דִי שֶׁאנְסְטֶע פַארְבֶּען הָאט עֶר אוֹיסְגֶעמָאלְט דָאס גְרוֹיסֶע שְׁלִיחוּת פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען פָאלְק, וָואס דַארְף פַארְבְּרֵייטֶען לִיכְטִיגְקַייט אוּנ אֱמֶת צְוִוישֶׁען אַלֶע אוּמוֹת אוּנ גֶעלַייטֶערְט וֶוערֶען דוּרךְ דִי יִסוּרִים וָואס זַייעֶר הִימְלִישֶׁער פָאטֶער שִׁיקְט אוֹיף זֵיי אָן.

מֶען קָאן פַארְשְׁטֶעהְן אַז דִי יוּדֶען הָאבֶען מִיט אוּנְגֶעדוּלְד גֶעוַוארְט אוֹיפ׳ן סוֹף פוּן דֶער מִלְחָמָה צְווִישֶׁען נְבוּכַדְנֶצַר אוּנ כּוֹרֶשׁ. זֵיי הָאבֶען אָבֶער נִיט לַאנְג גֶעדַארְפְט וַוארְטֶען: אִין בָּבֶל הָאט מֶען זִיךְ גָאר וֶוענִיג גֶעשְׁרָאקֶען פַאר׳ן פֶּערְסִישֶׁען חַיִל וָואס הָאט זִיךְ דֶערְנַייעל מֶעהר צוּגֶערִיקְט צוּ דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אוּנ פְּלוּצִים אִין אַ נַאכְט, וֶוען אַלֶע הוֹיפְּטְלַייט פוּן בָּבֶל הָאבֶען גֶעהוּלֶיעט אוּנ גֶע׳שִׁכּוֹר׳ט. אִיז כּוֹרֶשׁ אַרַיין קַיין בָּבֶל אוּנ הָאט אָבְּגֶענוּמֶען דָאס לַאנְד. כּוֹרֶשׁ אִיז נִיט גֶעוֶוען קַיין אַכְזָר: דָאס פָאלְק אוּנ דֶער קֶענִיג פוּן בָּבֶל הָאבֶען גָאר נִיט גֶעלִיטֶען, נָאר דֶער גָאטְצֶענְדִיענְסְט הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען אוּנ דֶערְפוּן הָאבֶען אַלֵיין שׁוֹין דִי יוּדֶען גֶעהַאט דִי גְרֶעסְטֶע טוֹבָה.

ווי עֶס שַׁיינְט, הָאבֶען דִי יוּדֶען בֶּעקוּמֶען חֵן בַּיי כּוֹרֶשׁ׳ן אִין דִי אוֹיגֶען; בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם ווִי עֶר אִיז גֶעוָוארְהר גֶעוָוארֶען אַז דִי נְבִיאִים הָאבֶען מִיט אַ סַךְ יָאהרֶען צוּרִיק פָארָאוֹיסְגֶעזָאגְט אַז עֶר וֶועט מְנַצֵּחַ זַיין. עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל פַאר דַאנְקְבַּארְקַייט אוֹיפְבּוֹיעֶן גָאט אַ טֶעמְפֶּעל אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דֶערִיבֶּער אִיז עֶר בַּאלְד מְרוּצֶה גֶעוָוארֶען דִי יוּדֶען זָאלֶען גֶעהְן צוּרִיק קַיין יְהוּדָה אוּנ הָאט נָאךְ אַ בֶּעפֶעהל גֶעגֶעבֶּען מֶען זָאל זֵיי אוֹמְקֶעהְרֶען אַלֶע טְהַייעֶרֶע כֵּלִים פוּנ׳ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וָואס נְבוּכַדְנֶצַר הָאט אַ מָאל אַרוֹיסְגֶעפִיהרְט. דֶעם קֶענִיג יְהוֹיָכִין׳ס עֶנִיקֶעל זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל אוּנ דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל שְׂרָיָה׳ס עֶנִיקֶעל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הָאט עֶר גֶעשְׁטֶעלְט זֵיי זָאלֶען צוּרִיקְפִיהרֶען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער פוּנ׳ם גָלוּת אוּנ צוּ זֵיי זֶענֶען צוּגֶעקוּמֶען נָאךְ צֶעהְן גְרוֹיסֶע לַייט, אוּנ דָאס בִּיסֶעלֶע יוּדֶען הָאט בֶּעקוּמֶען צְוֶועלְף מַנְהִיגִים אַקֶעגֶען דֶער צָאהל פוּן דִי שְׁבָטִים. אִין גַאנְצֶען זֶענֶען אַרוֹיס פוּן בָּבֶל 42,360 יוּדֶען, גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס פוּנ׳ם

שבט יהודה און בנימין, נאר מיט זיי זענען אויך געגאנגען פיעל פון די פריהערדיגע נאטצענדיגער וואס זענען נאך אין בבל צוגעשטאנען צו זיי.

מיט שמחה האבען די אבלי ציון אבגעווישט די טרערען פון די אויגען און אזוי ווי די אדלערס זענען זיי געפלויגען צו דער אלטער היים. די טרויעריגע צייט, וואס זיי האבען איבערגעלעבט אין בבל, האט זיי געוויזען אז איינאייגעם מיט'ן בעפעסטיגען פון דער מלוכה מוז מען זעהן צו שטארקען דעם אינווענדיגסטען גייסט פונ'ם פאלק און אז אויף נאטס בארג און אויף זיין היילינ ארט זאלען זיין נאר מענשען מיט ריינע האנד און לויטערע הערצער.

צווייטעס קאפיטעל.

דאס אהיים-קומען און דאס נייע ירושלים.

(420—537 פאר קריסטוס געבורט. 490—607 פאר'ן חורבן בית שני)

מיט געזאנגע און טאנץ זענען די יודען ארויס פון בבל, בעשיצט פון טויזענד רייטער וואס כורש האט מיט זיי געשיקט מען זאל זיי אבהיטען אין לאנגען וועג, און נאך פינף חדשים זענען זיי געקומען קיין יהודה. די פאלקער וואס האבען דערנעייל זיך בעזעצט אין דעם פערוויסטען לאנד. ווי די שמרונים, אדער די כותים, און די אדומים. האבען געמוזט אבטרעטען זייערע ארטער די צוריקגעקומענע בעלי בתים. דער שבט בנימין, וואס האט זיך מעהר אבגעגעבען מיט פעלד-ארבייט, האט באלד געפונען געגוג דארפער וואו זיך צו בעזעצען, נאר דער שבט יהודה, וואס איז גרעסטענטהיילס געזעסען אין גרויסע שאנע שטאדט האט זיך נאך ניט געהאט וואו אהין צו טהון, ווייל ירושלים איז נאך געווען אין גאנצען חרוב און די קליינע צאהל פון די צוריקגעקערטע יודען

וואָס האָט זיך אפילו באלד פארגרעסערט, ווייל פון אלע זייטען, פון מצרים און צור, האָבען אנגעהויבען צוקומען פיעל פרעמדע וואָס זענען איבערגעגאנגען צום יודישען גלויבען, איז ניט געוועהן אים שטאנד באלד אויפצובויען די הויפטשטאָדט.

אז עס איז געקומען דער חודש תשרי און עס האָבען זיך אנגעהויבען די ימים טובים, האָט דער ערשטער גאָטעסדיענסט גענומען געשעהן ביי א שטיינערנעם מזבח, וואָס יהושע בן יהוצדק און זרבבל בן שאלתיאל האָבען אויפגעשטעלט, און דאָס איז געוועהן נאָר איין אנהייב. באלד האָט מען זיך גענומען בויען א משכן. געלד און מאטעריאל האָבען געגעבען אפילו די וואָס האָבען ניט אזוי שטארק געבענקט א היים, און זענען געבליבען אין בבל און מען האָט געלעגט דעם ערשטען שטיין פונ'ם נייען בית המקדש. גרויס איז געוועהן די שמחה און דיא האָפנונג אז נאָר ניך וועלן דיא כהנים און דיא לוים קאָנען נאָך דינען ווי פריהר, און דער עולם איז גאָר א ביסעל ביי זיך אראבגעפאלען ווען מען האָט געזעהן אז דער בנין אליין וועט אויסקומען א סך קלענער פונ'ם ערשטען און ניט אזוי רייך ווי פאר שלמה'ס צייטען. די דאגה האָט זיך נאָך באלד פארגרעסערט דורך א מחלוקת וואָס האָט זיך אנגעהויבען צווישען די יודען און די שמרונים, וואָס האָבען אויך געוואָלט האָבען א חלק אין משכן. זרבבל האָט געוואָלט אז חאָטשי די שמרונים רעכנען זיך פאר יודען פון דעסטוועגען געבען זיי זיך אָב מיט גאָטצענדיענסט און דאריבער האָט ער מורא געהאַט זיי זאָלען אנדערע ניט פארפירען און האָט זיי ניט געוואָלט צולאָזען צום בויען פונ'ם משכן. אז עס איז ארויס א קריעג און דערצו האָט זיך אנגעהויבען זעהר א שלעכטע צייט, תבואות זענען ניט געראָטהען, גרויסע האָגלען און שריפות האָבען געמאכט פון אלעמען א תל, האָט די ארבייט אויך אנגעהויבען געהן שלאַבעריגער און באלד איז זי אין גאנצען איבערגעריסען געוואָרען, און עס זענען אזוי אוועקגעגאנגען פינפצעהן יאָהר. דערווייל האָט כורש צוגעמאכט איין אויג, זיין יורש כמביזס האָט אויך ווייניג געדויערט, און ערשט אז דריוש, דער דריטער מלך פון פרס האָט איבערגענומען די מלוכה און זרובבל איז געקומען צו איהם און איז געוועהן ביי איהם א גרויסער חשוב, איז ארויס א בעפעהל מען זאָל אויפ'ן חשבון פון פערסיען ענדיגען דעם משכן. דאָ איז נאָך אויך געוועהן א קליינער עכוב פון אזויגע וואָס זיי האָט מעהר געשמעקט אז אין לאנד זאָל ניט ווערען רוהיג און דאריבער האָבען זיי נעדרינגען אז עס איז נאָך ניט געקו-

מֶען דִי צַייט אוֹיסְצוּבוֹיעֶן דָאס בֵּית הַמִקְדָשׁ נָאר דִי נְבִיאִים חַגַי אוּנ זְכַרְיָה הָאבֶּען אוּנְטֶערְגֶעוַוארֶעמְט דֶעם עוֹלָם, אוּנ מֶען הָאט זִיךְ ווִידֶער גֶע־שְׁמַאק גֶענוּמֶען צוּ דֶער מְלָאכָה, וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט פִיער יָאהר בִּיז דֶער טֶעמְפֶּעל אִיז פֶערְטִיג גֶעוָוארֶען פּוּנְקְט צוּם זִיבֶּעצִיגְסְטֶען יָאהר נָאכ'ן חָרְבָּן. מִיט גְרוֹיס שִׂמְחָה הָאט מֶען גֶעמַאכְט דֶעם חֲנוּכַּת הַבַּיִת אוּנ אִין דְרַייא וָואכֶען אַרוּם הָאט מֶען דָארְט מַקְרִיב גֶעוֶוען דֶעם עֶרְשְׁטֶען קָרְבַּן פֶּסַח.

אַז דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ אִיז שׁוֹין וַוייטֶער גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף זַיין פְּלַאץ, הָאט מֶען זִיךְ בַּאלְד אָבְּגֶעזוּכְט אַ נַייעֶ מַחֲלוֹקֶה. אַ טְהֵייל הָאבֶען גֶעוָואלְט אַז דֶער נַאנְצֶער פִיהרֶער זָאל זַיין זְרֻבָּבֶל, וָואס קוּמְט אַרוּיס פוּן דָוִד הַמֶלֶךְ'ס מִשְׁפָּחָה אוּנ וָואס דֶער נָבִיא חַגַי הָאט אִיהם גֶערוּפֶען „גָאט'ס גֶעלִיעבְּטֶער"; אַנְדֶערֶע אָבֶּער, אוּנ מִיט זֵיי אוֹיךְ דֶער נָבִיא זְכַרְיָה, הָאבֶען גֶעזָאגְט אַז פַאר זֵיי אִיז גְלַייכֶער יְהוֹשֻׁעַ וָואס אִיז אַ כֹּהֵן; אוּנ הָאבֶען אִיבֶּערְהוֹיפְּט מֶעהר גֶעצוֹיגֶען דִי גַאנְצֶע מַאכְט זָאל אִיבֶּערְגֶעהְן צוּ דִי כֹּהֲנִים אִין דִי הַאנְד אַרַיין. דִי לֶעצְטֶע הָאבֶען אוֹיסְגֶעפִיהרְט, זְרֻבָּבֶל הָאט גֶעמוּזְט אַוֶועק, יְהוֹשֻׁעַ אִיז גֶע־בְּלִיעבֶּען דֶער גַאנְצֶער בַּעַל הַבַּיִת, אוּנ נָאךְ זַיין טוֹידְט אִיז דִי יְרוּשָׁה אִי־בֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן יְהוֹיָקִים, נָאר וַוי עֶס שַׁיינְט הָאט מֶען אִין פֶּערְסִיעֶן צוּ זֵיי קַיין צוּטְרוֹיעֶן נִיט גֶעהַאט, אוּנ דִי פֶּערְסִישֶׁע מְלוּכָה הָאט גֶעזֶעצְט אִיהרֶע הוֹיפְּטְלַייט וָואס פְלֶעגְטֶן הַשְׁגָחָה הָאבֶען אוֹיף יְהוּדָה אוּנ אָפְּט אַרַיינְקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם, וְואוּ זֵיי פְּלֶעגֶען פוּן דִי יוּדֶענס שׂוֹנְאִים אוֹיסְהֶערֶען פִיעל מְסִירוֹת אַז דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק ווִיל אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען פָּרַס אוּנ מַא־כֶען פַאר אַ קֶאנִיג אֵיינֶעם וָואס שְׁטַאמְט אַרוּיס פוּן דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד. אַזוֹינֶע מְסִירוֹת הָאבֶּען נִיט גֶעפִיהרְט צוּ גוּטֶען אוּנ אַז נָאךְ דָרְיָוֶשׁ'ס טוֹידְט אִיז גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, אִיז דֶערְפוּן שְׁיעֶר דָאס גְרֶעסְטֶע אוּמְגְלִיק אַרוֹיס. אִיבֶּערְהוֹיפְּט אִיז וָואס מֶעהר אַ יָאהר דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען אַלְץ עֶרְגֶער אוּנ דָאס הָאט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס זֵיי הָאבֶען זִיךְ עֶנְטְ־שְׁלָאסֶען צוּ טְהוּן אַ זַאךְ וָואס הָאט זֵיי דֶערְנָאךְ טְהַייעֶר גֶעקָאסְט.

דִי יוּדֶען הָאבֶען גֶעמֵיינְט אַז וֶוען זֵיי וֶועלֶען וֶוערֶען נָאהֶענְטֶע מְחוּתָּנִים מִיט אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער וֶועלֶען זֵיי זִיךְ וַוייטֶער קֶאנֶען לֶעבֶען רוּהִיג אוּנ דַארִי־בֶּער הָאבֶען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מְשַׁדֵךְ זַיין מִיט פְרֶעמְדֶע אוּמוֹת, אוּנ דֶער כֹּהֵן גָדוֹל אֶלְיָשִׁב אִיז דַארוּיף בֶּעשְׁטַאנֶען. דִי שֶׁאנְסְטֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת הָאבֶען שִׁידוּכִים גֶעטְהוּן נִיט נָאר מִיט דִי שׁמְרוֹנִים, וָואס הָאבֶען חָאטְשֵׁי פַארְ־שְׁטֶעלְט זִיךְ פַאר שְׁטִיקְלֶעךְ יוּדֶען, נָאר אֲפִילוּ מִיט דִי פֶעלְקֶער פוּן עַמוֹ

אוּנ מוֹאָב, וָואס הָאבֶּען אַ מָאל דֶעם יוּדִישֶׁען פָּאלְק גֶענוּג צָרוֹת אָנְגֶעְ־ טְהוּן, אוּנ דִי תּוֹרָה הָאט בְּפֵירוּשׁ פַארְוָועהרְט מִיט זֵיי צוּ וָוערֶען קְרוֹבִים. נָאר דִי אֲדוֹמִים, וָואס זֶענֶען אִין דֶער צַייט פוּן גָלוּת בָּבֶל אַרוֹיסְגֶעְ־ טְרִיבֶּען גֶעוָוארֶען פוּן זֵייעֶר הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט סֶלַע, אוּנ הָאבֶּען פַארְחַאפְּט דִי עֶרְטֶער פוּן דִי שְׁבָטִים שִׁמְעוֹן אוּנ יְהוּדָה אוּנ אוֹיךְ דִי שְׁטָאדְט חֶבְרוֹן, זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען פְּרֶעמְד דִי יוּדֶען, אוּנ הָאבֶּען זֵייעֶר אַלְטֶע שִׂנְאָה אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען נָאךְ אוֹיף לַאנְגֶע צַייטֶען. דִי שֹׁמְרוֹנִים, בֶּעזָאנְדֶערְס זֵייעֶר פִיהרֶער סַנְבַלַּט הָאבֶּען טַאקֶע גֶעזוּכְט מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת זִיךְ צוּ פֶערְמִישֶׁען מִיט דִי יוּדֶען אוּנ דָאס אֵיינֶעגֶע הָאט אִיהם נָאכְגֶעטְהוּן אֵיינֶער פוּן עַמוֹן'ס גְרֶעסְטֶע לַייט, טוֹבִיָה, וָואס הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַיינְגֶעקוֹיפְט אִין יוּדִישֶׁען יְחוּס. גֶענוּמֶען אַ וַוייבּ פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה אֶרֶךְ, אוּנ חֲתוּנָה גֶעמַאכְט אַ טָאכְטֶער מִיט מְשׁוּלָם בֶּן בְּרַכְיָה, אֵיינֶעם פוּן דִי שֶׁענְסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים אִין יְהוּדָה.

אַזֶעלְכֶע גֶעמִישְׁטֶע חֲתוּנוֹת הָאבֶּען נִיט גֶעקֶענְט גֶעפֶעלֶען דִי פְרוּמֶע. נָאר וָוען מֶען הָאט זֵיי וֶועניגְוָואס גֶעהֶערְט אִין יְהוּדָה, הָאבֶּען זֵייעֶרֶע גֶעְ־ שְׁרֵייעֶן גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען רוֹשֶׁם אִין בָּבֶל. דָארְט זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען פִיעל יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקֶענְט זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען צוּ זִיךְ אִין לַאנְד אַרַיין אִיבֶּער פֶערְשִׁיעדֶענֶע סִבּוֹת. טַאקֶע דָאס וָואס זֵייא הָאבֶּען גֶעוואוֹינְט אִין דֶער פְרֶעמְד, גֶערֶעדְט נָאר כַּאלְדֶעיִשׁ הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ זֵיי זָאלֶען זִיךְ שְׁטַארְקֶער הַאלְטֶען אִין דֶער תּוֹרָה. עֶפְּטֶער זִי לֵייעֶנֶען, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען נִיט פַארְגֶעסֶען דָאס הֵיילִיגֶע לָשׁוֹן אִין וֶועלְכֶען זִי אִיז אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען, אָבְּהִי־ טֶען דִי קְלֶענְסְטֶע מִנְהָגִים אוּנ זֵיין אָבְּגֶעזָאנְדֶערְט פוּן אַנְדֶערֶע, וִוי מֶענְ־ שֶׁען וָואס ווִילֶען זִיךְ נִיט אָבְּרַייסֶען פוּן זֵייעֶר פָאלְק. אַז דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל זֶענֶען גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָואס זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער הָאבֶּען אוֹיפְגֶעטְהוּן אִין דֶערְ־ הֵיים, הָאבֶּען זֵיי פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָא קֶען חָלִילָה דִי גַאנְצֶע יוּדִישֶׁע נַאצְיָאן פֶערְלָאהרֶען וֶוערֶען אוּנ אַז דָא טָאהר מֶען נִיט שְׁווַייגֶען, אוּנ בַּאלְד אִיז טַאקֶע פוּן זֵיי אַרוֹיס אַ מַאן, וָואס אִיהם אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶוען צוּ מַאכֶען אַ גַאנְ־ צֶע פֶערֶענְדֶערוּנְג אִין'ס מַעֲמָד פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק אוּנ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי אֱמוּנָה פּוּנְקְט זוֹי דֶער רֶעכְטֶער צַייט וָוען זִי הָאט שְׁטַארְק אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען.

דָאס אִיז גֶעוֶוען עֶזְרָא הַסּוֹפֵר, וָואס דִי יוּדֶען אִין בָּבֶל הָאבֶּען אוֹיף אִיהם גֶעקוּקְט ווִי אוֹיף אַ נָבִיא. עֶר אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל חִלְקִיָהוּ'ס מִשְׁפָּחָה, וָואס הָאט פַארְצַייטֶענְס בֶּעקַאנְט גֶעמַאכְט דֶעם קֶענִיג יֹאשִׁיָהוּ מִיט דֶער „מִשְׁנֶה תּוֹרָה". אוּנ אִיז גֶעוֶוען אֵיינֶער פוּן שְׂרָיָה הַכֹּהֵן'ס

קִינְדֶס־קִינְדֶער וָואס נְבוּכַדְנֶצַר הָאט אִיהם פַארְבְּרֶענְט, אוּנ זַיינֶע זִיהן
הָאבֶּען אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט דִי תּוֹרָה קֵיין בָּבֶל. אוֹיף אִיהם אִיז גֶעפַאלֶען דֶער
גוֹרָל בֶּעלַייכְטֶען דֶעם וֶועג פוּן זַיינֶע וַוייטֶע בְּרִידֶער אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט
עֶר זִיךְ אַוֶועקְגֶעלָאזְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אִינְאֵיינֶעם מִיט 1600 יוּדֶען, אוּנ צְווִישֶׁען
זַיי אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן זְרוּבָּבֶל׳ם אַ אוּר־אֶענִיקֶעל, פוּן דָוִד הַמֶּלֶךְ׳ס מִשְׁפָּחָה. עֶר
הָאט מִיט זִיךְ גֶעפִירְט זֶעהר פִיעל מַתָּנוֹת פַאר׳ן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ פוּן דִי אִי־
בֶּערְגֶעבְּלִיעבֶּענֶע יוּדֶען, אוּנ אֲפִילוּ דֶער מֶלֶךְ אַרְטַקְסַרְקְס אוּנ אַלֶע גְרָאסְטֶע
פֶּערְסִישֶׁע עֶדֶעל־לַייט הָאבֶּען אִיהם מִיטְגֶעגֶעבֶּען טְהַייעֶרֶע גֶעשֶׁאנְקֶע, ווייל דֶער
נָאהֶמֶען פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען נָאט אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן בֶּעקַאנְט אִין פָּרַס. אוּנ דֶער־
פַאר הָאט אַרְטַקְסַרְקְס גֶעשִׁיקְט דוּרְךְ עֶזְרָא׳ן בְּרִיעף צוּ דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן
אַלֶע לָאנְדֶער, וואוּ זַיי וֶועלֶען דַארְפֶען דוּרְכְגֶעהן, מֶען זָאל זַיי שִׁיצֶען.

אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט מֶען שׁוֹין, אָט אַ פָּנִים, גֶעוואוּסְט פוּן עֶזְרָא׳ן, אוּנ
אַז מֶען הָאט נָאךְ דֶערְזֶעהן אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען נִיט מִיט קֵיין לֶעדִיגֶע הָאנְד
אוּנ אִיז טַאקֶע אַ קָרוֹב לְמַלְכוּת אוֹיךְ, הָאט מֶען אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט
ג׳זִים כָּבוֹד, אוּנ דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אַרוּם אִיהם גֶעזַאמֶעלְט אוּנ
גֶעהַאלְטֶען אִיהם פַאר אַ מַנְהִיג. מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת הָאט זִיךְ עֶזְרָא צוּם עֶרְשְׁטֶען
אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט גֶעגֶען דֶעם וָואס דִי יוּדֶען זֶענֶען זִיךְ מְחַתֵּן מִיט פְרֶעמְדֶע
פֶעלְקֶער, עֶר הָאט בֶּעוִויזֶען אַז יוּדֶען זֶענֶען אַ ,,זֶרַע קוֹדֶשׁ" אַ הֵיילִיגֶער
זַאמֶען, אַז יֶעדֶע בֶּערִיהרוּנְג מִיט אַנְדֶערֶע אוּמוֹת פִיהרְט זַיי אַרָאבּ פוּנ׳ם
גְלַייכֶען וֶועג, אַז זִיךְ מְשַׁדֵּךְ זַיין טָאר מֶען נִיט אֲפִילוּ מִיט דִי וָואס גֶעה־
מֶען אָן דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה, אַזוֹי וִוי מֶען הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן מִיט דִי גִבְעוֹנִים,
אָדֶער נְתִינִים, וָואס רֶעכְנֶען זִיךְ שׁוֹין טוֹיזֶענְד יָאהר פַאר יוּדֶען אוּנ פוּן
דֶעסְטְוֶועגֶען בְּלַייבֶּען זַיי שְׁקְלַאוֶוען בַּיים בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ קֵיין יוּד נֶעהמְט
זַיי נִיט אַרַיין צוּ זִיךְ אִין מִשְׁפָּחָה. עֶזְרָא הָאט אָבֶער פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מִיט
פְּשׁוּטֶע רֶעד וֶועט עֶר נִיט אַזוֹי פִיעל פוֹעֶל׳ן, הָאט עֶר אָנְגֶעמַאכְט אַ גְרָאסֶערן
רַעַשׁ: מִיט צוּרִיסֶענֶע קְלֵיידֶער, מִיט אַ בְּלֵייךְ פָּנִים פוּן פַאסְטֶען, מִיט כִּמְעַט
אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעפְּלִיקְטֶע הָאר פַאר וֶועטְהִיג, אִיז עֶר אַרַיין אִין דֶעם פָאר־
הוֹיז פוּנ׳ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אוּנ אוֹיף דִי קְנִיעֶס הָאט עֶר וִדוּי גֶעזָאגְט פַאר
גָאט, אַז זַיין פָאלְק הָאט זִיךְ שְׁטַארְק פֶערְזִינְדִיגְט. בִּיסְלֶעכְוַוייז זֶענֶען זִיךְ
אַהִין צוּנוֹיפְגֶעלָאפֶען פִיעל מֶענְשֶׁען, וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער, אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוא־
רֶען אַ גֶעוויין, אַ קְלָאג. מִיט דֶעם אוֹיגֶענְבְּלִיק הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט אֵיינֶער פוּן
עֶזְרָא׳ס לַייט, שְׁכַנְיָה, אוּנ הָאט פָארְגֶעלֶעגְט אַז אַלֶע זָאלֶען אוֹיף זִיךְ גֶעה־

מְען אַרויסְצוּטְרַייבֶען די פְרֶעמְדֶע ווייבֶּער אונ אויךְ די קִינְדֶער וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט מִיט זֵיי. דָער עוֹלָם הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אונ טַאקֶע דָארְט גֶעגֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה אַזוֹי צוּ טְהוּן. די עֶרְשְׁטֶע פוּן אַלֶע זֶענֶען גֶעוֶועהן די שׁמְרוֹנִים, ווייל מִיט זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעאַסְטֶענְטְהֵיילְס די שֶׁענְסְטֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת מְשַׁדֵּךְ גֶעוֶועהן. טְרוֹיעֶרִינְגֶע זַאכֶען זֶענֶען פָארְגֶעקוּמֶען אִין דֶעם פַאמִילְיֶענְלֶעבֶּען: מֶאנְנֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אָבְּרַייסֶען פוּן גֶעטְרַייעֶ פְרוֹיעֶן, פָאטֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אָבְּזָאגֶען פוּן אֵיינֶענֶע קִינְדֶער. נָאךְ טְרוֹיעֶרִינְגֶער אִיז עֶס גֶעוֶועהן אִין דֶער הַנְהָגָה פוּנ'ם לַאנְד, וָואס הָאט בֶּעקוּמֶען אַזוֹינֶע שְׁטַארְקֶע אִינְוֶוענִינְכְסְטֶע שׂוֹנְאִים, ווִי סַנְבַלַט אונ טוֹבִיָה. וָואס הָאבֶּען גֶעאַרְבֵּייט מַעֲשִׂים גֶעגֶען עֶזְרָא'ס גְזֵירָה. אִין דֶער צֵייט, אִיז דָא אַ דֵעָה — אִיז אַרוֹיס די מְגִלָּה „רוּת", וָואס מָאהְלְט אָב אִין זֶעהר שֶׁאנֶע פַארְבֶּען די מַעֲלוֹת פוּן אַ פְרוֹי פוּן מוֹאָב, וָואס הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַ יוּד, זִי הָאט זִיךְ פָּעִקְט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶעם יוּדִישֶׁען גָאט, אונ אַז דֶער מַאן אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט זִי נִיט גֶעוָואלְט פֶערְלָאזֶען אִיהר שְׁווִיגֶער, אונ הָאט גֶעשְׁוואוֹירֶען אַז נָאר דֶער טוֹיט וֶועט זֵיי צוּשֵׁיידֶען; דֶערְפַאר הָאט זִי פֶערְדִיעֶנְט די לִיעֶבֶּע פוּנ'ם פָאלְק, וָואס הָאט זִי גֶעבֶּענְשְׁט, אַז פוּן אִיהר זָאל גֶעבּוֹיעֶט וֶוערֶען דָאס הוֹיז פוּן יִשְׂרָאֵל אונ זִי הָאט טַאקֶע זוֹכֶה גֶעוֶועהן צוּ הָאבֶּען פוּן אִיהר צְוֵוייטֶען מַאן בּוֹעַז אַ קִינְד, אונ פוּן אִיהר אִיז אִין אַ סַךְ דוֹרוֹת שְׁפֶּעטֶער אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען דָוִד הַמֶּלֶךְ. דֶער תַּכְלִית פוּן דֶער מְגִלָּה אִיז גֶעוֶועהן צוּ בֶּעווייזֶען דֶעם פָאלְק וָואס פַאר אַ גוּטֶע אונ פְרוּמֶע פְרוֹיעֶן יוּדֶען הָאבֶּען גֶעקֶאנְט גֶעפִינֶען צְווִישֶׁען אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער אונ אַז וֶוען יוּדִישֶׁע פֶאטֶער דַארְפֶען זִיךְ אָבְּזָאגֶען פוּן קִינְדֶער וָואס הָאבֶּען גֶעבֶּאהְרֶען נִיט־יוּדִישֶׁע מַאמֶעס, מוּז זִיךְ דָאס גַאנְצֶע יוּדִישֶׁע פָאלְק אָבְּזָאגֶען פוּן די מַלְכֵי בֵּית דָוִד, וָואס שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן מוֹאָב. דָאס הָאט אָבֶּער נִיט גֶעהָאלְפֶען. עֶזְרָא הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס אונ סַנְבַלַט הָאט זִיךְ עָנְטְשְׁלָאסֶען נִיט נָאר מִיט ווָארְטֶער נָאר טַאקֶע מִיט כֹּחַ אָנְלֶערְנֶען יְהוּדָה. סַנְבַלַט הָאט אֲפִילוּ גֶעווָאוּכְט אַז בַּיי דֶער פֶערְמִישְׁטֶער מְלוּכָה אִיז עֶזְרָא תַּקִיף אונ עֶר קָאן צוּ יֶעדֶער צֵייט הָאבֶּען הִילְף. נָאר אַזוֹי ווִי מֶגַבִּיזוּס. דֶער הוֹיפְּטְמַאן פוּן סִירְיֶען, הָאט דֶעמָאלְט גֶעפִיהְרְט אַ מִלְחָמָה מִיט אַרְטַקְסֶרְקְס, אונ דָאס פֶּערְסִישֶׁע חַיִל הָאט אַ פָּאר מָאהל גֶעהַאט אַ מַפָּלָה. הָאט סַנְבַלַט דֶערְווייל צוּנוֹיף גֶעקְלוֹיבֶּען אַ מַחֲנֶה אונ אִיז אַרַיין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, פַארְבְּרֶענְט די הִילְצֶערְנֶע טוֹיעֶרֶען.

צוּבְּרָאכֶען דִי שְׁטֵיינֶערְנֶע פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ כִּמְעַט אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן דֶער גַאנְצֶער שְׁטָאדְט. נָאר דֶער בֵּית הַמִקְדָּשׁ אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען גַאנְץ. עֶס אִיז אָבֶּער נִיט גֶעוֶוען וֶוער עֶס זָאל גָאט דִיענֶען, וַוייל אַלֶע אַיינְוָואהנֶער זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶּען אוּן אָהן הַכְּנָסָה הָאבֶּען דִי לְוִיִם אוֹיךְ נִיט גֶעקָאנְט דָארְט בְּלַייבֶּען. אַזוֹי אִיז יְרוּשָׁלַיִם פֶערְוִויסְט גֶעוָוארֶען, אוּנ דִי וָואס זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען הָאבֶּען גֶעמוּזְט מַאכֶען שָׁלוֹם מִיט דִי צוּטְרִיבֶּענֶע וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער, אוּנ עֶזְרָא'ס גַאנְצֶע אַרְבֵּייט אִיז כִּמְעַט פֶערְפַאלֶען גֶעוָוארֶען.

בַּאלְד אִיז מֶען אָבֶּער דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אִין בָּבֶל, אוּנ דִי פְרוּמֶע יוּדֶען הָאבֶּען וַוייטֶער נִיט גֶעקֶענְט אַיינְרוּהֶען. דֶעמֶעלְט אִיז בַּיי'ם פֶּערְסִישֶׁען מֶלֶךְ גֶעוֶוען שַׂר הַמַשְׁקִים נְחֶמְיָה אוּנ זַיין קָרוֹב חֲנַנְיָה הָאט אִיהם בַּאלְד גֶעגֶעבֶּען צוּ וִויסֶען וָואס עֶס טְהוּט זִיךְ אִין יְהוּדָה. נְחֶמְיָה אִיז גֶעוֶוען אַ מֶענְשׁ מִיט אַ פֶעסְטֶען ווִילֶען אוּנ זַיין לֶעבֶּען אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעלֶערְנְט וִוי אַזוֹי צוּ פִיהרֶען אַ לַאנְד אוּנ זִיךְ אַרוֹיסְשְׁטֶעלֶען פַאר אַ פִיהרֶער פוּן אַ פָאלְק. עֶר הָאט זִיךְ בַּאלְד עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ פָאהרֶען קַיין יְהוּדָה, אוּנ וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶוען אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי אַרְטַקְסֶערְקְס'ן הָאט מֶען אִיהם אָבְּגֶעלָאזְט נָאר אוֹיף אַ צַייט אוּן מִיט דֶעם אוֹפֶן אַז עֶר מוּז צוּרִיקְקוּמֶען צוּ זַיין דִיעֶנְסְט.

מִיט גְרוֹיס רַייכְקַייט אוּנ פִיעל דִיעֶנֶער אִיז נְחֶמְיָה אַרוֹיס פוּן שׁוּשַׁן אוּנ אוּימֶעדוּם וואוּ עֶר אִיז דוּרְכְגֶעפָאהרֶען אוּנ גֶעווִיזֶען דִי בְּרִיעף פוּנ'ם פֶערְסִישֶׁען מֶלֶךְ הָאט מֶען אִיהם פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען. בַּאלְד אִיז נְחֶמְיָה'ס נְסִיעָה אוֹיךְ נִיט גֶעוֶוען קַיין סוֹד פַאר דִי שׁוֹמְרוֹנִים, אוּנ עֶס הָאט זֵיי נִיט גֶעשְׁמֶעקְט. נָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט מֶען נִיט גֶעוואוּסְט דֶערְפוּן אוּנ אֲפִילוּ אַז עֶר אִיז שׁוֹין דָארְט גֶעוֶוען הָאט עֶר נָאךְ אוֹיךְ בַּאלְד נִיט מְגַלֶּה גֶעוֶוען צוּ לִיעב וָואס עֶר אִיז גֶעקוּמֶען. עֶרְשְׁט אִין עֶטְלִיכֶע טֶעג שְׁפֶּעטֶער, אַז עֶר הָאט גוּט בֶּעטְרַאכְט דִי שְׁטָאדְט אוּנ גֶעמַאכְט דֶעם פְּלַאן ווִיא אַזוֹי זִיא צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען, הָאט עֶר גֶעלָאזְט צוּנוֹיפְרוּפֶען דִיא גְרֶעסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים אוּנ זֵיי פָארְגֶעלֶעגְט וָואס עֶר דֶענְקְט צוּ טְהוּן. מִיט שִׂמְחָה הָאבֶּען אַלֶע מַסְכִּים גֶעוֶוען דֶערְצוּ אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי אַרְבֵּייט. נִיט אַזוֹי גְרִינְג אִיז עֶס אָבֶּער גֶעגַאנְגֶען; דִי שׁוֹמְרוֹנִים הָאבֶּען גֶעשְׁטֶערְט ווִי וַוייט זֵיי הָאבֶּען נָאר גֶעקֶענְט, מִיט גוּטֶען אוּנ מִיט בֶּעזֶען, פְרִיהֶער הָאבֶּען זֵיי גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל זֵיי אוֹיךְ לָאזֶען אַרְבֵּייטֶען אוּנ אַז מֶען אִיז דַארוֹיף נִיט מְרוּצָה גֶעוֶוען הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיסְצוּטְרַאכְטֶען בִּלְבּוּלִים אוֹיף נְחֶמְיָה'ן אַז עֶר ווִיל וֶוערֶען אַלֵיין אַ קֶענִיג אוּנ אָבְּרַייסֶען יְהוּדָה פוּן פֶּערְסִיֶען. אוּנ אַז דָאס אִיז אוֹיךְ

גִיט גֶעבְּרָאכְטְהָען הָאבֶּען זֵיי גְלַאט אַזוֹי חוֹזֶק גֶעמַאכְט פוּן דִי אַרְבֵּייטֶער, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען בֵּיי זִיךְ אַבְּאבְּפַאלֶען. מֶען קָאן נִיט זָאגֶען אַז סַנְבַלַּט אוּן טוֹבִיָּה הָאבֶּען גָאר אִין גַאנְצֶען נִיט גֶעהַאט קֵיין פְּעוּלָה. עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַזֵיינֶע, וָואס פַאר גֶעלְד הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פֶערְקוֹיפְט דִי שׂוֹנְאִים. נָאר נְחֶמְיָה הָאט אוֹיף אַלֶעסֶען גוּט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוּנ מֶען הָאט גֶעאַרְבֵּייט וִוי עֶס בַּארְף צוּ זַיין.

נְחֶמְיָה הָאט אוֹיךְ אִין דֶער אֵיינֶעגֶער צֵייט נִיט פֶארְגֶעסֶען זִיךְ אוּמְצוּקוּקֶען אוֹיף אִינְוֶוענִיגְסְטֶע זַאכֶען. עֶר הָאט גֶעזֶעהֶן וִוי דִי רֵייכֶע פְּרֶעסֶען וֶוערְ דִי אָרִימֶע, וִוי זֵיי שִׁינְדֶען בֵּיי זֵיי אָפּ דִי הוֹיט, וִוי פַאר דֶער קְלֶענְסְטֶער הַלְוָאָת נֶעהְמְט מֶען צוּ בַּיי׳ם אֶבְיוֹן דָאס לֶעצְטֶע אוּנ נוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער מַאכְט מֶען פַאר שְׁקְלַאוֶוען. עֶר הָאט נִיט גֶעקֶאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אַזַא עַוְלָה, עֶר הָאט בַּאלְד גֶעמַאכְט אֵיין אֲסִיפָה, מִיט פֵייעֶרִינֶע רֵייד גֶעשְׁטְרָאפְט דֶעם עוֹלָם, עֶר הָאט זֵיי דֶערְצֶעהְלְט מִיט וָואס פַאר אַלִיעבֶּע דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל בֶּעהַאנְדְלֶען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער, אַז זֵיי מַאכֶען זֵיי נִיט פַאר קְנֶעכְט אוּנ קוֹיפֶען זֵיי נָאךְ אוֹיס פוּן פְרֶעמְדֶע הָאנְד. עֶר הָאט זֵיי דֶערְמָאנְט דִי גֶעזֶעצֶע פוּן דֶער תּוֹרָה אוּנ הָאט בֵּיי זֵיי גֶעפוֹעלְט מֶען זָאל אִיהם צוּזָאגֶען מוֹחֵל זַיין דִי תּוֹבוֹת, אָבְּגֶעבֶּען צוּרִיק עֶרְד אוּנ הַייזֶער וָואס מֶען הָאט מִיט גֶעוואַלְד צוּגֶענוּמֶען אוּנ שֶׁענְקֶען פְרֵייהַייט דִי שְׁקְלַאוֶוען. מֶען הָאט טַאקִי וָוארְט גֶעהַאלְטֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס מֶען הָאט זִיךְ אִיבֶּערְצֵייגְט אַז עֶר אַלֵיין אוּנ אַלֶע זַיינֶע מְקוֹרָבִים בֶּעשִׁיצֶען טַאקִי אָרִימֶע לַייט אוּנ הֶעלְפֶען זֵיי אִין דֶער נוֹיט.

דֶערְוַייל אִיז יְרוּשָׁלַיִם שׁוֹין אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהְן בֶּעפֶעסְטִיגְט אוּנ נְחֶמְיָה הָאט גֶעמוּזְט זֶעהְן אַז דִי צוּלָאפֶענֶע אַיינְוואוֹהְנֶער זָאלֶען צוּרִיקְקוּמֶען. עֶר הָאט גֶעלָאזְט אוֹיסְרוּפֶען אִין לַאנְד אַז אַ צֶעהְנְטֶעל פוּנ׳ם פָאלְק קָאן זִיךְ בֶּעזֶעצֶען אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. עֶר הָאט אָבֶּער שְׁטְרֶענְג אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז קֵיין יְרוּשָׁלַיִם זָאלֶען אַרֵיין נָאר אֶמֶתְ׳ע יוּדֶען אוּנ דִי וָואס הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין אָנְגֶעקֶעהְרְט מִיט פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶער הָאט עֶר נִיט אַרֵיינְגֶעלָאזְט. דְרֵיי מִשְׁפָּחוֹת, פוּן 642 מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקֶאנְט דֶערְוַוייזֶען אַז זֵיי שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן רֵיינֶע יוּדִישֶׁע עֶלְטֶערְן, הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אוּמְקֶעהְרֶען אוּנ דָאס אֵיינֶענֶע הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעטְהוּן מִיט כֹּהֲנִים, וָואס זֶענִין אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן פֶערְמִישְׁטֶע חַתוּנוֹת. אַ וַדַאי הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דִי אַלֶע וֶועלֶען קֵיין נוּטְצֶע פְרֵיינְד נִיט זַיין אוּנ עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַרוּם מִשְׁכָּן אַ בֶּעזוּנְדֶער פֶעסְטוּנְג, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען בִּירָה, אוּנ דָארְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען פֶערְמִישְׁט חַיִל, וָואס הָאט אָבְּגֶעהִיט דִיא הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פַאר אִינְוֶוענִיגְסְטֶע אוּנ אוֹיסֶענְוֶוענִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים.

אִין דֶער צֵייט וָואס נְחֶמְיָה הָאט אַזוֹי גֶעאַרְבֵּייט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען יְרוּשָׁלַיִם׳ אִיז עֶזְרָא אוֹיךְ נִיט גֶעזֶעסֶען לֶעדִיג אוּנ הָאט גֶעזֶעהן מִיט אַלֶע מֶעגְלִיכְקֵייטֶען צוּ פֶערְבְּרֵייטֶען דִי תּוֹרָה צְוִוישֶׁען פָאלְק. בַּיים עֶרְשְׁטֶען יוֹם טוֹב וָואס אִיז גֶעפַאלֶען אִים תִּשְׁרֵי אוּנ אַ סַךְ יוּדֶען פוּן קְלֵיינֶע שְׁטֶעדְט אוּנ דֶערְפֶער הָאבֶּען זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט אִין יְרוּשָׁלַיִם, הָאט עֶזְרָא גְעלָאזְט שְׁטֶעלֶען אַ הוֹיכֶע בִּימָה אוֹיף אַ גְרוֹיסֶען פְּלַאץ אוּנ הָאט דָארְט פָארְגֶעלֵייעֶנְט פַארְן גַאנְצֶען עוֹלָם דִי אֶרְטֶער פוּן דֶער תּוֹרָה. וואוּ עֶס וֶוערְד גֶערֶעדְט וֶוענֶען דֶעם עוֹנֶשׁ וָואס טוּז קוּמֶען אוֹיף דֶעם זִינְדִיגֶען פָאלְק וָואס טְרֶעט אָב פוּן גָאטְ׳ס בֶּעפֶעהל. מִיט טְרֶערֶען אִין דִי אוֹיגֶען הָאבֶּען אַלֶע אוֹיסגֶעהֶערְט דִי הֵיילִיגֶע וֶוערְטֶער אוּנ הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיסְצוּפָאלְגֶען וָואס אִין דֶער תּוֹרָה שְׁטֶעהט; פוּן אַלֶע זַייטֶען הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרַיינְצוּבְּרֶענְגֶען גְרִינְס אוּנ צְוַויינֶען פוּן דִי טְהַייעֶרְסְטֶע בֵּיימֶער צוּ מַאכֶען דֶער פוּן סֻכּוֹת אוּנ אַלֶע אַכְט טָאג פוּנ׳ם יוֹם טוֹב הָאט מֶען זֵיי גֶעמוּזְט פָארְלֵייעֶנֶען אֵיין אַנְדֶער פַּרְשָׁה, כְּדֵי אַלֶע זָאלֶען וִויסֶען וָואס דִי תּוֹרָה פָארְדֶערְט אוּנ דִי וָואס הָאבֶּען נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען קֵיין לָשׁוֹן קֹדֶשׁ הָאבֶּען זִיךְ אַלְדִינְג גֶעלָאזְט עֶרְקְלֶעהְרֶען פוּן דִי לְוִיִּם. אַז עֶזְרָא הָאט גֶעזֶעהן וִוי דָאס יוּדֶעשְׁקֵייט וֶוערְד מִיט יֶעדֶען טָאג שְׁטַארְקֶער, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען מַאכֶען אֵיין עֶק פוּן דִי גֶעמִישְׁטֶע חֲתוּנוֹת, וָואס זֶענִין נָאךְ פָארְט פָארְגֶעקוּמֶען אִין יְהוּדָה, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר גוֹזֵר תַּעֲנִית גֶעוֶועהן. אַלֶע זֶענִין זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען אִין טְרוֹיעֶר־קְלֵיידֶער, מִיט אַשׁ אוֹיפְ׳ן קָאפּ, אוּנ עֶר הָאט פָארְגֶעלֵייעֶנְט דִי פַּרְשָׁה, וואוּ עֶס שְׁטֶעהט אַז מֶען טָאר זִיךְ נִיט מְשַׁדֵּךְ זַיין מִיט דִי פֶעלְקֶער עַמּוֹן אוּנ מוֹאָב. בַּאלְד הָאבֶּען אַלֶע, וָואס הָאבֶּען נָאךְ גֶעהַאט נִיט קֵיין יוּדִישֶׁע וַוייבֶּער, זִיךְ אָבְּגֶעזָאגְט פוּן זֵיי אוּנ דָאס גַאנְצֶע פָאלְק הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה: מֶעהר קֵיין שִׁדּוּכִים נִיט צוּ טְהוּן מִיט פְרֶעמְדֶע פָאלְקֶער, אָבְּהִיטֶען שַׁבָּתִים אוּנ יָמִים טוֹבִים, נִיט צוּ אַרְבֵּייטֶען אוּנ הַאנְדְלֶען אִין דִי הֵיילִיגֶע טָאג, אוֹיפְ׳ן זִיבֶּעטֶען יָאהר לָאזֶען פֶערְפַאלֶען דִי חוֹבוֹת אוּנ נִיט בֶּעאַרְבֵּייטֶען דִי עֶרְד אוּנ אוֹיפְ׳ן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ זָאל יֶעדֶער, אַ חוּץ מַעֲשֵׂר, גֶעבֶּען אַלֶע יָאהר הָאלְץ, דִי עֶרְשְׁטֶע פֵּירוֹת אוּנ תְּבוּאוֹת וָואס וֶועלֶען פֶערְטִיג וֶוערֶען אוּנ אַ פִירְטֶעל שֶׁקֶל מְזוּמָן. אָט דָאס אַלְדִינְג, וָואס מֶען הָאט דֶעמָאלְט בֶּעשְׁלָאסֶען, הָאט מֶען אוֹיפְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף אַ בֶּעזוּנְדֶער מְגִלָּה אוּנ הוּנְדֶערְט אוּנ צְוַאנְצִיג פָארְשְׁטֶעהֶער פוּנ׳ם פָאלְק הָאבֶּען זִיךְ דַארוֹיף גֶעחַתְמֶעט. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דִי גְרוֹיסֶע פֶערְזַאמְלוּנְג׳ וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען „כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה״.

נְחֶמְיָה הָאט נָאךְ גֶעהַאט פִיעל צוּ טְהוּן אוּנ מַאכֶען נֵייעֶ אָרְדְנוּנְגֶען אִין גַאנְצֶען לֶעבֶּען פוּנ׳ם פָאלְק עֶס זָאל קָאנֶען הַאלְטֶען דִי שְׁבוּעָה. אַ סַךְ נֵייעֶר [illegible]

אָרִימָע לַייט הָאט עֶר גֶעטווּנְט אוֹיסבּוֹיעֶן אוֹיף זַיין רֶעכְנוּנְג. פַאר דִי כֹּהֲנִים, וָואס הָאבֶּען בֶּעדַארְפְט לֶעבֶּען פוּן מַעֲשֵׂר אוּנ פוּן אַנְדֶערֶע נְתִינוֹת, הָאט עֶר אַיינ־גֶעפִירְט גְרוֹיסֶע הַייזֶער, ווייל מֶען הָאט צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַלֶע תְּבוּאוֹת אוּנ פֵּירוֹת אוּנ גֶעשְׁטֶעלְט בֶּעזוּנְדֶער מֶענְשֶׁען מֶען זָאל אַבְטוּנְג גֶעבֶּען אַז קֵיינֶער זָאל נִיט פַארְטְהֵיילְט וָוערֶען. אַז דִי שְׁטָאדְט אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אִין גַאנְצֶען פֶּערְטִיג מִיט אַלֶע מוֹיעֶרן אוּנ פֶעסטוּנְגֶען, הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען פַארַאד מִיט מוּזִיק אוּנ גֶעזַאנְג אוּנ דֶער זֵכֶר פוּן דֶעם טָאג אִיז לַאנְג גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם. לָאנְגֶער בְּלַייבֶּען הָאט אָבֶּער נְחֶמְיָה נִיט גֶעקֶאנְט, ווייל עֶר הָאט גֶע־גֶעבֶּען אַרְטַאקְסֶערְקְסֶעס זַיין וָוארְט אַז עֶר וֶועט צוּרִיקקוּמֶען, אוּנ נָאךְ צְוֶועלְף יָאהר, וָואס עֶר הָאט פֶערבְּרַאכְט אִין יְהוּדָה, הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַוֶועקפָאהרֶען קַיין פֶּערְסְיֶען.

קוֹים הָאט אָבֶּער נְחֶמְיָה גֶעשְׁטֶעלְט אַ פוּס אִיבֶּער דֶער גְרֶענִיץ פוּן יְהוּדָה, הָאבֶּען בַּאלְד דִי עֶטְלִיכֶע אוּנְצוּפְרִידֶענֶע, וָואס הָאבֶּען פְרִיהֶער נִיט גֶעהַאט דִי הָעְזָה זִיךְ אַרוֹיסְצוּשְׁטֶעלֶען, אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען אַ קָאפּ אוּנ אִין אַ קוּרְצֶער צַייט אִיז גֶעוָוארֶען אַיין אִיבֶּערְקֶערֶענִישׁ. אַיינֶער פוּנ׳ם כֹּהֵן גָּדוֹל יְהוֹיָדַע׳ס קְרוֹבִים, מְנַשֶּׁה הָאט שׁוֹין חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט סַנְבַלַּט׳ס טָאכְטֶער נַכְסֶת, אִיהם הָאבֶּען נָאכְ־גֶעטְהוֹן אַנְדֶערֶע אוּנ דִי גֶעמִישְׁטֶע חַתוּנוֹת הָאבֶּען זִיךְ ווייטֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען צְווִישֶׁען יוּדֶען. טוֹבִיָה פוּן מוֹאָב אִיז בַּאלְד אַריין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט זִיךְ אָבְּגֶענוּמֶען אַ גְרוֹיסֶע וָואהנוּנְג אִין הוֹיף פוּנ׳ם בֵּית הַמִקְדָשׁ. דָאס פָאלְק הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּקֶען קְרוּם אוֹיף דִי כֹּהֲנִים אוּנ הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ גֶעבֶּען מַעֲשֵׂר. מִיט אֵיין וָוארְט, עֶס אִיז ווייטֶער גֶעוָוארֶען פִינְסְטֶער אִין יְהוּדָה אוּנ דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען זֵייעֶרֶע פַארְווייְנְטֶע אוֹיגֶען גֶעווענְדֶעט קַיין פֶּערְסְיֶען טָאמִיר וֶועט זִיךְ נְחֶמְיָה נָאךְ אַ מָאל דֶערְבַּארְמֶען אִיבֶּער זַיינֶע בְּרִידֶער אוּנ זֵיי קוּמֶען הֶעלְפֶען.

נָאט הָאט אָבֶּער בַּאלְד גֶעשִׁיקְט דִי רְפוּאָה צוּ דֶער מַכָּה — דָאס אִיז גֶעוֶועהן מַלְאָכִי, דֶער לֶעצְטֶער פוּן דִי נְבִיאִים וָואס הָאבֶּען פִיער הוּנְדֶערְט יָאהר כְּסֵדֶר דֶערְהַאלְטֶען דָאס יוּדֶעשְׁקֵייט. מַלְאָכִי הָאט נִיט דֶערְלָאזְט אַז דִי מִיה פוּן עֶזְרָא אוּנ נְחֶמְיָה זָאל אִין גַאנְצֶען פֶערְלָארֶען וֶוערֶען, עֶר הָאט גֶעזָאגְט מוּסָר אוּנ שְׁרֶעקְלִיךְ אוֹיסְגֶעמָאלְט דִי שְׁטְרָאף וָואס וֶועט קוּמֶען אוֹיף דִי זִינְדִיגֶע יוּדֶען אוּנ דֶערְבַּיי הָאט עֶר אוֹיךְ פָארְאוֹיסְגֶעזָאגְט אַז נָאר נִיךְ וֶועט דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער שִׁיקֶען זַיין שָׁלִיחַ, וָואס וֶועט ווייטֶער אוֹיסְרֵיינִיגֶען אוּנ אוֹיס־לֵייטֶערְן זַיין פָאלְק. דֶער שָׁלִיחַ הָאט טַאקִי לַאנְג נִיט גֶעלָאזְט אוֹיף זִיךְ ווַארְטֶען. קוֹים אִיז נְחֶמְיָה גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָואס אִין יְהוּדָה גֶעהט פָאר, הָאט עֶר זִיךְ

נאך א מאל אויסגעבעטען ביי ארטקסערקסעס אונ איז באלד געפלויגען קיין ירושלים. זיין ערשטע ארבייט איז בעשטאנען אין דעם וואס ער האט באלד טוביהן ארויסגעווארפען פונ'ם בית המקדש; מנשהן, וואס האט זיך ניט געוואלט צו שיידען מיט זיין ווייב נכסה, סנבלט'ס טאכטער, האט ער ארויסגעטריבען פונ'ם לאנד אונ דאס איינענע האט ער אויך געטהון מיט נאך כהנים אונ לוים, וואס האבען זיך ניט געוואלט פיהרען נאך זיין דרך. אין דער גאנצער געגענד האט ער מודיע געווען מען זאל ווייטער אנהייבען געבען מעשר אונ איין ווארט זיינס איז געווען געהערט דאס פאלק זאל פארגעסען די אלטע רגזה אונ אונטערהאלטען די דיענער פונ'ם בית המקדש. דערנאך איז ער ארויסגעפאהרען איבער דער מדינה אונ האט אכטונג געגעבען אז פרעמדע פעלקער זאלען צו די יודען קיין שליטה ניט האבען אונ אז אומעדום זאלען זיי זיך בענוצען מיט זייער איינען לשון, וואס איז שוין אין פיעל ערטער פארגעסען געווארען. דאס איינענע האט ער אויך געטהון וועגען אכהיטען דעם שבת אונ אז ער האט געזעהן אז עס איז שווער אויסצופיהרען דאס פאלק זאל ניט האנדלען אין דעם טאג, ווייל עס איז שוין געווען איינגעפיהרט פון פריהער אז סוחרים פון צור פלעגען אריינ־ברענגען קיין ירושלים זייערע סחורות אונ בעזאנדערס פיש, אונ דער עולם פלעגט זיך ווארפען צו קויפען מציאות, האט ער געמאכט איין מאל פאר אלע מאל אז פרייטאג פאר נאכט זאל מען צושליסען די טויערן פון דער שטאדט אונ קיין סוחרים ניט אריינלאזען.

אזוי האט נחמיה ניט געקוקט אויף קיין מיטעל אבי צו בעפעסטיגען דעם גלויבען. אוודאי האבען ניט אלע געקאנט באשטעהן דארויף אונ עס האבען אנגעהויבען ווערען בסתר כתות, וואס האבען זיך אנדערש געפיהרט. ווי עס שיינט, האט נחמיה געפיהלט אז צו ליעב איהם טהיילען זיך אב פיעל אונצו־פרידענע, עס האבען איהם אוודאי געהארט די בלאטער וואס פאלען אראב פונ'ם בוים, אונ דערפאר האט ער אויף דער עלטער אנגעשריבען א בעזונדער בוך, אין וועלכען ער גיט זיך אליין אב דין וחשבון פון זיינע ביידע נסיעות קיין יהודה אונ זאגט מיט א פעסטען בטחון אז גאט מעג איהם פאררעכענען וואס ער האט געטהון פאר זיין פאלק אונ זיין הייליגען נאמען. דער בטחון האט איהם אויך ניט אבגענארט אונ דער ספר פון נחמיה אונ עזרא איז אויף עבי"ג געבליבען צווישען די יודען.

דריטעס קאפיטעל.

די סופרים.

420—332 פאר קריסטוס געבורט. 490—402 פאר'ן חורבן בית שני

די וועלט זאגט א ווארטעל אז דאס ערנסטע איז א געמאכטע מכשפה: דאס האט זיך אויך בעוויזען מיט די שמרונים זיי האבען זיך איינגערעדט אז זיי זענין נאר די אמת'ע יודען, אז זיי קומען ארויס פון די עשרת השבטים אונ חאטשי אין לשון האט מען זיי זעהר לייכט געקאנט דערקענען אז דאס איז א פערמישטעס פאלק, וואס איז זיך צונויפגעלאפען פון דער גאנצער וועלט אונ ווייסט אליין ניט רעכט פון וואנען עס שטאמט ארויס. פון דעסט־וועגען איז ביי זייא נאר אנדערש ניט געבליבען נאר אז זייא זענען אייניקלעך פון יוסף אונ אפרים, אונ אז זיי האבען א קוק געטהון אז דיא יודען ווילען פון זיי ניט וויסען, זענען זיי געווארען דם־שונאים די אייגענע. וואס זיי האבען ביז אהער צו זיי אזוי געצויגען אונ האבען זיך ענטשלא־סען איינפירען ביי זיך דאס אייגענע וואס ביי די יודען אונ ניט דארפען אנקומען צו קיינעם. אין דער צייט איז דער פערסישער קאניג ארטחשסתא געשטארבען, אונ סנבלט האט זיך געקאנט א ביסעל מעהר צופידען די האנד, האט ער זיך בעטראכט אז עס איז דא געגוג לוים. וואס נחמיה האט זיי געלאזט זיך אזוי ארומדרעהען, אז פון די קאן ער האבען וואולע דיענער אין א אייגענעם בית המקדש, ווער שמעקט נאך אז דערצו האט ער שוין געהאט א פארטיגען כהן גדול — זיין איידעם מנשה, אונ עס איז ביי איהם געבליבען אז ער זאל בויען א נייעם משכן פאר'ן פאלק פון שמרון. מען האט דאך אבער בעדארפט נאכמאנען די יודען, וואס האבען געהאט א הייליגען בארג מוריה, אונ סנבלט האט זיך אויך אויסגעקליבען א בארג, דעם הר גרזים, ווייל דארט האט נאך געבענשט דינע קינדער

וואס וועלען אבהיטען זיין געזעטץ, אונ נאר ניך איז טאקע ביי קיינעם פון די שמרונים קיין ספק ניט געוועהן אז די אמת'ע תורה שטעהט נאר איין ביי זיי. אונ אז צום הימעל קאנען נאר דורכגרייכען זייערע תפלות. זיי האבען אנגעהויבען צו זיך ביסלעכווייז צושלעפען פיעל יודען, וואס מען האט זיי צוגעזאגט קבח'ס עשירות, אונ א חוץ דעם פלעגען צו זיי צושטעהן די דאזיגע וואס האבען אין דערהיים עפעס אבגעארבייט ניט קיין שאנע זאכען אונ האבען געמוזט אנטלויפען פון יהודה. אזוי איז געווארען א האלבע יודישע סעקטע שומרונים אונ זייער הויפטשטאדט איז געוועהן שכם. עס האט זיך אבער אנגעהויבען צווישען די יודען אונ די שמרונים נאך א גרעסערע שנאה ווי א מאהל אין די צייטען פון די ביידע יודישע מלוכות: די יודען האבען חוזק געמאכט פון די שומרונים אונ האבען זיי גערופען. דאס פאר־ווארפענע פאלק פון שכם, אונ די שומרונים ווידער האבען זייער שמד־שטיק אריינגעלעגט אין יראה אונ געשריגען אז די יודען האבען נאר א פאלשע תורה אונ לעבען ניט נאך די ריינע יודישע געזעצע.

די יודען האבען זיך דערווייל געפיהרט נאך דעם אמת'ן זין פון דער תורה אונ זי אבגעהיט ווי עזרא אונ נחמיה האבען אנגעזאגט. רחמנות אונ יושר האבען געהערשט אונ זיך גערעכענט פאר די שאנסטע מעלות, ארימע לייט האט מען ניט נאר ניט אונטערדריקט, נאר געגעבען הילף. אונ אלע יודען זענען געוועהן גלייך פריי. טייל קיין יודישע שקלאווען האט מען שוין מעהר ניט געזעהן. דאס יאהר פון שמיטה האט מען אויך שטארק אבגעהיט. א בית דין פון זיבציג געלערנטע אונ גרויסע לייט וואס איז געוועהן געגרינדעט אויף דעם ארט ווי ביי משה רבינו די זיבציג זקנים אונ איז געשטאנען אונטער דער השגחה פון איין עלטסטען וואס מען האט איהם גערופען אב בית דין; האט זיך בעשעפטיגט מיט אלע משפטים וואס פלע־גען פארקומען. אונ יעדען מארקטאג וואס פלעגט זיין מאנטאג אונ דאנערש־טאג, האבען די דיינים זיך אבגעגעבען מיט לאדינישען אונ שלום־מאכען צווישען די צדדים. די סופרים ווידער האבען אכטונג געגעבען אז די תורה זאל מעהר בעקענט ווערען צווישען אלע קלאסען פונ'ם פאלק, אונ בארירבער האבען זיי איינגעפיהרט אז מען זאל ניט נאר אלע שבת אונ יום טוב אפענטליך פארלייענען א סדרה. נאר אפילו אין די מארקטאג, ווען עס פלעגען זיך צונויפקומען יודען פון דארפער, זאל מען אויך לייענען א פרשה. דאס האט געמוזט פיהרען דערצו אז מען זאל אנדערן די העבראישע שריפט

אויף אַזאַ צורט דער עולם זאל קאָנען פאַרשטעהן וואס זיי האָרען. ווייל ביז דעמאָלט איז די תורה געוועהן אָנגעשריעבען מיט אותיות פון א מין אַלט לשון וואס נאר געצאהלטע מענשען האָבען עס פאַרשטאַנען. נאך בעהר האָט מען עס געמוזט טהון צו ליעב די יודען. וואס האָבען געוואוינט אין פרעמדע לענדער. ווייל דאס אַלטע לשון הקודש נאר צו געזעצען און דער תורה זעהר ניט געהאָט מיט די אַנדערע היילינע ביכער איבערגעשריבען מיט א נייע כתב, וואס מען האָט עס גערופען כתב אשורי. דיא שומרונים, וואס האָבען אַלדינג געטהון פאַרקעהרט, האָבען געהאַט א נייע נעלעגענהייט צו שרייבען אַז די יודען מאַכען זיך א פאַלשע תורה אונ זענען געבליעבען ביי דער אַלטער פאַרדרעהטער שריפט. וואס איינער פון טויזענד האָט קוים געקאָנט עטליכע ווערטער רעכט בייקומען.

אַז די תורה איז בעקאַנט געוואָרען דעם פאָלק דורכ׳ן בעשטאַנדליכען לשון, האָבען טאָקע די יודען אָנגעהויבען געשמאַק צריינקוקען אין די קליינע אותיות׳לעך אונ באַלד זענען געגרינדעט געוואָרען ישיבות, וואו די סופרים אָדער חכמים, האָבען געלערנט מיט פעהינע יונגע לייט וואס מען האָט זיי גערופען תלמידי חכמים. זיי האָבען זיך אָבגעגעבען דערמיט, וואס זיי האָבען געזוכט פירושים אויף דער תורה. כדי זיי זאָלען קאָנען אויסגלייבען די געזעצע פונ׳ם גלויבען מיט די פעראָנדערונגען פונ׳ם לעבען אונ פון דעם איז אַרויס דער מדרש. דעמאָלט זענען אַרויס תקנות פון דיא סופרים. וואס האָבען געאַרבייט מיט אַלע כוחות אַז דער עיקר פון דער תורה, וואס האַלט אויף דאס יודישקייט, זאָל בלייבען פעסט. אונ האָבען מיט ניימע תקנות אַרומגעצוימט די הויפט־געזעצע אַז קיין שום היתר זאָל זיך אַהין ניט קאָנען אַריין האַבען. זיי האָבען פערשטאַרקט דאס היילינקייט פון שבת אונ אַנדערע ימים טובים מיט שאָנע מנהגים. וואס זענען זיך גע־וואָרען אַ הרגל ביים פאָלק אונ זענען שוין טאָקע אַזוי געבליעבען אויף דור דורות. זיי האָבען געמאַכט אַז פון אַ גלעזעל וויין, וואס דער מענש דאַרף זיך א מאָהל שטאַרקען דערמיט נאָך ער בעפרייעט זיך פון דער אַרבייט, זאָל ווערען א עונג שבת אונ קדוש או בדלה׳ זאָלען ווערען די גרענעץ וואס טהיילט אָב דעם זיבענטען טאג פון דזה פוי אַלע איבריגע וואָכענטאָג. זיי האָבען אויך איינגעפיהרט דעם סדר פון פסח אונ געזעהן אַז ניט די אַרבע כוסות מיט פעטע קניידלעך זאָלען זיין דער עיקר. נאָר מען זאָל טאָקע אין זין האָבען די הגדה. צוגעפאַסט צו גאַנץ נאָך דיא בני בית. צוזאַמען צו זיין מיט די קינדער ...

און דערצאהלען אין פרייד פון די צרות פון א מאהל. ווי האט מען אויך צו פערדאנקען וואס אויסער קרבנות האט זיך דאס פאלק געוואונט צו דאווענען דריי מאהל אין טאג אונ האט איבערגענומען די תפלות וואס די יודען האבען לכתחילה איינגעפיהרט אין בבל. דאס הויפט-געבעט איז בעשטאנען אין זעכס זאכען: א דאנק דעם רבונו של עולם וואס ער האט די יודען אויסגעקליבען ווי זאלען איהם דיענען; א לויב דעם באשאפער פאר דעם וואס ער בעלעבט די נאטור מיט טוי אונ רעגען, אונ וועט א מאהל די טויטע נאך א מאהל שענקען דאס לעבען; א שבח דער גרויסקייט פון גאט; א בקשה עס זאלען אנגענומען ווערען די קרבנות אונ די תפלות פון יעדען; א דאנק פאר דעם וואס גאט שיקט צו יעדען זיין בעדארפעניש אונ צולעצט א געבעט עס זאל שטאנדיג זיין שלום. אויסער דעם האבען די סופרים געמאכט אז אלע שבת אונ יום טוב, זאל מען א חוץ דער פרשה ענדיגען דאס לייענען מיט א קאפיטעל פון די נביאים אונ דערפאר האט עס געהייסען „הפטורה". דאס האבען זיי געטהון אויף צו להכעים די שומרונים, וואס האבען נאר ניט געוואלט וויסען פון די נביאים דערפאר וואס זיי רעדען נאר פון ירושלים. יעדע הפטורה האט געמוזט פאסען צו דעם טאג וואס מען האט זי געלייענט, אונ דאריבער האט מען געמוזט אויסקלויבען דערצו נאר די נביאים ראשונים, דאס הייסט יהושע, שופטים, שמואל אונ מלכים. אונ די נביאים אחרונים, דאס הייסט ישעיה, ירמיה, יחזקאל אונ די צוועלף נביאים, וואס מען רופט זיי אלע אינאיינעם תרי עשר, אונ הייסען מיט די נאהמען: הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה אונ מלאכי. פון דעמעלט אן האבען זיך די שריפטען פון די נביאים אנגעהויבען רעכנען פאר היילינע אונ האבען באלד נאך דער תורה פארנומען דעם ערשטען פלאץ אינ'ם גייסטיגען לעבען פונ'ם פאלק.

אזוי האט זיך אויסגעארבייט דער יודישער גאטעסדיענסט (עבודה) אין דער צייט פון די סופרים, שטיל, אהן קונצען, אונ יעדער האט זיך געקאנט אין די קורצע תפלות אויסגיסען זיין הארץ פאר גאט. נאר אין בית המקדש האבען די קרבנות געשפיעלט איין הויפט-ראלע, אין די קליינערע מקומות אבער איז דאס דאווענען געווארען דער עיקר. דאס נאהענטקייט פון די יודען מיט די פערסיער האט געמוזט פיהרען דערצו, וואס פיעל זאכען פונ'ם פערסישען גלויבען האבען זיך אנגעקלעבט אויך אין דער יודישער אמונה. אונ עס איז

קיין חִדוּשׁ נִיט, עֶרְשְׁטֶענְס הָאט דֶער הֲמוֹן יוּדֶען אִין דֶעם גָלוּת בָּבֶל אוּנ פָּרַס, פוּן אוּנְזֶער תּוֹרָה וֶוענִיג נָאךְ גֶעוואוּסְט אוּנ אַזוֹי וִויא דֶער פָּשׁוּטֶ׳ער מֶענְשׁ אִיז אַלֶע מָאל נוֹטֶה צוּ גְלוֹיבֶּען אִין אִיבֶּערְנַאטִירְלִיכֶע זַאכֶען דָאס, וָואס עֶר קָאן זִיךְ מִיט זַיין פָּשׁוּטְ׳ן שֵׂכֶל נִיט עֶרְקְלֶעהְרֶן, הָאט עֶר, דֶער הֲמוֹן אִין דֶער פֶּערְסִישֶׁער אֱמוּנָה — אוֹיף אַ סַךְ אַזֶעלְכֶע שַׁאֲלוֹת, וָואס הָאבֶּען אִיהם גֶעאַהרְט — אַ תֵּרוּץ גֶעפוּנֶען אוּנ הָאט צוּ גְלוֹיבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען. צְוֵוייטֶענְס, מוּז מֶען מוֹדֶה זַיין אַז דִיא פֶּערְסִישֶׁע אֱמוּנָה צוּ יֶענֶער צַייט הָאט בֶּאֱמֶת גֶעהַאט פִיעל אַזֶעלְכֶע גְלוֹיבֶּענְס עִנְיָנִים וָואס פַאר דֶעם נִיט מֵבִין אוּנְטֶערְצוּשַׁיידֶען צְוִוישֶׁען אֱמֶתְ׳ע אוּנ פַאלְשֶׁע פֶּערְל, הָאבֶּען זֵיי אַגְרוֹיסֶע נָאהֶענְטְקַייט גֶעהַאט צוּ פִיעל גְלוֹיבֶּענְס עִנְיָנִים פוּן אוּנְזֶער אֱמוּנָה, אוּנ מֶען קָאן זָאגֶען, אַז וֶוען נִיט דִי חֲכָמִים אוּנ דִי סוֹפְרִים, וֶועלְכֶע הָאבֶּען דֶעם גֶאטְלִיכֶען גַייסְט אוּנ זִינֶען פוּן אוּנְזֶער תּוֹרָה גוּט פֶערְשְׁטַאנֶען אוּנ זִיךְ פָארְגֶענוּמֶען דָאס זֶעלְבֶּע אָבְּצוּהִיטֶען פוּן אַלֶע פְרֶעמְדֶע אָנְקְלֶעבּוּנְג אוּנ אוֹיךְ דֶעם הֲמוֹן עַם דִיזֶען זִינֶען צוּ עֶרְקְלֶעהְרֶן, וֶוען נִיט זֵיי אוּנ זֵייעֶר גְרוֹיסֶע מִיה דֶערְבַּיי, הָאט דִי הִתְקָרְבוּת צוּ דֶער פֶּערְסִישֶׁער אֱמוּנָה גֶעקָאנְט בְּרֵיינְגֶען דֶערְצוּ, אַז יוּדֶען זָאלֶען זֶעלְבְּסְט אִין דֶעם הוֹיפְּט עִקָר פוּן אוּנְזֶער אֱמוּנָה: אִין אַחְדוּת הַבּוֹרֵא יָחִיד, פֶּערְגֶעסֶען; וָוארוּם דֶער עִקָר פוּן דֶער פֶּערְסִישֶׁער אֱמוּנָה אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען דַארִינֶען, אַז עֶס זַיינֶען דָא צְוֵויי גֶעטְּטֶער, וָואס הַאלְטֶען אֵיין אֵייבִּיגֶע מִלְחָמָה אֵיינֶער מִיט׳ן אַנְדֶערְן: דֶער גָאט פוּן לִיכְטִיגְקַייט אוּנ פוּן אַלֶל דָאס גוּט, אַרְמוּזַאד, אוּנ דֶער גָאט פוּן פִינְסְטֶערְנִים אוּנ אַלֶל דָאס שְׁלֶעכְטֶס, אַחֲרִימַאן, דִי סוֹפְרִים הָאבֶּען גֶענוּג דֶערְבַּיי צוּ טְהוּן גֶעהַאט אוֹיסְצוּקְלוֹיבֶּען דָאס גוּטֶע פוּן דִי פֶּערְסִישֶׁע מִנְהָגִים וֶועלְכֶע זַיינֶען קַיין סְתִירָה נִיט צוּ אוּנְזֶער תּוֹרָה אוּנ אֱמוּנָה אוּנ אָבְּצוּזָאנְדֶערְן אוּנ מַרְחִיק צוּ זַיין אַזֶעלְכֶע עִנְיָנִים וָואס זַיינֶען דֶער הֵיפֶךְ פוּן אוּנְזֶער תּוֹרָה. דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי אִין זֵייעֶרֶע תְּפִלּוֹת מְתַקֵן גֶעוֶועזֶן דִיא בְּרָכָה: יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חשֶׁךְ עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל. גָאט בֶּעשַׁאפְט דָאס לִיכְט אוּנ דִיא פִינְסְטֶערְנִים, עֶר מַאכְט דֶעם שָׁלוֹם אוּנ בֶּעשַׁאפְט אַלְץ! — וָואס אִיז דֶערְמִיט בֶּעוִויעזֶען אַז מִיר גְלוֹיבֶּען נוּר אִין אַ בּוֹרֵא יָחִיד, וָואס פוּן זַיין ווִילֶען אִיז אַלְץ וָואס עֶס אִיז, הֵן לִיכְט הֵן פִינְסְטֶערְנִישׁ, הֵן גוּטְס הֵן שְׁלֶעכְטְס, נָאךְ אוּנְזֶער קוּרְצֶען בֶּעגְרִיף נָאךְ.

צְוֵויי הוּנְדֶערְט יָאהר זֶענֶען אַזוֹי אָבְּגֶעלָאפֶען אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען זִיךְ גֶעזֶעסֶען רוּהִיג אוֹיף זֵייעֶרֶע אֶרְטֶער אִיז פֶּערְסִיעֶן אוּנ אִין יְהוּדָה אוּנ הָאבֶּען

געאַרבייט פאַר זייער אינגוועניג לעבען. נאָר אַז אין דער צייט פון די פּערסישע קעניגע אַרטאַקסערקסעס דעם צווייטען (אָדער מנעמאָן), אונד אַרטאַקסערקסעס דעם דריטען (אָדער אָחוס), איז געוואָרען אונרוהיג אין לאַנד, ווייל די מִצְרִים זענען אַרויסגעשפּרונגען אונד האָבען געוואָלט ווייטער צוריק־שטעלען זייער מלוכה, איז די לאַגע פון דיא יודען אויך טרויעריגער געוואָרען. גענומען האָט עס זיך דערפון וואָס דיא פּערסער זענען פּלוצים אָבגעטרעטען פון זייער ריינעם גלויבען אונד האָבען זיך געלאָזט פערפיהרען פון׳ם גאָצענדיענסט; אַרטאַקסערקסעס דער דריטער האָט אומעדום געהייסען שטעלען עֲבודה־זָרות אונד דאָס איינגענע געהייסען טהון אויך אין יְהוּדָה, די יודען זענען דאַרויף ניט בעשטאַנען אונד קיין גוטס פערשטעהט זיך, איז דערפון ניט אַרויס.

אין ירושלים האָבען דעמעלט די יודען געמוזט אויסשטעהן גענוג צָרות פון איינעם פון די ערגסטע פּערסישע הויפטלייט בַּגוֹעַס, וואָס האָט דערנאָך צוגענומען די מלוכה ביי אַרטאַקסערקס אונד זיין מִשְׁפָּחָה. בַּגוֹעַס איז ניט געווען קיין שטאַרקער נְקִי כַּפַּיִם, אונד פאַר געלט האָט ער דעם איינענעם פּאָטער געקענט פאַרקויפען. אַז דער כֹּהֵן גָּדוֹל יְהוֹיָדָע איז געשטאָרבען אונד דער עלטערער זוהן יוֹחָנָן איז אַרויף אויף זיין אָרט, האָט זיך פערגלוסט זיין יונגערן ברודער יְהוֹשֻׁעַ צו זיין אַ בַּעַלָן אויף דער שטעלע, ער האָט זיך געווענדט צו בַּגוֹעַס מיט אַ שאָנער מַתָּנָה, אונד ער האָט איהם באַלד צוגעזאָגט אַז ער וועט ווערען כֹּהֵן גָּדוֹל. אַז יוחנן איז דערפון געוואָהר געוואָרען האָט ער מיט יהושע׳ן ניט געמאַכט קיין לאַנגע טַעֲנוֹת אונד האָט איהם דער׳הרג׳ט אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. דאָס האָט בַּגוֹעַס׳ן שטאַרק פערדראָסען, נאָר ער האָט זיך ניט אָנגענומען יהושע׳ס קריוודע, ער האָט זיך נוקם געווען פאַר זיין קעשינע אונד די יודען האָבען איהם געמוזט געבען גרידעס געלד, ווייל ער האָט זיך געהייסען צאָהלען שטראָף פון יעדען קָרְבָּן וואָס מען האָט בעדאַרפט מַקְרִיב זיין אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אונד דערפון איז געוואָרען אַ היבשע מַטְבֵּעַ.

זעהר ניט פרעהליך איז געוואָרען די יודען אין דער לעצטער צייט, ווען דיא פּערסער האָבען פערלאָרען זייער מאַכט. עס איז אָבער גאָר וועניג זכרונות איבערגעבליבען פון יענע יאָהרען אונד מיר געפינען כִּמְעַט גאָר ניט אין דער געשיכטע וואָס איינער פון די לֵוִיִם האָט דעמעלט אָנגעשריבען אונטער דעם נאָמען „כְּרָאנִיק“. נאָר גיך האָט זיך אַלדינג פערענדערט: עס איז אַרויסגעשפּרונגען אַ נייע קראַפט וואָס האָט אַלדינג איינגעשלונגען מיט איהר פיזישע

און מָארַאלִישֶׁע שְׁטַארְקֵייט. די גְרִיכֶען הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אַ מֶמְשָׁלָה כִּמְעַט אִיבֶּער דָער גַאנְצֶער וָועלְט. זַייעֶר גֵייסְט הָאט גֶעמַאכְט אַיין אִיבֶּערְקֶערֶענִישׁ אִין אַלֶעמֶען און אוֹיךְ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט לָאזֶען אַוֶועקְטְרָאגֶען פוּן דִי חְוַאלֶיעס פוּן דָעם רוֹישֶׁענְדֶען יַם, וָואס אִיז אִין דָער גֶעשִׁיכְטֶע בֶּעקֶענְט מִיט דָעם נָאמֶען „מַלְכוּת מוּקְדוֹן".

פִירְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי יוּדֶען אוּנְטֶער דֶער מְלוּכָה פוּן מוּקְדוֹן.

(175—332 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 245—402 פַארְן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַז אַלֶכְּסַנְדֶר דֶער גְרוֹיסֶער, דֶער מֶלֶךְ פוּן מוּקְדוֹן הָאט זִיךְ צוּפִירְט דִי הָאנְד אִין אַזְיֶען און פֶּערְסְיֶען הָאט אוֹיךְ פוּן אִיהם גֶעחַאפְּט אַ מַפָּלָה אִיז עֶר צוּגֶעקוּמֶען קַיין יְהוּדָה, און דָא אִיז גֶעשֶׁעהן אַ גְרוֹיס וואוּנְדֶער: מֶען הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר וָועט מַאכֶען אַ תֵּל פוּן דָעם קְלֵיינֶעם לַאנְד. צוּם סוֹף הָאט עֶר בֶּעווִייזֶען פִיעל חֶסֶד דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם און הָאט זִיךְ בַּיי דִי יוּדֶען אַזוֹי בֶּעלִיעבְּט גֶעמַאכְט, אַז אַלֶע זְכָרִים, וָואס זֶענִין בַּיי זֵיי אִין דָעם יָאהר גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען, הָאבֶּען זֵיי אַ נָאמֶען גֶעגֶעבֶּען „אַלֶכְּסַנְדֶר". פַאר וָואס דָאס אִיז אַזוֹי גֶעשֶׁעהן – דַארוֹיף זֶענִין דָא צְווַיי סְבָרוֹת: אַ טְהֵייל זָאגֶען אַז אַלֶכְּסַנְדֶרְ'ן אִיז דַוְקָא גֶעפֶאלֶען דָאס וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואלְט טְרַיי בְּלַייבֶּען דֶער שְׁבוּעָה וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעגֶעבֶּען דֶער מְלוּכָה פוּן פֶּערְסְיֶען און הָאבֶּען זִיךְ דֶערְפַאר צוּם אָנְהֵייבּ נִיט גֶעווָאלְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען, אַנְדֶערֶע דְרִינְגֶען אַז דָער כֹּהֵן גָדוֹל יַדּוּעַ, וָואס אִיז אִיהם אַקֶעגֶענְגֶעגַאנְגֶען צוּ בֶּעגְרִיסֶען, הָאט גֶעהַאט אַ שְׁטַארְקֶע אָהנְלִיכְקֵייט מִיט דָער גֶעשְׁטַאלְט וָואס עֶר הָאט אַ מָאל גֶעזֶעהן אִין חָלוֹם און

וואס האט איהם פאראויסגעזאגט אז ער וועט איינגעהמען די גאנצע וועלט. נאר ווי אזוי די נאך איז שוין דארטען געווען — איינס ווייסען מיר געוויס אז אלכסנדר האט איבערגעלאזט וועהר א נויזען איינדרוק אין יהודה, אונ אזוי ווי ער האט געוואלט זיין מאכט פארשפרייטען איבער גאנץ סיריען, האט ער געשטעלט זיין הויפטמאן אנדראמאכוס איבער דעם לאנד אונ האט איהם בעזעצט אין שמרון, פונקט אין מיטעלפונקט פון דער מדינה. די שמרונים זענען אבער גיך ארויסגעשפרונגען געגען אנדראמאכוס אונ האבען איהם פארברענט אין פייער. אלכסנדר האט זיך מיט זיי דערפאר גוט אבגערעכענט, ער האט זיי אנגעטהון ענוי״ם קשים אונ כדי צו ווייזען ווי ליעב ער האט די יודען האט ער זיי אבגעגעבען עטליכע שטאדט פון שמרון, וואס האבען אמאל געקעהרט צו יהודה, אונ האט זיי אלע בעפרייעט פון מס אין דעם יאהר פון שמיטה.

קיין גליק געדויערט אבער ניט אייביג אונ דעם יודענס — נאך ווענינער. אלכסנדר איז יונגערהייט געשטארבען, זיינע יורשים האבען זיך ניט געקאנט איינטהיילען מיט די לענדער אונ עס זענען ארויס גרויסע מלחמות. אין מצרים האט דעמאלט געהערשט פטאלאמעאוס סאטער דער ערשטער, וואס מען האט איהם אויך גערופען לאגי, אונ אויף זיין חלק איז אנגעקומען יהודה. די איינוואהנער פון ירושלים האבען איהם מיט גוטען ניט געוואלט אריינלאזען, איז ער מיט געוואלד אהין אריין אים שבת, ווען די יודען האבען ניט געטארט נעהמען קיין כלי זיין אין די האנד אונ האט פיעל געפאנגענע פון זיי אונ פון די שמרונים אוועקגעפיהרט קיין מצרים. ווען די יודען וואלטען געקאנט שוין אזוי בלייבען אונטער דער מאכט פון פטאלאמעאוס, וואס איז געווען וועהר א גוטער מענש, וואלט זיי גאר ניט שלעכט געווען, נאר, צום אומגליק, האבען איהם זיינע שונאים ניט פארגינען אז ער זאל הערשען איבער יהודה אונ בעזונדערס האט עס ניט געוואלט דערלאזען אנטיגונוס; איינער פון די שטארקסטע העלדען, וואס עס האט זיך איהם געגלוסט צו ווערען פונקט ווי אלכסנדר מוקדון א מושל איבער אלע לענדער. עס איז ארויס א גרויסע מלחמה ביי ג ז ז צווישען פטאלאמעאוס אונ דמיטריוס, דעם זוהן פון אנטיגונוס. צום אנהייב האט דמיטריוס פארלארען אונ האט געמוזט מיט בושה אבטרעטען, נאר אז דער פאטער איז איהם געקומען צו הילף, האט שוין פטאלאמעאוס געמוזט אנטלויפען פון דעם קאפף אונ אזוי ווי ער האט ניט געוואלט איבערלאזען דעם שונא בעפעסטיגטע שטאדט האט ער געהייסען צוברעכען אלע פעסטונגען פון עכו, יפו, עזה, שמרון אונ ירושלים. אודאי האט דורך דעם יהודה געליטען

און אזוי זענען צוועקגעגאנגען עטליכע יאהר ביז אנטיאכוס איז ניט געפאלען אין א גרויסע מלחמה מיט פטאלאמעאוס, ליזאמאכוס, קסנדר און סעליקוס, וואס האבען אלע פיער געמאכט יד אחת און האבען דערנאך צווישען זיך צוטהיילט די גאנצע מלוכה פון מוקדון. פטאלאמעאוס האט בעקומען מצרים און אלע נעבענלאנדער און יהודה איז ארונטער אונטער זיין מאכט; סעלעיקוס איז אנגעקומען גאנץ אזיען און פערסיען און די יודען פון פרס און בבל זענען געבליבען אונטער זיין ממשלה. פון זיי האבען זיך אנגעהויבען רעכנען אויף ווייטערע דורות צוויי קעניגליכע משפחות: די פטאלאמעיר און די סעלעיקעהען.

קוים האבען זיך געענדיגט די ביטערע מלחמות איז די יודען געווארען בעסער. פטאלאמעאוס האט זיי זעהר גוט בעהאנדעלט. ער האט דעם כהן גדול אניאס דעם ערשטען געשטעלט פאר א ראש איבער דעם פאלק וואס האט גאר בעדארפט צאהלען מס און האט געהאט אלע רעכטע. פיעל יודען האבען זיך בעזעצט אין אלכסנדריען, וואס איז געגרינדעט געווארען פון אלכסנדר מוקדון, און פטאלאמעאוס האט עס געמאכט פאר א הויפטשטאדט, און אויך אין אנדערע ערטער, און אזוי איז מיט דער צייט געווארען א גרויסע יודישע קהלה אין מצרים. דאס איינענע האט אויך געטהון סעלעיקוס און אז ער האט אויסגעבויעט אין סיריען א נייע הויפטשטאדט אנטיאכיען, האט ער אהין איבערגעפיהרט פיעל יודען פון פרס און בבל.

אין דער צייט וואס די יודען האבען זיך צושפרייט צווישען די גרעקען אין פיעל ערטער פון מוקדון, האבען זיך ביסלעכווייז גרעקען אנגעהויבען בעזעצען אויך אין יהודה און די גריכישע שפראכע, ווי אויך גריכישע מנהגים, האבען דארט בעקומען א שטארקע שליטה. אודאי איז דאס יודעשקייט דעמעלט געשטאנען ניט אויף קיין הויכע סכנה, ווייל די יודען זענען געוועהן צווארפען אין ניט קיין נאהענטע לאנדער און צונויפקומען זיך אפט איבערצורעדען ווי אזוי מען זאל פערשטארקען דעם שוואכען בנין פון דער אמונה – איז קיין מעגליכקייט ניט געוועהן. ווער ווייסט צו וואס פאר א נידריגען מעמד די יודען וואלטען געקומען, ווען אין דער צייט וואלט די כהונה ניט איבערגעגאנגען צו שמעון, דעם זוהן פון אניאס, וואס מען האט איהם פאר זיינע מעשים טובים גערופען שמעון הצדיק. ער האט נאך אמאל בעפעסטיגט ירושלים, פארבעסערט דעם בית המקדש און פערזארגט די שטאדט מיט וואסער וואס ער האט אריינ-

גֶעפִירְט דורךְ אַ קַאנַאל אונְטֶער דֶער עֶרְד. עֶר הָאט אויךְ גֶעזוכְט צו פֶערְ־בְּרֵייטֶען אֱמֶת פְרוּמְקֵייט צְווִישֶען פָאלְק אונ פון אִיהם זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען דִי הֵיילִיגֶע וָוערְטֶער, וָואס זַיין תַּלְמִיד אַנְטִיגְנוֹס הָאט אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אִין „פִּרְקֵי אָבוֹת“ אַז „דֶער מֶענְש דַארְף אָהן אַ שׁוּם נוּץ פַאר זִיךְ גֶעטְרַייא זַיין גָאט אונ אִיהם גִיט דִיעֶנֶען וִוי אַ קְנֶעכְט פַאר גֶעצָאלְטֶס“.

נָאךְ שִׁמְעוֹן הַצַדִיק'ס טוֹיט זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען צְוֵויי קִינְדֶער: אַ זוּהְן אָנִיאַס, וָואס הָאט אִין זִיךְ נָאר נִיט גֶעהַאט דִי מַעֲלוֹת פוּנ'ם פָאטֶער, אונ אַ טָאכְטֶער, וָואס הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אֵיינֶעם וָואס הָאט אַרוֹיסְגֶעשְׁטַאמְט פון דִי כֹּהֲנִים טוֹבִיָה. מִיט דֶער צַייט אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְווִישֶען דִי קִינְדֶער פון פְּטַאלַאמֶעאוּס אונ סֶעלֶעוּקוּס, אונ סֶעלֶעיקוּס קַאלִינִיקוּס דֶער צְוֵוייטֶער הָאט גֶעזוכְט אַלֶע מִיטֶעל צוּצוּנֶעהמֶען מִצְרַיִם אונ דִי סִירִישֶׁע גֶעגֶענְדֶען. עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶערֶעדְט דֶעם נַייֶעם כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיאַס עֶר זָאל אויפְ־הֶערֶען צָאהלֶען מַס אונ דֶער מֶלֶךְ פון מִצְרַיִם פְּטַאלַאמֶעאוּס אֵייעֶרגֶעטֶעס דֶער דְרִיטֶער הָאט גֶעמוּזְט שִׁיקֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אֵיינֶעם פון זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט אַתֶּנִיאָן אונ וָוארְנֶען דִי יוּדֶען אַז וִוי בַּאלְד זֵיי וֶועלִין נִיט אַרַיינְטְרָאגֶען זֵייעֶרֶע נְתִינוֹת וֶועט עֶר דָאס לַאנְד צוּטְהֵיילֶען אַנְדֶערֶע פָאלְקֶער. דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט עַקְשְׁנֶ'ן אונ הָאט גֶעבֶּעטֶען אָנִיאַסֶ'ן עֶר זָאל אַרַיינְטְרָאגֶען דֶעם מַס. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער אַיינְגֶעשְׁפַּארְט אונ הָאט קֵיינֶעם נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען. דָא אִיז אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען יוֹסֵף, אַ זוּהְן פון אָנִיאַס'ס שְׁוָואגֶער טוֹבִיָה, אונ עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען אַיינְצוּרֶעדֶען דֶעם פֶעטֶער. עֶר זָאל אִיהם שִׁיקֶען קֵיין אַלֶכְּסַנְדְרִיעֶן אִיבֶּערְרֶעדֶען מִיט דֶער מְלוּכָה וֶועגֶען דֶעם מַס אונ נִיט דֶער־לָאזֶען דָאס לַאנְד זָאל וֶוערֶען אוּמְגְלִיקְלִיךְ. אַבִּי דֶער כֹּהֵן הָאט נָאר גֶעשָׁאקֶעלְט מִיט'ן קָאפּ, הָאט יוֹסֵף שׁוֹין פֶערְזַאמֶעלְט אַרוּם זִיךְ דָאס גַאנְצֶע פָאלְק אונ אַלֶע הָאבֶּען אִיהם מִיט פְרֵייד בֶּעגְרִיסְט אונ אויפְגֶענוּמֶען פַאר אַ מַנְהִיג. יוֹסֵף הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אַזוֹי צוּ דְרֶעהֶען דאס יאדעל עֶר הָאט גֶעמַאכְט זֶעהְר וואהלֶע סְעוּדוֹת פַאר אַתֶּנִיאָן וָואס אִיז מִיט אִיהם גֶעוָוארֶען נָאר אַ גוּטֶער בְּרוּדֶער אונ אִיז אַוֶועקְגֶעפָאהרֶען מִיט דֶעם תְּנַאי אַז יוֹסֵף זָאל בַּאלְד אָנְקוּמֶען. יוֹסֵף הָאט אָבֶּער אַלֵיין קֵיין מִיטֶעל נִיט גֶעהַאט אויף אַזַא נְסִיעָה וָואס הָאט בֶּעדַארְפְט נִיט וֶוענִיג קָאסְטֶען, ווייל אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף הָאט עֶר נִיט גֶעטָארְט קוּמֶען וִוי אַ קַבְּצָן; דָאס פָאלְק — וָואס הָאט זִיךְ נָאר בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט פֶעלְדַארְבֵּייט. אִיז אויךְ גֶעוֶועזֶען אָרִים אונ הָאט קֵיין אִיבֶּערִיגְס נִיט גֶעהַאט. דַארִיבֶּער הָאט עֶר

געמוזט אָנקומען צו די שמרונים, וואָס זענען געווען סוחרים און האָבען שוין געהאט געלד אויף צו לייען.

דאס פארשטעהט מען אז מיט געבארגט געלד קאן מען זיך ניט מאכען קיין ברייטען בייטעל און מען מוז, ווי מען זאגט שטרעקען נאך די דעקען. אוודאי איז יוסף געצוואונגען געווען צו לעבען אין הויף א ביסעל איינגע־האלטען נאר פון דעסטוועגען האט מען איהם זעהר פריינדליך אויפגענומען, ווייל אהגיאן, וואס איז געקומען פריהר פון איהם, האט איהם גאר שאן פאר־געשטעלט און א חוץ דעם האט ער פערשטאנען ווי אזוי זיך צו פיהרען און האט טאקי ביי איירגעטעם שטארק נושא חן געווען. אין דער צייט האט מען אין אלכסנדריען פארדונגען דעם מס, דאס הייסט: מען האט אבגעגעבען דעם גאנצען מס פונ'ם לאנד אין איין האנד פאר א געוויסער סומע און יענער האט זיך שוין געמאנט פארדיענען ווי פיעל ער האט נאר געקאנט איינמאנען. ביי אזא מכירה איז יעדער מן הסתם אינטערעסירט צו געבען וועניגער און יוסף האט זיך בענוצט מיט דער געלעגענהייט צו ווייזען אז ער איז געטריי דער מלוכה און האט פארגעלעגט פונקט צוויי מאל מעהר פון אנדערע. איירע־געטעס איז ערשטוינט געווארען אז ער האט דערהערט פון אזא מקח און האט געפרעגט ביי יוסף'ן וואס פאר איין ערוב ער קאן צושטעלען פאר זיך נאר יוסף האט איהם קורץ און שארף געאנטווערט אז פאר איהם קאנען ערוב זיין די גרעסטע צוויי מענשען פונ'ם לאנד: דער קאניג און די קאניגין. די קלוגע רייד זענען איירגעטעס'ן זעהר געפאלען און ער האט געהייסען יוסף'ן פער־דינגען דעם מס און איהם מיטגעגעבען צוויי טויזענד סאלדאטען, וואס זאלען איהם העלפען איינמאנען דארט וואו מען קאן ניט געהן מיט גוטען. פון דעמאלט אן איז יוסף געווארען כמעט א מושל איבער פאלעסטינא. ער האט גוט אכטונג געגעבען אז אלע זאלען פונקטליך אבריינטראגען די נתינות. וואו מען האט גע־דארפט האט ער געוויזען זיין מאכט, און אז אין א פאר שטעדט האבען די גביבען איהם ניט געוואלט הארען, האט ער גאר פיעל ניט געטענה'ט און האט געהייסען קאפען די גרעסטע בעלי בתים און זייער פארמעגען אוועקגענבען דער מלוכה.

צוויי און צוואנציג יאהר איז יוסף געווען דער ממונה איבער אלע נתינות פון סיריען און פעניקיען און האט געהאט אי כבוד אי געלד. אז איירגעטעס איז געשטארבען האט דער נייער קאניג פטאלאמעאוס

פּילאַפּאַטאָר דער פֿירטער געהאַט דאָס זעלבּע צוטרויען צו יוסף'ן
און ער האָט ווייטער אײַנגעמאָנט דעם מס אויף זײַן שטייער; ניט אומזיסט
איז דערמעלט אַרוים אַ וואָרטעל אין סיריען אַז יוסף „האָט פון אַלע אָבּגעשינדען
די הויט און נאָר די בּיינער איבּערגעלאָזט". עס האָט זיך אפילו געמאַכט
אויף אַ קורצע צייט איין איבּערשלאַג: דעם קאָניג אַנטיאָכוס פון
דער סעלעוקידישער משפּחה האָט זיך פערגלוסט צוצונעהמען סיריען, עס איז
איהם געראָטהען אונטערצוקויפען עטליכע הויפּטלייט פון מצרים און ער איז
גאָר אָהן מיה אַריין אין לאַנד. ער האָט שוין אָנגעשפּאַרט אין שומרון
נאָר איין יהודה און ירושלים האָבּען זיך געהאַלטען, ווייל דאָרט האָט מען גע־
טהון אַלץ וואָס יוסף האָט געהייסען. דערווייל האָט זיך פּילאַפּאַטאָר אַרומגע־
קוקט און איז צוגעקומען מיט זעהר פיעל חיל בּיז נפיא, דאָרט האָט ער
שטאַרק צושלאָגען אַנטיאָכוס'ן וואָס האָט שוין געמוזט פאַרגעסען אָן סיריען. פון
דעמאָלט אָן איז יוסף געוואָרען נאָך אַ גרעסערער חשוב בּיי פּילאַפּאַטאָר'ן.

דאָס גרויסע עשירות וואָס יוסף האָט אין דער צייט ערוואָרבּען, דאָס
פאָהרען אַלע מאָל קיין אַלעכּסאַנדריען אין קאָניגליכען הויף, דאָס בּרייטע לעבּען
אויפ'ן גריכישען אַרט, האָט געמוזט האָבּען אַ ווירקונג אויף דעם לעבּען פון די
יודען אין יהודה און בּעזאָנדערס אין ירושלים. דער עולם האָט זיך שטאַרק
געחאַפּט צום טרינקען, און דער וויין שלעפּט צו זיך צו אויך אַנדערע תּאוות,
און אַזוי האָט מען אָנגעהויבּען ווי מאַלפּעס נאָכצומאַכען די מצרים: אָנשטאָפּען
דעם מאָגען מיט די בּעסטע מאכלים, אַרומרינגלען זיך מיט די שענסטע
פרעמדע פרויען, וואָס פערשטעהען ווי זיס צו מאַכען דאָס לעבּען לפי שעה,
און פאַרדרעהען זיך דיא קאָפּ מיט משקה אַז מען זאָל ניט וויסען וואו מען איז
אין דער וועלט. גריכישע מנהגים האָבּען אָנגעהויבּען הערשען אין יהודה, וועד
שמועסט נאָך אַז יוסף האָט פאַרגעלעגט מען זאָל אַיינפיהרען דעם מנהג אַז ווען
דער וויין הייבּט אָן שפּיעלען אין די פּאָסער זאָל מען צוויי טאָג הוליען און טרינ־
קען, האָט מען דעם מנהג אויפגעחאַפּט מיט בּיידע האַנד און מען האָט
אפילו געשיכּורט אַ איבּעריגען טאָג. יוסף האָט זיך אָבּער ניט בּעגנוגט
נאָר מיט טרינקען אַליין; חאָטשי ער איז שוין געווען אַ טאַטע פון זיי־
בּען קינדער, האָט ער ניט פיינד געהאַט פרעמדע ניט־יודישע פרויען.
און אַז עס איז איהם אַ מאָל אין אַלעכּסאַנדריען געפאַלען געוואָרען אַ טאַנצ־
צערין האָט ער זיך ניט געשעמט צו בּעטען זײַן אייגענעם בּרודער סלימוס
ער זאָל איהם בּסתר בּריינגען די געליעבּטע.

פון אַזיינע זאַכען, פאַרשטעהט זיך, קען קיין גוטס ניט אַרויסקומען. איינע פון יוסף'ס געליבטע האט געבאָרען אַזוהן הורקונס, וואס איז ביים פאטער געווען חשוב'ר פון אַלע פריהעריגע זיבען זיהן. דערפון איז אַרויס אַפיינד־שאפט צווישען די ברידער און ווער שמיעסט נאך אַז ביי פילאפאטאר'ן איז אויף דער עלטער געבאָרען געוואָרען אַזוהן, פטאלאמעאוס־עפיפאנעס דער פינפטער און יוסף האט אויסגעקליבען זיין יונגסטען און געליעבטען זוהן הורקונס און האט איהם אַוועגגעשיקט קיין אַלעכסנדריען צו בעגריסען דעם קעניג, איז די שנאה געוואָרען נאך גרעסער. אין קעניגליכען הויף האט מען הורקונס'ן אויפגענומען מיט גרויס כבוד: ער האט מיטגעבראכט זעהר אַשעהנע מתנה, הונדערט שקלאַווען פאר'ן קעניג און הונדערט שקלאַווינען פאר דער קעניגין, און אַחוץ דעם אויך אַהיבשע מטבע. אַוודאי איז ער געווען אַוואהלער גאסט און איז גיך געוואָרען אַקרוב למלכות. שטאָלץ איז ער געקומען אַהיים, נאר אַז ער האט געגעבען אַקוק אַז די ברידער ווילען איהם פשוט דאס לעבען נעהמען און דער פאטער איז אויך ניט צופרידען, ווייל ער האט צו פיל געלד אויסגעבראכט, איז ער צוריק אַוועק קיין אַלעכסנדריען.

אַזוי איז דעמאלט צוגעגאנגען אין יהודה, ביסלעכווייס האט זיך דאס פאלק געוואָהנט מיט'ן פרעהליכען גריכישען לעבען, אַריינגעלאָזט זיך אין נארישע תאוות, און אַזוי ווי אין לאנד האבען אַלע געלעבט רוהיג און צופרידען, האט מען זיך ניט אומגעקוקט וואס דערפון קען אַרויס. אין יעדער צייט פלעגען זיך אָבער געפינען צווישען יודען מענשען מיט אַהייליגען גייסט און מיט אָפענע אויגען צו זעהן וואס ווייטער וועט זיך טהון, זיי האבען ניט געקענט קאלט בלוטיג בלייבען און האבען געמוזט געבען ווינקען אַז אַזוי דארף ניט זיין. מיר זעהען אַז ווען די יודען האבען אָנגעוואָרען דעם בטחון אין גאט, האט זיך אָנגעזוכט דער ספר „איוב“ וואס ווייזט אַז דעם זינדיגען מענשען איז שווער דעם אייבערשטענס דרכים צו פאַרשטעהן; ווען עס האבען זיך אָנגעהויבען שטארקע רדיפות וועגען די געמישטע חתונות פון יודען מיט אַנדערע פעלקער, איז אַרויס די מגלה „רות“ וואס דערציילט ווי גוט און פרום עס איז געווען דוקא ניט קיין יודישע פרוי; און אַזוי איז אויך געשעהן אין דער צייט פון יוסף'ן: פונקט ווען די יודען האבען זיך געלאָזט פאַרפיהרען דורך זינדיגע תאוות און האבען ליב געהאט נאר די פרויען וואס האבען געקענט בעפרידיגען זייער ליידענשאפט האט זיך געפונען דער „שיר השירים“ וואס מאהלט אָב מיט די שעהנסטע פארבען די ריינע הייליגע אונשולדיגע ליבע, וואס ברענט אין דעם געטרייען הארץ פון

שׁוּלַמִית, אוּנ וָואס שְׁטֶעלְט דִי פְּרָאסְטָע שָׁאפֶּערִין מִיט אִיהר לִיעבֶּע אוֹיף דֶער הֶאכְסְטֶער מַדְרֵגָה.

נָאךְ יוֹסֵף'ס טוֹיט, הָאט דֶער קָאנִיג אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען זַיין שְׁטֶעלֶע הוֹרְקָנָס׳ן, נָאר אַז עֶר אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם הָאט עֶר דָארְט לַאנְג נִיט גֶעקֶאנְט בְּלַייבֶּען אִיבֶּער דִי בְּרִידֶער. וָואס זֶענֶען אִיהם גֶעוֶועהן שׂוֹנְאִים אוּנ דֶער כֹּהֵן גָדוֹל שִׁמְעוֹן דֶער צְוֵוייטֶער הָאט מִיט זֵיי גֶעהַאלְטֶען. עֶר אִיז בַּאלְד צוּרִיק־גֶעלָאפֶען קַיין אַלֶכְּסַנְדְרִיָען אוּנ הָאט זִיךְ דָארְט גֶעוָואלְט קְלָאגֶען פַאר'ן קָאנִיג, נָאר אוֹיף זַיין אוּמְגְלִיק אִיז וְרָאד דֶעמֶעלְט פִילָאפַאטֶער גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ אוֹיף מִצְרַיִם אַלֵיין אִיז גֶעקוּמֶען אַזַא צָרָה אַז מֶען הָאט אִיהם וָוענִיג וָואס גֶעקֶאנְט אִין זִין הָאבֶּען. אַנְטִיוֹכוּס, דֶער מֶלֶךְ פוּן דֶעם אֵייבֶּערשְׁטֶען טְהֵייל סִירְיָען, אוּנ פִילִיפּ, דֶער מֶלֶךְ פוּן מוּקְדוֹן, הָאבֶּען גֶעוָואלְט צוּגֶעהמֶען מִצְרַיִם אוּנ אַלֶע גֶעבֶּען־לֶאנְדֶער אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה. יוֹסֵף'ס קִינְדֶער, וָואס הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז בַּיי אֵיין אַנְדֶער מְלוּכָה וָועלֶען זֵיי זִיךְ קָאנֶען אַרוֹיפ־הַאפֶּען אוֹיפ'ן בֶּאנְקֶעל, זֶענִין צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ אַנְטִיוֹכוּס אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶע־עֶפֶענְט דִי טְהוֹיעֶרן פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אוּנ אַזוֹי אִיז נָאךְ הוּנְדֶערְט יָאהר וָואס יְהוּדָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן דִיא פְּטַאלָאמֶעאִיר, דִי מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער דֶעם לַאנְד אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי סֶעלֶעוּקִידָען.

רוּהִיג אָבְּלוֹיפֶען הָאט דָאס אָבֶּער נִיט גֶעקֶאנְט. מִצְרַיִם הָאט נִיט גֶעשְׁוִויגֶען אוּנ הָאט אַרוֹיסגֶעשִׁיקְט אֵיינֶעם פוּן דִי הוֹיפְּטלַייט פוּן אָטָאלִיען, סְקָאפַאס, מִיט גֶעדוּנְגֶענֶע חַיִל אוּנ עֶס הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען גְלִיקֶען. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט עֶר אָבְּגֶענוּמֶען יְרוּשָׁלַיִם אוּנ שְׁטַארְק חָרוּב גֶעמַאכְט דִי שְׁטָאדְט מִיט'ן בֵּית הַמִקְדָשׁ. פִיעל פוּן דִי אַיינְוָואהנֶער זֶענִין זִיךְ צוּלָאפֶען אוּנ סְקָאפַּאס הָאט גֶעמוּזְט אִיבֶּערלָאזֶען אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה אִין דֶער פֶעסְטוּנג אַקְרָא, כְּדֵי עֶר זָאל הַאלְטֶען אִין דֶער מוֹרָא דִי וָואס זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם. עֶס הָאט זִיךְ שׁוֹין אוֹיס־גֶעוִויזֶען אַז אִין יְהוּדָה וֶועט וַוייטֶער הֶערְשֶׁען דֶער יוּנְגֶער קָאנִיג עֶפִּיפַאנֶעס, נָאר אַנְטִיאָכוּס הָאט זִיךְ אָנְגֶעטְהוּן אַ כֹּחַ אוּנ הָאט זִיךְ צוּשְׁלָאגֶען סְקָאפַּאסְ'ן מִיט זַיין גַאנְץ חַיִל. עֶר אִיז נָאךְ אַמָאל אַריין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ מִיט דֶער הִילְף פוּן דִי אַיינְוָואהנֶער הָאט עֶר בַּאלְד פֶערְטְרִיבֶּען דָאס חַיִל וָואס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אִין אַקְרָא, אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעהַייסֶען שֶׁענְקֶען דִי יוּדֶען דִי גְרֶאסְטֶע פְרֵייהַייט, וָואס זֵיי הָאבֶּען נָאר גֶעוָואלְט, פַארְבֶּעסֶערן דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, פַארֶערְכְטֶען דִי צוּבְּרָאכֶענֶע מוֹיעֶרן, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז קֵיינֶער

פון דיא פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶער זָאל נִיט הַאלְטֶען בַּיי זִיךְ אַזוֹינֶע חַיוֹת וָואס זֶענֶען בַּיי דִי יוּדֶען טָמֵא.

אַז אַנְטִיָאכוּס אִיז גֶעוָוארֶען בַּעַל הַבַּיִת אִיבֶּער סִירְיֶען אוּן יְהוּדָה, הָאט עֶר גֶעהַאט וַוייטֶע אוֹיגֶען אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערְשְׁמֶעקְט אַז פֶּערְהַאפֶּען מִצְרַיִם וֶועט אִיהם נִיט גֶערַאטְהֶען, וַוייל דֶער רֶאמִישֶׁער הֶעלְד הַאנִיבַּאל, וָואס הָאט דֶעמָאלְט אַיינְגֶענוּמֶען קַרְתַּגָא שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהם אִין וֶועג, אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר זָאל טַאקִי פוּן דִי רֶאמֶער אַלֵיין אוֹיךְ מַאכֶען תֵּל אוּנ זָאל אָבְּנֶעהְמֶען גַאנְץ קְלֵיין אַזְיֶען אוּנ גְרִיכֶענְלַאנְד, צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר בֶּעזֶעצְט אִין עֶטְלִיכֶע קְלֵיין־אַזְיַאטִישֶׁע שְׁטֶעדְט, ווִי עֶפֶּעזוּס, סַארְדֶעס אוּנ פֶּערְגַאמוּס, צְוֵויי טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע פַאמִילְיֶען פוּן בָּבֶל, לִידְיֶען אוּנ פְרִיגְיֶען, וַוייל עֶר הָאט גֶעוואוּסְט אַז זֵיי זֶענֶען אִיהם גֶעטְרַיי אוּנ עֶר הָאט זִיךְ אוֹיף וֶועמֶען צוּ פֶערְלָאזֶען. דִי יוּדִישֶׁע קָאלָאנִיֶען וָואלְטֶען אִיהם גֶעווִים גֶעקָאנְט נוּטְצֶען וֶוען עֶר קְרִיכְט נִיט צוּ וַוייט אוּנ וִויל נִיט פַארְנֶעהְמֶען אַ הַאלְבֶּע וֶועלְט; עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער זַאטְשֶׁעפֶּעט מִיט דִי רֶאמֶער, אַוַדַאי הָאט עֶר גֶעהַאט אַ מַפָּלָה אוּנ הָאט גֶעמוּזְט נָאךְ אָבְּגֶעבֶּען אַ סַךְ אֶרְטֶער, וָואס הָאבֶּען אִיהם שׁוֹין גֶעהֶערְט אִין גְרִיכֶענְלַאנְד, זֶעהר פִיעל שִׁיפֶען אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט מִתְחַיֵב זַיין צוּ צָאהלֶען זֶעהר אַ גְרוֹיסֶען שְׁטְרָאף אוּנ פַאר אַ מַשְׁכּוֹן הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַוֶועקְשִׁיקֶען קַיין רוּים זַיין צְווייטֶען זוּהן אַנְטִיָאכוּס־עֶפִּיפַאנֶעס. קַיין מְזוּמָן גֶעלְד הָאט אָבֶּער אַנְטִיָאכוּס נִיט גֶעהַאט, הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְצוּטְרָאגֶען דִי אוֹצְרוֹת וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין דִי טֶעמְפְּלֶען; דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶּערְדְרָאסֶען דָאס פָאלְק אוּנ מֶען הָאט נִיךְ גֶעמַאכְט פוּן אִיהם אֵיין עֶק. נָאךְ זַיין טוֹידְט הָאט דֶער נַייעֶר קָאנִיג סֶעלֶעוּקוּס דֶער פֶערְטֶער אוֹיךְ דָאס אֵייגֶענֶע גֶעטְהוּן אוּנ אַזוֹי זֶענֶען דִי סֶעלֶעוּקִידֶען אִין גַאנְצֶען נִמְאָס גֶעוָוארֶען אִין לַאנְד.

דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין דֶער צַייט אִיז אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועזֶען אַזוֹי פְרֶעהלִיךְ, וַוייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ זֶעהר וֶועניג אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט דֶעם אִינְוֶוענִיגְסְטֶען לֶעבֶּען אוּנ הָאבֶּען נָאר גֶעזוּכְט צוּ זַיין גוּטֶע בְּרִידֶער מִיט פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶער. שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט גֶענוּג פוּן אַלֶע זַייטֶען: דִי פְּלִשְׁתִּים, דִי אֲדוֹמִים אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶּען נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט זֵיי אַרוֹיסְצוּוַוייזֶען דִי אַלְטֶע פַיינְדְשַׁאפְט. אַוַדַאי הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט וַוארְפֶען צוּ דִי גְרִיכֶען אוּנ וֶוערֶען מִיט זֵיי נָאהֶענְט, חָאטְשֶׁי זֵיי הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעקוּקְט קְרוּם אוֹיף דִי יוּדֶען, וַוייל זֵיי זֶענֶען בֵּייז גֶעוֶועזֶען, דֶערְפַאר וָואס יוֹסֵף הָאט בַּיי זֵיי גֶערִיסֶען דֶעם פַּס מִיט גֶעוַואלְד,

אזוי האט זיך דעמעלט אויסגעארבייט א גאנץ גרויסע יודישע כתה וואס מען האט זי גערופען העלעניסטען, ווייל זיי האבען איבערגענומען די גאנצע הנהגה פון די גריכען, די אייגענע מנהגים, די אייגענע שפראכע, און אין דער כתה זענען געווען די גרעסטע און רייכסטע יודען, יוסף'ס אלע קינדער און עניקלעך, א סך לוים און אויך דער כהן גדול יהושע וואס האט זיך א גריכישען נאמען געגעבען יאזאן. די העלעניסטען, פארשטעהט זיך, האבען שוין ניט געקאנט אזוי שטארק אכטונג געבען אויפ'ן יודעשקייט און האבען אפט געמוזט טהון אפענטליך אזוינע זאכען וואס מען טאר ניט. די פרומע יודען האבען דארויף געקוקט מיט הארצווערטאג און האבען אויף זיך גענומען שטרענג אכהיטען אלע פאדערונגען פון דער אמונה, ניט אבטרעטען אפילו איין שריט פון דעם געזעץ, און אזוי איז פון זיי אויך געווארען א בעזונדער כתה „חסידים" וואס זענען געווען פונקט דער היפך פון די העלעניסטען. די הויפטראלע צווישען די חסידים האבען געשפיעלט צוויי גרויסע לייט וואס ווערן דערמאהנט אין „פרקי אבות": יוסי בן יועזר פון צרדה, וואס האט שטענדיג געראטהען נאר לערנען „זיך וואלגערן ביי די פיס פון חכמים און מיט דארשט טרינקען זייערע ווערטער" און יוסי בן יוחנן פון ירושלים, וואס האט געהייסען זיך מעהר אבגעבען מיט פרומקייט, „עפנען טהיר און טויער פאר ארימע און ניט פיעל האבען צו טהון מיט ווייבער". צווישען די צוויי כתות איז געשטאנען דאס פאלק וואס האט קיין אייגענע פעסטע איבערצייגונגען ניט געהאט און האט געצויגען אהין וואו דער ווינד האט געבלאזען.

דער פרומער כהן גדול אניאס דער דריטער איז געווען א גרויסער געגנער פון די העלעניסטען און דערפאר האט ער געהאט א סך שונאים צווישען זיי. עפענטליך האבען ארויסגעוויזען זייער שנאה מעהר פון אלע יוסף'ס קינדער און דריי ברידער פון דער פארנעהמסטער משפחה פונ'ם שבט בנימין: שמעון, מענעלאוס און ליזימאכוס. יוסף'ס קינדער זענען אין כעס געווען אויף דעם כהן גדול דערפאר וואס ער האט געהאלטען מיט זייער יונגסטען ברודער הורקנוס, וואס דער יונגער קאניג פטאלאמעאוס־עפיפאנעס האט איהם איבערגעגעבען איינצומאהנען מס אין דער געגענד פון חשבון און מדבא פון יענער זייט ירדן, און ער האט דורך דעם אנגעקליבען א גרויס עשירות. הורקנוס איז אזוי רייך געווארען אז א חוץ דעם וואס ער האט זיך אויסגעבויעט א טהייערע פעסטונג האט ער אויך גרויסע סומען געלד אלע מאל אוועקגעשיקט אניאס'ן ער זאל עס בעהאלטען אין בית המקדש, אז איינער פון די דריי ברידער

שִׁמְעוֹן וָואס הָאט אויךְ גֶעדִיענְט צְווִישֶׁען דִי לְוִיִם, אִיז גֶעוָועֶרֶען אַ צוּ גְרוֹיסֶער עַזוּת־פָּנִים, אוּנ דֶער כֹּהֵן גָדוֹל הָאט אִיהם אוּנ נָאךְ עֶטְלִיכֶע חֶבְרָה־לַייט גֶעמוּזְט אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן יְרוּשָׁלַיִם, הָאט שִׁמְעוֹן גֶע׳מַסֶר׳ט אָנִיאַס׳ן פַאר דֶעם הוֹיפְּטְמַאן אַפָּאלָאנִיוֹס אַז אִין בֵּית הַמִּקְדָשׁ גֶעפִינְט זִיךְ פֶרֶעמְד גֶעלְד, וָואס מֶען מֶעג עֶס צוּנֶעהמֶען פַאר דֶער מְלוּכָה. אַפָּאלָאנְיוֹס הָאט בַּאלְד דֶערְפוּן צוּ ווִיסֶען גֶעגֶעבֶּען דֶעם קֶענִיג אוּנ אַזוֹי ווִי עֶר אִיז טַאקִי גֶעוֶועֶן אַ שְׁטַארְקֶער נִצְרָךְ, וַוייל עֶר הָאט נָאךְ גֶעמוּזְט צָאהלֶען דִי רָאמֶער דֶעם שְׁטְרָאף פַאר׳ן פָּאטֶער, הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהֵייסֶען אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע לַייט, הֶעלִיאָדָאר, פָּאהרֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ חַאפֶּען דֶעם אוֹצָר מִיט בֵּיידֶע הֶענְד. אָנִיאַס הָאט זִיךְ אֲפִילוּ אַ קֶעגֶענְגֶעשְׁטֶעלְט, דָאס פָּאלְק אִיז אוֹיךְ גֶעוָוארֶען שְׁטַארְק אוֹיפְגֶעבְּרַאכְט וָואס אַ גֶעטְ־צֶענְדִיגֶער ווִיל אַרַיינְגֶעהן אִין יוּדִישֶׁען הֵיילִיגְטְהוּם; הֶעלִיאָדָאר הָאט אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען אוּנ הָאט טַאקִי אוֹיפ׳ן פְּלַאץ בֶּעקוּמֶען זַיין עוֹנֶשׁ: קוֹים, דֶערְצֶעהלְט מֶען, הָאט עֶר נָאר אֵיין פוּס גֶעשְׁטֶעלְט אִין בֵּית הַמִּקְדָשׁ, אִיז אִיהם בַּאלְד אַ קֶעגֶענְגֶעקוּמֶען אַ מַלְאָךְ אוֹיף אַ ווַייס פֶערְד אוּנ הָאט אִיהם גֶעטוֹידְט.

שִׁמְעוֹן הָאט זִיךְ אָבֶּער דֶערְמִיט נִיט בֶּערוּהִיגְט אוּנ הָאט פָּשׁוּט גֶעדוּנְגֶען מֶארְדֶער מֶען זָאל הַרְגְ׳נֶען דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל, אַז אָנִיאַס הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶר אִיז מִיט׳ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַוֶועקְצוּפָאהרֶען קַיין אַנְטְיָאכְיֶען אוּנ אִיהם בֶּעקַאנְט מַאכֶען וָואס עֶס גֶעהט פָאר צְווִישֶׁען דִי צְוֵויי יוּדִישֶׁע כִּתּוֹת. דִי כְּהוּנָה הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זַיין בְּרוּדֶער יַאזָאן, אוּנ דָא הָאט זִיךְ עֶרְשְׁט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ וֶועלְט פַאר דִי הֶעלֶענִיסְטֶען, וַוייל קוֹים הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין גֶעהַאט אַ כֹּהֵן אוֹיךְ פוּן זֵייעֶרֶע לַייט הָאבֶּען זֵיי זִיךְ שׁוֹין אוֹיפְגֶעהֶערְט שֶׁעמֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ צוּפִיהרְט דִי הַאנְד גָאר אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אוֹפָן. אִין דֶער צַייט הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְקֶער הֶערֶען דִי וֶוארְטֶער פוּן יְהוֹשֻׁעַ סִירָה, וָואס הָאט זִיךְ מִיה גֶעגֶעבֶּען דוּרְךְ מְשָׁלִים אוֹיסְצוּבֶּעסֶערְן דֶעם מַעֲמָד פוּן זַיינֶע בְּרִיי־דֶער; דִי אוּנְצוּפְרִידֶענְהַייט צְווִישֶׁען דִי כִּתּוֹת אִיז אָבֶּער אוֹיךְ גֶעוָוארֶען שְׁטַארְקֶער, קֵיינֶער הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט קַיין מוּסָר גֶעהמֶען, פוּן אֱמֶת׳ן שָׁלוֹם הָאט מֶען גָאר נִיט גֶעקֶאנְט רֶעדֶען אוּנ אַזוֹי ווִי עֶמִיצֶער יָאגְט אִין הַאלְז אִין הַאקֶען, אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעיָאגְט צוּם אוּמְגְלִיק.

פינפטעס קאפיטעל.

דאס העללעניזירען מיט געוואלד אין דער צייט פון אנטיאכוס עפיפאנעס.

(175—263 פאר קריסטוס געבורט. 238—245 פאר'ן חורבן בית שני)

צווישען אלע שלעק, וואס יודען האבען שוין איבערגעהאט אויף זיך, קאן מען מיט רעכט אבגעבען איינס פון די ערשטע ארטער אנטיוכוס עפיפאנעס, דעם בן מלך וואס דער פאטער האט איהם אוועקגעשיקט קיין רום, ער זאל דארט בלייבען פאר א משכון ביז ער וועט בעצאהלען דעם שטראף פון דער פערלארענער מלחמה מיט די ראמער, אנטיוכוס איז געוועזען א מענש גאר אהן א כאראקטער, קיין נאט אין הארצען האט ער ניט געהאט. געצויגען האט איהם מעהר צום שלעכטען און אין די צוועלף יאהר וואס ער האט פערבראכט אין דער גרויסער וועלט־שטאדט האט ער זיך ניט געוואלט צוקוקען צו די מעלות פון מענשען און האט זיך נאר אבגעלערנט די חסרונות. ניט אומזיסט האט מען פערביטען זיין נאמען פון עפיפאנעס (דער ליכטיגער) אויף עפימאנעס (דער משוגענער). ער איז אבער געוועזען משוגע נאר פאר אנדערע און ניט פאר זיך: נאך אין רום האט ער אזוי געטרעהט אז זיין ברודער, דער נייער קעניג סעלעיקוס פילאפאטער איז מרוצה געווארען צו שיקען זיין זוהן דמיטריוס אויף זיין ארט, און אז אנטיוכוס האט נאר איין פרייען פוס געשטעלט איז שוין אויסגעוואקסען א הויפטמאן העליאדאר, וואס האט אויף זיין ווינק געטרעטען דעם קעניג. תאטשי די מלוכה וואלט בעדארפט איינענטליך איבערגעהן צו דמיטריוסן, נאר אנטיוכוס האט באלד בעקומען צדדים, איינעם דעם קעניג פון פערגאמוס און זיין ברודער אטאלוס, און מען האט איהם פערהאלטען צו ווערען מלך. די ראמער האבען אויך צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ, ווייל ביי זיי האבען טאקי געוואלט דאס לאנד זאל ווערען שוואכער

אונ געוואוקסן האבען זיי גוט צו אנטיוכוס'ס מלוכה וועט צו קיין גוטס ניט פירען.

פאר די העלעניסטען איז אנטיוכוס געוועזען ווי געוואונשען: זיי האבען באלד געזעהן אז דורך איהם וועלען זיי קאנען אלע זייערע באזע מחשבות אויס־פירען. דאס ערשטע האט מען תיכף געגעבען אנטיוכוסן צו פארשטעהן אז איהם טויג נאר ניט חאס נאהענט פון חוניו זיצט הורקנוס אונ נעהמט צונויף מס פארן קעניג פון מצרים: אנטיוכוס האט פערשטאנען וואס ער האט צו טהון אונ נאר אין א קורצער צייט האט זיך הורקנוס געמוזט דאס לעבען נעהמען אונ זיין גאנץ רייכקייט איז איבערגעגאנגען צו אנטיוכוסן. אז עס איז אזוי די העלעניסטען געראטהען צו מאכען איין עק מיט איינעם פון זייערע גרעסטע שונאים, האבען זיי אנגעהויבען טראכטען ווי אזוי צו פטרן דעם אנדערען שונא, דעם כהן גדול חוניאס, וואס איז אוועקגעפאהרען צום קעניגליכען הויף זוכען גערעכטיגקייט. זיין ברודער יאזאן, וואס ער האט איהם דערווייל איי־בערגעלאזט אויף זיין ארט, האט געשיקט בכתב צו אנטיוכוסן מען זאל ווערען אויף חוניאסן אז ער האלט מעהר מיט די פטאלאמעיר אונ מען זאל איהם צוזאגען א גרויסע סומע געלד דערפאר וואס ער וועט די כהונה איבערגעבען יאזאן. אויף געלד איז אנטיוכוס געוועזען דער ערשטער בעלן... מען האט מיט איהם פיעל ניט בעדארפט ארבייטען אונ יאזאן איז געווארען כהן גדול. דערנאך האבען די העלעניסטען אויסגעבעטען א חסד ביי אנטיוכוסן צו די יודען, וואס וועלען קאנען ארויסטרעטען אין די עפענטליכע שפיעלען וואס די גריכען פלעגען זיך מיט זיי אבגעבען אונ ווענען בעשטאנען אין שפרינגען, לויפען, באָרען זיך, שלאגען זיך מיט קולאקעס, זאלען זיך רעכענען צווישען די עדעל-לייט פון דער מדינה. דער נייער כהן האט טאקע די גאנצע קדושה אריינגעלעגט אין די שפיעלען, ער האט געמאכט בעזונדערע שולען מען זאל לערנען דעם עולם די גרויסע חכמות, אונ אזוי ווי מיט א רעכטען קלאפ האט מען זיך געקאנט באלד איינקויפען אין יחוס, האבען זיך די יודישע קינדער געחאפט צו די קונצען נאר מיט איין אנדער חשק. בושת האבען די יודען אוועקגעלעגט אין א זייט, נאקעט פלעגען זיי ארויס־געהן אויפן פלאץ וואו די שפיעלען פלעגען פארקומען ווייל אזוי איז דער מנהג געוועזען, אונ עס איז געקומען דערצו אז פיעל יודען, וואס האבען ניט געוואלט מען זאל זיי דערקענען, האבען זיך אפילו געלאזט מאכען גע־

פָאהרְלִיכֶע אַפֶּערַאצְיָעס, אַבִּי מֶען זָאל מֵיינֶען אַז זֵיי זַיינֶען גֶעבָּאהרֶענֶע גְרִיכֶען.

מִיט שְׁרֶעק הָאבֶּען דִי פְרוּמֶע גֶעקוּקְט אוֹיף דֶעם וָואס דָא גֶעהט פָאר אוּנ הָאבֶּען גָאר נִיט גֶעקָאנְט טְהוּן; זֵייא הָאבֶּען זִיךְ אִין וֶוענִיג־סְטֶענְס גֶעטְרֶאסְט דֶערְמִיט וָואס נִיט אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּען נָאךְ פֶערְגֶעסֶען אִין גַאנְצֶען זֵייעֶר גָאט, אוּנ דָאס הָאבֶּען זֵיי גֶעקָאנְט אַרוֹיסְזֶעהן דֶערְפוּן, וָואס אֲפִילוּ צְוִוישֶׁען דִיא הֶעלֶענִיסְטֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ סַךְ אוּנְצוּפְרִיעדֶענֶע וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לֵיידֶען אַז יַאזָאן זָאל שִׁיקֶען מַתָּנוֹת פַאר דֶעם גְרִיכִישֶׁען גָאט הֶעראַקְלֶעס, אוּנ דִיא שְׁלִיחִים וָואס עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט צוּלִיעבּ דֶעם גְרוֹיסֶען גְרִיכִישֶׁען יוֹם טוֹב הָאבֶּען בְּפֵירוּשׁ אוֹיסְגֶענוּמֶען אַ תְּנַאי אַז דָאס גֶעלְד פוּן דִי מַתָּנוֹת מֶאגֶען זֵיי בֶּענוּצֶען אוֹיף אֵיין אַנְדֶער צְדָקָה. צוּם אוּנְגְלִיק אִיז אָבֶער דִי צָאהל פוּן דִי פַייעֶרִיגֶע הֶעלֶענִיסְטֶען מִיט יֶעדֶען טָאג גְרֶאסֶער גֶעוָוארֶען אוּנ גָאר גִיךְ זַיינֶען שׁוֹין אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַזוֹינֶע וָואס יַאזָאן׳ס יוּדִישְׁקַייט הָאט זֵייא שׁוֹין אוֹיךְ נִיט גֶעטוֹיגְט, אוּנ זֵייא הָאבֶּען בֶּעשְׁלָאסֶען אוֹיסְצוּקְלוֹיבֶּען נָאךְ אַ בֶּעסֶערֶן כֹּהֵן. יַאזָאן פְלֶעגְט שִׁיקֶען אַלֶע נְתִינוֹת דוּרְךְ מֶענֶעלָוּס, דֶעם צְווֵייטֶען בְּרוּדֶער פוּן שִׁמְעוֹן וָואס הָאט גֶע׳מַסֶר׳ט אָנַיאס׳ן, אוּנ אַז מֶענֶעלוּיס הָאט גֶעזֶעהֶען וִוי טְהַייעֶר דִיא מַטְבֵּעַ אִיז בַּיי אַנְטִיוּכוּס׳ן, אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ אָבְּגֶערֶעט מִיט זַיין חֶבְרָה מֶען זָאל שְׁרַייעֶן אִין אֵיין קוֹל אַז מֶען ווִי׳ נָאר אִיהם, הָאט עֶר אִיהם צוּגֶעזָאגְט אֵיין מָנָה יָפָה אַבִּי עֶר זָאל אִיהם מַאכֶען פַאר כֹּהֵן גָדוֹל. עֶר הָאט עֶם בַּיי אַנְטִיוּכוּס׳ן בַּאלְד גֶעפוּעֶלְט אוּנ עֶר אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם מִיט אֵיין הוֹיפְּטמַאן קַאסְטְרַאטֶעס אוּנ אַ סַךְ חַיִל, וָואס זָאלֶען אִיהם הֶעלְפֶען אַיינְמָאנֶען דָאס גֶעלְד וָואס עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט אַנְטִיוּכוּס׳ן. יַאזָאן הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען.

פַאר דֶעם נַייעֶם כֹּהֵן הָאט זִיךְ עֶרְשְׁט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי רֶעכְטֶע אוּנְצוּפְרִיעדֶענְהַייט. אַ טְהֵייל הָאבֶּען נָאךְ גֶעהַאלְטֶען מִיט יַאזָאן, אַ טְהֵייל זֶענֶען גֶעוֶוען בְּרוֹגֶז דַארוּיף וָואס אֵיינֶער פוּנ׳ם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין הָאט מִיט גֶעוַואלְד אַרַיינְגֶעחַאפְּט דִי כְּהוּנָה אוּנ כִּמְעַט אַלֶע זַיינֶען אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען וָואס עֶר רַייסְט אַזוֹי פוּן טוֹידְטֶע אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיגֶע אוּנ בֶּענוּצְט זִיךְ נָאךְ מִיט דֶער הִילְף פוּן חַיִל. דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ נִיט גֶעקָאנְט הַאלְטֶען וָוארְט אוּנ הָאט אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף נִיט צוּגֶעשְׁטֶעלְט דִי סוּמֶע וָואס עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט אִיז אוֹיף אִיהם אַנְטִיוּכוּס אוֹיךְ בֶּאזְ גֶעוָוארֶען. אַז מֶענֶעלוּיס הָאט בֶּעדַארְפְט

פָאהרֶען זִיךְ פַארְעֶנְטְפֶערֶן אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אוֹיף זַיין בְּרוּדֶער לִיזִימַאכוּס, הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דֶער בֶּעסְטֶער תִּירוּץ וֶועט זַיין אַ מְזוּמָן שְׁטִיקֶעל, אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעלֶעדִיגְט דִי קַאסֶע פוּנ׳ם בֵּית הַמִּקְדָשׁ. דֶערְפוּן אִיז אָבֶּער גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען דֶער גֶעוֶועזֶענֶער כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיַאס, וָואס אִיז נָאךְ אַלֵין גֶעזֶעסֶען אִין אַנְטִיוֹכְיֶען, אוּנ הָאט גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל מֶעגֶעלָאזֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען פַאר אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶע עֲבֵירָה וִוי אָנְרִיהרֶען הֵיילִיגֶע גֶעלְט. נָאר מֶענֶעלוֹיס הָאט אָבְּגֶעשְׁמוּעֶסְט מִיט דֶעם שֵׁנִי לְמַלְכוּת אַנְדְרָאנִיקוּס עֶר זָאל זֶעהְן אַיין עֶק מַאכֶען מִיט דֶעם אַלְטֶען כֹּהֵן, אוּנ עֶר הָאט אִיהם טַאקֶע אַרוֹיסְגֶענַארְט פוּן דֶעם אָרְט, וואוּ עֶר אִיז גֶעוֶועזֶען בֶּעהַאלְטֶען, אוּנ הָאט אִיהם דֶערְהַרְגֶ׳ט. דֶער טוֹידְט פוּן דֶעם פְרוּמֶען אָנִיַאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַזַא רַעַשׁ אֲפִילוּ בַּיי דִי גְרִיכֶען אוּנ דִי סִירִיעֶר, אַז אַנְטִיוֹכוּס הָאט גֶעמוּזְט בֶּעשְׁטְרָאפֶען דֶעם רוֹצֵחַ אַנְדְרָאנִיקוּס.

מֶענֶעלוֹיס הָאט אָבֶּער גוּט גֶעקָאנְט אַנְטִיוֹכוּס׳ן אוּנ הָאט גֶעוואוּסְט אַז זַיין גַאנְצֶען רוֹגֶז קֶען מֶען פַארְעֶנְטְפֶערְן מִיט גֶעלְד, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר בֶּעפוֹלֶען זַיין בְּרוּדֶער לִיזִימַאכוּס עֶר זָאל אִיהם טַאקֶע וַוייטֶער שִׁיקֶען דִי גַאנְצֶע הַכְנָסָה פוּנ׳ם בֵּית הַמִּקְדָשׁ. דָאס הָאט שׁוֹין אָבֶּער קַיין סוֹד נִיט גֶעקָאנְט בְּלַייבֶּען, אוּנ אַז דָאס פָאלְק הָאט דֶערְפוּן דֶערְהֶערְט אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע מְרִידָה אוּנ מֶען הָאט גֶעוָואלְט פָּשׁוּט צוּרַייסֶען דִי בֵּיידֶע בְּרִידֶער וָואס הָאבֶּען גֶערוֹיבְּט אַזַא הֵיילִיג צְדָקָה־גֶעלְד. לִיזִימַאכוּס הָאט זִיךְ אָבֶּער גֶעשִׁיצְט דוּרךְ זַיין חֶבְרָה וָואס הָאט גֶעהַאט כְּלֵי זַיִן אוּנ זַייעֶר פִיהרֶער אִיז גֶעוֶועזֶען אַ גְבִּרָן, אַ שְׁלֶעכְטֶער מֶענְשׁ אוּנ אַ פֶערְבְּרֶענְטֶער הֶעלֶענִיסְט. מֶען הָאט אָבֶּער מִיט׳ן צוּרֵייצְטֶען פָאלְק גָאר נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען אוּנ לִיזִימַאכוּס אִיז דֶערְהַרְגֶ׳ט גֶעוָוארֶען. מֶענֶעלוֹיס הָאט פַארְקְלָאגְט דִי יוּדֶען פַאר׳ן קֶענִיג אַז זֵיי זֶענֶען מוֹרֵד בְּמַלְכוּת אוּנ אַנְטִיוֹכוּס הָאט גֶעזֶעצְט שׁוֹפְטִים מֶען זָאל אוֹיסְהֶערֶען בֵּיידֶע זַייטֶען. דִי יוּדֶען הָאבֶּען פוּן זִיךְ גֶעשִׁיקְט דְרַיי שְׁלִיחִים זֵיי זָאלֶען דֶערְוַוייזֶען וָואס פַאר אַיין עַוְלָה דִי צְוֵויי כֹּהֲנִים הָאבֶּען גֶעטְהוּן; מֶענֶעלוֹיס אִיז אָבֶּער גֶעוֶועזֶען תַּקִיף אוּנ אִיהם צוּלִיעֶב אִיז אַרוֹיס אַ גֶערֶעכְטֶער מִשְׁפָּט אַז מֶען זָאל דִי יוּדִישֶׁע שְׁלִיחִים טֵייטֶען. אַזוֹי אִיז מֶענֶעלוֹיס גֶעוָוארֶען נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶער חָשׁוּב בַּיי אַנְטִיוֹכוּס׳ן אוּנ וֶוער שְׁמִיעֶסְט אַז עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיסְצוּרֶעדֶען כָּל הָרָעוֹת אוֹיף יוּדֶען, אוֹיף זֵייעֶר גְלוֹיבֶּען, אוֹיף זֵייעֶר תּוֹרָה, אוּנ שְׁרַייעֶן אַז מֶען מוּז דָאס פָאלְק עוֹקֵר מִן הַשֹּׁרֶשׁ זַיין, הָאט עֶר אַנְטִיוֹכוּס׳ן פָּשׁוּט אַ נַייעֶ נְשָׁמָה אַרַיינְגֶעזֶעצְט. דֶער גִיפְט פוּן מֶענֶעלוֹיס

רְכִילוּת אִיז טַאקֶע כִּיעף אַרֵיין אִין הָארֶץ פוּן אַנְטְיוֹכוּס׳ן, אוּנ אַזוֹי וִויא עֶר הָאט אַלְץ גֶעדֶענְקְט אָנְצוּפַאלֶען אוֹיף מִצְרַיִם, הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק טְרַאכְטֶען ווי אַזוֹי עֶר זָאל זִיךְ בֶּעוָוארֶנֶען פַאר דִי שֶׁעהְלִיכֶע יוּדֶען, וָואס עֶר הָאט זֵיי גֶעהַאלְטֶען פַאר אִינְוֶוענִינְסְטֶע שׂוֹנְאִים.

אוֹיף אַ מִלְחָמָה הָאט אַנְטְיוֹכוּס גִיט בֶּעדַארְפְט לַאנְג וַוארְטֶען. זַיין שְׁוֶועסְטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא, דִי פְרוֹי פוּן פְּטַאלָאמֶעאוּס דֶעם פִינְפְטֶען, אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ עֶס זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּען צְווַיי קְלֵיינֶע זִיהן, פִילָאמֶעטֹר אוּנ פְהִיסְקָאן. דֶער אֶלְטֶערֶער אִיז עֶרְקְלֶערְט גֶעוָוארֶען פַאר קֶאנִיג, נָאר אַזוֹי ווי עֶר אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן יוּנְג, הָאבֶּען זַיינֶע צְווַיי אַפִּטְרוֹפְּסִים, קוֹלֵייס אוּנ לֶענֵייס, גֶעפִיהרְט דִי מְדִינָה. אַנְטְיוֹכוּס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַיין אוֹיסְרֶעד אַז עֶר מוּז שִׁיצֶען זַיין שְׁוֶועסְטֶער׳ס קִינְד אוּנ אַזוֹי וִויא דִיא רָאמֶער, וָואס נָאר פַאר זַיי הָאט עֶר בֶּעדַארְפְט מוֹרָא הָאבֶּען, זָענֶען דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהן פֶערְנוּמֶען אִין דֶער מִלְחָמָה מִיט פֶּערְזֶעאוּס, דֶעם מֶלֶךְ פוּן מוּקְדוֹן, אִיז עֶר מִיט גְרוֹיס חַיִל אַרִיבֶּערְגֶעטְרֶעטֶען דִי גְרֶענִיץ פוּן מִצְרַיִם. פִילָאמֶעטֶער מִיט זַיינֶע אַפִּטְרוֹפְּסִים הָאבֶּען גֶעמוּזְט עֶנְטְלוֹיפֶען אוּנ דָאס פָאלְק הָאט דֶערְוַייל אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען דֶעם יוּנְגֶערֶן בְּרוּדֶער פְהִיסְקָאן פַאר קֶאנִיג אוּנ הָאט זִיךְ מִיט גְרוֹיס גְבוּרָה גֶעוֶועהרְט אַקֶעגֶען דֶעם נַייעֶם בַּעַל טוֹבָה. אַז אַנְטְיוֹכוּס הָאט גֶענֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶר שְׁטֶעהט שְׁמָאל הָאט עֶר זִיךְ וַוייטֶער פַאר־שְׁטֶעלְט פַאר אַ גֶעטְרֵייעֶן ״פֶעטֶער״ וָואס מֵיינְט נָאר דִי טוֹבָה פוּן ״יְתוֹמִים״ אוּנ הָאט גֶעשִׁיקְט זָאגֶען פִילָאמֶעטֶרן אַז עֶר הָאט זִיךְ נָאר אוּמְזִיסְט דֶער־שְׁרָאקֶען, וַוייל עֶר נֶעהְמְט זִיךְ אָן טַאקִי נָאר זַיין קְרִיוְודֶע. מִיט אַזַא אוֹיפְ־טְהוּ הָאט זִיךְ אַנְטְיוֹכוּס וַוייטֶער גֶעקְאנְט צוּפִידְרֶע דִי הָאנְד אוּנ אִיז אַלְץ מִיט זַיין חַיִל אַרַיין טִיעפֶער אִין לַאנְד.

אִין יְהוּדָה הָאט מֶען שְׁטַארְק אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אַנְטְיוֹכוּס׳ן זָאל הָאבֶּען אַיין מַפָּלָה, וַוייל אִין הַארְצֶען הָאט יֶעדֶער גֶעהַאלְטֶען מִיט מִצְרַיִם וָואו דִי לַאנְגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן נָאר נִיט שְׁלֶעכְט אוּנ וָואו פִיעל פוּן דִי אוּנְצוּפְרִי־דֶענֶע, וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט פֶערְלָאזֶען זַייעֶר הֵיים, הָאבֶּען גֶעפוּנֶען שׁוּץ אוּנ פְרַיינְדְלִיכְקֵייט. פְּלוּצִים אִיז אַרוֹיס אַ קוֹל אַז אַנְטְיוֹכוּס אִיז גֶעפַאלֶען אוּנ בַּאלְד הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע קְרִיעג טַאקֶע פוּן דִי הַיימִישֶׁע אַיינְוואוֹהנֶער. דֶער פְרִיהֶערִינֶער כֹּהֵן יַאזָאן אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען מִיט אַ גְרוֹיסֶער מַחֲנֶה אוּנ מֶענֶעלוֹיס הָאט זִיךְ גֶעפְרוּבְּט פֶערְשְׁלִיסֶען דִי טוֹיעֶרֶען אוּנ זַיי גִיט אַרַיינְלָאזֶען, נָאר אַזוֹי ווי עֶר הָאט גֶעהַאט אִין שְׁטָאדְט גֶענוּג

שׂוֹנְאִים איז יַאָזאָנֶען גֶערָאטְהֶען צוּ זיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ מֶענֶעלוֹיס הָאט גֶע־מוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען קַיין עַקְרָא אוּנ דָארְט בְּלַייבֶּען אִין דֶער פֶעסְטוּנְג. דֶערְווייל אִיז אַנְטִיוֹכוּס צוּרִיקְגֶעקָאנֶען פוּן מִצְרַיִם אָנְגֶעשְׁטָאפְּט מִיט גֶעלְד אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אִיהם פֶערְזִילוּסְט זִיךְ אַ בִּיסֶעל אַ שְׁפִּיעל טְרֵיבֶּען מִיט דִי יוּדֶען, ווייל עֶס הָאט אִיהם פֶערְדְרָאסֶען פַאר ווָאס מֶען הָאט אִין יְרוּשָׁלַיִם גֶעמַאכְט אַזאַ מְרִידָה. עֶר הָאט דָארְט אָנְגֶעמַאכְט אַ שָׁאנֶע חַתּוּנָה, בְּלוּט אִיז גֶערִינֶען אִין דִי גַאסֶען אוּנ אַ תוֹךְ דֶעם הָאט עֶר אָבְּגֶעבְּרָאכֶעוֶועט אַלֶע טְהַייעֶרְסְטֶע זַאכֶען פוּנ'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דֶעם מִזְבֵּחַ, דֶעם שֻׁלְחָן, דִי מְנוֹרוֹת אוּנ אַלֶע אִיבְּרִיגֶע גָאלְדֶענֶע כֵּלִים. מֶענֶעלוֹיס הָאט אִיהם גֶעווִיזֶען ווָאוּ יֶעדֶע זַאךְ לִיגְט, אוּנ עֶר הָאט אַלְדִינְג צוּנֶעמַאכְט מִיט בֵּיידֶע הֶאנְד. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט בֶּענְגִיגְט נָאר מִיט רַאבֶּעוֶוען גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער, עֶר הָאט זִיךְ אוֹיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּצוּנֶעה־מֶען בַּיי דִי יוּדֶען דָאס בֶּעסְטֶע פוּן אַלֶע אוֹצְרוֹת — דָאס רֵיינִיגְקֵייט פוּן זֵייעֶר אֱמוּנָה. עֶר הָאט אוֹיסְגֶעקְלֶאוְבְּט אַ שֵׁם אַז עֶר הָאט אִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים גֶעפוּנֶען פוּן שְׁטֵיין אוֹיסְגֶעהַאקְט אַ מֶענְשֶׁען בִּייטֶענְדִיג אוֹיף אַיין עֶזֶעל מִיט אַיין בוּךְ אִין דִי הֶאנְד, אוּנ בַּאלְד הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים אוֹיפְגֶעהַאפְּט דָאס נַייעֶס, אוּנ גֶעדְרִינְגֶען אַז דָאס אִיז דָאס גֶעשְׁטַאלְט פוּן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אוּנ אַז דִי יוּדֶען דִיעֶנֶען צוּ אַיין עֶזֶעל. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָאט עֶר גֶעטְרָאפֶען לִיגֶען אִין אַ בֶּעט אַ פַארְמוּטְשֶׁעטֶען גְרִיכֶע, ווָאס הָאט אִיהם דֶערְצֶעהלְט אַז יֶעדֶעס יָאהר הַרְגֶען דִי יוּדֶען אַיין אַנְדֶערֶען גְרִיכֶע אוּנ עֶסֶען אוֹיף זַיינֶע גֶעדָארְם. אַזאַ לִיגֶען מִיט אַ ווָארְטְצַייכֶען אִיז דְוָקָא בַּאלְד אַרַיין אִין דִי אוֹיעֶרֶען פוּן דִי גְרִיכֶען אוּנ דֶערְפוּן אַלֵיין קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהֶען ווִי אֱמֶת דִי פְרֵיינְדְשַׁאפְט אִיז גֶעווֶעהן ווָאס דִי גְרִיכֶען פְלֶעגֶען קְלָאמֶערְשְׁט בֶּעווייזֶען דִי יוּדֶען אוּנ ווִי ווֶענִיג דִי בֵּיידֶע פָאלְקֶער הָאבֶּען זִיךְ אַיינֶס דָאס אַנְדֶערֶע גֶעקֶענְט.

אַ שְׁוַוארְצֶע הְמַארֶע הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּקְט אוֹיף יְהוּדָה, נָאר דֶערְמִיט הָאט זִיךְ עֶס נָאךְ נִיט גֶעעֶנְדִיגְט. אַנְטִיוֹכוּס הָאט נָאךְ אַ מָאהל אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט מִצְרַיִם, אוּנ דִי יוּדֶען אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעווֶעהן צוּ הַאפֶּען דִי שִׁירַיִם. אִין מִצְרַיִם הָאבֶּען בֵּיידֶע יוֹרְשִׁים פוּן דֶער מְלוּכָה שָׁלוֹם גֶעמַאכְט, אוּנ דִיא שְׁטָאדְט אַלֶכְּסַנְדְרִיָּען הָאט אוֹיפְגֶענוּמֶען פִילָאמֶעטָארְן פַאר קֶענִיג. אַנְטִיוֹכוּס הָאט שׁוֹין גֶעהַאט צוּ ווָאס זִיךְ צוּ טְשֶׁעפֶּען, אוּנ אַזוֹי ווִיא עֶר הָאט נָאךְ אַלְץ גֶערֶעכֶענְט אַז דִי רָאמֶער הָאבֶּען צוּ טְהוּן מִיט מוֹקְדוֹן אוּנ קֶאנֶען זִיךְ נִיט מִישֶׁען אִין פְרֶעמְדֶע עֲסָקִים, הָאט עֶר זִיךְ בִּיט זַיין חַיִל צוּ־

גערוקט ביז צו דער הויפטשטאדט. די מלכים פון מצרים האבען אבער באלד צו וויסען געגעבען די ראמער אונ געבעטען הילף. דאס איז געוועהן פונקט ווען די ראמער האבען נוט צושלאגען דאס חיל פון מוקדון אונ דער מלך פערסאוס איז אנטלאפען. דיא ראמער האבען תיכף געשיקט שליחים צו אנטיוכוס'ן ער זאל זיך שוין נעהן זיין וועג. נאר ער האט געבעטען מען זאל איהם געבען צייט ער זאל זיך בעטראכטען. איינער פון די שליחים האט געמאכט מיט'ן שטעקען אין זאמד-א ראד אונ האט איהם גאנץ קלאר געזאגט, אז נאר אזוי פיעל צייט האט ער אויף צו געבען תשובה ווי פיעל עס וועט געדויערן ביי איהם ארויס צוטרעטען פון דער ראד. אנטיוכוס האט פערשטאנען אז מיט די ראמער טאר מען זיך ניט שפיעלען, האט ער געמוזט אנבויגען דעם קאפ אונ האט זיך נאך געמוזט געבען א קניפ אין דער באק כדי די פארב זאל שטעהן. דערפאר האט ער זיין שווער הארץ נאך א מאל אויסגעלאזט צו די יודען.

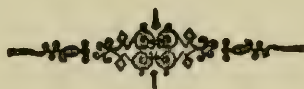
אויפ'ן בעפעהל פון אנטיוכוס איז איינער פון זיינע הויפטלייט אפאלאניוס געקומען קיין ירושלים אונ לכתחלה האט מען דערפון קיין שום שלעכטס ניט ערווארטעט. באלד האט זיך אבער ארויסגעוויזען צו וואס אפאלאניוס איז געשיקט געווארען. דעם ערשטען שבת, ווען די יודען האבען גערוהט אונ קיינער האט זיך אויף נאר ניט גערעכט, איז ער ווי א צורייצטער וואלף אנגעפאלען אויף די איינוואהנער אויסגעהרג'עט דיא בעסטע בעלי בתים, ווייבער אונ קינדער אוועקגעפיהרט ווי שקלאווען. ווער עס האט נאר געקאנט איז אנטלאפען. פון דער הויפטשטאדט איז געווארען א תל, די שאנסטע הייזער האט מען צושטערט, די פעסטונגען צובראכען, קיין לעבעדיגען מענשען האט מען ניט געוועהן אויף דער גאס ווייל אלע העלעניסטען מיט'ן חיל האבען זיך געפונען אין עקרא. נאר דעם בית המקדש האט אפאלאניוס ניט אנגערירט: מענעלוים האט געגעבען צו פארשטעהן אנטיוכוס'ן אז עס איז געקומען די בעסטע צייט גייטהען די יודען מיט געוואלד זיי זאלען איבערגעהן צום גריכישען גאטעסדיענסט פונ'ם משכן זאל ווערען א טעמפעל פון עבודה זרה אונ ער זאל בלייבען דארט א כהן. אנטיוכוס'ן האט מען ניט בעדארפט לאנג בעטען אונ ער האט ארויסגעגעבען א בעפעהל אז אומעדום אין אלע יודישע בתי תפלה זאל מען אריינשטעלען גאטצענבילדער אונ וואס פאר א יודען מען וועט חאפען אז ער

הָאט מַל נֶעוֶועהן זַיין קִינְד, הִיט אָב דֶעם שַׁבָּת אוּנ עָסְט כָּשֵׁר׳ס, זָאל מֶען אִיהם בֶּעשְׁטְרָאפֶען מִיטֶ׳ן טוֹיט.

אַנְטִיוֹכוּס הָאט נֶערֶעכֶענְט אַז צוּבְּרֶעכֶען דֶעם גַייסְט פוּן אַ פָאלְק אִיז אַזוֹי גְרִינְג ווִי צוּנֶעהמֶען דָאס לֶעבֶּען בַּיי אַ מֶענְשֶׁען – אוּנ הָאט אַ גְרוֹיסֶען טָעוּת נֶעהַאט. אַז עֶר הָאט נֶעהֵייסֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַריינְשְׁטֶעלֶען אַיין אָבְגָאטט, אַז מֶען הָאט דָארְט נֶעבְּרַאכְט פַאר אַ קָרְבָּן אַ חַזִיר, מִיטֶ׳ן בְּלוּט בֶּעשְׁפְּרִיצְט אַלֶע הֵיילִיגֶע נַאמֶען אוּנ מֶענֶעלוֹים מִיט זַיין חֶבְרָה הָאבֶען זִיךְ נֶעזֶעצְט עֶסֶען דָאס חַזִיר-פְלֵייש בַּיים פַייֶער, אִין וָועלְכֶען מֶען הָאט פַארְבְּרֶענְט דִי תּוֹרָה, הָאט עֶר נֶעמֵיינְט אַז עֶר הָאט שׁוֹין נֶעעֶקְט מִיטֶ׳ן גַאנְצֶען יוּדִישְׁקֵייט. דָאס הָאט זִיךְ אִיהם נָאר אָבֶּער אַזוֹי אוֹיסְגֶעוִויזֶען. אִין דֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער פִינְסְטֶערֶער צֵייט הָאט מֶען עֶרְשְׁט גֶעקָאנְט אַרוֹיסֶעהן ווִי פִיעל אֱמֶת׳ע יוּדֶען זֶענִין דָא, ווָאס קֵיין כֹּחַ אִין דֶער וֶועלְט וֶועט זֵייא נִיט אָבְּרֵייסֶען פוּן זֵייעֶר אֱמוּנָה. חָאטְשׁי מֶען הָאט זֶעהר שְׁטְרֶענְג אַבְּטוּנְג נֶענֶעבֶּען דִי יוּדֶען זָאלֶען טְרַיי בְּלֵייבֶּען דֶעם גְרִיכִישֶׁען גָאטְצֶענְדִיענְסְט, פִיעל פוּן זֵיי אָנְגֶעטְהוּן עִנּוּיִים קָשִׁים, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זֵייא מִיט דִי לֶעצְטֶע כּוֹחוֹת מִלְחָמָה גֶעהַאלְטֶען פַאר זֵייעֶר אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען. דִי ווָאס הָאבֶּען גֶעווָאהנְט צְווִישֶׁען גְרִיכֶען אִין דָארְפֶער אוּנ קְלֵיינֶע שְׁטֶאדט אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט אַוֶועקְוַוארְפֶען זֵייעֶרֶע אֶרְטֶער, הָאבֶּען קְלָאמֶערְשְׁט לְפָנִים זִיךְ גֶעפִיהְרְט ווִי גְרִיכֶען אוּנ בְּסֵתֶר הָאבֶּען זֵיי גֶעדִיענְט דֶעם יוּדִישֶׁען גָאטט; פִיעל ווָאס הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ נִיט גֶעוָואלְט פַארְשְׁטֶעלֶען זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ דֶערְהַאלְטֶען אִין דִי טִיעפְסְטֶע הֵיילָען; עֶס הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער אוֹיךְ גֶעפִינֶען אַזֶעלְכֶע ווָאס הָאבֶּען גֶעווָאלְט פְרַיי ווַייזֶען דֶעם שׂוֹנֵא אַז אַ יוּד קָאן פַאר זַיין אֱמוּנָה דָאס לֶעבֶּען אַוֶועקְגֶעבֶּען, זֵיי הָאבֶּען אָפֶענְטְלִיךְ מְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם נֶעוֶועהן, אוּנ מִיט בֶּעהַארְצְקֵייט אַקֶעגֶענְגֶעגַאנְגֶען דֶעם טוֹיט. אַזוֹי הָאט אִין אַנְטִיוֹכִיֶען אֵיינֶער פוּן דִי בְּכָבוֹד׳סְטֶע יוּדִישֶׁע זְקֵנִים ר׳ אֶלִיעֶזֶר, מִיט שִׂמְחָה אָנְגֶענוּמֶען דֶעם טוֹיט אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט עֶסֶען קֵיין טְרֵיפָה׳ס; אַזוֹי הָאט אַ מַאמֶע מִיט זִיבֶּען זִיהן זִיךְ אָבְגֶעזָאגְט פוּנ׳ם לֶעבֶּען אַבִּי זֵיי זָאלֶען שְׁטַארְבֶּען יוּדִישֶׁע קִינְדֶער; אַזוֹי הָאבֶּען טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען גֶעעֶנְדִיגְט ווִיא קְדוֹשִׁים אוּנ אַז דֶער הוֹיפְּטְמַאנְן פִילִיפּוּס אִיז אִין אַ שַׁבָּת אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַ סַךְ יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, ווָאס זֶענִין גֶעלֶעגֶען בֶּעהַאלְטֶען אִין אַ הֵייל, אוּנ הָאט בַּיי זֵיי גֶעפָאדֶערְט זֵיי זָאלֶען מְחַלֵּל שַׁבָּת זַיין, הָאט זֵיי אֲפִילוּ דִי סַכָּנָה נִיט גֶעקָאנְט אַרוֹיפְבְּרֶענְגֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ אִים שַׁבָּת הַאבֶּען

צו זָלִי זַיין, זַיי הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעוָוערְט אוּנ מִיט אַ שְׁטִילֶען זִיפְץ אוּיסְ־
גֶעהַיכְט דִי נְשָׁמָה.

אַזוֹינֶע הֶעלְדֶען הָאבֶּען זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען צְוִוישֶׁען דִי יוּדֶען אוּנ זַייעֶר
טוֹיט הָאט גֶעשְׁטַארְקְט דִי וָואס זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען לֶעבֶּען. חָאטְשֶׁי דָאס לֶע־
בֶּען אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר אַ בִּיטֶערְס׳ וַוייל מֶען הָאט נִיט גֶעזֶעהן קֵיין שַׁיין
פוּן הָאפְנוּנְג: קֵיין אֵיינְצִיג טְרֶאסְט־וָוארְט פוּן אַ נָבִיא הָאט זִיךְ נִיט גֶע־
לָאזְט הֶערֶען וִוי פַארְצַייטֶענְס, קֵיין אֵיינְצִיג שְׁטֶערְנְדִיל הָאט נִיט גֶעוָואלְט
אַ וִויסְקוּקֶען פוּן דִי שְׁוַוארְצֶע וָואלְקֶענְס אוּנ עֶס הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעקָאנְט אוּיסְ־
וּבְּטֶען אַז אַיין עֶבִּיגֶע נַאכְט הָאט זִיךְ אָנְגֶערִיקְט אוּיף יְהוּדָה.

זֶעקְסְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי מַכַּבִּים (מַאקַאבֶּעֶר).

(160—167 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוֹירְט. 230—237 פַארְ׳ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

דִי יוּדִישֶׁע גֶעשִׁיכְטֶע הָאט נִיט אֵיין מָאל גֶעוִויזֶען אַז וֶוען דָאס וַוא־
סֶער דֶערְנֶעהְנְט זִיךְ טַאקִי בִּיז׳ן הַאלְז, אִיז דִי הִילְף שׁוֹין נָאר נָאהֶענְט, אוּנ
דַאס אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן אַצִינְד. וֶוען אַנְטִיוּכוּס הָאט שְׁטַארְק אִיבֶּערְגֶעצוֹי־
גֶען דֶעם בּוֹיגֶען, וֶוען נַייגֶע הוֹיפְּטְלַייט זֶענֶען אוּמֶעדוּם אַרוּמְגֶעלָאפֶען וִויא
ווִילְדֶע חַיוֹת אוּנ קֵיין אֶמֶת׳ער יוּד, מִיט יוּדִישֶׁע מִדוֹת, מִיט אַ יוּדִישֶׁער
הַנְהָגָה, הָאט זִיךְ זַיי נִיט גֶעטָארְט וַוייזֶען פַאר דִי אוֹיגֶען, הָאט זִיךְ אִין
אַ קְלֵיין שְׁטֶעדְטֶעל מָדִין, נִיט וַוייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם, גֶעפוּנֶען אֵיין אֵיינְצִיגֶע
מִשְׁפָּחָה, וָואס דֶער פוּנְק פוּן יוּדִישְׁקַייט הָאט דָארְט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ
גְלִיהֶען, אוּנ וָואס דִי רְדִיפוֹת זֶענֶען גֶעוָוארֶען גְרֶאסֶער הָאט זִיךְ דֶער פוּנְק

אויך מעהר צוברענט און עס איז ארויס א העליש פייער. דאס איז געוועהן דער אלטער כהן פון די חשמונאים, איינע פון די שאנסטע משפחות אין יהודה, מתתיהו בן יוחנן, מיט זיינע פינף זיהן: יוחנן שמעון, יהודה, אליעזר און יונתן. אז איינער פון די סירישע הויפטלייט, אפעללעס, איז געקומען קיין מדין און האט געוואלט דיא איינוואוינער גייטהען צוי זאלען דיענען די עבודה זרה, וואס ער האט דארט געהייסען שטעלען, האט זיך מתתיהו אקעגענגעשטעלט און האט מיט זיינע איינענע האנד דערהרגעט דעם ערשטען יודען וואס האט געוואלט צו ליעב טהון און מקריב זיין א קרבן ביים מזבח פונ'ם אבגאטט. דאס איז געוועהן דער ערשטער צייכען און באלד זענין ארויס מתתיהו'ס אלע זיהן מיט מעסערס און עס איז ניט געבליבען קיין שריד ופליט פון דער גאנצער סירישער חברה. פון דעמעלט אן האט זיך אנגעהויבען זאמלען ארום מתתיהו'ן און זיין משפחה א גאנצע מחנה. צו זיי זענין צוגעקומען א סך פון די יודען וואס פלעגען ליגען בעהאלטען אין די היילען, און אזוי איז געווארען א גאנצע מאכט וואס אנטיוכוס האט זי געמוזט דערפיהלען. קיין אפענעם קריעג האט מתתיהו נאך ניט געקאנט אנהייבען, ווייל די צאהל פון זיינע לייט איז ניט געוועהן אזוי גרויס; נאר ווייל ער האט מתיר געוועהן אז צו ליעב א סכנה זאל מען מעגען זיך שלאגען מיט'ן שונא אים שבת, און א חוץ דעם האבען די יודען בעסער געקענט די געגענד און האבען געוואוסט וואו זיך צו בעהאלטען צווישען די בערג, פלעגען שוין די סירייער ניט איין מאל חאפען דעם פסק פון דעם אלטען כהן מיט זיין כנופיא.

אזוי האט מתתיהו ביסלעכווייס געשטערט אנטיוכוס'ן און געשטארקט דאס יודישקייט; ער איז ארויסגעפאהרען אין אלע נאהענטע ארטער און אכטונג געגעבען אז יודען זאלען מל זיין די קינדער און אפהיט'ן די דינים פון דער תורה. פארן טויט האט ער בעשטימט אז זיינע לייט זאלען בלייבען אונטער דער השגחה פון שמעון, וואס איז געוועהן זעהר קלוג און געקאנט געבען די בעסטע עצות, און יהודה וואס איז געוועהן איינער פון די גראסטע גבורים, געבענשט מיט אלע מעלות. שטארק ווי א לאב און גוט ווי א טויב. יהודה האט שוין איינגעפיהרט אין זיין מחנה מעהר ארדנונג, ווי עס דארף צו זיין ביי חיל. און אז איינער פון

אַנְטִיאָכוּס'ס הויפּטְלַייט, אַפָּאלָאנִיוּם, אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אויף אִיהם, הָאט עֶר פון אִיהם אונ פון זַיינֶע לייט גֶעמַאכְט אַ תֵּל. דָאס אִיז גֶעוֶוען דיא עֶרְשְׁטֶע מִלְחָמָה וָואס יְהוּדָה הָאט גֶעפִירְט מִיט דִי סִירְיֶער אונ זַיין נִצָּחוֹן הָאט דיא יוּדֶען אַיינְגֶעגֶעבֶּען אַזוֹי פִיעל הַשָּׂגָה, אַז נָאך בַּאלְד דֶערְנָאך הָאט אַנְטִיאָכוּס גֶעגֶען זַיי אַרויסְגֶעשִׁיקְט זַיין הויפְּטְמַאן חָרָן מִיט נָאך פִיעל חַיִל אונ דֶערְצוּ הָאבֶּען זִיך נָאך גֶעפוּגֶע בַּעֲלָנִים פון דִי הֶעלֶענִיסְטֶען וָואס הָאבֶּען דִי סִירְיֶער גֶעוִויזֶען דֶעם וֶועג צְווִישֶׁען דִי בֶּערְג הָאט זִיך יְהוּדָה נָאר נִיט דֶערְשְׁרָאקֶען אונ חָאטְשִׁי דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעוֶוען פִיעל מָאל גְרֶעסֶער, הָאט עֶר מִיט אַיין קְלַאפּ אַנִידֶערְגֶעלֶעגְט אַכְט הוּנְדֶערְט סִירְיֶער אונ דיא אִיבְּרִיגֶע זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען אונ הָאבֶּען גֶעבְּרַאכְט אַנְטִיוֹכוּס'ן דִי וִוידֶעסְטֶע בְּשׂוֹרָה, מִיט וָואס עֶס הָאט זִיך אוֹיסְגֶעלָאזְט דִי מִלְחָמָה בַּיי בֵּית־חָרָן.

אויף אַזאַ זַאך הָאט זִיך אַנְטִיוֹכוּס נִיט גֶערֶעכְנְט אונ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיעבֶּען עֶר זָאל זִיך נָאר אַנְדֶערְשׁ גֶעהֶמֶען צוּ דִי יוּדֶען. עֶס אִיז אָבֶּער גְרָאד אוֹיסְגֶעקוּמֶען פּוּנְקְט אִין דֶער צַייט וֶוען עֶר אִיז גֶעוָוארֶען גֶעעֶנְגְט פון אַלֶע זַייטֶען, אַרְזַאצֶעס דֶער מוֹשֵׁל פון פַּארְטִיעֶן, אוּן אַרְטַאקְסִיאַס, דֶער מֶלֶך פון אַרְמֶענִיעֶן, הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען עֶר זָאל אִיבֶּער זַיי הֶערְשֶׁען; דִי אַיינְוואוֹהנֶער פון אַראדוּס אונ אַנְדֶערֶע פְהֶענִיקִישֶׁע שְׁטֶעדְט הָאבֶּען אוֹיך אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ צָאהלֶען מַס, אונ פון דִי יוּדֶען הָאט עֶר אַוַודַאי נִיט גֶעזֶעהֶן קַיין הַכְנָסָה. אִין אַזַא לַאגֶע אִיז אִיהם שְׁוֶוער גֶעוֶוען אָנְצוּהֵייבֶּען אַ רֶעכְטֶע מִלְחָמָה אונ אָבְּרֶעכֶענֶען זִיך מִיט דִי שׂוֹנְאִים, וַוייל עֶס הָאט אִיהם גֶעפֶעהלְט גֶעלְד. עֶר הָאט זִיך אָבֶּער בַּאלְד אַיין עֵצָה גֶעגֶעבֶּען אונ גֶעדוּנְגֶען גְרוֹיס חַיִל; עֶר הָאט עֶס צוּטְהֵיילְט אויף צְווַיי מַחֲנוֹת, אַיינֶע זָאל פִירֶען קְרִיעג מִיט דִי פָאלְקֶער, וָואס הָאבֶּען זִיך בֶּעפְרַייעט פון זַיין מַאכְט, אונ דִי אַנְדֶערֶע. וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁטֶעלְט אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פון זַיין קָרוֹב לִיזִיאַס, זָאל נָאר אִין גַאנְצֶען אָבְּמֶעקֶען דֶעם זֵכֶר פון יְהוּדָה, וַוייל אַנְטִיוֹכוּס הָאט זִיך עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיס בְּרֶענְגֶ'ן אַלֶע יוּדֶען, אונ אֲפִילוּ דִיא הֶעלֶענִיסְטֶען אוֹיך.

אַ גְרוֹיסֶער פַּחַד אִיז דַאמָאלְס גֶעפַאלֶען אויף דִי יוּדֶען, אֲפִילוּ דִיא וָואס זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועזֶען וַוייט פון יוּדִישְׁקַייט זֶענֶען אוֹיך נִיט זִיכֶער גֶעוֶועזֶען מִיט'ן לֶעבֶּען. פון אַלֶע זַייטֶען הָאט מֶען גֶעקוּקְט אויף יְהוּדָה'ן ווי אויף אַ בֶּעשִׁיצֶער, נָאר דָאס הַארְץ הָאט פָארְט גֶעצִיטֶערְט, טָאמֶער וֶועט עֶר נִיט קָאנֶען בֶּעשְׁטֶעהְן גֶעגֶען אַנְטִיוֹכוּס'ן. אִין דֶער צַייט אַז דֶער תֵּלֶף אִיז שׁוֹין אויף דֶעם הַאלְז

גְלֶענְצֶען הָאט מֶען זִיךְ גֶענוּמֶען בְּעקַאנְט מַאכֶען דֶעם עוֹלָם דִי צְוַויי סְפָרִים „דָנִיאֵל״ אונ „מְגִלַת אֶסְתֵּר״. „דָנִיאֵל״ בֶּעשְׁרַייבְּט מִיט וָועלְכֶע וואוּנְדֶערְ'עס זֶענֶען גִיצוּל גֶעוָוארֶען פוּנ'ם טוֹיט דָנִיאֵל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל אונ עֲזַרְיָה אונ וָואס פַאר אַנְגֶעמְלִיכֶער כֹּחַ הָאט גֶעמַאכְט זֵיי צוּגֶעבּוּנְדֶען צוּ זֵייעֶר הַיילִיגֶער אֱמוּנָה, הָאטְשְׁי זֵיי זֶענֶען אוֹיפְגֶעוואַקְסֶען אִין הוֹיף פוּן דִיא כַאלְדֶעאִישֶׁע אונ פֶּערְסִישֶׁע קֶאנִיגֶע. אונ דֶערְפַאר אִיז דָאס בּוּךְ מֶעהר אָנְגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶען בַּיי דִיא פְרוּמֶע וָואס הָאבֶּען גֶעגְלוֹיבְּט אִין נִסִּים אונ הָאבֶּען גֶעהָאפְט אַז גָאט וָועט אוֹיךְ אִיצְט זַיין פָאלְק אָפְּגֶעהִיטֶען דוּרְךְ אַ וואוּנְדֶער. דֶערְצוּ אִיז נָאךְ אִין „דָנִיאֵל״ בְּפֵירוּשׁ גֶעשְׁטַאנֶען אַ רַיינֶער ווִינְק אַז אִין פִירְטֶען מַלְכוּת יָאהר וָועט זִיךְ אָנְהֵייבֶּען דִי יְשׁוּעָה. דִי מְגִלָה פוּן „אֶסְתֵּר״ דֶערְצֶעהלְט אָבֶּער ווִיא אַזוֹי דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער הָאט גֶעשִׁיקְט זַיין רְפוּאָה צוּ דֶער מַכָּה אוֹיף אַיין גַאנְץ נַאטִירְלִיכֶען אוֹפֶן אונ דִיא לִיעבֶּע פוּן אַחַשְׁוֵרוֹשׁ צוּ אַ פְרָאסְט יוּדִישׁ מֶאדֶעל הָאט מְבַטֵּל גֶעוָועהן דִיא בִּיטֶערֶע גְזֵירָה וָואס אַלֶע הָמָן'ס פוּן אַלֶע דוֹרוֹת וָואלְטֶען זִי גֶעוָואלְט זֶעהְן, אונ דֶערְפַאר הָאבֶּען דִי מְגִלָה אוֹיפְּ־גֶעהַאפְּט אַלֶע וָואס הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף אַ הִילְף מִיט אַ דֶרֶךְ הַטֶּבַע.

דֶערְוַוייל אִיז דִי גֶעפַאהר גֶעוָוארֶען אַלֶע מָאהל גְרֶעסֶער. אַיינֶער פוּן דִי סִירִישֶׁע הוֹיפְלַייט, נַארְנִיאַס, הָאט זִיךְ צוּגֶערוּקְט צוּ יְהוּדָה מִיט פִירְצִיג טוֹי־זֶענְד מַאן, אונ דִי אַלְטֶע יוּדִישֶׁע נוֹטֶע פְרַיינְד, ווִי דִי פְּלִשְׁתִּים אונ שׁוֹמְרוֹנִים, הָאבֶּען אוֹיךְ צוּגֶעהָאלְפֶען. נַארְנִיאַס אִיז גֶעוֶועהן בַּיי זִיךְ אַזוֹי זִיכֶער אַז דִיא מִלְחָמָה וָועט אִיהם גֶערַאטְהֶען, אַז עֶר הָאט שׁוֹין מִיט זִיךְ מִיטְגֶעפִיהרְט שְׁקְלַאוֶוען־הֶענְדְלֶער מֶען זָאל בַּיי אִיהם קוֹיפֶען גֶעפַאנְגֶענֶע יוּדֶען. יְהוּדָה הָאט אָבֶּער אוֹיךְ נִיט גֶעדְרִימֶעלְט עֶר הָאט שׁוֹין גֶעהַאט זֶעקְס טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען. אונ אַיידֶער עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אִין דֶער מִלְחָמָה אַרַיין הָאט עֶר אַרוּם זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט דָאס פָאלְק אִין מִצְפָּה. פוּנְקְט ווִיא נַיין הוּנְדֶערְט יָאהר צוּרִיק הָאט דָאס אַיינֶענֶע גֶעטְהוּן שְׁמוּאֵל אִין אַ עֵת צָרָה.

נָאךְ אַ שְׁטְרֶענְגֶען תַּעֲנִית אונ אַ הַיִים גֶעבֶּעט צוּא גָאט, הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע גֶעפִיהלְט בֶּעהֶערְצְט אונ דִי פְרִיהֶרִיגֶע אֵימָה אִיז אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען גֶעוָוארֶען אוֹיף אַ פֶעסְטֶען בִּטָחוֹן. יְהוּדָה הָאט אוֹיסְגֶעפִילְט דָאס גֶעזֶעץ פוּן דֶער תּוֹרָה אוּנ הָאט אַרוֹיס גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז אַללֶע וָואס הָאבֶּען נִיט לַאנְג חֲתוּנָה גֶעהַאט, אוֹיסְגֶעבּוֹיעט אַ הוֹיז, גֶעפְלַאנְצְט אַ וַוייְנְגַארְטֶען, אָדֶער פִיה־לֶע זִיךְ גְלַאט אַזוֹי נִיט אִין כֹּחַ, זָאלֶען בְּלַייבֶּע אִין דֶערְהַיים. נָעהר וֶועניג

יוּדען הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער בֶּעגוּצְט דֶערְמִיט אוּנ יְהוּדָה אִיז מִיט זַיין מַחֲנֶה אַרוֹיסְגֶענַאנְגֶען דֶעם שׂוֹנֵא אַקֶעגֶען בִּיז אֶמוֹס. גָארְגִיאַס הָאט גֶעדֶערְקְט אִי־בֶּערְצוּפַאלֶען דִי יוּדֶען בַּיי נַאכְט, נָאר יְהוּדָה הָאט עֶס פֶערְשְׁטַאנֶען אוּנ קוּים אִיז גֶעוָוארֶען פִינְסְטֶער הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיין גַאנְצֶער מַחֲנֶה אַוֶועקְגֶערוּקְט אִין אַזַייט. בַּיי נַאכְט אִיז טַאקֶע גָארְגִיאַס אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן יוּדִי'שֶׁען לַאגֶער אוּנ אַז עֶר הָאט דָארְט קֵיינֶעם נִיט גֶעפוּנֶען הָאט עֶר גֶעמֵיינְט אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען אוּנ הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען זֵיי נָאכְיָאגֶען. אִין דֶער צַייט אָבֶּער וָואס גָארְגִיאַס הָאט נָאכְגֶעיָאגְט דִי יוּדֶען, זֶענֶען זֵיי דֶערְוַוייל אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן סִירִישֶׁען לַאגֶער אוּנ אַזוֹי הָאבֶּען זֵיי גֶעוְוינֶען דִי מִלְחָמָה אוּנ הָאבֶּען צוּגֶענוּמֶען בַּיים שׂוֹנֵא אַ סַךְ כְּלֵי זַיין אוּנ גֶעלְד וָואס דִי שְׁקְלַאוֶוען־הָאנְדְלֶער הָאבֶּען אָנְגֶעגְרֵייט צוּ קוֹיפֶען זֵייעֶר פְּרֵייהֵייט.

נִיט לַאנְג הָאט זִיךְ יְהוּדָה אָבֶּער גֶעקָאנְט אָבְּרוּהֶען: עֶס אִיז נָאךְ קֵיין יָאהר נִיט אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען זַייט דִי סִירִיעֶר הָאבֶּען גֶעחַאפְּט אַ פְּסַק בַּיי אֶמוֹס, הָאט לִיזִיאַס אַלֵיין נָאךְ אַ מָאהל אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט דִי יוּדֶען אוּנ עֶס אִיז נָאר בַּיי אִיהם מֶעהר קֵיין סָפֵק נִיט גֶעוֶועהן אַז דָאס מָאל מַאכְט עֶר פוּן זֵיי אֵיין עֶק. בַּיי בֵּית־צוּר, פִינְף שָׁעָה פוּן יְרוּשָׁלַיִם, הָאט זִיךְ בֶּעגֶעגֶענְט דָאס סִירִישֶׁע חַיִל מִיט יְהוּדָה'ס צֶעהן־טוֹיזֶענְד מַאנְן אוּנ נָאטְט הָאט וַוייטֶער גֶעשֶׁענְקְט דֶעם נִצָּחוֹן דֶעם יוּדִישֶׁען גִּבּוֹר. מִיט חֶרְפָּה הָאט לִיזִיאַס גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען אוּנ הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעטְרָאסְט מִיט דֶעם גֶעדַאנְק, אַז עֶר וֶועט זַיינְס נִיט שֶׁענְקֶען אוּנ שְׁפֶּעטֶער אוֹיסְפִירֶען דָאס שְׁלִיחוּת וָואס אַנְטְיוֹכוֹס הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען. דֶערְוַוייל הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ הָאבֶּען אַזַא שְׁלִיטָה אִין יְהוּדָה, אוּנ נָאר אִין אַקְרָא הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶעפוּנֶען עֶטְלִיכֶע אַלְטֶע עַקְשָׁנִים פוּן דִי הֶעללֶענִיסְטֶען מִיט זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער מֶענֶעלוֹיס.

נָאךְ דֶעם וָואס דָאס גְלִיק הָאט אַזוֹי גֶעשְׁפִּיעלְט יְהוּדָה'ן אִין בֵּיידֶע מִלְחָמוֹת, אוּנ עֶס אִיז דֶערְוַוייל אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען דְרַיי מִיט אַ הַאלְבֶּען יָאהר זַייט דִי גְזֵירוֹת פוּן אַנְטְיוֹכוֹס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען, הָאבֶּען פוּן אֵיין זַייט דִי פְרוּמֶע גֶעזֶעהן אַז נָאטְט פֶערְלָאזְט נִיט זַיין פָאלְק אוּנ אַז דָאס וָואס שְׁטֶעהט אִין "דָנִיאֵל" הֵייבְּט אָן מְקוּיָם צוּ וֶוערֶען, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אִיז דָאס פָאלְק גֶעוָוארֶען בַּיי זִיךְ שְׁטַארְק אוּנ הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז זֵיי קָאנֶען שׁוֹין זֵייעֶר תּוֹרָה בֶּעשִׁיצֶען. יְהוּדָה הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַרַיינְגֶעהן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אוֹיפְרֶעכְטֶען דִי יוּדִישֶׁע הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט.

וָואס אִיז דִי גאַנְצֶע צייט גֶעוֶועהן פֶערְוִויסְט, כִּמְעַט נָאר אָהן אֵיינְוָואוי־
נֶער. זַיין עֶרְשְׁטֶע אַרְבֵּייט אִיז גֶעוֶועהן אוֹיסְצוּרֵיינִיגֶען דִי שְׁטָאדְט פוּן דִי
גָאטְצֶענְבִּילְדֶער אוּנ צוּרִיקְגֶעבֶּען דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ דֶעם הֵיילִיגֶען גְלַאנְץ׳
וָואס עֶר הָאט פְרִיהֶר גֶעהַאט. דְרַיי וָואכֶען הָאט גֶעדוֹיעֶרְט בִּיז מֶען הָאט
גֶעמַאכְט נַייעֶ טוֹיעֶרְן, אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען דֶעם פֶערְאוּמְרֵיינִיגְטֶען מִזְבֵּחַ אוּנ אַרַיינְ־
גֶעבְּרַאכְט שְׁפָּאגָעל נַייעֶ כֵּלִים אוּנ דֶעם פִּינְף אוּנ צְוַואנְצִיגְסְטֶען כִּסְלֵו אִיז
גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער גָאטֶעסְדִינֶענְסְט. פוּנ׳ם גַאנְצֶען לַאנְד הָאבֶּען זִיךְ דִי
יוּדֶען גֶעזַאמֶעלְט צוּ זַיין בַּיי דֶער שִׂמְחָה פוּנ׳ם נַייעֶם ,,חֲנֻכַּת הַבַּיִת׳ , וָואס
הָאט גֶעדוֹיעֶרְט גַאנְצֶע אַכְט טָאג, אַלֶע הַייזֶער זֶענֶען גֶעוֶועהן בֶּעלַייכְטֶעט
מִיט לִיכְטֶלֶעךְ אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַז ,,חֲנֻכָּה׳ זָאל אוֹיף עֶבִּיג גֶערֶע־
כֶענְט וֶוערֶען פַאר אַ יוֹם טוֹב אוּנ מֶען זָאל אָנְצִינְדֶען לִיכְטֶלֶעךְ צוּם זֵכֶר
פוּן דֶעם גְרוֹיסֶען לִיכְט פוּן תּוֹרָה אוּנ אֱמוּנָה וָואס יְהוּדָה הַמַכַּבִּי הָאט
אָנְגֶעצִינְדֶען פַאר זַיין פָאלְק, וֶוען עֶס הָאט שׁוֹין גֶעזָאלְט אִין גַאנְצֶען פֶערְ־
לָאשֶׁען וֶוערֶען.

אַזוֹי זֶענֶען דִי כֹּהֲנִים ווידֶער גֶעקוּמֶען אוֹיף זֵייעֶר פְּלַאץ, אִין בֵּית
הַמִקְדָשׁ הָאט מֶען ווייטֶער גֶעהֶערְט דָאס גֶעזַאנְג פוּן דִי לְוִיִם, נָאר יְהוּדָה
הָאט זִיךְ נִיט בֶּענְגִיגְט דֶער מִיט וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארֶען לְפִי שָׁעָה, עֶר הָאט
טַאקִי גֶעזָארְגְט מֶען זָאל זִיךְ בֶּעוָוארֶען פַאר אִינְוֶוענִיגְסְטֶע אוּנ אוֹיסֶענְוֶועְ־
נִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים: עֶר הָאט גֶעלָאזְט מַאכֶען אַ הוֹיכֶע מוֹיעֶר אַרוּם בֵּית
הַמִקְדָשׁ, כְּדֵי דִי הֶעלֶענִיסְטֶען זָאלֶען נִיט שְׁטֶערֶען, אוּנ אַ חוֹץ דֶעם הָאט עֶר
גֶעהֵייסֶען בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי שְׁטָאדְט בֵּית־צוּר, דִי אֲדוֹמִים זָאלֶען זִיךְ נִיט קָאִ־
נֶען אַהִין אַריינְחַאפֶּען. עֶס אִיז אָבֶּער נָאךְ אַלְץ וֶוענִיג גֶעוֶועהן. אַז יְהוּדָה
הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט הָאט עֶר בַּאלְד גֶעקֶאנְט בֶּעמֶערְקֶען אַז דָאס יוּדִישֶׁע
לַאנְד אִיז אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט שׂוֹנְאִים, ווִי דִי פְּלִשְׁתִּים, עַמוֹנִים אוּנ פְּהֶע־
נִיקִיעֶר, אוּנ אַזוֹי ווִי זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי יוּדֶען אִיז
בַּיי יְהוּדָה׳ן גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר מוּז זֵיי לֶערְנֶען דֶרֶךְ אֶרֶץ. צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט
עֶר זִיךְ נוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן אַ קְ רָ אַ בָּ א טִ י נֶ ע וָואס
הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען אוּנ פֶערְלָאזֶען זֵייעֶרֶע אֶרְטֶער. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר
אַיינְגֶענוּמֶען דִי עַמוֹנִים, תָאטְשִׁי זֵייעֶר פִיהְרֶער אִיז גֶעוֶועהן טִ י מַ א טֶ עוּ ס,
אַ גְרוֹיסֶער גִבּוֹר, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט דֶער נָאהמֶען פוּן יְהוּדָה אָנְגֶע־
הוֹיבֶּען קְלִינְגֶען גַאנְץ ווַייט. דֶערְוַוייל זֶענֶען אָנְגֶעקוּמֶען נִיט קֵיין פְרֶעהלִיכֶע
בְּשׂוֹרוֹת פוּן דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואהנְט אִין גִלְעָד אוּנ בָּשָׁן, אַז

דִי גָאטצֶענְדִיעֶנֶער זֶענִין אוֹיף זַיי אָנְגֶעפָאלֶען, אוֹיסְגֶעהַרְגֶעט טוֹיזֶענְדֶער, אָפּ-גֶערַאבִּעוֶועט דָאס פַארְמֶעגֶען אוּנ עֲוַייבֶּער אוּנ קִינְדֶער אַוֶועקְגֶעפִירְט גֶע-פַאנְגֶען. גִיט קַיין בֶּעסֶערֶע יְדִיעוֹת הָאט מֶען אוֹיךְ גֶעהַאט וֶועגֶען דִי יוּדֶען אִין גַ א לִ י לָ ע אַ (גָלִיל). יְהוּדָה הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ הָאט בַּאלְד צוּנוֹיפ-גֶענוּמֶען זַיין חַיִל: אַ טְהֵייל הָאט עֶר אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט בַּיי דֶער גְרֶענִיץ אָפּ-צוּהִיטֶען דָאס לַאנְד פַאר דִי פְּלִשְׁתִּים. דִי הָאלְפְט הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט מִיט זַיין בְּרוּדֶער שִׁ מְ ע וֹ ן קַיין גַאלִילֶעאַ אוּנ מִיט דֶער אַנְדֶערֶע הָאלְפְט הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיין יוּנְגְסְטֶען בְּרוּדֶער יוֹ נָ תָ ן אַוֶועקְגֶעלָאזְט פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן. שִׁמְעוֹן׳ס גַאנְג אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר גְלִיקְלִיךְ: אוּמֶעדוּם הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען דִי קָאפּ אוּנ נָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר גֶעקָאנְט בֶּעפְרַייעֶן דִי יוּדֶען פוּן גַאלִילֶעאַ אוּנ זַיי אַרִיבֶּערְפִירֶען קַיין יְהוּדָה. נִיט אַזוֹי גְרִינְג אִיז דָאס אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען יְהוּדָה׳ן, וַוייל זַיין וֶועג אִיז גֶעוֶועהן אִיבֶּער בֶּערְג אוּנ אוּיסֶער דֶעם אִיז עֶר זִיךְ נָאךְ אַ מָאל צוּנוֹיפְגֶע-קוּמֶען מִיט דֶעם שְׁטַארְקֶען הֶעלְד טִימָאטֶעאוּס אוּנ הָאט גֶעמוּזְט הָאבֶּען צוּ טְהוּן מִיט שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְטֶע אֶרְטֶער. אַז דִי הַצְלָחָה דִיעֶנְט אָבֶּער-זֶענִין נָאר קַיין שְׁוֶוערֶע זַאכֶען נִיטָא: דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעפַאלֶען פַאר אִיהם ווִי שְׁטְרוֹי, גַאנְצֶע שְׁטֶעדְט הָאבֶּען זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען, פֶעסְטוּנְגֶען זֶענִין חָרוּב גֶעוָוארֶען אוּנ יְהוּדָה אִיז אוֹיף שְׁבוּעוֹת צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם ווִי אַ בֶּעפְרַייעֶר פוּן אַלֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען אִיהם בֶּעגְרִיסְט מִיט גְרוֹיס פְרֵייד אוּנ לִיעבֶּע.

אִין דֶער צַייט וָואס יְהוּדָה אִיז גֶעוֶועהן עֲוַייט פוּנ׳ם לַאנְד, הָאבֶּען יֶערְוַוייל זַיינֶע הוֹיפְּטְלַיִיט, וָואס זֶענִין גֶעשְׁטַאנֶען בַּיי דֶער גְרֶענִיץ, גֶעמוּזְט עֶטְלִיכֶע מָאל זִיךְ שְׁלָאגֶען מִיט גָארְגִיאַסֶ׳ס חַיִל אוּנ הָאבֶּען דוּרְךְ דֶעם גֶע-לִיטֶען. יְהוּדָה הָאט דָאס נִיט גֶעקֶענְט פֶערְשְׁוַוייגֶען אוּנ הָאט בַּאלְד אָנְגֶע-הוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט גָארְגִיאַסֶ׳ן וָואס הָאט נָאךְ לַאנְג גֶעמוּזְט גֶעדֶענְקֶען דִי קְלָאפּ וָואס עֶר הָאט גֶעחַאפְּט.

אַנְטִיוֹכוֹס׳ן אִיז גֶעוֶועהן פַארְדְרֶעהט דֶער קָאפּ מִיט אַנְדֶערֶע זַאכֶען אוּנ אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען דִי יוּדֶען אִין זִין צוּ הָאבֶּען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ הֶען אֵיינֶער פוּן דִי גְרָאסְטֶע לַייט בַּיים סִירִישֶׁען הוֹיף, פְּ טָ א לָ א מַ א יָ א ס מַ א קְ רָ א ן הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ שְׁרַייעֶן אַז מֶען פֶערְפָאלְגְט אוּמְזִיסְט דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק. אִין אַרְמֶעגְיֶען הָאט אַנְטִיוֹכוֹס נוּט גֶעמַאכְט גָאר אִין פַּארְטִיֶען הָאט זִיךְ דָאס גְלִיק פוּן אִיהם אָבְּגֶעטְהוּן. אַז עֶס זֶענֶען אִיהם

אויסגעגאנגען די מיטעל און אז ער האט געוואלט צוגעהמען דאס צדקה־געלד און דאס פאלק האט איהם ניט געלאזט, איז ער פאר כעס ארא־פון דעם שטיקעל שכל וואס ער האט נאך געהאט און איז געשטארבען משוגע. זיין משוגעת האט מען באלד געקאנט ארויסזעהן דערפון וואס ער האט נאר אין גאנצען פארגעסען די רעכטע, וואס ער האט געגעבען ליזיאסן, און האט געמאכט זיינעם אלייב־מענש, פיליפוס, פאר איין אפטרופס פון זיין זוהן אנטיוכוס־אייפאטאר דעם פינפטען. דערפון איז ארויס א מחלוקת און יעדער פון די ביידע מושלים האט נאר ניט געטהון צו פארבעסערן די לאגע פון סיריען.

אזוי האבען די סירער איינגענטליך געלאזט די יודען צו רוה און נאר די העללעניסטען פלעגען זיי אפט דערקוטשען ביז עס איז יהודה'ן נמאס געווארען און ער איז אנגעפאלען אויף אקרא. די העללעניסטען האּ־בען טאקי נאר דאס געמיינט, זיי זאלען קאנען אנמאכען א קאכעניש, און באלד זענען זייערע שליחים אריבער צום יונגען קעניג אייפאטאר ביי איהם בעטען הילף. זיי האבען דארט פארשטעהן געגעבען אז בא די יודען איז גראד דאס יאהר שמיטה, אז זייערע כוחות זענען דעריבער ניט אזוי גרויס און אז אצינד איז די בעסטע צייט אויף זיי אנצופאלען. ליזיאס האט באלד צונויפגענומען זעהר פיעל חיל, פוסגאנגער און רייטער און אויך עלעפאנטען און האט זיך איינאיינעם מיט דעם קליינעם אייפאטאר צו־גערוקט צו יהודה און בעלאגערט די פעסטונג בית־סור. יהודה האט גע־קאנט ארויס צו דער מלחמה נאר מיט א טהייל פון זיין חיל, ווייל ער האט געמוזט איבערלאזען א היבשע מחנה אין דער היים מען זאל אבהיטען דעם בית המקדש און אלע אנדערע פעסטונגען. די איינוואהנער פון בית־סור האבען זיך א צייט בעריה'ש געהאלטען, נאר אזוי ווי עס איז זיי אויסגעגאנגען לעבענסמיטעל און צופיהרען זיי מיט א פערבארגענעם וועג האט מען מעהר ניט געקאנט, ווייל טאקי איינער פון זיי, ר א ד א ק א ס, האט דעם וועג אנגעוויזען דעם שונא, האבען זיי געמוזט אפגעבען די שטאדט און ליזיאס האט בעקומען די מעגליכקייט א ביסעל נאהנטער צוצוגעהן קיין ירושלים. ביי בית־זכריה איז געווען די ערשטע מלחמה צווישען ליזיאס און יהודה און די יודען האבען פשוט בעוויזען וואונדער. מיט מסירת נפש האּ־בען זיי זיך געשלאגען און יהודה'ס ברודער אליעזר איז דערהרגעט געווארען, ווייל ער איז ארונטערגעקראכען אונטער א העלעפאנט, וואס אויף איהם איז

געוועסען דער יונגער קאניג, אונ האט איהם מיט א מעסער צושניטען דעם בויך, דער עלעפאנט איז אויף איהם אומגעפאלען אונ האט איהם דער־שטיקט. די סירער זענען אבער געוועהן מעהר אונ שטארקער אונ יהודה האט געמוזט אבטרעטען אונ זיך פערשליסען אין ירושלים. א גאנץ לאנגע צייט האבען דיא יודען געשיצט זייער הויפטשטאדט אונ היילינטהום, נאר דער הונגער האט געפירט דערצו וואס פיעל פון זיי האבען געמוזט אנטלויפען פון ירושלים אונ עס זענען דארט געבליעבען נאר יהודה מיט זיינע דריי ברידער אונ נאך א קליינע צאהל פון גבורים וואס האבען ניט גע־וואלט אוועקוואדפען זייער פלאטץ ביז אין דער לעצטער מינוט. זעהר ביטער איז געוועהן די לאגע פון די יודישע העלדען, נאר די ישועה איז ניך גע־קומען נאר פון איין אנדער זייט. פיליפוס, וואס דער משוגענער אנטיוכוס האט איהם פארן טויט געמאכט פארן גאנצען מושל, האט אין מדי אונ פרס געדונגען חיל אונ האט זיך געלאזט געהן קיין אנטיוכיען, כדי ער זאל זיך ארויפחאפען אויפ'ן בענקיל. אז ליזיאס איז דערפון געוואהר געווארען האט ער באלד פערשטאנען אז מען מוז דאס חיל, וואס איז געשטאנען ביי ירושלים צוריקפירען אהיים אונ האט געראטהען דעם יונגען קאניג ער זאל מאכען שלום מיט די יודען. אזוי האט די מלחמה פליצום אויפגעהערט אונ דער שלום איז בעשטאנען אין דעם, וואס מען האט די יודען אלדינג צוליעב געטהון, צוגעזאגט זיי רעליגיאנס־פרייהייט אונ פערזיכערט אז זייערע פעסטונ־גען וועט מען ניט בעריהרען. קוים האט מען אבער די סירער ארייננגע־לאזט אין שטאדט האבען זיי שוין קיין ווארט ניט געהאלטען אונ האבען זיך געחאפט ברעכען די מויערען, נאר דער שלום איז פארט געבליעבען אונ די יודען האבען זיך געפיהלט פריי, בעזאנדערס נאך דעם וואס די סירער האבען זיך אין גאנצען אבגעזאגט פון די העלעניסטען אונ זייער כהן מע־נעלוים וואס פון איהם האט זיך געגומען די גאנצע צרה, האבען זיי גע־טיידט. אזוי איז געווארען אויף א צייט שטיל. אונ דאס פאלק וואס האט פיארגאטערט יהודה'ן, האט איהם אויסגעקליבען פאר כהן גדול.

רוהיג האט אנגעהויבען געהן דאס לעבען פונ'ם יודישען פאלק. אבער עס האט נאר ניט לאנג געדויערט. אין גאנצען פטר'ן די העלעניסטען איז שווער געוועזען אונ צווישען די יודען האבען זיך געפונען גענוג מענשען וואס האבען מיט זיי אפענטליך אדער שטילערהייד געהאלטען. אט די גוטע פריינד פון די העלעניסטען האבען זיך בענוצט מיט דער ערשטער געלעגנהייט אונ אז

דער פּרינץ דמיטריוס, וואָס איז געוועהן אין רוים פאַר אַ משכון, **איז** געקומען צוריק קיין אַנטיוכיען און האָט אָבגענומען די מלוכה, האָבען זיי באַלד צו איהם אַוועקגעשיקט שליחים און האָבען זיך געקלאָגט אַז מתתיהו'ס קינדער האָבען אַריינגעכאַפּט אין זייערע האַנד די גאַנצע ממשלה איבער יהודה. איינער פון די שליחים איז געוועהן אַלקימוס, ער איז בּאַז געוועהן וואָס מען האָט איהם ניט צוגעלאָזט צו דער כהונה און דערפאַר האָט ער ניט געזשאַלעוועט קיין שוואַרצע פאַרב אויף צו מאָהלען דעם טרויעריגען מצב פון'ם יודישען לאַנד. דמיטריוס האָט באַלד געשיקט זיין הויפּטמאַן בּקכידעס קיין ירושלים ער זאָל דאָרט אַנידערשטעלען אַ כהן וואָס די סירישע מלוכה זאָל צו איהם צוטרויען האָבען. מיט זיסע רעד איז בּקכידעס אַריינגעקומען קיין ירושלים און האָט פערזיכערט דעם עולם אַז ער מיינט נאָר ניט, נאָר יהודה מיט זיין חברה האָט באַלד פערשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט און איז אַוועק פון דער הויפּטשטאָדט. די איינוואָהנער האָבען זיך געלאָזט איינרעדען און עס איז בּיי זיי נישט קשה געוועהן וואָס אַלקימוס איז געוואָרען כהן, ווייל ער איז טאַקע געוועהן פון די געבאָרענע כהנים און אַ הוץ דעם איז זיין פעטער געוועהן איינער פון די גרעסטע לייט, רבי יוסי בן יועזר. באַלד האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזען ווער אַלקימוס איז: קוים איז די מאַכט איבערגעגאַנגען צו איהם, האָט ער באַלד געהייסען טייטען זעכציג שענסטע בעלי בתים און צווישען זיי זיין אייגענעם פעטער. בּקכידעס איז מן הסתם אויך ניט געוועהן קיין גרעסערער בעל רחמנות פון'ם כהן אַליין און אַז אַלקימוס האָט אָנגעהויבען בעקומען שונאים אַפילו צווישען די וואָס האָבען פריהער געהאַלטען מיט איהם, האָט ער מיט זיי גאָר קיין שיהות ניט געמאַכט און האָט זיי דערהרגעט. אין אַזאַ שרעקליכער לאַגע האָבען די פרומע יודען וואָס האָבען ניט געקאָנט גלייכגילטיג זעהן די עולות, ווייטער גענומען ווענדען זייערע אויגען צו די בּאַרג אַרום מדין, וואו יהודה האָט זיך אויפגעהאַלטען, און עס איז אַרויס אַ אינווענינסטע מלחמה צווישען צוויי כתות. אַלקימוס האָט זיך אַפילו געלאָזט פאָהרען אין די קליינערע ערטער און דאָרט ווייזען וואָס פאַר אַ כח די סירישע מלוכה האָט איהם געגעבען, נאָר עס האָט איהם ניט געהאָלפען. ער האָט געזעהן אַז יהודה איז מעהר תקיף פון איהם און האָט גענומען נאָך אַמאָהל לויפען קיין אַנטיוכיען בעטען הילף בּיי'ם קעניג

דמיטריוס האָט דאָס מאָהל געשיקט קיין יהודה איינעם פון זיינע

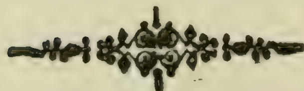
קְלוּנְסְטֶע אונ שְׁטַארְקְסְטֶע הויפּט־לַייט, נִיקַאנָאר (נִיקָנוֹר), אונ הָאט אִיהם אַ בֶּעפֶעהל גֶעגֶעבֶּען עֶר זָאל אַיין עֶק מַאכֶען מִיט דִי מַאקַאבֶּעעֶר אונ מִיט אַלֶע וָאס הַאלְטֶען מִיט זַיי. נִיקַאנָאר אִיז קַיין נַאר נִיט גֶעוֶועהן אונ הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז צוּם אָנְהֵייבּ מוּז מֶען גָאר גֶעהְן מִיט גוּטֶען. דֶערְצוּ הָאט מֶען אִיהם נָאךְ אַזוֹי פִיעל אָנְגֶעדֶערְצֶעהְלְט פוּן יְהוּדָה'ס גְבוּרוֹת, אַז עֶר הָאט מַאקֶע בֶּאֱמֶת אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען זִיךְ מִיט אִיהם אוֹיסְצוּגְלַייכֶען אונ הָאט צוּ אִיהם גֶעשִׁיקְט דְרַיי בֶּעגְלַייבְּטֶע מֶענְשֶׁען, פּאסִידַאנִיוּס, תְּהֶעדַאטוּס אונ מַתִּתְיָהוּ, מֶען זָאל מִיט אִיהם אִיבֶּערְרֶעדֶען וֶועגֶען שָׁלוֹם. דָאס אִיז אַלְקִימוּ'ן נִיט גֶעפֶעלֶען אונ עֶר הָאט בַּאלְד צוּ וִויסֶען גֶעטְהוּן דֶעם קֶענִיג אַז נִיקַאנָאר מַאנְצְט עֶפֶּעס אוֹיף צְוַויי תְנוּעוֹת אונ אַז עֶר וִויל גָאר יְהוּדָה'ן מַאכֶען פַאר כֹּהֵן. נָאךְ אַזַא מְסִירָה, הָאט נִיקַאנָאר בֶּעקוּמֶען אַ שְׁטְרֶענְגֶען בֶּעפֶעהל עֶר זָאל מֶעהר מִיט יְהוּדָה'ן קַיין שׁוּם מַשָּׂא וּמַתָּן נִיט הָאבֶּען אונ זָאל אִיהם בְּרֶענְגֶען אִין קַייטֶען קַיין אַנְטִיוֹכְיָען.

יְהוּדָה הָאט שֵׂכֶל גֶעהַאט אונ נִיט צוּ פִיעל גֶעטְרוֹיעֶט דֶעם שׂוֹנֵא, אֲפִילוּ וֶוען עֶר אִיז גֶעקוּמֶען מִיט פְרַיינְדְלִיכֶע וֶוערְטֶער אוֹיף דִי לִיפֶּען אונ דֶערְפַאר אַז נִיקַאנָאר אִיז אַרוֹיס נֶעגֶען אִיהם מִיט זֶעהר פִיעל הַיִל הָאט אִיהם יְהוּדָה בַּאלְד גֶעוִויזֶען אַז נִיט אוּמְזִיסְט הָאט מֶען אִיהם אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעלוֹיבְּט זַיין גְבוּרָה. נִיקַאנָאר אִיז אַרַיין אִין דֶער רְצִיחָה אונ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פָארְדֶערְן בַּיי דִי יוּדֶען זַיי זָאלֶען אִיהם אַלֵיין אַרוֹיסְגֶעבֶּען יְהוּדָה'ן אונ פַאר אַ מַשְׁכּוֹן הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען גֶעהמֶען דֶעם פְרוּמֶען רַגֶשׁ, וָואס גַאנְץ יְרוּשָׁלַיִם הָאט אִיהם לִיעבּ גֶעהַאט אונ גֶערוּפֶען „דֶער טַאטֶע פוּן דִי יוּדֶען". רַגֶשׁ הָאט זִיךְ אָבֶּער אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אונ נִיקַאנָאר אִיז וַוייטֶער גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ וַוארְטֶען אוֹיף אַ נַייעֶר מִלְחָמָה אונ הָאפֶען אוֹיף גְלִיק. בַּאלְד אִיז אִין אַדַרְסַא זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען יְהוּדָה'ס אונ נִיקַאנָאר'ס חַיִל אונ חָאטְשֶׁי דִי צָאהל פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר קְלֵיין, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זַיי אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן דִי סִירְיֶער אונ נִיקַאנָאר אִיז בַּאלְד גֶעפַאלֶען טוֹיט. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶעם דְרַייצֶעהנְטֶען אֲדָר. נִיקַאנָאר'ס קָאפּ הָאט מֶען אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט קַיין יְרוּשָׁלַיִם אונ אַ לַאנְגֶע צַייט אִיז דֶער נִיקַאנָאר־טָאג גֶערֶעכֶענְט גֶעוָוארֶען פַאר אַ יוֹם טוֹב (יוֹם נִקָנוֹר).

אַלְקִימוּ אִיז אַנְטְלָאפֶען אונ יְהוּדָה אִיז וַוייטֶער אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט מֶעהר אִין גַאנְצֶען פֶערְלָאזֶען אוֹיף

זיין איינענעם כח און האט געשיקט קיין רום צוויי שליחים. איפּאלעמוס בן יוחנן און יאזאן בן אליעזר, צו זוכען פריינדשאפט ביי די ראמער. דערוויל האט דמיטריוס ביי דער ערשטער ידיעה פון ניקאנאר׳ס טויט, גיך ארויסגעשיקט בקכידעס׳ן מיט א גרויסער מחנה, ער זאל איין מאהל פאר אלע מאהל זיך אברעכענען מיט די יודען, און באלד נאך פסח זענען שוין די סירער צוגעקומען צו דער יודישער הויפּטשטאדט. יהודה האט געזעהן אז אין ירושלים, וואס איז שוין ניט געוועהן בעפעסטינט, איז ער ניט זיכער, און דאריבער איז ער מיט דריי טויזענד מאן אריבער קיין אלעשא, וואוהין בקכידעס האט איהם אויך נאכגעיאגט. דאס גרויסע סירישע חיל האט אבער געווארפען א מורא אויף יהודה׳ס לייט, פיעל פון זיי זענען זיך צולאפען און ער איז אין גאנצען געבליבען מיט אכט הונדערט מענשען. נאר אפילו מיט דעם כיסעל האט יהודה צום אנהייב שטארק צושלאגען דעם שונא, א גאנצען טאג האט ער זיך געהאלטען ביז דאס גליק האט זיך פון איהם ניט אבגעטהון און ער איז געפאלען ווי א אמת׳ער העלד מיט דער שווערד אין דער האנד. מיט גרוים מיה האבען יהודה׳ס ברידער זיין טויטען קערפער אבגעבאטעוועט און געבראכט צו קבר ישראל.

אזוי איז אלקימוס ווייטער געווארען כהן, נאר דער זכר פון די מאקאַבעער איז אויף עביג פארבליבען צווישען יודען און האט נאך אויף לאנגע דורות געוועקט ביי זיי די געפיהלע פון ליעבע צום פאלק און צו דער אמונה.

דִי צַייט פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים ׃

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל ׃

יוֹנָתָן אוּנ שִׁמְעוֹן, דִי עֶרְשְׁטֶע כֹּהֲנִים פוּן דִי הַשְׁמוֹנָאִים ׃

(160—143 פַאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 213—230 פַארְן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע בְּרָאךְ אִיז גֶעוֶועהן דֶער טוֹיט פוּן יְהוּדָה הַמַכְּבִּי פַארְן יוּדִישֶׁען פָאלְק. דִי גְרוֹיסֶע קְרַאפְט, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִים שְׁטַאנְד צוּצִי־הֶען צוּ זִיךְ טוֹיזֶענְדֶער מֶענְשֶׁען פוּן פֶערְשִׁיעדֶענֶע קְלַאסֶען, אִיז פֶערְשְׁווּנְדֶען גֶעוָוארֶען אוּנ יְהוּדָה'ס בְּרוּדֶער יוֹנָתָן הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט דִי גְבוּרָה וָואס זָאל קָאנֶען בֶּעווַייזֶען וואוּנְדֶער אוֹיפ'ן פֶעלְד פוּן מִלְחָמָה. נָאר דִיא פְּרָאסְטֶע מֶענְשֶׁען זֶענִין אָבְּגֶעקִיהלְט גֶעוָוארֶען אוּנ אַז מֶען הָאט זֵיי גֶע־לָאזְט פְרַיי אַטהמֶען אוּנ גָאטט דִיענֶען, דֶער בֵּית הַמִקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיפ'ן אָרְט, קָרְבָּנוֹת אִיז גֶעוֶועהן וואוּהִין צוּ בְּרֶענְגֶען, הָאט אַלְקִימוּס אוֹיךְ גֶעטוֹיגְט פַאר אַ כֹּהֵן. נָאר דִי פְרוּמֶע זֶענִין אוֹיךְ גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהן פוּן ווַייטֶען, ווַייל זֵיי הָאבֶּען פְרִיהר אוֹיךְ נִיט גֶעהַאלְטֶען פוּן גֶעהמֶען זִיךְ עֶפִּיס מִיט גֶעוואַלְד אוּנ הָאבֶּען גֶעגְלוֹיבְּט אַז וֶוען גָאטט ווִיל הֶעלְפֶען דַארְף מֶען נִיט דֶערְצוּ קַיין בְּרִיָה'שַׁאפְט פוּן אַ מֶענְשֶׁען. אַזוֹי זֶענִין ווַייטֶער גֶע־בְּלִיבֶּען צְווֵיי כִּתּוֹת, דִי חַשְׁמוֹנָאִים אוּנ דִי הָעלֶלֶענִיסְטֶען, וָואס זֶענִין זִיךְ גֶעוֶועהן בַּם־שׂוֹנְאִים אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן אוּנ מֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶעטְהוּן צָרוֹת ווִי ווַייט מֶען הָאט נָאר גֶעקָאנְט. אַוַדַאי אִיז דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד דוּרְךְ דֶעם שְׁטַארְק גֶעפַאלֶען אוּנ דֶערְצוּ הָאט זִיךְ נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהַאפְּט אַ הוּנְגֶער וָואס הָאט צוּם אִיבְּרִיגֶען דֶערְשְׁלָאגֶען דִי אַיינְווָאהנֶער

בַּקְכִידֶעס, וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִין יְהוּדָה מִיט זַיין חַיִל, הָאט גֶעוֶעהן

אַז דִי חַשְׁמוֹנָאִים הָאבֶּען שׁוֹין נִיט אַזַא פִירֶער ווִי יְהוּדָה הַמַכַּבִּי, הָאט עֶר זִיךְ מְיַשֵׁב גֶעוועֶהן אַז אַצִינְד קָאן עֶר פוּן זֵיי אִין גַאנְצֶען מַאכֶען אַיין עֶק אוּנ הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען זֵיי פֶערְפָאלְגֶען. דִי חַשְׁמוֹנָאִים הָאבֶּען זִיךְ אָבּ־גֶערִיקְט אִין דִי ווֶעלְדֶער בַּיים יַרְדֵן אוּנ זֵייעֶרֶע ווַייבֶּער אוּנ קִינְדֶער הָאבֶּען זֵיי אַוועֶקְגֶעשִׁיקְט פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן צוּ אַפְרַיינְדְלִיכֶען שֵׁבֶט נְבָט. אִין ווֶעג זֶענִין אָבֶּער אוֹיף זֵיי אוּנ אוֹיף זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער יוֹחָנָן אָנְגֶעפַאלֶען שׂוֹנְאִים, ווָאס מֶען הָאט זֵייא גֶערוּפֶען בְּנֵי עָמְרִי פוּן דָער שְׁטָאדְט מְדַבָּה אוּנ הָאבֶּען זֵיי אַלֶע אוֹיסְגֶעהַרְגֶ׳ט. שְׁפֶּעטֶער הָאט זִיךְ מִיט זֵיי יוֹנָתָן דֶערְפַאר גוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט. בַּקְכִידֶעס הָאט דֶערְווַייל אָבְּגֶעזוּכְט דִי חַשְׁמוֹנָאִים אִין זֵייעֶרֶע בֶּעהָאלְטֶענִישֶׁען אוּנ זֵיי זֶענִין גֶעצְווִינְגֶען גֶעוועֶהן אַרִי־בֶּערְצוּשְׁווִימֶען דֶעם יַרְדֵן. קוֹים הָאט בַּקְכִידֶעס גֶעפִיהלְט אַז דִי חַשְׁמוֹנָאִים זֶענִין שׁוֹין ווַייט, הָאט עֶר נָאר גֶעזָארְגְט מֶען זָאל זֵיי פַארְשְׁטֶ־ֶרן דֶעם ווֶעג עֶס זָאל זֵיי שְׁווֶער זַיין זִיךְ אוּמְקֶעהְרֶען אַהֵיים, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר גֶעהֵייזְען צוּרִיק פַארֶעכְטֶען אַלֶע פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ דָארְט אָנְגְרֵייטֶען אַסַךְ לֶע־בֶּענְסְמִיטֶעל אוּנ כְּלֵי זַיין. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר זִיךְ נָאךְ בֶּעווָארֶענְט דֶער מִיט, ווָאס עֶר הָאט צוּגֶענוּמֶען קִינְדֶער בַּיי דִי גְרֶאסְטֶע לַייט אוּנ זֵיי גֶע־הַאלְטֶען פַאר אַמַשְׁכּוֹן אִין אַקְרָא. אַזוֹי אִיז גֶעווָארֶען רוּהִיג, דֶעם מַס הָאט מֶען גֶעצָאהלְט צוּ דֶער צַייט אוּנ מֶעהר הָאט דִי סִירִישֶׁע מְלוּכָה נִיט בֶּע־דַארְפְט. אַלְקִימַז, ווָאס אִיז, ווִי עֶס שַׁיינְט, נִיט גֶעוועֶהן אַזַא פַארְבְּרֶענְטֶער הֶעלֶלֶענִיסְט, הָאט אִין רֶעלִיגְיָאנְסְזַאכֶען ווֶענִיג ווָאס אוֹיפְגֶעטְהוּן אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעגֶען זִיךְ קֵיינֶעם נִיט אוֹיפְגֶערֵייצְט. אֵיין זַאךְ הָאט עֶר יָא גֶע־ווָאלְט אַיינְפִירֶען, אַז אוֹיךְ גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער זָאלֶען מֶעגֶען אַרַיינְקוּמֶען אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ; דַארוֹיף אִיז דֶער עוֹלָם שְׁטַארְק בְּרוֹגֶז גֶעוועֶהן אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעלֵיימְט גֶעווָארֶען אוּנ בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט מֶען גֶעדְרִינְגֶען אַז דָאס הָאט עֶר גֶעהַאט אַ עוֹנֶשׁ פַאר דֶעם. נָאךְ זַיין טוֹיט הָאט דְמִיטְרְיוּס מֶעהר קֵיין כֹּהֵן נִיט גֶעשְׁטֶעלְט, בַּקְכִידֶעס מִיטְ׳ן חַיִל אִיז אַוועֶקְגֶעגַאנְגֶען פוּן יְהוּדָה אוּנ צְווֵיי יָאהר זֶענִין זִיךְ אַזוֹי אָבְּגֶעלָאפֶען שְׁטִיל.

אִין דֶער צַייט הָאבֶּען דֶערְווַייל דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים יוֹנָתָן אוּנ שִׁמְעוֹן, אַיינְגֶעזַאמֶעלְט נַייעֶ כֹּחוֹת, בִּיסְלֶעכְווַיים זִיךְ צוּגֶערִיקְט קֵיין יְהוּדָה, אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק דֶערְקוּטְשֶׁען דִי הֶעלֶלֶענִיסְטֶען, ווָאס הָאבֶּען זִיךְ ווַייטֶער גֶעקְלָאגְט פַאר דְמִיטְרְיוּס. דֶע׳ סִירִישֶׁער מְלוּכָה אִיז גְמִאַס גֶעווָארֶען אַלֶע מָאל שִׁיקֶען חַיִל קֵיין יְהוּדָה אוּנ דַארִיבֶּער אִיז נָאר

בַּקְכִידֶעס אַהִין אַװעקְגֶעפָֿאהרֶען מִיט נָאר אַ קְלֵיינֶער מַחֲנָה װייל דִי הֶעללֶע־
נִיסְטֶען הָאבֶּען אִיהם פֶֿערְזִיכֶערְט אַז אָהן אַ שׂוּם מִיה װעט עֶר קֶאנֶען חַא־
פֶּען דִי צְװייא פֶֿארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים. אַז בַּקְכִידֶעס אִיז אָבֶּער
גֶעקוּמֶען אוֹיפ׳ן פְּלַאץ, הָאט עֶר גֶעזֶעהֶן אַז נִיט אַזוֹי גְרִינְג טְהוּט זִיךְ װִיא
עֶס רֶעדְט זִיךְ: דִי הֶעללֶענִיסְטֶען הָאבֶּען טַאקִי גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל אוּנ גֶע־
װָאלְט מִיט חָכְמָה׳לֶעךְ אַרױסְנַארֶען יוֹנָתָן אוּנ שִׁמְעוֹן פוּן דֶער פֶֿעסְטוּנְג בֵּית־
אַגְלָא, װאו זַייא הָאבֶּען זִיךְ אוֹיפְגֶעהַאלְטֶען. זַייא זֶענִין אָבֶּער גֶעװֶעהן קְלִי־
גֶער אוּנ הָאבֶּען שׁוֹין גֶעהַאט אַזוֹי פִּיעל מֶענְשֶׁען אַז זַייא הָאבֶּען זִיךְ גֶעקֶאנְט
צוּטְהֵיילֶען אוֹיף צְװייא מַחֲנוֹת אוּנ פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען זֶענִין זַייא אָנְגֶעפַֿאלֶען
אוֹיף דִי שׂוֹנְאִים אוּנ זַייא גוּט צוּשְׁלָאגֶען. בַּקְכִידֶעס אִיז דֶער פַּאר זֶעהר
שְׁטַארְק אִין כַּעַס גֶעװָארֶען אוֹיף דִי הֶעללֶענִיסְטֶען אוּנ הָאט פִּיעל פוּן זַייא
גֶעהֵייסֶען אוּמְבְּרֶענְגֶען. דִי מַפָּלָה פוּן דִי הֶעללֶענִיסְטֶען הָאט יוֹנָתָן פֶֿער־
שְׁטַאנֶען צוּ בֶּענוּצֶען, עֶר הָאט דֶערְוַויל גֶעמַאכְט אַ שָׁלוֹם מִיט דְמִיטְרִיוּס׳ן
אוּנ הָאט בֶּעקוּמְען אֵיין עֶרְלוֹיבֶּענִישׁ אַז דִיא חַשְׁמוֹנָאִים זָאלֶען זִיךְ פְּרֵייא
בֶּעזֶעצֶען אִין גַאנְץ יְהוּדָה, אוֹיסֶער יְרוּשָׁלַיִם, נָאר זַייא זָאלֶען אִיבֶּערְלָאזֶען
עֶטְלִיכֶע פוּן זַייא פַּאר אַ מַשְׁכּוֹן אַז מֶעהר װֶעלֶען זַייא קֵיין קְרִיעג נִיט פִֿיהרֶען
מִיט קֵיינֶעם. אַלֵיין אִיז יוֹנָתָן גֶעבְּלִיבֶּען זִיצֶען אִין מִכְמָשׂ אוּנ הָאטְשִׁי
עֶר הָאט נָאךְ אֶפֶֿענְטְלִיךְ קֵיין שׂוּם מֶמְשָׁלָה נִיט גֶעהַאט, פוּן דֶעסְטְװֶעגֶען
הָאט מֶען אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטְרַאכְטֶען פַּאר אַ רֹאשׁ. אַזוֹי זֶענִין אִיבֶּער־
גֶעפְלוֹינֶען פִֿינְף יָאהר בִּיז אִין סִירְיֶען אִיז נִיט גֶעװָארֶען אַ אִיבֶּערְקֶערֶענִישׁ,
װָאס הָאט פַֿארְגְרֶעסֶערְט דִי מַאכְט פוּן יוֹנָתָן אוּנ דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד צוּרִיק־
גֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף דִי פִֿיס.

אַטַאלוּס, דֶער קֶאנִיג פוּן פֶּעדְנַאמוּס, אִיז גֶעװֶעהן דְמִיטְרִיוּס׳ן אַ גְרוֹי־
סֶער שׂוֹנֵא; עֶר הָאט אָנְגֶעזוּכְט אִין סְמִירְנַא אַ יוּנְגֶען מַאנְן אַלֶכְּסַנְדֶער
בַּאלַאס, װָאס אִיז זֶעהר עֶהנְלִיךְ גֶעװֶעהן אַנְטִיוּכוּס אֵייפַּאטָאר אוּנ הָאט
אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶעלְפֶֿען עֶר זָאל צוּנֶעהמֶען דִי סִירְיֶשֶׁע מְלוּכָה. מִיט דֶער
הִילְף פוּן אַטַאלוּס׳ס חַיִל אִיז בַּאלַאס צוּגֶעקוּמֶען צוּ דֶער שְׁטָאדְט פְּטַא־
לָאמַאִיס אוּנ הָאט דָארְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען. דְמִיטְרִיוּס הָאט פֶֿערְשְׁטַאנֶען
אַז עֶר שְׁטֶעהט שְׁמָאל אוּנ עֶס אִיז בַּייא אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר מוּז הָאטְשִׁי
בַּייא זִיךְ אִין לַאנְד הָאבֶּען װֶענִיגֶער שׂוֹנְאִים. צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶע־
װָארְפֶֿען צוּ יוֹנָתָן, בֶּעפְרֵייעט דִי מֶענְשֶׁען װָאס זֶענִין פְרִיהֶער גֶעבְּלִיבֶּען פַּאר
אַ מַשְׁכּוֹן אוּנ הָאט אִיהם עֶרְלוֹיבְּט צוּ הָאבֶּען אֵיינֶען חַיִל אוּנ הַאלְטֶען כֵּלִי

זַיְן. יוֹנָתָן הָאט זִיךְ נִיט גֶעלָאזְט לַאנְג בֶּעטָען, עֶר אִיז בַּאלְד אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם, נוּט בֶּעפֶעסְטִיגְט דִי שְׁטָאדְט, אוּנ דִי הָעלְלֶענִיסְטֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען קַיין בֵּית־סוּר. אַלֶכְּסַנְדֶר בַּאלַאס הָאט אָבֶּער אוֹיךְ פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר מוּז הָאבֶּען יוֹנָתָן פַאר אַ גוּטֶען פְרַיינְד אוּנ הָאט אִיהם גֶעשְׁטֶעלְט אַזֶעלְכֶע וָואהלֶע תְּנָאִים, אַז עֶר הָאט גֶעמוּזְט דַארוֹיף בֶּעשְׁטָעהן. בַּאלַאס הָאט גֶעמַאכְט יוֹנָתָן פַארְ'ן כֹּהֵן גָדוֹל אוּנ פַארְ'ן מוֹשֵׁל פוּן יְהוּדָה אוּנ הָאט אִיהם גֶעשִׁיקְט פַאר אַ מַתָּנָה אַ מַאנְטֶעל פוּן פוּרְפוּר אוּנ אַ גָאלְדֶענֶע קְרוֹין. דְמִיטְרִיוּס פוּן זַיין זַייט הָאט נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ הָאט אַלֶע מָאל גֶעשִׁיקְט בְּרִיעף „צוּם פָאלְק פוּן יְהוּדָה" אַז עֶר וָועט זֵיי בֶּעפְרַייעֶן פוּן מַס, אָבְּגֶעבֶען פִיעל שְׁטֶעדְט וָואס דִי שׁוֹמְרוֹנִים הָאבֶּען אַ מָאל צוּגֶענוּמֶען אִיסְהַאלְטֶען אוֹיף זַיין רֶעכְנוּנְג דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, צָאהלֶען פוּן זַיין קַאסֶע דֶעם יוּדִישֶׁען חַיִל, מִיט אֵיין וָוארְט, עֶר הָאט זֵיי צוּגֶעזָאגְט דָאס טֶעלֶערֶעל פוּנ'ם הִימֶעל, אַבִּי מֶען זָאל הַאלְטֶען מִיט אִיהם. דָאס פָאלְק הָאט אָבֶּער גֶעקוּקְט יוֹנָתָן אִין מוֹיל אַרַיין אוּנ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען טְרַיי בַּאלַאס'ן, וָואס הָאט גֶעקֶענִיגְט זֶעכְּס יָאהר. בַּאלַאס הָאט שְׁטֶענְדִיג זַיין דַאנְקְבַּארְקֵייט בֶּעווִיזֶען יוֹנָתָן אוּנ אַז זַיין שְׁוָועֶר, פְּטַאלָאמֶעאוּס־פִילָאמֶעטָאר דֶער זֶעכְּסְטֶער פוּן מִצְרַיִם, אִיז צוּ אִיהם גֶעקוּמֶען קַיין פְּטָאלֶעמַאִיס, הָאט בַּאלַאס אוֹיךְ פַארְבֶּעטָען יוֹנָתָן צוּ זִיךְ פַאר אַ גַאסְט אוּנ הָאט אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד ווִי זַיינֶעם אַ גְלַייכֶען. אִין זַיין צַייט הָאבֶּען זִיךְ אִין יוּדִישֶׁען לַאנְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַארְהֵיילֶען דִי מַכּוֹת פוּן פְרִיהֶער אוּנ דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל אִיז שׁוֹין בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן צֶעהן טוֹיזֶענְד מַאנְן.

יוֹנָתָן הָאט פִיעל מָאל גֶעהַאט דִי גֶעלֶעגֶענְהֵייט צוּ בֶּעווַייזֶען ווִי אִיבֶּערְגֶעבֶען עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַלֶכְּסַנְדֶר בַּאלַאס. אַז דְמִיטְרִיוּס'ס זוּהן, דְמִיטְרִיוּס־נִיקַאטָאר דֶער צְוֵייטֶער הָאט גֶעוָואלְט מִיט גֶעוַואלְד אַרוֹיסְרַייסֶען דִי סִירִישֶׁע מְלוּכָה פוּן זַיינֶע הֶענְד, — דִי מִצְרַיִם אוּנ דִי רָאמֶער זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען פוּן וַוייטֶענְס אוּנ דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען גֶעהָאלְפֶען דֶעם שׂוֹנֵא, — הָאט עֶס יוֹנָתָן נִיט דֶערְלָאזְט אוּנ הָאט מִיט זַיין חַיִל צוּשְׁטֶערְט דִי שְׁטָאדְט אַשְׁדוֹד אוּנ דֶערְפַאר הָאט בַּאלַאס אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דִי יוּדֶען עֶקְרוֹן. דֶערְוַוייל אִיז אִין סִירְיֶען גֶעוָוארֶען צְווֵיי פַּארְטֵייעֶן: אֵיינֶע הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען מִיט בַּאלַאס'ן אוּנ דִי אַנְדֶערֶע זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען פַארְ'ן יוּנְגֶען קֶענִיג דְמִיטְרִיוּס. אַז יוֹנָתָן אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַקְרָא אוּנ הָאט גֶעוָואלְט אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן דָארְט דָאס בִּיסֶעל הֶעלְלֶענִיסְטֶען, וָואס אִיז נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען, הָאבֶּען זֵיי בַּאלְד גֶעבֶּעטֶען

הילף ביי דמיטריוסן. יונתן האט אבער דמיטריוסן אוועקגעשיקט שאנע מתנות אונ ער האט איהם פון זיין זייט אויך בעשטימט פאר א כהן. דעמעלט האט אויך יונתן פאר געלד אויסגעארבייט מען זאל אבגעבען יהודה עטליכע שטאדט אונ בעפרייען די יודען פון א סך נתינות. דער קליינער דמיטריוס איז אבער געוועהן געראטהען אין טאטען: קוים האט ער צוגענומען דאס געלד, האט ער שוין ניט געוואלט קיין ווארט האלטען. גיך האט ער אבער גענומען אנקומען צו יונתנ'ס לאסקע. אין אנטיוכיען זענין די איינוואהנער פון איהם ניט צו פריעדען געוועהן אונ האבען בעלאגערט דעם קאניגליכען הויף, ער איז געוועהן אין א גרויסער סכנה; נאר ער האט צו וויסען געטהון יונתן אונ ער האט געשיקט דריי טויזענד מאנן וואס האבען געשטילט די מורדים. פאר אזא טובה האט דמיטריוס ווייטער געוואלט בעצאהלען מיט שטיינער, אונ פאר דער אונדאנקבארקייט איז יונתן אין גאנצען איבערגעגאנגען צו באלאס'ס יורש, אנטיוכוס דעם פינפטען; זיין ברודער שמעון האט איבערגענומען די קאמאנדע איבער דעם סירישען חיל, אונ ביידע חשמונאים האבען געהאלפען דעם אפטרופוס פונ'ם יונגען קאניג דיאדאט טריפון, צו בעפעסטיגען זיין הערשאפט אין סיריען. דאס יודישע חיל, וואס האט זיך אין דער צייט פארגרעסערט ביז פירציג טויזענד מאן, האט בעוויזען גרויס גבורה'שאפט אונ האט פערנומען דמשק. פון בית-סור האבען די יודען ארויסגעטריבען די העלעניסטען אונ דערנאך זיך באלד גענומען שטארקער מאכען די פעסטונגען ארום ירושלים אונ מעהר בעווארענען די יודישע הויפט-שטאדט.

ווי דאס יודישע חיל איז די יודען צו נוטץ געקומען — האבען זיי באלד געקאנט זיך איבערצייגען. דיאדאט טריפון האט זיך מיישב געוועהן אז איהם טויג ניט ארבייטען פון דעם יונגען קאניג'ס וועגען אונ עס איז פאר איהם גלייכער אליין צו ווערען מלך. ער האט אבער פערשטאנען אז די יודען וועלען עס ניט דערלאזען אונ האט אנגעהויבען טראכטען ווי אזוי פטור צו ווערען פון יונתן. עס איז ביי איהם געבליבען, ער זאל מיט א שווינדעל פערנארען צו זיך יונתן אונ איהם מאכען איין עק. טריפון איז אימיטען אריין קיין בית-שן אונ יונתן איז איהם אקעגענגעקומען מיט טויזענדער קריגס-לייט. אז טריפון האט איהם אבגעגעבען גרויס כבוד אונ אבגעשיט מיט מתנות, האט זיך דער קלוגער יונתן געלאזט איינרעדען, אוועקגעשיקט דעם גרעסטען טהייל פון זיין חיל קיין גאליליע אונ נאר מיט טויזענד מאנן איז ער איניינעם מיט טריפון

אַריינגעפאַהרען קיין עכו. דאָרט איז יונתן געפאַנגען געוואָרען, זיין קליינע מַחֲנֶה האָט טריפון אויסגעהרג׳ט און אַחוץ דעם האָט ער נאָך אַרויסגעשיקט זיינע לייט מען זאָל נאָכיאָגען דאָס יודישע חיל וואָס איז אַוועקגעגאַנגען קיין גַאלילעאַ. דאָס איז איהם דַוְקא ניט געראָטהען, ווייל זיין חֶבְרָה האָבען ניט געקאָנט בייקומען די יודען; נאָר דערווייל איז אָנגעקומען די ביטערע בְּשׂוֹרָה קיין יְרוּשָׁלַיִם און עס איז דאָרט געוואָרען אַ שטאַרקער בַּעַש. ערשטענס האָט באַנג געטהון אויף יְהוֹנָתָן, וואָס מען האָט איהם שוין מעהר ניט גערעכענט צווישען די לעבעדיגע, און צווייטענס האָט מען אין דעם אַכְזָרִיוּת פון טריפון געזעהן אַ ווינק פון די העלעניסטען און מען האָט מוֹרָא געהאַט טאָמיר צופירען זיי זיך ווייטער די האַנד. אין דער טרויעריגער לאַגע האָט דאָס פאָלק זיך געווענדעט צום לעצטען ברודער פון די חַשְׁמוֹנָאִים שִׁמְעוֹן, און חאָטשי ער איז שוין געוועזען זעהר אַלט, האָט ער פאָרט אויף זיך גענומען מִלְחָמָה צו האַלטען מיט טריפון און איהם ניט אַריינלאָזען קיין יְהוּדָה.

קיין אַדִיבַת האָט שִׁמְעוֹן צונויפגעצויגען דאָס גאַנצע יודישע חַיִל און טריפון האָט געזעהן אַז ניט אַזוי גרינג וועט איהם זיין זיך אַריינכאַפּען קיין יְהוּדָה. יונתן האָט ער מיט זיך מיטגעפירט, ווייל ער האָט געוואוסט אַז זיין לעבען וועט איהם מעהר איינברענגען ווי זיין טויט. ער האָט טאַקי בעפוילען די יודען, אַז ער מיינט גאָר ניט יונתן עפּיס שלעכטס צו טהון, נאָר ער וויל מען זאָל איהם אַריינטראָגען אַ אַלטען חוב פון מַס, וואָס עס קומט קלאָמערשט פירען, און אַז מען וועט איהם שיקען פאַר אַ מַשְׁכּוֹן יונתן׳ס צוויי זיהן וועט ער דעם פאָטער בעפרייען. שִׁמְעוֹן האָט פערשטאַנען אַז מען קאָן ניט שטעלען אויף טריפון׳ס רעד, נאָר פון דעסטוועגען האָט ער זיך געפּרוּווט און געטהון אַלדינג וואָס טריפון האָט געפאָדערט. אַוַדַאי האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזען אַז טריפון האָט גענאַרט די יודען און די מִלְחָמָה איז ווייטער געגאַנגען. אַז טריפון איז שווער געוועהן בייצוקומען דאָס יודישע חַיִל, האָט ער זיך ענטשלאָסען צו געהן קיין יְהוּדָה מיט איין אַנדער וועג דורך די בערג; נאָר דאָרט האָבען איהם די גרויסע שנעען אָנגעטהון צָרוֹת. פון זיין גאַנצער מַחֲנֶה איז געוואָרען אַ תֵּל און פאַר רְצִיחָה האָט ער געהייסען טייטען יונתן. מיט גרויס מִיתָה האָט שִׁמְעוֹן דערנאָך אָפּגעזוכט די ביינער פון׳ם ברודער און האָט זיי בעגראָבען צווישען די קְבָרִים פון די חַשְׁמוֹנָאִים אין מָדִין.

אַזוֹי הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע גִבּוֹרִים אָבְּגֶעהִיט ,זֵייעֶר פַאטֶערלַאנְד אוּנ גֶעוִויזֶען צַלֶע פֶּאלְקֶער אַז מֶען מוּז פַאר ,זֵיי הָאבֶּען דֶרֶךְ אֶרֶץ. עֶס אִיז אָבֶּער שְׁוֶוער אַז אוֹיף אֵיין אָרְט זָאל זַיין אִי גְדוּלָה, אִי תּוֹרָה: וֶוען אִין יְהוּדָה הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען מֶענְשֶׁען מִיט קְרַאפְט, וָואס הָאבֶּען גֶעאַרְבֵּייט אוּנ דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען גֶעשְׁטְרֶעבְּט פַאר'ן גְרוֹיסְ.קֵייט פוּנ'ם לַאנְד, הָאט דִי ווִיסֶענְשַׁאפְט גֶעמוּזְט טאַקְסֶען גָאר אִין אֵיין אַנְדֶער ווִינְקֶעל — אִין מִצְרַיִם.

אִין דֶער גַאנְצֶער צַייט וָואס יְהוּדָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן סִירְיֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט אוֹיסְשְׁטֶעהן קַאלְטְס אוּנ וַוארֶעמְס פוּן דִי פֶּערְשִׁיעדֶענֶע סִירִישֶׁע קֶאנִיגֶע, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע מָאל גֶעבִּיטֶען, פְלֶעגֶען וֶוערֶער פִיעל יוּדֶען אַרוֹיסְפָאהרֶען ,קַיין מִצְרַיִם, ווַייל דָארְט הָאבֶּען ,זֵיי גֶעקֶאנְט גָאר רוּהִיג לֶעבֶּען אוּנ הָאבֶּען גֶעהַאט אַלֶע רֶעכְטֶע בַּאגְלֵייךְ מִיט דִי אִיבְּרִיגֶע אֵיינְוָואהנֶער. אַזוֹי הָאט זִיךְ בִּיסְלֶעכְוַויים אִין מִצְרַיִם בֶּעזֶעצְט מֶעהר פוּן אַ מִילְלְיָאן יוּדֶען. גֶעוָואהנְט הָאבֶּען ,זֵיי גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, נָאר ,זֵיי זֶענִין אוֹיךְ גֶעוֶועהן צוּוָוארְפֶען אִין אַ סַךְ אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער. אוּנ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט פְלֶעגֶען ,זֵיי זִיךְ מִיט הַאנְדְלֶען אִין לַאנְד: בְּרֶענְגֶען סְחוֹרוֹת אוֹיף שִׁיפֶען פוּן דֶער פְרֶעמְד, אוּנ דֶערְצוּ הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אוֹיסְגֶעלֶערְנְט פוּן דִי גְרִיכֶען פֶערְשִׁיעדֶענֶע קוּנְצִיגֶע מְלָאכוֹת. יֶעדֶע קְהִלָּה הָאט גֶעהַאט אַ שׁוּל, וואוּ מֶען פְלֶעגְט דַאוְונֶען אוּנ אַלֶע שַׁבָּת אוּנ יוֹם טוֹב פְלֶעגְט אַ לַמְדָן זָאגֶען אַ דְרָשָׁה אִיבֶּער דֶער סֶדְרָה אוּנ פַארְשְׁטֶעהן גֶעבֶּען דֶעם עוֹלָם וָואס דִי תּוֹרָה פָארְדֶערְט פוּנ'ם יוּדֶען. אַזוֹי הָאט זִיךְ דִי תּוֹרָה שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אִין מִצְרַיִם אוּנ וֶוער שְׁמִיעסְט נָאךְ אַז אִין דֶער טְרוֹיעֶרִיגֶער צַייט פוּן אַנְטִיוֹכוֹס-עֶפִּיפַאנֶעס זֶענִין דִי פַיינְסְטֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן זוּהן פוּן דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיַאס דֶעם דְרִיטֶען, גֶעצְווִינְגֶען גֶעוֶועהן אַוֶועק ,קַיין מִצְרַיִם, הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת דָארְט בֶּעקוּמֶען נָאר אֵיין אַנְדֶער גְלַאנְץ. דֶער קֶאנִיג פִילָאמֶעטָאר הָאט דֶעם יוּנְגֶען כֹּהֵן שְׁטַארְק מְקָרֵב גֶעוֶועהן אוּנ מֶען הָאט צוּם אָנְהֵייבּ גֶערֶעכֶענְט — וֶוען דִי סִירִיעֶר הָאבֶּען דֶערְהַרְגֶ'ט מֶענֶעלוֹיס'ן — אַז עֶר וֶועט קֶאנֶען צוּרִיקְקֶעהרֶען ,קַיין יְהוּדָה אוּנ דָארְט אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי כְּהוּנָה; נָאר אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יְדִיעָה אַז אַלְקִימַס אִיז גֶעוָוארֶען כֹּהֵן הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אִין גַאנְצֶען צוּ בְּלַייבֶּען אִין מִצְרַיִם.

צְווִישֶׁען דִי אַנְטְלָאפֶענֶע פוּן יְהוּדָה אִיז, אוֹיסֶער דֶעם יוּנְגֶען אָנִיַאס, גֶעוֶועהן נָאךְ אַ יוּד דַאזִיטְהֶעאוּס, אוּנ זֵיי בֵּיידֶע אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ שְׁפִּיעלֶען אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע אִין מִצְרַיִם. אַז עֶס אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְווִי־

שען בײדע מלכים פון מצרים, די ברידער פילאמעטאר און אייערגעטעס דעם צווייטען. האט פילאמעטאר זיין גאנץ חיל געשטעלט אונטער דער השגחה פון אניאס און דאזיטהעאוס און מיט זייער הילף האט ער גובר געוועהן דעם שונא. פון דעמעלט אן זענען ביי איהם די צוויי יודישע פארשטעהער געהויכט און געקראנט געווארען און אניאס האט זיך אנגעהויבען רעכנען פאר א ראש פון אלע יודען אין מצרים.

האטשי אניאס האט דערגרייכט אזא גרויסע מדרגה, פון דעסטוועגען האט איהם באנג געטהון זיך אין גאנצען געזעגנען מיט'ן נאהמען כהן און אז פון יהודה פלעגען אנקומען ניט קיין פרעהליכע בשורות און מען האט געקאנט מורא האבען, אז אט אט וועלען דארט די יודען פערליערען זייער זעלבסטשטאנדיגקייט און דער בית המקדש, וואס האט נאר אליין געקאנט צונויפבינדען אלע יודען פון דער גאנצער וועלט וועט חרוב ווערען. האט ער זיך אנגעהויבען ארומטראגען מיט דער מחשבה, אז ער מוז אין מצרים אויסבויען א בעזונדער משכן. אניאס האט זיין געדאנק איבערגעגעבען דעם קאניג און ער האט איהם צוגעזאגט צו געבען אלע מיטעל דערצו. עס האט ניט לאנג געדויערט און אניאס האט אין העליפאלים אויסגעבויעט א משכן, וואס מען האט איהם גערופען אויף זיין נאהמען: „אניאס-טעמפעל" און די גאנצע געגענד האט אנגעהויבען הייסען „אניאן". אין דעם נייעם בית המקדש האבען די יודען גאט געדיענט ווי עס דארף צו זיין; נאר זיי האבען ניט געטהון ווי די שמרונים מיט זייער טעמפעל אויף דעם הר גרזים, זיי האבען זיך ניט אבגעטהיילט פון זייערע ברידער אין יהודה און ירושלים מיט'ן בית המקדש איז ביי זיי געוועהן דאס הייליגסטע. עס קאן אויך זיין, אז ווען אין יהודה זאל דעמעלט געוועהן זיין א ביסעל רוהיגער, וואלט מען ניט דערלאזט אז אין מצרים זאל אויסוואקסען פליצום איין נייער משכן, נאר אזוי ווי די קאפ זענען דארט געוועהן פארדרעהט, האט זיך קיינער דארויף ניט אומגעקוקט. דער „אניאס-טעמפעל" האט זיך בעפעסטיגט, העליפאלים האט מען גערופען „עיר הצדק" די שטאדט פון גערעכטיגקייט און אז די חשמונאים האבען דערנאך אין ירושלים דעם בית המקדש געשטעלט אויף א רעכטען פוס האט מען געזעהן אז פון אניאס'ס אויפטהו האט חלילה דאס יודישקייט נאר ניט געליטען, מען האט זיך געוואוינט מיט דעם אז אין מצרים זאלען די יודען אויך האבען א הייליג ארט, וואו אויסצושיטען זייערע הארצער פאר גאט; און נאר די

,פְרוּמֶע' הָאבֶּען נָאךְ לַאנְג בַּארוּיף קְרוּם גֶעקוּקְט. אָנְיַאס אִיז דֶערְוַייל גְרוֹיס גֶעוָוארֶען נִיט נָאר בַּיי דִי יוּדֶען אִין דִי אוֹיגֶען, נָאר עֶר הָאט נָאךְ מֶעהר חֵן בֶּעקוּמֶען בַּיי'ם קֶאנִיג; עֶר הָאט גֶעשְׁטֶעלְט אוּנְטֶער זַיין מַאכְט אַ בֶּעזוּנְדֶער יוּדִישׁ חַיִל אָבְּצוּהִיטֶען דֶעם טֶעמְפֶּעל אוּנ אַז עֶר הָאט בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען אַ בֶּעגְלַייבְּטֶען מֶענְשֶׁען וָואס עֶר זָאל אִין זַיינֶע הָאנְד קֶאנֶען אִיבֶּערְגֶעבֶּען דִי גַאנְצֶע הַכְנָסָה פוּנ'ם מַס פַאר דִי סְחוֹרוֹת, וָואס מֶען הָאט אַרַיינְגֶעפִיהְרְט קֵיין מִצְרַיִם מִיט'ן וַואסֶער, הָאט עֶר נִיט גֶעפוּנֶען קֵיין אַנְדֶערְן אוֹיסֶער אָנְיַאס'ן, ווייל נָאר צוּ אִיהם הָאט עֶר גֶעהַאט דָאס גְרֶעסְטֶע צוּטְרוֹיעֶן.

דֶער קֶאנִיג פְּהִילָאמֶעטָאר הָאט אַזוֹי ווייט לִיעבּ גֶעקְרִיגֶען דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק אוּנ זַייעֶר פִירֶער אַז עֶר הָאט זִיךְ זֶעהר גֶעוָואלְט בֶּעקֶענֶען מִיט דֶעם יוּדִישֶׁען גֶעזֶעץ, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט מֶען גֶעלָאזְט דִי תּוֹרָה אִיבֶּערְזֶעצֶען אוֹיף גְרִיכִישׁ אוּנ פִינְף אִיבֶּערְזֶעצֶער הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט דֶערְמִיט. דֶער טָאג, וָוען מֶען הָאט דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג גֶעעֶנְדִיגְט אוּנ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דֶעם קֶאנִיג, אִיז גֶעוָוארֶען בַּיי דִי יוּדֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען אַ יוֹם טוֹב אוּנ אַלֶע יָאהר פְלֶעגֶען זַיי אַרוֹיסְפָאהרֶען אוֹיף אַ אִינְזֶעל פְהַארָאס אוּנ זִיךְ דָארְט אָנְטְהוּן אַלֶע תַּעֲנוּגִים. שְׁפֶּעטֶער מִיט הוּנְדֶערְט יָאהר הָאט מֶען אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַ גַאנְצֶע מַעֲשֶׂה, אַז דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אִיז גֶעאַרְבֵּייט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ צְוֵויי אוּנ זִיבְּצִיג גֶעלֶעהְרְטֶע מֶענְשֶׁען, וָואס יֶעדֶער אִיז גֶעזֶעסֶען פֶערְשְׁפַּארְט אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער חֶדֶר אוּנ הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס, אוּנ אַז אַלֶע הָאבֶּען גֶעעֶנְדִיגְט הָאט מֶען פַארְגְלַייכְט דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אוּנ זִי הָאט דֶערְפַאר בֶּעקוּמֶען אַ נָאמֶען ,סֶעפְּטוּאַגִינְטַא'. אִין מִצְרַיִם הָאט דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג גֶעמַאכְט אַיין שְׁטַארְקֶען רוֹשֶׁם, בַּיי דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר אָנְגֶעלֶעגְט וָואס דִי גֶעבִּילְדֶעטֶע גְרִיכֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אֵיינְגֶערֶעדְט אַז קֵיין קְלוּגֶערְס פוּן זַיי אִיז נִיטָא, הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אַ מֶעגְלִיכְקֵייט צוּ לֵייעֶנֶען דִי תּוֹרָה, וָואס אִיז דוּרְךְ דֶעם גֶעוָוארֶען דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁלִיחַ צְווִישֶׁען דִי גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער אוּנ הָאט זַיי גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעגְרִיף פוּן אַ אֵיינְצִיגֶען בּוֹרֵא עוֹלָם. אִין יְהוּדָה אָבֶּער זֶענֶען דִי ,פְרוּמֶע' נָאר נִיט צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן דֶערְפוּן, ווייל זַיי הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען אַז דִי תּוֹרָה וֶוערְט אָן אִיהר גַאנְצֶע קְדוּשָּׁה אִין אֵיין אַנְדֶער לָשׁוֹן אוּנ הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער מַאכֶען זִיךְ אַהִין אַרַיין דוּרְךְ דֶער אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אַזוֹינֶע זַאכֶען וָואס שְׁטֶעהֶען נָאר דָארְט נִיט, אוּנ בֶּעזוּנְדֶערְס הָאבֶּען זַיי נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען וָואס דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אִיז מֶעהר אָנְגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶען וִוי דִי תּוֹרָה אַלֵיין אוּנ מֶען הָאט זִי אָנְגֶעהוֹיבֶּען לֵייעֶנֶען אִין אַלֶע שׁוּלֶען.

פון דער איבערזעצונג אַן האט אָנגעהויבּען אין מִצְרַיִם בּליהען אַ נאַנ־צע יודיש־גריכישע ליטעראַטור. פון איין זייט האָבּען די יודען גענאָצט בּיי די גריכען דאס אָפענטליכע בּרשׁען, שטעלען זיך אויף אַ פּסוק פונ'ם חומש אונ פערבּינדען דערמיט געוויסע געדאנקען, אונ דאס איז שוין גרינג גע־וואָרען צו טהון, ווייל די תּוֹרָה איז געוועזען אויף גריכיש אונ יעדער האָט זי פערשׁטאַנען. פון דער אַנדערער זייט האָבּען די יודען אַליין געוואָלט מעהר מיט זיך בּעקענט מאַכען די גריכען אונ אַזוי ווי דעמאָלט איז געוועזען די מאָדע צו שרייבּען נאָר שירים, געפינט מען נאָך אַצינד גאַנצע שטיקער פון דער יודישער געשיכטע בּעשריבּען אין שאנע קלינגענדיגע גריכישע גראַמען. דער־צו האָט זיך גראַד געמאַכט נאָך אַ זאַך. וואָס צו ליעבּ דעם האָבּען די יודען געמוזט דעם תּמצית פון אַ סך הייליגע ספרים אויפשרייבּען אויף גריכיש. אין מִצְרַיִם האָבּען פון לאַנג אַן געוואוינט פיעל שמרונים, וואָס זענען אַהין אויך ענטלאָפען אין די פריהדיגע טרויעריגע צייטען; זיי האָבּען אויך גערעדט גריכיש אונ גאַנץ רוהיג געלעבּט אין לאַנד, נאָר מיט די יודען האָבּען זיי זיך ניט געקאָנט אויסגלייכען אונ עס האָט זיי געשטאָכען פאַר וואָס די מְלוּכָה גיט זיי אַזוי פיעל פריהייט. אַז עס איז אַרויס די גריכישע איבּערזעצונג פון דער תּוֹרָה אונ זיי האָבּען געזעהן ווי גרויס די ליעבּשאַפט פונ'ם קאָניג איז צו די יודען, איז זייער כּעס נאָך גרעסער געוואָרען אונ זיי האָבּען אָנגעהויבּען צו געהען מיט רכילות אונ אויסטראַכטען בּלבּולים בּיז דער נוטער מֶלֶךְ פּתילאָ־מעטאָר, וואָס האָט ליעבּ געהאט אַלדינג צו וויסען, האָט געמאַכט אַז די יודען מיט די שומרונים זאָלען האָבּען אַ אָפענטליכען וִכּוּחַ. פון די יודענס זייט איז אַרויסגעטרעטען אַ נ ד ר אָ נ י ק ו ס בּן מְשֻׁלָּם אונ די שומרונים האָבּען געהאט צוויי פארשטעהער ס ב י אונ ט ה ע אָ ד אָ ז י ו ס. דער וִכּוּחַ האָט זיך מן הסתם אויסגעלאָזט ווי אַלע אַזיינע וִכּוּחים לאָזען זיך אויס: יעדער איז געבּליבּען בּיי זיין מיינונג, איינער דעם אַנדערן האָט ניט געקאָנט איבּערשפּאַרען, נאָר די יודיש־גריכישע ליטעראַטור איז בּערייכט געוואָרען מיט פיל בּיכער איבּער דער יודישער געשיכטע אונ אמונה.

די יודען האָבּען אָבער אומעדום איין מזל. לאַנג ליכטיג קאָן בּיי זיי ניט זיין, אונ פונקט אין דער צייט וואָס אין יְהוּדָה האָט זיך דאס ראָדעל איבּער־געדרעהט נאָך יונתן'ס טויט, איז אין מִצְרַיִם אויך געוואָרען אַ איבּערקערעניש דער גוטער מֶלֶךְ פּתילאָמעטאָר איז געשטאָרבּען אונ אויף זיין אָרט איז אַרויף דער שלעכטער אייערגעטעס, וואָס האָט חתונה געהאט מיט זיין אַיינגענער

שְׁוֶועסְטֶער אונ בֶּעפְלֶעקְט די מְלוּכָה מִיט זַיינֶע שֶׁאנְדְלִיכֶע מַעֲשִׂים. עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעוויזֶען אַזוֹי פִיעל אַכְזָרִיוּת אַז אַלֶע אַיינְוָואהנֶער פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען זֶענִין זִיךְ צוּלָאפֶען אונ די יוּדֶען זֶענִין נָאר אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהן דָאס כַּפָּרָה־הִינְדֶעל. אַיינֶערְגֶעטֶעס. אָדֶער ווִי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען פְטאלָאמֶעאוּס־פִיסְקָאן דֶער זִיבֶּעגְטֶער. מִיט'ן גְרָאבֶּען בּוּיךְ. הָאט פֶערְדְרָאסֶען וָואס אָנִיאַס הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט פְּהִילָאמֶעטָאר'ס אַלְמָנָה, קְלֶעאָפַּאטְרַא. וָואס הָאט גֶעוָואלְט אַז די מְלוּכָה זָאל אִיבֶּערְגֶעהן צוּ אִיהר קְלֵיינֶעם זוּהן אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערְהֶארְט אַז אָנִיאַס קְלוֹיבְּט צוּנוֹיף חַיל אונ ווִיל גֶעהן אַקֶעגֶען אִיהם, הָאט עֶר בַּאלְד אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַמִשְׁפָּט צֶדֶק, מֶען זָאל אַלֶע יוּדֶען מִיט ווַייבֶּער אונ קִינְדֶער פֶּענְטֶען אִין קֵייטֶען אונ זֵיי אַרוֹיסְפִיהרֶען נַאקֶעט אוֹיף אַפְּלַאץ, די עֶלֶעפַאנְטֶען זָאלֶען זֵיי צוּטְרֶעטֶען. דָא אִיז אָבֶּער גֶעשֶׁעהן אַנֵס: דֶער קֶאנִיג הָאט גֶעהֵייסֶען אָנְטְרִינְקֶען די עֶלֶעפַאנְטֶען מִיט וויין, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען מִיט מֶעהר רְצִיחָה אָנְפַאלֶען אוֹיף די גֶעבּוּנְדֶענֶע יוּדֶען. נָאר די עֶלֶעפַאנְטֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען לוֹיפֶען נָאר אִין אַיין אַנְדֶער זַייט, ווֹאוּ דֶעם קֶאנִיגְס לַייט זֶענֶען גֶעזֶעסֶען אונ די שׂוֹנְאִים הָאבֶּען גֶעהַאפְּט דֶעם פְּסַק וָואס הָאט גֶעזָאלְט גֶעשֶׁעהן די יוּדֶען. דֶער זֵכֶר פוּן דֶעם ווְאוּנְדֶער הָאט זִיךְ לַאנְג גֶעהַאלְטֶען צְווִישֶׁען די יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם אונ זֵיי הָאבֶּען דֶעם טָאג גֶעמַאכְט פַאר אַיוֹם טוֹב.

צְווֵייטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי נְשִׂיאִים שִׁמְעוֹן אוּנ יוֹחָנָן הוּרְקָנוּס.

(143—106 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוֹרְט. 176—213 פַארִין חָרְבַן בַּיִת שֵׁנִי)

די אַרְבֶּייט פוּן יְהוּדָה הַמַכַּבִּי אונ זַיין בְּרוּדֶער יוֹנָתָן אִיז נִיט גֶעוּ׳ נָאנְגֶען לְאִיבּוּד אונ אַז דֶער לֶעצְטֶער בְּרוּדֶער פוּן די חַשְׁמוֹנָאִים, שִׁמְעוֹן,

האט אויף זיך גענומען צו פירען דאס לאנד, איז ער שוין אים שטאנד געוועהן אויפצוטרעטען מיט מעהר שטארקייט, ווייל פיעל שטאדט זענען שוין געוועהן בעפעסטיגט אונ דאס יודישע חיל האט שוין ניט איין מאהל בעוויזען זיין כח אונ גבורה. מיט דער הילף פון זיינע פיער זיהן, וואס דריי פון זיי זענען בעקאנט מיט די נאהמען: יוחנן, יהודה אונ מתתיה, האט שמעון געמאכט די בעסטע ארדנונג אין לאנד אונ האט אנגעהויבען דערפון. וואס ער האט באלד צוראבגעווארפען פון זיך דעם עול פון דער סירישער מלוכה אונ האט בייא זיך קיינעם ניט אנגעפרעגט וועגען דער כהונה, וואס ער האט אנגענומען. ער האט אבער אין זין געהאט, אז טאמער וועט זיין זעלבסטשטאנדיגקייט פערדריסען א שונא, זאל ער זיין גרייט צו מלחמה אונ ער האט זיך פערזארגט מיט גענוג חיל אונ כלי זין. אונ כדי ער זאל בייא זיך נאך זיכערער זיין, האט ער געשיקט א גאלדענע קרוין דמיטריוס-ניקאטאר דעם צווייטען אונ האט איהם צוגעזאגט בעהילפיג צו זיין קעגען טריפון ווען ער וועט אויף איהם אנפאלען. דמיטריוס האט דערמעלט קיין אנדער ברירה ניט געהאט אונ האט געמוזט אנגענעהמען דעם שלום: ער האט געענטפערט מיט זעהר א פריינדליכען בריעף אז ער איז מוחל דעם מס וואס עס קומט איהם אונ בעט צו פערגעסען אלדינג וואס איז געוועהן. מיט גרויס שמחה האט דאס יודישע פאלק בעגריסט דעם ערשטען שריט צו אזא וויכטיגער פרייהייט וואס האט געקאנט פיהרען צום בעלעבען פון דער פריהעריגער מלוכה; עס איז בייא זיי אזוי טהייער געוועהן, אז אפילו די יאהרעסרעכנונג האבען זיי אנגעהויבען נאר אויפ'ס נייע פון דער צייט, וואס זיי האבען אויפגעהערט צו געבען נתינות דער סירישער מלוכה אונ זיי האבען געהאלטען פאר א תוב דערפון מודיע צו זיין די יודען פון מצרים באלד. נאך דעם האט זיך שמעון גענומען צו די העלעניסטען, וואס האבען זיך נאך אויפגעהאלטען אין אקרא, גזרה אונ בית-סור. גזרה האט זיך תיכף אונטערגעגעבען, דאס איינענע איז אויך געשעהן מיט בית-סור, אונ נאר מיט אקרא איז א ביסעל שווער צוגעגאנגען, חאטשי סוף כל סוף האבען דיא העלעניסטען פארט געמוזט פערלאזען זייער אלטע געסט אונ נאך פערציג יאהר, וואס זיי האבען עקזעסטירט, איז פון זיי אין גאנצען געוואָרען א תל.

די אלע ערטער, וואו די העלעניסטען זענען פריהר געוועהן, האט שמעון בענוצט פאר דער טובה פון דער מדינה אונ האט זיי שטארק בע-

פֿעסטונג. די שטאדט יָפו, וואס ליגט ביים ים, האט אַנגעשוויבען זיינע א גרויסע הכנסה, וואס ביז צהער פלעגען זי די סירישע צונעהמען. די פֿעסטונג אַקרא האט דער עולם געדעכענט אין גאַנצען צוּוואַרפֿען, ווייל מען האט געפֿונען, אַז עס פּאַסט ניט די מויערען פֿון אַקרא זאָלען זיין העכער פֿונ'ם בית המקדש; נאָר אַז שמעון האט געזעהן, אַז אין אַקרא איז דאס בעסטע אָרט צו האַלטען חיל און אַז די פֿעסטונג קאָן שטאַנדיג דינען פֿאַר איין שוּטץ דער יודישער הויפּט־שטאָדט, האָט ער נאָר געהייסען דיא מויערען אַ ביסעל נידעריגער מאַכען און אָנגערופֿן דעם נאָמען פֿון אַקרא אויף בִּירָה, אַזוי ווי מען האָט זיא גערופֿען אין דער צייט פֿון נחמיה. ער האָט זיך אַליין דאָרט בעזעצט און דעם זוהן יוחנן האָט ער געמאַכט פֿאַר מושל אין גזרה.

אַז דמיטריוס־ניקאַטאָר האָט אָנגעהויבען אַ גרויסע מלחמה מיט פֿערסיען און האָט געמוזט איבערגעבען די מלוכה זיין ברודער אַנטיוכוס סידעטעס און אַזוי ווי דער נייער מלך האָט אויך געהאַט צו טהון מיט טריפֿון און האָט געוואוּסט וואס פֿאַר אַ שונאים די יודען זענען איהם פֿאַר'ן טויט פֿון יונתן, האָט ער אויך באַלד געשלאָסען פֿריינדשאַפֿט מיט שמעון און האָט איהם נאָך געשאָנקט דאס רעכט אַליין צו מאַכען מטבעות פֿאַר זיין לאַנד. נאָר שמעון האָט זיך נאָך ניט בעגנוגט מיט דעם. ער האָט געוואָלט זיך פֿיהלען נאָך זיכערער און האָט אַוועקגעשיקט צוויי שלוחים נומעניוס בן אַנטיוכוס און אַנטיפּטר בן יאַזאָי, קיין רום בעטען ביי די ראָמער זיי זאָלען איהם צוזאָגען זייער שוּטץ. די ראָמער האָבען אַלדינג צוגעזאָגט; נאָר שפּעטער מיט אַ פּאָר הונדערט יאָהר האָט זיך אַרויסגעוויזען וויא טהייער די יודען האָבען געמוזט בעצאָהלען פֿאַר זייער פֿריינדשאַפֿט און ווי ניט־בערעכענט שמעון איז געווען, וואס ער האָט זיך געווענדט צו די ראָמער און מיט איין האַנד צושטערט דאס, וואס ער האָט גע־בויעט מיט דער אַנדערער האַנד.

דערווייל האָבען די יודען געפֿיהלט אַ גרויסע טובה לפי שעה און אַז זיי האָבען זיך געזעהן אַרומגערינגעלט נאָר מיט גוטע פֿריינד, האָט יהודה, צום ערשטען מאָהל נאָך צדקיהו'ס טויט, געקאָנט בעטראַכטען שמעון פֿאַר אַ פֿרייען מושל. מיט גרויס פֿאַראַד האָבען זיך אַלע כהנים, לויים און זקנים פֿערזאַמעלט אויפֿ'ן הר הבית און שמעון איז אויפֿגענומען געוואָרען פֿאַר אַ נשיא. באַלד נאָך דעם האָט ער אַרויסגעלאָזט זיינע איינענע

מַטְבֵעוֹת: פוּן אַיין זַייט אִיז גֶעוֶוען אוֹיסְגֶעקְרִיצְט ,,שֶׁקֶל כֶּסֶף" אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט – ,,דָאס הַיילִיגֶע יְרוּשָׁלַיִם"; נָאר זַיין נָאמֶען אִיז נִיט גֶעוֶוען דֶערְמָאנְט. ווייל עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט דֶערְמִיט אִיבֶּערְנֶעהמֶען.

קוֹים הָאט זִיךְ אָבֶּער אַנְטִיוֹכוּס סִידֶעטֶעס גֶעזֶעהֶן נָאהֶענְט צוּם צִיעל אוּנ טְרִיפוֹן הָאט אִיהם שוֹין נִיט גֶעקָאנְט שָׁאדֶען אִיז זַיין פְרֵיינְדְשַׁאפְט צוּ דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען אַ סַךְ קְלֶיינֶער אוּנ אַז שִׁמְעוֹן הָאט אִיהם גֶעשִׁיקְט – וֶוען עֶר הָאט בֶּעלֶעגֶערְט דִי שְׁטָאדְט דָארַא – צְוֵויי טוֹיזֶענְד מַאן אוּנ גֶעלְד, הָאט עֶר זִיךְ פוּן דֶער הִילְף אָבְּגֶעזָאגְט. דָאס הָאט עֶר גֶעטְהוּן בְּכִוָון. כְּדֵי עֶר זָאל זִיךְ קָאנֶען שְׁפֶּעטֶער טְשֶׁעפֶּען אוּנ דִי הָאנְד זָאלֶען אִיהם נִיט זַיין גֶעבּוּנְדֶען. טַאקֶע נָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט זַיין הוֹיפְּטְמַאן, קֶענְדֶעבַּאיַאס פוּן הוּרְקַאנְיֶען צוּ שִׁמְעוֹן מִיט אַ טַעֲנָה: פַאר וָואס מֶען בֶּעלוֹינְט אִיהם נִיט פַאר יָפוֹ, גַזְרָה אוּנ אַקְרָא אוּנ הָאט גֶעפָאדֶערְט, אַז מֶען זָאל אִיהם גֶעבֶּען אַ שֹׁלַל מִיט גֶעלְד אָדֶער אָבְּטְרֶעטֶען צוּרִיק דִי אָרְטֶער. אוֹיסְגְלַייכֶען זִיךְ אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶוען אוּנ עֶס הָאט גֶעמוּזְט קוּמֶען צוּ קְרִיגְ. קֶענְדֶעבַּאיַאס הָאט נִיט גֶעמַאכְט קֵיין שִׁיחוֹת אוּנ הָאט שוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרַיינְצוּקְרִיכֶען טִיעף אִין יוּדִישֶׁען לַאנְד. שִׁמְעוֹן הָאט בַּאלְד אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דָאס גַאנְצֶע חַיִל זַיינֶע בֶּיידֶע זִיהְן, יוֹחָנָן אוּנ יְהוּדָה אוּנ עֶס אִיז זֵיי גֶעראַטְהֶען זִיךְ גוּט אָבְּצוּרֶעכֶענֶען מִיטְ'ן שׂוֹנֵא. דֶער יוּנְגֶערֶער בְּרוּדֶער, יְהוּדָה אִיז פֶערְוואוּנְדֶעט גֶעוָוארֶען אוּנ דֶער אֶלְטֶערֶער יוֹחָנָן הָאט בֶּעקוּמֶען דֶעמָאלְט דֶעם צוּנָאמֶען ,,הוֹרְקְנוֹס". ווייל עֶר הָאט אַיינְגֶענוּמֶען דֶעם הוֹיפְּטְמַאן פוּן הוּרְקַנְיֶען.

נָאךְ אַזַא מַפָּלָה הָאט אַנְטִיוֹכוּס סִידֶעטֶעס גֶעזֶעהֶן, אַז מִיט כֹּחַ וֶועט עֶר נָאר נִיט אוֹיספִיהְרֶען. הָאט עֶר זִיךְ אֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהֶן מִיט פַאלְשְׁקֵייט אוּנ הָאט טַאקֶע אָבְּגֶעזוּכְט צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אַזוֹינֶעם, וָואס הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען אוֹיסְפִיהְרֶען זַיין שָׁאנְדְלִיכֶען פְּלַאן. דָאס אִיז גֶעוֶוען שִׁמְעוֹנ'ס אַיין אֵיידֶעם – פְּטַאלֶאמֶעאוּס בֶּן חַבּוּב. תָּאטְשִׁי צוּ דֶער חֲתוּנָה הָאט אִיהם שִׁמְעוֹן גֶעגֶעבֶּען אַ סַךְ גֶעלְד אוּנ הָאט אִיהם גֶעמַאכְט פַאר מוֹשֵׁל אִין יְרִיחוֹ אִיז אִיהם אָבֶּער אַלְלְרִינְג קַארְג גֶעוֶוען אוּנ עֶר הָאט גֶעוָואלְט מִיט אַ מָאל יַרְשֶׁנֶן דֶעם שְׁוֶוערְ'ס כָּבוֹד אוּנ רַייכְקֵייט אַזַא מֶענְשֶׁעל הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען אוּנ אַז שִׁמְעוֹן מִיטְ'ן ווייב אוּנ צְוֵויי זִיהְן, יְהוּדָה אוּנ מַתִּתְיָהוּ אִיז צוּ אִיהם גֶעקוּמֶען צוּ גַאסְט קֵיין דָּנוֹן, הָאט עֶר זֵיי אַלֶע אוֹיסֶער שִׁמְעוֹנ'ס פְרוֹי. דֶערְהַרְגֶעט. עֶר הָאט אָבֶּער גֶעוָואלְט עֶקֶען אוֹיךְ מִיט יוֹחָנָן

וָואס אִיז דָעמָעלְט גֶעוָעזֶען אִין גָלוּת; נָאר מֶען הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען צוּ וִויסֶען אוּנ דִי שְׁלוּחִים פוּן זַיין שְׁוָואגֶער הָאבֶּען בַּיי אִיהם גֶעפוּנֶען דָעם טוֹיט. אַזוֹי אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶוען אַלֶע מַתִּתְיָהוּ'ס קִינְדֶער צוּ שְׁטַארְבֶּען פַאר דָער צַייט אוּנ אַוֶועקְגֶעבֶּען דָאס לֶעבֶּען פַאר'ן גְלִיק פוּן פָאטֶערְלַאנְד.

דָער צְוֵוייטֶער נָשִׂיא, יוֹחָנָן הוֹרְקְנוֹס, הָאט זִיךְ גֶעפִיהלְט נָאךְ מֶעהר אִין כֹּחַ אוֹיסצוּפִירֶען אַלֶע זַאכֶען וָואס זַיין פָאטֶער הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען. פַאר אִיהם הָאט דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד גֶעבְּלִיהט, פַאר דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַלֶע פֶעלְקֶער פוּן וַוייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט דֶרֶךְ אֶרֶץ גֶעהַאט אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט פֶערְגְלַייכְט מֶען זַיין צַייט מִיט דָער גְלִיקְלִיכֶער צַייט פוּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. עֶר הָאט אָבֶער אוֹיךְ פוּנְקְט וִוי שְׁלֹמֹה, וָואס הָאט גֶעהַאט אַ גֶעגְנֶער, אֲדוֹנִיָהוּ, גֶעמוּזְט דִי עֶרְשְׁטֶע צַייט גֶענוּג זִיךְ אָנְמוּטְשֶׁען בִּיז עֶר הָאט גֶעפְּטֶר'ט זַיין שְׁוָואגֶער, דֶעם רוֹצֵחַ פוּנ'ם פָאטֶער אוּנ דִי בְּרִידֶער. פְּטַאלָאמֶעאוּס הָאט זֶעהר גֶעוָואלְט וֶוערֶען נָשִׂיא אוּנ הָאט שְׁטַארְק גֶעדִיפֶּעט אוֹיף דָער הִילְף פוּן סִירְיֶען; דַארִיבֶּער אִיז יוֹחָנָן־הוֹרְקְנוֹס גֶעצְווּנְגֶען גֶעוֶועהן אִיהם צוּ פֶערְטְרַאכְטֶען. אַז יוֹחָנָן־הוֹרְקְנוֹס אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דָער פֶעסְטוּנְג דָגוֹן, הָאט דָער אַכְזָר פְּטָאלָאמֶעאוּס גֶעהֵייסֶען אַרוֹיסְפִירֶען דִי שְׁווִיגֶער אוֹיף דָער מוֹיֶער אוּנ וַוייזֶען דָעם זוּהן וָואס פַאר עִנוּיִים קָשִׁים מֶען טְהוּט אָן זַיין מוּטֶער. חָאטְשֶׁי דִי אַלְטֶע מוּטֶער אִיז גֶעוָועזֶען זֶזוֹי בֶּעהַארְצְט, אַז זִי הָאט פוּן אוֹיבֶּען אַרָאבּגֶעשְׁרִיגֶען דֶעם זוּהן, עֶס זָאל אִיהם נִיט הַארֶען אוּנ עֶר זָאל טְהוּן זַיינְס, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען אִיהם דִי צָרוֹת פוּן דָער מוּטֶער שְׁלַאבֶּעריג גֶעמַאכְט אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג. פְּטָאלָאמֶעאוּס הָאט דֶערְנָאךְ גֶעטֵייט דִי שְׁווִיגֶער, אַלֵיין אִיז עֶר אַוֶועק אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן דִי עַמוֹנִים, רַבַּת עַמּוֹן אוּנ עֶס אִיז פוּן אִיהם קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיעבֶּען.

קוֹים אִיז יוֹחָנָן־הוֹרְקְנוֹס פְרַיי גֶעוָוארֶען פוּן אֵיין צָרָה – אִיז שׁוֹין אַ גְרֶאסֶערֶע גֶעשְׁטַאנֶען פַאר דָער טִיהר. אַנְטִיוֹכוֹס־סִידֶעטֶעס, וָואס הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט נוֹקֵם זַיין פַאר דֶעם פְּסַק, וָואס עֶר הָאט נִיט לַאנְג גֶעחַאפְּט, הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען פִיעל חַיִל אוּנ הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט צוּ דֶער יוּדִישֶׁער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט זִיךְ יוֹחָנָן־הוֹרְקְנוֹס דָעמָעלְט נִיט גֶעפִיהלְט אִין כֹּחַ גְלַייךְ אָנְהֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט'ן שׂוֹנֵא אוּנ הָאט זִיךְ פֶערְשְׁלָאסֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם, וָואס אִיז גֶעוֶועהן גוּט בֶּעפֶעסְטִיגְט. אַנְטִיוֹכוֹס הָאט גֶעמוּזְט בֶּעלָאגֶערן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ וַוייל דָאס הָאט פִיעל גֶעדוֹיעֶרְט הָאבֶּען דִי סִירְיֶער שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען וֶוערֶען וַואסֶער־מַאנְגֶעל אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען נִיט וֶועניגֶער גֶעהַאט

אויסצושטעלען דערפון, וואס זיי האבען געפעהלט ברויט. ביי אזא לאנגע האבען ביידע צדדים אנגעהויבען טראַכטען פון שלום און יוחנן־הורקנוס האט דער ערשטער געשיקט פארלעגען: מען זאל צו ליעב דעם יום טוב סכות איבערבייסען די קריעג אויף אכט טאג. אנטיוכוס האט זיך אנגענאמען אין דעם מיט ביידע האנד, און האט נאך אריינגעשיקט א סך בהמות אויף קרבנות און גאלדענע כלים פאר א מתנה. דאס איז געוועהן א ווינק, מען זאל טאקע אנהייבען רעדען פון א ערנסטען שלום, און האמשי צווישען אנטיוכוסס הויפטלייט האבען זיך געפונען גענוג שונאים, וואס האבען איהם געראטהען ער זאל זיך נוהג זיין מיט די יודען ווי אנטיוכוס־עפיפאנעס, האט ער זיך בעגנינט דערמיט, וואס ער האט געפאדערט, אז די יודען זאלען ניט האבען קיין כלי זיין, צאהלען מס פאר עטליכע שטאדט, ווי גזרה, יפו און אנדערע, און אריינלאזען קיין ירושלים א טהייל פונ'ם סירישען חיל. אויף די ערשטע צוויי זאכען איז יוחנן־הורקנוס בעשטאנען, נאר אויף דער דריטער האט ער ניט געקאנט מסכים זיין; ווייל ער האט מורא געהאט נאך א מאהל צוזאמענמישען די יודען מיט די סירער. אנטיוכוס האט קיין אנדער ברירה ניט געהאט, און אז יוחנן־הורקנוס האט טאקע שוין במזומנים איהם אבגעצאהלט דאס געלד, וואס ער האט בעדארפט, האט ער געמוזט צו ליעב טהון און איז אבגעטרעטען פון ירושלים. אזוי האט זיך געענדיגט מיט גליק א מלחמה, וואס דער סוף האט זיך געקאנט ניט גוט אויסלאזען, און ירושלים איז נאר אבגעקומען דערמיט, וואס דער שונא האט צושטערט עטליכע מויערען; די יודישע מלוכה אבער איז געבליעבען פעסט, און דער מעמד פון די יודען איז געוועהן אזוי גוט אז דאס ביסעל געלד וואס אנטיוכוס האט אוועקגעפיהרט, האט זיך נאר ניט אנגעזעהן.

יוחנן־הורקנוס האט זיך אבער שוין מעהר ניט געוואלט פערלאזען אויף איינענע כוחות און האט געזוכט זיך צו בעווארענען מיט א הילף פון דער פרעמד. דערפאר האט ער אוועקגעשיקט שליחים צו די רוימער, מען זאל זיך אננעהמען פאר איהם און ער האט טאקע געפועלט, און נאר ניך האט אנטיוכוס־סידעטעס געמוזט זיך אבזאגען פון די תנאים, וואס ער האט אויסגענומען מיט די יודען. עס האט איהם אפילו געשטאכען, נאר בעסער מאכען האט ער ניט געקאנט; ווייל פונקט אין דער צייט האט ער אנגעהויבען א מלחמה מיט פארטהיען, וואו זיין ברודער דמיטריוס־ניקאטאר איז שוין צעהן יאהר געוועהן געפאנגען, און האט געוואלט אז דאס יודישע חיל

זָאל אִיהם גֶעבֶּן צוּ הִילְף. אַז מֶען בַּארְף אָנְקוּמֶען צוּ יֶענֶעם – וֶוערְט מֶען נָאר אַיין אַנְדֶער מֶענְשׁ: אַנְטְיוֹכוֹס אִיז אַזוֹי פְרַיינְדְלִיךְ גֶעוָוארֶען גֶעגֶען דִי יוּדֶען, אַז אִין וָוען, וָוען עֶס אִיז גְרָאד גֶעפַאלֶען אַ יוֹם טוֹב בַּאלְד נָאךְ אַ שַׁבָּת, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען רוּהֶען בֵּיידֶע טָאג. דָאס גְלִיק הָאט זִיךְ אָבֶּער אָבְּגֶעטְהוּן פוּן אַנְטְיוֹכוֹס׳ן אוּנ עֶר אִיז בַּאלְד גֶעפַאלֶען אִין דֶער מִלְחָמָה. דֶער קֶענִיג פוּן פַּארְטְהִיֶען הָאט אֲפִילוּ בֶּעפְרַייעֶט דֶעם גֶעפַאנְגֶענֶעם דְמִיטְרִיוּס־נִיקַאטָאר אוּנ הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה פוּן סִירִיֶען. עֶר הָאט אָבֶּער גֶעהֶערְשְׁט נִיט מֶעהר וִוי אַ פָּאר יָאהר; ווייל בַּאלְד אִיז גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ, מִיט דֶער הִילְף פוּן אֶעגִיפְּטֶען, אַלֶכְּסַנְדֶר זֶעבִּינַא. אִין סִירִיֶען אִיז דֶעמָאלְט גֶעוָוארֶען חוֹשֶׁךְ: דְמִיטְרִיוּס־נִיקַאטָאר הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען, זַיין ווייבּ קְלֶעאָפַּאטְרַא הָאט גֶעוָואלְט סַמֶען דִי קִינְדֶער אוּנ צְווִישֶׁען דִי יוֹרְשִׁים, גְרִיפּוּס דֶעם אַכְטֶען אוּנ קִיזִיקֶנוּס דֶעם נַיינְטֶען, אִיז אַרוֹיס אַ שְׁטַארְק מַחְלוֹקֶת וֶועגֶען דֶער קְרוֹין פוּן דֶער מְלוּכָה.

דֶער יוּדִישֶׁער נָשִׂיא הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען זִיךְ צוּ בֶּענוּצֶען מִיט דִי אוּנְרוּהֶען, וָואס זֶענֶען פָארְגֶעקוּמֶען אִין סִירִיֶען, אוּנ הָאט זִיךְ בַּאלְד אִין גַאנְצֶען בֶּעפְרַייעֶט פוּן דֶעם לַאנְד. עֶר הָאט דִי זַאךְ גֶעהַאלְטֶען אַזוֹי וִויכְטִיג, אַז עֶר הָאט תֵּיכֶף דֶערְפוּן צוּ ווִיסֶען גֶעגֶעבֶּען דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ זֵייעֶר פָּארְשְׁטֶעהֶער יְהוּדָה אַרִיסְתּוֹבּוּל, זֵיי זָאלֶען אוֹיךְ גָאט דַאנְקֶען פַאר דֶער יְשׁוּעָה, וָואס עֶר הָאט צוּגֶעשִׁיקְט דֶעם גַאנְצֶען יוּדִישֶׁען פָאלְק. עֶס אִיז אִיהם אָבֶּער נָאךְ אַלְץ קַארְג גֶעוֶועהן: פִיעל שׂוֹנְאִים הָאבֶּען נָאךְ אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט יְהוּדָה, פּוּנְקְט אִין דֶער מִיט זֶענֶען גֶעזֶעסֶען דִי שֹׁמְרוֹנִים, פוּן דָרוֹם־זַייט זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי אֲדוֹמִים אוּנ פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵּן הָאבֶּען דִי גְרִיכֶען אַלֶע מָאהל גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען זֵייעֶר פַיינְדְשַׁאפְט; דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַ בִּיסֶעל דֶערְוַוייטֶערְן דִי גְרֶענִיצֶען פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען לַאנְד אוּנ דִי פַיינְדְלִיכֶע פֶעלְקֶער פֶערְטְרַייבֶּען. יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס הָאט גֶעמוּזְט צוּדִינְגֶען חַיִל אוּנ עֶס אִיז אַ סְבָרָא, אַז עֶר הָאט דַארוֹיף בֶּענוּצְט דִי אוֹצְרוֹת, וָואס עֶר הָאט גֶעפוּנֶען בֶּעגְרָאבֶּען אִין דִי קְבָרִים פוּן מַלְכֵי בֵּית דָוִד. צוּעֶרְשְׁט הָאט עֶר אַיינְגֶענוּמֶען דִי שְׁטָאדְט מֶדְבַּה, פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵּן, אוּנ סַמֶגַא, בַּיים יַם פוּן טְבֶרְיָא, אוּנ דֶערְנָאךְ אִיז עֶר בַּאלְד אַרַיין אִין דֶער הוֹיפְּט־שְׁטָאדְט פוּן שֹׁמְרוֹן, שְׁכֶם, אוּנ גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן דֶער שְׁטָאדְט אוּנ פוּנ׳ם מִשְׁכָּן אוֹיפ׳ן בַּארְג גְרִיזִים, אוּנ אַזוֹי אִיז פֶערְשְׁווִינְדֶען גֶעוָוארֶען דֶער גַאנְצֶער גְלַאנְץ פוּן דִי שׁוֹמְרוֹנִים. דָאס אֵיינֶענֶע הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעטְהוּן מִיט

די אדומים: זייערע צוויי פעסטונגען אבבא און מריסא, האט ער צושטערט און זיי אליין האט ער געהייסען אויסקלויבען: — אדער ווערען יודען, אדער זיך געהן זוכען ערגעץ אין דער פרעמד א נייע היים. די אדומים האבען גענומען לפנים אננעהמען יודישקייט, און צום ערשטען מאהל האט זיך די יודישע אמונה אנגעווארפען אויף יענעם מיט געוואלד. נאר וואס פאר א ממשות דער שלום צווישען יעקב און עשו האט געהאט — קאן מען ארויסזעהן דערפון, וואס די אדומים האבען שפעטער געהאלפען די רוימער אראבווארפען די חשמונאים און צושטערען די יודישע מלוכה.

די שונאים האבען אבער אויך ניט געשוויגען, און די סירישע איינוואהנער פון שומרון האבען זייער אונצופרידענהייט שטארק ארויסגעוויזען. באזאנדערס נאך דעם, וואס פיעל פון די געוועזענע אדומים האבען זיך באזעצט צווישען זיי; דערצו האבען זיי נאך אונטערגעהיצט די סירישע קעניגע גריפוס און קיזיקנוס, און דאס סירישע חיל האט אנגעהויבען ווייטער פערכאפען עטליכע ערטער פון יהודה. די סירער האבען אפילו באלד גענומען אלדינג אבגעבען; ווייל יוחנן־הורקנוס האט זיך געקלאגט פאר די רוימער, און אקעגען רום האט אזא בחור ווי קיזיקנוס, וואס האט זיך אין גאנצען גענומען אויף אנטיוכוס־עפיפאנעס סטרוי, אויך ניט געקאנט זיין קיין עזות פנים. נאר אז יוחנן־הורקנוס האט בעלאגערט שומרון איז קיזיקנוס שוין דארט אויסגעוואקסען מיט זיין חיל. ער האט אבער געחאפט דעם פסק פון יוחנן'ס צוויי זיהן, אריסתובול מיט אנטיגנוס, וואס האבען געפיהרט דאס יודישע חיל, און האט גענומען אבטרעטען קיין בית־שן. קיזיקנוס האט אבער ווייטער ניט געוואלט שווייגען און האט געמאכט יד אחת מיט איינעם פון די מלכים פון מצרים, פטאלאמעאוס־לאטוראס דעם אכטען. דער מלך האט געקוקט קרום אויף די יודען דערפאר, וואס זיי האבען מעהר געהאלטען מיט זיין מוטער קלעאפאטרא, און וואס אויף איהר זייט זיינען אויך געשטאנען די העררשער פון דער געגענד אניאן, דעם כהן אניאס צוויי זיהן חלקיהו און חנניה; ער האט דאריבער ארויסגעשיקט זעכס־טויזענד מאן זיי זאלען העלפען קיזיקנוס'ן. גאט האט אבער געשאנקט דעם נצחון די יודען, און אומזיסט איז געוועהן די מיה פון זייערע שונאים: נאך פון דערווייטענס האט יוחנן־הורקנוס געהערט א קול פון'ם קדשי קדשים ארויס, וואס האט איהם אנגעזאגט א פרעהליכע בשורה, אז די יודישע פרינצען האבען נובר געוועהן, און עס איז טאקע אזוי געשעהן. פון די צוויי סירישע הויפט־

לייט, קאַלימאַנדרוס און עפּיקראַטעס, אין דער ערשטער געפאַלען טויט אין דער מִלְחָמָה, און דער אַנדערער האָט זיך געלאָזט איבערקויפען און האָט איבערגעגעבען די יודען בית־שאן און נאָך אַנדערע שטאָדט, וואָס האָבען פריהער געהערט צו די גריכען. אַזוי איז שׁמְרוֹן געפאַלען. קיין שטיין איז פון דער שטאָדט ניט געבליעבען. די גְבוּרוֹת פון די יודען האָבען גע־וואָרפען אַ מוֹרָא אויף אַלע פעלקער, און זיי האָבען געשפּיעלט די גראָסטע ראָלע אין יְהוּדָה און אין מִצְרַיִם. אַז פּטאָלאָמעאוס־לאַטאַרוס איז אַנטלאָפען אויף דער אינזעל ציפּערן, און די קאָניגין קלעאָפּאַטראַ האָט איהם געוואָלט פון דאָרט אויך אַרויספּטרן, האָט זי גענומט דערצו בענוצען דאָס יודישע חַיִל פון אָנִיאָן, און נאָר מיט זייער הילף האָט מען איהם פּערטריבען.

יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס האָט אויך אַרויסגעלאָזט זיינע מַטְבֵּעוֹת; נאָר ער איז שוין מעהר שטאָלץ געוועהן אויף זיין מְלוּכָה ווי דער פאָטער, און האָט געהייסען אויסקריצען זיין נאָמען ווי אַ כֹּהֵן גָּדוֹל און אַ נָשִׂיא פון דער גאַנצער יו־דישער „עֵדָה“. אין זיין צייט איז אויך די העברעאישע שפּראַכע מעהר בע־פעסטיגט געוואָרען צווישען די יודען, און מען האָט אָנגעהויבען רופען „ביי־העברעאיש“, טייל פיעל אַראַמעאישע און גריכישע ווערטער פלעגען אַהין אַריינקומען. כְּדֵי מען זאָל קאָנען גרינגער אויסדריקען די געדאַנקען. ער האָט אויסגעבויעט פיעל שאָנע בִּנְיָנִים פאַר זיך און פאַר די בעדאַרפניסען פון דער מְלוּכָה, אויפ׳ן גריכישען אופן, און אֲפִילוּ די מַצֵּבוֹת אויף די קְבָרִים פון די חַשְׁמוֹנָאִים האָט ער אויך געלאָזט מאַכען, אין מָדִין אויף דער אַרט פון די גריכען, און נאָך פונ׳ם יַם פלעגט מען קאָנען זעהן דעם קליינעם בֵּית עוֹלָם מיט די טהייערע מאַרמאָרנע שפּיצען, וואָס האָבען געדיענט פאַר אַ זֵכֶר פון די עדלע יודישע גִבּוֹרִים.

אין דער צייט פון יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס זענען אַרויסגעשפּרונגען צווישען יודען דריי פערשיעדענע כִּתּוֹת: די פְּרוּשִׁים (פֿאַריסעער) די צְדוּקִים (סאַ־דוקעער) און די אִסִיִים (אַסעער).

די פְּרוּשִׁים זענען גראָסטענטהיילס בעשטאַנען פון מענשען וואָס האָ־בען זיך אָנגעגעבען נאָר מיט לערנען, פאַרשען און זוכען פֵּירוּשִׁים אויף דער תּוֹרָה, און דערפון האָט זיך אויך גענומען זייער נאָמען. זיי האָבען וועניג וואָס געקוקט אויף דער מַאכט פונ׳ם מענשען; טייל זיי האָבען גע־גלויבט, אַז אָהן גאָטס ווילען קאָן קיין איינציגע זאַך ניט געשעהן, און אַז אַ בָּשָׂר וָדָם טאָר דעם באַשעפער קיין דֵעָה ניט זאָגען. עס האָט זיי ניט

גֶעהַאַרְט, וָוען זַיי הָאבֶּען גֶעזֶעהְן, אַז דֶער צַדִּיק וָוערְדְט פֶערְשְׁטַאַרְצְט און דָעם רָשָׁע גֶעהט עֶס בַּחֲקָא גוּט אוֹיף דָער וֶועלְט; ווייל זַיי הָאבֶּען גֶעגְלֵייבְּט, אַז דִי אֱמֶת'ע רֶעכְנוּנְג וָוערְדְט גֶעמַאכְט נָאךְ דֶעם טוֹיט, און יֶעדֶער בֶּעקוּמְט זִיךְ זַיינְס און שְׁלָאפְט וִוי אַזוֹי עֶר בֶּעט זִיךְ אוֹיס. יֶעדֶעס אוֹת פוּן דֶער תּוֹרָה, יֶעדֶער דִין, יֶעדֶער מִנְהָג, אִיז בַּיי זַיי גֶעוֶועהְן טְהַייעֶר און הֵיילִיג, און אַז דָאס לֶעבֶּען פְלֶעגְט אָפְּט ווייזֶען, אַז מֶען קֶאן נִיט אוֹיספִירֶען צוּ טְהוּן, וָואס דֶער פָּשׁוּטֶער זִין פוּן דֶער תּוֹרָה פָארְדֶערְט, הָאבֶּען זַיי נָאךְ אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט שְׁטֶעלֶען אוֹיף זִיךְ און הָאבֶּען גֶעזוּכְט דֶעם הֶיתֵּר צְווִישֶׁען דִי רָעד פוּן פְרִיהֶערִיגֶע לוֹמְדִים, וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען „דִבְרֵי סוֹפְרִים“. זַיי זָענֶען גֶעוֶועהְן אֱמֶת פְרוּם און גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, און עֶרְשְׁט אַסַךְ יָאהְרֶען שְׁפֶּעטֶער הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען פוּן זַיי אַרוֹיסְצוּוַייזֶען גֶעפַארְבְטֶע מֶענְשֶׁען, צְבוּעַק'עס, און דֶער נָאמֶען „פְּהַארִיסֶעֶר“ (פְּרוּשִׁים) אִיז גֶעוָוארֶען צוּ שַׁאנְד און שְׁפָּאט. וָואס פַאר אַ וואהלֶע מִדּוֹת זַיי הָאבֶּען גֶעהַאט, קָאן מֶען פַארְשְׁטֶעהְן פוּן דִי גֶעצֶאהלְטֶע ווֶארְטֶער פוּן זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה, וָואס מִיר גֶעפִינֶען אִין פִּרְקֵי אָבוֹת: „מַאךְ דִיר אַ רַבִּין, קוֹיף דִיר אַ חַבֵר, און זוּךְ אִין יֶעדֶען מֶענְשֶׁען דִי בֶּעסֶערֶע זַייט“.

דִי צְדוּקִים, וָואס צוּ זַיי הָאט גֶעהֶערְט דִי רַייכֶע און גֶעבִּילְדֶעטֶע קְלַאסֶע, הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי גֶערוּפֶען נָאךְ דֶעם נָאמֶען פוּן זֵייעֶר עֶרְשְׁטֶען פָארְשְׁטֶעהֶער צָדוֹק, וָואס הָאט אִינְאֵיינֶעם מִיט זַיין חַבֵר בַּיְתוּס גֶעלֶערְנְט בַּיי אַנְטִיגְנוֹס און הָאט זִיךְ פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אִין דִי וָוארְטֶער פוּן זַיין רַבִּין אַז דֶער מֶענְשׁ דַארְף נִיט דִינֶען דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶען וִוי אַ קְנֶעכְט פַאר גֶעצָאהלְטְס. זֵייעֶרֶע דְרָכִים זָענֶען גֶעוֶועהְן פוּנְקְט פַארְקֶעהְרְט פוּן דִי פְּרוּשִׁים: זַיי הָאבֶּען נָאר שְׁטְרֶענְג אָבְּגֶעהִיט דִי תּוֹרָה, און אַלֶע אִיבְּרִיגֶע חוּמְרוֹת, וָואס מֶען פְלֶעגְט אִיבֶּערְגֶעבֶּען פוּן אֵיין דוֹר צוּם אַנְדֶערֶען הָאבֶּען זַיי נִיט גֶעהַאלְטֶען פַאר הֵיילִיג. פוּן שָׂכָר וְעוֹנֶשׁ הָאבֶּען זַיי נִיט גֶעוָואלְט ווִיסֶען, זַיי הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען אַז דִי הֲנָאָה, וָואס דֶער מֶענְשׁ הָאט, וֶוען עֶר טְהוּט עֶפֶּעס אַ גוּטֶע זַאךְ, אִיז שׁוֹין זַיין לוֹין אוֹיף דֶער וֶועלְט, און עֶר טָאר נָאר נִיט וֶועלֶען פִירֶען קֶאנְטֶעס אוֹיפְ'ן הִימֶעל, און זִיךְ בֶּעוָוארְגֶען מִיט עוֹלָם הַבָּא. זַיי הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעגְלוֹיבְּט, אַז גָאט מִישְׁט זִיךְ נִיט אַריין אִין לֶעבֶּען פוּנ'ם מֶענְשֶׁען, און אַז יֶעדֶער אִיז אַלֵיין מְחוּיָב אוֹיסְצוּאַרְבֵּייטֶען זַיין רָצוֹן אַזוֹי, אַז עֶס זָאל אִיהם נָאר צִיהֶען צוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים. דֶערְפַאר זָענֶען זַיי אוֹיךְ גֶעוֶועהְן שְׁטְרֶענְג גֶעגֶען זִינְדִיגֶע און פְלֶעגֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען אֲפִילוּ מִיט'ן טוֹיט.

דִי אִסִיִים זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר וֶועניג אִין דֶער צָאהל, אונ הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי גֶערוּפֶען דֶערְפַאר, וָואס זֵיי פְּלֶעגֶען זִיךְ אַלֶע אִין דֶערְפְרִיה בָּאדֶען אונ רֵיינִיגֶען דָאס לַייבּ דוּרְךְ וַואסֶער, אונ אִים כַאלְדֶעאִישֶׁען אונ גְרִיכִישֶׁען הֵייסְט „אַסִיי״ — בָּאדֶען. זֵיי זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען פוּן דִי „פְרוּמֶע״, וָואס פְּלֶעגֶען זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ זַיין פַאר דֶער אֱמוּנָה, אונ הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי גֶעוואוֹהנְט צוּ לֶעבֶּען אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט, אָרֶעם, ווייט פוּן תַּעֲנוּגִים, אָהן מוֹתָרוֹת, אַבִּי נָאר דֶערְהַאלְטֶען דֶעם נֶפֶשׁ. זֵיי פְּלֶעגֶען זִיךְ אָבְּהִיטֶען פוּן רֶעדֶען אִיבְּרִיגֶע וֶוערְטֶער, מֶעהר שְׁוַויינֶען, נִיט שְׁוֶוערֶען אֲפִילוּ אוֹיף אַיין אֱמֶת; אונ אַריינְגֶעהמֶען אִין זֵייעֶר כִּתָּה פְּלֶעגֶען זֵיי נָאר דֶעמֶעלְט, וָוען זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן, אַז זֵייעֶר נַייעֶר חָבֵר הָאט אַלֶע מִדּוֹת פוּן אַ עָסֶעעֶר, אונ אִיז אִים שְׁטַאנְד צוּ פִיהרֶען אַזַא לֶעבֶּען וִוי זֵיי. חַתוּנָה הָאבֶּען הָאט קֵיינֶער נִיט גֶעטָארְט פוּן זֵיי, אונ דָאס גַאנְצֶע אָנְטְהוּן זֵייעֶרְס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין אַ ווייסֶען מַאנְטֶעל, אונ דֶערְצוּ פְּלֶעגֶען זֵיי שְׁטֶענְדִיג טְרָאגֶען מִיט זִיךְ אַ הַאנְדְטוּךְ אוֹיף אָבְּצוּווִישֶׁען זִיךְ נָאכ׳ן בָּאדֶען אונ אַ הַאק — אוֹיף אוֹיסְצוּגְרָאבֶּען עֶרְד אונ צוּדֶעקֶען אוּמְרֵיינֶע זַאכֶען. זֵיי פְּלֶעגֶען זִיךְ גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס אוֹיפְהַאלְטֶען אִין טְבֶרְיָה, וואוּ זֵייעֶר הוֹיפְּטְשׁוּהלֶע אִיז גֶעוֶועהן. זֵייעֶר לִמוּד אִיז שוֹין גֶעוֶועהן אַ סַךְ טִיעפֶער וִוי דָאס גֶעוועהנְלִיכֶע לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה: זֵיי הָאבֶּען שוֹין גֶעוָואלְט דֶערְגְרֵייכֶען צוּ דֶער הוֹיכֶער מַדְרֵגָה פוּן נְבוּאָה, אונ דַארִיבֶּער פְּלֶעגֶען זֵייעֶרֶע קָאפּ אַרוּמְפְלִיהֶען אִין אַנְדֶערֶע עוֹלָמוֹת, אונ דִי וֶועלְט־מֶענְשֶׁען פְּלֶעגֶען בֶּעטְרַאכְטֶען זֵייעֶר פַארְשֶׁען וִוי עֶפֶּעס אַ הֶעכֶערֶע זַאךְ, אַ פֶערְבָּארְגֶענֶע ווִיסֶענְשַׁאפְט. דָאס פִיהרוּנְג פוּנ׳ם לַאנְד הָאט זִיךְ מִיט זֵיי גָאר נִיט אָנְגֶעקֶעהרְט אונ צוּ מְלוּכָה־זַאכֶען הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נִיט גֶעמִישְׁט.

אַזוֹי זֶענֶען גֶעוֶועהן אונ אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהרְט דִי דְרַיי יוּדִישֶׁע כִּתּוֹת, אונ אִין יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס צֵייט אִיז נָאךְ צְווִישֶׁען זֵיי קֵיין גְרוֹיס מַחֲלוֹקֶת נִיט פָארְגֶעקוּמֶען; ווייל אִין דִי אוֹיגֶען פוּן דֶער מְלוּכָה זֶענֶען אַלֶע גֶעוֶועהן גְלַייךְ. וִוי אַ כֹּהֵן גָּדוֹל, הָאט יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס גֶעמוּזְט שְׁטֶעהן נָאהֶענְט צוּ דִי פְּרוּשִׁים, וָואס בַּיי זֵיי אִין דִי הֶענְד אִיז אַיינְגֶעשְׁטַאנֶען דִי תּוֹרָה אונ דִי אֱמוּנָה; וִוי אַ נָשִׂיא אָבֶּער הָאט עֶר גֶעדַארְפְט זַיין פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיךְ מִיט דִי צְדוּקִים, וָואס צְווִישֶׁען זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי בְּכָבוֹד׳סְטֶע אונ רַייכְסְטֶע לַייט. עֶר הָאט אַזוֹי גֶעפִיהרְט, אַז בֵּיידֶע כִּתּוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶעלֶעבְּט רוּהִיג אונ צוּפְרִידֶען, אונ הָאטְשֶׁי זֵייעֶרֶע דֵעוֹת זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְשִׁידֶען, הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען גֶעהֶערְשְׁט צְווִישֶׁען זֵיי שָׁלוֹם אונ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּענְהֵייט צוּ דֶעם רֹאשׁ

פונ'ם לאַנד. אַיין מאָל האָט זיך אָבער געמאַכט אַ מַעֲשֶׂה. וואָס צו ליעב דעם האָט יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס פַּיינד געקריגען די פְּרוּשִׁים. ער האָט געמאַכט אַ גרויסע סְעוּדָה אונ האָט פַּארבעטען צו זיך די פַארשטעהער פון ביידע כִּתּוֹת. אַז דער עוֹלָם איז שוין געווען שטאַרק פרעהליך, איז פְּלוּצִים איינגעפאַלען יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס פאַרצולעגען די פְּרוּשִׁים, זיי זאָלען איהם פריי ארויסזאָגען זיינע פעהלער, אויב זיי געפינען, אַז ער איז עוֹבֵר עֶפְּים אויף אַ דִין אָדער אַ מִנְהָג. דאָ האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ איינער פון די פְּרוּשִׁים, אֱלִיעֶזֶר בֶּן פּוֹאִירָה, אונ האָט איהם געזאָגט קורץ אונ שאַרף, אַז עס איז גענוג פאַר איהם וואָס ער איז אַ נָשִׂיא אונ פון דער כְּהוּנָה וואָלט ער זיך געמעגט אָבזאָגען, ווייל זיין מוטער איז געפאַנגען געוואָרען, ווען די סירישער זענען אָנגעפאַלען אויף מָדִין, אונ אַ זוהן פון אַ געפאַנגענער טאָר ניט זיין קיין כֹּהֵן גָדוֹל. יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס האָט עס שטאַרק פערדראָסען, נאָר ער האָט גאָר ניט געזאָגט. ער האָט געהייסען מאַכען אַ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה צו איז בֶּאֱמֶת זיין מוטער געוועהן געפאַנגען ביי די סירישער. עס האָט זיך מִן הַסְתָּם ארויסגעוויזען, אַז עס איז ניט אַזוי, אונ יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס האָט געפאָדערט ביי די פְּרוּשִׁים זיי זאָלען בעשטראָפען דעם, וואָס האָט אויסגעטראַכט אַזאַ זאַך אויפ'ן נָשִׂיא'ס מִשְׁפָּחָה. די פְּרוּשִׁים האָבען געהייסען געבען דעם שולדיגען ניין אונ דרייסיג מַלְקוֹת. נאָר יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס האָט געפונען, אַז דער עוֹנֶשׁ איז צו קליין; דערצו האָט איהם נאָך אונטערגעהיצט דער פאַרשטעהער פון די צְדוּקִים יוֹנָתָן, וואָס איז ביי איהם שטענדיג געווען אַ גרויסער חָשׁוּב, אונ ער האָט אין גאַנצען געוואָרפען אַ אוּם־חֵן אויף די פְּרוּשִׁים. דאָס איז געווען דער אָנהייב פון די שִׂנְאָה, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען צווישען די פְּרוּשִׁים אונ צְדוּקִים אונ טאַקי באַלד איז דער זעכציגיאָהריגער יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס אויפ'ן ניין אונ דרייסיגסטען יאָהר פון זיין מְלוּכָה געשטאָרבען אונ האָט איבערגעלאָזט פינף זיהן, וואָס נאָר פיער פון זיי זענען בעקאַנט מיט זייערע נאָמען: אַרִיסְטוֹבוּל, אַנְטִיגְנוּס, אַלֶכְּסַנְדֶר אונ אַבְשָׁלוֹם. פּונקט ווי דאָס לעבען, אַזוי איז אויך דער טויט פון יוחָנָן־הוֹרְקָנוֹס־ענליך געווען אויף שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ: ווען ביידע האָט צוגעדעקט דער גרוב — האָבען זיך אָנגעהויבען די אינערליכע קריגען אין לאַנד.

דריטעס קאפּיטעל.

אַריסטובול דער ערשטער, ינאי אלכּסנדר און סלומה אלכּסנדרא

(69—106 פאר קריסטוס געבורט. 139—176 פארן חרבן בית שני)

פארן טויט האט יוחנן־הורקנוס איבערגעגעבען זיין פרוי די גאַנצע מאַכט, און דעם עלטערן זוהן יהודה, אָדער ווי ער האט אויף גריכיש גערופען אַריסטובול האט ער געמאַכט פאר כהן גדול. אַריסטובלוס איז אָבער ניט בעשטאַנען די מוטער זאָל פיהרען די מלוכה. ער האט זי באַלד מיט די יונגערע דריי זיהן איינגעזעצט אין תפיסה. און נאר איין ברודער אַנטיגנוס, וועלכען ער האט זעהר ליעב געהאט, האט ער געלאָזט ביי זיך. ער האט זיך שוין ניט געוואָלט בעגניגען מיט'ן נאָהמען „נשיא" און האט זיך אָנגעהויבען רופען „קאָניג", חאָטשי אויף די מטבעות האט ער מעהר ניט געלאָזט אויסקריצען ווי „יהודה הכהן". ער האט אין גאַנצען גע־קאָניגט איין יאָהר; נאר אין דער קליינער צייט איז ער ניט געזעסען ליי־דיג: ער האט נאָכגעטהון דעם פאָטער און האט איינאיינעם מיט'ן ברודער; אַנטיגנוס אָנגעהויבען א מלחמה נעגען עטליכע קליינע פעלקער פון יענער זייט ירדן. דאָס גליק האט איהם צוגעשפּיעלט, ער האט נוכר געוועהן די שונאים, וואָס האָבען געמוזט אָננעהמען די יודישע אמונה; נאר פּליצום איז ער געפאָהרליך קראַנק געוואָרען און האט געמוזט צוריק פאָהרען קיין ירושלים. אַזוי ווי ניך האָבען זיך אָנגערוקט די ימים טובים, האט אַנטיגנוס אויך זיך געמוזט אומקעהרען קיין ירושלים, און דאָרט האָבען איהם זיינע שונאים דערהרג'עט, און אַריסטובול איז געשטאָרבען. קיין נוטען נאָהמען האט ער אָבער ניט איבערגעלאָזט דער עולם האט פון איהם ניט געהאַלטען דערפאַר, ...אם ער איז מעהר געוועהן געניינט צו גריכישע מנהגים און באַריבער

הָאט מֶען אוֹיף אִיהם אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט אַזֶעלְכֶע זַאכֶען, וָואס עֶר אִיז אִין זַיי גָאר נִיט שׁוּלְדִיג גֶעוֶועזֶען: אַז דִי מוּטֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאט מֶען אוֹיסגֶעטְרַאכְט אַז עֶר הָאט זִי פַארְמוּטְשֶׁעט מִיט הוּנְגֶער, אוּנ אַז מֶען הָאט דֶערהַרְגֶעט אַנְטִיגְנוֹסֶ׳ן הָאט מֶען גֶעזָאגְט, אַז דָאס אִיז אַרִיסְטוֹבּוּלוֹס אַ שְׁפִּיצֶעל.

דִי יְרוּשָׁה אִיז אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּם יוּנְגֶערֶען בְּרוּדֶער יוֹנָתָן, אָדֶער יַנְאַי, וָואס הָאט אוֹיךְ אָנְגֶענוּמֶען אַ גְרִיכִישֶׁען נָאמֶען אַלֶכְּסַנְדֶר. זַיין וַוייבּ סַלְמָה, וָואס הָאט שְׁפֶּעטֶער אוֹיף גְרִיכִישׁ גֶעהֵייסֶען אַלֶכְּסַנְדְרַא, אִיז גֶעוֶועזֶען אַ שְׁוֶועסְטֶער פוּן שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, דֶעם פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי פְּרוּשִׁים, וָואס הָאבֶּען צוּ לִיעבּ דֶעם גֶעקֶאנְט וַוייטֶער אוֹיפְהֵייבֶּען אַ קָאפּ.

זִיבֶּען אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר הָאט גֶעקֶענִיגְט אַלֶכְּסַנְדֶר-יַנְאַי, אוּנ הָאטְשִׁי קֵיין גְרוֹיסֶע גְבוּרוֹת הָאט עֶר נִיט גֶעקֶאנְט בֶּעוַוייזֶען, הָאט אִיהם פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען דָאס חַשְׁמוֹנָאִישֶׁע בְּלוּט נִיט גֶעלָאזְט רוּהֶען: מִיט דֶער הִילְף פוּן פְרֶעמְד חַיִל, וָואס עֶר הָאט גֶעדוּנְגֶען אִין פִּיזִידֶען אוּנ צִילִיצְיֶען, אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען מִיט דֶער צַייט שְׁטַארְק צוּ פַארְגְרֶעסֶערן דָאס לַאנְד, וָואס הָאט אָפְּט גֶעמוּזְט גֶעצוּנג אוֹיסשְׁטֶעהֶען פוּן זַיינֶע מִלְחָמוֹת.

אַלֶכְּסַנְדֶר-יַנְאַי הָאט גֶעוָוארְפֶען אַיין אוֹיג אוֹיף עֶטְלִיכֶע שְׁטֶאדְט בַּיי׳ם יַם, וָואס הָאבֶּען זִיךְ, — צוּ לִיעבּ דֶער קְרִיעג פוּן בֵּיידֶע סִירִישֶׁע מְלָכִים: גְרִיפּוּס אוּנ קִיזִיקֶנוּס, צְוִוישֶׁען זִיךְ — דֶערְוַוייל בֶּעפְרַייעֶט פוּן סִירְיֶען: אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט עֶר גֶעוָואלְט אָכְּגֶעהמֶען עַכּוֹ, וואו יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואהנְט. דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן עַכּוֹ הָאבֶּען גֶעזוּכְט הִילְף בַּיי פְּטָאלָאמֶעאוּס-לַאטוּרַאס, דֶעם פְּרִינְץ פוּן מִצְרַיִם, וָואס אִיז פַאר זַיין מוּטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא אַנְטְלָאפֶען גֶעוָוארֶען קֵיין צִיפֶּערן אוּנ הָאט זֶעהר גֶעוָואלְט זַיין בִּיטֶער הַארְץ אוֹיסְלָאזֶען צוּ דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט אַ נְגִיעָה אִין זַיינֶע פְרִיהֶרִינֶע אוּמְגְלִיקֶען. לַאטוּרַאס אִיז בַּאלְד צוּגֶעקוּמֶען מִיט דְרַייסִיג טוֹיזֶענְד מַאן, אוּנ פִיעל טוֹיזֶענְדֶער פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען חַיִל זָענֶען גֶעפַאלֶען, אוּנ הָאבֶּען דֶעם שׂוֹנֵא גֶעעֶפֶענְט אַ פְרַייֶען וֶועג קֵיין יְהוּדָה. אַז לַאטוּרַאס הָאט אָבֶּער אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק אַרַיינְקְרִיכֶען אִין לַאנְד, אוּנ זַיין מוּטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא הָאט מוֹרָא גֶעהַאט זַיין קְרַאפְט זָאל נִיט פֶערגְרֶעסֶערְט וָוערֶען, אִיז זִי שׁוֹין גֶעצְוִוינְגֶען גֶעוֶועהן אִיהם אַ בִּיסֶעל אִיבֶּערשְׁלָאגֶען דִי פְלִיעגֶעל, אוּנ הָאט אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט נָענֶען אִיהם פִיעל חַיִל מִיט דִי יוּדִישֶׁע הוֹיפְּט-לַייט, חִלְקִיָּהוּ אוּנ חֲנַנְיָה, דֶעם כֹּהֵן אָנִיאַס בֵּיידֶע זִיהן. חִלְקִיָּהוּ אִיז אָבֶּער בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ דִי גַאנְצֶע מַשָּׂא פוּן דֶער מִלְחָמָה אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען אוֹיף אַיין חֲנַנְיָה, וָואס הָאט נָאךְ גֶעהַאט גֶעצוּג צוּ טְרָאגֶען

בִּיז עֶר הָאט צוּזֶעטֶערְט דִי שְׁלֶעכְטֶע עֵצוֹת, וָואס מֶען הָאט גֶעגֶעבֶּען קְלֶעאָפַּאטְרָאן, אַז זִי זָאל מַאכֶען דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד צוּנֶעהמֶען פַאר זִיךְ. עֶר הָאט אִיהר פַארְשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען, אַז זִי וֶועט גָאר נִיט אוֹיספִיהרֶען. אוּנ זִי הָאט גֶעמוּזְט שְׁלִיסֶען פְרַיינְדְשַׁאפְט מִיט דֶעם יוּדִישֶׁען קָאנִיג.

אַזוֹי זֶענֶען אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען דִי עֶרְשְׁטֶע נַיין יָאהר פוּן אַלֶכְּסַנְדֶר יַנַּאִים מְלוּכָה. דֶער קָאנִיג הָאט בֶּעהַאנְדֶעלְט גְלַייךְ אַלֶע קִינְדֶער פוּנ'ם לַאנְד, אוּנ בֵּיידֶע כִּתּוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶעלֶעבְּט רוּהִיג. נָאר מִיט דֶער צַייט אִיז בַּיי אִיהם גֶעוָוארֶען אַ גַאנְצֶער תַּקִּיף אֵיינֶער פוּן דִי צְדוּקִים דִיוֹגְנַס, אוּנ הָאט אָנְגֶערֶעדְט אוֹיף דִי פְּרוּשִׁים אַלְדֶעם בֵּייז. דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט וָואס דֶער קָאנִיג אִיז אִים סֻכּוֹת, וִוי אַ כֹּהֵן גָּדוֹל, גֶעוֶועהן בַּיים גָאטֶעס-דִינֶעסְט אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אוּנ הָאט בֶּעדַארְפְט, וִוי דֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן, פוּן אַ זִילְבֶּערְנֶער כְּלִי אוֹיסְגִיעסֶען וַואסֶער אוֹיפְ'ן מִזְבֵּחַ. בַּיי דֶער תְּפִלָּה וָועגֶען אַ גֶערֶאטְהֶעניש— דֶעם מִנְהָג הָאבֶּען, וִוי עֶס שַׁיינְט, אַיינְגֶעפִיהרְט דִי פְּרוּשִׁים — אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער קָאנִיג הָאט זַיי גֶעוָואלְט טְרֶעפֶען, הָאט עֶר דָאס וַואסֶער [illegible] גֶעגָאסֶען נֶעבֶּען זִיךְ. דָאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען בַּעַשׁ, דִי פְּרוּשִׁים הָאבֶּען אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט דָאס פָאלְק, אוּנ אַלֶע אֶתְרוֹגִים, וָואס יֶעדֶער הָאט גֶע־הַאט מִיט זִיךְ, זֶענֶען גֶעפְלוֹיגֶען דֶעם קָאנִיג אִין קָאפּ אַרַיין. אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַּאִי וָואלְט דֶערְמֶעלְט גֶעווִיס מִיטְ'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט, נָאר בַּאלְד אִיז צוּגֶעקוּמֶען דָאס גַאנְצֶע חַיִל; עֶס אִיז אַרוֹיס אַ שְׁטַארְקֶע הֲרֵיגָה, אוּנ זֶעקְס טוֹיזֶענְד יוּדֶען זֶענֶען גֶעפַאלֶען. נָאךְ דֶעם הָאט אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַּאִי גֶעמַאכְט אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַ וַואנְד, וָואס הָאט דֶעם כֹּהֵן אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּנ'ם פָאלְק; עֶר הָאט אָבֶּער מִיט זַיין אֶפֶענְטְלִיכֶער שִׂנְאָה צוּ דִי פְּרוּשִׁים גֶעמַאכְט אַ סַךְ אַ עֶרְגֶערֶע וַואנְד, וָואס הָאט אִין גַאנְצֶען צוּטְהֵיילְט בֵּיידֶע כִּתּוֹת, אוּנ בְּרִידֶער פוּן אֵיין אֻמָּה זֶענֶען זִיךְ גֶעוָוארֶען שׂוֹנְאִים אוֹיפְ'ן לֶעבֶּען.

אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַּאִי הָאט נִיט גֶעקוּקְט וָואס בַּיי אִיהם אִין לַאנְד גֶעהט פָאר, אוּנ נָאר נִיךְ אִיז דָאס אִיהם פַאר דִי אוֹיגֶען גֶעקוּמֶען. עֶר הָאט זִיךְ אַלְץ אַרוּמְגֶעטְרָאגֶען מִיט דֶער מַחֲשָׁבָה צוּ פַארְגְרֶעסֶערְן דָאס לַאנְד, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר זִיךְ אַרוּמְגֶעיָאגְט צְווִישֶׁען דִי קְלֵיינֶע פָאלְקֶער בַּיים יַרְדֵּן; נָאר אִין אֵיינֶער פוּן דִי מִלְחָמוֹת הָאט עֶר פֶערְלָארֶען זַיין גַאנְץ חַיִל אוּנ אִיז קוֹים מִיטְ'ן לֶעבֶּען צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם. דָארְט הָאבֶּען אִיהם דִי פְּרוּשִׁים שְׁטַארְק דֶערְקְווִיקְט, זֶעקְס יָאהר בְּסֵדֶר הָאט עֶר פוּן זַיי גֶעהַאט אַ קְוָאלְ'ס אִי וָוארְ'ס. נִיט אֵיין מָאהל הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט גֶעבֶּען בַּיי

שִׁיצֶען מִיט גֶערוּנגֶען הַיל, בִּיז זֵיי הָאבֶּען אִיהם מִיד גֶעמַאכְט. אוּנ עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען בַּיי דִי פְּרוּשִׁים מֶען זָאל מַאכֶען שָׁלוֹם. עֶס אִיז שׁוֹין אָבֶּער שְׁוָוער גֶעוֶוען צוּ רֶעדֶען פוּן שָׁלוֹם. דִי פְּרוּשִׁים הָאבֶּען גֶעעֶנְטְפֶערְט קוּרְץ אוּנ שַׁארְף, אַז שָׁלוֹם קָאן נָאר וֶוערֶען דֶערְמָעלְט, וֶוען דֶער קֶענִיג וֶועט שְׁטַארְבֶּען, אוּנ דֶערְוַוייל הָאבֶּען זֵיי טַאקֶע גֶעשִׁיקְט בְּסֵתֶר שְׁלוּחִים צוּם סִירִישֶׁען קֶענִיג דְּמִיטְרִיוּס אֵייקֶערוּס, אוּנ אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל מִיט זַיין הַיל צוּרִיקְקוּמֶען קֵיין יְהוּדָה. אַז אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַאי אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען הָאט עֶר שׁוֹין גֶעמוּזְט צוּנוֹיפְנַאמֶלֶען זַיינֶע לֶעצְטֶע קְרֶאפְטֶע, אוּנ אִיז דֶעם מֶלֶךְ פוּן סִירְיֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען אַקֶעגֶען בִּיז שְׁכֶם. דָארְט אִיז גֶעוֶועהן דִי עֶרְשְׁטֶע בְּלוּטִיגֶע מִלְחָמָה, פִיל מֶענְשֶׁען זֶענֶען גֶעפַאלֶען פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען, נָאר אֵייקֶערוּס הָאט נוֹצֵחַ גֶעוֶועהן, אוּנ אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַאי הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען אוּנ זִיךְ בֶּעהַאלְטֶען אִין דִי בֶּערְג. אַזַא מַפָּלָה הָאט אָבֶּער גֶעמוּזְט דֶערְוֶועקֶען בַּיי פִיעל יוּדֶען אַ גֶעפִיהל פוּן רַחֲמָנוּת צוּם גֶעפַאלֶענֶעם קֶענִיג, אוּנ בַּאלְד זֶענֶען זֶעקְס טוֹיזֶענְד מַאן פוּנ'ם סִירִישֶׁען יוּדִישֶׁען חַיִל אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען אוֹיף זַיין זַייט, אוּנ עֶר אִיז אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן זִיךְ אָבְּצוּרֶעכֶענֶען מִיט דִי פְּרוּשִׁים. נָאכְ'ן עֶרְשְׁטֶען נִצָּחוֹן, אַז עֶר הָאט דִי פְּרוּשִׁים פֶערְיָאגְט פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג בֵּית־הוֹמֶת, וואו זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע אוֹיפְגֶעהַאלְטֶען, הָאט עֶר ווייטֶער גֶעפָאלְגְט זַיין יוֹעֵץ דְיָאגֶענֶעס, אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען אוֹיפְהֶענְגֶען אַכְט הוּנְדֶערְט פְּרוּשִׁים, אוּנ זֵייעֶרֶע ווייבֶּער אוּנ קִינְדֶער קוֹילֶען פַאר זֵיי אִין דִי אוֹיגֶען. אַ לַאנְגֶע צַייט הָאט דָאס פָאלְק נִיט גֶעקֶאנְט פַארְגֶעסֶען דָאס אַכְזָרִיּוּת פוּן אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶער נְקָמָה; נָאר אַזוֹי ווִי עֶס הָאט אִיהם ווייטֶער אֶנְגֶעהוֹיבֶּען גְלִיקֶען, הָאט מֶען פָארְט אוֹיף אִיהם בֶּעסֶער גֶעקוּקְט ווִי פְרִיהֶער. עֶס אִיז אִיהם טַאקֶע גֶערָאטְהֶען צוּצוּנֶעהְמֶען אַ סַךְ שְׁטֶעדְט פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן, אוּנ אוֹיסְבּוֹיעֶן צְוֵויי שְׁטַארְקֶע פֶעסְטוּנְגֶען אַלֶכְּסַנְדְרִיָּען אוּנ מַאכֶערוּס, אוּנ אַזוֹי ווִי אוּנְטֶער זַיין מַאכְט זֶענֶען גֶעוֶועהן פִיעל גְרִיכֶען, הָאט עֶר אוֹיף זַיינֶע מַטְבְּעוֹת אוֹיסְגֶעקְרִיצְט אוֹיפְשְׁרִיפְטֶען אִין צְוֵויי לְשׁוֹנוֹת — הֶעבְּרֶעאִישׁ אוּנ גְרִיכִישׁ.

אִין דִי לֶעצְטֶע יָאהְרֶען הָאט עֶר אַלֶע פִיער טָאג גֶעלִיטֶען פוּן אַ פִיבֶּער, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶס אִיהם נָאךְ אַלֶץ גֶעטְרָאגֶען צוּ דִי שְׁטֶעדְט, וָואס עֶר הָאט שׁוֹין לַאנְג אוֹיף זֵיי אַיין אוֹיג גֶעהַאט, אוּנ קְרַאנְקְהֵייט הָאט עֶר בֶּעלָאגֶערְט דִי פֶעסְטוּנְג רַגַּבַּת. דָארְט אִיז עֶר שׁוֹין אָבֶּער אַזוֹי קְרַאנְק גֶעוָוארֶען, אַז עֶר הָאט גֶעפִיהְלְט, אַז בַּאלְד שְׁטַארְבְּט עֶר.

פאר'ן טויט האָט ער חֲרָטָה געהאַט אויף אַלע עַוְלוֹת וואָס ער האָט גע־טהון. ער האָט איבערגעגעבען די מְלוּכָה דער קאָניגין, אונ האָט נאָר גע־בעטען מען זאָל זיין טויט האַלטען בְּסוֹד, ביז מען וועט ניט איינגעהמען די פעסטונג אונ דערנאָך זאָל מען זיין קערפער איבערגעבען די פְּרוּשִׁים זיי זאָלען מיט איהם טהון וואָס זיי ווילען. ער האָט איהר אויך צַוָאָה געלאָזט: זי זאָל ווערען שָׁלוֹם מיט די פְּרוּשִׁים, אונ מען רעכענט, אַז טאַקע אין דער לעצטער מִינוּט פון זיין לעבען האָט ער די קאָניגין געטרעסט מיט די ווערטער, וואָס מיר געפינען פון זיין נאָהמען אין דער גְמָרָא: „זאָלסט זיך ניט שרעקען ניט פאר די פְּרוּשִׁים אונ ניט פאַר זייערע געגנער נאָר פאַר די געפאַרבטע, וואָס טהוען שלעכטס ווי זִמְרִי אונ ווילען נאָך דערפאַר גע־צאָהלט ווי פִּנְחָס".

דעם טאָג פון אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַאי'ס טויט האָבען די פְּרוּשִׁים געמאַכט פאַר אַ יוֹם טוֹב; נאָר דאָס האָבען זיי ניט אַזוי געטהון פאַר נְקָמָה, ווי פאַר שִׂמְחָה. וואָס די מְלוּכָה איז איבערגעגאַנגען צו זיין אַלְמָנָה צו דער שוועס־טער פון זייער פאַרשטעהער שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח. די קאָניגין אַלֶכְּסַנְדְרַא איז טאַקע געווען קלוג, גוט אונ פְרוּם, אונ אַ חוּץ דעם, געבענשט מיט אַ סַך מַעֲלוֹת וואָס צו ליעב זיי האָט זי אומעדום נוֹשֵׂא חֵן געווען. איהר עֶלְ־טערן זוהן הוֹרְקָנוֹס, וואָס איז געווען קראַנקליך אונ האָט זיך ניט גע־קאָנט מישען צו דער מְלוּכָה האָט זי געמאַכט פאַר כֹּהֵן גָדוֹל. זי האָט באַלד בעפרייעט אַלע פְּרוּשִׁים, וואָס זענען געזעסען אין תְּפִיסָה, אונ ערלויבט די אַנדערע, וואָס זענען זיך צולאָפען, זיי זאָלען צוריקקומען. צווישען די צוריקגעקומענע איז אויך געווען דער בעריהמטער לַמְדָן יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וואָס די יודען פון אַלֶכְּסַנְדְרִיען האָבען איהם ניט געוואָלט אַבְלאָזען, אונ וואָס איז דערנאָך געוואָרען נָשִׂיא אין יְרוּשָׁלַיִם. די ניין יאָהר, וואָס זי האָט געקאָניגט, האָט זיך דאָס לאַנד געפיהלט גליקליך, אונ אַ שטאַרקען חֵלֶק אין דעם האָט אויך געהאַט איהר פרומער ברודער, אונ דערפאַר האָט מען גערופען די צייט אויף ביידע נאָהמען, פון „שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אונ דער קאָ־ניגין סאַלאָמעא". דערצו איז נאָך דערמעלט געראַד אַריין אַ בְּרָכָה אין די תְּבוּאוֹת אונ די פֵּירוֹת, אונ גאַנץ לאַנג פלעגט מען נאָך ווייזען די גאַנגען אונ זיך בעריהמען מיט דעם געראָטהענעש וואָס איז געווען.

צווישען אַלע נייע אָרדנונגען, וואָס די קאָניגין אַלֶכְּסַנְדְרַא האָט איינ־געפיהרט, האָט די הויפטראָלע געשפיעלט דאָס מִשְׁפָּט. די צְדוּקִים זענען

איבערהויפט געוועהן שטרענג און פלעגען פיעל ניט נאכקלערען: קוים האָבען עדות געזאגט אויף יענעם, איז שוין געוועהן גענוג. און זיי האָבען שוין אויסגעגעבען דעם ערנסטען פסק. זיי האָט אָבער געהייסען: פריהר גוט זיך בעטראכטען און איבערקלערען. די דיינים זאָלען טאַקע באמת האַלטען אין די האַנד א וואָגשאַל און שטאַרק אַכטונג געבען צו האָבען זיי קיין טעות ניט און צו וועט חלילה דורך א שלעכטען משפט ניט דאַרפען ליידען אַ אומשולדיגער. רעמעלט איז אויך אַרויס אויף לשון קודש א ערצעהלונג "שושנה". וואָס ווייזט ווי ווייט פאַלשע עדות קאָנען פאַרפיהרען די שופטים. דאָרט ווערט דערצעהלט, ווי צוויי שלעכטע מענשען האָבען געוואָלט אַראָבפיהרען פונ'ם גלייכען וועג איינע פון די פרומסטע פרויען שושנה, דאָס ווייב פון יהויקים. א שאַהנעם בעל הבית, און אז זי האָט זיי אָבגעזאגט זענען זיי געלאָפען עדות זאָגען, אז זיי האָבען זי געטראָפען מיט א יונגען מאַן ביי זיך אין גאָרטען אונטער א בוים. די דיינים האָבען, מן הכתם. געגלויבט די עדות דער אומגליקליכער שושנה האָט ניט געהאָלפען איהר שווערען זיך און וויינען, און שיער וואָלט שוין געוועהן אַרויס דער שווערער משפט. צום גליק איז אָבער אָנגעקומען דניאל און איז געפאַלען אויף א שכל מען זאָל פרעגען יעדען פון די עדות בעזונדער: אונטער וואָס פאַר א בוים די מעשה איז געשעהן. דאָס פאַרשטעהט זיך, אז יעדער האָט אָנגעוויזען אויף איין אַנדער בוים. מען האָט באַלד דערקענט דעם ליגען, און די פאַלשע עדות האָבען בעקומען דעם עונש, וואָס האָט געזאָלט טרעפען שושנה. אַזאַ ערצעהלונג האָט געמוזט פיהרען דערצו, וואָס די שופטים האָבען ניט נאָכגעפאָרשט אין א משפט יעדעם ברעקעלע און פיעל אומשולדיגע האָבען געבענטשט דעם נאָמען פון זייער רעטערן, דער נוטער קאָנינין.

אלכסנדרא האָט אויך געזעהן. אַז דאָס לערנען אין די שולען זאָל זיין נאָר אויפ'ן בעסטען אופן. און א חוץ דעם האָט זי אַכטונג געגעבען, אַז עס זאָלען ניט פאָרקומען אַזוי פיעל גטין ווי פריהר. ווייל די צדוקים האָבען דאַרויף גאָר ניט מקפיד געוועהן און וואָס פאַר א פאַר פאָלק עס האָט זיך נאָר געוואָלט צוגעהן, האָבען זיי שוין ניט געשאַלעוועט די צוועלף שורות.

אַז די פרושים האָבען זיך נאָך א מאָהל געקאָנט צופיהרען די האַנד, האָבען זיי זיך באַלד גענומען צו בעפעסטיגען זייערע מנהגים און זיך פיהרען איבערהויפט אויף זייער שטייגער. אים כבוד האָבען זיי געמאַכט פונ'ם

וואסער־ניסען אויפ'ן מזבח, וואס אלכסנדר־ינאי האט זיך ערלויבט דערפון חוזק מאכען, א גאנצע צערעמאניע, אונ מיט דער צייט איז דאס געוואָרען אזא יום טוב וואס פלעגט דויערען זיבען נאכט כסדר. פנ'ם גאנצען לאנד פלעגט מען זיך צונויפפאהרען קיין ירושלים נאר אנקוקען וויא שאן בעלייכטעט עס פלעגט זיין דער בית המקדש אונ דער גאנצער הר הבית, אונ הערען דאס טהייערע געזאנג פון די לוים אונ ניט אומזיסט איז דערמעלט ארוים א ווארטעל: אז ווער עס האט ניט בייגעוואוינט די שמחה, דער האט קיין שמחה ניט געזעהן אין זיין לעבען.

דעסטגלייכען האבען די פרושים איינגעפיהרט נאך א יום טוב, דעם פינפצעהנטען אב, ווען דער עולם פלעגט ברענגען האלץ אין בית המקדש אריין: דאס פאלק פלעגט זיך משמח זיין, אונ יונגע מאדלעך פלעגען ארויסגעהן וויים געקליידט אין די ווייגגארטענער מיט שאנע טאנץ. דארט פלעגען זייא זיך בעקענען מיט פיינע יונגע לייט פון זייער גראד, אונ ניט איין שדוך פלעגט אזוי געשלאסען ווערען דורכ'ן בעסטען שדכן, דורך דער ליעבע.

אלכסנדרא האט אויך געזארגט, אז דער בית המקדש זאל האבען איין שטאנדיגע הכנסה אונ האט ארויסגעגעבען א בעפעהל אז יעדער יוד פון צוואנציג יאהר און מוז געבען דארויף ניט ווייניגער פון א האלבען שקל א יאהר. דאס פאלק האט דארויף ניט געקוקט ווי אויף א גזירה, אונ יעדער האט מיט גרוים שמחה געגעבען וואס ער האט נאר געקאנט; אונ אפילו די יודען פון אנדערע מדינות האבען זיך אויך ניט אבגעזאגט. דרייאמאהל אין יאהר פלעגט מען צונויפנעהמען די נדבות: אים חודש אדר פלעגען די היימישע יודען אריינטראגען דאס געלד; ביז שבועות פלעגט אנקומען געלד פון נאהנטע לאנדער, ווי מצרים אונ סוריא, אונ ניט שפעטער פון סוכות פלעגען שוין צוקומען די נדבות אפילו פון גאנץ ווייט, ווי פון בבל מדי אונ קליין־אזיען; אונ פון דארט פלעגט מען ניט שיקען קיין קלייניגקייטען, נאר גאלד אונ זילבער. די גראסטע לייט האבען געהאלטען פאר א כבוד צו זיין היילינע שליחים, אונ זאמלען דאס געלד לשם מצוה. אין עטליכע שטאדט אין מעסאפאטאמיען אונ פהריגיען, ווי נציבין, נהרדעא, פערגאמום אונ נאך אנדערע, האבען זיך די יודען געמאכט בעזונדערע קאמערן, וואו זיי פלעגען צונויפנעהמען די נדבות אונ זיי דערנאך פערזארגען קיין ירושלים. פון די ארטער פלעגט דער בית המקדש יעדעס יאהר בעקומען ביז צוויי הונדערט פונט

נָאלְד, אונ בַּיי אַזַא הַכְנָסָה הָאט מֶען נִיט אוּמְזִיסְט גֶעקֶענְט רֶעכֶענֶען, אַז אִין מִשְׁכָּן גֶעפִינֶען זִיךְ גַאנְצֶע אוֹצְרוֹת.

וָועלְטֶען קָאן אָבֶּער אַ מֶענְשׁ הַאלְטֶען אַ וָואנְשָׁאהל אִין דִי הָאנְד אוּנ אָבְּהִיטֶען זִיךְ עֶר זָאל נִיט אִיבֶּערְצִיהָען דֶעם בּוֹיגֶען. אַז דִי פְּרוּשִׁים הָאבֶען בֶּעקוּמֶען דֶעם אוֹיבֶּען-אָן, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי צְדוֹקִים אוּנ הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעטְהוּן גְרוֹיסֶע צָרוֹת. קוֹדֶם כָּל הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶעט דִיאַ-גֶענֶעסְן, דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט גֶערָאטְהֶען אַלֶכְּסַנְדֶר-יַנַאי עֶר זָאל אוֹיפְהֶערֶען אַכְט הוּנְדֶערְט פְּרוּשִׁים. חָאטְשֶׁע פוּן אֵיין זַייט הָאט נִיט דֶערְלָאזְט קֵיין גְרוֹיסֶע עַוְלוֹת יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי, וָואס הָאט לֵיעבּ גֶעהַאט אוֹיף יֶעדֶען מְלַמֵד זְכוּת זַיין אוּנ פְלֶעגְט זָאגֶען אַז ,קוֹים גֶעהט דֶער חוֹטֵא אַוֶועק פוּנ'ם בֵּית דִין, מוּז מֶען אוֹיף אִיהם שׁוֹין קוּקֶען וִוי אוֹיף יֶעדֶען אַנְדֶערֶען מֶענְשֶׁען׳, נָאר פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט פְּלֶעגְט אָבֶּער יְהוֹשֻׁעַ בֶּן שָׁטַח בֶּעהַאנְדְלֶען דִי צְדוֹקִים נָאר אָהְן רַחֲמָנוּת. עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי שְׁטְרֶענְג אוּנ הָאט אַזוֹי אָבְּגֶעהִיט דָאס גֶעזֶעץ, אַז אֲפִילוּ זַיין אֵיינֶען קִינְד הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט קֵיין טוֹבָה טְהוּן אַבִּי נִיט אָבְּטְרֶעטֶען פוּנ'ם דִין. עֶר הָאט גֶעהַאט אַ סַךְ שׂוֹנְאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט אִין אִיהם דֶערְלֶעבֶּען אַ נְקָמָה, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט מֶען גֶעמַאכְט אַ בִּלְבּוּל אוֹיף זַיינֶעם אַ זוּהן, אַז עֶר הָאט גֶעטְהוּן אַיין גְרוֹיסֶע עֲבֵירָה, עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען צְוֵויי פַאלְשֶׁע עֵדוּת, אוּנ מֶען הָאט אִיהם פַארְמִשְׁפָּט צוּם טוֹיט. דָאס רַחֲמָנוּת אוֹיף דֶעם אוּמְשׁוּלְדִיגֶען וָואס הָאט וָועהר גֶעוֵויינְט, הָאט אַזוֹי גֶערִיהְרְט דִי עֵדוּת, אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד מוֹדֶה גֶעוֶועהן, אוּנ דִי דַיָנִים הָאבֶּען שׁוֹין גֶעוָואלְט מְבַטֵל זַיין דֶעם פְרִיהֶערִיגֶען מִשְׁפָּט. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן שָׁטַח הָאט אָבֶּער גֶעוִויזֶען אַז וָועלְלִינ דֶעם דִין, טָאר מֶען אַזֶעלְכֶע עֵדוּת נִיט גְלֵייבֶּען, וַוייל מֶען וַוייסְט נִיט וֶוען זֵיי הָאבֶּען גֶעזָאגְט אַ לִיגֶען, צוּ פְרִיהֶער, צוּ שְׁפֶּעטֶער, אוּנ הָאט צוּ לִיעבּ דֶעם מַפְקִיר גֶעוֶועהן דֶעם זוּהנ'ס לֶעבֶּען. פוּן אַזַא מֶענְשֶׁען, קָאן מֶען שׁוֹין פַארְשְׁטֶעהן, הָאבֶּען דִי צְדוֹקִים קֵיין הָאפְנוּנְג נִיט גֶעלֶעקְט אוּנ זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט זוּכֶען שׁוּטְץ בַּיי אַלֶכְּסַנְדְרַא׳ס צְוֵוייטֶען זוּהן אַרִיסְטוֹבּוּל. דֶער פְּרִינְץ הָאט פוּן צְוֵייעֶרְטְוֶוענֶען גֶעזָאגְט אַ גוּט וָוארְט דֶערְקֶענִיגִין, אוּנ זִי הָאט זֵיי עֶרְלוֹיבְּט זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצֶען, וִוי זֵיי הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען, אִין עֶטְלִיכֶע פֶעסְטוּנְגֶען אִין לַאנְד. נָאר, וִוי עֶס וַוייזְט אוֹיס, הָאט מֶען צוּ זֵיי קֵיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן נִיט גֶעהַאט. אוּנ דִי שְׁטַארְקֶע פֶעסְטוּנְגֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעשִׁיצְט דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה,

ווִיא מַאכֶּערוּס, הוּרְקַאנְיָאן, אוּנ אַלֶכְּסַנְדְרִיאַן, זֶענֶען פַאר זַיי גֶעבְּלִיבֶּען פֶערְשְׁלָאסֶען.

קֵיין שׁוּם בֶּעזוּנְדֶער מִכְשׁוֹל אִיז אִינ׳ם לֶעבֶּען פוּן דִיא יוּדֶען, אִין דֶער צַייט פוּן אַלֶכְּסַנְדְרַא נִיט פָארְגֶעקוּמֶען. פַאר אֵיין טִיגְרַאנֶעס, דֶעם מֶלֶךְ פוּן אַרְמֶעניֶען, וָואס הָאט שְׁטַארְק חֵשֶׁק גֶעהַאט צוּצוּנֶעהמֶען יְהוּדָה, הָאט זִי זִיךְ אַ בִּיסֶעל גֶעשְׁרָאקֶען, אוּנ הָאט צוּ אִיהם גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים מִיט טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת אִיהם צוּגֶעוִוינֶען פַאר אַ פְרַיינְד. עֶר וָואלְט אֶפְשֶׁר נִיט גֶעוֶועֶן גֶעקוּקְט דַארוֹיף, וֶוען עֶר וָואלְט נִיט אַלֵיין בֶּעדַארְפְט הִיטֶען זַיין לַאנְד פַאר דִי רֶאמֶער, וָואס הָאבֶּען אִיהם דֶערְוַוייל אָנְגֶע־הוֹיבֶּען דוּלֶען אַ קָאפּ. אַזוֹי זֶענֶען רוּהִיג אָבְּגֶעלָאפֶען דִי יָאהְרֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדְרַא׳ס מְלוּכָה, בִּיז זִי אִיז נִיט מְסוּכָּן קְרַאנְק גֶעוָוארֶען. דָא הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרוֹיעֶרִיגֶע טֶאג פַאר דֶער יוּדִישֶׁער מְלוּכָה: דֶער פְּרִינְץ אַרִיסְתּוֹבּוּל הָאט גֶעוָואלְט צוּנֶעהמֶען דִיא בְּכוֹרָה בַּיי זַיין קְרַאנְקֶען בְּרוּדֶער הוּרְקְנוֹס, אוּנ אִיז אַוֶועק אִין דֶער פֶעסְטוּנְג גַבַּתַה, דָארְט הָאט עֶר גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט דִי צְדוּקִים, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס מִיט זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער גַאלַאִיסְטֶעס, אוּנ גָאר אִין אַ קוּרְצֶע צַייט הָאט עֶר צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען צְווִישֶׁען דִי קְלֵיינֶע פֶעלְקֶער אַרוּם יַרְדֵן זֶעהר פִיעל חַיִל, הוּרְקְנוֹס הָאט אֲפִילוּ צוּגֶערֶעדְט דִי מוּטֶער זִי זָאל נִיט דֶערְלָאזֶען צוּ קֵיין מְרִידָה אִין לַאנְד, נָאר אַלֶכְּסַנְדְרַא הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט קֵיין כֹּחַ זִיךְ צוּ מִישֶׁען, אוּנ הָאט צוּגֶעמַאכְט דִי אוֹיגֶען אֵיידֶער אִין יְהוּדָה הָאט זִיךְ צוּפְלַאקֶערְט דָאס פַייעֶר פוּן אַ מִלְחָמָה צְווִישֶׁען אֵייגֶענֶע בְּרִידֶער.

פִּירְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי לֶעצְטֶע מְלָכִים פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים

(פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי 139—107. פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוֹרְט 69—37)

אַז עֶס אִיז בֶּעשֶׁערְט עֶס זָאל הֶערְן אַתֵּל פוּן אַ שְׁטוּב – בַּארְפֶען זִיךְ נָאר צְווֵיי בַּעֲלֵי בַּתִּים אָנְהֵייבֶּען קְרִיגֶען אִיבֶּער אִיהר: דָאס קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהְן פוּן דֶעם, וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארֶען פוּן יְהוּדָה פוּן דֶעם ווִיסְטֶען מַחֲלוֹקֶת וָואס אִיז פָארְגֶעקוּמֶען צְווִישֶׁען אַלֶכְּסַנְדְרַא'ס בֵּיידֶע זִיהְן. בַּאלְד נָאךְ אִיהר טוֹיט הָאט דֶער עֶלְטֶערֶער זוּהְן הוֹרְקְנֶס אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה. אַרִיסְתּוֹבּוּל הָאט אָבֶּער נִיט גֶעשְׁוִויגֶען אוּנ אִיז מִיט זַיין חַיִל צוּגֶעקוּמֶען בִּיז יְרֵחוֹ, דָארְט הָאבֶּען זִיךְ בֶּעגֶעגֶענְט בֵּיידֶע בְּרִידֶער, נָאר הוֹרְקְנוֹס הָאט פֶערְלָארֶען דִי מִלְחָמָה אוּנ הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען אִין דֶער פֶעסְטוּנְג בִּירָה נֶעבֶּען יְרוּשָׁלַיִם, וואו עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ מַשְׁכּוֹן אַרִיסְתּוֹבּוּלס פְרוֹי מִיט דִי קִינְדֶער. אַרִיסְתּוֹבּוּל אִיז דֶערְוַוייל אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעמֶעכְטִיגְט אִיבֶּערְן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ; נָאר קוֹים אִיז עֶר שׁוֹין גֶעוֶועהְן אִינְוֶוענִיג הָאט גֶעמוּזְט וֶוערֶען אַ שָׁלוֹם צְווִישֶׁען דִי בְּרִידֶער: הוֹרְקְנֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען כֹּהֵן אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג. בֵּיידֶע הָאבֶּען זֵיי גֶעגֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה נִיט צוּ שְׁטֶערֶען אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן, אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נָאךְ מְשַׁדֵּךְ גֶעוֶועהְן צְווִישֶׁען זִיךְ, אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל'ס זוּהְן אַלֶכְּסַנְדֶר הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט הוֹרְקְנוֹס'ס טָאכְטֶער אַלֶכְּסַנְדְרַא.

מֵילָא ווִי אַזוֹי דִי בְּרִידֶער הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין דָארְט אַיינְגֶעטְהֵיילְט, וָואלְט שׁוֹין גֶעוֶועהְן גֶעבְּלִיבֶּען אַזוֹי, וֶוען עֶס מִישְׁט זִיךְ נִיט אַרַיין אֵיינֶער פוּן הוֹרְקְנוֹס'ס גוּטֶע פְרַיינְד, אַנְטִיפַּטֶר, וָואס אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי אֲדוֹמִים, וָואס יוֹחָנָן־הוֹרְקְנוֹס הָאט אַמָאל גֶעצְוואוּנְגֶען זֵיי זָאלֶען וֶוערֶען יוּדֶען. אַנְטִיפַּטֶר אִיז נָאךְ פַאר אַלֶכְּסַנְדֶר יַנַּאי גֶעשְׁטֶעלְט גֶעוָוארֶען פַאר אַ מוֹשֵׁל אִין אֱדוֹם, אוּנ אִיז

גֶעוָועזֶען אַ גוּטֶער בְּרוּדֶער מִיט אַלֶע שְׁכֵנִים פוּן אַרוּם. עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנְטֶערְצוּהֶיצֶען הוּרְקְנוּס׳ן, אַז עֶר הָאט זִיךְ אוּמְזִיסְט אָפְּגֶעזָאגְט פוּן דֶער מְלוּכָה, אוּנ הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען צוּ פַארְשְׁטֶעהן, אַז מִיט גֶעלְד וָועט עֶר זִיךְ אָפְּקוֹיפֶען אַ בֶּעשִׁיצֶער וָואס וָועט זִיךְ אָנְנֶעהמֶען זַיין קְרִיוְודֶע. אַנְטִיפַּטֶר הָאט טַאקִי אָפְּגֶעמַאכְט מִיט אַרֶעטַאס, דֶעם מֶלֶךְ פוּן נְבָט אוּנ עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט פַאר אַ מַתָּנָה יָפָה צוּ הֶעלְפֶען הוּרְקְנוּס׳ן. אַז אַלֶעדִינְג אִיז שׁוֹין גֶעוֶועזֶען אָפְּגֶערֶעדְט, אִיז הוּרְקְנוּס שְׁטִילֶערְהֵייט בַּיי נַאכְט פֶערְשְׁוְוינְדֶען גֶעוָוארֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ אִיז אִינְאֵיינֶעם מִיט אַנְטִיפַּטְר׳ן אַוֶועק קַיין סֶלַע, אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן נְבָט. בַּאלְד אִיז מֶען אִין יְהוּדָה גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, אַז אַרֶעטַאס גֶעהט אַהִין מִיט פוּנְפְצִיג טוֹיזֶענְד מַאן, אוּנ אַרִיסְתּוֹבוּל אִיז אִיהם אַרוֹיס אַקֶעגֶען מִיט זַיין חַיִל. עֶס הָאט אִיהם אָבֶּער נִיט גֶעגְלִיקְט, אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט זִיךְ פֶערְשְׁלִיסֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם, וָואס דֶער שׂוֹנֵא הָאט עֶס עֶטְלִיכֶע חֳדָשִׁים כְּסֵדֶר בֶּעלֶאגֶערְט. זֶעהר טְרוֹירִיג אִיז גֶעוָוארֶען דִי לַאגֶע פוּן דִי אַיינְוָואהנֶער, וָוען עֶס הָאבֶּען זִיךְ אוֹיסְגֶעלָאזְט לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל; נָאר נָאךְ עֶרְגֶער אִיז גֶעוֶועזֶען דִי פְרוּמֶע, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעהַאט קַיין בְּהֵמוֹת אוֹיף קָרְבָּנוֹת. דָא הָאט זִיךְ נָאךְ אָנְגֶערִיקְט דֶער חֹדֶשׁ נִיסָן, אוּנ קַיין לָאמֶעלֶעךְ אוֹיף קָרְבַּן-פֶּסַח אִיז נִיט גֶעוָועזֶען, הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם מְיַשֵּׁב גֶעוֶועזֶען, אוּנ אַזוֹי וִוי זֵיי הָאבֶּען גֶעוואוּסְט, אַז אִין לַאגֶער פוּנ׳ם שׂוֹנֵא גֶעפִינֶען זִיךְ אוֹיךְ יוּדֶען, הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען מִיט זֵיי אִיבֶּערְצוּרֶעדֶען, זֵיי זָאלֶען זֵיי פַאר גֶעלְד פַארְקוֹיפֶען שָׁאף אוּנ רִינְדֶער. אִין לַאגֶער אִיז מֶען דַארוֹיף מְרוּצֶה גֶעוָוארֶען אוּנ אַלֶע טָאג פְלֶעגְט מֶען פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג אַרָאבְּלָאזֶען מִיט אַ שְׁטְרִיק אַ קָארְבּ מִיט גֶעלְד, אוּנ דֶערְנָאךְ אַרוֹיפְצִיהֶען אַ שֶׁעפֶעלֶע אָדֶער אַ קֶעלְבֶּעלֶע. נִיט לַאנְג הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער דִי שׂוֹנְאִים אַזוֹי רוּהִיג גֶעהַאלְטֶען: אֵיין מָאל, אַז דִי יוּדֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף אַ כָּשֵׁר׳ן קָרְבָּן, הָאבֶּען זֵיי אִין קָארְבּ גֶעפוּנֶען אַ חֲזִיר .... מֶען הָאט אָבֶּער אִין לַאגֶער גֶעטְהוּן נָאךְ אַ סַךְ עֶרְגֶערֶע זַאכֶען. אִין יְהוּדָה הָאט גֶעלֶעבְּט זֶעהר אַ פְרוּמֶער יוּד, חוֹנִיאָס, וָואס מֶען הָאט אוֹיף אִיהם גֶעזָאגְט, אַז מִיט זַיינֶע תְּפִלּוֹת הָאט עֶר נִיט אֵיין מָאל אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען רֶעגֶען, וָוען מֶען הָאט אִיהם נֶאטְהִיג בֶּעדַארְפְט. אַז יְרוּשָׁלַיִם אִיז בֶּעלֶאגֶערְט גֶעוָוארֶען אוּנ פִיעל יוּדֶען זֶענֶען פוּן דָארְט אַנְטְלָאפֶען גֶעוָוארֶען קַיין מִצְרַיִם, הָאט חוֹנִיאָס אוֹיךְ פֶערְלָאזְט דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעהַאלְטֶען נִיט וַוייט. דָאס חַיִל פוּן אַרֶעטַאס הָאט אִיהם גֶעפוּנֶען אוּנ אַזוֹי וִוי פִיעל יוּדֶען פוּן הוּרְקְנוּס׳ס זַייט הָאבֶּען אִיהם גֶעקֶענְט, הָאבֶּען זֵיי

אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל שֶׁעלְטֶען אַרִיסְתּוֹבּוּלָן, ווייל זַיי זֶענֶען גֶעוֶעזֶען זִיכֶער, אַז דִי קְלָלָה וֶועט גֶעוִויס אָנְגֶעהְן. אָנִיַאס הָאט אָבֶּער גֶעזָאגְט אַיין אַנְדֶער מִין תְּפִלָּה: עֶר הָאט גֶעבֶּעטֶען דֶעם רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַזוֹי וִוי בֵּיידֶע צְדָדִים זֶענֶען יוּדֶען, זָאל נִיט אָנְגֶעהְן דָאס וָואס זַיי ווינְשֶׁען זִיךְ אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן. פַאר דֶעם גֶעבֶּעט הָאט דֶער פְרוּמֶער אָנִיַאס בֶּעצָאהְלְט מִיטְ'ן לֶעבֶּען.

נָאר אִין דֶער צַייט וָואס אַרֶעטַאס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען פַאר דִי טוֹיעֶרֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם הָאט זִיךְ אִין דֶער לוּפְט פוּן גַאנְץ וַוייט גֶעטְרָאגֶען אַ רוֹיבּ-פוֹיגֶעל, וָואס הָאט בַּאלְד פֶערְטוּמֶעלְט דִי קָאפּ פוּן בֵּיידֶע בְּרִידֶער, אוּנ הָאט שְׁפֶּעטֶער זַיינֶע שַׁארְפֶע נֶאגֶעל אַרַיינְגֶעשְׁטֶעקְט אִין דֶעם יוּדִישֶׁען לַאנְד. סְקוֹירוּס, דֶער שָׁלִיחַ פוּן פָּאמְפֶּעיוּס הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט קֵיין אַזְיֶען דָארְט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי מַאכְט פוּן רוֹם. אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען נָאהֶענְט צוּ יְהוּדָה, הָאבֶּען בֵּיידֶע בְּרִידֶער זִיךְ גֶעוָואלְט בֶּענוּצֶען מִיט זַיין הִילְף, ווייל זַיי הָאבֶּען גֶעוואוּסְט, אַז דִי רָאמֶער הָאבֶּען נִיט פַיינְד דִי מַטְבֵּעַ שְׁלִיחִים זֶענֶען גֶעפְלוֹיגֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען, אוּנ קֵיינֶער פוּן זַיי אִיז נִיט גֶע-קוּמֶען מִיט לֵיידִיגֶע קֶעשֶׁענֶעס; נָאר וִוי עֶס ווייזְט אוֹיס הָאט אַנְטִיפַּטֶר נָאר גֶעהַאלְטֶען אִין אֵיין צוּזָאגֶען, אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל אִיז אַרוֹיס מִיט אַ מְזוּמָן שְׁטִיקֶעל. אֵיין ווינְק פוּן סְקוֹירוּס אִיז גֶענוּג גֶעוֶועזֶען אַרֶעטַאס זָאל בַּאלְד אָבְּטְרֶעטֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל אִיז וַוייטֶער אַרַיין אִין זַיין הוֹיפְּט-שְׁטָאדְט.

צְוֵויי יָאהר הָאט אַרִיסְתּוֹבּוּל גֶעפִירְט דִי מְלוּכָה. אוּנ עֶר הָאט שׁוֹין גֶעקֶענְט, אַז עֶר זִיצְט שׁוֹין פֶעסְט אוֹיפְ'ן בָּאנְקֶעל. עֶר הָאט אוֹיךְ אַרוֹיס-גֶעלָאזְט זַיינֶע מַטְבֵּעוֹת. אוּנ פְלֶעגְט אֲפִילוּ אָפְט בֶּעווַייזֶען זַיין גְבוּרָה'שַׁאפְט דֶערמִיט, וָואס עֶר הָאט זִיךְ לִיעבּ גֶעהַאט אַרַיינְצוּהַאפֶּען צוּ דִי שְׁכֵנִים אוּנ אָבְּצִיפֶּען עֶפֶּעס אַ דָארְפֶעל אָדֶער אַ שְׁטֶעדְטֶעל. נָאר גֶעקוֹיפְט גְלִיק קָאן קֵיין לַאנְגֶען קִיוּם נִיט הָאבֶּען: אוֹיף הַאנְדְלֶען אִיז אַנְטִיפַּטֶר גֶעוֶועזֶען מֶעהר מֶענְשׁ פוּן אַרִיסְתּוֹבּוּלָן, עֶר הָאט זִיךְ גֶעפּוֹעֶלְט בַּיי סְקוֹירוּס עֶר זָאל רֶעדֶען פַאר הוֹרְקָנוּס עֶפֶּעס אַ גוּט וָוארְט בַּיי פָּאמְפֶּעיוּס, אוּנ אַז עֶר הָאט נָאךְ גֶעבְּרַאכְט דֶעם הֶערְשֶׁער פוּן רוֹם אַ טְהַייעֶרֶע מַתָּנָה, אַ ווַיינְשְׁטָאק מִיט בְּלֶעטֶער אוּנ טְרוֹיבֶּען פוּן רֵיין גָאלְד, אִיז עֶר שׁוֹין גֶעוָוארֶען דֶער גְרֶעסְטֶער הָשׁוּב. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט בֶּעפוֹילֶען, אַז בֵּיידֶע בְּרִידֶער זָאלֶען אַרוֹיסְקוּמֶען צוּ אִיהם קֵיין דַמֶשֶׂק, אוּנ דָארְט וֶועט עֶר אוֹיסְהֶערֶען זֵייעֶרֶע טַעֲנוֹת. עֶס אִיז זַיי אֲפִילוּ גֶעוֶועזֶען נִיט גֶענֶעהְם זִיךְ צוּ לָאדֶען אִין דֶער פְרֶעמְד בַּיי אַ שׂוֹנֵא, נָאר

עֶס הָאט זֵיי שׁוֹין נִיט גֶעהָאלְפֶען. זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט דִי בּוּשָׁה אַװֶעקלֶעגֶען אוֹיף אַ זַייט, אוּנ יֶעדֶער הָאט פַאר פָּאמְפֶּעיוּס'ן אוֹיסְגֶערֶעדְט זַיין הַארְץ: הוּרְקָנוּס הָאט זִיךְ פֶערוּפֶען אוֹיף זַיין בְּכוֹרָה, אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל הָאט גֶעשְׁרִיע-גֶען אַז עֶר אִיז פֶעהִיגֶער פוּן אִיהם צוּ דֶער מְלוּכָה. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט נָאךְ אָבֶּער גֶעמוּזְט אוֹיסְהֶערֶען אַ דְרִיטֶען צַד, – דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן אַ סַךְ אֵיינְ-וואוֹינֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט זִיךְ אִין גַאנְצֶען בֶּעפְרַייעֶן פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים, אוּנ הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען, אַז זֵיי וֶועט זַיין בֶּעסֶער וֶוען דָאס לַאנְד וֶועט זִיךְ פִירֶען רוּהִיג שְׁטִיל, נָאכ'ן גֶעזֶעץ אוּנ נָאר אָהן אַ מֶלֶךְ.

פָּאמְפֶּעיוּס אִיז גֶעוֶועהן אַ וואוֹילֶער דַיָן, אוּנ עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז דֶער בֶּעסְטֶער תַּכְלִית וֶועט זַיין פַאר אַלֶע, וֶוען עֶר אַלֵיין טַאקֶע וֶועט צוּ-גֶעהמֶען דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד פַאר פְּסַק גֶעלְד, אוּנ עֶס וֶועט נִיט זַיין אִיבֶּער וָואס זִיךְ צוּ קְרִיגֶען. מִיט גְרוֹיס חַיִל אִיז עֶר צוּגֶעקוּמֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם. הוּרְקָנוּס אוּנ אַרִיסְתּוֹבְּלוּס הָאבֶּען אִיהם אַרַיינְגֶעלָאזְט אִין שְׁטָאדְט; נָאר דִי אֶמֶת'עֶ יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען דֶעם מֵיין פוּן דִי רָאמֶער, הָאבֶּען אָבְּגֶעשְׁנִי-טֶען דִי בְּרִיק, וָואס הָאט גֶעפִירְט צוּם בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ זֶענֶען אַלֶע גֶע-בְּלִיעבֶּען אוֹיפ'ן הַר הַבַּיִת. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען שְׁטֶעהן אַ לַאנְגֶע צַייט אוּנ בֶּעלַאגֶערן דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, אוּנ עֶס וָואלְט אִיהם אַזוֹי גִיךְ נִיט גֶערָאטְהֶען, וֶוען דִי רָאמֶער וָואלְטֶען זִיךְ נִיט בֶּענוּצְט מִיט דִי שַׁבָּתִים, וֶוען דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען רוּהֶען. אִין אַ שַׁבָּת אִים חוֹדֶשׁ סִיוָן הָאט מֶען אַיינְגֶעבְּרָא-כֶען אַ וַואנְד פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג, אוּנ מֶען אִיז אַרַיין אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ פּוּנְקְט וֶוען עֶס אִיז גֶעוֶועהן דֶער גָאטֶעסְדִיעִנְסְט. קֵיינֶער הָאט זִיךְ נִיט גֶעוֶועהרְט אוּנ פִיעלֶע הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען, אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען זִיךְ פוּן דֶער הוֹיךְ אָדֶער אָנְגֶעצוּנְדֶען אוֹיף זִיךְ דִי קְלֵיידֶער. אִין דֶעם טָאג זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען בִּיז צְוֶועלְף טוֹיזֶענְד יוּדֶען. דֶעמֶעלְט הָאט זִיךְ פָּאמְפֶּעיוּס אִיבֶּערצַייגְט וָואס פַאר אַ לִי-גֶען אַנְטִיוֹכוּס-עֶפִּיפַאנוּס הָאט אַ מָאהל אוֹיסְגֶעטְרַאכְט, אַז אִין מִשְׁכָּן גֶעפִינֶען זִיךְ פֶערְשִׁיעדֶענֶע בִּילְדֶער פוּן עֶזֶעל. אוּנ הָאט גֶעלָאזְט גַאנְץ דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ דִי גֶעלְדְקַאסֶע, וָואס הָאט זִיךְ דָארְט גֶעפוּנֶען.

פָּאמְפֶּעיוּס הָאט זִיךְ טַאקֶע בֶּערֶעכֶענְט, אַז אִין גַאנְצֶען צוּנֶעהמֶען דָאס לַאנְד וֶועט עֶר קֵיין מָאהל נִיט פַארְשְׁפֶּעטִיגֶען, אוּנ הָאט גֶעוָואלְט אַ בִּיסֶעל יוֹצֵא זַיין פַאר הוּרְקָנוּס'ן. דַארִיבֶּער הָאט עֶר הוּרְקָנוּס'ן בֶּעשְׁטִימְט פַאר'ן נָשִׂיא פוּן יְהוּדָה, אוּנ הָאט גֶעמַאכְט מֶען זָאל אִיהם צָאהלֶען מַס. פִיעל שְׁטֶעדְט.

וואס האט געקאסט די פריהריגע יודישע קאניגע גענוג בלוט ביז מען האט זיי איינגענומען, ווי שמרון, בית־שן, גבת, היפאס, פעללא, דיאן אונ אנדערע, האט ער אבגעריסען פונ׳ם לאנד; א סך געפאנגענע האט ער געהייסען טייטען, אונ די איבריגע, אונ צווישען זיי אויך אריסטובול, זיין זוהן אנטיגונוס, זיינע ביידע טאכטער אונ זיין פעטער אבשלום, האט מען אוועקגעפיהרט קיין רום, אונ אז פאמפעיוס איז מיט גרויס פאראד אהין אריינגעפאהרען האבען זיי געמוזט געהן פארום זיין וואגען, אלס ציין לעבעדיגע עדות פון דעם שונא׳ס גרויסקייט.

אין רום, ווי אויך אין אנדערע שטאדט פון איטאליען, האבען נאך פון פריהר געוואהנט יודען, וואס דער מסחר האט זיי אהין געבראכט פון מצרים אונ קליין־אזיען. זיי האבען באלד אויסגעקויפט זייערע געפאנגענע ברידער אונ ביסלעכוויים איז אין רום געווארען א לייטישע יודישע קהלה וואס האט געוואהנט אויף דער רעכטער זייט פונ׳ם טייך טיבער. איינער פון די פארשטעהער פון דער קהלה, תודוס, האט געוואלט איינפיהרען, אז די יודען זאלען אין דער פרעמד אויך מאכען א קרבן פסח; נאר אין ירושלים איז מען דערפאר שטארק בעז געווארען, אונ מען האט איהם בעפוילען, אז ווען מען זאל ניט וויסען וואס פאר א ירא שמים ער איז, וואלט מען איהם אין חרם אריינגעלעגט. מיט דער צייט האבען די יודען אין רום געשפיעלט ניט קיין קליינע ראלע, ביי אסיפות פונ׳ם פאלק האט מען זיי אויך גע־פערענט א דעה, אונ אז איינער פון די בעריהמטע ראמישע רעדנער ציצערא, וואס איז ניט געוועהן קיין שטארקער אוהב ישראל, האט זיך א מאהל ערלויבט אפענטליך צו רעדען שלעכטס אויפ׳ן יודישען פאלק האבען די יו־דען אזוי געדרעהט, אז אין א יאהר ארום האט מען ביי איהם צוגענומען זיין גאנץ פערמעגע אונ ער אליין האט זיך ניט געטארט ווייזען אכטציג מייל ארום רום.

— דאס לאנד יהודה איז דערווייל געבליעבען ניט אהין אונ ניט אהער האלב פריי אונ האלב אונטערווארפען די ראמער. די יודען זענען אבער שטארק אונצופריעדען געוועהן, ווייל הורקנוס מיט זיין מיניסטער האבען גע־צוואונגען פון זיי די קלעע, אונ האבען אלע מאהל מיט נייע מתנות אונטער־געהאלטען די געקויפטע פריינדשאפט פון רום. אונ בעזאנדערס האט אנטיפטר געשטיצט סקווירוס וואס האט דעמעלט אנגעהויבען א קריעג מיט ארעטאס, דעם מלך פון נבט. דערפאר אז אריסטובול׳ס עלטערער זוהן אלכסנדר

איז אַנְטְלָאפֶען פון רוֹם. האט ער בּאלד גֶעפוּנֶען צֶעהן טויזענד סאָלְדַאטֶען אוּנ פוּפְצֶעהן הוּנְדֶערְט רייטֶער, אוּנ איז מִיט זֵיי צוּגֶעקוּמֶען קיין יְרוּשָׁלַיִם. הוּרְקְנוֹס האט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען אוּנ אַלֶכְּסַנְדֶר האט בּאלד בֶּעפֶעסְטִינְט דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אוּנ האט אויך צוּרֶעכְט גֶעמַאכְט דִי פֶעסְטוּנְגֶען אַלֶכְּסַנְדְרְיָא'ן. הוּרְקַנְיַאן אוּנ מַאכֶערוּס. אַלֶכְּסַנְדֶר אִיז קֵיין נאר נִיט גֶעוֶועהן אוּנ האט פון זַיין זַייט אויך גֶעשִׁיקְט גֶעלְד קיין רוֹם, אוּנ בּיי דִי רָאמֶער אִיז אַלְץ אֵיינְס גֶעוֶועהן, דֶער יוּד אָדֶער אַיין אַנְדֶערֶער: וֶוער עֶס האט בֶּעצָאהלְט — האט גֶעמֶעגְט זַיין פְרֵייא. דֶערְפַאר אִיז אַלֶכְּסַנְדֶר בּיי זִיךְ אַזוֹי פֶעסְט גֶעוֶועהן, אַז עֶר האט אֲפִילוּ אַרוֹיסְגֶעלָאזְט זַיינֶע אֵייגֶענֶע מַטְבֵּעוֹת מִיט אַיין אוֹיפְשְׁרִיפְט אוֹיף גְרֶיכִישׁ: "קֶענִיג אַלֶכְּסַנְדֶר" אוּנ אוֹיף הֶעבְּרֶעאִישׁ "יוֹנָתָן הַכֹּהֵן".

אַנְטִיפַּטֶר האט אָבֶּער נִיט גֶעשְׁוִויגֶען, אוּנ האט אָנְגֶערֵייצְט דֶעם הֶערְשֶׁער פון סִירְיֶען אוּילוּס גַאבִּינְיוּס עֶר זָאל זִיךְ אָבְּרֶעכְנֶען מִיט אַלֶכְּסַנְדֶר'ן. גַאבִּינְיוּס, וָואס אִיז פון דֶער גַאטוּר אַ גְרוֹיסֶער אַכְזָר גֶעוֶועהן, האט מִיט אִיהם קיין לַאנְגֶע שִׁיחוֹת נִיט גֶעמַאכְט אוּנ האט אִיהם נָאךְ אַ מָאהל אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט גֶעפַאנְגֶען קיין רוֹם. עֶר האט אִיהם גֶעוָואלְט טֵייטֶען, נאר אַלֶכְּסַנְדֶר'ס מוּטֶער אִיז אִיהם גֶעפַאלֶען צוּ דִי פִּיס אוּנ האט אִיהם קוֹים אָבְּגֶעבּאטֶעוֶועט דָאס לֶעבֶּען. גַאבִּינְיוּס האט אוֹיךְ אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל, אַז דִי מְלוּכָה פון דִי חַשְׁמוֹנָאִים זָאל אִין גַאנְצֶען אוֹיפְהֶערֶען, אוּנ דָאס לַאנְד זָאל אַיינְגֶעטְהֵיילְט וֶוערֶען אִין פִינְף טְהֵייל מִיט פִינְף הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט: יְרוּשָׁלַיִם, גַּבָה, עָמוּס, יְרִיחוֹ אוּנ סֶפְּפָרִיס, אוּנ אִין יֶעדֶער שְׁטָאדְט זָאל זַיין אַ סַנְהֶדְרִין. מִיט דֶעם האט גַאבִּינְיוּס גֶעמֵיינְט, אַז עֶס וֶועט אִיהם גֶערָאטְהֶען צוּצוּשְׁטֶערֶען דָאס אַחְדוּת פון דֶער "כְּנִיסָה גְדוֹלָה", וָואס האט פָּארְט אִין אַלֶע צֵייטֶען צוּנוֹיפְגֶעבּוּנְדֶען דֶעם כְּלַל יִשְׂרָאֵל אוּנ פון זֵיי גֶעמַאכְט אַיין גוּף אוּנ אַיין נֶפֶשׁ; עֶר האט אָבֶּער אַ טָעוּת גֶעהַאט. דִי "כְּנִיסָה גְדוֹלָה", האט נאר אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען דֶעם נָאהמֶען. עֶס אִיז גֶעוָוארֶען גְרוֹיסֶע אוּנ קְלֵיינֶע סַנְהֶדְרִין, אוּנ ווייל דִי רָאמֶער האבֶּען בּיי זֵיי צוּגֶענוּמֶען דָאס רֶעכְט זִיךְ אַריינְצוּמִישֶׁען אִין מְלוּכָה־זַאכֶען, האבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעוָוארְפֶען נאר צוּ דֶער תּוֹרָה אוּנ צוּ דֶער אֱמוּנָה, אוּנ בּאלְד זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען צְוֵויי "גְדוֹלִים", וִוי שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן, וָואס האבֶּען אָנְגֶעצוּנְדֶען דָאס לִיכְט פון לֶערְנֶען אוּמֶעדוּם וואו דֶער שׂוֹנֵא האט גֶעוָואלְט עֶס זָאל זַיין פִינְצְטֶער, אוּנ וָואס מֶען האט זֵייא מִיט רֶעכְט גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען פַאר אַ צִירוּנְג פוּנ'ם דוֹר.

דער יאך פון די ראָמער האט זיך אַלע מאהל געגעבען מעהר אָנצו-הערען, אונ דאריבער אַז אַריסטאָבולוס איז געוואָרען אינאיינעם מיט זיין זוהן אַנטיגונוס צו בעפרייען זיך פון'ם געפאנגענשאפט אין רום אונ קומען צוריק קיין יְהוּדָה האָבען זיך די יודען אין איהם אָנגעהאפט, האָטשי ער איז ניט געוועהן וועהר בעליעבט ביי'ם פָאלק. דער יודישער הויפטמאַנן פּיטהאָלאָאָס, וואָס איז איהם פריהר געוועהן אַ שׂוֹנא, איז איבער-געגאַנגען אויף זיין זייט, אונ נאָר אין אַ קורצער צייט האָט ער געקאָנט מיט אַכט טויזענד מאַן זיך שטעלען אין דער פעסטונג אַלעקסאַנדריען. פון דאָרט האָט ער זיך אָבער ווייטער געריקט אונ ביי דער ערשטער מלחמה האָט ער פערלאָרען כּמעט דאס גאַנצע חיל. עס איז איהם נאך איבער-געבליבען אַ האָפנונג, אַז ער וועט זיך קאָנען האַלטען אין דער פעסטונג מאַכערוס, נאָר נאך צוויי טאָג האָט ער זיך געמוזט אונטערגעבען אונ מען האָט איהם מיט'ן זוהן צום צווייטען מאָל אַוועקגעפירט קיין רום. פונקט אַזאַ מפּלה האָט אויך געהאַט זיין אַנדערער זוהן אַלעקסאַנדער, וואָס איז אַרויס-געשפּרונגען געגען גאַביניוס אונ האָט שטאַרק געליטען אין דער מלחמה ביי'ם בּארג תָבור

דערווייל איז די ראָמישע מאַכט אַריינגעפאַלען אין די האַנד פון דריי גרויסע מענער, יוליוס צעזאַר, פּאָמפּעיוס אונ קראַססוס. זיי האָ-בען צווישען זיך איינגעטהיילט אַלע לאַנדער, וואָס רום האָט געהאַט איבער זיי צו שאַפען, אונ סיריען מיט יְהוּדָה איז אָנגעקומען קראַססוס'ן, וואָס האָט נאָר ניט פיינד געהאַט קיין געלד. ער האָט שוין לאַנג געהערט, אַז אין בּית המקדש געפינען זיך גאַנצע אוצרות, אונ ער האָט ניט געקאָנט מוחל זיין פּאָמפּעיוס'ן וואָס ער האָט זיי ניט צוגענומען. אַז ער האָט זיך געלאָזט קיין פּאַרטהיען אין אַ מלחמה, אונ איז מיט'ן וועג געקומען קיין ירושלים, האָט מען דאָרט נוט געוואוסט וואָס ער מיינט, אונ דער פרומער אֱלִיעָזָר, וואָס האָט אַכטונג געגעבען אויף דער קאַסע פון'ם בּית המקדש, האָט זיך ענטשלאָסען איהם צו פערשטאָפּען דאָס מויל. אונ האָט איהם צוגעטראָגען אַ באַלקען פון גאָלד. ביי קראַססוס'ן איז אפילו די מַתָּנָה וועהר אָנגעלעגט געוועהן. ער האָט באַלד געגעבען זיין וואָרט, אַז מעהר וועט ער ניט פאַר-דערן; נאָר איידער עפּעס האָט ער שוין משנה געוועהן אונ האָט צוגענומען ניט נאָר דאס גאַנצע גאָלד פון'ם בּית המקדש, נאָר אפילו די גאָלדענע

כֵּלִים. מִיט דֶעם רוֹיבּ אִיז קְרַאסוּס אַוֶועק קַיין פַּארְטהִיֶען, נָאר דָארְט הָאט עֶר גֶעחַאפְּט דֶעם פְּסַק, אוּנ זַיין שְׁלִיח, קַאסְיוּס לאנְגִינוּס אִיז פוּן דָארְט צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קוּים מִיט אַ צֶעהנְט־חֵלֶק פוּן דִי הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד מַאן וָואס עֶר הָאט אַהִין מִיטְגֶענוּמֶען. דִי סִירִיֶער אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען דֶערְפוּן זֶעהר הֲנָאָה גֶעהַאט אוּנ שְׁטִילֶערְהֵייד הָאט טַאקֶע פִּיטְהָאלַאאָס צוּגוּיפְגֶענוּמֶען אַ גַאנְצֶע מַתָּנָה אוּנ הָאט גֶעוָואלְט קַאסְיוּס'ן צוּם אִיבֶּרִיגֶען דֶערְקְוֶועטְשֶׁען. צוּ דִי רֶאמֶער הָאבֶּען אָבֶּער דִי יוּדֶען קַיין מָאהל קַיין גְלִיק נִיט גֶעהַאט; אוֹיךְ דֶעם מָאהל הָאבֶּען זַיי פֶערְלָארֶען. אַנְטִיפַּטֶר הָאט דֶעם שׂוֹנֵא גֶעגֶעבֶּען אַלֶע עֵצוֹת, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דֶערְמִיט וָואס דִי פִּיטְהָאלַאאָס'ן הָאט מֶען גֶעטֵייטְ, אוּנ דְרַייסִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען זֶענֶען פַארקוֹיפְט גֶעוָוארֶען פַאר קְנֶעכְט.

נָאךְ אֵיין מָאל אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן אַרִיסְתּוֹבּוּלְ'ן עֶס זָאל אִיהם אַגְלַאנְץ טְהוּן דִי הָאפְנוּנְג, אַז עֶר וֶועט צוּרִיק בֶּעקוּמֶען דִי מְלוּכָה פוּן יְהוּדָה. יוּלְיוּס צֶעזַאר הָאט זִיךְ צוּקְרִיגְט מִיט פָּאמְפֶּעיוּס'ן, אוּנ וַוייל עֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט אוּמֶעדוּם בֶּעוָוארְנֶען מִיט גוּטֶע פְרַיינְד, הָאט עֶר בֶּעפְרֵייעֶט אַרִיסְתּוֹבּוּלְ'ן, אוּנ הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זֶעהר פִיעל חַיִל, כְּדֵי עֶר זָאל קֶאנֶען פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען אַרְבֵּייטֶען אִין סִירְיֶען. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט עֶס אָבֶּער בַּאלְד אָנְגֶעשְׁמֶעקְט אוּנ עֶהֶער אַרִיסְתּוֹבּוּל הָאט זִיךְ נָאךְ גֶערִירְט, הָאט מֶען אִיהם שׁוֹין גֶעסַמְט. זַיין עֶלְטֶערְן זוּהן אַלֶכְּסַנְדֶר הָאט מֶען אוֹיךְ, אוֹיף פָּאמְפֶּעיוּס'ס בֶּעפֶעהל, אַרָאבְּגֶענוּמֶען דֶעם קָאפּ. זַיין פְרוֹיא אַלֶכְּסַנְדְרַא אוּנ זַיין זוּהן אַנְטִיגוֹנוּס הָאבֶּען גֶעפוּנֶען שׁוּץ בַּיי'ם מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס, פְּטַאלָאמֶעאוּס; וַוייל זַיין זוּהן פִילִיפִּיאָן הָאט זִיךְ פֶערְלִיעבְּט אִין אַרִיסְתּוֹבּוּל'ס טָאכְטֶער, אַלֶכְּסַנְדְרַא אוּנ הָאט מִיט אִיהר חֲתוּנָה גֶעהַאט. אַרִיסְתּוֹבּוּל'ס קֶערְפֶּער הָאבֶּען זַיינֶע גוּטֶע פְרַיינְד גֶעהַאלְטֶען אַ צַייט אִין הָאנִיג בִּיז זַיי הָאבֶּען אִיהם דֶערְנָאךְ אִיבֶּערְגֶעפִיהְרְט קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ בֶּעגְרָאבֶּען צְוִוישֶׁען דִי קְבָרִים פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים.

דָאס וָואס דִי בֵּיידֶע הֶערְשֶׁער פוּן רוֹם הָאבֶּען זִיךְ צוּ בָּאצֶעקֶעט — אִיז אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי יוּדֶענס קָאפּ. וואו זַיי הָאבֶּען אָנְגֶעשְׁפַּארְט, אִין קְלֵיין־אַזְיֶען, הָאבֶּען גֶעוואהְנְט זֶעהר פִיל יוּדֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס אִין עֶפֶעזוּס, סַארְדֶעס אוּנ פֶּערְגַאמוּס. אַז יוּלְיוּס צֶעזַאר הָאט גֶעוָואלְט וֶוערֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער מוֹשֵׁל פוּן רוֹם, הָאט דֶער רָאמִישֶׁער קָאנְסוּל פוּן דִי אָרְטֶער לֶענְטוּלוּס בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל זַאמְלֶען חַיִל פַאר פָּאמְפֶּעיוּס'ן; אוּנ

האָט געוואָלט נעהמען אויף יודישע פּאָלדאַטען. די יודען זענען אָבער בארויף ניט בעשטאַנען, טייל פון איין זייט האָבען זיי ניט געוואָלט זיך אָנגעהמען פאר זייער אַלטען שׂונא, אונ פון דער אַנדערער זייט האָבען זיי טאַקי מורא געהאַט טאָמיר וועלען זיי דאַרפען עובר זיין אויף דינים פון דער תּורה. דערמעלט איז איינער פון די יודישע רעדנער, דאָזיטהעאַס געפאַלען אויף אַ שׂכל אונ האָט ערקלערט, אַז די יודען רעכנען זיך פאַר אַ ממלכת כּהנים אונ כּהנים מוזען בעפרייעט ווערען פון מיליטאַר־דיענסט. אַזאַ פּשט האָט אויך, מן הסתּם ניט אומזיסט, געלערנט דער ראָמישער הויפּטמאַנן טיטוס אַמפּיוס באַלבוס, אונ אַזוי זענען די יודען פון גאַנץ קליין־אַזיען פּטור געוואָרען פונ׳ם חוב צו שטופען זיך מיטן קאָפּ אין אַ פרעמדער היטץ, אונ די יודען פון סאַרדעס האָבען זיך דערווייל בענוצט מיט דער נוטער שעה אונ האָבען זיך אויסגעבעטען ביי׳ם פּראָקאָנסול לוציוס אַנטאָניוס פיעל רעכטע אונ פרייהייט.

אַנטיפּטר האָט דוקא ניט געלאָזט פּאָמפּעיוסן פאַלען, אונ האָט איהם צוגעשטעלט געננוג יודיש חיל. נאָר קוים האָט פּאָמפּעיוס פערלאָרען די מלחמה ביי פאַרזאַלוס אונ איז אין מצרים געשטאָרבען, איז שוין זיין געטרייער אַנטיפּטר איבערגעגאַנגען צו יוליוס צעזאַר, אונ האָט איהם מיט דריי טויזענד מאַן שטאַרק געהאָלפען איינצונעהמען פּעלוזיום (סין) אונ אַחוץ דעם האָט ער אַזוי געדרעהט, אַז די יודען פון מצרים אונ בעזאָנדערס פון דער געגענד אָניאַן זענען פאַלש געוואָרען זייער קאָניג, אונ האָבען זיך איבערגעגעבען יוליוס צעזאַר. דערפאַר איז אַנטיפּאַטר ביי איהם געוואָרען דער גרעסטער חשוב, אונ האָט׳שי אַריסטאָבולוס זוהן אַנטיגונוס האָט געזוכט אַלע מיטעל איהם צו ערנידריגען, אונ האָט דערמאַנט צעזאַרן דאָס געטריי־שאַפט פון זיין פאָטער, פון דעסטוועגען האָט עס ניט געהאָלפען. אַנטיפּאַטר איז געבליבען תּקיף אונ איהם צו ליעב האָט צעזאַר בעשטימט הורקנס׳ן פאַר כּהן אונ נשׂיא. אַ סך שטאָדט פון דעם טהאָל יזרעאל האָט ער צוריק אומגעקעהרט, אונ בעזאָנדערס די גרויסע שטאָדט לידה (לוד); פון פיעל נתינות האָט ער די יודען בעפרייעט אונ האָט נאָר געמאַכט אַז אויסער דעם מעשׂר וואָס עס קומט הורקנס׳ן ווי אַ כּהן, זאָל מען אַלע צוויי יאָהר אַ פירט־חלק פון די תּבואות אַוועקשיקען קיין צידון אונ דערפון זאָל מען דאָרט אויסהאַלטען דאָס חיל.

פון דערנייטענס האָט מען געקאָנט מיינען, אַז אויף די יודען איז שוין

געקומען אַ ישועה אונ זיי וועלען שוין אַצינד גליקליך אונ רוהיג לעבען. הורקנס אונ אַנטיפּטר האָבען אַלע מאָל מיט געשיקט געלד קיין רום אונ דער ראָמישער סענאט האָט אויך מסכים געוועהן אויף אַלע רעכטע וואס יוליוס צעזאר האט געשענקט די יודען פון ארץ ישראל אונ פון אַנדערע לאנדער. אומעדום האָבען יודען געבויעט שולען, פריי געשיקט נדבות אין בית המקדש אַריין. קיינער האט זיי ניט געשטערט אָבצוהיטען שבת, אונ אַז עס פלעגען ערגיץ אַרויסשפּרינגען גריכען, וואס די יודישע פרייהייט איז זיי ניט אַזוי געפאלען, האָבען די יודען באלד געפונען הילף ביי דער ראָמישער מלוכה. אַגבאי האָבען די יודען פון אַלע אָרטער, אויסער יהודה, געמוזט צופרידען זיין; נאר אין איין ארץ ישראל, וואו דער זכר פון דער אמת׳ער פרייהייט אונ זעלבסטשטאַנדיגקייט האט נאך געלעבט, האָט דאס פאלק ניט געקאָנט איבערטראָגען די חסדים פון די ראָמער אונ האָט גוט געדענקט, אַז זיי האָבען צו טהון מיט שונאים. וואס פאַרקויפען זייער נוטסקייט יעדען וואס ניט טהייערער. אין ירושלים האט אַנטיפּטר פון קיינעם ניט געוועהן קיין פרעהליכע מינע. קיינער האט ניט בעגריסט די פרייהייטען וואס ער האט געקויפט אין רום פאר יודיש בלוט אונ שוויים, אונ פיעלע האבען אָנ־געהויבען טראַכטען ווי אַזוי פטור צו ווערען פון אַזא בעל טובה. באלד האט זיך אָבגעזונדערט אַ יודישער הויפּטמאַנן חזקיה. ער האט צונויפגענומען פיעל חיל אויף די גאלילעישע בערג אונ האט אָנגעהויבען שטאַרק דער־קוטשען די סירער אונ די ראָמער. די ראָמישע מלוכה האט געקוקט אויף חזקיה מיט זיינע לייט ווי אויף אַ באַנדע פון רוצחים. נאר די יודען האָבען זיי גערעכענט פאר בעפרייער אונ וואס מעהר אַנטיפּטר האט זיך געוואלט בעפעסטיגען – גרעסער איז געוואָרען דער האס געגען איהם.

אַז אַנטיפּטר האט געמאַכט זיין עלטערן זוהן פּזאל פאר מושל אין ירושלים אונ דעם צווייטען, פינף אונ צוואַנציג־יאָהריגען הורדוס, פאר מושל אין גאַליליע, איז דאס פאלק צום איבריגען אויפגעבראַכט געוואָרן אויף איהם, אונ בעזאָנדערס האט עס אַזוי ווי פאַראויס געטראָפען, אַז הורדוס וועט טהון זעהר פיעל שלעכטס. באלד האט זיך עס טאַקי אַרויסגעוויזען: דער זוהן איז געוועהן אַ סך ערגער פונ׳ם טאַטען. צום ערשטען איז ער אָנגעפאלען אויף חזקיה אונ האט איהם אונ נאך עטליכע פון זיינע לייט געהייסען טייטען. דערפאר איז ער געוואָרען נאך מעהר חשוב ביי׳ם מושל פון סיריען סעקסטוס צעזאר. נאר צווישען די יודען האט עס אָנגע־

מאכט א גרויסע בעס אונ מען האט אנגעהויבען אויפצוקלערען הורקנוס׳ן, אז ער טוט זיך ארומקוקען וואו ער האלט אונ מיט וואס פאר א חברה ער האט זיך ארומגערינגעלט. דער שלאבעריגער הורקנוס, וואס האט שטענדיג געקוקט אנטיפטר׳ן אין מויל אריין, האט זיך די ערשטע צייט ניט וויסענדיג געמאכט, נאר אז די אלמנות אונ עלטערן פון די געהרגעטע האבען איהם אנגעהויבען נאכגעהן פוס־טרעט אונ וויינען אונ קלאגען, האט ער עס שוין ניט געקאנט איבערטראגען אונ האט געמוזט בעפעהלען הורדוס׳ן ער זאל זיך שטעלען צום דין אונ זיך פאראנפערן פאר חזקיה׳ס טוידט. אנטיפטר האט פער־שטאנען, אז הורדוס קאן דא מאוס אבשניידען, האט ער איהם געגעבען א ווינק, אז ער זאל האבען זיין שכל ביי זיך. הורדוס׳ן האט מען ניט בע־דארפט פיקען די צונג, אונ אז ער איז געקומען קיין ירושלים האט ער מיט זיך מיטגעבראכט גענוג חיל, וואס זאל איהם קאנען דיענען אין א נויט. בעוואפענט פון קאפ ביז פיס, פול מיט גדלות איז געקומען הורדוס צום בית דין, אונ דער ערשטער שטעל זיינער איז געוועהן אזוי, אז ביי קיינעם פון די דיינים האט זיך דאס מויל ניט געאפענט. נאר איין שמעיה האט אויפגעמונטערט די דיינים אונ האט זיי געגעבען צו פערשטעהן, אז דא מוז מען מאכען איין עק, וויל מען האט צו טהון מיט א שלאנג וואס וועט פערגיפטען דאס גאנצע לאנד. שמעיה׳ס ווערטער האבען געמאכט א שטארקען איינדרוק אונ מען האט שוין געוואלט ארויסגעבען א פסק; נאר הורקנוס׳ן האט עס ניט געפאסט אונ ער האט אזוי געדרעהט, אז מען זאל דעם משפט אבלעגען. הורדוס האט נאר בעדארפט האבען צייט; ער איז אוועק קיין דמשק צו סעקסטוס צעזאר, וואס האט איהם נאך מעהר כבוד אבגע־געבען אונ אונטערגעהיצט די שנאה צו די יודען זאל נאך ביי איהם אין הארצען גרעסער ווערען.

דערוויל איז יוליוס צעזאר געשטארבען אונ די ראמישע מלוכה איז איבערגעגאנגען צום פאלק אליין. איינער פון די פאלקס־פערשטעהער, קאסיוס לאנגינוס איז געקומען קיין סיריען צונויפנעהמען געלד; ער האט ביי די יודען אויך געפאדערט א גרויסע סומע, אונ אז מען האט איהם ניט געקאנט געבען האט ער די איינוואהנער פון פיער יודישע שטאדט, חפנה, אמוס, לידה אונ תמנה, פערקויפט פאר קנעכט. דערמעלט האט שוין הורקנוס געזעהן צו וואס זיין פריינדשאפט מיט אנטיפטר האט געפיהרט אונ ווי אבגעשוואכט דאס יודישע לאנד איז געווארען; ער האט

נָאךְ נִיט גֶעוואוּסְט אַז הוּרְדוּס אַרְבֵּייטֶעט שׁוֹין אִין רוֹם מֶען זָאל אִיהם אַרָאבְּעארְפֶען אוּנ דָערְפַאר הָאט עֶר זִיךְ צוּגֶענוּמֶען פַאר אַ יוֹעֵץ אֵיינֶעם פוּן די פָארְנֶעהמְסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים, מַלִּיךְ, אוּנ זַיין עֶרְשְׁטֶע אַרְבֵּייט אִיז גֶעוֶועהן צוּ סַמ'ן אַנְטִיפַּטְר'ן. הוּרְדוּס הָאט אָבֶּער גִיךְ אוּנְטֶערְגֶעשִׁיקְט זַיינֶע לֵייט מֶען זָאל פַארְגִיפְטֶען מַלִּיךְ'ן, אוּנ חָאטְשְׁי אַרִיסְטוֹבּוּל'ס זוּהן, אַנְטִיגוֹנוּס, הָאט אִיהם, מִיט דֶער הִילְף פוּן זַיין קָרוֹב, פְּטַאלָאמֶעאוּס דֶעם מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס, גֶעוָואלְט פָארְשְׁטֶעלֶען דֶעם וֶועג, אִיז עֶר נָאר אִין אַ קוּרְצֶער צֵייט אַרַיין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הוּרְקָנוּס אִיז נָאךְ גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן אִיהם צוּ בֶּעגְרִיסֶען ווִי אַ גִבּוֹר; עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעמוּזְט מַאכֶען הַארְץ אוּנ פַאר אִיהם פֶערְקָנֶס'ן זַיין עֶנִיקֶעל מִרְיָם, די אוּמְגְלִיקְלִיכֶע קֶאנִיגִין, וָואס הָאט דֶערְנָאךְ גֶעמוּזְט אַזוֹי פִיעל לֵיידֶען.

אִין רוֹם הָאט זִיךְ ווַייטֶער דָאס רָאדֶעל אִיבֶּערְגֶעדְרֶעהט, די מְלוּכָה הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶענוּמֶען אַנְדֶערֶע דְרַיי גְרוֹיסֶע לֵייט. אָקְטַאוְויַאן, אַנְטָאנִיוּס אוּנ לֶעפִּידוּס; נָאר די יוּדֶען אִיז דָערְפוּן קֵיין טוֹבָה נִיט אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ גֶעפְּרִיווְט שִׁיקֶען שְׁלִיחִים צוּ אַנְטָאנִיוּס'ן אוּנ זִיךְ בֶּעקְלָאגֶען אוֹיף זֵייעֶר לַאגֶע, נָאר הוּרְדוּס הָאט מִיט דֶער מַטְבֵּעַ אַלְדִינְג פַארֶענְפֶערְט, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דֶער מִיט וָואס די שְׁלִיחִים הָאט מֶען אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה אוּנ די גַאנְצֶע מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער יְהוּדָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אַנְטִיפַּטֶר'ס בֵּיידֶע זִיהְן.

חָאטְשְׁי אַנְטִיגוֹנוּס'ן אִיז נִיט גֶערָאטְהֶען נוֹבֵר צוּ זַיין הוּרְדוּס'ן, הָאט עֶר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען קֵיין הָאפְנוּנְג נִיט פֶערְלָארֶען, אוּנ אַז פַארְטְהִיעֶן הָאט זִיךְ אוּנְטֶערְגֶענוּמֶען אִיהם אִיבֶּערְצוּגֶעבֶּען די יוּדִישֶׁע מְלוּכָה, הָאט עֶר זִיךְ נָאר מִיט אֵיין אַנְדֶער חֵשֶׁק גֶעלָאזְט לוֹיפֶען צוּם צִיעל. אַלֶע יוּדֶען פוּנ'ם גַאנְצֶען לַאנְד זֶענֶען צוּ אִיהם צוּגֶעשְׁטַאנֶען, עֶס הָאט נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ זֵיי זֶענֶען אַרַיין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. הוּרְקָנוּס, פְּהַזָאֵל אוּנ הוּרְדֶס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין פַּאלַאץ פוּן די חַשְׁמוֹנָאִים, נָאר אֵיינֶער פוּן די פַּארְטְהִישֶׁע הוֹיפְּטְלֵייט, פַּאקָארוּס הָאט זֵיי פוּן דָארְט אַרוֹיסְגֶענַארְט אוּנ הָאט זֵיי פָארְגֶעלֶעגְט זֵיי זָאלֶען גֶעהְן צוּ בַּארְזַאפְהַארְקֶעס, דֶעם הוֹיפְּט-פִיהרֶער פוּנ'ם פַּארְטְהִישֶׁען חַיִל אִיבֶּערְרֶעדֶען וֶועגֶען שָׁלוֹם. אַז זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען קֵיין כְּזִיב, הָאט מֶען זֵיי בַּאלְד גֶעמַאכְט פַאר גֶעפַאנְגֶענֶע: פְּהַאזַאֶעל הָאט זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ הוּרְקָנֶס'ן הָאט מֶען אָבְּגֶעשְׁנִיטֶען די אוֹיעֶרן, כְּדֵי עֶר זָאל מִיט אַ מוּם מֶעהר נִיט טָארֶען זַיין קֵיין כֹּהֵן גָדוֹל. הוּרְדוּס אִיז פְרִיהֶר אַנְטְלָאפֶען

מִיט זַיין כַּלָּה מִרְיָם. אַזוֹי אִיז אַנְטִיגוֹנוּס גֶעוָוארֶען קֶענִיג: דָאס בִּיסֶעל רָאמִישׁ חַיִל, וָואס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין דִי יוּדִישֶׁע פֶעסְטוּנְגֶען, הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען; עֶר הָאט אַרוֹיסגֶעלָאזְט מַטְבֵּעוֹת מִיט זַיין יוּדִישֶׁען נָאמֶען מַתִּתְיָהוּ כֹּהֵן גָדוֹל; אִין לַאנְד אִיז גֶעוָוארֶען רוּהִיג, אוּנ מֶען הָאט גֶעקָאנְט מֵיינֶען, אַז דָאס יוּדִישׁ מַזָל וָועט וַוייטֶער שַׁיינֶען אוֹיף לַאנְגֶע יָארֶען.

צוּם אוּמְגְלִיק אִיז אָבֶּער אַנְטִיגוֹנוּס נָאר וֶועניג פֶּעהִיג גֶעוֶועהן צוּ פִירֶען אַ מְלוּכָה: עֶר הָאט נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען זִיךְ צוּ מַאכֶען גוּטֶע פְרַיינְד אִין דֶער פְרֶעמְד, אוּנ אֲפִילוּ בַּיי זִיךְ אִין דֶער הֵיים הָאט עֶר נִיט גֶעהַאט קֵיין גֶעטְרַייֶע, אִיבֶּערְגֶעבֶּענֶע מֶענְשֶׁען. ווִי ווייט שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן הָאבֶען פַיינְד גֶעהַאט הוֹרְדוֹס׳ן, זֶענֶען זֵיי פָארְט גֶעוֶועהן נֶענְגֶער פוּן אַנְטִיגוֹנוֹס׳ן.

הוֹרְדוֹס הָאט דֶערְוַוייל נִיט גֶעדְרִימֶעלְט. אַז עֶר הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶעבְלָאנְקֶעט אִין יְהוּדָה אוּנ הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט בֶּעהַאלְטֶען, אִיז אִיהם גֶעוֶועהן זֶעהר שְׁלֶעכְט. נָאר נִיךְ הָאט עֶר זִיךְ אַרִיבֶּערְגֶעהַאפְּט קֵיין מִצְרַיִם. דָארְט הָאט אִיהם דִי קֶענִיגִין קְלֶעאָפַּאטְרַא גֶעוָואלְט מַאכֶען פַאר׳ן אָלְטְסְטֶען אִיבֶּער אִיהר נַאנְץ חַיִל, נָאר עֶר הָאט זִיךְ דֶערְפוּן אָבְּגֶעזָאגְט. אִיהם הָאט דֶער קָאפּ גֶעטְרָאגֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אִין זַיינֶע אוֹיגֶען הָאט אַלְץ גֶעפִינְקֶעלְט דֶער גְלַאנְץ פוּן דֶער קֶענִיגְלִיכֶער קְרוֹין. עֶר הָאט זִיךְ אַוֶועקְגֶעלָאזְט קֵיין רוֹם אוּנ אִיז גְרָאד אָנְגֶעקוּמֶען אַהִין אִין דֶער צַייט, וֶוען צְווִישֶׁען אָקְטַאוִויַאן אוּנ אַנְטָאנִיוּס אִיז גֶעוָוארֶען אַ שָׁלוֹם, עֶר הָאט זִיךְ צוּ זֵיי אַיינְגֶעשְׁמֵייכֶעלְט אוּנ הָאט עֶס אַזוֹי ווייט גֶעבְּרַאכְט, אַז אִין זִיבֶּען טָאג הָאט אִיהם דֶער סֶענַאט בֶּעשְׁטִימְט פַאר קֶענִיג פוּן יְהוּדָה. מִיט שִׂמְחָה אִיז הוֹרְדוֹס בַּאלְד גֶעפָאהְרֶען קֵיין עַכּוֹ, דָארְט הָאט אִיהם אֵיינֶער פוּן דִי רַייכְסְטֶע יוּדֶען, סַרְמַלַת גֶעגֶעבֶּען גֶעלְד עֶר זָאל דִינְגֶען חַיִל. גַאלִילֶעאַ אִיז שׁוֹין צוּ אִיהם צוּגֶעשְׁטַאנֶען, אוּנ אַזוֹי הָאט עֶר זִיךְ צוּגֶערִיקְט בִּיז מַסַּבָּה. אַנְטִיגוֹנוּס׳ס חַיִל הָאט זִיךְ אָבֶּער אַקֶעגֶענְגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ דִי מִלְחָמָה הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צִיהֶען אַ לֶענְגֶערֶע צַייט. דָאס הָאט גֶעצְווִינְגֶען אַנְטָאנִיוּס׳ן עֶר זָאל אַרוֹיסשִׁיקֶען זַיין הוֹיפְּטמַאן פַּאנִיוּס מִיט אַ גְרוֹיסֶער מַחֲנֶה צוּ הֶעלְפֶען הוֹרְדוֹס׳ן.

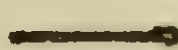
דָא הָאט עֶרְשְׁט הוֹרְדוֹס אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְווַייזֶען זַיין גַאנְץ אַכְזָרִיוּת גֶעגֶען דֶעם פָאלְק, וָואס עֶר הָאט גֶעוָואלְט בְּלַייבֶּען זַיין קֶענִיג. כִּמְעַט שְׁטֶאדְט מִיט צְווֵיי טוֹיזֶענְד אַיינְוָואהנֶער הָאט עֶר פַארְבְּרֶענְט. אִין שֹׁמְרוֹן הָאט עֶר חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט זַיין כַּלָּה מִרְיָם, אוּנ בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט עֶר אַיינְגֶענוּמֶען מִיט סַאזִיוּס בֶּעלַאגֶערְט יְרוּשָׁלַיִם. מִיט הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד מַאן אִיז עֶר גֶע־

שְׁטאַנְגֶען בּיי די טוֹיעָרֶען פוּן דָער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט, אוּנ אַ גַאנְצֶען חוֹדֶשׁ כְּסֵדֶר הָאט עֶר נָאר נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען, ווייל די יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁלָאגֶען ווִי די גְרֶאסְטֶע גִבּוֹרִים. נִיט אוֹיף לַאנְג הָאט אָבֶער גֶעקָאנְט קְלֶעקֶען זֵייעֶר כֹּחַ, אוּנ דֶערְצוּ הָאבֶּען נָאךְ שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַייעֶן מֶען זָאל אַריינְלָאזֶען הוֹרְדוֹס׳ן. נָאךְ אַ בֶּעלַאגֶערוּנְג פוּן פִירְצִיג טֶאג אִיז הוֹרְדוֹס אַריין אִין שְׁטָאדְט, אוּנ אַנְטִיגְנוּס מִיט׳ן פָאלְק זֶענֶען גֶעוֶועזֶען אוֹיפ׳ן הַר הַבַּיִת, אוּנ עֶס אִיז שְׁוֶועדֶער גֶעוֶועזֶען זֵיי בּייצוּקוּמֶען בִּיז אִין אַ שַׁבָּת אִים חוֹדֶשׁ סִיוָן, פּוּנְקְט ווִי זִיבֶּען אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר צוּרִיק פַאר פָּאמְפֶּעיוּס׳ן׳ אִיז גֶעגְרָאטְהֶען די רָאמֶער צוּצוּטְרֶעטֶען צוּם בֵּית הַמִקְדָשׁ. מִיט גְרוֹיס מִיה הָאט הוֹרְדוֹס אָפְּגֶעהַאלְטֶען די רָאמֶער זֵיי זָאלֶען נִיט בֶּעראַבֶּעוֶוען די גַאנְצֶע שְׁטָאדְט. אַנְטִיגְנוּס׳ן, וָואס הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעקָאנְט פִיערְטְהַאלְבֶּען יָאהר, הָאט מֶען אַוֶועק גֶעפִיהְרְט צוּ אַנְטָאנִיוּס׳ן וָואס הָאט צוּ לִיעבּ גֶעטְהוּן הוֹרְדוֹס׳ן, אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען דֶעם גֶעפַאנְגֶענֶעם יוּדִישֶׁען קָאנִיג פְרִיהֶר שְׁלָאגֶען אוּנ דֶערְנָאךְ טֶאדְטֶען. אַזַא בִּיטֶערְן סוֹף הָאט גֶעהַאט דֶער לֶעצְטֶער פוּן די חַשְׁמוֹנָאִים, וָואס הָאבֶּען אִיבֶּער הוּנְדֶערְט יָאהר גֶעהֶערְשְׁט אִין יְהוּדָה.

די צֵייט פוּן הוֹרְדוֹסֶס מִשְׁפָּחָה.

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל.

הוֹרדוֹס דער עֶרְשְׁטֶער.

(4—37 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוֹרְט, 74—107 פַאר׳ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי

שְׁוֶוער אִיז הוֹרְדוֹס׳ן אָנְגֶעקוּמֶען די יוּדִישֶׁע מְלוּכָה, אָבֶּער נָאךְ שְׁוֶוערֶער

איז געוועהן די יודען איבערצוטראגען פון איהם: שנאת און נקמת – דאס זענען געוועהן די צוויי זיילען אויף וועלכע דער גרויזאמער קאניג האט בעפעסטיגט זיין שטוהל. טויזענדער פארנעהמסטע מענשען האבען מיט'ן לעבען בעצאהלט נאר פאר א חשד, נאר ווען הורדוס'ן האט זיך אויסגעוויזען אז מען איז איהם פאלש. די אלע פינף און פירציג סנהדרין, וואס האבען איהם צוריק מיט צוועלף יאהר געוואלט פארמשפט'ן, האט ער געהרג'ט, און נאר שמעיה און אבטליון וואס זענען די לעצטע צייט מעהר געניינט געוועהן אויף זיין זייט, האט ער געשענקט דאס לעבען. דאס פארמעגען פון די געהרג'טע האט הורדוס זיך צוגענומען, און מיט דעם רויב האט ער געהאדעוועט אנטאניוס'ן. אין לאנד האבען די איינוואהנער שטארק געקרעכצט אונטער דעם יאך פון הורדוס'ן, נאר זיי האבען בעסער ניט געקאנט מאכען און האבען זיך, ווי מען זאגט, געקוויקט מיט חלשות: זיי האבען זיך געטראסט חאטשע דערמיט, וואס די אלע צרות טראגען זיי איבער פון א אייגענעם. און ניט פון קיין פרעמדען. דערפאר פלעגט הורדוס זיך נאר וועניג מאכען פון איינענע, און אויף אלע בעסטע שטעלען האט ער בעשטימט יודען פון אנדערע לאנדער. פאר כהן גדול האט ער געמאכט א יודען פון מצרים חננאל; גאר דעם עולם האט ער פירגעזאגט, אז דער נייער כהן איז פון בבל פון א גרויסע משפחה, ווייל די יודען פון בבל זענען זעהר בעליעבט געוועהן אין פאלק פאר זייער פרומקייט, און דערפאר וואס זיי האבען זיך קיין מאהל ניט משתדך געוועהן מיט פרעמדע פאלקער. זיין אייגענעם יחוס האט ער פארדרעהט, און חאטשע אלע האבען געוואוסט, אז ער שטאמט ארויס פון די אדומים, האט ער געדרינגען, אז זיין משפחה איז איינע פון די עלטסטע אין יהודה. אז שמעיה און אבטליון זענען געשטארבען, האט ער אויף זייער פלאץ בעצויגען צוויי לומדים פון בבל פון דער משפחה „בני בתירא".

פאר צוויי מענשען האט זיך אבער הורדוס א ביסעל געשראקען: דאס זענען געוועהן דער אלטער הורקנוס און זיין עניקעל אריסטובול. ער האט גוט געוואוסט אז איינער האט נאך ניט פארגעסען וואס ער איז געוועהן, און דער אנדערער וויל ערשט ווערען דאס וואס יענער. הורקנוס איז אפילו געוועהן געפאנגען אין פארטהיען, און דערצו האט שוין ביי איהם דער מום צוגענומען דאס רעכט צו ווערען כהן גדול; נאר די לעצטע צייט האט מען איהם בעפרייעט, און די יודען פון בבל האבען איהם ביי זיך אויפגענומען

מיט גרויס כבוד. אבער האט ער זיך שטארק בעאונרוהיגט טאמער וועלען די יודען פון בבל איבערקויפען פארטהייען און מען וועט הורקנוס'ן ווייטער מאכען פאר מלך. דאריבער האט ער זיך ענטשלאסען נעהריגען הורקנוס'ן צו זיך, ווייל ער האט פערשטאנען, אז פון דערווייטענס איז ער פאר איהם א סך געפעהרליכער ווי פון דער נאהענט. דורך זיין גוטען פריינד סר מלה האט ער געלאזט הורקנוס'ן צוזאגען גאלדענע בארג און האטשע אין אנטי־יוכיען איז מען ניט געווען צופריעדען דערפון, האט זיך הורקנוס'ן פארט גע־גלוסט צוריקצופאהרען קיין ירושלים, וואו הורדוס האט איהם אומיסטען בע־וויזען גרויס פריינדשאפט, און האט אזוי דעם אלטען פויגעל פערנארט אין א גאלדען שטייגעל. אז ער האט זיך בעווארענט מיט'ן זיידען האט ער זיך גענומען צום ענייקעל. דא איז איהם שוין א ביסעל שווערער אנגעקומען. ער האט געמיינט, אז ווען ער וועט בייא אריסתובולן צונעהמען די כהונה, וועט ער אין גאנצען ארויספאלען ביי זיך, נאר ער האט א טעות געהאט. אריסתובול'ס מוטער אלכסנדרא האט פערשטאנען איין עסק: זי האט זיך איינגעשמייכעלט ביי אנטאניוס'ן, און האט איהם געוויזען די בילדער פון איהרע שאנע קינדער, און אנטאניוס האט געזאגט אז ער וויל זעהן דעם יונגען מאן. דאס האט הורדוס'ן גאר ניט געשמעקט, ער האט געוואוסט אז קיין טובה וועט איהם געוויס ניט ארויסקומען דערפון, וואס אריסתובול וועט זיך דרעהען אין ראמישען הויף. דאריבער איז ביי איהם געבליבען ער זאל עס ניט דערלאזען, און פליצום האט ער אריסתובולן בעשטימט פאר כהן גדול אויף חננאל'ס ארט. באלד האט אבער הורדוס זיך איבערצייגט, אז דאס איז אויך קיין גרויס בעווארעניש ניט: אלכסנדרא האט זיך אלץ ארומ־געטראגען מיט'ן געדאנק, אז די מלוכה מוז איבערגעהן צו איהר זוהן. אריסתובול אליין איז מיט יעדען טאג מעהר בעליבט געווארען אין פאלק און דערצו האט איהם נאך צוגעזאגט איהר שוטץ די שטארקע קאניגין פון מצרים, קלעאפאטרא. הורדוס האט געגעבען א קוק אז דאס איז קיין תכלית ניט, האט ער אריסתובולן אוועקגעשיקט קיין יריחו און דארט האבען איהם זיינע דיענער ביי'ם באדען דערטרענקען. אזוי האט הורדוס געענקט מיט'ן זיבעצעניאהריגען אריסתובול, מיט'ן לעצטען צווייגעלע פון דעם חשמונאישען בוים. חננאל איז ווייטער געווארען כהן גדול, הורדוס האט קלאמערשט בעוויינט דעם אומצייטיגען טויט פון זיין יונגען שוואגער, נאר דאס פאלק האט גוט געוואוסט ווער דער רוצח איז.

קֶעגֶער פון אַלֶע הָאט אַלֶכְּסַנְדְרַא גֶעוואוּסְט, אַז אִיהר אֵיידַאם הָאט דֶערְ־מָרְדֶ'ט אִיהר זוהְן; זִי הָאט זִיךְ פַאר אַזַא רְצִיחָה גֶעקְלָאגְט פַאר דֶער קֶענִיגִין קְלֶעאָפַּאטְרַא, אוּנ יֶענֶע הָאט דָאס אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אַנְטָאנִיוּסְ'ן, וָואס הָאט בַּאלְד אַרוֹיסגֶערוּפֶען הוֹרְדוּסן צוּ זִיךְ, קֵיין לַאאָדִיצֶעאַ, עֶר זָאל זִיךְ פַארְ־עֶנְפֶערן. מִיט צִיטֶערְנִי'ש אוּנ שְׁרֶעק אִיז הוֹרְדוּס אַוֶועקְגֶעפָאהְרֶען, נָאר מִיט פַאלְשֶׁע רֶעד אוּנ אֶמֶתְ'ע מַתָּנוֹת הָאט עֶר אַנְטָאנִיוּסְ'ן פַארְדֶרְט דִי צַיין; נָאר דִי גַאנְצֶע שָׁאנֶע גֶעגֶענְד פוּן יְרִיחוֹ הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַוֶועקְגֶעבֶּען קְלֶעאָ־פַּאטְרַאן, אוּנ אַ חוּץ דֶעם בַּיי אִיהְר נָאךְ דִינְגֶען דִי עֶרְד אוּנ אִיהר צָאהלֶען אַ מָנֶה יָפָה. פַאר זַיין אַוֶועקְפָאהְרֶען, וֶוען עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז צוּרִיק־קוּמֶען וֶועט עֶר מֶעהר נִיט, הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דֶעם מַאן פוּן זַיין שְׁוֶועסְטֶער סַלָמֶת, אַז וִוי בַּאלְד עֶס וֶועט אָנְקוּמֶען דִי יְדִיעָה פוּן זַיין טוֹיט, זָאל עֶר טֵייטְטֶען מִרְיָם מִיט אִיהר מוּטֶער אַלֶכְּסַנְדְרַא, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען אִין אִיהם קֵיין נְקָמָה נִיט דֶערלֶעבֶּען. אַז עֶס אִיז אִיהם אָבֶּער גֶערָאטְהֶען צוּ פַארדְרֶעהֶען אַנְטָאנִיוּסְ'ן דֶעם קָאפּ אוּנ זִיךְ אוֹיסקוֹיפֶען מִיט גֶעלְד, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען אַלֶכְּסַנְדְרַא הַאלְטֶען אִין תְּפִיסָה אוּנ הָאט דָאס אֵיינֶענֶע גֶעוָואלְט טְהוּן מִיט מִרְיָם'ן, נָאר עֶר הָאט זִי צוּ פִיעל לִיעבּ גֶעהַאט.

מֶען קָאן זִיךְ פָארְשְׁטֶעלֶען, אַז בַּיי אַזֶעלְכֶע מַעֲשִׂים הָאט עֶר קֵיין רוּח נִיט גֶעקֶאנְט הָאבֶּען בַּיי זִיךְ אִין דֶער הֵיים; נָאר פוּן דְרוֹיסֶען הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעהַאט פוּנְקְט דִי אֵיינֶענֶע רוּח וָואס אִין שְׁטוּב. קוֹים אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען זֶעקְס יָאהר זַייט עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה, הָאט פוּן אֵיין זַייט אִיהם צָוֶענֶעהוֹיבֶּען דֶערְקוּטְשֶׁען אַ שְׁוֶועסְטֶער פוּן אַנְטִיגוֹנוּס, וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען פִיעל חַיִל אוּנ אִיז אַרַיין אִין דֶער פֶעסְטוּנְג הוֹרְקַנְיָאן, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט אִיהם קְלֶעאָפַּאטְרַא גֶעצְווּינְגֶען עֶר זָאל הַאלְטֶען מִלְחָמָה מִיט'ן מֶלֶךְ פוּן נְבָט דֶערְפַאר, וָואס עֶר הָאט אִיהר נִיט גֶעוָואלְט צָאהלֶען קֵיין מַס. בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מְרִידָה אִין רוֹם אַלֵיין, עֶס אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְווִישֶׁען אָקְטַאוְויַאן אוּנ אַנְטָאנִיוּס אוּנ אִין דֶער מִלְחָמָה בַּיי אַקְצִיוּם אִיז אַנְטָאנִיוּס גֶעפַאלֶען. הוֹרְדוּס הָאט גֶעזֶעהְן, אַז דָאס גְלִיק הָאט זִיךְ פוּן אִיהם אָבְּגֶעקֶעהְרְט, אַז בַּיי אָקְטַאוְויַאן וֶועט עֶר שׁוֹין דָאס נִיט קָאנֶען אוֹיס־פִיהְרֶען וָואס בַּיי אַנְטָאנִיוּסְ'ן, אוּנ מִיט אַ שְׁוֶוער הַארְץ הָאט עֶר זִיךְ גֶעלָאזְט פָאהְרֶען צוּם נֵייעֶם הֶערְשֶׁער פוּן רוֹם. נָאר פַארְ'ן פָאהְרֶען הָאט עֶר אוֹיס־גֶעטְרַאכְט, אַז דֶער אַכְצִיגְיָאהְרִיגֶער הוֹרְקְנוּס הָאט בְּסֵתֶר גֶעהַאט גֶעשֶׁעפְטֶען מִיט זַיין שׂוֹנֵא, דֶעם מֶלֶךְ פוּן נְבָט אוּנ הָאט אִיהם אוּמְגֶעבְּרַאכְט, אוּנ מִרְיָם'ן,

מיט דער מיטער האט ער פערשלאסען אין דער פעסטונג אלכסנדריאן און האט אנגעזאגט מען זאל זיי הרגענען, ווען מען וועט געוואהר ווערען פון זיין טויט, וואס ער האט זיך גערעכנט אויף איהם רעכטען ביי דער נסיעה קיין רום. אויסער דעם האט הורדוס געוואלט מאכען א ענדערונג צווישען די פאר-שטעהער פונ'ם פאלק און בארימער איז אזוי אויסגעקומען. אז איינער פון די יודען וואס זענען מיט הורקנוסן געקומען פון בבל, דער אונבעקאנטע הלל, איז געווארען דער ראש פון די סנהדרין.

הלל איז ארויסגעקומען פון דער שאנסטער יודישער פאמיליע און האט זיין יחוס געהאט, פון דער מוטערס זייט, ביז דוד המלך. פון זיין יוגענד ווייסט מען זעהר ווייניג. עס זענען געבליבען אין פאלק א סך מעשות, און מען דערצעהלט, אז ער איז קיין ירושלים אראבגעקומען איין ארים יונגעל און האט זיך בעשעפטינט מיט האלץ-האקען. ווייל ער האט ניט געוואלט זיין רייכער ברודער שבנא זאל איהם העלפען. זיין חשק צום לערנען איז געוועהן אזוי גרויס, אז ווען ער פלעגט דעם גאנצען טאג ארבייטען מיטן ביטערן שווייס, האט ער ביי נאכט ניט געוואלט רוהען און פלעגט שטעהן ביי דער ישיבה פון שמעיה און אבטליון און זיך צוהארען צום לערנען. ניט איין מאל פלעגט ער אוועקגעבען די לעצטע פרוטה די משרתים פון דער ישיבה מען זאל איהם צולאזען א ביסעל נאהענטער; נאר אמאל האט זיך געמאכט אין א ווינטער-נאכט, ווען ער האט קיין געלד ניט געהאט, האט ער זיך ענטשלאסען ארויפצוקריכען אויף דער וואנד און פון דארט האפען תורה. די שטארקע קעלט און דער גרויסער שנעע האבען איהם ארויסגענומען די לעצטע כחות, און ער איז אראבגעפאלען אין חלשות אויף דער ערד. אזוי האט מען איהם געפונען דעם אנדערען אין דער פריה, מען איז געוואהר געווארען ווער ער איז. ער איז באלד אין דער ישיבה געווארען דער ערשטער, און נאר ניך האבען די יודען בעקו-מען דעם גרויסען הלל. נויט און דחקות האבען דווקא ניט האַרט געמאכט זיין הארץ, און האבען דווקא געלייטערט זיין נשמה און אויסגעארבייט אין איהם אזוינע מעלות, וואס מען קאן זעהר זעלטען זעהן ביי א בשר ודם. ליעב האבען שלום, זיך ניט נאכיאגען נאך כבוד שטענדיג אויף יענעם מלמד זכות זיין, זיין ביי זיך א עניו.—דאס זענען געוועהן די היילינע מדות, מיט וועלכע הלל האט זיך אליין אויסגעצייכענט און האט אויך אנדערע געלערנט. זיין גאנצער למוד איז בעשטאנען אין דעם, אז א מענש טאר ניט טהון

דָעם אַנְדֶערן דָאס וָואס עֶר ווִיל נִיט מֶען זָאל אִיהם טְהוּן. אַז שְׁמַעְיָה אונ אַבְטַלְיוֹן זֶענֶען גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ הוּרְדוּס הָאט אַרָאבְּגֶעבְּרַאכְט אַנְדֶערֶע פָאר־שְׁטֶעהֶער אוֹיף זֵייעֶר אָרְט פוּן בָּבֶל פְלֶעגְט הִלֵל אִיבֶּערְגֶעבֶּען דִי תַּלְמִידִים פוּן דָער יְשִׁיבָה אַלְדִינְג וָואס עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען פוּן זַיינֶע רַבֵּיִים, אוּנ אַז מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט ווִיסֶען אַ רֶעכְטֶען דִּין הָאט מֶען זִיךְ נָאר צוּ אִיהם גֶעווֶענְדְט. אֵיין מָאהל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶע שְׁאֵלָה, וֶועגֶען דֶעם וָואס פֶּסַח אִיז גֶעפַאלֶען אִים שַׁבָּת. אוּנ מֶען הָאט נִיט גֶעווָאוּסְט ווִי אַזוֹי מֶען זָאל זִיךְ נוֹהֵג זֵיין מִיטְ'ן קָרְבַּן פֶּסַח. מֶען הָאט גֶעפְרֶעגְט הִלֵל'ן אוּנ עֶר הָאט בֶּעווִיזֶען, אַז פֶּסַח אִיז דוֹחֶה שַׁבָּת. זֵיין תְּשׁוּבָה אִיז שְׁטַארְק גֶעפֶעלֶען אוּנ דָאס פָאלְק הָאט אִיהם גֶעמַאכְט פַאר פָארְשְׁטֶעהֶער. הוּרְדוּס אִיז דֶער־מִיט גֶעווֶעהן צוּפְרִידָען, ווייל עֶר הָאט שׁוֹין גֶעהֶערְט פוּן הִלֵל'ס גוּטֶען אוּנ רוּהִיגֶען כַאַרַאקְטֶער, אוּנ דֶערְצוּ אִיז אִיהם דָער קָאפּ נָאר גֶעווֶעהן פַאר־שְׁלָאגֶען מִיט דָער נְסִיעָה צוּ אָקְטַאווְיַאן.

הִלֵל'ס נָאמֶען אִיז גֶעווֶעהן צוּ זֵיין אַ מֵקִיל, אוּנ אִין דָעם דֶרֶךְ הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען שְׁפֶּעטֶער אַלֶע זַיינֶע תַּלְמִידִים וָואס זֶענֶען אִין דֶער גְמָרָא בֶּעקֶענְט מִיטְ'ן נָאהמֶען בֵּית הִלֵּל. עֶר הָאט זִיךְ בֶּעמִיהְט אוֹיסְצוּגְלַייכֶען דִי דִינִים פוּן דָער תּוֹרָה מִיט דִי פָארְדֶערוּנְגֶען פוּנ'ם לֶעבֶּען. כְּדֵי דֶעם פָאלְק זָאל נִיט שְׁווֶער זֵיין אָכְצוּהִיטֶען דִי אֱמוּנָה; עֶר הָאט גֶעזוּכְט אַ מִיטֶעל־וֶועג צְווִישֶׁען דִי צְדוּקִים אוּנ פְּרוּשִׁים אוּנ הָאט גֶעווִיזֶען, אַז מֶען קָאן פוּן אֵיין זֵייט נִיט אָבּ־טְרֶעטֶען אֲפִילוּ קֵיין הָאר נִיט פוּנ'ם גֶעזֶעטְץ, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זֵייט מֶאג מֶען פָארְשֶׁען אוּנ קְלֶערֶען אִיבֶּער דֶעם אֱמֶת'ן זִין, וָואס לִיגְט בֶּעהַאלְטֶען אִין יֶעדֶען אוֹת פוּן דָער תּוֹרָה. אַז עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז פַאר דִי יוּדֶען, וָואס הָא־בֶּען זִיךְ שׁוֹין לַאנְג אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט מִסְחָר אוּנ קְרֶעדִיט, אִיז שְׁווֶער זֵיי זָאלֶען זִיךְ אָבְזָאגֶען פוּן דִי חוֹבוֹת אִים יָאהר פוּן שְׁמִיטָּה, ווייל דָאס הָאט מֶען נָאר גֶעקָאנְט אוֹיספִיהְרֶען דֶעמָאלְט, ווען דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק הָאט זִיךְ נָאר אָבְגֶעגֶעבֶּען מִיט עֶרְדַאַרְבֵּייט הָאט עֶר אוֹיפְגֶעטְהוּן מֶען זָאל מֶענֶען אִיבֶּערְגֶעבֶּען פְּרִיהֶר דֶעם בֵּית דִּין אַלֶע ווֶעקְסֶעל אוּנ דָער בֵּית דִּין אַלֵיין זָאל שׁוֹין אַיינְמָאנֶען דָאס גֶעלְד. אוּנ אַזַא אִיבֶּערְגֶעבֶּען הָאט גֶע־הֵייסֶען אוֹיף גְרִיכִישׁ פְּרוּזְבּוּל. אַזוֹי אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען גְלַאט פוּן בֵּיידֶע זֵייטֶען: אִי דָער הַאנְדֶעל אִיז נִיט גֶעשְׁטֶערְט גֶעווָארֶען אוּנ מֶען הָאט גֶעמָאנְט בָּארְגֶען גֶעלְד, אוּנ נִיט מוֹרָא הָאבֶּען פַאר שְׁמִיטָּה; אִי דָער דִּין אִיז גֶעבְּלִיבֶּען פֶעסְט.

הלל האָט צו זיך געהאַט נאָך איין פאָרשטעהער, מנחם פון די איסיים. דאָס הורדוס האָט פון איהם געהאַלטען, ווייל ווען ער איז נאָך אַ קליין קינד געוועזען האָט איהם מנחם נביאות געזאָגט, אַז ער וועט זיין אַ מלך. מנחם האָט אָבער ניט געטויגט צו זיין אַ מנהיג פון אַ פאָלק; ער איז געוואָהנט געווען צו לעבען אָבגעזונדערט פון מענשען און שטענדיג שווייגען. אַז דער קעניג האָט געוואָלט פון איהם געוואָהר ווערען צי וועט ער האָבען אריכות ימים און האָט איהם געפרעגט צו וועט ער נאָך לעבען צעהן, צוואַנציג, אָדער דרייסיג יאָהר האָט מנחם געשוויגען און נאָר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און הורדוס האָט דערפון געדרונגען, אַז ער וועט לעבען מעהר פון דרייסיג יאָהר. מנחם האָט ניט לאַנג געדויערט און אויף זיין פּלאַץ איז אַרויף שמאי וואָס איז שוין געוועהן דער היפך פון הלל: ער האָט ליעב געהאַט מעהר מחמיר צו זיין, ער פלעגט שוין ניט זיין אַזוי צוגעלאָזט צו מענשען און האָט אויך געהאַט זעהר פיעל תלמידים, וואָס זענען געגאַנגען נאָך זיין סטרויה, און די גמרא רופט זיי ,,בית שמאי".

אַז הורדוס איז געקומען צו אָקטאַוויאַן, דעם ערשטען קייזער פון רום, האָט ער דאָס גאַנצע גדלות אַוועקגעלעגט אין אַ זייט, זיך איינגעבויגען אין דרייען, געמאַכט אַ רחמנות'ע פנים, און געבעטען מען זאָל איהם מוחל זיין וואָס ער איז פריהער געוועהן אַזאַ גוטער פריינד אַנטאָניוס'ן. אָקטאַוויאַן האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען, ווייל ער האָט אַרויסגעזעהן אַז צו הורדוס'ן וועט ער ניט דערלענגען. באַלד האָט טאַקי הורדוס געהאַט די מעגליכקייט איהם צו בעווייזען זיין געטריישאַפט: אַז ער איז אָנגעפאַלען אויף מצרים איז איהם הורדוס אַרויסגעגאַנגען אַקעגען ביז עכו, און האָט פערזאָרגט זיין חיל מיט וואַסער און וויין. דאָ האָט אויך הורדוס דערלעבט אַ נקמה אין דער קעניגין קלעאָפּאַטראַ. וואָס האָט זיך דאָס לעבען גענומען פונקט ווי איהר געליעבטער אַנטאָניוס. פאַר די יודען אין אַלכּסנדריען איז דאָס דוקא געוועהן גוט, ווייל קלעאָפּאַטראַ האָט זיי אין די לעצטע יאָהרען זעהר שלעכט בעהאַנדעלט און אַקטאַוויאַן האָט זיי באַלד געשענקט אַלע רעכטע און האָט זיי אַרויסגעוויזען אַזאַ צוטרויען אַז איינעם פון זיי, ניקאַנאָר האָט ער געמאַכט פאַר'ן פאָרשטעהער פונ'ם גאַנצען לאַנד. אויך די יודען פון רום האָט אַקטאַוויאַן אָבגעשיט מיט זיינע חסדים ער האָט זיי ערלויבט צו בויען שולען און אַוועקשיקען נדבות קיין ירושלים פאַר'ן בית המקדש. הורדוס'ן האָט ער צוריק אָבגעגעבען אַלע שטאָדט ביים ים, און די גאַנצע געגענד יריחו.

וואס מען האט ביי איהם פריהער צוגענומען, און א תחום דעם זענען די שטאדט שמרון, גדרה און היפאס, פון יענער זייט ירדן אויך איבערגעגאנגען צו יהודה.

הורדוס האט זיך אליין ניט גערעכט, אז פליצום זאל ער נאך דער־גרייכען א העכערע מדרגה, און איז פול מיט פרייד און גליק צוריקגעקומען קיין ירושלים. ביי זיך אין פאלאץ האט ער אבער ניט געפונען די רוה און פאמיליענליעבע, וואס דארפען פערזיסען דעם מענשענס לעבען. ער האט גע־רעכענט, אז דאס הארץ פון מרים וואס איז איהם געווען פריהער אזוי פרעמד, וועט פארט מיט דער צייט ווייכער ווערען, און דער גלאנץ פון זיין כבוד וועט צושמעלצען דאס אייז פון איהר שנאה; זי איז אבער געווארען צו איהם נאך קאלטער, און האט איהם בעגעגענט מיט האס און פיינדשאפט; ווייל זי האט געוואוסט, אז ער האט זי געהייסען האלטען געפאנגען און טיידטען. הורדוס האט עס מעהר ניט געקאנט איבערטראגען. די רציחה האט זיך אין איהם צוברענט, און דא האט איהם נאך זיין שוועסטער סלמת אונטערגעהיצט. ער האט באלד צונויפגערופען א בית דין פון אזיינע בעלי ישר, מן הסתם, ווי ער אליין איז געוועהן מען האט זי בעשולדיגט, אז זי האט געוואלט פערגיפטען דעם קאניג, און זי איז פארמשפט געווארען צום טויט. די שאנע יונגע קאניגין האט זיך ניט דערשראקען פאר אזא משפט, רוהיג האט זי איהם אויסגעהערט און רוהיג איבערגעשטאנען, און ווי א אמת עניקעל פון די חשמונאים האט זי זיך געזעגענט מיט איהר קורץ אונגליקליך לעבען.

מרים'ס אומצייטיגער טויט האט אבער הורדוסן ניט בערוהיגט, זיין מרה שחורה האט זיך נאך פארגרעסערט און באלד האט ער געהייסען טיידטען די סנהדרין, וואס האבען פערמשפט די אונגליקליכע קאניגין. מרים'ס מוטער, אלכסנדרא האט זיך געוואלט אפילו בענוצען מיט דעם וואס הורדוס האט זיך געפיהלט אזוי שוואך און האט געוואלט זיך אריינכאפען קיין ירושלים; נאר די נאהענטע געפאהר האט איהם ווייטער געגעבען כח און אלכסנדרא האט אויך געמוזט מיטן לעבען בעצאהלען. דערמאלט האט ער אויך געהייסען הרג'נען איהרע ווייטע קרובים, די גאנצע משפחה בני בבא, און אזוי איז אבגעמעקט געווארען דער לעצטער זכר פון די חשמונאים.

אזוי זענען אבגעלאפען די ערשטע צוועלף יאהר פון הורדוס'ס פיער און דרייסיג־יאהריגער מלוכה. מען קאן פערשטעהן, אז קיין גרויס ליעבשאפט

הָאט ער זִיךְ בַּיים פָּאלְק נִיט עֶרְוָוארְבֶּען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס ער הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בּוֹיעֶן פִּיעל בִּנְיָנִים נָאר דִי רָאמֶער צוּ לִיעבּ, אוּנ הָאט אַיינְגֶעפִירְט אַ סַךְ רָאמִישֶׁע מִנְהָגִים אוּנ תַּעֲנוּגִים, וִוי פֶערְשִׁיעדֶענֶע שְׁפִּיעלֶען אוּנ שְׁלָאגֶען זִיךְ מִיט ווִילְדֶע חַיוֹת. זַיין גַאנְץ פִּיהְרֶען אִיז נָאר גֶעוֶוען, אַז פְרֶעמְדֶע פָּאלְקֶער זָאלֶען פוּן אִיהְם צוּפְרִיעדֶען זַיין. אַז אוֹיגוּסְטוּס אִיז גֶעוָוארֶען קַאיזֶער פוּן רוֹם הָאט ער זִיךְ גֶענוּמֶען בּוֹיעֶן דִי שֶׁענְסְטֶע הַייזֶער אוּנ פַּאלַאצֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט שׁוֹמְרוֹן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי פֶערְהַאסְט בַּיי דִי יוּדֶען, אוּנ הָאט זִי אַ נָאמֶען גֶעגֶעבֶּען נָאךְ דֶעם נַייעֶם הֶערְשֶׁער, .סֶעבַּאסְטֶע׳, אוּנ הָאט זִי נָאךְ גֶעוָואלְט מַאכֶען פַאר אַ הוֹיפְּטשְׁטָאדְט. דָאס אֵיינְצִיגֶע הָאט ער נָאךְ פְרִיהֶר גֶעטְהוּן מִיט דֶער פֶעסְטוּנְג בִּירָה, וָואס ער הָאט גֶעהֵייסֶען רוּפֶען, אַנְטָאנְיַא, נָאךְ דֶעם נָאהְמֶען פוּן זַיין אַלְטֶען פְרֵיינְד אַנְטָאנִיוּס. בַּיים יַם הָאט ער אוֹיסגֶעבּוֹיעֶט דִי שֶׁענְסְטֶע שְׁטָאדְט צֶעזַארֶעאַ (קְסְרְיָא) אוּנ הָאט דָארְט אוֹיסגֶעבּוֹיעֶט אַ רָאמִישֶׁען טֶעמְפֶּעל אוּנ גֶעשְׁטֶעלְט דָאס בִּילְד פוּן אוֹיגוּסְטוּס. דָאס פָּאלְק הָאט זִיךְ נִיט אוּמְזִיסְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרֶעקֶען טָאמִיר פִיהְרְט הוֹרְדוּס אַיין עֲבוֹדָה זָרָה. אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען צֶעהן פְרוּמֶע יוּדֶען וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט הוֹרְדוּס'ן הַרְגֶענֶען; נָאר עֶר הָאט זִיךְ פְרִיהֶר דֶערְוואוּסְט אוּנ אִיז נִיצוֹל גֶעוָוארֶען. אַז דָאס פָּאלְק אִיז אָבֶּער גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָוער עֶס הָאט אוֹיס-גֶעגֶעבֶּען. הָאבֶּען זֵיי דֶעם מָסֵר צוּרִיסֶען אוֹיף שְׁטִיקֶער.

זִיךְ אַלֵיין הָאט הוֹרְדוּס גֶעשְׁטֶעלְט אַ מַצֵּבָה בַּיים לֶעבֶּען נִיט ווייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוֹיף אַ בָּארְגֶעל. דָארְט הָאט ער אוֹיךְ אוֹיסגֶעבּוֹיעֶט פַאר זִיךְ אַ פַּאלַאץ פוּן מַארְמָארשְׁטֵיינֶער, וָואס הָאט אָבְּגֶעקָאסְט גַאנְצֶע אוֹצְרוֹת אוּנ הָאט טַאקֶע גֶעטְרָאגֶען זַיין נָאהְמֶען "הוֹרַאדְיוּם". אַוַדַאי הָאט ער בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען פִּיעל גֶעלְד, ווייל אוֹיסֶער זַיינֶע אֵייגֶענֶע הוֹצָאוֹת פְלֶעגְט ער נָאךְ שִׁיקֶען גְרוֹיסֶע סוּמֶען אִין דֶער פְרֶעמְד, כְּדֵי מֶען זָאל אִיהְם לוֹיבֶּען. אוּנ דָאס פָּאלְק הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט מֶעלְקֶען. דִי יוּדֶען זָענֶען אָבֶּער נָאר גֶעוֶועהן בַּיי אִיהְם דַארוֹיף, ער זָאל קָאנֶען רַייסֶען פוּן טוֹיט אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיג! ווייטֶער הָאט ער מִיט זֵיי נִיט גֶעוָואלְט זַיין קֵיין נָאהֶענְטֶער מְחוּתָּן אוּנ הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶע-רִינְגֶעלְט גְרָאסְטֶענְטְהֵיילְס מִיט גְרִיכֶען, וִוי דֶער גֶעשִׁיכְטְשְׁרַייבֶּער נִיקָאלוֹיס פוּן דַמֶשֶּׂק אוּנ זַיין בְּרוּדֶער פְּטַאלָאמֶעאוּס. וָואס זָענֶען גֶעוֶועהן בַּיי הוֹרְדוּס'ן דִי בֶּעסְטֶע יוֹעֲצִים. אֲפִילוּ דִי עֶרְצִיהוּנְג פוּן מִרְיָם'ס קִינְדֶער הָאט ער אִיבֶּער-גֶעגֶעבֶּען אַ גְרִיכֶע, אַנְדְרַאמַאכוּס אוּנ אַ רָאמֶער, גֶעמֶעלְלוּס.

וֶועהר זָעלְטֶען פְלֶעגְט הוֹרְדוּס טְהוּן נוּטְס אוֹיךְ, אִין דֶער צַייט פוּן

הוּנְגֶער אוּנ מַגֵפָה הָאט עֶר צוּטְהֵיילְט אַסַךְ גֶעלְד. נָאר בַּיים פָּאלְק הָאט זִיךְ עֶס נִיט אָנגֶעגֶעהן. נָאךְ חֲנַנְאֵלְ'ס טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען כֹּהֵן יְהוֹשֻׁעַ פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה פַּאבִּי; נָאר ווייל הוֹרְדוֹס'ן אִיז גֶעפֶאלֶען מִרְיָם, דִי שֶׁענֶע טָאכְטֶער פוּן אַ אוּנבֶּעקַאנְטֶען כֹּהֵן, הָאט עֶר אִיהר פָאטֶער שִׁמְעוֹן גֶעמַאכְט פַאר כֹּהֵן גָדוֹל כְּדֵי עֶס זָאל אִיהם אָנְשְׁטֶעהן חֲתוּנָה צוּ הָאבֶּען מִיט זַיין גֶעלִיעבְּטֶער. אַז הוֹרְדוֹס הָאט אָבֶּער גֶעזֶעהן אַז אַלֶע זֶענֶען אִיהם שׂוֹנְאִים הָאט עֶר אַרוֹיסגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל, אַז דָאס גַאנְצֶע פָאלְק זָאל שְׁוֶוערֶען אַז עֶס וֶועט אִיהם זַיין טְרַיי. דָא הָאבֶּען זִיךְ עֶרְשְׁט אָנגֶעהוֹיבֶּען נַייעֶ הֲרִיגוֹת ווייל נִיט יֶעדֶער הָאט גֶעוָואלְט זִיךְ פֶערְבִּינְדֶען מִיט אַ שְׁבוּעָה. עֶס הָאט זִיךְ גֶענוּג בְּלוּט גֶעגָאסֶען אִין יְהוּדָה אוּנ נָאר הִלֵל הָאט פִיעל יוּדֶען מַצִיל גֶעוֶועהן פוּנ'ם טוֹיט. הוֹרְדוֹס הָאט אָבֶּער פָארְט גֶעזוּכְט עֶפִּיס אַזַאךְ מִיט וָואס עֶר זָאל זִיךְ בֶּעלִיעבְּט מַאכֶען זַיין פָאלְק, אוּנ עֶר הָאט פַארקְלֵיינֶערְט אוֹיף אַ דְרִיטֶעל דֶעם מַס וָואס מֶען פְלֶעגְט צָאהלֶען. אוֹיסֶער דֶעם אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען: עֶר זָאל צוּרֶעכְט מַאכֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ וָואס אִיז שׁוֹין גֶעשְׁטַאנֶען פִינְף הוּנְדֶערְט יָאהר אוּנ אִיז גֶעוֶועהן צוּ קְלֵיין. צוּם אָנְהֵייבּ הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען זֶעהר דֶערְשְׁרָאקֶען, ווייל זֵיי הָאבֶּען גֶעמֵיינְט, אַז הוֹרְדוֹס ווִיל אִין גַאנְצֶען צוּשְׁטֶערֶען דָאס הֵיילִיגְטְהוּם אוּנ קֵיין נַייעֶם מִשְׁכָּן נִיט אוֹיסבּוֹיעֶן; נָאר אַז הוֹרְדוֹס הָאט גֶעגֶעבֶּען זַיין וָוארְט, אַז עֶר וֶועט נִיט אָנְרִירֶען דֶעם אַלְטֶען בִּיז דֶער גַאנְצֶער מַאטֶערְיַאל צוּם נַייעֶם בֵּית הַמִקְדָשׁ וֶועט נִיט זַיין פֶערְטִיג, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ בֶּערוּהִיגְט. בַּאלְד הָאט מֶען מַאקֶע אָנְגֶעהוֹיבֶּען פִיהרֶען הָאלְץ אוּנ שְׁטֵיינֶער אוּנ צֶעהן טוֹיזֶענְד אַרְבֵּייטֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁמַאק גֶענוּמֶען צוּם בִּנְיָן. אִין אָנְדֶערְהַאלְבֶּען יָאהר אִיז דֶער אִינֶעוֶוענִיגְסְטֶער מִשְׁכָּן פֶערְטִיג גֶעוָוארֶען, אוּנ פוּן דְרוֹיסֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶעבּוֹיעט גַאנְצֶע אַכְט יָאהר. דֶער נַייעֶר מִשְׁכָּן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן פֶערְבּוּנְדֶען מִיט דֶער פֶעסְטוּנְג בִּירָה אָדֶער אַנְטָאנְיַא, מִיט אַ גַאנְג אוּנְטֶער דֶער עֶרְד, הָאט אַ סַךְ אִיבֶּערְטְרָאפֶען דֶעם אַלְטֶען מִיט דֶער גְרֶאס אוּנ שֶׁענְקֵייט. דֶער פְרוּמֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי יוּדֶען אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען נִיקַאנָאר, הָאט גֶעשֶׁענְקְט אַ טְהַייעֶרֶען טוֹיעֶר צוּם בֵּית הַמִקְדָשׁ, אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען נִיקַאנָאר'ס טְהוֹיעֶר (שַׁעַר נִקָנוֹר). בַּיים אַיינְגַאנְג הָאט הוֹרְדוֹס גֶעשְׁטֶעלְט אַ אָדְלֶער צוּם זֵכֶר פוּן רוֹם'ס מַאכְט. דֶער בַּאךְ אִיז גֶעוֶועהן פֶערְגָאלְדֶעט אוּנ הָאט גֶעהַאט הוֹיכֶע שְׁפִּיצֶען, וָואס פְלֶעגֶען נִיט צוּלָאזֶען דִי פֶאגֶעל זָאלֶען זִיךְ דָארְט מַאכֶען זֵייעֶרֶע נֶעסְ־

טָען, אוּנ הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעדִיענְט פַאר אַ שְׁמִירָה צוּא דִיא בְּלִיטְצֶען.

אַ גְרוֹיסֶען יוֹם טוֹב הָאט הוֹרְדוֹס גֶעמַאכְט צוּם חֲנוּכַּת הַבַּיִת, וָואס אִיז אִיז גְרָאד גֶעוֶוען פּוּנְקְט אִין דֶעם טָאג, וֶוען צוּרִיק מִיט צְוַאנְצִיג יָאהר אִיז עֶר מִיט בְּלוּטְבֶּעפְלֶעקְטֶע הֶאנְד אַרַיין אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ. דִי יוּדֶען זֶענֶען אִיהם גֶעוֶוען דֶערְפַאר דַאנְקְבַּאר, נָאר אוֹיף זַייעֶר לִיעבֶּע רֶעכְנֶען הָאט עֶר אַלְץ נִיט גֶעקֶאנְט. ווִי עֶס ווַייזְט אוֹיס הָאבֶּען אֲפִילוּ דִי יוּדֶען אִין אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער נִיט גֶעהַאט קַיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן צוּם יוּדִישֶׁען קֶאנִיג. אַז אִין קְלֵיין־אַזְיֶען, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט עֶפְּהֶעזוּס, הָאבֶּען דִי גְרִיכֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ פֶערְפָאלְגֶען דִי יוּדֶען. הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נִיט גֶעוֶוענְדֶעט צוּ הוֹרְדוֹס'ן נָאר צוּ מַארְקוּס־אַגְרִיפַּא, אוֹיגוּסְטוּס'ס אֵיידֶעם. וָואס אִיז גְרָאד דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהן צוּ גַאסְט בַּיי הוֹרְדוֹס'ן אוּנ עֶר הָאט אִיהם בַּאלֵייט אַהֵיים דוּרְךְ דִי קְלֵיין־אַזְיַאטִישֶׁע לֶאנְדֶער. אַז הוֹרְדוֹס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען דֶערְבַּיי וֶוען דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְלָאגְט הָאט עֶס אִיהם שׁוֹין נִיט גֶעפַּאסְט אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט אָנְנֶעהמֶען פוּן זַייעֶרְטְוֶוערְגֶען. אַגְרִיפַּא הָאט בַּאלְד אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ בְּרִיעף צוּם מוֹשֵׁל פוּן עֶפְּהֶעזוּס מֶען זָאל דִי יוּדֶען לָאזֶען צוּ רוּה. דֶער בְּרִיעף הָאט אָבֶּער נִיט גֶעהָאלְפֶען. אוּנ דִי גְרִיכֶען פְלֶעגֶען ווייטֶער שְׁטֶערֶען דִי יוּדֶען אָבּ־צוּהִיטֶען דֶעם שַׁבָּת אוּנ נִיט לָאזֶען זֵיי אַרוֹיסְשִׁיקֶען זַייעֶרֶע נְדָבוֹת קַיין יְרוּשָׁלַיִם. דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעצְווִאוּנְגֶען גֶעוֶוען צוּ שִׁיקֶען שְׁלוּחִים צוּ אוֹיגוּסְטוּס'ן אַלֵיין, אוּנ עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל וָואס הָאט גֶעשִׁיצְט דִי יוּדֶען, אוּנ הָאט אָנְגֶעזָאגְט דֶעם פְּרָאקָאנְסוּל אִין אַזְיֶען, נַארְבַּאנוּס פְלַאקוּס עֶר זָאל אַכְטוּנְג גֶעבֶּען מֶען זָאל זַיין בֶּעפֶעהל אוֹיסְפָאלְגֶען. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶען דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן עֶפְּהֶעזוּס גֶעוֶוען גְרוֹיסֶע עַקְשָׁנִים, אוּנ דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען זִיךְ נָאךְ מוּזֶען קְלַאגֶען בַּיי'ם פְּרָאקָאנְסוּל יוּלְיוּס אַנְטָאנְיוּס. אַזוֹי הָאט אוֹיךְ אוֹיגוּסְטוּס פַארְבֶּעסֶערְט דִי לַאגֶע פוּן דִי אִידֶען אִין אַפְרִיקָא. דָארְט הָאבֶּען זֵיי אוֹיךְ דִי יוּדֶען דֶערְקוּטְשֶׁעט, אוּנ נִיט עֶרְלוֹיבְּט אַרוֹיסְפִירֶען גֶעלְד קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען דֶערְפוּן גֶעלִיטֶען דִי יוּדֶען פוּן דֶער גֶעגֶענְד קִירֶענַאִיקָא. אַיין ווִינְק פוּן רוֹם אִיז אָבֶּער גֶענוּג גֶעוֶועזֶען, אוּנ דֶער מוֹשֵׁל פוּן קִירֶענַאִיקָא. מַארְקוּס טִיטִיוּס אִיז אַזוֹי גוּט גֶעוָוארֶען צוּ דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי גֶעדִיענְט אִין אַלֶע נוֹיטֶען, אַז זֵיי פְלֶעגֶען זַיין נָאהמֶען מִיט דַאנְק דֶערְמָאנֶען אַלֶע שַׁבָּת אִין שׁוּל בַּיים דַאוֶונֶען.

דִי אַלֶע פֶערְבֶּעסֶערוּנְגֶען אִין דֶעם מַעֲמָד פוּן דִי יוּדֶען הָאט הוֹרְדוֹס זִיךְ צוּגֶעשְׁרִיבֶּען, ווייל עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט. אַז אִין רוֹם טְהוּט מֶען עֶס נָאר

איהם צו ליעב, אונ אפשר איז עס פאַקט אזוי געוועזען. אז ער איז צוריק-געקומען פון זיין נסיעה, ווען ער האט באַליים אנריפאן, האט ער פער-זאמעלט דאס פאלק אונ האט דערצעהלט וואס פאר א חסדים איהם איז גע-באטהען צו בעווייזען די קליין-אזיאטישע יודען. דאס איז ביים עולם וועהער אנגעלענט געווען, אונ אז ער האט נאך דערצו געהייסען מוחל זיין א פירטעל פון אלע נתינות וואס איז דאס יאהר געקומען, האט איהם דאס פאלק צום ערשטען מאל מיט שמחה, בעגריסט ווי א קעניג.

עס איז אבער הורדוסן ניט בעשערט געווען צו געניסען תענוג: דער ענש פאר די פריהערדיגע מעשים האט זיך שוין אנגעהויבען, אונ ער האט געהאט ווערד א שלעכטע עלטער. טאקע ביי זיך אין שטוב האט ער בעדארפט מורא האבען אויף יעדען שריט אונ טריט, ווייל אויף זיין לעבען האבען גע-לאקערט זיין אייגענע בלוט אונ פלייש: זיין שוועסטער סלמה, זיין ברודער פהעראראס אונ זיינע אייגענע קינדער. נאך מרימן זענען געבליבען צוויי זיהן, אלכסנדר אונ אריסטובול. אונ קוים זענען זיי אונטערגעוואקסען האבען זיי דעם פאטער ניט געקאנט מוחל זיין דעם טויט פון זייער מוטער, אונ האבען אויף איהם קיין גוט הארץ ניט געקאנט האבען. אזוי ווי זיי זענען ארויסגעקומען פון די חשמונאים האט זיי הורדוס בעשטימט פאר יורשים פון דער מלוכה, אונ האט זיי אוועקגעשיקט קיין רום, זיי זאלען דארט ערצויגען ווערען אויף דעם רוימישען אופן, אונ זאלען דערוויל אויך נושא חן זיין ביי אויגוסטוס. דערנאך האט אלכסנדר חתונה געהאט מיט גלאפהירא, דער טאכטער פונ'ם קאפאדאצישען קעניג ארכעלויס, אונ אריסטובול האט גע-נומען סלמה'ס א טאכטער בערעניצע. הורדוס האט געמיינט, אז מיט דעם לעצטען שדוך וועט ער פערבינדען זיין משפחה מיט די חשמונאים, אונ עס וועט ווערען א אמת'ער שלום, ווי צווישען קרובים; נאר סלמה האט דארויף ניט געקוקט אונ האט מיט אידערע אינטריגען אזוי ווייט געבראכט, אז הורדוס האט צו זיך גענומען זיין זוהן אנטיפטר, וואס זיין ערשטע פרוי, דאריס האט געבוירען נאך פריהער ער האט חתונה געהאט מיט מרימן, אונ האט איהם געמאכט פארן גאנצען יורש. אנטיפטר האט פערשטאנען, אז פאר איהם וועט זיין בעסער ווען ער וועט אין גאנצען אבבייסען הורדוסן פון מרים'ס קינדער אונ ער האט אנגעהויבען דעם פאטער ביסלעכווייז צו בעווייזען וואס פאר א שונאים זיי זענען איהם. אזוי האט ער אלע מאל צוגעגאסען טראפען פון רכילות ביז הורדוס האט זיך שוין געלאזט אלעדינג איינרעדען. אונ אז עס

האָט שוין גְעהַאלְטֶען דערְבֵּיי איז איהם שוין ניט שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צו אִיבֶּערצֵיינֶען דֶעם קֶאניג, אַז מִרְיָם'ס זיהן הָאבֶּען איהם גֶעוָואלְט פֶערְגִיפְטֶען. הוֹרְדוֹס האָט קֵיין לַאנְגֶע טַעֲנוֹת ניט גֶעמַאכְט, עֶר הָאט אִין בֶּערִיטְהוּס אַנִידֶערגֶעזֶעצְט אַ בֵּית דִין פוּן הוּנְדֶערְט פִינְפְצִיג מֶענְשֶׁען. עֵדוּת זֶענֶען גֶעוֶוען גֶענוּג גֶעוֶועהן און די אוּנְשׁוּלְדִיגֶע פְּרִינְצֶען זֶענֶען פֶערְמִשְׁפְּט גֶעוָוארֶען צוּם טוֹיט אִין שׁמרוֹן, פּוּנְקְט דָארְט וואו הוֹרְדוֹס הָאט צוּרִיק מִיט דְרַייסִיג יָאהר חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט מִרְיָם'ן, הָאט עֶר אִיהרֶע קִינְדֶער דֶערְהַרְגֶעט.

אַז אַנְטִיפַּטֶר הָאט גֶעפַּטֶרְט דִי צְוֵויי פְּרִינְצֶען הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק טְרַאכְטֶען וִוי אַזוֹי וֶוערְדְט מֶען טַאקֶע פָּטוּר דֶעם אַלְטֶען פָאטֶער, מֶען זָאל ניט בַּארְפֶען אַזוֹי לַאנְג וַוארְטֶען אוֹיף דֶער יְרוּשָׁה. עֶר הָאט גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט פְּהֶערָאבַאס, וָואס אִיז אִין כַּעַס גֶעוֶועהן אוֹיף זַיין בְּרוּדֶער דֶערְפַאר, וָואס אִיהם אִיז ניט גֶעפֶאלֶען זַיין חֲתוּנָה מִיט אַ שִׁקְלַאוִוין. צוּ זַיי זֶענֶען בַּאלְד צוּגֶעשְׁטַאנֶען דָארִיס, אַנְטִיפַּטֶרס מוּטֶער, און פְּהֶערָארַאס'ס פְרוֹי מִיט אִיהר מוּטֶער און שְׁוֶועסְטֶער. דִי פִיער וַוייבֶער הָאבֶּען בַּאלְד צוּ זִיךְ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט צְוֵויי הוֹיפְטְלַייט, בַּאנָאַס און קַארוּס, און שְׁטִילֶערְהֵייט הָאבֶּען מִיט זַיי אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען דִי פְּרוּשִׁים, און בֶּעזָאנְדֶערְס מֶעהר פוּן זֶעכְס טוֹיזֶענְד תַּלְמִידִים פוּן בֵּית שַׁמַּאי. סַלֹמֶה הָאט אָבֶּער אָנְגֶעשְׁמֶעקְט וָואס דָא גֶעהט פָאר און הָאט עֶס עֶנְטְדֶעקְט הוֹרְדוֹס'ן. עֶר אִיז אָבֶּער אַזוֹי אַיינְגֶעגְלוֹיבְּט גֶעוֶועהן אִין אַנְטִיפַּטֶר'ן, אַז וֶוען עֶר הָאט אַלֶע שׁוּלְדִיגֶע גֶעהֵייסֶען טֵייטְטֶען און נָאר פְּהֶערַאבָאס פְרוֹי, צוּ לִיעבּ דֶעם בְּרוּדֶער, גֶעשֶׁענְקְט דָאס לֶעבֶּען, הָאט עֶר דֶעם זוּהן קֵיין וָוארְט ניט גֶעזָאגְט, און הָאט אִיהם נָאךְ אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט קֵיין רוֹם, עֶר זָאל זִיךְ דָארְט פָארְשְׁטֶעלֶען פַאר אוֹיגוּסְטוּס'ן. דֶערְוַוייל אִיז פְּהֶערַאבָאס פְּלוּצִים גֶעשְׁטָארְבֶּען און הוֹרְדוֹס הָאט חוֹשֵׁד גֶעוֶועהן זַיין פְרוֹי, אַז זִי אִיז אִין דֶעם שׁוּלְדִיג. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען מַאכֶען אַ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה און זִי הָאט נָאר מוֹדֶה גֶעוֶועהן, אַז פְּהֶערַאבָאס מִיט אַנְטִיפַּטֶר'ן הָאבֶּען אָנְגֶעגְרֵייט גִיפְט פַאר הוֹרְדוֹס'ן; נָאר אַזוֹי וִוי דֶער קֶאנִיג הָאט בֶּעוִויזֶען דֶעם קְרַאנְקֶען בְּרוּדֶער זֶעהר פִיעל פְרַיינְדְשַׁאפְט, הָאט פְּהֶערַאבָאס אִיהר גֶעהֵייסֶען פַארְן טוֹיט דֶעם גִיפְט אַרוֹיסְוַוארְפֶען. דָאס אַלְדִינְג הָאט זִיךְ בֶּעוִויזֶען מִיט אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים. מֶען הָאט נָאךְ גֶעפוּנֶען אַ בִּיסֶעל פוּן דֶעם גִיפְט, און הוֹרְדוֹס אִיז וִוי פוּנִ'ם הִימֶעל אַרָאבְּגֶעפַאלֶען. עֶר הָאט גֶעזֶעהן, אַז עֶס אִיז נִיטָא אוֹיף וֶועמֶען זִיךְ צוּ פֶערְלַאזֶען, וֶוען אַזַא אַנְטִיפַּטֶר, וָואס עֶר הָאט אִיהם אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען פוּנִ'ם מִיסְט און פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען בֶּעשְׁטִימְט דִי קְרוֹין פוּן יְהוּדָה, קָאן אִיהם פַאלְשׁ זַיין.

מיט גרויס מיח איז הורדוס'ן געראטהען צו פערנארען אנטיפטרן קיין ירושלים, דארט האט ער געזעצט א בית דין אונטער דער השגחה פונ'ם ראמישען טושל קווינקטיליוס וארוס וואס האט איהם פערמשפט צום טויט, אונ הורדוס האט דעם משפט אויסגעפיהרט צו אויגוסטוס אויס־בעטען ביי איהם דארויף אין הסכמה. דערנאך האט זיך אויך ארויס־געוויזען, אז אין אנטיפטר'ס פאלשקייט איז שולדיג געוועהן הורדוס'ס צווייטע פרוי מרים, וואס האט געוואלט אז די ירושה זאל איבערגעהן צו איהר זוהן. הורדוס דערפאר האט זי דער קאניג פערטריבען, דעם זוהן אויסגעמעקט פון דער צוואה אונ ביי איהר פאטער שמעון צוגענו־מען די כהונה אונ אויף זיין ארט געשטעלט מתיה בן טהעאפיל. צום דריטען מאהל האט הורדוס געמוזט בייטען דיא יורשים אונ האט דיא מלוכה בעשטימט פאר זיין יונגסטען זוהן אנטיפאס.

ביי אזעלכע אומגליקען אונ נאך אויף די עלטערע יאהרען, האט הורדוס ניט געקאנט לאנג ציהען, אונ איז מיט יעדען טאג געווארען אלץ שלאפער. זיינע שונאים האבען שוין ארויסגעקוקט ער זאל צומאכען איין אויג. אונ אז עס איז אין ירושלים ארויס א קלאנג, אז ער האלט שוין ביי דער נסיעה, האבען צוויי פארשטעהער פון די פרושים, יהודה בן שריפי אונ מתיה בן מרגלת, אנגערייצט דאס פאלק מען זאל אראבברייסען דעם אדלער וואס הורדוס האט צוגעשלאגען צום טויער פונ'ם בית המקדש. הורדוס האט נאך אבער געהאט גענוג כח זיך אבצורעכענען מיט זיינע געגנער, וואס האבען איהם אין די אויגען געזאגט דעם ביטערן אמת: פיעל פון די וואס ער געהייסען פארברענען, דעם כהן גדול מתיה האט ער אראבגעווארפען אונ אויף זיין פלאץ געשטעלט דעם געוועזענעם כהנ'ס א זוהן, יועזר בן שמעון, וואס איז שוין געווען דער לעצטער איבערגעבליבענער כהן אין הורדוס'ס צייט.

אזא אכזריות פון א יודישען מלך האט געמוזט אנפילען מיט שרעק אונ מיט וועהטאג יעדעם הארץ, וואס האט אין זיך ליבשאפט צו מענשען. ווען פאר הורדוס'ן וואלטען נביאים געוועהן, וואלטען די הייליגע שליחים ניט איין מאל איהם געשטראפט מיט זייערע פייעריגע רייד; נאר גרויסע מאנער, וואס האבען הורדוס'ן זעלבסט, אונ דעם גאנצען פאלק געוואלט ארויס־ווייזען, ווי נאריש עס איז ווען א מענש רעדט זיך איין ער וועט זיך מיט איינער מאכט גליקליך מאכען, האבען דעם עולם בעקאנט געמאכט מיט דעם

סֵפֶר קֹהֶלֶת וָואס מֶען הָאט גֶעגְלויבְּט אַז עֶר שְׁטַאמְט פוּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, אוּנ וָואס עֶר וַוייזְט אוֹיף, אַז אַלְץ אִיז פוּן גָאט – נִיט גְבוּרָה מַאכְט שְׁטַארְק, נִיט רַייכְקַייט מַאכְט פְרֵייד אוּנ זֶעלְבְּסְט אַ קֶענִיג וָואס קֶאנן אוֹיסְפִירֶען אַלְץ וָואס זַיין אוֹיג זֶעהט אוּנ זַיין הַארְץ גֶעלוּסְט, קֶאנן אוֹיךְ זַיין אוּנְגְלִיקְלִיךְ אוּנ אָבְּלֶעבֶּען אַ בִּיטֶערְן לֶעבֶּען וִוי דֶער נִידְרִינְסְטֶער מֶענְשׁ. וַוייל אַלְץ אִיז פוּן גָאט אוּנ וָועמֶען עֶר בֶּענְשְׁט נִיט הֶעלְפְט קַיין קֶענִיגְ־רַייךְ אוֹיךְ נִיט.

זֶעהר טְרוֹירִיג אִיז גֶעוֶועזֶען הוֹרְדוֹס'ס סוֹף. פוּן אוֹיגוּסְטוּס'ן אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל, אַז עֶר מֶעג מִיט אַנְטִיפַּטֶר'ן טְהוּן וָואס עֶר וִויל. וִוי הוֹרְדוֹס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועזֶען שְׁטַארְק קְרַאנְק הָאט עֶר פָּארְט בֶּעקוּמֶען חַיוֹת דֶערְפוּן, וָואס עֶר הָאט דֶערְפִיהלְט, אַז בַּאלְד וֶועט וַוייטֶער פַאלֶען אַ קָרְבָּן. אַז עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער דֶערְמָאנְט וֶוער דֶער קָרְבָּן אִיז, הָאט אִיהם זֶעהר בַּאנְג גֶעטְהוּן, אוּנ עֶר הָאט אַזוֹי גֶעוַויינְט אוּנ גֶעיָאמֶערְט, אַז אִיבֶּערְ'ן נַאנְצֶען פַּאלַאץ הָאט מֶען גֶעהֶערְט זַיינֶע קוֹלוֹת. אַז אַנְטִיפַּאטֶר אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט צוּם פָּאטֶער בֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהם מוֹחֵל זַיין. נָאר דָא הָאט זִיךְ וַוייטֶער בַּיי אִיהם אִין הַארְצֶען אָנְגֶעצוּנְדֶען דָאס פַייעֶר פוּן אַכְזָרִיוּת. אִיהם הָאט פֶערְדְרָאסֶען פַאר וָואס אַנְטִיפַּאטֶר וִויל אִיהם אִיבֶּערְלֶעבֶּען, אוּנ עֶר הָאט אִיהם בַּאלְד גֶעהֵייסֶען טוֹידְטֶען אִין פִיער טֶעג אַרוּם נָאךְ אַנְטִיפַּאטֶרְ'ס טוֹידט אִיז הוֹרְדוֹס גֶעשְׁטָארְבֶּען אוֹיפ'ן זִיבֶּעצִינְסְטֶען יָאהר, פֶערְהַאסְט פוּן זַיין פָאלְק; אוּנ עֶהֶער עֶר אִיז אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען הָאט עֶר אָנְגֶעזָאגְט זַיין שְׁוֶועסְטֶער סַלָמֶה אוּנ אִיהר דְרִיטֶען מַאן אַלֶעקְסַאס: מֶען זָאל אַיינְזֶעצֶען אִין תְּפִיסָה אַ סַךְ בְּכָבוֹדֶ'ע בַּעֲלֵי בַּתִּים אוּנ אַז עֶר וֶועט שְׁטַארְבֶּען זָאל מֶען זֵיי טוֹידְטֶען כְּדֵי עֶס זָאל וֶוערֶען אַ יְלָלָה אוּנ מֶען זָאל מֵיינֶען, אַז מֶען קְלָאגְט אַזוֹי נָאךְ אִיהם. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעלָאזְט נַארֶען אוּנ אַז עֶס אִיז גֶעוֶועזֶען זַיין לְוָיָה אוּנ מֶען הָאט אִיהם בֶּעגְרָאבֶּען בַּיי זַיין פַּאלַאץ הוֹרְדְיוֹם אִיז אוֹיף אַלֶע גֶעקוּמֶען אַ שִׂמְחָה אוּנ מֶען הָאט דֶעם טָאג גֶעמַאכְט פַאר אַ יוֹם־טוֹב.

צְוֵויטֶעס קַאפִּיטֶעל.

אַרְכֶעלוֹים אונ די עֶרְשְׁטֶע רֶאמִישֶׁע מַנְהִיגִים (פְּרָאקוּרַאטָארֶען)

(4 יָאהר פָאר אונ 37 נָאךְ קְרִיסְטוּס געבוירען. 3—74 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

ווי שְׁלֶעכְט הורְדוּס'ס מְלוּכָה איז גֶעוֶועהן הָאט זִיךְ עֶס אוֹיפֶן לַאנְד אַלֵיין ניט אַזוֹי אָנְגֶעזֶעהן; פַארְקֶערט, יְהוּדָה הָאט דַוְקָא גֶעבְּלִיהט אונ הָאט שְׁטַארְק צוּרִיקְט זַיינֶע גְרֶענִיצֶען. רוֹם הָאט טַאקֶע גֶעהַאלְטֶען דַארוֹיף זַיין הַאנְד נָאר די שַׁארְפֶע נָאגֶעל הָאט מֶען ניט אַזוֹי לַייכְט גֶעקָאנְט בֶּעמֶערְקֶען. נָאךְ הוֹרְדוּס'ס טוֹיט איז אָבֶּער גֶעוָוארֶען אֶרְגֶער. מִיט זַיינֶע צֶעהן וַוייבֶּער הָאט עֶר גֶעהַאט זֶעכְס זִיהן אונ עֶטְלִיכֶע טָאכְטֶער; נָאר אין דֶער צַוָואָה, וָואס עֶר הָאט פִיעל מָאל גֶעבִּיטֶען אונ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זַיין יוּנְגְען פְּטַאלָאמֶעאוּס, הָאט עֶר מֶעהר ניט פֶערְזָארְגְט פוּן דְרַיי, אִי דָאס אוֹיף אַזָא אוֹפֶן זֵיי זָאלֶען זִיךְ בַּאלְד דַארְפֶען שְׁלָאגֶען אִיבֶּער דֶער יְרוּשָׁה אונ קֵיינֶער זָאל ניט צוּפְרִידֶען זַיין. דָאס לַאנְד יְהוּדָה אונ שׁוֹמְרוֹן הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט זַיין זוּהן אַרְכֶעלוֹים, וָואס עֶר הָאט גֶעהַאט מִיט זַיין פְרוֹי מַלְטַאקֶע, וָואס איז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן די שׁוֹמְרוֹנִים; די גֶעגֶענְד פוּן גַאלִילֶעאַ אונ פֶּערֶעאַ הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט פַאר דֶעם אַנְדֶערֶען זוּהן אַנְטִיפַּס; אונ אַלֶע אָרְטֶער פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דֶעם דְרִיטֶען זוּהן פִילִיפּ. דֶער שְׁוֶועסְטֶער סַלָמֶה הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט די הַכְנָסָה פוּן דְרַיי שְׁטֶעדְט: יַמְנָה אַזַאטוּס אונ פַּהַאזֶעלִיס. נָאר אַזוֹי ווי הוֹרְדוּס הָאט אָנְגֶעזָאגְט אַז זַיין צַוָואָה קָאן נָאר דֶעמֶעלְט אוֹיסְגֶעפִיהרְט וֶוערֶען, וֶוען אוֹיגוּסְטוּס וֶועט גֶעבֶּען זַיין הַסְכָּמָה דַארוֹיף, הָאט יֶעדֶער פוּן די יוֹרְשִׁים זִיךְ גֶעמִיהט צוּ־צוּשְׁמֵייכְלֶען זִיךְ צוּם פָאלְק אונ דוּרְךְ דֶעם וֶוערֶען, מֶעהר חָשׁוּב בַּיי דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה, אונ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט אוֹיךְ סַלָמֶה אונ אִיהר מַאן

אַלֶעקְסַאס נִיט מְקַיֵם גֶעוֶועהן הוֹרְדוּס'ס לֶעצְטֶען בֶּעפֶעהל אוּנ דִי בַּעֲלֵי בָּתִּים, וָואס זַייעֶר טוֹיט הָאט גֶעדַארְפְט שַׁאפֶען פַאלְשֶׁע טְרֶעהְרֶען אוֹיפ'ן קֶבֶר פוּנ'ם פֶערְהַאסְטֶען קֶענִיג, זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען לֶעבֶּען.

אַרְכֶעלוֹים, וָואס הָאט אֵיינֶגענְטְלִיךְ גֶעדַארְפְט אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה, הָאט זִיךְ אוֹיךְ צוּגֶעלָאזְט צוּם פָאלְק אוּנ הָאט זַיי צוּגֶעזָאגְט גָאלְדֶענֶע בֶּערְג. דִי יוּדֶען זֶענֶען שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהן אַנְגֶעלֶערְנְט, זַיי הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט שְׁטֶעלֶען אוֹיף זַיינֶע זִיסֶע רֵייד אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶעשְׁטֶעלְט פִינְף פּוּנְקְטֶען: עֶר זָאל פַארְקְלֶענֶערן דִי נְתִינוֹת וָואס מֶען מוּז גֶעבֶּען אַלֶע יָאהר, עֶר זָאל נִיט נֶעהמֶען קֵיין מַס פוּן סְחוֹרוֹת וָואס מֶען קוֹיפְט אוּנ פֶערְקוֹיפְט אִין לַאנְד, עֶר זָאל אַרוֹיסְלָאזֶען דִי גֶעפַאנְגֶענֶע, עֶר זָאל בֶּעשְׁטְרָאפֶען דִי דַיָּנִים וָואס הָאבֶּען פֶערְמִשְׁפְּט צוּם פַארְבְּרֶענֶען דִי וָואס הָאבֶּען אַרָאבְּגֶערִיסֶען דֶעם רָאמִישֶׁען אָדְלֶער, אוּנ עֶר זָאל אוֹיךְ אָבְּזָאגֶען דֶעם כֹּהֵן יוֹעֶזֶר אוּנ אַ בֶּעסֶערן אַנִידֶערְשְׁטֶעלֶען אוֹיף זַיין אָרְט. ווִי וֶוענִיג אַרְכֶעלוֹים הָאט גֶעהַאלְטֶען פוּנ'ם פָאטֶער אוּנ הָאט טַאקֶע בֶּאֱמֶת גֶערֶעכֶענְט צוּ מַאכֶען קְלֵיינֶע פֶערֶענְדֶערוּנְגֶען, הָאט עֶר נִיט גֶעקֶענְט בַּאשְׁטֶעהֶען אוֹיף דִי פִינְף פּוּנְקְטֶען ווייל עֶר הָאט גֶעזֶעהן, אַז נָאךְ דֶעם וֶועט שׁוֹין זַיין מַאכְט זַיין גָאר קְלֵיין; נָאר אָבְּזָאגֶען אִין גַאנְצֶען הָאט עֶר מוֹרָא גֶעהַאט אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַ בִּיסֶעל דֶעם עוֹלָם צוּ פִּיהרֶען בִּיז אוֹיגוּסְטוּס וֶועט גִיט בֶּעווילִיגֶען דִי צַוָּאָה. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעקֶענְט בֶּערוּהִיגֶען, עֶס אִיז גֶעוֶוארֶען נָאהֶענְט צוּ פֶּסַח אוּנ אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּנוֹיפְצוּפָאהרֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, דָא הָאבֶּען זַיי נָאךְ דִי פְּרוּשִׁים אוּנְטֶערְגֶעהֶיצְט אוּנ מֶען הָאט זַיי אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען מִיט וָואס פַאר אַ שְׁרֶעקְלִיכֶען טוֹיט עֶס הָאבֶּען גֶעעֶנְדִיגְט יְהוּדָה אוּנ מַתִּתְיָה וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט בֶּעפְרֵייעֶן דֶעם מִשְׁכָּן פוּנ'ם רָאמִישֶׁען אָדְלֶער. אַוַדַּאי הָאבֶּען זִיךְ אַ סַךְ אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ הָאבֶּען מִיט גֶעוַואלְד גֶעפָאדֶערְט פְרַייהַייט; אַרְכִילוֹיס הָאט בַּאלְד גֶעווִיזֶען ווֶער עֶר אִיז: פּוּנְקְט עֶרֶב פֶּסַח, ווֶען יֶעדֶער אִיז גֶעוֶועהן פֶערְנוּמֶען מִיט'ן קָרְבָּן, אִיז עֶר אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי אַיינְוָואהנֶער מִיט כִּיעל חַיִל. דְרַיי טוֹיזֶענְד זֶענֶען גֶעפַאלֶען. דִי אִיבְּרִיגֶע זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען אוּנ דֶער נַייעֶר קֶענִיג הָאט גֶעלָאזְט אוֹיסְרוּפֶען, אַז דָאס יָאהר זָאל מֶען נִיט מַאכֶען קֵיין פֶּסַח. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁרִיט פוּן אַרְכֶעלוֹים: דָאס אֶפֶּעלֶע אִיז גָאר נִיט ווַייט גֶעפַאלֶען פוּנ'ם בֵּיימֶעלֶע.

דִי אִיבְּרִיגֶע יוֹרְשִׁים הָאט קְלָאמֶערְשְׁט דָאס הָאֶרֶץ וָועה גֶעטְהוּן פַאר

וואס ארכעלוים בעהאנדעלט אזוי שלעכט די יודען און זיי זענען אלע נעלאפען קיין רום מיט דער האפנונג טאמער וועט אויגוסטוס בעסער זיי אוועקגעבען די מלוכה. ארכעלוים האט אויך געמוזט אוועקפארען קיין רום, און דער גאנצער בעל הבית אין לאנד איז דערווייל געבליבען דער ראמישער מושל קווינטיליוס ווארוס. וואס איז אליין געזעסען אין אנטיאכיען און האט נאר אין ירושלים איבערגעלאזט זיין חיל. אלדינג וואלט געקאנט אבלויפען רוהיג, ווען עס יאגט זיך ניט פליצום אן איינער פון אויגוסטוס'ס הויפטלייט, סאבינוס, וואס איז געקומען איבערנעהמען אלע רייכטהימער פון יהודה און פונ'ם בית המקדש און האט דערמיט אנגעמאכט א גאנצע צרה. די יודען האט פערדראסען, וואס אויגוסטוס וויל זיי לעבעדינערהייט ירש'ענען, און דערווייל איז געווארען שבועות, ווען פיל איינוואהנער פון די קלענערע שטאדט זענען אריינגעקומען קיין ירושלים, און באלד איז ארויס א קריעג: סאבינוס מיט זיינע לייט זענען געווען אין הורדוס'ס פאלאץ, און פון דארט האט ער שטילערהייט אוועקגעשיקט שליחים צו ווארוס'ן ער זאל גיך אונטערקומען מיט הילף. די יודען האבען זיך געשלאגען ווי גבורים און עס וואלט זיי געווים געראטהען, ווען די ראמער פאלען ניט אויף א שכל און ווארפען צו זיי ניט אריין ברענענדיגע האלאוועשקעס. געגען פייער האבען די יודען גאר ניט געקאנט מאכען. שריפות האבען זיך אנגעהויבען פון אלע זייטען, פיעל פון זיי זענען געפאלען און דער שונא האט זיך צופיהרט די האנד. אז סאבינוס האט זיך אבער גענומען צושטערען דעם בית המקדש האבען די יודען צונויפגעשלעפט זייערע לעצטע כחות, און צו זיי איז אויך איבערגעגאנגען כמעט אין גאנצען הורדוס'ס חיל, אויסער דריי טויזענד מאן מיט זייערע הויפטלייט גראטוס און רופוס. און די ראמער האבען זיך געמוזט דערווייל בעהאלטען אין די פעסטונגען און ווארטען ביז ווארוס וועט צוקומען מיט פריש חיל. ביי אזא לאגע, ווען דאס יודישע לאנד איז געווען ווי א שיף אהן א רודער, האט זיך אנגעהויבען א מרידה. ווער עס האט געוואלט איז ארויס געשפרינגען מיט אנדערע טענות. און די ראמער האבען ניט געוואוסט צו וועמען זיך פריהר צו נעהמען. איינער פון הורדוס'ס שקלאווען, שמעון, האט זעהר געוואלט ווערען מלך און האט אנגעהויבען דערפון וואס ער האט פארברענט דעם קעניגליכען פאלאץ אין יריחו. איין אנדערער פון פערעא, וואס זיין נאהמען איז אפילו געבליבען אונבעקאנט. האט אויך דעם איינעם חשק געהאט און האט אנגעצונדען דעם פאלאץ

אין ליוויאַס. דער דריטער, אַ פּראָסטער פּאַסטוך אַ מְתבּראָנְגֶעס, האָט זיך אָנגעמאָסטן דאָס שטרייטעל פון אַ כֹּהֵן גָדוֹל, און האָט איינגענומען מיט זיינע פיער ברידער שטאַרק דערקוועטשעט די ראָמער. דאָס זענען אָבער אַלץ געווען קליינע טענשעלעך, וואָס האָבען געדויערט, אַז אין אַ שלעכטער צייט ווען די מוהות זענען פערשלאָגען, וועלען זיי זיך קאָנען אַרויסהאַפּען אויפ'ן באַנקעל; אַ תַּכְלִית פאַר'ן פאָלק האָבען זיי ניט געזוכט, און באַריבער זענען זיי ניט געווען אַזוי געפאָהרליך. דערפאַר האָבען די ראָמער שוין געהאַט צו זינגען און צו זאָגען מיט יְהוּדָה דעם גאַלילעער. אַ זוהן פון דעם חִזְקִיָה, וואָס הוֹרְדוֹס האָט איהם דערהרגעט. צו איהם איז בירושה איבערגעגאַנגען פונ'ם פאָטער אַ שרעקליכע שִׂנְאָה צו די ראָמער און צו הוֹרְדוֹס'ס מִשְׁפָּחָה; ער האָט צונויפגענומען אַ גאַנצע חֶבְרָה און איז אָנגעפאַלען אויף דער גאַלילעישער הויפּטשטאָדט סעפּפאַריס (צִפּוֹרִי), דאָרט האָט ער צוגענומען אַ סך געלד מיט כְּלֵי זַיִן און האָט זיך שוין געקאָנט שפּיעלען מיט די שׂוֹנְאִים.

די ראָמער האָבען אַ קוק געטהון אַז דאָס איז אַ שלעכטע מַעֲשֶׂה, האָט וואַרוס געמוזט אַרויס מיט צוואַנציג טויזענד מאַן. אַחוּץ דעם האָט אויך אַרעטאַס, דער קעניג פון נְבָט, זיך בענוצט מיט דער געלעגענהייט, ער זאָל זיך קאָנען נוֹקֵם זיין אין די יודען, און מיט זיי אונטערפיהרען דעם אַלטען חֶשְׁבּוֹן, און האָט געהאָלפען די ראָמער. אַ טְהייל פון זיין חַיִל האָט וואַרוס געשיקט קיין גאַלילעאַ, די הויפּטשטאָדט סעפּפאַריס האָט ער פאַרברענט, און יְהוּדָה דער גאַלילעער איז קוים מיטן לעבען אַנטלאָפען. דאָס איינענע האָט ער אויך געטהון מיט דער שטאָדט עמוֹיס, וואו אַ טְראַנְגעס איז געשטאַנען. דערווייל איז שוין דאָס פאָלק אין ירושלים אויך געוואָרען שוואַכער. און סאַבינוס האָט שוין געקאָנט אויפהייבען אַ קאָפּ; נאָר וואַרוס האָט שוין ניט געהאַט קיין צוטרויען צו די יודען און האָט געהייסען צוויי טויזענד פון זיי אויפהענגען.

אין דער צייט, וואָס אין יְהוּדָה זענען פאָרגעקומען אַזעלכע הֲרִינוֹת, זענען הוֹרְדוֹס'ס יוֹרְשִׁים געזעסען אין רוים, און האָבען איינער ביי'ם אַנדערן געוואָלט אַרויסרייסען די מְלוּכָה. אויגוסטוס האָט נוט אַרויסגעזעהן, אַז קיינער פון זיי טויג ניט צו פיהרען דאָס לאַנד, און האָט זיך ניט געקאָנט ענטשליסען וועמען צו געבען די בְּכוֹרָה, און דערצו זענען נאָך געקומען פינפציג שׂאַנסטע בַּעֲלֵי בַּתִּים פון ירושלים, וואָס האָבען זיך בעקלאָגט אויפ'ן אַכְזָרִיוּת פון הוֹרְדוֹס'ס גאַנצער מִשְׁפָּחָה און געבעטען, ער זאָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

צונויפְבִּינְדֶען מִיט סִירְיֶען, אונ זָאל זַיי אִין גַאנְצֶען בֶּעפְרַייֶען פון אַ בֶּעזונְדֶער מֶלֶךְ. הָאטְשֶׁע אַכְט טויזֶענְד רָאמִישֶׁע יודֶען הָאבֶּען אויךְ גֶעבֶּעטֶען פַאר דִי שְׁלִיחִים פון יְרוּשָׁלַיִם, פון דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט אויגוּסְטוּס גֶעהֵייסֶען מֶען זָאל מְקַיֵים זַיין הוֹרְדוּס'ס צַוָואָה, אונ אַרְכֶעלוֹיס זָאל בְּלַייבֶּען דֶער פִירֶער פונ'ם לַאנְד, נָאר עֶר זָאל נִיט הֵייסֶען „קֶענִיג".

אַרְכֶעלוֹיס הָאט דָאס אויךְ גֶעטוּיְט אָנְגֶענוּמֶען פַאר לִיעב אונ אַזוֹי הָאט עֶר גֶעפִירְט דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה נַיין יָאהר. דִי פְרוּמֶע זֶענֶען בַּאלְד אויף אִיהם אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען, וַוייל עֶר הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט גְלַאפִירָא. דֶער פְרוֹי פון זַיין גֶעטוֹידְטֶען בְּרוּדֶער אַלֶכְּסַנְדֶר, אונ אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר דֶעם פָאלְק מֶעהר נִיט נָאכְגֶעגֶעבֶּען נָאר דֶערְמִיט, וָואס עֶר הָאט אַרָאבְּגֶענָארְפֶען דֶעם נִיט בֶּעלִיעבְּטֶען כֹּהֵן יוֹעֶזֶר, אויף זַיין אָרְט בֶּעשְׁטִימְט זַיין בְּרוּדֶער אֱלִיעֶזֶר, טַאקֶע בַּאלְד אִיהם אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען אויף אַיין אַנְדֶערְן יְהוֹשֻׁעַ, אונ דֶערְנָאךְ צוּרִיקְגֶענוּמֶען דֶעם אַלְטֶען כֹּהֵן יוֹעֶזֶר. אִין אַ קוּרְצֶע צַייט אִיז דִי כְּהוּנָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען אִין עֶטְלִיכֶע הֶענְד. נָאר דָאס אִיז נָאךְ נָאר אַיין קְלֵיינִיגְקֵייט גֶעוֶועהן גֶעגֶען דֶעם שְׁלֶעכְטִיגְקֵייט וָואס אַרְכֶעלוֹיס הָאט אִיבֶּער־הוֹיפְּט אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען. עֶס אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן פון אִיהם אויסצוּהַאלְטֶען. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ גֶעטוּיְט קְלָאגֶען פַאר אוֹיגוּסְטוּס'ן, אונ פון רוֹם אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל: מֶען זָאל אַרְכֶעלוֹיסְן פֶערְטְרַייבֶּען, אונ דִי לֶאנְדֶער יְהוּדָה אונ שֹׁמְרוֹן שְׁטֶעלֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פון רָאמִישֶׁע מַנְהִיגִים. דִי שְׁטֶאדְט וָואס כַּלָּה הָאט גֶעיַרְשֶׁת הָאט זִי פַאר אִיהר טוֹיט אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דִי קֵייזֶערְן לִיוְויַא, אונ דֶערְפַאר הָאבֶּען זַיי אַלֶע שוֹין גֶעהֶערְט צוּ אוֹיגוּסְטוּס. נָאר דִי לֶאנְדֶער, וָואס זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אַנְטִיפַּס אונ פִילִיפּ, זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען אִין זֵייעֶר מַעֲמָד וִוי פְרִיהֶער.

אַזוֹי אִיז דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען צוּ סִירְיֶען, אונ אִיז וִוי אַ טְהֵייל פון דֶער מְדִינָה, גֶעבְּלִיעבֶּען אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פון אַ רָא־מִישֶׁען הוֹיפְּטְמַאן, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען פְּרָאקוּרַאטָאר, אונ אִיז גֶעזֶעסֶען אִין צֶעזַארֶעאַ (קֵסָרְיָא). דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר הָאט גֶעהַאט צוּ זָאגֶען אונ צוּ שַׁאפֶען אִיבֶּער אַלְדִינְג, עֶר הָאט גֶעהַאט דָאס רֶעכְט צוּ פַארְמִשְׁפָּט'ן אֲפִילוּ צוּם טוֹיט, אונ דִי יוּדִישֶׁע סַנְהֶדְרִין הָאבֶּען גֶעהַאט נָאר אַ קְלֵיינֶע דֵעָה. וֶועמֶען דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר הָאט גֶעוָואלְט הָאט עֶר גֶעקֶאנְט מַאכֶען פַאר כֹּהֵן גָּדוֹל, אונ דִי הֵיילִיגֶע קְלֵיידֶער וָואס דֶער כֹּהֵן הָאט בֶּעדַארְפְט אָנְטְהוּן צוּם גָאטֶעס־דִינְסְט, פְלֶעגְט עֶר הַאלְטֶען פֶערְשְׁלָאסֶען בַּיי זִיךְ, אונ זַיי נָאר אַרוֹיסְגֶעבֶּען

צו שלש רגלים און יום כפור. דער ערשטער פראקוראטאר איז געווען קאפאניוס, און מיט איהם אינאיינעם איז אויך אראבגעקומען דער מושל פון סיריען קוויריניוס, און האט געהייסען צאהלען די יודען, כדי מען זאל קאנען ביי זיי פונקטליך נעהמען מס. דאס צאהלען האט אנגעמאכט צווישען די יודען א שטארקען רעש, ווייל זיי האבען גערעכענט, אז דאס מיינט מען נאר מען זאל זיי אנטעקפירען אין גלות. אדער פערקויפען פאר קנעכט. דעמעלט האבען די לומדים, וואס האבען זיך געהאלטען אין שמאי'ס דרך, אויפגעהויבען דעם קאפ, און אינאיינעם מיט די תלמידים פון יהודה דעם גלילער געזוכט אלע מיטעל זיך ארויסצושטעלען געגען די רוימער. קוויריניוס האט אפילו זיך ענטשלאסען דעם עולם א ביסעל צו הנפנן, און האט איבערגעביטען דעם ניט-געליעבטען כהן גדול יועזר, און אויף זיין ארט געשטעלט ענן; נאר די שנאה איז צו גרויס געווען מען זאל זי קא-נען פארטרייבען מיט אזא קליינגקייט, און דאס פאלק האט געקוקט אין מויל אריין צדוק'ן, איינעם פון די בית שמאי, וואס האט געהאלטען אין איין שרייען מען זאל זיך ניט לאזען בייגען. דער פארשטעהער פון די בית הלל, שמעון דער ערשטער, האט ניט געהאט אזוי פיעל כח ער זאל קאנען איבערשרייען די בעלי טובות, וואס האבען זיך צו שפעט געהאפט ראטעווען א בנין וואס האלט ביים פאלען. און זיין שוואך קול פון שלום איז אונמעגליך געווען ארויסצוהערען צווישען דעם געטומעל און מרידה.

אז אויגוסטוס איז געשטארבען, און די רוימישע מלוכה איז איבערגע-גאנגען צו טיבעריוס'ן, איז אפילו צום אנהייב די יודען א ביסעל בעסער געווארען. מען האט דעם מס פערקלענערט און אראבגעשיקט איין אנדער פראקוראטאר וואלעריוס גראטוס, וואס האט געפיהרט דאס לאנד עלף יאהר. נאר גיך איז געווארען נאך ערגער פון פריהר, ווייל די רוימער האבען אנגעהויבען קוקען קרום דארויף, וואס די יודישע אמונה שלעפט צו זיך צו פיעל גרים, וואס ברענגען זעהר גרויסע מתנות דעם בית המקדש. דערצו האט זיך נאך געמאכט וואס פיער יודען האבען אבגענארט פולוויא די פרוי פון'ם סענאטאר סאטורניוס, וואס איז איבערגעגאנגען צום יודישען גלויבען, און די שווינדלערס האבען זיך צוגענומען איהרע א רייכע נדבה אויפן משכן. אז טיבעריוס איז דערפון געוואהר געווארען, איז ער אין כעס געווארען אויף אלע יודען, און זיין מיניסטער סעיאן האט איהם נאך אנגערייצט. ער האט געהייסען: אלע גרים ארויסטרייבען פון רום, און פיעל

יודישע יונגע לייט אַוועקשיקען אויף דער אינזעל סארדיניען זיי זאָלען מלחמה האַלטען מיט רייבער, אונ דאָרט מן הסתם קיין האָניג ניט לעקען. אין ארץ ישראל האט דער נייער פּראָקוראַטאָר, גראטוס אויך געפּרעסט די יודען, אונ האט אין זיין צייט איבערגעביטען ניט ווייניגער פון פינף כהנים גדולים אונ נאר איין יוסף חיפס (כפא), וואס איז געוועזען איינער פון די פאַרברענטע פּרושים האט געקאָנט זיך האַלטען כמעט זיבעצעהן יאָהר.

די לאַנדער, וואס זענען געבליבען אין די האַנד פון אַנטיפּס אונ פיליפ, האָבען זיך געפיהרט זעלבסטשטאַנדיג. פריהר האט אַנטיפּס גע־מאַכט ספּפאריס (צפורי) פאר זיין הויפּטשטאָדט, נאָר אַז טיבעריוס איז געוואָרען קאיזער פון רום, האט ער איהם צו ליעב אויסגעבויעט אַ נייע שטאָדט מיט דעם נאָהמען טיבעריאַס (טבריה), נאָר עס איז איהם שווער אָנגעקומען ביז ער האט בעקומען אַהין איינוואָהנער, ווייל די פרומע יודען האָבען מורא געהאַט זיך צו בעזעצען אויף אַ נייע אָרט, טאָמער געפינען זיך דאָרט ביינער פון מתים וואס זענען געפאַלען אין אַ מלחמה אונ זיי קאָנען דורך דעם טמא ווערען. פיליפ האט אויך אויסגעבויעט צוויי נייע שטאָדט אין דער שאָנסטער געגענד: איינע האט ער אַ נאָהמען געגעבען צעזאַרעאַ פיליפי (קיסריא), אונ די אַנדערע האט ער גערופען יוליוס, צום זכר פון אויגוסטוס'ס טאָכטער.

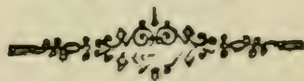
די וועלט זאָגט אַ ווערטעל, אַז מען טאָר קיין מאָהל ניט בעטען אויף אַ נייעם מלך. מיט אונגעדולד האָבען די יודען געוואַרטעט עס זאָל זיך אין ארץ ישראל איבערבייטען דער פּראָקוראַטאָר, אונ האָבען געהאָפט, אַז עס זאָל קומען אַ בעסערער אויף גראטוס'ס אָרט; צום סוף איז דער נייער פּראָ־קוראַטאָר פּאָנטיוס פּילאַטוס געוועזען אַ סך ערגער ער האט ניט נאָר געוואָלט בעפעסטיגען ביי די יודען די רוימישע מאַכט, וואס איז אָהן דעם אויך געוועזען גענוג גרויס, נאָר ער האט אויך געזוכט צו ערנידריגען די יודישע אמונה אונ אָנטהון די יודען אַזוינע צרות, וואס זענען פאר זיי גע־וועזען ערגער פון אַלע אונטערדריקונגען אונ געלד־רייסען. פּילאַטוס האט גוט געוואוסט אַז די יודען קאָנען קיין בילדער ניט ליידען אונ אַז זייער געזעץ, וואס האט זיי געוואָלט אָבהיטען פון עבודה זרה. האט זיי שטרענג פערבאָטען זיי זאָלען זיך ניט מאַכען קיין שום געשטאַלט, עס איז איהם אויך געוועזען בעקאַנט, אַז ווי הורדוס אונ זיינע קינדער האָבען דורך ארץ געהאַט פאר רום אונ האָבען געוואָלט חנפנען די רוימישע מלכים, פון דעסט־

װעגען הָאבֶּען זֵיי מוֹרָא גֶעהַאט אוֹיסצוּקְרִיצֶען אוֹיף דִי מַטְבְּעוֹת דָאס פָּנִים פוּן אוֹיגוּסְטוּס אָדֶער טִיבֶּעְרִיוּס. דָאס אִיז אִיהם אָבֶּער גָאר נִיט אָנְגֶעגַאנְגֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען אוּמֶעדוּם שְׁטֶעלֶען בִּילְדֶער פוּן טִיבֶּעְרִיוּס, אוּנ דֶער עוֹלָם זָאל זִיךְ צוּ זֵיי בּוּקֶען. אַזַא זַאךְ הָאט גֶעמוּזְט אָנְמַאכֶען אַ גְרוֹיסֶען רַעַשׁ אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים קֵיין צֶעזַארֶעאַ. וואוּ דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר הָאט גֶעוָואהְנְט: פִינְף טֶעג כְּסֵדֶר זֶענֶען דִי שְׁלִיחִים גֶעשְׁטַאנֶען פַאר זַיין פַּאלַאץ אוּנ הָאבֶּען נָאר גֶעוֵויינְט אוּנ גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל מְבַטֵל זַיין דִי גְזֵירָה. אוֹיפ'ן זֶעכְסְטֶען טָאג הָאט פִּילַאטוּס. זִיךְ גֶעוָואלְט פְּרִיוֶוען מִיט כָּאזֶען, נָאר דִי שְׁלִיחִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אֵיינְס אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט צוּ לִיעב טְהוּן. דָאס אַנְדֶערֶע מָאל הָאט עֶר שׁוֹין אָבֶּער מֶעהר אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען זַיין אַכְזָרִיוּת: עֶר הָאט פַארְנוּמֶען דָאס גַאנְצֶע גֶעלְד פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר וֶועט דֶערְפַאר אַרַיינְצִיהֶען וַואסֶער פוּן אַ קַנַאל אִין שְׁטָאדְט אַרַיין. דָאס פָאלְק אִיז דֶערְפוּן גֶעוָוארְדֶען אוּנ אַזוֹי וִוי פִּילַאטוּס אִיז דֶעמָאלְט גְרָאד גֶעוֶועהן אִין יְרוּשָׁלַיִם, אִיז מֶען אוֹיף אִיהם אָנְגֶעפַאלֶען; נָאר עֶר הָאט קֵיין לַאנְגֶע שִׂיחוֹת נִיט גֶעמַאכְט, עֶר הָאט זַיין חַיִל פַארְקְלֵיידְט פַאר יוּדֶען, כְּדֵי מֶען זָאל זֵיי נִיט דֶערְקֶענֶען. אוּנ עֶס זֶענֶען אִין דֶעם טָאג גֶענוּג הֲרוּגִים גֶעפַאלֶען.

צֶעהְן יָאהר הָאט דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד גֶעפִיהְלְט אִיבֶּער זִיךְ דִיא שְׁוֶוערֶע הַאנְד פוּן פָּאנְטְיוּס פִּילַאטוּס, אוּנ זַיין נָאהמֶען אִיז מִיט שְׁוַוארְצֶע אוֹתִיוֹת פֶערְשְׁרִיבֶּען אִין דֶער וֶועלְט־גֶעשִׁיכְטֶע, דֶערְפַאר אִיז נָאךְ אִיהם גֶעוָוארֶען בֶּעסֶער, וַוייל דֶער נַייעֶר פְּרָאקוּרַאטָאר וִויטֶעלְיוּס הָאט גָאר אִין גַאנְצֶען נָאכְגֶעלָאזְט דָאס שְׁטְרִיקֶעל: עֶר הָאט בֶּעפְרַייעֶט דִי אַיינְוָואהְנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם זֵיי זָאלֶען נִיט צָאהלֶען קַיין מַס פוּן פֵּירוֹת, אוּנ דִיא קְלֵיידֶער פוּן דִיא כֹּהֲנִים הָאט עֶר אוֹיפְגֶעהֶערְט הַאלְטֶען פֶערְשְׁלָאסֶען. דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל יוֹסֵף הַיָפֵס (כַּיָפָא), וָואס דָאס פָאלְק הָאט פוּן אִיהם נִיט גֶעהַאלְטֶען, הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען, חָאטְשֵׁי עֶר הָאט גֶעהַאט זַיין שֵׂכֶל בַּיי זִיךְ אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען אַ זֶעלְכֶען, וָואס אִיז שְׁטַארְק אִיבֶּערְגֶעבֶּען גֶעוֶוען דֶער רָאמִישֶׁער מְלוּכָה.

וִויטֶעלְיוּס אִיז גֶעוֶוען אַזוֹי גוּט גֶעגֶען דִי יוּדֶען, וַוייל מֶען הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען אַ ווִינְק פוּן רוֹים, אוּנ דָארְט הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט אַבֶּעשִׁיצֶערִין דֶעם

קאיזער'ס אַ שְׁוָואגֶערִין אַנְטָאנְיַא, די טָאכְטֶער פוּן מַארְק אַנְטָאנִיוּס: זי אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר בֶּעפְרַיינְדֶעט מִיט אַ יוּדִישֶׁער פְּרִינְצֶעסִין, בֶּרֶנִיקָה, די טָאכְטֶער פוּן סַלָמֶה, וָואס הָאט גֶעוָואהְנְט אִין רוֹם, אוּנ אַחוּץ דֶעם אִיז זִי זֶעהר צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן פוּנ'ם יוּדִישֶׁען נָשִׂיא אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, אַלֶכְּסַנְדֶר לִיזִימַאכוּס, וָואס הָאט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוּנ שְׁטַארְק אָפְּגֶעהִיט אִיהר פֶערְמֶעגֶען, וָואס אִיז אִיהר גֶעבְּלִיבֶּען אַ יְרוּשָּׁה אִין מִצְרַיִם, אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט זִי שְׁטֶענְדִיג טִיבֶּערְיוּס'ן צוּגֶערֶעדְט עֶר זָאל יוּדֶען טְהוּן אַלֶע טוֹבוֹת. אוּנ זָאל אָנְדֶערְן זַיין מֵיינוּנְג אִיבֶּער זֵיי צוּם גוּטֶען. טִיבֶּערְיוּס הָאט זִיךְ אַזוֹי אִיבֶּער־געבֶּעטֶען אַז עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען וִויטֶעלְיוּס'ן עֶר זָאל מִיט רָאמִישׁ חַיִל גֶעהן צוּ הִילְף אַנְטִיפַּס'ן, וָואס הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט'ן מֶלֶךְ פוּן נְבָט, אוּנ אִיז דַוְקָא נִיט גֶערֶעכְט גֶעוֶועהן. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס אַנְטִיפַּס'ן אִיז נִמְאַס גֶעוָוארֶען צוּ לֶעבֶּען מִיט זַיין עֶרְשְׁטֶער פְרוֹי, אַרֶעטַאס'ס טָאכְטֶער, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אִיהם פֶערְגְלוּסְט חַתוּנָה צוּ הָאבֶּען מִיט זַיין אֵיינֶעגֶעם בְּרוּדֶערְ'ס פְרוֹי, הֶערַאדִיַאס, וָואס הָאט מִיט אִיהר שֶׁאנְקֵייט פֶערְשְׁטַאגֶען אִיהם אַרַיינְצוּהַאפֶּען אִין אִיהרֶע לַאפֶּקֶעלֶעךְ. אִיהר מַאן הוֹרְדוּס, וָואס דֶער אַלְטֶער קֶענִיג הוֹרְדוּס הָאט אִיהם מַעֲבִיר נַחֲלָה גֶעוֶועהן, הָאט זִיךְ גֶע־לֶעבְּט שְׁטִיל אוּנ פְּרָאסְט אִין צֶעזַארֶעאַ, נָאר דֶער טְשַׁאקֶענְדִיגֶער הֶערַאדִיַאס אִיז נִיט גֶעפֶעלֶען אַזַא אֵיינְפַאךְ לֶעבֶּען, אוּנ עֶס הָאט זִי אַלְץ גֶעצוֹיגֶען צוּ וֶוערֶען אַ הֶערְשֶׁערִין. אַז אַנְטִיפַּס אִיז אַמָאל דוּרְכְגֶעפָאהְרֶען דוּרְךְ צֶעזַארֶעאַ, הָאט עֶר זִיךְ בַּאלְד פֶערְלִיעבְּט אִין זַיין שְׁוֶועגֶער'ס הֶערַאדִיַאס, אוּנ עֶס הָאט בַּיי אִיהר נָאר נִיט אוֹיסְגֶעמַאכְט, בַּיים מַאנ'ס לֶעבֶּען, שְׁטֶעלֶען אַ חוּפָּה מִיט'ן שְׁוָואגֶער. מֶען קֶען פַארְשְׁטֶעהן וִוי אַזוֹי דָאס הָאט פֶערְדְרָאסֶען זַיין עֶרְשְׁטֶע פְרוֹי וָואס אִיז בַּאלְד אַוֶועק צוּ אִיהר פָאטֶער אוּנ הָאט בַּיי אִיהם גֶעפּוֹעלְט עֶר זָאל זִיךְ פַאר אִיהר אָנְנֶעהמֶען. דֶער מֶלֶךְ פוּן נְבָט אִיז מִיט גְרוֹיס חַיִל אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַנְטִיפַּס'ן אוּנ וָואלְט פוּן אִיהם גֶעוֶועהן גֶע־מַאכְט אַ תֵּל, וֶוען עֶס קוּמְט נִיט אָן פוּן רוֹם אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל אִיהם הֶעלְפֶען. לִיוִויוּס הָאט גֶעמוּזְט זִיךְ אַרוֹיסְרִיקֶען מִיט צְוֵויי גְרוֹיסֶע מַחֲנוֹת, אוּנ עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי פְרַיינְדְלִיךְ גֶעגֶען די יוּדֶען, אַז עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער וֶועלֶען זֵיי נִיט וֶועלֶען לֵיידֶען וָואס די רָאמֶער טְרָאגֶען פָאהְנֶען מִיט בִּילְדֶער, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען דֶעם חַיִל זֵיי זָאלֶען נִיט דוּרְכְגֶעהן דוּרְךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ בֶּעסֶער אָנְלֶעגֶען אַ שְׁטִיקֶעל וֶועג אַרוּם דֶעם יַרְדֵן.

דריטעס קאפיטעל.

אגריפא דער ערשטער.

(44 — 37 נאך קריסטוס געבורט. 26—33 פאר'ן חרבן בית שני)

אז מען האט טיבעריוס'ן דערווארגען און די ראמישע מלוכה איז איבער־געגאנגען צו קאיוס קאלינולא גערמאניקוס, איז אין דער לאגע פון די יודען אויך געווארען א פעראנדערונג, און דעמעלט איז בעזאנדערס אויפגערעגט געווארען איינער פון די יודישע פרינצען אגריפא (אגריפוס), וואס איז געוועהן דעם נייען קאיזערס א גוטער פריינד. אגריפא איז געוועהן א זוהן פון אריסטובול, וואס דער פאטער הורדוס האט איהם געטיידט, און א עניקעל פון דער אונגליקליכער קאניגין מרים: אין זיינע אדער'ן האט געפליעסט צונויפגעמישט בלוט פון די חשמונאים און די אדומים, און ער האט געהאט אלע מעלות און חסרונות, וואס קאנען זיך נאר אנקלעבען אין א פרינץ, וואס איז שטענדיג נע ונד און מוז ארויסקוקען אויף פרעמדע טובות. אין רום איז ער אויפגעוואקסען געווארען און איז געוואהנט געוועהן נוט צו לעבען; א וודאי האט איהם ניט געקאנט קלעקען דאס פארמעגען וואס איז איהם געבליבען פון די עלטערן און ער איז שטארק אריין אין חובות. כל זמן זיין חבר דרוזוס, טיבעריוס'ס זוהן, האט געלעבט האט ער נאך ניט גע־וואוסט פון קיין נויט, נאר אז דריזוס איז פליצום געשטארבען, איז איהם אזוי שלעכט געווארען, אז ער האט געמוזט זיך בעזעצען ערגיץ אין א קליין ארט אין אדום. און האט דארט געלעבט אין אזא דחקות אז ער האט שוין פשוט זיך געוואלט דאס לעבען נעהמען. זיין פרוי קיפראס האט אפילו געפועלט ביי אנטיפס'ן ער זאל איהם געבען די שטעללע פון א מארק־אויפזעהער נאר ער האט זיך באלד צוקריגט מיט אנטיפס'ן און איז אוועק צום סירישען מושל פלאקוס. דארט האט ער זיך אויך ניט געקאנט

לאנג באלטען, ווייל זיין איינענער ברודער אריסטובול האט אויף איהם אנגערעדט; ער האט ווייטער געמוזט קומען קיין רום און זיינע בעלי חובות וואלטען איהם געווים געוועהן איינגעשלונגען. ווען איהם וואלט ניט געהאלפען דער נשיא פון מצרים אלכסנדר לוזימאכוס. דער נשיא איז געווען א גרויסער נדבן, ער האט מנדר געוועהן אויפ'ן בית המקדש פערגילדעטע טהירען און איז געוועהן אזוי געליעבט ביי דער קייזערליכער משפחה אין רום, אז מען האט איהם ערלויבט זיך צו רופען מיט דעם נאמען פון דעם ראמישען מלך "יוליוס אלכסנדר". און אזוי ווי ער האט פערשטאנען אז אין קייזערליכען הויף וועט מען הנאה האבען דערפון וואס ער לאזט ניט פאלען דעם יודישען פרינץ, האט ער אגריפא'ן געשטיצט און איז איהם געשטאנען אין אללע נויטען. צום אנהייב האט איהם טיבעריוס אויפגענומען זעהר פריינדליך ווייל ער האט געדענקט וואס פאר א חשוב אגריפא איז געוועהן ביי זיין געשטארבענעם זוהן דרוזוס; נאר אז ער איז שפעטער געוואהר געווארען אז ער קאסט שוין די מלוכה נאר א היבשע מטבע האט ער אויף איהם אנגעהויבען קוקען קרום. דא האט זיך אבער אריינגעמישט דעם קייזערס שוואגערין אנטאניא, וואס ביי איהר אין הארץ איז נאך פריש געוועהן דער זכר פון איהר טרייער פריינדין ברניקה אגריפא'ס מוטער; זי האט אזוי געמאכט אז דער יודישער פרינץ איז נאך א מאל בעליעבט געווארען אין הויף און איז געווארען א חבר פון טיבעריוס'ס יורש קאיוס קאליגולא. באלד האט מען איהם אבער געמסרט, אז ער האט גערעדט שלעכטס אויפ'ן קייזער און געזאגט, אז עס וואלט שוין צייט געוועהן איין אנדערער זאל איבער-נעהמען דיא מלוכה; מען האט נאר ניט געטראכט און איהם אריינגעווארי-פען אין תפיסה; דארט איז ער געזעסען זעקס חדשים ביז מען האט ניט געמאכט איין עק מיט טיבעריוס'ן. דער נייער קייזער האט זיך באלד דערמאנט אין זיין איבערגעבליבענעם פריינד ער האט איהם בעפרייעט און פאר דיא אייזערנע קייטען געשענקט א שווערע גאלדענע קייט און א חוץ דעם האט ער איהם בעשטימט פאר קאניג איבער דעם לאנד וואס רום האט בעקומען פון פיליפ'ן. דער קייזער קאליגולא האט אבער אזוי ליעב געהאט אגריפא'ן אז א גאנץ יאהר כסדר האט ער איהם ניט געלאזט אוועקפאהרען און דער נאך האט אים נאך אגריפא געמוזט געבען דאס ווארט אז ער וועט זיך צוריקקומען.

אַז אַגריפּא איז פּלוצים אַראָבגעקומען רייך און שטאַרק, נאָך אַ וועלכע ביטערע צרות, וואָס ער האָט פריהר איבערגעטראָגען, האָט זיך באַלד אָנגעצונדען אַ פייער פון קנאה אין הארץ פון דער שעדנער העראָדיאַס, וואָס די גאַנצע וועלט איז איהר קאַרג געוועזען און זי האָט אָנגעהויבען צורעדען איהר מאַן אַנטיפּאַס, ער זאָל זיך דורכפאָהרען קיין רום און אויסבעטען ביי'ם נייעם מלך עפּיס נאָך אַ לאַנד. איין בקשה פון אַגריפּאַן איז אָבער גענוג געוועזען אַז אַנטיפּאַס זאָל ניט נאָר ניט פועלן, נאָר ער זאָל נאָך פערליערען דאָס וואָס ער האָט שוין געהאַט. עס איז טאַקי אַזוי געשעהען: אַנטיפּאַס איז פערטריבען געוואָרען קיין ליאָן אין פראַנקרייך און אַגריפּא האָט איהם לעבעדיגערהייט געירשט.

אַז גאַליליעאַ אונ פּעריעאַ זענען אויך צוגעקומען צום לאַנד וואָס קאַליגולאַ האָט איבערגעגעבען אַגריפּאַן, איז זיין מלוכה געוואָרען גאָר ניט קיין קליינע, אונ דאָס האָט באַלד אויפגעוועקט צווישען די פעלקער פון אַרום, אונ בעזאָנדערס צווישען די גריכען פון אַלכסנדריען, די אַלטע שנאה צו די יודען. די שונאים האָבען אָבער מיט כח גאָר ניט געקאָנט מאַכען, האָבען זיי אָנגעהויבען אַרבייטען מיטן מויל אונ מיט דער פען. זיי האָבען אפילו קיין נייעס ניט געדאַרפט אויפטהון: נאָך מיט אַ סך דורות פריהר זענען אַרויסגעשפּרונגען געוויסע שרייבערס וואָס האָבען אויסגעטראַכט ניט ווייניג בלבולים אויפ'ן יודישען פאָלק: אין דער צייט פון אַנטיוכוס עפּיפאַנעס האָט זיך געפונען אַ געוויסער פּאָזידאָניוס. וואָס האָט געשיט מיט שקרים; ניט בעסער פון איהם זענען אויך געוועזען אַפּאָלאָניוס מעלאַ, וואָס האָט זיך אָנגענאַשט מיט האַס געגען יודען פון ציצעראָ, אונ חאַרעמאָן, וואָס האָט געלעבט אין צעזאַר'ס צייט. אָט די חברה־לייט האָבען געדרונגען, אַז ניט די יודען זענען אַנטלאָפען פון מצרים, נאָר מען האָט זיי פון דאָרט אַרויסגעיאָגט, ווייל זיי זענען געוועזען קראַנק אונ אומריין אונ די מצרים האָבען מורא געהאַט זיי זאָלען זיך פון זיי ניט אָנגעהמען די צעהן מכות. עס האָבען זיך אפילו עטליכע גריכישע געלעהרטע אָנגענומען פאַר די יודען, אונ בעזאָנדערס האָט זיך אויסגעצייכענט אין דעם ענין דער בעריהמטער שרייבער סטראַבאָ, וואָס האָט דעמאָלט געאַרבייט אין געאָגראַפיע אונ געשיכטע, נאָר דעם אמת איז שווער געוועזען זיך דורכצושלאָגען אַ וועג צווישען קנאה אונ שנאה, אַלע אויערען זיינען פערשטאָפּט געוועזען ווען מען האָט גערעדט עפּעס גוטס אויף יודען, אונ נור עס האָט גאָר געקאָנט אויסטראַכטען רכילות אונ ליי־

גֶען - דָער הָאט גֶעשְׁפִּיעלְט דִי גְרֶעסְטֶע רָאלֶע. דַארִיבֶּער הָאט מֶען דֶעמֶעלְט אַזוֹי אוֹיפְגֶעטְהאָפְט אַ סֵפֶר. וָאס אַ גֶעווִיסֶער אַפּיָאן הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען, ווייל דָארְט זֶענֶען שוֹין גֶעוָועהן אַזוֹיגֶע זַאכֶען וָאס זֶענֶען נִיט גֶעשְׁטוֹיגֶען אוּנ נִיט גֶעפְלוֹיגֶען, אוּנ עֶס אִיז נִיטָא קֵיין שוּם שְׁלֶעכְטִסְקֵייט אוּנ סְאוּסְקֵייט, וָאס עֶר זָאל נִיט אַרוֹיפְלֶעגֶען אוֹיף יוּדֶען.

דָאס יוּדִישֶׁע מַזָל אִיז שׁוֹין אָבֶּער אַזוֹי - אַז פוּן קְלָלוֹת בִּיז קְלָאפּ אִיז נָאר אַ קְלֵיינֶער אִיבֶּערְגַאנְג: מֶען דַארְף נָאר אָנְהֵייבֶּען שְׁטֶעכֶען מִיט וָוארְטֶער אוּנ עֶהדֶער מֶען קוּקְט זִיךְ אוּם קָאן מֶען שׁוֹין שְׁטֶעכֶען מִיט שְׁפִּיזֶען. אַזוֹי אִיז אוֹיךְ גֶעוָועהן אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען: דִי הַתְחָלָה הָאט מֶען גֶעמַאכְט מִיט לֵיצָנוּת אִיבֶּער דֶעם יוּדִישֶׁען אוּמְרֵיינְקֵייט, אוּנ שְׁאָקֶע בַּאלְד הָאט מֶען זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוָועהן אַז מֶען מֶעג זֵיי טַאקִי דֶערְקוּטְשֶׁען מֶעהר ווִי מִיט וָוערְטֶער. צְווֵיי שׂוֹנְאִים, אִיזִידָארוּס אוּנ לַאמְפָּא, הָאבֶּען אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט דִי אַיינְוואהנֶער פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, דֶער מוֹשֵׁל פְלַאקוּס אִיז אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען אוֹיף זֵייעֶר זַייט, אוּנ פּוּנְקְט וָוען דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם זֶענֶען בַּיי זִיךְ שְׁטָאלְץ גֶעוָוארֶען וָואס זֵייעֶר נָשִׂיא'ס אַ גוּטֶער פְרֵיינְד אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג, הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנעֶרְוַוארְטֶעטֶע פֶערְפָאלְגוּנְגֶען. אַז אַגְרִיפַּא אִיז דוּרְכְגֶעפָאהרֶען דוּרְךְ אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען הָאט דָאס פָאלְק גֶענוּמֶען אַ מְשׁוּגָעֶנֶעם, קַארַאבַּאס, אוּנ מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן אַ פַּאפִּיעֶרְנֶע קְרוֹין אוּנ אַ מַאנְטֶעל פוּן שְׁמַאטֶעס אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶעלָאזְט אַרוּמְלוֹיפֶען אִין גַאס אַלֶע זָאלֶען הוֹזָק מַאכֶען אוּנ טַייטֶען מִיט דִי פִינְגֶער אוֹיף דֶעם "נֵייעֶם קֶענִיג". דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט בֶּעגְנִיגְט מִיט אַזאַ שְׁפִּיעלֶעכֶען, מֶען אִיז בַּאלְד אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַלֶע שוּלֶען, אוּנ מֶען הָאט דָארְט אַרֵיינְגֶעשְׁטֶעלְט בִּילְדֶער דִי יוּדֶען אוֹיף צוּ לְהַכְעִיס. אוּנ פְלַאקוּס הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל, אַז דִי יוּדֶען פֶערְלִירֶען דִי רֶעכְט וָואס זֵיי הָאבֶּען בִּיז אַהֶער גֶעהַאט. בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט מֶען דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן אַלֶע פִיעֶר טְהֵייל פוּן דֶער שְׁטָאדְט, אוּנ מֶען הָאט זֵיי אָנְגֶעווִיזֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער אָרְט. וואו זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט צוּנוֹיפְשְׁטוּפֶּען אִין עֶנְגְעֶנִישׁ אוּנ דֶערְשְׁטִיקֶענִישׁ, זֵייעֶרֶע פְרִיהֶערִיגֶע וָואהנוּנְגֶען הָאט מֶען אָבְּגֶעבְּעאַבֶּעוֶועט, פוּן זֵייעֶר גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל, אוּנ אֲפִילוּ דִי דְרֵיי גְרֶעסְטֶע גְבִירִים פוּן דָארְט, אַיאַדִיוּס, טְרִיפוֹן אוּנ אַנְדְרָאן, זֶענֶען שְׁטַארְק פֶערְאָרֶעמְט גֶעוָוארֶען. אוֹיסֶער דֶעם הָאט מֶען קֵיין יוּדֶען נִיט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט, אוּנ אַז נוֹיט אוּנ מַאנְגֶעל הָאבֶּען אֵיינֶעם גֶעטְרִיבֶּען עֶר זָאל זִיךְ אַרוֹיסְגַנְבֶנֶען, הָאט עֶר דֶערְפַאר מִיטֶן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט. אַזוֹי אִיז

אויעקגעגאנגען א חודש און פליצום האט דער מושל פלאקוס געהייסען פענטען אין קייטען אכט און פירציג יודישע פארשטעהער, און זיי אפענטליך פאר'ן גאנצען עולם שלאגען און אנטהון ענוים קשים. וואס פיעל פון זיי זענען טאקע דערפון געשטארבען. דאס איז געשעהן אין א יום טוב, אין געבורטסטאג פונ'ם קאיזער, ווען אפילו פערברעכער ווערען בעפרייעט פון זייער עונש. אזוי האט זיך פלאקוס נאך איין חודש אבגערעכענט מיט די יודען, געהרגעט, געגזלט, ניט פארשוינט קיין שוואכע ווייבער, אונשולדיגע מאדלעך און קליינע קינדער, ביז פונקט אים סכות זענען זיי דערפרייעט געווארען מיט דער בשורה, אז פלאקוס'ן האט מען אראבגעווארפען, און זיי האבען זיך דערקוויקט מיט דער האפנונג אויף א בעסערע צייט.

זיי זענען אבער מעהר ניט געבליבען ווי ביי דער האפנונג. דער נייער פראקוראטאר קאסוס האט אפילו געשיצט די יודען, דאס פאלק זאל זיי ניט שלאגען, נאר אומצוקעהרען זיי די צוגענומענע רעכטע האט איהם דאס הארץ ניט געטראגען און אויך ביי איהם איז אפיאן'ס ספר געוועהן א גאנצע תורה, און דער שונא ישראל האט ניט אויפגעהערט צו שיטען שוועבעל און פעך אויף דעם יודישען פאלק און בעוויזען אז עס קומט זיי גאר קיין בעסערס ניט, ווייל מען האט זיי ווי געפאנגענע געבראכט קיין אלכסנדריען. דער קאיזער קאליגולא האט זיך אין די זאכען ניט געמישט; ער איז געוועהן פערטראגען מיט זיינע מלחמות אין גאליען און גערמאניען, און אז ער איז צוריקגעקומען, האט ער געוואלט מען זאל איהם האלטען פאר א גאט. דא האבען ווייטער די שונאים בעקומען א נייע געלעגענהייט זיך אבצורעכנען מיט די יודען, וואס האבען בשום אופן ניט געוואלט אריינשטעלען אין זייערע שולען דעם קאיזער'ס בילדער, און זיי בעטראכטען ווי א היילינגטהום. פון איין זייט איז דאס צורייצטע פאלק ניט איין מאהל אנגעפאלען אויף די יודען און אויף זייערע בתי תפלה, און מיט געוואלד אהין אריינגעשטעלט קאליגולא'ס בילדער, און פון דער אנדערער זייט האט קאסוס זיי געשטערט אבצוהיטען די אמונה, און בעזאנדערס האט ער געפאדערט פון זיי ניט היילינג צו האלטען דעם שבת. פריהר פלעגט ער זיי זאגען פאר א ווארטעל, אז אזוי ווי ביי א סכנה מעגען זיי מחלל שבת זיין, וועט ער פאר זיי זיין די גראסטע סכנה און דערנאך האט זיך טאקי פון דעם ווארטעל אויסגעלאזט איין אמת, און פאר די יודען האט זיך אנגעהויבען אזא שרעקליכע צייט, אז פיעל פון זיי האבען געמוזט אבטרעטען

פון יודישקייט. אונ דעם נשיא אלכסנדרס א ברודער, טיבעריוס, איז איבערגעגאנגען צום געטצענדיענסט אונ האט דערנאך דערגרייכט װעהר איין גרויסע מדרגה.

װעהר טרויעריג איז דעמעלט געװעזען דער מעמד פון די אלכסנדרינישע יודען, אונ כדי צו טרעסטען דעם עולם, מען זאל ביי זיך נאר אין גאנ־צען ניט אראבפאלען, האט א יודישער שרייבער, װאס זיין נאמען איז געבליבען אומבעקאנט, דעמעלט ארויסגעלאזט אין דער גריכישער שפראכע א ספר, װאס האט א ביסעל געשטארקט די געשלאגענע אונ געפאלענע. אין דעם ספר, װאס הייסט „דאס דריטע בוך פון די מאקאװעער״ װערדט דערצעהלט איין אלטע מעשה, װאס איז האלב אמת אונ האלב אויסגעטראכט, װי דער מלך פון מצרים פהיליפאטאר האט געװאלט א מאהל אריינגעהן אין בית המקדש, האט ער דערפאר בעקומען א שטארק חולשת, װי ער האט זיך נוקם געװעזען אין די יודען, זיי געפייניגט אונ גענאט צו דיענען עבודה־זרה, װי פיעל פון זיי האבען זיך געלאזט פערפיהרען, װי גאט האט זיך אנגענומען פאר זיין פאלק אונ די עלעפאנטען, װאס מען האט אנגערייצט אויף די יודען, האבען זיך ארויפגעװארפען אויף זייערע שונאים, װי אזא נס האט אין גאנצען איבערגעמאכט דעם מלך, װאס האט חרטה געקריגען אויף אלע רעות, אונ האט אנגעהויבען יודען טהון טובות.

דאס בוך האט שטארק מחזק געװעזען די יודען פון אלכסנדריען, אונ זיי האבען זיך ענטשלאסען צו שיקען שליחים קיין רום בעטען דעם קאיזער ער זאל זיך פאר זיי אננעהמען. דערצו האבען זיי אויסגעקליבען די שאנסטע אונ געלערנטע בעלי בתים אונ בעזאנדערס דעם בעריהמטען יודישען פילאסוף פהילא (פילון היהודי), דעם ברודער פונ׳ם נשיא. װאס האט געשעצט אויף דער װעלט מיט זיין חכמה. די איבריגע איינװאהנער װאס האבען מורא געהאט טאמער פועל׳ן די יודען, האבען אויך ארויסגעשיקט שליחים פון זייער זייט אונ האבען אויסגעקליבען דעם נוטען אפיאן, װאס מען האט געװאוסט אז אויף ליגענס זאגען איז ער דער ערשטער בריה. אזוי זענען זיך צונויפגע־קומען די שליחים פון ביידע זייטען, אונ קאליגולא האט בעדארפט אויסהא־רען זייערע טענות אונ פסקנ׳ן װער עס האט רעכט. קאליגולא איז אבער אין כעס געװעזען אויף די יודען דערפאר װאס זיי זענען מסופק געװעזען אין זיין גאטליכקייט, אונ ער איז אויף זייערע שליחים אנגעפאלען מיט זידלערייען אונ קללות אונ האט זיי גאר ניט געװאלט פאר די אויגען לאזען. אומזיסט

האבען זיי נאך געהאפט, אז דער צארן פונ'ם קייזער זאל שטילער ווערען. אונ ער זאל זיי קאנען אויפהערען. עס האט זיך אויסגעלאזט דערמיט, וואס מען האט דעם נשיא אלכסנדר איינגעזעצט אין תפיסה אונ פון ירושלים איז אנגעקומען א פינסטערע בשורה איז קאלינגולא האט מטמא געווען דעם בית המקדש אונ ניט פערשוינט דאס וואס איז ביי זיי דאס היילינגסטע.

קאלינגולא האט זיך טאקע באמת אריינגענומען אין מוח, אז ער מוז די יודען ארויפברענגען דארויף זיי זאלען זיינע בילדער אריינשטעלען ניט אין די שולען, נאר אויך אינ'ם בית המקדש, אונ האט גערעכענט, אז מיט כח וועט ער אלדינג אויספירען. דאריבער האט ער געהייסען דעם מושל פון סיריען פעטראניוס ער זאל זיך פרובען מיטן חיל דערווייזען די עקשנים פון וואס פאר א טהייערע גאט זיי זאגען זיך אב. פונקט ערב סכות איז אנגעקומען די ידיעה, אז פעטראניוס איז צוגעקומען מיט איין גרויסע מחנה ביז עכו אונ די יודען האבען געהאט א פארשטערטען יום טוב, נאר אזוי ווי עס האבען זיך שוין אנגעהויבען רעגענס אונ א קאלט וועטער האט פעטראניוס זיך ענטשלאסען צו ווארטען ביז נאך פסח אונ דערווייל האט ער זיך צוגעהערט צו די געשרייען פון טויזענדער יודען, אונ האט ארויסגעזעהן, אז זיי וועלען געהן ביז צום לעצטען טראפען בלוט אונ ניט דערלאזען קיין חלול השם. ביי פעטראניוסן איז געבליבען, ער זאל דערפון מודיע זיין דעם קייזער, אונ איהם בעטען ער זאל די יודען לאזען צו רוה. אין דער צייט אז ביי קאלינגולאן געווען צו גאסט אגריפא, אונ האטשע ער האט געהערט וואס עס טהוט זיך אין ארץ ישראל, אונ עס האט איהם גוט געהארט, פון דעסטוועגען האט ער זיך געמאכט ניט וויסענדיג; נאר איין מאהל האט ער געמאכט פאר קאלינגולאן זעהר א ברייטע סעודה, אונ אז דער קייזער איז שטארק פרעהליך געווארען אונ האט פארגעלעגט אגריפאן ער זאל ביי איהם בעטען וואס ער וויל, האט ער פון איהם נאר פערלאנגט ער זאל אויפהערען האבען צו טהון מיט די יודען. קאלינגולאן האט ניט געפאסט ער זאל קיין ווארט ניט האלטען, אונ ער האט געשיקט זאגען פעטראניוס'ן אז אויב ער האט נאך ניט אויסגעפיהרט זיין פריהעריגען בעפעהל, זאל ער שוין מעהר גאר ניט טהון. דערווייל איז אבער אנגעקומען פון פעטראניוס'ן דער בריעף אין וועלכען ער ערלויבט זיך דעם קייזער אליין איין עצה צו געבען אונ פאראויסזאגען, אז עס וועט איהם גאר ניט געראטהען; דאס האט קאלינגולאן אריינגעבראכט אין אזא

כַּעַס, אַז עֶר הָאט בֶּעפָאהלֶען פֶעטְרַאנִיוּס'ן עֶר זָאל זִיךְ אַלֵיין אָנְטְהוּן דֶער־פַאר אַ מִיתָה מְשׁוּנָה. נָאר עֶהְרֶער נָאךְ זַיין בֶּעפֶעהל אִיז אָנְגֶעקוּמֶען צוּ פֶּעטְרַאנִיוּס'ן אִין דִי הָאנְד, הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶ'ט קַאלִינוּלַא'ן אוּנ אוֹיף דִי יוּדֶען אִיז שׁוֹין גֶעקוּמֶען אַ שְׁטִיקְעל יְשׁוּעָה.

אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז אוֹיךְ דִי יְשׁוּעָה גֶעקוּמֶען אוֹיף זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, ווייל דֶער נייעֶר קֵאיזֶער קְלוֹידְיוּס. וָואס אַגְרִיפַּא הָאט אִיהם צוּגֶערֶעדְט אוּנ גֶעאַרְבֵּייטֶעט אוֹיף אַלֶע כֵּלִים עֶר זָאל אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה, הָאט פוּן אֵיין זַייט אַגְרִיפַּא'ן גֶעמַאכְט פַאר קֶאנִיג אִיבֶּער גַאנְץ פַּאלֶעסְטִינַא, אוּנ הָאט אוּנְטֶער זַיין מַאכְט גֶעשְׁטֶעלְט אַלֶע לֶאנְדֶער פוּן יְהוּדָה, שֹׁמְרוֹן, גָלִילָעאַ אוּנ פֶּערֶעאַ, אוּנ זַיין בְּרוּדֶער הוֹרְדוּס בֶּעשְׂטִימְט פַאר אַ מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס בַּיי'ם לְבָנוֹן. אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט עֶר דִי אַלֶכְּסַנְדְרִינִישֶׁע יוּדֶען אוּמְגֶעקֶעהְרְט אַלֶע רֶעכְטֶע, דֶעם נָשִׂיא אַלֶכְּסַנְדֶר בֶּעפְרַייעֶט פוּן דֶער תְּפִיסָה אוּנ זַיין בְּרוּדֶער פְּהִילָא אָבְּגֶעגֶעבֶּען אַזַא כָּבוֹד, אַז עֶר הָאט אִיהם גֶעבֶּעטֶען אֶפֶענְטְלִיךְ אִין כֶּענַאט דֶערְצֶאהלֶען דִי צָרוֹת וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָ..עלִיטֶען פוּן פְלַאקוּס אוּנ קַאלִינוּלַא.

אִין אַגְרִיפַּא'ס צַייט אִיז דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד ווייטֶער אוֹיפְגֶעלֶעבְּט גֶעוָוא־רֶען, ווייל אִיהם הָאט גֶעטְרִיבֶּען צוּ דֶער מְלוּכָה נִיט נָאר דֶער חֵשֶׁק גְרוֹיס צוּ וֶוערֶען אוּנ הֶערְשֶׁען אִיבֶּער אַ פָאלְק, נָאר אוֹיךְ אַ פוּנְק פוּן אֱמֶת׳דֶּ לִיעבֶּע צוּ יוּדֶען אוּנ צוּם יוּדִישְׁקֵייט וָואס אִיז צוּ אִיהם אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען בִּירוּשָׁה פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים. אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי צַייט, וָואס מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט דִי עֶרְשְׁטֶע פֵּירוֹת בְּרֶענְגֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. הָאט דֶער קֶאנִיג גְלַייךְ מִיט אַלֶע מְקַיֵּים גֶעווֶעזֶען דִי מִצְוָה, אוּנ אַלֶע הָאבֶּען מִיט גְרוֹיס אִי־בֶּערְגֶעבֶּענְהֵייט בֶּענְרִיעסְט זֵייעֶר פְּרוּמֶען פִירֶער. אוֹיפְ'ן אַנְדֶערְן יָאהר סֻכּוֹת הָאט אַגְרִיפַּא, וְוִי דֶער אַלְטֶער מִנְהָג אִיז גֶעוָועהן, פָארְגֶעלֵייעֶנְט דִי סֶדְרָה, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען צוּם פָּסוּק, וואו עֶס שְׁטֶעהט, אַז דֶער יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ דַארְף אַרוֹיסְשְׁטַאמֶען טַאקִי נָאר פוּן יוּדֶען, הָאבֶּען זִיךְ אִיהם טְרֶעהרֶען גֶעקַאטְשֶׁעט פוּן דִי אוֹיגֶען. ווייל עֶר הָאט זִיךְ דֶערְמַאנְט, אַז עֶר קוּמְט אוֹיךְ אַרוֹיס פוּן אֲדוֹמִים, אוּנ אַז עֶר אִיז אֶפְשָׁר נִיט וֶוערְטְה צוּ טְרָאגֶען אוֹיף זַיין קָאפּ דִי קֶאנִיגְלִיכֶע קְרוֹין. דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעשְׁטוּיסֶען וָואס עֶר מֵיינְט, אוּנ אַלֶע הָאבֶּען מִיט גְרוֹיס שִׂמְחָה אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען: אָחִינוּ אַתָּה! דוּ בִּיסְט אוּנְזֶער בְּרוּדֶער!

אַגְרִיפַּא הָאט גֶענוּמֶען אַלֶע מִיטֶעל צוּ בֶּעפֶעסְטִינֶען דִי אֱמוּנָה : אוֹיפַ'ן אָרְט פוּן טְהֶעאָפִילָאס , וָואס דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר וִויטֶעלְיוּס הָאט בֶּעשְׁטִימְט , הָאט עֶר גֶעשְׁטֶעלְט פַאר כֹּהֵן גָּדוֹל שִׁמְעוֹן קַאנְטְהֶערַאס , וָואס דִי וָועלְט הָאט אִיהם וֶועגֶען זַיין פְרוּמְקֵייט פֶערְגְלַייכְט מִיט שִׁמְעוֹן הַצַּדִיק , אוּנ פַאר'ן רֹאשׁ פוּן דִי סַנְהֶדְרִין הָאט עֶר גֶעמַאכְט הִלֵּלְס אַיין עֶנִיקֶעל , גַּמְלִיאֵל דֶעם אֶלְטֶערְן , וָואס הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען גֶעהַאלְטֶען אִין זֵיידֶענְס גַאנְג . אִיהם הָאבֶּען פִיעל אַיינְוָואהנֶער פוּן פַּאלֶעסְטִינַא , וָואס זֶענֶען קֵיין יוּדֶען נִיט גֶעוֶועהן , צוּ פֶערְדַאנְקֶען , וָואס מֶען הָאט זֵיי בֶּעהַאנְדֶעלְט מִיט רַחֲמָנוּת אוּנ מֶענְשֶׁענְלִיעבֶּע , אוּנ וָואס דִי אָרֶעמֶע פוּן זֵיי הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען שְׁטִיצֶע פוּן דֶער אֵיינֶעגֶער צְדָקָה וָואס אַלֶע , אוּנ הָאבֶּען גֶעמָאנְט אִין פֶעלְד צוּנוֹיפְקְלוֹיבֶּען דִי אִיבֶּערְגֶעלָאזְטֶע זַאנְגֶען (לֶקֶט) ; וַוייל עֶר הָאט אַיינְגֶעפִירְט אַז יֶעדֶער וָואס הִיט אָבּ דִי זִיבֶּען הוֹיפְּט-מִצְוֹת וָואס שְׁטַאמֶען אַרוֹיס נָאךְ פוּן נֹחַ'ס קִינְדֶער , אוּנ הָאט אִין זִיךְ נִיט קֵיין פֶערְדָארְבֶּענֶע מִדּוֹת וָואס פְּלֶעגֶען צוּם מֶענְשֶׁען אִיבֶּערְגֶעהן פוּן עֲבוֹדָה-זָרָה , דַארְף זִיךְ שׁוֹין נִיט רֶעכְנֶען פַאר קֵיין גָאטְצֶענְדִיענֶער אוּנ קָאן הָאבֶּען אַלֶע רֶעכְטֶע גְלַייךְ מִיט דִי אִיבְּרִיגֶע קִינְדֶער פוּנ'ם לַאנְד .

צְווִישֶׁען דִי רָאמֶער אוּנ דִי יוּדֶען אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהן אַ פְּרַיינְדְשַׁאפְט . אַז עֶטְלִיכֶע יוּנְגֶע לַייט הָאבֶּען זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט אִין דֶער שְׁטָאדְט דָארַא אַרַיינְשְׁטֶעלֶען דֶעם קַאיזֶערְ'ס בִּילְדֶער אִין דִי שׁוּלֶען , הָאבֶּען זֵיי דֶערְפַאר בֶּעקוּמֶען אַ פְּסַק פוּן דֶער רָאמִישֶׁער מְלוּכָה . אַגְרִיפַּא ווִידֶער פוּן זַיין זַייט אִיז נִיט גֶעוֶועהן קַארְג אוֹיף מַתָּנוֹת , אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט הָאבֶּען אִיהם דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן דִי שְׁטֶעדְט סֶעבַּאסְטַאס , אַנְטְהֶעדַאן אוּנ גַּזָּה בֶּעווִיזֶען אַזַא כָּבוֹד , אַז זֵיי הָאבֶּען גֶעלָאזְט מַאכֶען בֶּעזוּנְדֶערֶע מַטְבֵּעוֹת אוּנ אוֹיפְשְׁרַייבֶּען : „דֶער גְרוֹיסֶער קֶענִיג אַגְרִיפַּא , דֶער פְרַיינְד פוּנ'ם קַאיזֶער" . וִוי נָאהֶענְט אַגְרִיפַּא אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן צוּם רָאמִישֶׁען קַאיזֶערְלִיכֶען הוֹיז הָאט עֶר פָארְט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מְשַׁדֵּךְ זַיין מִיט גָאטְצֶענְדִיענֶער . זַיין אֶלְטְסְטֶע טָאכְטֶער בֶּרֶענִיצֶה הָאט עֶר פַארְקַנְס'ט פַאר'ן נָשִׂיא אַלֶכְּסַנְדֶר'ס אַ זוּהְן , מַארְקוּס ; נָאר אַזוֹי וִוי זֶעוּ חָתָן אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען פַאר דֶער חַתוּנָה הָאט זִי גֶענוּמֶען זַיין אֵיינֶעגֶער בְּרוּדֶער הוֹרְדַס , דֶער מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס ; דִי צְווֵייטֶע טָאכְטֶער מִרְיָם אִיז אַ כַּלָּה גֶעוָוארֶען פַאר יוּלְיוּס אַרְכֶעלוֹיס , אַ זוּהְן פוּן חֶלְקִיָּהוּ , אֵיינֶעם פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ; דִי יוּנְגְסְטֶע טָאכְטֶער דְרוּזִילָא הָאט אֲפִילוּ גֶעזָאלְט נֶעהְמֶען אַ פְּרִינְץ נִיט פוּן קֵיין יוּדִי-

שְׁער מִשְׁפָּחָה, עֶפִּיפַאנֶעס. אַזוֹהן פוּן אַגְרִיפַּא׳ס בֶּעסְטֶען פְרַיינְד, אַנְטִיאָ-
כוּס דֶעם קָאנִיג פוּן קָאמַאזֶשֶׁען, נָאר דֶער חָתָן הָאט גֶעמוּזְט גֶעבֶּען
דָאס וָואָרט אַז עֶר וֶועט אָננֶעהמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה.

אִין אַגְרִיפַּא׳ס יָאהרֶען אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין פַּאלֶעסְטִינָא אוּנ
אַלֶכְּסַנְדְרִיָא גֶעוֶועהן זֶעהר גְלֶאנְצֶענְד. אוּנ עֶס אִיז דָעמָאלְט גֶעבָּאהְרֶען גֶעוָוארֶען
אַ גַאנְץ בַּייכֶע יוּדִישֶׁע גְרִיכִישֶׁע לִיטֶערַאטוּר, אִין וֶועלְכֶער דִי הוֹיפְּטְרָאלֶע
הָאבֶּען גֶעשְׁפִּילְט דֶער בֶּערִיהמְטֶער פְּהִילָא, אַשְׁרַייבֶער עֶזֶעקִיעֶלָאס,
וָואס הָאט בֶּעשְׁרִיבֶּען אִין שִׁירִים דִי גַאנְצֶע מַעֲשֶׂה פוּן משֶׁה רַבֵּינוּ אוּנ
יְצִיאַת מִצְרַיִם, אוּנ נָאךְ אַ אוּנְבֶּעקַאנְטֶער מְחַבֵּר וָואס הָאט גֶעמַאכְט אַ סֵפֶר
חָכְמַת שְׁלמה.

וִוי וַוייט אַגְרִיפַּא אִיז גֶעוֶועהן אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי רָאמֶער, הָאט עֶר
פָּארְט נִיט גֶעוָואלְט אַז זַיין לַאנְד זָאל עֶבִּית זַיין אָבְּהֶענְגִיג פוּן אַנְדֶערֶע אוּנ
הָאט שְׁטַארְק אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֶעהר צוּ בֶּעוָוארְנֶען. עֶר
הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען דִי שְׁטָאדְט יְרוּשָׁלַיִם אַ בִּיסֶעל פֶערְגְרֶעסֶערן אוּנ הָאט
זִיךְ גֶענוּמֶען בּוֹיעֶן גְרוֹיסֶע בִּנְיָנִים אוֹיפֶען בָּארְגֶעל בֶּזֶתָה. וָואס אִיז נִיךְ גֶע-
וָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע פָארְשְׁטָאדְט, אוּנ דָארְט פְלֶעגֶען זִיךְ שְׁטֶעלֶען אַלֶע יְרִידִים
פוּן בְּהֵמוֹת, וָואל, קְלֵיידֶער אוּנ אַייזֶען. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גֶעבֶּעטֶען בַּיי
קְלוֹידִיוּסֶן עֶרְלוֹיבְּנִישׁ צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי נַייֶע פָארְשְׁטָאדְט, אוּנ עֶר הָאט
אִיהם נִיט גֶעקֶענְט אָבְּזָאגֶען. נָאר אַז אַגְרִיפַּא הָאט שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען אִין
מִיטֶען בּוֹיעֶן הָאט דֶער מוֹשֵׁל פוּן סִירְיֶען וִויבִּיוּס מַארְזוּס אָנְגֶעשְׁמֶעקְט
אַז דָאס טוֹיג נִיט פַאר רוֹם. עֶר הָאט עֶס בַּאלְד מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן קְלוֹידִיוּסֶן.
אוּנ פְּלִיצוּם אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַגְרִיפַּא׳ן אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל אוֹיפְהֶערֶען צוּ אַר-
בֵּייטֶען. אַגְרִיפַּא הָאט גֶעמוּזְט אָנְבֵּייגֶען דֶעם קָאפּ; נָאר דֶעם גֶעדַאנְק אַז
דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד דַארְף פוּן זִיךְ אַרָאבְּוַוארְפֶען דֶעם עוֹל פוּן דִי רָאמֶער
אִיז בַּא אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ אַ וָוארְף גֶעטְהוּן נָאר אוֹיף אַיין
אַנְדֶער זַייט — צוּ מַאכֶען יַד אַחַת מִיט אַנְדֶערֶע קָאנִיגֶע וָואס וָואלְטֶען
אוֹיךְ צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן וֶוען דִי מַאכְט פוּן רוֹים וָוערְט אַ בִּיסֶעל קְלֶענֶער.
עֶר הָאט פַארְבֶּעטֶען צוּ זִיךְ קַיין טִיבֶּערִיאַס זַיין מְחוּתָּן אַנְטִיוֹכוּס. דֶעם
קָאנִיג פוּן קָאמַאזֶשֶׁען, דֶעם קָאנִיג פוּן עֶמֶסָא, וָואס זַיין טָאכְטֶער יָאטַאפַּא
הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַגְרִיפַּא׳ס בְּרוּדֶער אַרִיסְטוֹבוּל דֶעם קָאנִיג פוּן
קְלֵיין אַרְמֶענְיֶען קָאטִיס. דֶעם מוֹשֵׁל פוּן צִילִיצְיֶען פַּאלֶעמָאן. אוּנ אוֹיךְ
זַיין אַיינֶענֶעם בְּרוּדֶער הוֹרְדוּס דֶעם מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס. גֶעהֵייסֶען הָאט עֶס

אַז די אַלע מלכים װעגען זיך צונויפגעקומען צו אגריפאן א ביסעל די צייט פערברענגען; נאר דער מושל פון סיריען מארזוס האט צושלאגען די גאנצע חתונה: ער האט זיך געשטויסען װאס אגריפא מיינט, און האט דער גאנצער חברה געגעבען אנצוהערען, אויב זיי זוכען טאקי באמת תענוגים איז ניט דא דער פלאץ דערפון. די מורא פון רום איז נאך דעמאלט אזוי גרויס געװעהן, אַז אפילו נאר בא א װינק פון א רוימישען דינער װעגען זיך די געסט צו פאהרען, און אגריפא'ס פלאן איז ניט אויסגעפיהרט געװארען. אגריפא האט פון דעסטװעגען ניט אויפגעהערט צו טראכטען װי אזוי זיין לאנד אנידערצושטעלען אויף א פעסטען פוס, און ער װאלט געװיס א סך זאכען געװעהן אויסגעפיהרט. נאר פליצום איז ער געשטארבען, און מיט איהם איז פערשװינדען געװארען דער לעצטער שטערן װאס האט נאך געגלאנצט אין יהודה עהדער עס האט דארט זיך אין גאנצען אנגעריקט די פינסטערע נאכט.

נאך אגריפא'ס טויט האבען ערשט די גריכען אין פאלעסטינא און סיריען געקאנט ארויסװייזען זייער בעהאלטענע שנאה צו די יודען. זיי האבען נאר פארגעסען, אַז ביים לעבען האבען זיי דעם יודישען קאניג דעם גרעסטען כבוד אפגעגעבען און מיט די מארמאר בילדער פון זיינע דריי שאנע טאכטער געציערט די גאסען אין דיא שטאדט; קוים האט אגריפא צוגע-מאכט איין אויג, האבען די אינװעניגסטע שונאים געטאנצט פאר פרייד און די בילדער פון זיינע קינדער האבען זיי ארויסגעשלעפט ניט אין קיין ריינע ערטער. אַז קלודיוס איז געװאהר געװארען װאס פאר א אום כבוד די גריכען האבען אנגעטהון דעם זכר פון זיין געליעבטען פריינד איז ער דארויף שטארק ברוגז געװעהן און האט פריהער, אויף צו להכעיס די שונאים געװאלט אגריפא'ס יונגסטען זוהן, װאס האט דעמעלט געלערנט אין רום און האט אויך געהייסען א ג ר י פ א, מאכען פאר קאניג; נאר עס האבען זיך געפונען בעלי טובה, װאס האבען איהם אפגעהאלטען דערפון, און ער-קלערט אַז דעם זיבעצעהן-יאהריגען אגריפא װעט שװער זיין צו פיהרען אזא מדינה װי פאלעסטינא. אזוי איז ארץ ישראל װידער געװארען א טהייל פון דער רוימישער מלוכה, און די ממשלה איז איבערגעגעבען געװארען צום פראקוראטאר ק ו ס פ י ו ס פ א ד ו ס, װאס האט געפועלט ביים קאיזער ער זאל מוחל זיין די סאלדאטען װאס ער האט פריהער געהייסען פערשיקען פאר זייער זינד נעגען כבוד פון'ם געשטארבענעם אגריפא. דאס האט פאדוס געטהון בכיון

כְּדֵי די שׂוֹנְאִים זָאלֶען בְּלייבֶּען אִין לַאנְד אוּנ זָאלֶען זִיךְ אַלְלֶע מָאל קְרִיגֶען מִיט דִי יוּדֶען אוּנ עֶר זָאל הָאבֶּען פַאר וָואס צוּ זֵיי זִיךְ טְשֶׁעפֶּען. אַזוֹי אִיז עֶס טַאקִי גֶעשֶׁעהֶען, נִיךְ הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנְצוּפְרִידֶענְהֵייטֶען פוּן בֵּיידֶע זֵייטֶען אוּנ פַּאדוּס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען נוּט אָבְּצוּרֶעכֶנֶען מִיט דִי יוּדֶען. עֶר הָאט גֶעוָואלְט וְוי אַמָאל זִיךְ נֶעהְמֶען דָאס רֶעכְט אוֹיסְצוּקְלוֹיבֶּען אַ כֹּהֵן גָּדוֹל אוּנ הַאלְטֶען בַּיי זִיךְ פֶערְשְׁלָאסֶען דִי בִּגְדֵי כְּהוּנָּה, נָאר דָא הָאט עֶר שׁוֹין אִיבֶּערְגֶעצֵייגֶען דֶעם בּוֹיגֶען: עֶס הָאט זִיךְ אִין יְרוּשָׁלַיִם אַזֵיינְס גֶעטְהוּן אַז דֶער מוֹשֵׁל פוּן סִירְיָען קַאסְיוּס לָאנְגִינוּס הָאט גֶע־מוּזְט צוּקוּמֶען מִיט גְרוֹיס חַיִל. נָאר אַזוֹי וְוי עֶס הָאבֶּען זִיךְ אִין דֶעם אַבייִנְגֶעמִישְׁט אַגְרִיפַּא'ס בְּרוּדֶער, הוֹרְדוּס אוּנ אַרִיסְתּוֹבוּל, אִיז גֶעבְּלִי־בֶּען מֶען זָאל אַוֶועקְשִׁיקֶען שְׁלִיחִים קַיין רוֹם אוּנ הַארֶען וָואס קְלוֹידִיוּס וֶועט דַארוֹיף זָאגֶען. אִין רוֹם הָאט דֶער יוּנְגֶער אַגְרִיפַּא פָארְגֶעשְׁטֶעלְט דִי יוּדִישֶׁע שְׁלִיחִים פַאר'ן קֵייזֶער, עֶר הָאט זֵיי פְרֵיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ הָאט זֵיי אַלְדִינְג צוּ לִיעבּ גֶעטְהוּן. אַזוֹי הָאט דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר שׁוֹין נִיט גֶעטָארְט זָאגֶען קַיין דֵעה אִין אֱמוּנָה זַאכֶען אוּנ דֶער גַאנְצֶער בַּעַל הַבַּיִת אִיז גֶע־וָוארֶען הוֹרְדוֹס. וָואס הָאט אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען דֶעם כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלְיָאנַי, אוֹיף זַיין אָרְט גֶעשְׁטֶעלְט אֵיינֶעם יוֹסֵף, פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה קַמִית, אוּנ טַאקִי בַּאלְד אִיהם אוֹיךְ אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען אוּנ אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען אַיין אַנְדֶערְן, חֲנַנְיָה בֶּן נְבֶדַי, וָואס אִיז אִין דֶער אֲכִילָה מֶעהר אַבייִנְגֶעטְהוּן גֶעוֶועהן וְוי אִין דֶער כְּתוֹנֶת.

אִין דֶער צֵייט פוּן פַּאדוּס הָאט זִיךְ פְּלִיצוּם אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַ גֶעוִויסֶער טְהֶעאוּדַאס, וָואס אִיז מֶעהר גֶעוֶועהן אַ פָארְדְרֶעהטֶער קָאפּ וְוי אַ שְׁווינְד־לֶער, עֶר הָאט זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז עֶר אִיז מָשִׁיחַ אוּנ הָאט גֶעפוּנֶען פִיער הוּנְדֶערְט נַארָאנִים וָואס הָאבֶּען אִיהם גֶעגְלוֹיבְּט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ מִיט אִיהם גֶעלָאזְט גֶעהן צוּם יַרְדֵן, וואוּ עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט צוּ וַוייזֶען אַ נֵס, שְׁפַּאל־טֶען דֶעם טַייךְ אוּנ זֵיי טְרוּקֶען אַרִיבֶּערְפִיהְרֶען. פַּאדוּס הָאט זֵיי נָאכְגֶע־יָאגְט מִיט חַיִל אוּנ טְהֶעאוּדַאס אוּנ נָאךְ אַנְדֶערֶע זֶענֶען גֶעפַאלֶען טוֹיט. בַּאלְד דֶער נָאךְ הָאט קְלוֹידִיוּס אַרָאבְּגֶעשִׁיקְט קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַ נֵייעֶם פְּרָאקוּרַאטָאר, אַ גֶעוֶועזֶענֶעם יוּדֶען טִיבֶּעְרִיוּס יוּלְיוּס אַלֶכְּסַנְדֶר, דֶעם זוּהְן פוּנ'ם נָשִׂיא אַלֶכְּסַנְדֶר, וָואס אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם גֶאטְצֶענְדִיענְסְט. קְלוֹידִיוּס הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר טְהוּט דֶער מִיט דִי יוּדֶען אַ טוֹבָה אוּנ אַז זַייעֶר אַ בְּרוּדֶער וֶועט פָארְט מִיט זֵיי זִיךְ בֶּעסֶער בֶּעגֶעהֶען; נָאר עֶר הָאט

פאַרגעסען, אַז אַ גענאַכטע מבשפה איז אַ סך ערגער: עס האט זיך באַלד אָנגעהויבען אַ שטאַרקע מרידה, דאס פאָלק האט ניט געוואָלט וויסען פון טיבעריוס׳ן, די פרומע זענען אַרויסגעשפּרינגען געגען איהם, אונ געגען צוויי פון זיי, יעקב אונ שמעון, די זיהן פון יהודה דעם גאלילער, האט ער געמוזט אַרויסווייזען זיין אַכזריות אונ זיי האבען אויף דער תליה זייער לעבען געענדיגט.

פירטעס קאַפּיטעל.

דאס פאַרשפּרייט־ווערען פון די יודען אויף דער וועלט.

(44 — 48 נאך קריסטוס געבורט. 22—26 פאַר׳ן חורבן בית שני)

די השגחה האט אַזוי געפיהרט אַז צווישען די גרעסטע אומות עולם זאָל דאס קליינע יודיש פאָלק שפּיעלען אַ ראָללע דער מיט וואס אויף איהם איז געפאַלען דער גורל צו פאַרשפּרייטען די היילינע אמונה אין אַ איינציגען גאָטט אין אַללע עקען פון דער וועלט, אונ צו ליעב דעם האבען די יודען, נאך דעמעלט ווען זיי האבען געהאט אַ אייגענע היים אונ דאס לאַנד איז נאך כמעט אין גאַנצען אינגעשטאַנען ביי זיי אין די הענד זיך צוואַרפען אין זעהר פיעל ערטער אונ אומעדום האבען זיי אָנגעצונדען דאס ליכט פון ידיעת הבורא, וואס וועט שוין קיין מאָל ניט פערלאשען ווערען ביז דאס מענשליכע הארץ וועט נאך ציהען צו אמת אונ צו ישר, ביז דער מענשליכער קאפּ וועט ניט אויפהערען אַרבייטען פאַר שכל אונ חכמה.

דער בית המקדש אין ירושלים איז געוועהן דער מיטעל פונקט,

װאָהִין די אויגען פון די יודען זענען געװענדעט אִין יעדער צייט אונ פון יעדען אָרט; נאָר שולען האָבען זיי געאָפּענט איבעראַל וואו זיי פּלעגען זיך בעזעצען. זעהר פיעל יודען האָבען געוואוינט אין קִירֶענַאִיקָא אונ בעזאָנדערס אין דער הויפּטשטאָדט אַנְטִיאָכִיָען. די מְלָכִים פון סירִיען האָבען זיי צוריקגעגעבען אַלע רעכטע, וועלכע דער משוגענער אַנְטִיאָכוּס עֶפִּיפַאנֶעס האָט פְרִיהֶער בּיי זיי צוגענומען. איינער פון די סירִישע קאָניגע האָט זיי אֲפִילוּ אָבְגעגעבען פיעל כֵּלִים, וואָס מען האָט אַמאָל צוגענומען אין מִשְׁכָּן, אונ זיי האָבען זיי געהאַלטען פאַר אַ זֵכֶר בּיי זיך אין שול. אין דַמֶשֶׂק האָבען זיך געפונען מעהר פון צעהן טויזענד יודען. אונ דער מֶלֶךְ פון מִצְרַיִם, תַּלְמַי פִילַאדֶעלְפוּס האָט זיי ערלויבט אויסצוקלייבען פון זיך אַ נָשִׂיא פונקט ווי אין אַלֶכְּסַנְדְרִיָען. אין רוֹם זענען די יודען מיט דער צייט אויך נִתְרַבֶּה געוואָרען, אונ חאָטש קלוידיוּס האָט זיי געהייסען פון דאָרט אַרויסטרייבען, ווייל ער איז אין כַּעַס געוועזען אויף איינעם פון זיי, כְּרֶעסְטוּס, וואָס האָט זיך בעמיהט צו בעקענען די ראָמער מיט דער קריסטליכער רעליגיאָן, פון דעסטוועגען איז די יודישע קְהִלָּה פון רום געוועזען נאָר ניט קיין קליינע אונ זיי האָבען דאָרט געהאַט אַ סַךְ שולען אונ אַ בעזונדער בֵּית עוֹלָם.

נאָךְ גְרעסער איז געוועזען די צאָהל פון די יודען אין די פַּאַרְטְהִישע לאַנדער. צוויי יונגע לייט פון נְהַרְדְעָא בּיים טייךְ פְּרָת, אַסִינַי אונ אַנִילַי, האָבען געגרינדעט ניט ווייט פון דאָרט אַ נייע שטאָדט. אונ האָבען געהאַלטען אין דער מוֹרָא אַלע שְׁכֵנִים פון אַרום. זיי זענען געוועזען נאָר פּראָסטע לערניונגלעך בּיי אַ בַּעַל מְלָאכָה, אונ אַז זיי האָבען זיך צוקריגט מיטן בַּעַל הַבַּיִת זענען זיי געפאַלען אויף איין שֵׂכֶל צו טהון די איינציגע וואָס אָלְטעריע: מאַכען אַ גאַנצע קאָמפּאַניע, זיך בעזעצען אויף אַ בעשטימטען אָרט אונ אָנפאַלען אויף די וואָס פאָהרען גראָד דורך נעבען זייער גְבוּל. די פּאַרְטְהִישע מְלוּכָה האָט זיך ניט געפיהלט אין כֹּחַ עפּעס צו מאַכען מיט זיי, אונ דער קאָניג אַרְטַאבַאן דער צווייטער האָט געמוזט איינבויגען דעם קאָפּ. אונ אַזוֹי איז געוואָרען אַ קליינע יודישע קְהִלָּה, וואָס האָט זיך אֲפִילוּ מיט יעדען טאָג פאַרגרעסערט. אָבער ניט מיט קיין פיינע מענשען. דאָס וואָס איז אָבער געגרינדעט אויף גְזֵילָה קאָן קיין קִיוּם ניט האָבען: פינפצעהן יאָהר האָט עס אין גאַנצען געדויערט ביז אַסִינַי איז פערגיפטעט געוואָרען טאַקע דורך זיין איינענע פְרוֹי, וואָס איז געוועזען אַ נאָכצוגעדיענער. אַז אַנִילַי איז געבליעבען אַליין, האָט ער

שוין ניט גֶעקָאנְט בֶּעשְׁטֶעהן גֶעגֶען מִיטְרִידַאטֶעס. אָרטַאכְּשַׁאן׳ס אֵיידֶעם, וָואס הָאט אִיהם גוֹבֵר גֶעוָועהן אוּנ גֶעמַאכְט פוּן דִי יוּדֶען אַ תֵּל. פוּן דָארְט אִיז דִי שִׂנְאָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען אוֹיךְ אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל, אוּנ אִין דֶער שְׁטָאדְט סֶעלֶעוּצִיַא, בַּיים טַייךְ טִיגְרִיס, זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען פִינְף טוֹי־זֶענְד יוּדֶען דוּרְךְ דִי גְרִיכֶען אוּנ סִירִיֶער, וֶועלְכֶע הָאבֶּען גֶעמַאכְט יַד אַחַת זֵיי זָאלֶען זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט זוּכֶען אַ מָקוֹם מְנוּחָה אִין דִי צְווֵיי בֶּעפֶעסְטִינְטֶע שְׁטֶעדְט נְהַרְדְעָא אוּנ נְיזִיבִּים.

אוֹיךְ אִין דִי לֶאנְדֶער פוּן פָּרַס אוּנ מָדַי הָאבֶּען גֶעוָואהנְט פִיעל יוּ־דֶען, אוּנ פוּן דָארְט הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פַארְשְׁפְּרֵייט אִיבֶּער אַרְמֶענִיֶען, קְלֵיין אַזְיֶען אוּנ נָאךְ אַ סַךְ אֶרְטֶער בַּיים שְׁוַוארְצֶען יַם. נָאךְ דֶעם חוּרְבָּן אִיז קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען פוּן פִיעל יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת; נָאר אַז דִי שְׁטֶעדְט אַתּוּנַא, קָארִינְטָה, טְהֶעסַאלָאנִיָען אוּנ פְהִילִיפִּי זֶענֶען גֶעוָועהן פוּל מִיט יוּ־דֶען—דָאס ווייסְט מֶען גֶעווִיס.

נִיט גְרִינְג אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יוּדֶען אוֹיסצוּפִירֶען דָאס גְרוֹיסֶע שְׁלִיחוּת פוּנ׳ם רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אוּנ בֶּעקַאנְט מַאכֶען זַיין הֵיילִיגֶען נָאהמֶען צְווִישֶׁען דִי בְּלִינְדֶע אוּנ פֶערְנַארִישְׁטֶע גָאטְצֶענְדִינֶער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ נִיט אוּמְזִיסְט גֶעשְׁרָאקֶען, דֶער רֵיינֶער גְלוֹיבֶּען זָאל נִיט אִין גַאנְצֶען אוּמְוַוארְפֶען דֶעם פוֹילֶען בִּנְיָן פוּן עֲבוֹדָה־זָרָה, אוּנ הָאבֶּען דֶערְפַאר נִיט גֶעזְשַׁאלֶעוֶועט קֵיין קְלָאפּ פַאר דִי, וָואס הָאבֶּען זֵיי גֶעוָואלְט אָפְּנֶען דִי אוֹיגֶען אוּנ ווייךְ מַאכֶען דִי הָארְ־צֶער. דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק אִיז אָבֶּער נִיט גֶעגַאנְגֶען מִיט כֹּחַ אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעמִיהט מֶעהר מִיט גוּטֶע מִדּוֹת אוֹיסצוּצֵייכְנֶען זִיךְ צְווִישֶׁען אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, אוּנ מִיט דֶער הִילְף פוּן סְפָרִים פַארְשְׁטֶעהן גֶעבֶּען דֶעם וֶוערְטה פוּן זַיין אֱמוּנָה. אַ סַךְ הָאבֶּען דֶערְצוּ גֶעהָאלְפֶען דִי בִּיכֶער, וָואס דִי יוּדִישֶׁע גֶעלֶעהרְטֶע הָאבֶּען דֶעמֶעלְט גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דֶער גְרִיכִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע, ווִי דֶער בְּרִיעף פוּן אַרִיסְטֶעאַס צוּ זַיין בְּרוּדֶער פְהִילָאקְרַאטֶעס, וָואס רֶעדְט וֶוענֶען הֵיילִיגְקֵייט פוּן דֶער תּוֹרָה, אוּנ פוּן דֶער גְרִיכִישֶׁער אִיבֶּער־זֶעצוּנְג, ווִי דָאס בּוּךְ חָכְמַת שְׁלֹמֹה, וָואס ווייזְט אוֹיס, אַז אַ מֶלֶךְ אִיז אוֹיךְ מֶעהר נִיט ווִי אַ בָּשָׂר וָדָם אוּנ אַז דִי קֶענִיגֶע וָואס מַאכֶען פוּן זִיךְ גֶעטֶער, זֶענֶען נִיט וֶוערְטה זִיךְ צוּ רֶעכְנֶען אֲפִילוּ פַאר מֶענְשֶׁען, אוּנ ווִי אִיבֶּערהוֹיפְּט אַלֶע בִּיכֶער פוּן פְהִילָא, וָואס שְׁטֶעלְט הוֹיךְ דָאס נוּצְלִיכְקֵייט פוּן דִי יוּדִישֶׁע גֶעזֶעצֶע אוּנ דָאס רֵיינְקֵייט פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען. אַ דַבַּאי הָאבֶּען זִיךְ פִיעל גָאטְצֶענְדִינֶער בִּיסְלֶעכְוַויים אָנְגֶעהוֹיבֶּען וֶוענְדֶען צוּ דֶער יוּ־

יודישער אֱמוּנָה אוּנ אַיין פּוּנְק פוּן דֶעם גֶר תָּמִיד הָאט זִיךְ פֶערְטְרָאגֶען גַאנְץ עֵייט, אוּנ גֶעהֵיילִיגְט דֶעם נָאמֶען פוּן גָאט אוּנ זַיין פָאלְק בַּיי אַזַא אוּמָה, וָואס אִיז בִּיז דֶעמָאלְט אוֹיךְ גֶעוֶועהן פֶערְזִינְקֶען אִין פִינְסְטֶערְנִישׁ פוּנ׳ם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט.

בַּיים טַייךְ טִיגְרִיס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ קְלֵיין לַאנְד אַ ד י אַ בֶּ ע נֶ ע, אוּנ דָארְט הָאבֶּען גֶעקֶענִיגְט מָ א נָ א בַּ א ז (מוֹנְבּוּז) אוּנ זַיין פְרוֹי הֶ ע לֶ ע נַ א (הִילְנִי), דֶער קֶענִיג הָאט גֶעהַאט פִיעל קִינְדֶער פוּן אַנְדֶערֶע פְרוֹיעֶן, נָאר מֶעהר פוּן אַלֶע הָאט עֶר לִיעב גֶעהַאט דֶעם יוּנְגְסְטֶען זוּהן אִ י זַ א טֶ ע ס, וָואס הֶעלֶענַא הָאט אִיהם גֶעבָּאהרֶען. אִיהם הָאט עֶר גֶערֶעכֶענְט פַאר׳ן יוֹרֵשׁ פוּן דֶער מְלוּכָה אוּנ כְּדֵי דִי אִיבְּרִיגֶע בְּרִידֶער זָאלֶען אִיהם, וֶועגֶען קִנְאָה קֵיין שְׁלֶעכְטֶס נִיט טְהוּן, הָאט עֶר אִיהם אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט אִין אַ וַוייטֶער מְדִינָה מֶ ע ס ֶ ע נֶ ע, וָואס אִיז דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן אַ מִיטֶעלפּוּנְקְט פַאר סוֹחֲרִים פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט. דֶער פְּרִינְץ אִיזַאטֶעס אִיז אַזוֹי גֶעפֶאלֶען דֶעם מֶלֶךְ פוּן דָארְט אַ בִּ י גֶ ר נָ ל ז, אַז עֶר הָאט אִיהם חֲתוּנָה גֶעמַאכְט מִיט זַיין טָאכְטֶער סַ מַ ךְ. אִין דֶעם קָאגִינְלִיכֶען הוֹיף פְלֶעגְט זִיךְ דְרֶעהֶען אַ יוּדִישֶׁער סוֹחֵר חֲ נַ נְ יָ ה, וָואס הָאט דִי פְּרִינְצֶעסִין צוּגֶעשְׁלֶעפְּט צוּם יוּדִישְׁקֵייט, אוּנ פוּן אִיהר הָאט עֶס שׁוֹין גֶענַאשְׁט אִיהר מַאן אוֹיךְ. אִין דֶער אֵיינֶעגֶער צַייט הָאט אוֹיךְ דִי קֶענִיגִין הֶעלֶענַא אָנְגֶעשְׁמֶעקְט פוּן דֶעם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען, אוּנ אִיז גָאר גֶעוָוארֶען אַיין אַנְדֶער מֶענְשׁ. אַז דֶער קֶענִיג מָאנָאבַּאז אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ מֶען הָאט מוֹרָא גֶעהַאט זַיינֶע אַנְדֶערֶע קִינְדֶער זָאלֶען זִיךְ נִיט פְרִיוֶוען מִיט גֶעוַואלְד אַ וַואס צוּ טְהוּן דִי מְלוּכָה, הָאט מֶען אִיהר גֶערָאטְהֶען זִי זָאל הֵייסֶען טֵייטֶען אַלֶע פְּרִינְצֶען; נָאר הֶעלֶענַא הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען אִין דִי יוּדִישֶׁע דִינִים: בְּלוּט פַארְגִיעסֶען אִיז שׁוֹין בַּיי אִיהר גֶעוֶועהן דִי גְרֶעסְטֶע עֲבֵירָה, אוּנ זִי הָאט נָאר זִיךְ בֶּעוָואהרֶענְט דֶערְמִיט וָואס זִי הָאט זֵיי אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה. אַז אִיזַאטֶעס אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה הָאט עֶר בַּאלְד בֶּעפְרֵייעֶט אַלֶע יוֹרְשִׁים אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בַּיי זִיךְ אִין לַאנְד אַיינְפִירֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. דֶעמָאלְט הָאט דִי אַלְטֶע קֶענִיגִין גֶעקָאנְט אוֹיספִירֶען אִיהר שְׁטֶענְדִיגֶען גֶעדַאנְק — אַלֵיין צוּ זַיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ אִיזַאטֶעס הָאט אִיהר מִיטְגֶעגֶעבֶּען זַיינֶע פִינְף זִיהן, זֵיי זָאלֶען זִיךְ אוֹיפ׳ן פְּלַאץ מֶעהר בֶּעקֶענֶען מִיט׳ן יוּדֶענְטְהוּם, אוּנ זִיךְ גוּט אוֹיסלֶערְנֶען לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ. מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד הָאט מֶען הֶעלֶענֶע אוּנ דִי פְּרִינְצֶען אוֹיפְגֶענוּמֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ אַזוֹי וִוי דָאס יָאהר אִיז גְרָאד גֶעוֶועהן אַ הוּנְגֶער, הָאט דִי קֶענִיגִין

געהאט אַ מעגליכקייט צו עפענען איהר מילדע האַנד : זי האט געלאָזט שי־פען גאַנצע שיפען מיט תבואות און פּירות, און צוטהיילט די נויטבעדאַרפֿ־טיגע; אַ חוץ דעם האט זי געגעבען גענוג צדקה פאר די כהנים און לוים, און האט דעם בית המקדש פערציערט מיט טהייערע מתנות פון גאָלד און זילבער. העלענע האט זיך אויך אויסגעבויעט אַ פּאַלאַץ אין ירושלים, און אַז איזאַטעס איז געשטאָרבען און אויף זיין אָרט איז געוואָרען קאָניג זיין ברודער מאָנאָבאַז דער צווייטער, איז דער נייער מלך אויך שטאַרק צוגעבונדען געוועהן צו דער יודישער אמונה : ער האט זיך אויך געלאָזט בויען אַ פּאַלאַץ אין ירושלים און האט געשאָנקט אויפֿן בית המקדש אַלע גאָלדענע כלים צו דער עבודה אים יום כפור. די ליעבע צום יודענטהום איז אין דער משפּחה פון די אַדיאַבענעשע מלכים איבערגעגאַנגען פון איין דור צום אַנדערען, און אַפילו העלענעס ענקעל, די פּרינצעסין גראַפּטע, האט געהאַלטען פאַר'ן גרעסטען פערגעניגען צו וואוינען אין דער יודישער הויפּטשטאָדט, און האט זיך אויסגעבויעט אַ בעזונדער פּאַלאַץ. דערפאַר איז דער זכר פון דער קאָניגין העלענע געבליעבען צווישען די יודען אויף לאַנ־גע יאָהרען, און אַז זי איז געשטאָרבען, האט מאָנאָבאַז געהייסען זי און די ביינער פון איזאַטעס איבערפיהרען קיין ארץ ישראל, און דאָרט בעגראַ־בען אויף אַ בעזונדער שטיק ערד ניט ווייט פון ירושלים. נאָך עד היום קאָן מען זעהן די חרבות פון די מאַרמאָרנע זיילען מצבות וואָס האָבען זיך געפונען אויף די קברים פון די, וואָס נאָר די אמת'ע ליעבע צום געדאַנק, וואָס ליגט אין יודישקייט, האט זיי ביי'ם לעבען און ביי'ם טויט צוגעבונדען צום יודישען פאָלק דווקא אין אַזא צייט, ווען עס האט שוין פערלאָרען דעם גלאַנץ און האט שוין געהאַלטען ביי'ם פאַלען.

פינפטעס קאפיטעל.

אגריפא דער צווייטער.

69 – 49 נאך קריסטוס געבורט. 21–4 פאר'ז חרבן בית שני

חאטשע דאס יודישע פאלק האט זיך שטארק צושפרייט אויף דער וועלט אונ בעפעסטיגט זיין גלויבען צווישען פרעמדע פעלקער, פון דעסטוועגען איז זיין לאגע אין איינענעם לאנד געווארען פון יאהר צו יאהר אלע מאהל טרויעריגער. פון איין זייט האט דער יאך פון דער רוימישער מלוכה זיך געלאזט שטארק פיהלען, אונ ווען די רוימער האבען זיך אפילו ניט מתכוון געוועהן צו בערירען די יודישע רעליגיאן, האבען פארט די יודען ניט געקאנט האבען די פרייהייט וואס א מאהל; פון דער אנדערער זייט זענען די יודען געווארען צו נאהענטע מחותנים מיט די רוימער, געגאסט ביי זיי א סך מנהגים, אונ אזוי זענען זייערע מדות נאר אין גאנצען פערדארבען געווארען. עס איז דאריבער קיין וואונדער ניט וואס דעם עדלען קאניגס אגריפא'ס זוהן, אגריפא דער צווייטער, איז שוין ניט געגאנגען אין וועג פונ'ם פאטער: ער איז אויפגעצויגען געווארען אין רום, אין קאיזערליכען הויף, אונ האט זיך געפיהרט פונקט ווי אלע אנדערע רוימישע פרינצען. אז דער מושל פון חאלקיס, הורדוס, איז געשטארבען, האט קלודיוס דעם יונגען אגריפא איבערגעגעבען די קליינע מלוכה אונ אויך דאס רעכט אויסצוקלויבען א כהן גדול. די וועלט האט דעמעלט גערעדט אז אגריפא וואהנט מיט הורדוס'ס אלמנה בערניצה, וואס איז טאקע געווען זיין שוועסטער, אונ כדי לייט די מיילער צו פערשליסען האט ער זי חתונה געמאכט מיט'ן קאניג פון ציליציען, פאלעמאן, וואס האט צו ליעב איהר אנגענומען דעם יודישען גלויבען נאר זי איז געווען אזוי גוט

אונ פְרוּם, אַז נָאר גִיךְ הָאט זִיךְ דָאס פָּאר פָּאלְק נֶעמוּזְט צוּגֶעהן. נִיט בֶּע-סֶער פוּן אִיהר אִיז גֶעוֶועהן דִי יוּנְגֶערֶע שְׁוֶועסְטֶער דְרוּזִילָא. וָואס דֶער פָאטֶער הָאט זִי פְרִיהר פַארקְנַסְט פַאר'ן פְּרִינְץ עֶפִּיפַאנֶעס, נָאר מִיט דֶעם תְּנַאי עֶר זָאל וֶוערֶען אַ יוּד; נָאר אַזוֹי וִוי דֶער חָתָן הָאט קֵיין וָוארְט נִיט גֶעהַאלְטֶען אִיז גֶעוָוארֶען אוֹיס שִׁדוּךְ. דֶער יוּנְגֶער אַגְרִיפַּא הָאט זִי אוֹיסגֶעגֶע-בֶּען פַאר'ן קֶענִיג פוּן עֶמֶסַא עָזִיז. וָואס אִיז יָא בֶּעשְׁטַאנֶען דַארוֹיף עֶר זָאל אִיבֶּערגֶעהן צוּם יוּדֶענְטְהוּם. נָאר זִי אִיז פוּן אִיהם אַנְטְלָאפֶען מִיט אֵיי-נֶעם פוּן דִי רָאמִישֶׁע שְׂרָרוֹת פֶּעלִיקְס, אוּנ זִי אִיז גֶעוָוארֶען אַ גָאטְצֶענ-דִינֶערִין. דֶער פַאלְשֶׁער נָבִיא שִׁמְעוֹן פוּן צִיפֶּערְן אִיז דָא גֶעוֶועהן דֶער נַאנְצֶער שַׁדְכָן. בִּיסְלֶעכְוַויִיס הָאט אַגְרִיפַּא אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ רוּפֶען "יוּדִי-שֶׁער קֶענִיג", הָאטְשֶׁע קְלוֹידְיוּס הָאט אִיהם מֶעהר נִיט עֶרְלוֹיבְּט וִוי אַכְטוּנְג צוּ גֶעבֶּען אוֹיפ'ן בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ בֶּעשְׁטִימֶען כֹּהֲנִים. אַוַודַאי אִיז אִין אַזַא זַאךְ אַגְרִיפַּא'ס מְכִינוֹת נָאר קַארְג גֶעוֶועהן. אִין אַ צֵייט פוּן צְוַואנְצִיג יָאהר הָאט עֶר אִיבֶּערגֶעבִּיטֶען זִיבֶּען כֹּהֲנִים, אוּנ דִי הוֹיכֶע שְׁטֶעלֶע פְלֶעגְט עֶר אִי-בֶּערגֶעבֶּען נִידְרִיגֶע מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען זִיךְ בַּיי אִיהם אַיינְצוּ-שְׁמֵייכְלֶען; נִיט אֵיין מָאהל פְלֶעגְט אַרוֹיס אַ גֶעשְׁלֶעג צְוִוישֶׁען דִי פִינְף מִשְׁפָּחוֹת בָּאעֶטְהַאס, קַאנְטְהֶערַאס, פְּהִיַאבִּי, קַמִיט אוּנ עָנַן, וָואס פוּן זֵיי הָאט אַגְרִיפַּא שְׁטֶענְדִיג אוֹיסגֶעקְלוֹיבֶּען אַ כֹּהֵן, אוּנ דֶער נָאהְ-מֶען "כֹּהֵן" הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ הָאבֶּען זַיין פְרִיהֶערִיגֶען וֶוערְטְה. נָאכ'ן רֹאשׁ קָאן מֶען שׁוֹין פַארשְׁטֶעהן וִוי דָאס פְּרָאסְטֶע פָאלְק הָאט אוֹיסגֶעזֶעהן: דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דִי פְרוֹיעֶן, זֶענֶען גֶעוָוארֶען אַזוֹי אוֹיסגֶעלַאסֶען, אַז דֶער פְרוּמֶער רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָאט גֶעמוּזְט הֵיסֶען פַארבּוֹיגֶען דִי דִינִים פוּן פָּרָה אֲדוּמָה...

דִי אֶמֶת פְרוּמֶע הָאט מִן הַסְתָם גוּט דָאס הַארְץ וֶועה גֶעטְהוּן צוּצוּ-זֶעהן וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארֶען פוּנ'ם פָאלְק; נָאר מֶעהר וִוי מִיט אַ קְרֶעכְץ הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעקָאנְט הֶעלְפֶען. דֶערְפַאר הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אָבֶּער גֶעפוּנֶען אַ סַךְ "הֵיסֶע" יוּדֶען, וָואס אַ קְלֵיינֶער טְהֵייל פוּן זֵיי, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס זֵייעֶרֶע פִירֶער, אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִינַי אוּנ אַלֶכְּסַנְדֶר, הָאבֶּען זִיךְ טַאקֶע אַיינְגֶערֶעדְט, אַז דֶער רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בֵּייסְט זֵיי בַּיי דִי פָּאלֶעס זֵיי זָאלֶען זִיךְ אָנְנֶעהמֶען זַיין קְרִיוְודֶע, אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע הָאבֶּען דַוְקָא נִיט גֶעמֵיינְט אַזוֹי לְשֵׁם שָׁמַיִם. נָאר זֵיי הָאבֶּען פָּשׁוּט גֶעפוּנֶען אַ שַׁעַת הַכּוֹשֶׁר זִיךְ נוֹקֵם צוּ זַיין אִין דִי שׂוֹנְאִים. אוּנ אַזוֹי אִיז אַרוֹיס אַ גַאנְצֶע מַחֲנָה וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג

נאר געטראכט זיך אבצורעכנען מיט די ראמער , אונ מיט די רייכע יודען וואס האבען געהאלטען מיט דער ראמישער מלוכה . בעזאנדערס נעפאהרליך זענען דערמעלט געוועהן די סיקאריער, וואס מען האט זיי אזוי גערופען, ווייל זיי פלעגען טראגען בעהאלטען א שארף מעסער (סיקא) , אונ אומגערעכט אנפאלען אויף מענשען אונ הרגענ'ן אין די גאסען . די מלוכה האט געמוזט בעטראכטען אזעלכע יודען ווי מערדער , אונ ווי באלד זיי פלעגען נאר צריינפאלען צו איהר אין די האנד אריין, האבען זיי שוין געהאט זייער עהרליך אויסקומעניש . דערצו האבען די ראמער אין דער לעצטער צייט אנגעהויבען מעהר מורא האבען די יודען זאלען אין גאנצען ניט אראבווארפען פון זיך זייער יאך; ווייל פליצום האבען זיך אנגעהויבען ארויסצווייזען פאלשע משיחים , ווי שמעון פון ציפערן אונ אנדערע, וואס האבען זיך טאקע איינגעבילדעט , אז זיי זענען שליחים פון גאט, אונ דערפאר אז עס פלעגט זיך עפעס מאכען, האט מען ארויסגעגעבען דעם שווערסטען משפט . אין רום האט מען דווקא געקוקט מיט אנדערע אויגען אויף די יודען , נאר די קאפ זענען ביי אלע געוועהן פארשלאגען . קיינער האט זיך ניט געקלאגט, אונ די מושלים, וואס די ראמישע מלוכה האט געשטעלט, האבען ארויסגעוויזען זייער אכזריות ווי ווייט זיי האבען נאר געקאנט.

פון די פינף ראמישע פראקוראטארען וואס האבען פערביטערט דאס לעבען פון די יודען , איז דער ערשטער געוועהן איימאנוס, וואס האט געהערשט פיער יאהר אונ האט אנגעהויבען דערפון , וואס ער האט חושד געוועהן די יודען אז זיי זאמלען זיך צונויף אין בית המקדש אונ האלטען עצות ווי אזוי פטור צו ווערען פון רום . דערפאר פלעגט ער שטענדיג , ווען דאס פאלק האט נאר געדארפט קומען צום גאטעסדיענסט , צושטעלען סאלדאטען אין אלע ווינקעלעך פונ'ם בית המקדש, כדי דער עולם זאל זיך היטען רעדען איבריגע ווערטער. דערווייל איז איין מאהל אים פסח ארויס א געשלאג , ווייל איין ראמישער סאלדאט האט זיך ערלויבט חוזק צו מאכען פונ'ם יודישען היילינטהום , אונ איימאנוס האט טאקע נאר דארויף ארויסגעקוקט : ער איז באלד צוגעקומען מיט גרויס חיל, עס איז געווארען א גרויס לויפעניש אונ דערווייל זענען איבער צעהן טויזענד מענשען דערשטיקט אונ צוטרעטען געווארען . באלד נאך דעם האט איימאנוס אנגעצונדען דאס אלטע פייער פון שנאה צווישען די יודען אונ די שמרונים. אונטער א יום טוב האבען די יודען פון גאליליא עולה רגל געוועהן קיין

ירושלים, אונ אז זיי זענען דורכגעגאנגען דורך שמרון איז מען אויף זיי אנ-
געפאלען אונ מען האט פיעל פון זיי געטייטעט. די יודען האבען געפאדערט
פון אייטאנוס'ן ער זאל זיך אננעמען, נאר ער האט זיך ניט וויסענדיג גע-
מאכט, אונ דערפאר זענען זיי געצווינגען געוועהן אליין זיך צופיהרען די
האנד; דערצו האט זיי נאך אונטערגעהיצט דער פראקוראטאר פון גאליליא,
פעליקס, וואס איז געוועהן אייטאנוס'ן א שונא אויפ'ן לעבען אונ האט איהם
וועהר געוואלט אנארבייטען א גאנצע התנה, בעזאנדערס אז ער האט געקאנט
מיט פרעמדע האנד צושטארען דאס פייער. אזוי זענען די יודען אנגעפאלען
אויף די שמרונים אונ עס איז ארויס א גרויסע שחיטה, ווייל אייטאנוס האט
ניט געוואלט שטילען ביידע צדדים. נאר ער האט ערלויבט די שמרונים זיך
צו בעוואפענען אונ האט זיי נאך צוגעזאגט אליין אויך זיי געהן צו הילף.
וועער ווייסט צו וואס אייטאנוס וואלט עס געוועהן געבראכט, ווען צווישען די
יודען אליין וואלטען זיך ניט געפונען רוהיגע אונ קלוגע מענשען, וואס האבען
א ביסעל איינגעהאלטען דעם עולם. ביידע זייטען האבען זיך אבער געהאלטען
פאר גערעכט, אונ האבען אוועקגעשיקט שליחים צום סירישען מושל
אומידיוס קוואדראטוס זיי זאלען זיך פאר איהם אויסטענען. קוואדראטוס
איז געוועהן אזא בעל יושר אז קודם כל האט ער געהייסען די יודישע שליחים
אויפהענגען. דערנאך האט ער לפנים אנידערגעזעצט א בית דין מען זאל
משפטן די שולדיגע; נאר צום סוף האט ער געגעבען א בעפעהל אז אלע
זאלען פאהרען קיין רום אונ אייטאנוס זאל זיך דארט אויך פאראנטווארטען. אין
רום האט אייטאנוס געהאט גענוג גוטע פריינד. וואס האבען געוואלט נייגען
דעם קייזער אויף זיין זייט, נאר דער יודישע קאניג אגריפא, וואס איז נאך
אליין געוועהן דער גרעסטער חשוב ביי קלודיוס'ן אונ איז גראד דעמעלט ביי
איהם געוועהן צו נאסט האט אויף איהם געהאט א גרעסערע ווירקונג, אונ
אויסער דעם האט די קייזערין אגריפינא מעהר געצויגען צו יודען ווייל
איהר געליעבטער איז געוועהן פאללאס, א ברודער פון פעליקס'ן, וואס האט
געזוכט אלע מיטעל צו בעגראבען אייטאנוס'ן. אזוי זענען די יודען גע-
בליבען גערעכט אונ אייטאנוס'ן האט מען פערשיקט; פון דעסטוועגען האט
מען אין רום פערשטאנען אז אויפ'ן יודישען לאנד מוז מען גוט אכטונג
געבען, אונ דארט נאך מעהר בעפעסטיגען די רוימישע מאכט, אונ כדי
אגריפא'ס כבוד זאל בלייבען ניט בעריהרט האט מען איהם אבגעגעבען
א בעזונדערע קאניגרייך, אונ דאס איז שוין געוועהן א שטארקער ווינק אז

אין די ואכען פונ'ם יודישען פאלק בארפען זיך אנדערע וועניגער מישען.

אז די שמרונים האבען דא פערשפיעלט האבען זיי זיך גענומען אבי־ כהון די יודען אנדערע שפיצליך. כדי מען זאל וויסען ווען ראש חדש איז אונ אקוראט אויסרעכנען ווען די ימים טובים פאלען, פלעג מען צום מולד אנצינדען אויף די הויכע בערג פייער אונ אלע יודען האבען שוין געוואוסט וואס דאס בעטייט. די שמרונים האבען איטיסטען אנגעהויבען אנצינדען פייער נאר אין פראסטע טאג אונ דערמיט האבען זיי אין גאנ־ צען פערפלוטעט די יודען אין חשבון. דערמעלט האבען די סנהדרין געמאכט אז וועגען קדוש החדש זאל מען צושיקען שליחים אין אלע ערטער וואו יודען וואהנען.

אויף אייטאגוס'ס ארט איז ארויף פעליקס, וואס די יודען האבען אויף איהם גערעכענט אז ער וועט זיי טהון אלע טובות, אונ איינער פון די יודישע שליחים יונתן האט איהם פשוט אויסגעבעטען בייס קאיזער. צום סוף האט זיך אויסגעלאזט אז פעליקס איז נאך געוועהן ערגער פון אייטאנוס׳ן, ווייל ער האט זעהר ליעב געהאט די מטבע צו ליעב געלד האט ער געטהון אלע פסלנות אונ איז געוועהן זיכער אז עס וועט איהם גוט אבלויפען, ווייל ער האט געהאט ברייטע פלייצעס אין רום. דער קאניג אגריפא האט דא נאר ניט געקאנט העלפען, ווייל חאטשי נאך קלאודיוס'ס טויט האט איהם דער יונגער קאיזער נירון (נערא) אויך ליעב געהאט אונ אפילו פארגראסערט זיין קאניגרייך מיט פיער גרויסע שטאדט, פון דעסטוועגען איז איהם שווער געוועהן צו געהן געגען פעליקס׳ן, וואס האט אלע זיינע רציחות איינגעוויקעלט אין רעכטע סבות, אונ געוויזען אז ער פארשטארקט דערמיט די ראמישע מלוכה. אזוי האט ער אויסגעהרג׳ט פיעל יודען, אונ אפילו אויף דעם איינעם יונתן וואס האט זיך אזוי בעמיהט אונ גע־ ארבייט פון זיינעטוועגען האט ער אנגעשיקט די סיקאריער, אונ מען האט איהם גע־ שטאכען. אויף פעליקס׳ן קוקענדיג האבען די גריכען, סירער אונ ראמער וואס האבען געוואהנט אין פאלעסטינא, אויפגעהערט צו בעהאלטען זייער שנאה צו די יודען אונ פלעגען אפענטליך זיך מיט זיי רייצען אונ חוזק מאכען. איין מאל איז ארויס א קריעג צווישען די יודען אונ די סירער וואס האבען געשלאגען אויף פעליקס'ס תקיפות. די יודען האבען זיך גע־ וואלט ווערען. נאר פעליקס האט זיי ניט ערלויבט אונ אז זיי זענען ניט בעשטאנען מען זאל זיי שלאגען אונ זיי זאלען שווייגען, האט זיך פעליקס

ארויסגעריקט מיט חיל און האט זיי געהייסען באפעווען. די יודען האבען באלד אוועקגעשיקט שליחים קיין רום און האבען זיך געקלאגט אויף פעליקס'ן, נאר דארט האט מען געפונען אז זיי זענען ניט גערעכט, ווייל די סירייער האבען איבערגעקויפט איינעם פון נירון'ס מקורבים, בורדוס, און עס האט זיך נאר געענדיגט דערמיט וואס מען האט פעליקס'ן צוגענומען, נאך ביטערע זעקס יאהר, וואס די יודען האבען אזוי ניך ניט געקאנט פארגעסען.

פון דעמאלט אן האט זיך אין די הארצער פון די יודען אריינגעכאפט א האס געגען רום, וואס האט זיך עטליכע יאהר שפעטער נאך מעהר צוברענט און געפיהרט דערצו אז דאס לעצט ביסעל יודיש זעלבסטשטאנדיגקייט זאל פאלען פאר א קרבן. דער נייער פראקוראטאר פעסטוס האט אין נאנצען געהערשט צוויי יאהר און דער מעמד פונ'ם פאלק איז ניט בעסער געווארען. דער קאניג אגריפא האט זיך בעזעצט אין ירושלים און צום אומגליק איז צווישען איהם און די יודען אויך ארויס א מחלוקת; ווייל ער האט זיך אויסגעבויעט אזא הויכען פאלאץ, ער זאל קאנען פון דארטען זעהן וואס עס טהוט זיך אין בית המקדש, און דער עולם האט ניט געוואלט ליידען מען זאל זיי אומזיסט חושד זיין. דאריבער האבען די יודען האבער געמאכט די וואנד פונ'ם בית המקדש, און אז אגריפא און פעסטוס האבען געהייסען די וואנד צוווארפען איז דערפון קיין גרויסער שלום ניט ארויס. די יודען האבען נאך אמאל געשיקט שליחים קיין רום און דאס מאל איז עס זיי געראטהען, ווייל דעם קאיזער נירון'ס ליעבהאבערין פאפעא סאבינא האט געהאלטען מיט זיי: זי האט איבערהויפט געשאצט די יודישע אמונה און האט דער נאך אויך געבעטען דעם קאיזער ער זאל בעפרייען צוויי פרומע יודען, וואס פעליקס האט זיי צוריק מיט עטליכע יאהר אוועקגעשיקט קיין רום, און וואס האבען די גאנצע צייט, וואס זיי זענען געזעסען דארט אין תפיסה, ניט פערזוכט קיין געקאכטס און האבען נאר געגעסען פירות.

אז פעסטוס איז געשטארבען, האט מען פון רום אראבגעשיקט א נייעם פראקוראטאר, אלבינוס. אין דער צייט האט דער כהן גדול ענן זיך גענוטצט מיט אלע כחות צו בעפעסטיגען די לאגע פון די צדוקים און האט אזוי געדרעהט, אז ער האט געקאנט פון זיינע לייט אנידערזעצען סנהדרין און מען האט פארמשפט פיעל אומשולדיגע מענשען. די פרושים, און בעזאנדערס זייער געשאצטער פארשטעהער ר' יוחנן בן זכאי, האבען געגעבען א קוק אז דא טאר מען ניט שווייגען, האבען זיי געפועלט ביי אגריפא'ן מ'ע

זָאל אַרָאבְּטארְפֶען ,ענין, אונ כֹּהֵן גָּדוֹל אִיז גֶעוָוארֶען אַיין אַנְדֶערֶער. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בָּמָאִי, וָואס הָאט אויךְ נִיט לַאנְג גֶעדויֶערט אונ הָאט גֶעמוּזְט אִיבֶּער־גֶעבֶּען דִי כְּהוּנָה יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַמְלִיאֵל, וָואס הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט זֶעהר אַ רַייכֶער אַלְמָנָה מָרְתָּא, אונ דורךְ אִיהר גֶעלְד אִיז אִיהם גֶעראָטְהֶען צוּ בֶּעקוּמֶען דִי שְׁטֶעלֶע. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַמְלִיאֵל הָאט גֶעאֶפֶענְט פִיעל שוּלֶען פַאר קְלֵיינֶע קִינְדֶער אונ הָאט זִיךְ דֶערְמִיט אַ גְרוֹיסֶען נָאהְמֶען גֶעקוֹיפְט; נָאר הַאלְטֶען זִיךְ לַאנְג הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט. אונ נָאךְ אִיהם אִיז גֶעוָוארֶען כֹּהֵן מַתְיָא בֶּן טֶעאָפִיל. דֶער לֶעצְטֶער פוּן דִי זִיבֶּען אונ צְוַואנְצִיג כֹּהֲנִים וָואס דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט בֶּעשְׁטִימְט. דָאס פָאלְק אִיז דֶעמָעלְט אַזוֹי גֶעוָועהְן אוּנְצוּפְרִידֶען פוּן דִי צְדוּקִים. אַז יֶעדֶער כֹּהֵן הָאט גֶעמוּזְט יוֹם כִּפּוּר שְׁוֶוערֶען, אַז עֶר אִיז אַ גֶעגְנֶער פוּן דֶער כַּת. אִין דֶער לֶעצְטֶער צַייט אִיז אויךְ אַרוֹיס אַ מַחְלוֹקֶת צְוִוישֶׁען דִי כֹּהֲנִים, ווייל דִי לְוִיִּם הָאבֶּען גֶעפָאדֶערְט מֶען זָאל זֵיי אויךְ רֶעכֶענֶען גְלַייךְ מִיט דִי כֹּהֲנִים, זֵיי זָאלֶען טְרָאגֶען דִי אֵיינֶענֶע קְלֵיידֶער אונ הָאבֶּען דֶעם אֵיינֶענֶעם חֵלֶק אִין דֶער הַכְנָסָה. אַגְרִיפַּא אִיז אִין גַעם גֶעוֶועהְן אוֹיף דִי כֹּהֲנִים דֶערְפַאר וָואס זַיי הָאבֶּען אִיהְם אַ מָאהְל נִיט גֶע־לָאזְט אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אוֹיפְן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אונ הָאבֶּען פַארְשְׁטֶעלְט זַיין פַּאלַאץ מִיט אַ הוֹיכֶער וַואנְד, אונ עֶר הָאט צוּ לִיעב גֶעטהוּן דִי לְוִיִּם, אונ דֶערְפוּן אִיז אַרוֹיס אַ אִינֶעוֶוענִיגְסְטֶער קְרִיעג צְווִישֶׁען דִי, וָואס אוֹיף זַיי אִיז גֶעלֶעגֶען דֶער חוֹב אָבְּצוּהִיטֶען דִי אֱמוּנָה אונ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָאס אַחְדוּת אִין פָאלְק.

אַלְבִּינוּס הָאט גֶעהֶערְשְׁט דְרַיי יָאהר. עֶר הָאט גֶערִיסֶען דֶעם מַס פוּן טוֹיט אונ פוּן לֶעבֶּעדִיג, נָאר זִיךְ אַלֵיין הָאט עֶר אויךְ נִיט פֶערְגֶעסֶען אונ הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיס פֶערְמֶעגֶען. עֶהֶדֶער דִי מְלוּכָה הָאט אִיהְם אִיבֶּער־גֶענוּמֶען הָאט עֶר פִיעל פוּן דִי סִיקַארִיֶער, וָואס זֶענֶען גֶעזֶעסֶען אִין תְּפִיסָה, בֶּעפְרַייעט אונ הָאט דֶערְפַאר גֶעהַאפְט נִיט קֵיין קְלֵיינֶע מַטְבֵּעַ. אִיבֶּערְהוֹיפְּט אִיז אַלְבִּינוּס נָאךְ גֶעוֶועהן צוּ דֶערְלַיידֶען, ווייל מִיט גֶעלְד הָאט מֶען בַּיי אִיהְם אַלֶדִינְג גֶעקָאנְט פוּעֶלֶען אונ דַארוֹיף הָאבֶּען דִי צָרוֹת שׁוֹין לַאנְג גֶע־מַאכְט דֶעם יוּדֶען פַארץ גְרָאסְטֶען בְּרִיָּה.

אָרְגֶער פוּן אַלֶע אִיז גֶעוֶועהְן דֶער לֶעצְטֶער פְּרָאקוּרַאטָאר, גֶעסִיוּס פְלָארוּס, אַ מֶענְשׁ אָהְן בּוּשָׁה אונ אָהְן רַחְמָנוּת. אִין דִי צְוַויי יָאהְר וָואס עֶר הָאט גֶעפִיהְרְט דָאס לַאנְד הָאט עֶר דֶערְפוּן אִין גַאנְצֶען תֵּל גֶעמַאכְט: זַיין אַכְזָרִיּוּת הָאט נִיט גֶעהַאט קֵיין גְרֶענִיץ, אונ דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ גֶעלָאזְט דִי סִיקַארִיֶער צוּפִיהְרֶען דִי הָאנְד אונ דִי מְדִינָה אִיז גֶעוָוארֶען פוּל מִיט גְזֵלָה

אונ רְצִיחָה. פִיעל בייזֶע יודֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעצִיטֶערְט פַאר זַייער פֶערְמֶעגֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט צוּפָאהְרֶען אונ וָוער עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִיז מִיט'ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהְן. מֶען הָאט שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען מוֹרָא הָאבֶּען, אַז פְלָארוּס זָאל זִיךְ נִיט צוּחַאפֶּען צוּ דֶער קַאסֶע פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ, נָאר הֶעלְפֶען הָאט קֵיינֶער נִיט גֶעקָאנְט, ווייל עֶס אִיז זִיךְ נִיט גֶעוֶועהְן פַאר וֶועמֶען צוּ קְלָאגֶען: דֶער סִירִישֶׁער מוֹשֵׁל, צֶעסְטִיוּס גַאלְלוּס אִיז גֶעוֶועהְן נִיט קֵיין בֶּעסֶערֶער בַּעַל יוֹשֶׁר פוּן פְלָארוּס'ן, דֶער קַאיזֶער נִירוֹן אִיז גֶעוֶועהְן פֶערְנוּמֶען מִיט זַיינֶע תַאֲוֹת, אונ עֶס אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהְן צוּ אִיהְם צוּצוּקוּמֶען, אונ דֶער קֶענִיג אַגְרִיפַּא הָאט זִיךְ גֶעפִיהְלְט אַזוֹי שְׁוַואךְ גֶעגֶען דִי רֶאמֶער אַז עֶר פְלֶעגְט שְׁטֶענְדִיג נָאר טְרַאכְטֶען זֵיי כָּבוֹד אָפְּצוּגֶעבֶּען. דִי שְׁטָאדְט קֵיסָרְיָא הָאט עֶר צוּ לִיעבּ דֶעם רֶאמִישֶׁען קַאיזֶער אַ נָאמֶען גֶעגֶעבֶּען נֶערָאנִיאַס (נִירוֹנְיָא), אונ אַחוּץ דֶעם הָאט זִיךְ זַיין גַאנְץ פְרַיינְדְשַׁאפְט מִיט דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה גֶע־הַאלְטֶען נָאר אוֹיף מַתָּנוֹת וָואס עֶר פְלֶעגְט אַלֶע מָאל שִׁיקֶען קֵיין רוֹם. אִין אַזַא לַאגֶע הָאט דָאס פָאלְק פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶס אִיז נִיטָא צוּ וֶועמֶען זִיךְ צוּ וֶוענְדֶען אונ מֶען מוּז זִיךְ אַלֵיין הֶעלְפֶען. צֶעסְטִיוּס גַאלְלוּס הָאט אֲפִילוּ אָנְגֶעשְׁמֶעקְט וָואס עֶס גֶעהְט פָאר אונ הָאט צוּ וִויסֶען גֶעטְהוּן קֵיין רוֹם; נָאר נִירוֹן הָאט זִיךְ גָאר נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען. דִי קַאיזֶערִין פַּאפֶּעאַ, וָואס הָאט זִיךְ יוֹא אִינְטֶערֶעסִירְט וֶועגֶען דִי יוּדֶען, אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהְן טוֹיט אונ בַּיים קַאיזֶער אַלֵיין הָאבֶּען זֵיי גֶעשְׁפִּיעלְט נָאר אַ קְלֵיינֶע רָאלֶע, ווייל עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז זֵייעֶר צָאהְל אִיז זֶעהְר קְלֵיין. גַאלוּס הָאט פֶער־שְׁטַאנֶען אַז מֶען מוּז דֶער מְלוּכָה אוֹיפְקְלֶעהְרֶען אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען נִיט אַזַא קְלֵיין פָאלְק וִוי מֶען מֵיינְט: עֶר אִיז גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל אונ מִיט־דֶער הִילְף פוּן אַגְרִיפַּא אונ דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל מַתְיָא הָאט עֶר גֶעמַאכְט מֶען זָאל אַקוּרַאט גֶעוָואהר וֶוערֶען דִי צָאהְל פוּן דִי יוּדֶען. מֶען הָאט צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אַז אַלֶע יוּדֶען זָאלֶען צַרַיינְקוּמֶען אוֹיף פֶּסַח קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, אונ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אַ לָאז גֶעטְהוּן פוּן וַוייט אונ פוּן נָאהֶענְט אַז עֶס אִיז פָּשׁוּט נִיט גֶעוֶועהְן אִין שְׁטָאדְט וואו אוֹיסְצוּדְרֶעהֶן זִיךְ. גַאלוּס הָאט גֶעהֵייסֶען, אַז פוּן יֶעדֶען קָרְבָּן זָאלֶען דִי כֹּהֲנִים אָפְּשְׁנַיידֶען אַ נִיר אונ נָאךְ דֶעם הָאט עֶר גֶע־מַאכְט אַ חֶשְׁבּוֹן, אַז מִיט אַ קָרְבָּן פֶּסַח זֶענֶען יוֹצֵא צֶעהְן יוּדֶען, אונ עֶס אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען אַז אוֹיף יוֹם טוֹב הָאבֶּען עוֹלֶה רֶגֶל גֶעוֶועהְן דְרַיי מִילְלִיאָן. גַאלְלוּס אִיז דֶעמֶעלְט אוֹיךְ אַרַיינְגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אונ פַאר פְלָארוּס'ן אִין דִי אוֹיגֶען הָאט זִיךְ דָאס פָאלְק גֶעקְלָאגְט אונ גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל צוּנֶעהְמֶען

·די מַגֵפָה' פוּנ'ם לַאנְד. עֶר הָאט זַיי קְלָאפֶּערְשְׁט צוּגֶעזָאגְט אַז פְּלָארוּס וֶועט זַיי בֶּעסֶער בֶּעהַאנדְלֶען, נָאר אִיהְם אִיז גֶעלֶעגֶען דַיְנְס אִין זִינֶען: עֶר הָאט מִיט זַיינֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעזֶעהְן וִוי גְרוֹיס דִי צָאהְל פוּן דִי יוּדֶען אִיז, אוּנ הָאט בַּאלְד אַוֶועקְגֶעשְׁרִיבֶּען קַיין רוֹם: מֶען זָאל דִי זַאךְ נִיט הַאלְטֶען פַאר גְרִינְג. וִוי עֶס וַוייזְט אָבֶּער אוֹיס, הָאט גִירוֹן נָאר וֶוענִיג גֶעשְׁטֶעלְט דַארוֹיף אוּנ הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען פַאר צוּ גְרוֹיס אַז עֶר זָאל נָאר דַארְפֶען אִיבֶּער־טְרַאכְטֶען וֶוענֶען עֶטְלִיכֶע' יוּדֶען, וָואס זַייעֶר קַאנִיג חַנְפָ'ט אִיהְם אוּנ אִיז אִין גַאנְצֶען פוּן אִיהְם אָבְּהֶענְגִיג.

דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֶעהר צוּבְּרֶענְט דָאס פַייעֶר. אִין צֶעזַארֶעַא הָאט אַ גָאטְצֶענְדִינֶער זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט בּוֹיעֶן קְלֵייטֶען פוּנְקְט פַאר דֶער יוּדִישֶׁער שוּל. אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג דֶערְפוּן, אוּנ דִי יוּדֶען זֶע־נֶען גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל צוּ גֶעבֶּען פְלָארוּס'ן אַ הִיבְּשֶׁע סוּמֶע עֶר זָאל עֶס נִיט דֶערְלָאזֶען. בַּאלְד דֶערְנָאךְ הָאט זִיךְ אַ גְרִיבֶע עֶרְלוֹיבְט אָפֶענְטְלִיךְ אוֹיף דֶער נַאס חוֹזֶק מַאכֶען פוּן דֶער יוּדִישֶׁער אֶמוּנָה. עֶס אִיז אַזוֹי אוֹיסְגֶעקוּמֶען אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט אִים שַׁבָּת חַאפֶּען דִי סִפְרֵי תּוֹרָת אוּנ אַנְטְלוֹי־פֶען אִין אַ נָאהֶענְט שְׁטֶעדְטֶעל נַרְבַּתָּא, אוּנ פוּן דָארְט שִׁיקֶען שְׁלִיחִים צוּ פְלָארוּס'ן קַיין שֹׁמְרוֹן עֶר זָאל זַיי הֶעלְפֶען. נָאר פְלָארוּס הָאט גֶעהַאט אַ קוּרְ־צֶען זִכָּרוֹן, דָאס גֶעלְד הָאט עֶר דָאךְ פְרִיהֶר אָבְּגֶענוּמֶען, נַייעֶס שׁחַד הָאט מֶען אִיהם נִיט צוּגֶעשִׁיקְט, הָאט עֶר זִיךְ נָאר נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען אוֹיף דִי צֶעזַארֶעֶר יוּדֶען אוּנ הָאט בֶּעפָאהלֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם מֶען זָאל אִיהם אַיין גְרוֹיסֶע סוּמֶע גֶעבֶּען פוּן דֶער קַאסֶע פוּנ'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אַז עֶס אִיז אָנְגֶע־קוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם אַזַא פָאדֶערוּנְג אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁטַארְקֶער רַעַשׁ: דָאס פָאלְק אִיז שְׁטַארְק צוּרֵייצְט גֶעוֶועהן. אוּנ מֶען אִיז אוּמִיסְטֶען אַרוּמְגֶעגַאנְגֶען מִיט פּוּשְׁקֶעס אִין דִי גַאסֶען, קְלָאפֶּערְשְׁט צוּ וַוייזֶען אוֹיף חוֹזֶק, אַז מֶען נֶעמְט צוּנוֹיף אַ נְדָבָה פוּן פְלָארוּס וֶוענֶען. אַז פְלָארוּס אִיז אַלֵיין אַרַיינְגֶעקוּמֶען אִין שְׁטָאדְט אַרַיין אוּנ אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען פוּן דֶעם בִּזָיוֹן, וָואס מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן, הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט רוּפֶען דִי שֶׁאנְכְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען מֶען זָאל אִיהם אַרוֹיסְגֶעבֶּען דִי שוּלְדִיגֶע; נָאר אִין דֶער צַייט וָואס עֶר הָאט מִיט זַיי גֶעטַעֲנֶה'ט הָאט עֶר אַ וִוינְק גֶעטְהוּן דֶעם חַיִל אוּנ אַזוֹי וִוי ווִילְדֶע חַיוֹת זֶענֶען דִי רָאמִישֶׁע סָאלְדַאטֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַלֶע וָואהנוּנְגֶען פוּן דִי עֲשִׁירִים אוֹיפ'ן אוֹיבֶּערְשְׁטֶען מַארְק, אוּנ מֶען הָאט גֶע־בְּרָאכֶען הַייזֶער, גֶערַאבֶּעוֶועט פֶערְמֶעגֶענְס אוּנ גֶעהַרְגֶ'ט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער.

אומזיסט איז די פּרינצעסין בּרֶניצֶה אַליין געקומען בּעטען פלארוסן ער זאל ניט פארניכטען קיין אומשולדיג בלוט: ער האט געהייסען אויפהענגען א סך יודען. אונ אין דעם טאג, דעם זעכצעהנטען אייר, זענען אומגעקומען מעהר פון דריי טויזענד מאן.

מען קאן פארשטעהן וואס עס האט זיך אויפן אנדערן טאג געטהון אין ירושלים. פון דעסטוועגען האבען זיך נאך געפונען גענוג יודען וואס האבען געוואלט עס זאל ווערען רוהיג, אונ אז פלארוס האט צוגעזאגט, אז עס וועט ווערען שטיל ווען די יודען וועלען אפגעבען כבוד דעם ראמישען חיל, וואס האט בעדארפט צו קומען, אונ וועלען זיי ארויסגעהן בעגריסען. האבען זיך די כהנים אפגעגעבען גענוג מיה אונ האבען עס געפועלט. ווי שווער עס איז געווען די געשלאגענע ארויסצוזייען פריינדשאפט די שונאים, האבען זיי זיך פארט געמאכט הארץ אונ זענען זיי ארויסגעגאנגען מקבל פנים זיין. דאס חיל האט אבער געקוקט מיט רציחה אויף די יודען, אונ האבען זיך גלייך געלאזט געהן צום בית המקדש. דא האט זיך דאס פאלק באלד געשטויסען, אז פלארוס מיינט מיט געוואלד צוגעהמען פון דארט דאס געלד, אונ מען האט באלד אנגעהויבען ווארפען שטיינער אויף די ראמישע סאלדאטען, כדי עהדער זיי וועלען זיך רירען זאל מען קאנען בעוואהרען דעם בית המקדש. עס איז אויך טאקע געראטהען צו צובּרעכען דעם גאנג, וואס האט געפיהרט פון דער פעסטונג אנטאניא אין בית המקדש אריין, כדי די ראמער זאלען ניט קאנען צוקומען; אונ אז פלארוס האט געזעהן אז זיין פלאן איז ניט אויסגעפיהרט געווארען האט ער אנגעהויבען געהן מיט גוטען, אונ האט צוגעזאגט, אז ער וועט די יודען לאזען צו רוה, נאר זיי זאלען זיך אליין אויסקלויבען די סאלדאטען וואס זיי ווילען איבערלאזען אין ירושלים. דער גורל איז געפאלען אויף א קליינער מחנה, וואס זייער הויפט-מאן איז געוועהן מעטיליוס, אונ פלארוס איז אוועקגעפאהרען. אזא מין שלום האט שוין אבער ניט געקאנט פארלעשען דאס פייער פון מרידה. וואס האט אנגעצונדען דאס לאנד פון אלע זייטען. עס זענען געווארען צוויי קלאסען: איינע וואס דער ראש זייערער איז געוועהן אליעזר בן חנניה, האט געהאלטען פון מלחמה אונ געדריגנען, אז נאר מיט כח קאן מען זיך בעפרייען פון די ראמער; אונ די אנדערע. אונ צווישען זיי אויך די תלמידים פון הלל, האבען נאר געשריגען מען זאל מאכען שלום ווייל מיט געוואלד וועט מען גאר ניט אויספיהרען. ביידע קלאסען האבען ניט גערוהט: דער

צד פון מִלְחָמָה הָאט אָבְגֶעהאַלְטֶען דָאס פָאלְק , מֶען זָאל קֵיין מַס ניט
צָאהלֶען דִי רָאמֶער , אונ דָער צַד פון שָׁלוֹם הָאט גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען גַאלוּס'ן
עֶר זָאל אַלֵיין קוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אונ זֶעהן . אַז פַאר דִי יוּדֶען אִיז נָאר
גָאטְהִיג מֶען זָאל זֵיי בֶּעפְרַייעֶן פון פְלָארוּס'ס רִשְׁעוֹת . דָערווייל אִיז דֶער קָא-
נִיג אַגְרִיפַּא , וָואס אִיהם הָאט אַ וַדַאי נִיט גֶעטוֹינְט קֵיין מִלְחָמָה אַריינְגֶע-
פָאהרֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם , אונ הָאט אִין אַ גְרוֹיסֶע רֶעדֶע פַארשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען
דֶעם עוֹלָם וָואס פַאר אַ סַכָּנָה עֶס אִיז צוּ פִירֶען קְרִיעג מִיט דִי רֶאמֶער .
זֵיינֶע רֵייד הָאבֶּען גֶעהַאט אַ פְּעוּלָה , אונ דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ שׁוֹין אֶפִילוּ
עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּרֶעכְטְמַאכֶען דֶעם גַאנְג פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָּשׁ , וָואס מֶען הָאט
פְרִיהֶר צוּבְּרָאכֶען ; נָאר אַגְרִיפַּא הָאט אִיבֶּערגֶעצוֹיגֶען דָעם בּוֹיגֶען , אונ אַז
עֶר הָאט נָאךְ פָארגֶעלֶעגְט מֶען זָאל בְּלֵייבֶּען אוּנְטֶער פְלָארוּס'ס מֶמְשָׁלָה בִּיז
מֶען וֶועט נִיט פוּן רוֹם צוּשִׁיקֶען אַ'ין אַנְדֶערן , זֶענֶען אַלֶע אִין כַּעַס גֶעוָוא-
רֶען , מֶען הָאט אִיהם פֶערְוָוארְפֶען מִיט שְׁטֵיינֶער , אונ עֶר אִיז קוֹים מִיט
חַרְפָּה אונ בּוּשָׁה אַנְטְלָאפֶען פון יְרוּשָׁלַיִם .

אַזוֹי הָאט זִיךְ דֶער צַד פון מִלְחָמָה פֶערשְׁטַארְקְט , אונ צוּ זֵיי זֶענֶען
אוֹיךְ צוּגֶעשְׁטַאנֶען דִי סִיקַארִיֶער אונ דִי כֹּהֲנִים , וָואס הָאבֶּען אוֹיפְגֶעהֶערְט
מַקְרִיב צוּ זַיין יֶעדֶען טָאג , וִוי דֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן , אַ קָרְבָּן פַאר'ן
קֵאיזֶער נִירוֹן , אונ דֶערְמִיט אָפֶענְטְלִיךְ אִיבֶּערגֶעריסֶען דָעם בּוּנְד פון אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל מִיט רוֹם . דֶער צַד פון שָׁלוֹם הָאט נָאךְ אָבֶּער גֶערֶעכֶענְט , אַז מִיט
כֹּחַ וָואלְט מֶען נָאךְ גֶעקֶאנְט דֶערשְׁטִיקֶען דִי מְרִידָה , אונ דָערְמִיט אָבְּרַאטֶע-
וֶוען דִי יוּדֶען פון אַ גְרוֹיס אוּמְגְלִיק ; דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען
פְלָארוּסֶן אונ אַגְרִיפַּא'ן זֵיי זָאלֶען אַריינְשִׁיקֶען חַיִל קֵיין יְרוּשָׁלַיִם . פְלָארוּס
הָאט שׁוֹין מוֹרָא גֶעהַאט אַרוֹיסצוּטְרֶעטֶען . נָאר אַגְרִיפַּא הָאט יָא צוּגֶעשִׁיקְט
דֶעם הוֹיפְּטְמַאן פִילִיפּ מִיט דְרַיי טוֹיזֶענְד מַאן אונ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ בְּלוּטִיגֶע
מִלְחָמָה וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט זִיבֶּען טֶאג , בִּיז דֶער צַד פון מִלְחָמָה הָאט
גוֹבֵר גֶעוֶועהן , אונ הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין דֶער אוֹיבֶּערשְׁטֶער טְהֵייל פון
שְׁטָאדְט – צִיוֹן . גֶענוּג בְּלוּט אִיז דֶעמֶעלְט פֶערגָאסֶען גֶעוָוארֶען אונ מֶען הָאט
פַארבְּרֶענְט דִי פַּאלַאצֶען פוּנ'ם קֶאנִיג אַגְרִיפַּא אונ פון דֶער פְּרִינְצֶעסִין בְּרָנִיצָה
אונ אוֹיךְ דָאס הוֹיז פוּנ'ם כֹּהֵן הֲנַנְיָה .

דִי רֶאמֶער , אונ אוֹיךְ אַגְרִיפַּא'ס חַיִל , הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט פֶערשְׁלִיעסֶען
אִין הוֹרְדוּס'ס פַּאלַאץ , נָאר דֶער צַד פון מִלְחָמָה הָאט בֶּעלֶאגֶערְט דֶעם פַּא-
לַאץ אַכְצֶעהן טָאג כְּסֵדֶר , בִּיז זֵיי הָאבֶּען נִיט אַיינְגֶענוּמֶען דִי שׂוֹנְאִים .

פיליפ'ן מיטן ביסעל חיל האבען זיי באלד אבגעלאזט; נאר די ראמער וואס עס איז זיי ניט אנגעשטאנען צו בעטען רחמים ביי די יודען. האבען נאך געכאפט גוטע קלאפ ביז זיי זענען ניט אנטלאפען.

אזא נצחון האט נאר פארדרעהט די קאפ פון די סיקאריער און זייער ראש מנחם, האט זיך איינגערעדט אז ער איז משיח, און האט געוואלט אנטהון בגדי מלכות, מיט פאראד געהן אין בית המקדש אריין; צו ליעב דעם האט זיך אנגעהויבען א מחלוקת צווישען איהם און אליעזר בן חנניה, און עס האט זיך געענדיגט דערמיט וואס מנחם'ן האט מען געטויטעט, און די סיקאריער מיט זייער נייעם ראש, אליעזר בן יאיר, האבען געמוזט אנטלויפען אין דער פעסטונג מסדה.

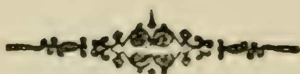
אזוי איז געבליעבען די גאנצע מאכט איבער ירושלים אין די האנד פונ'ם צד פון מלחמה. דער הויפטמאן מעטיליוס האט זיך באלד אונטערגעגעבען, און פון זיין קליינער מחנה איז קיין שריד ופליט ניט געבליעבען. אין גאנץ ארץ ישראל, אויסער דער הויפטשטאדט, איז נאך געוועהן שטיל, ביז פלארוס אליין האט ניט אונטערגעהיצט די גריכען און סיריער פון צעזארעא, און זיי האבען אויסגעהרג'ט אלע יודען פון דארט, מעהר פון צוואנציג טויזענד מענשען. דאס האט אנגעמאכט אין לאנד א שטארקען כעס, און די יודען האבען זיך גענומען פון זייער זייט אויסצוהרגע'ן אנדערע פעלקער וואס האבען געוואוינט אינאיינעם מיט זיי. עס איז געווארען א שרעקליכע שחיטה אין גאנץ פאלעסטינא און סיריען, און בלוט האט זיך געגאסען אין אלע שטעדט און דערפער. אין דער שטאדט בית־שן האבען די סיריער געמאכט יד אחת מיט די יודען זיי זאלען זיי שיצען פון אנדערע יודען וועלען אויף זיי אנפאלען. די יודען האבען געהאלטען ווארט, און האבען זיך מיט גרויס גבורה געשלאגען פאר די סיריער מיט זייערע אייגענע ברידער; נאר אז די סכנה איז אוועק, האבען די סיריער זיי ארויסגעוויזען זייער דאנק דערמיט וואס זיי האבען זיך טאקי אין דער הייסער שעה גענומען באפאלען זייערע בעשיצער און אויסקוילען ווייבער און קינדער. די אונדאנקבארקייט און דאס אכזריות, מיט וועלכער מען האט אומגעבראכט כמעט דרייצעהן טויזענד יודען, האט אזוי געווירקט אויף איינעם פון די יודישע העלדען, שמעון בן שאול, וואס האט פריהר אלע זיינע כוחות אוועקגעלעגט און האט זיך אנגענומען פאר די שונאים, אז פאר חרטה און בושה, זיין משפחה זאל אויך ניט געהרג'ט ווערען דורך סירישע

האנד. האט ער זיינע איינענע עלטערן, ווייב און קינדער געטויטעט און דערנאך זיך אליין געשטאכען. פון פאלעסטינא האט זיך דאס פייער ניך אריבערגעכאפט קיין אלכסנדריען, און עס איז געבליבען ביי די איינוואוינער זיי זאלען מאכען א גרויסע אסיפה, אויסקלויבען שליחים און שיקען בעטען ביים קייזער נירון ער זאל ביי די יודען צונעהמען די רעכטע, וואס קלודיוס האט זיי געגעבען. ביי דער אסיפה האט מען בעמערקט דריי יודען, וואס האבען זיך אהין אריינגעגנבט, און מען האט זיי באלד גע-שלעפט איבער די גאסען צו פארברענען. דאס האט אנגעמאכט א גרויס גערידער צווישען די יודען, און זיי האבען זיך ארויסגעשטעלט געגען די שונאים און געוואלט פארברענען דעם אמפיטהעאטער, וואו די אסיפה איז געוועהן; נאר טיבעריוס אלכסנדר האט זיך געוואלט אויספיינען אז ער לענט ניט קיין כבוד אויף זיינע פריהריגע ברידער, ער האט ארויס-געשיקט דאס גאנצע חיל, וואס איז דעמאלט געוועהן אין אלכסנדריען, און פינפציג טויזענד יודען האבען פערלארען דאס לעבען. ביי אזעלכע שרעק-ליכע ידיעות האבען די יודען אין ירושלים געמוזט נאך מעהר ווארגען צו בעפעסטיגען די מרידה; בעזאנדערס נאך דעם וואס עס איז זיי צוגעקומען הילף פון בבל און אדיאבענע, וואו עס האט נאך געהערשט א קאניג מנבז קנדי, וואס איז פונקט ווי די פריהריגע מלכים, שטארק צוגעבונ-דען געוועהן צו יודען. אין דער צייט איז דאס יודיש חיל אין ירושלים געשטאנען אונטער דער השגחה פון דריי העלדען: גיגער פון יענער זייט ירדן, סילס פון בבל און שמעון בר גיורא וואס פלעגט בעווייזען גבורות אין א מלחמה.

דער נצחון פון די יודען אין ארץ ישראל האט געפיהרט דערצו וואס אלע ראמער זענען זיך פון דארט צולאפען און די יודען האבען גערעכענט אז זיי האבען שוין אין גאנצען צוריקבעקומען זייער פרייהייט און זעלבסט-שטאנדיגקייט פון א מאהל. דאס איז געוועהן פאר סכות, און דערפאר האבען זיי שוין אפילו ארויסגעלאזט איינענע מטבעות, וואס אויף זיי זענען געוועהן אויסגעמאלט א לולב מיט איין אתרוג און אויך א סוכה, און אחוץ דעם איז געוועהן אויסגעקריצט: דאס ערשטע יאהר וואס די יודען זענען אויסגעלאזט געווארען. אין דער צייט האט אבער צעסטיוס גאלוס אויך ניט געדרימעלט; איינאיינעם מיט אגריפא, וואס האט זיך אונטערגענומען צו זיין דער פיהרער, האט ער צונויפגעזאמעלט דרייסיג טויזענד מאן, און האט

זיךְ גֶעלָאזְט גָעהן קֵיין פַּאלֶעסטִינָא. אִין גִבְעוֹת, אַ מַייל פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אִיז עָר גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהן אוּנ הָאט גֶעוַוארְט אַז דִי יוּדֶען וֶועלֶען גֶעוִויס פַאר מוֹרָא זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעבֶּען אוּנ קוּמֶען בֶּעטֶען מֶען זָאל זֵיי מוֹחֵל זַיין. עֶס הָאט טַאקִי נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעקוּמֶען: זֵיי זֶענֶען אָבֶּער נִיט גֶעקוּמֶען זִיךְ בֶּעטֶען, נָאר וִוי שְׁטַארְקֶע הֶעלְדֶען זֶענֶען זֵיי אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן שׂוֹנֵא, וָואס הָאט פֶערלָאהְרֶען אִיבֶּער פִינְף הוּנְדֶערְט מַאן אַ חוּץ פִיעל כֵּלִים. פוּן דִי יוּדֶען זֶענֶען מֶעהר נִיט גֶעפַאלֶען וִוי דְרַיי אוּנ צְוַואנְצִיג מֶענְשֶׁען, אוּנ דָאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַזַא מְהוּמָה אִין דֶער מַחֲנֶה פוּן גַאלוּס, אַז גַאנְצֶע דְרַיי טָאג הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוואוּסְט וָואס צוּ טְהוּן, אוּנ עֶרְשְׁט אוֹיפְ'ן פִירְטֶען טָאג הָאבְּ'ען זֵיי זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּצוּטְרֶעטֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם. דִי שְׁטָאדְט אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אַזוֹי גוּט בֶּעפֶעסְטִיגְט, אַז פִינְף טָאג כְּסֵדֶר הָאבֶּען דִי רָאמֶער נִיט גֶעקָאנְט אַיינְבְּרֶעכֶען דִי מוֹיעֶרֶען אוּנ אַז אוֹיפְ'ן זֶעכְסְטֶען טָאג אִיז זֵיי יָא גֶערָאטְהֶען מַאכֶען אַ לָאךְ אִין אֵיינֶעם פוּן דִי מוֹיעֶרֶען הָאט גַאלוּס פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז עֶס אִיז שׁוֹין צוּ שְׁפֶּעט, אַז דֶער ווִינְטֶער רִיקְט זִיךְ אָן, לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל וֶועט שְׁוֶוער זַיין צוּצוּבְּרֶענְגֶען אוּנ פִיהְרֶען ווַייטֶער דִי מִלְחָמָה אִיז אוּנְמֶעגְלִיךְ. דֶערְפַאר אִיז גַאלוּס מִיט'ן חַיִל בַּאלְד אָבְּגֶעטְרֶעטֶען, נָאר דִי יוּדֶען הָאבֶּען אִיהם נָאכְגֶעיָאגְט אוּנ פִיעל פוּן זַיינֶע לַייט אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט. אִין בֵּית־חָרֹן הָאבֶּען דִי רָאמֶער גֶעמוּזְט דוּרְכְ־גֶעהן אַ שְׁמָאלֶען וֶועג צְווִישֶׁען צְוֵויי הוֹיכֶע בֶּערְג, אוּנ דָארְט הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען מִיט זֵיי אָבְּגֶערֶעכֶענְט נָאר אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אוֹפֶן. אַז גַאלוּס הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶס אִיז שְׁלֶעכְט, אִיז עָר גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל, אוּנ אִיז קְלָא־מֶערְשְׁט גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהן נָאר בַּיי נַאכְט הָאט עָר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט פִיעֶר הוּנְדֶערְט מַאן. כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען נִיט בֶּעמֶערְקֶען אַז זֵיי רִיהְרֶען זִיךְ פוּנ'ם פְּלַאץ. אוּנ אַלֵיין מִיט'ן אִיבְּרִיגֶען חַיִל אִיז עָר אַנְטְלָאפֶען. אִין דֶער פְרִיה הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעשְׁטוֹיסֶען וָואס גַאלוּס הָאט אוֹיפְגֶעטְהוּן, דִי פִיעֶר הוּנְדֶערְט סָאלְדַאטֶען, וָואס עָר הָאט אַלֵיין מַפְקִיר גֶעוֶועהן, הָאבֶּען זֵיי אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶענוּמֶען אִיהם נָאכְלוֹיפֶען. נָאר דִי דֶער־שְׁרָאקֶענֶע רָאמֶער הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַלֶע זַאכֶען, וָואס זֵיי הָאבֶּען מִיט זִיךְ גֶעפִיהְרְט אוּנ זֶענֶען קוֹים מִיט'ן לֶעבֶּען אַנְטְלָאפֶען. אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער מִלְחָמָה זֶענֶען גֶעפַאלֶען בִּיז זֶעכְס טוֹיזֶענְד רָאמֶער, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען דִי יוּדֶען בֶּעקוּמֶען פִיעל כֵּלִי זַיִן פוּן זֵיי, וָואס אִיז זֵיי שְׁפֶּעטֶער צוּ גוּטְץ גֶעקוּמֶען.

מיט שמחה האבען זיך די יודישע קריעגער אומגעקעהרט קיין ירושלים, אונ האבען נאך מיט מעהר רעכט געקאנט רעכנען, אז זיי האבען פערזארגט דאס לאנד; ווייל אינוועניג האט מען שוין קיין שונא ניט געזעהן, אונ אפילו די שומרונים זענען דעמעלט מיט זיי אויך שלום געווארען. דאס פאלק האט זיך געחאפט געשמאק צו דער ארבייט: פון איין זייט האבען די יונגע לייט געלערנט אלדינג וואס עס איז געטהיג צו א מלחמה, כדי זיי זאלען קאנען בעשיצען זייער פאטערלאנד, אונ פון דער אנדער זייט האבען די סנהדרין, וואס זייער ראש איז דעמעלט געווארען שמעון בן גמליאל, געזעהן אז אלעס זאל זיך פיהרען אין ארדנונג, נאך געזעצע, אזוי ווי עס פאסט פאר א מלוכה. נאר דער האס געגען די געטצענדיענער איז יעדער טאג גרעסער געווארען, חאטשי דאס פאלק איז אין דעם ניט אזוי שולדיג געוועזען ווי די וואס האבען צובלאזען דאס פייער. די תלמידים פון הלל, וואס האבען ניט געוואלט, מען זאל אנדערע פעלקער שלעכט בעהאנדלען, האבען געמוזט איינבויגען דעם קאפ, אונ די תלמידים פון שמאי האבען געמאכט א תקנה, אז קיין יוד זאל ניט לערנען די לשונות פון געטצענדיענער, ניט נעהמען ביי זיי קיין נדבות אויפן בית המקדש אונ ביי זיי גאר ניט קויפען. פון דעסטוועגען אז עס איז געקומען דערצו דאס פאלק זאל זיך אויסקלויבען פארשטעהער האט זיך ארויסגעוויזען, אז גאר די פארברענטע רודפים פון די רומער זענען ביי זיי דווקא ניט קיין גרויסע חשובים: דעם ערשטען אנהייבער פון דער מרידה, אלעזר בן חנניה האט מען אבגעגעבען גאר א קליין ארט אין אדום. וואס האט ניט געהאט קיין שום בעדייטונג, זיין מיטהעלפער אליעזר בן שמעון איז אין גאנצען געבליעבען אין דרויסען אונ די בחירה איז גראד געפאלען אויף שטילע אונ רוהיגע מענשען, ווי ענן דער זוהן פונ'ם געוועזענעם כהן גדול ענן, יוסף בן גוריון אונ יוסף בן מתתיהו, וואס האבען פריהער גוט געלעבט מיט די רומער אונ דאך האט דאס פאלק געהאט צו־טרויען צו זייער עהרליכקייט. אונ האט אין זייערע האנד איבערגעגעבען דאס גאנצע לאנד.

זֶעכְּסְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

די גַאלִילֶעאִישֶׁע מִלְחָמָה.

(66 — 67 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 4—3 פַאר׳ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַזוֹי אִיז אִין יְרוּשָׁלַיִם גֶעוָוארֶען אַ שְׂרֵיפָה, אונ אַז די יוּדֶען הָאבֶּען דֶערוָועהן ווי לִיכְטִיג עֶס אִיז, הָאבֶּען זֵיי פַארגֶעסֶען אַז עֶס בְּרֶענְט נָאר אִין אַ פִינְסְטֶערֶער נַאכְט, אונ הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז עֶס אִיז שׁוֹין טָאג. דֶערוַוייל זֶענֶען די פוּנְקֶען גֶעפְלוֹיגֶען אִיבֶּער גַאנְץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אונ אָנְגֶעצוּנְדֶען יֶעדֶעס הַארְץ וָואס הָאט נָאר גֶעקָאנְט פִיהלֶען די צָרוֹת וָואס די יוּדֶען זֶענֶען אוֹיסגֶעשְׁטַאנֶען פוּן די רָאמֶער. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ דָאס פַייעֶר צוּפְלַאקֶערְט אִין דְרַיי גַאלִילֶעאִישֶׁע שְׁטֶעדְט גִּיזְחַלָה (הִיסְקַלָה), טְבֶרְיָא אונ גַמַלָה. אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען די יְדִיעָה ווי גְרוֹיזַאם די סִירְיֶער בֶּעהַאנְדְלֶען יוּדֶען, הָאט זִיךְ בַּאלְד אִין גִיזְחַלָה אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מְרִידָה. אונ אַלֶע אוּנְצוּפְרִידֶענֶע הָאבֶּען זִיךְ פֶערזַאמֶעלְט אוּנְטֶער יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי, אַ מֶענְשׁ דַוְקָא נִיט פוּן קַיין גֶעהוֹיבֶּענֶער מִשְׁפָּחָה אונ אָהן גֶעלְד נָאר מִיט אַ פֶעסְטֶען כַאראַקְטֶער אונ מִיט גְרוֹיסֶע לִיעבֶּע צוּ זַיין פָאלְק. עֶר הָאט זִיךְ אִינְאֵיינֶעם מִיט שִׁמְעוֹן בַּר גִּיוֹרָא דֶערְנָאךְ בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט אִין דֶער מִלְחָמָה גֶעגֶען די רָאמֶער. דָאס אֵיינֶענֶע הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶעטְהוּן אִין גַמַלָה, דָארְט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפוּנֶען גֶענוּג יוּדֶען וָואס צָרוֹת רַבִּים אִיז בַּיי זֵיי נִיט גֶעוֶועהן קַיין חֲצִי נֶחָמָה, אונ אוֹיפְגֶעמוּנְטֶערְט צוּ אַ גַאנְצֶער נְקָמָה; נָאר אִין טְבֶרְיָא אִיז די זַאךְ צוּגֶענַאנְגֶען אַ בִּיסֶעל שְׁוָוערֶער, ווייל דָארְט הָאט גֶעוָואהנְט אַגְרִיפַּא, אונ אַלֶע רַייכֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מִישֶׁען אִין פְרֶעמְדֶע עֲסָקִים, דֶערְפַאר הָאט עֶס גֶעקָאסְט גֶענוּג מִיה יוּסְטוּס בֶּן פִּיסְטוּס אונ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן סַפְּפִּיָא בִּיז זֵיי הָאבֶּען אַרוֹיפְגֶעבְּרַאכְט דָאס פָאלְק, אַז עֶס זָאל אַרוֹיס-

שפרינגען געגען די ראמער: יוסטוס, וואס איז געוועזען א גרויסער רעדנער אין דער גריכישען שפראכע, און האט שפעטער אויף גריכיש אנגעשריבען די יודישע געשיכטע, האט געהאלטען פייערינע דרשות פארן עדלען עולם, און יהושע, וואס איז געוועזען מעהר באליעבט צווישען די גראבערע קלאסען, האט געארבייט אויף אלע כלים, און אזוי האט זיך די מרידה פארשפרייט איבער גאנץ גאליליא, אויסער דער הויפטשטאדט סעפפארים (צפורי).

אין אזא מעמד האט זיך געפונען גליל, ווען יוסף בן מתתיהו, וואס איז מעהר בעקאנט אין דער געשיכטע מיטן נאמען יאזעפוס פלאוויוס, איז אראבגעשיקט געווארען פון ירושלים צו פיהרען דאס לאנד. יאזעפוס איז געוועזען א כהן, און פון דער מוטערס זייט האט ער זיך אנגעקערט מיט די חשמונאים; אינאיינעם מיט זיין ברודער מתתיהו האט ער פון יוגענד אן געלערנט תורה, און דערנאך איז ער דריי יאהר כסדר געוועזען א תלמיד ביי א געוויסען נזיר באנוס. יאזעפוס האט אבער א חוץ דעם געלערנט גריכיש, און אז ער איז אויפן זיבען און צוואנציגסטען יאהר געפאהרען קיין רום בעטען מען זאל בעפרייען עטליכע געפאנגענע פרושים, איז ער שוין געוועזען אזוי געבילדעט, אז ער האט געקאנט אויפגענומען ווערען אין קאיזערליכען הויף. דורך א יודישען שוישפילער אליטיראס, איז איהם געראטהען בעקאנט צו ווערען מיט דער קאיזערין פאפעא, וואס האט ליעב געהאט יודען, און האט איהם אויך אבגעשיט מיט איהרע חסדים. די עטליכע יאהר, וואס יאזעפוס האט פערבראכט אין רום, האבען איהם אין גאנצען איבערגעארבייט: דאס גרויסקייט און דער גלאנץ פון דער ראמישער מלוכה האבען איהם פארבלענדעט די אויגען, קיין העכערס, שאנערס און בעסערס פונם ראמישען פאלק איז ביי איהם ניט געוועהן. אין רום האט ער זיך אויך צווישען די גרויסע שררות אויסגעלערנט די קונץ צו בעהאלטען די געדאנקען, רעדען האלבע ווארטער, טהון אזוי און טראכטען גאר עפעס אנדערש. אז ער איז צוריקגעקומען קיין ירושלים און האט געזעהן, אז זיינע ברידער האלטען ניט אזוי שטארק מיט די ראמער, האבען זיי ביי איהם א פנים געהאט ווי משוגעים און ער האט זיך אפט געפרואווט דעם עולם פארשטעהן געבען ווי נוצליך און נאטהיג עס וואלט געוועהן די יודען זאלען זיך צונויפשמעלצען מיט די ראמער. אז אליעזר בן חנניה איז אפענטליך ארויסגעשפרונגען געגען די ראמער, און עס האט זיך

אָנגֶעהוֹיבֶּען אַ מְרִידָה, אִיז יָאזֶעפוּס מִיט נָאךְ אַזוֹינֶע רָאמִישֶׁע נוֹטֶע פְרַיינְד געשְׁטַאנֶען פוּן וייטֶענְס אוּנ הָאבֶּען צַרוֹיסגֶעקוּקְט, אַז צֶעסְטִיוּס גַאלוּס זָאל זִיךְ אַ בִּיסֶעל צוּפִירֶען דִי הָאנְד אוּנ וייזֶען דִי יוּדֶעלֶעךְ זֵיי זָאלֶען קֵיין עַזּוּת־פָּנִים׳ער נִיט זַיין. אַז גַאלוּס הָאט אָבֶּער גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען, אוּנ יָאזֶעפוּס הָאט פֶערשְׁטַאנֶען, אַז דָא אִיז נִיט קֵיין שְׁפִּיעלֶעכֶען, אוּנ מֶען קָאן אֶפְשֶׁר אוֹיסאַרְבֵּייטֶען אַנְגְרִיפֿאַ זָאל וֶוערֶען אַ אוּנְאַבְּהֶענְגִיגֶער קֶאנִיג, הָאט עֶר אִיבֶּערגֶעבִּיטֶען דִי דֵעָה, אוּנ אַזוֹי ווִי אַ בְּרִיָה אוֹיף אַזֶעלְכֶע זַאכֶען אִיז עֶר גֶעוֶועהן, הָאט עֶר זִיךְ אַזוֹי אַריינְגֶעדְרֶעהט אוּנ צוּגֶעשְׁמֵייכֶעלְט צוּם צַד פוּן שָׁלוֹם, אַז מֶען הָאט גָאר גֶעמוּזְט פַארגֶעסֶען זַיינֶע פְרִיהֶערִיגֶע דְרָכִים, אוּנ מֶען הָאט אִיהם אוֹיסגֶעקְלוֹיבֶּען פַאר אַ פֶארשְׁטֶעהער פוּן גַאלִילֶעאַ.

יָאזֶעפוּס הָאט לִיעבּ גֶעהַאט צוּ זַיין אַלֵיין אַ בַּעַל הַבַּיִת, אוּנ אַז מֶען הָאט פוּן יְרוּשָׁלַיִם מִיט אִיהם מִיטגֶעשִׁיקְט צְווֵיי גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, יוֹעֶזֶר אוּנ יְהוּדָה, זֵיי זָאלֶען אִיהם הֶעלְפֶען פִירֶען דָאס לַאנְד, הָאט עֶס אִיהם נִיט גֶעטוֹיגְט, אוּנ עֶר הָאט אַזוֹי גֶעמַאכְט אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד גֶעמוּזְט אוּמְקֶעהרֶען אַהֵיים. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט יָאזֶעפוּס זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט ווִי אַ פַיינְד פוּן דִי רָאמֶער, אוּנ הָאט קְלָאמֶערְשְׁט גֶענוּמֶען אַלֶע מִיטְלֶען צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָאס לַאנְד: עֶר הָאט אַיינְגֶעפִירְט אַ בֵּית־דִין פוּן זִיבְּצִיג סַנְהֶדְרִין, אִין יֶעדֶער שְׁטָאדְט הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט זִיבֶּען מַנְהִיגִים; אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהַאט הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד סָאלְדַאטֶען, אוּנ זַיין אֵיינֶענֶע ווַאךְ אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן פִינְף הוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען. עֶר הָאט זִיךְ דֶערְצוּ גֶעווִיזֶען אַזוֹי פְרוּם, אַז עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּבְּרֶעכֶען דֶעם פַּאלַאץ אִין טְבֶרְיָה, ווַייל דָארְט זֶענֶען גֶעוֶועהן בִּילְדֶער פוּן חַיוֹת, ווָאס אִיז גֶעגֶען דֶעם גֶעזֶעץ פוּן דֶער תּוֹרָה; פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען, אַז אִיהם הָאט מְקַדֵּים גֶעוֶועהן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן סַפְּפִיאַ, אוּנ הָאט פֶארבְּרֶענְט דֶעם פַּאלַאץ, אוּנ צוּטְהֵיילְט דָאס פֶארמֶעגֶען צְווִישֶׁען זַיין חֶבְרָה, הָאט יָאזֶעפוּס בַּאלְד גֶעוֶועהן, אַז דָאס פַארמֶעגֶען זָאל מֶען אִיבֶּערגֶעבֶּען אַגְרִיפַּאן. דַארִיבֶּער הָאט מֶען אוֹיף אִיהם שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּקֶען קְרוּם, אוּנ עֶר אִיז נָאךְ מֶעהר אַריינְגֶעפַאלֶען אִין חָשַׁד. ווָען מֶען הָאט בֶּעמֶערְקְט ווִי עֶר לָאזְט נִיט יוֹחָנָן פוּן גִיזְחַלָה אוֹיפְהֵייבֶּען אַ קָאפּ, אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעבֶּעטֶען בַּיי יָאזֶעפוּסן עֶר זָאל אִיהם עֶרְלוֹיבֶּען פֶערקוֹיפֶען דִי תְּבוּאָה פוּן דֶער קְרוֹין, אוּנ פוּן דֶעם גֶעלְד פַארְרֶעכְטֶען דִי פֶעסְטוּנְג אִין גִיזְחַלָה, הָאט עֶר אִיהם אָבְּגֶעזָאגְט. דֶערְווייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט נָאךְ אַ זַאךְ: עֶטְלִיכֶע יוּנְגֶע לֵייט פוּן אַ שְׁטֶעדְטֶעל דָּבְרַת הָאבֶּען צוּגֶענוּמֶע

כּיי אַגְרִיפַּאַס שְׁלִיחִים גֶעלְד, אונ הָאבֶּען עֶס גֶעבְּרַאכְט צוּ יָאזֶעפוּס׳ן. יָאזֶע-
פוּס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט נִיט וִויסֶענְדִיג, דִי יוּנְגֶע לַייט הָאט עֶר צוּגֶעזָאגְט,
אַז דָאס גֶעלְד וֶועט עֶר אָבְּשִׁיקֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, אונ אוּנְטֶען אַרוּם הָאט
עֶר עֶס אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אַגְרִיפַּאַ׳ן. דֶער אֶמֶת הָאט אָבֶּער נִיךְ גֶעמוּזְט אַרוֹיס.
אונ אַז דֶער עוֹלָם אִיז דֶערפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם
וָואס יְהוֹשֻׁעַ בֶּן סַפְּפִיַא אִיז אַרוֹיסגֶעגַאנְגֶען מִיט אַ רֵיינִינְקֵייט אונ הָאט בֶּע-
שְׁוָוארֶען דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ אָנְנֶעהְמֶען פַאר׳ן כָּבוֹד פוּן דֶער תּוֹרָה,
אִיז עֶר מִיט׳ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן: דָאס צוּרֵייצְטֶע פָאלְק הָאט זִיךְ
גֶעוָוארְפֶען צוּ יָאזֶעפוּס׳ס הוֹיז, אונ הָאט עֶס גֶעוָואלְט אָנְצִינְדֶען; מִיט גְרוֹיס
מִיה הָאט עֶר זִיךְ אוֹיסגֶעדְרֶעהט פוּן דֶער סַכָּנָה; נָאר דֶער סוֹד אִיז שׁוֹין
אַרוֹיס, אַלֶע הָאבֶּען גֶעוואוּסְט אַז עֶס אִיז נִיטָא אוֹיף וֶועמֶען זִיךְ צוּ פֶער-
לָאזֶען, אונ אִין גַאלִילָעַא זֶענֶען גֶעוָוארֶען צְוַויי פַּארְטֶייעֶס: אֵיינֶע, דִי גְרֶעסְטֶע,
הָאט גֶעקוּקְט אוֹיף יָאזֶעפוּס׳ן וִוי אוֹיף אַ שׂוֹנֵא, אונ הָאט גֶערֶעכֶענְט פַאר
זַייעֶר אֶמֶת׳ן פָארְשְׁטֶעהֶער יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי פוּן גִיזְחָלָה; אונ דִי אַנְדֶערֶע,
נָאר אַ קְלֵיינֶע, הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט יָאזֶעפוּס׳ן, אונ הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען. אַז
עֶר וִוינְשְׁט זֵיי גוּטְס דֶערְמִיט וָואס עֶר וִויל זִיךְ נִיט פַארְקְרִיגֶען מִיט דִי
רָאמֶער. יוֹחָנָן אִיז דַארִיבֶּער גֶעצְוְוִינְגֶען גֶעוֶועהן אַוֶועקצוּשִׁיקֶען זַיין בְּרוּדֶער
שִׁמְעוֹן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, אונ דָארְט דֶערְצֶעהְלֶען וָואס פַאר אַ מַעֲשִׂים יָאזֶעפוּס
הָאט אָנְגֶעאַרְבֵּייט. דֶער רֹאשׁ פוּן דִי סַנְהֶדְרִין, שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל,
הָאט פְרִיהֶער אוֹיךְ נִיט גֶעהַאט קֵיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן צוּ יָאזֶעפוּס, אונ דֶער-
פַאר, אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַזַא יְדִיעָה, הָאט עֶר בַּאלְד אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט
פִיעֶר שְׁלִיחִים קֵיין גַאלִילָעַא זֵיי זָאלֶען אִיהם צְווִינְגֶען זִיךְ אָבְּזָאגֶען. אַ חוּץ
דֶעם הָאט מֶען צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אִין דִי שְׁטֶעדְט טְבֶרְיָה, סֶעפְּפָארִיס אונ
גַבַרַת, אונ מֶען הָאט מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן דֶעם פָאלְק, אַז עֶס זָאל זִיךְ דֶערְוַויי-
טֶערְן פוּן יָאזֶעפוּס׳ן, ווייל עֶר אִיז אַ שׂוֹנֵא דֶעם פָאטֶערלַאנְד. אַוַדַאי אִיז
דֶערְמִיט יָאזֶעפוּס׳ס לַאגֶע גֶעוֶועהן זֶעהר טְרוֹיעֶרִיג. נָאר עֶר הָאט זִיךְ פָארְט
אוֹיסגֶעדְרֶעהט: דֶער בֶּעפֶעהל פוּן יְרוּשָׁלַיִם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען טַאקֶע נָאר אוֹיפ׳ן
פַּאפִּיר, אונ יָאזֶעפוּס הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס. וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶע-
וִוינֶען אִין דִי עֶרְשְׁטֶע פִיעֶר חֳדָשִׁים פוּן דֶער מְרִידָה, דָאס הָאבֶּען זֵיי פֶער-
לָאהְרֶען אִין דִי אַנְדֶערֶע פִינְף חֳדָשִׁים וָואס יָאזֶעפוּס הָאט פֶערְבְּרַאכְט אִין
גַאלִילָעַא.

אַזוֹי זֶענֶען אַוֶועק גַיין חֳדָשִׁים, אונ דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט זִיךְ נִיט

גערירט. דער קייזער נירון האט זיך אבגעגעבען מיט זיינע נארישקייטען, וואס האבען דעמעלט געהאלטען מעהר פון די גרעסטע חכמות, און עס איז איהם גאר ווייניג אנגעגאנגען וואס איינס פון זיינע פעלקער האט זיך א ביסעל צובונטעוועט. אז עס איז אבער אנגעקומען די ידיעת פון צעסטיוס גאלוס'ס מפלה, און אז ער איז טאקע באלד דערנאך געשטארבען, האט ער שוין געמוזט ארויסשיקען קיין פאלעסטינא איינעם פון זיינע הויפטלייט פ ל א וויוס וועספאסיאן (אספיסינוס) מיט גרויס חיל, און אחוץ דעם האט ער געמאכט אין סיריען פאר א מושל ליציניוס מוציאנוס. אים ווינטער איז וועספאסיאן מיט זיין זוהן טיטוס אנגעקומען קיין ארץ ישראל, און נאך אין עכו האט איהם בעגריסט דער קעניג אגריפא מיט זיין שוועסטער ברניצה. אגריפא האט געמוזט ארויסווייזען, אז ער האלט ניט מיט די מורדים און איז איבערגעבען די רומער. דעמעלט האט טיטוס ליעב בעקומען די פרינצעסין ברניצה פאר איהר גרויס שיינקייט, האטשי זי איז געווען א סך עלטער פון איהם.

מיט פינפציג טויזענד מאן איז וועספאסיאן צוגעקומען קיין פאלעסטינא; נאר ער האט זיך ניט געיאגט באלד אנצוהויבען די מלחמה ווי צעסטיוס גאלוס: ער האט זיך פריהער גוט בערעכענט, אלדינג אנגעגרייט' און ערשט צו פסח-צייט האט ער זיך ענטשלאסען קודם כל איינצונעהמען גאליליא, און דערנאך שוין ביסלעכווייס צוריקען קיין ירושלים. אין גאליליא איז איהם נאר געווען גרינג דארט וואו יאזעפוס איז געווען מיט זיין חיל: די יודען זענען געפאלען ווי שטרוי, אדער זיי האבען באלד ביים אנהויב איינגעבויגען דעם קאפ. דארט וואו ער האט אבער אנגעטראפען אויף שמעון בן לוי'ס לייט – איז איהם שוין אנגעקומען שווער, און זיי האט ער שוין ניט געקאנט אזוי לייכט בעקומען. דערפאר איז איהם אזוי געראטהען באלד איינצונעהמען די פעסטונג גבת, ווייל יאזעפוס איז נאך פריהער אנטלאפען קיין טבריה, און האט ניט געוואלט זיין אין מיטען דעם פייער, און די איינוואהנער האט וועספאסיאן א טהייל אומגעבראכט און א טהייל פארקויפט פאר שקלאווען. נאך אזא התחלה האט וועספאסיאן גערעכענט, אז אזוי וועט עס שוין געהן כסדר; נאר אז ער איז צוגעקומען צו דער פעסטונג יותפתא, האט ער באלד ארויסגעזעהן אז ער האט א טעות געהאט. פירציג טאג האט געדויערט די בעלאגערונג, די יודען האבען זיך געשלאגען ווי גבורים האטשי זיי האבען שטארק געליטען פון דורשט; ווייל

דער שונא האט ניט געלאזט אריינפירען וואסער, אונ ווען עס געפינט זיך ניט איין פאלשער וואס האט אנגעוויזען די ראמער א וועג צו דער פעס-טונג, וואלט זי זיך נאך לאנג געקאנט האלטען. דערפאר האט זיך אויך וועספאסיאן מעהר נוקם געוועזען אין די איינוואהנער פון יותפתא: פירציג טויזענד מענשען האט ער אויסגעהרג'ט, אונ טויזענד פרויען מיט קינדער האט ער אוועקגעפיהרט געפאנגען. פריהר מיט עטליכע טאג איז אויך גע-פאלען די שטאדט יאפהא.

יאזעפוס איז גראד געוועזען אין יותפתא ווען וועספאסיאן איז צו-געקומען, אונ ווייטער אנטלויפען האט איהם שוין ניט געפאסט. אז די סכנה איז געווארען צו גרויס, האט ער זיך בעהאלטען אין א ברונען אינאיינעם מיט נאך פירציג קריעגער; נאר אז די ראמער האבען אבגענומען די פעסטונג, האבען זיי ענטדעקט וואו יאזעפוס געפינט זיך, אונ האבען געפאדערט ער זאל זיך אונטערגעבען. יאזעפוס פון זיין זייט איז שוין געוועזען פערטיג זיך איבערצוגעהן צום שונא, נאר די חברה וואס איז מיט איהם אינאיינעם גע-וועזען בעהאלטען, האבען איהם געוואלט שטעכען, אונ עס איז ביי זיי אלע געבליעבען זיי זאלען זיך בעסער אליין דאס לעבען נעהמען עהדער איבער-קומען אויף די ראמערס ישר. יאזעפוס האט געשוואויגען, אז ער וועט שטארבען אינאיינעם מיט זיינע אומגליקליכע חברים; נאר ער האט אזוי געדרעהט אז ער זאל בלייבען דער לעצטער, אונ קוים זענען אלע געוועזען טויט האט ער זיך פון דער שבועה נאר וועניג געמאכט, אונ האט באלד געבעטען מחילה ביי די שונאים. וועספאסיאן האט געוואוסט אז יאזעפוס קאן זיך ניט רעכנען צווישען די ראמישע פיינד: ער האט איהם ערלויבט חתונה צו האבען מיט איינע פון די געפאנגענע יודישע פרויען. אין געלד האט ער אויך ניט געהאט קיין מאנגעל, אונ א חוץ דעם איז ער געווארען א חבר אונ א יועץ פונ'ם יונגען טיטוס.

דערנאך האט וועספאסיאן געשיקט דעם הויפטמאן צערעאליס מיט דריי טויזענד סאלדאטען אונ זעכס הונדערט רייטער, ער זאל זיך אבערעכנען מיט די שמרונים, וואס האבען זיך אלע פערזאמעלט אויפ'ן בארג גריזים, אונ עס איז שווער געוועזען צוצוקומען צו זיי. די שמרונים האבען אויך זעהר פיעל געליטען פון וואסער-מאנגעל, נאר פון דעסטוועגען האבען זיי זיך געהאלטען ביז צו דער לעצטער מינוט, אונ עלף טויזענד זעכס הונדערט מענשען זענען אומגעקומען. אזוי זענען אויך אויסגעהרג'ט געווארען א סך

זָדֶען אִין יָפוֹ : אַז דִי רָאמֶער זֶענֶען בַּיי נַאכְט אַריין אִין דֶער שְׁטָאדְט, הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעפְּרִיוְוט בַּאטֶעוֶוען אוֹיף דִי שִׁיפֶען, נָאר עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אוֹיפ'ן יַם אַזַא שְׁטוּרְמְווינְד, אַז פִיעל זֶענֶען דֶערטְרָאנְקֶען גֶעוָוארֶען. פִיעל זֶענֶען צוּרִיק אַריינְגֶעפַאלֶען דֶעם שׂוֹנֵא אִין דִי הָאנְד אַריין, אוּנ פִיעל הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען. בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט זִיךְ אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי שְׁטָאדְט טְבֶרְיָה ; נָאר אַ גְרוֹיסֶע צָאהל פוּן יוּדֶען, אִיינֶעם מִיט זֵייעֶר רֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן שָׁפָט, הָאט זִיךְ אַרִיבֶּערְגֶעכַאפְּט קֵיין טַארִיכֶעאַ (טַרְכִינְיָא), אוּנ הָאבֶּען פוּן דָארְט נָאךְ גֶענוּג צָרוֹת אָנְגֶעטְהוּן דִי רָאמֶער. נָאר פְּלִיצוּם אִיז אַרוֹיס טַאקִי צְווִישֶׁען זֵיי אַ מַחְלוֹקֶת, אוּנ דֶער שׂוֹנֵא הָאט ווייטֶער בֶּעקוּמֶען פְרִישֶׁע צֶעהן טוֹיזֶענְד קָרְבָּנוֹת. אִין אֵיין יָאהר אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל כִּמְעַט פוּן גַאנְץ גַאלִילֶעאַ. וָואס הָאט גֶענֶעבֶּען דִי רָאמֶער נִיט קֵיין קְלֵיינֶע צָאהל גֶעפַאנְגֶענֶע : פִירְצִיג טוֹיזֶענְד זֶענֶען פַארקוֹיפְט גֶעוָוארֶען פַאר שְׁקְלָאוֶוען, זֶעכְס טוֹיזֶענְד קְרָאפְטִיגֶע יוּנְגֶע לֵייט זֶענֶען אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט גֶעוָוארֶען אוֹיף שְׁוֶוערֶע אַרְבֵּייטֶען קֵיין גְרִיכֶענְלַאנְד, אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע וָואס דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט זֵיי אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אוֹיף אַגְרִיפַּא'ס הָאנְד, זֶענֶען אוֹיךְ גֶעוָוארֶען קְנֶעכְט, — הוֹרְדוּס'ס אֶנִיקֶעל הָאט נִיט גֶעהַאט קֵיין גְרָאסֶערְן יוֹשֶׁר ווִי צוּצוּנֶעהמֶען דִי פְרֵייהַייט בַּיי זֵיינֶע אֵיינֶענֶע בְּרִידֶער.

דְרַיי אָרְטֶער זֶענֶען נָאךְ גֶעבְּלִיעבֶּען אִין גַאלִילֶעאַ. וָואס עֶס אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן דִי רָאמֶער אַיינְצוּנֶעהמֶען : דִי שְׁטָאדְט גַּמְלָא אוּנ גִּישׁ חָלָב אוּנ דֶער בַּארְג תָּבוֹר. גְלֵייךְ פוּן טַארִיכֶעאַ אִיז וֶועסְפַּאסִיאַנ'ס חֵיל צוּגֶעקוּמֶען צוּ גַּמְלָא, נָאר חָאטְשֶׁי דָארְט הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען גֶעפוּנֶען נַיין טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע קְרִיעגֶער, פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען הָאבֶּען זֵייעֶרֶע פָארְשְׁטֶעהֶער, יוֹסֵף אוּנ חָארֶעס אַ לַאנְגֶע צֵייט גֶעשִׁיצְט דִי שְׁטָאדְט, אוּנ אוֹיפְגֶעמוּנְטֶערְט דָאס פָאלְק עֶס זָאל זִיךְ פֶעסְט הַאלְטֶען. אַז אַגְרִיפַּא הָאט זִיךְ גֶעפְּרִיוְוט צוּקוּמֶען צוּ דֶער פֶעסְטוּנְג אוּנ בַּאטְהֶען מֶען זָאל זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעבֶּען, הָאט מֶען אִיהם גֶעעֶנְטְפֶערְט מִיט שְׁטֵיינֶער, אוּנ עֶר אִיז אַוֶועק פוּן דָארְט מִיט אַ צוּבְּרָאכֶענֶער הַאנְד. סוֹף כָּל סוֹף הָאט אָבֶּער פָארְט גַּמְלָא גֶעמוּזְט פַאלֶען, אוּנ עֶס אִיז פוּן דִי אַיינְוָואהנֶער קֵיינֶער נִיט גֶעבְּלִיעבֶּען לֶעבֶּען. דָאס אֵיינֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן מִיטְ'ן בַּארְג תָּבוֹר, וואו דִי יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיךְ זִיךְ נִיט אַזוֹי גִיךְ אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען. אוּנ מִיט גִּישׁ חָלָב, וואו יוֹחָנָן אִיז שׁוֹין גֶעבְּלִיעבֶּען מִיט זֵיינֶע מֶענְשֶׁען. אַז טִיטוּס אִיז צוּגֶעקוּמֶען קֵיין גִּישׁ חָלָב אִיז גְרָאד גֶעוֶועהן שַׁבָּת, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם אִיז עֶר מְרוּצֶה גֶעוֶועהן צוּ וַוארְטֶען אַ טָאג טַאמֶער

װעלען די יודען מיט נוטען אפגען די טויערען פון דער שטאדט. מיט דער צייט האט זיך דערװייל יוחנן בענוצט און איז כמעט מיט אלע איינװאה־נער אװעק קיין ירושלים. אז טיטוס איז אויפ'ן אנדערן טאג אריין אין שטאדט, האט ער כמעט קיינעם ניט געפונען אין װעמען זיך נוקם צו זיין; נאכיאגען די אנטלאפענע איז איהם שוין שװער געװעהן.

אזוי איז געפאלען גאליל'עא און עס האט אבגעקאסט ביידע זייטען אזוי פיעל בלוט אז אפילו די ראמער האבען עס געמוזט פיהלען, און װעספאסיאן האט זיך אויך בעדארפט אברוהען א ביסעל און אנגעהמען פרישע כוחות צו פיהרען װייטער די מלחמה.

זיבעטעס קאפיטעל.

דער חרבן פון ירושלים.

(70 — 67 נאך קריסטוס געבורט. 3—1 פאר'ן חרבן בית שני

די יודישע הויפטשטאדט ירושלים האט אין דער צייט ארויסגעװיזען די לעצטע לעבענסצייכענס: דאס הארץ פון ארץ ישראל האט געקלאפט מיט אלע כוחות עהדער עס האט בעדארפט אנשװיינען װערען. פון גאנץ גאלי־לעא זענען אלע אנטלאפענע אהין געקומען, און נאר איין יוחנן בן לוי פון גיזחלה האט מיט זיך מיטגעבראכט מעהר פון צװיי טויזענד מענשען. מען האט געװוסט װי פיעל יודען האבען מקריב געװעהן זייער לעבען װי פיעל יודיש בלוט איז פערגאסען געװארען און דאס האט נאך מעהר גע־שטארקט דער צד פון מלחמה, און עס איז געבליבען ביי אלע, אז מען זאל ירושלים אבהיטען װי איין אויג אין קאפ. דער עיקר איז ביי אלע גע־

ווערין נאר די הויפּטשטאדט, אונ צו ליעב דעם האט מען ניט אזוי שטארק אָבּטונג געגעבּען אויף אלע אנדערע אָרטער פונ'ם לאנד, וואס זענען געבּליבּען ניט בּעפעסטיגט, אונ דער שונא האט גרינג געקאָנט אַהין צוקומען. אין דער פעסטונג מסבת האָבּען זיך געפונען די סיקאריער (סיקרין סקריקון) מיט אליעזר בּן יאיר, אונ דערנאָך האט זיך דאָרט אויך געזעצט שמעון בּר גיורא, וואס פלעגט אָפט אָנפאלען מיט די סיקאריער אויף די אדומים אונ זיי באגעווען, אונ דערפאר פלעגט אָפט פארקומען א געשלעג צווישען זיין חברה אונ די אדומים, וואס זענען אויך ניט געוועזען שלימזלניקעס.

דעם צד פון שלום, האטשי ער איז געוועהן זעהר קליין, האט זעהר געקראנקט וואס עס איז אזוי ווייט געקומען אז מען האט שוין בּעדארפט מורא האבּען פאר ירושלים אליין, אונ מען פלעגט אָפט האלטען א דעת אז מען וואלט זיך בּעדארפט אויסגלייכען מיט די ראָמער. אז עס איז אָבער אָנגעקומען א ידיעה, אז יאָזעפוס פלאוויוס געפינט זיך אין ראָמישען לאגער אונ איז נאָר א גוטער בּרודער מיט די שונאים, האט דער צד מער קיין דבורים ניט געהאט. אונ דער צד פון מלחמה האט נאָר אין גאנצען אויפגעהויבּען דעם קאָפּ אונ האט געהאט מיט וואס צו שטאכען די אויגען אונ ווייזען צו וואס עס פיהרט דאס פריינדשאפט מיט די ראָמער. דערמעלט איז אליעזר בּן שמעון געוואָרען דער גאנצער פארשטעהער פונ'ם פאָלק, וואס איז שטארק אויפגעבּראכט געוואָרען געגען די סנהדרין אונ די רייכע יודען, אונ האט זיך ענטשלאָסען אלע שטעלען בּיי'ם בּית המקדש, וואס זענען בּיז אהער געוועהן אין די האנד פון מיוחסים אונ בּכבודע משפּחות, איבּערגעגעבּען פּראָסטע מענשען. דאס איז נאָך אָבער וועניג געוועהן: זיי האבּען אראָבּגעוואָרפען אויך דעם כהן גדול מתיה בּן מתעאָפיל, וואס אגריפּא האט איהם געשטעלט, אונ האבּען אויף זיין אָרט געשטעלט א אונבּעקאנטען כהן פון א קליין שטעטדעל אפטהא פּנחס בּן שמואל, וואס מען האט געזאָגט אויף איהם, אז ער האט פריהער פּשוט געהאקט שטיינער. אזא חלוף האט אָנגעמאכט אין ירושלים א שטארקען רעש, אונ אפילו דער ראש פון די סנהדרין ר' שמעון בּן גמליאל, איז געוועהן בּרוגז דארויף. דערווייל האט זיך דערמיט בּענוצט דער א מאָהליגער כהן ענן, אונ האט אזוי אונטערגעהיצט בּיידע צדדים אז עס איז ארויס א אינווענינקסטער קריעג צווישע די איינוואוינער פון ירושלים.

דָער צַד פוּן מִלְחָמָה הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אוֹיפ'ן הַר הַבַּיִת, אוּנ זֵייעֶרֶע גֶעגְנֶער הָאבֶּען זֵיי בֶּעלֶאגֶערְט. דָערוַייל הָאט מֶען אַרוֹיסגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג אַז עָנָן מִיט זַיין חֶבְרָה ווילֶען דִי שְׁטָאדְט אִיבֶּערגֶעבֶּען דִי רָאמֶער. דָאס הָאט אָנְגֶעהַאפְּט יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי בַּיי'ם הַארְץ, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָפְּצוּמַאכֶען מִיט דִי אֲדוֹמִים זֵיי זָאלֶען אִיהם גֶעהֶען צוּ הִילְף. דִי אֲדוֹמִים הָאט גְלַאט הֲנָאָה גֶעטְהוּן אַז זֵיי וֶועלֶען הָאבֶּען וואו צוּ רַאבֶּעוֶוען, אוּנ זֵיי הָאבֶּען צוּגֶעשְׁטֶעלְט צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד מַאן, אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן פִיעֶר יוּדִישֶׁע הוֹיפְּטלַייט יוֹחָנָן, שִׁמְעוֹן, פִּנְחָס אוּנ יַעֲקֹב. וֶוען זֵיי זֶענֶען אָבֶּער צוּגֶעקוּמֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם הָאבֶּען זֵיי גֶעפוּנֶען דִי טוֹיעֶרֶען פֶערשְׁלָאסֶען, אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַמְלָה הָאט זֵיי פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג אַרָאבְּגֶעשְׁרִיעֶן זֵיי זָאל'ען בֶּעסֶער אָבְּטְרֶעטֶען אוּנ נִיט נִיסֶען בּוֹ'מֶעל אוֹיפ'ן פַייעֶר, וָואס הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶענוּג צוּבְּרֶענְט אָהן זֵיי. דִי אֲדוֹמִים הָאבֶּען אָבֶּער גִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען אוּנ זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהְן בַּיי דֶער שְׁטָאדְט, בִּיז אִין אַפִינְסְטֶערֶער נַאכְט, וֶוען עֶס הָאט גֶעגָאסֶען אַ שְׁלַאנְס־רֶעגֶען, אוּנ דִי עאכֶען הָאבֶּען גִיט גֶעקָאנְט אַזוֹי שְׁטַארְק אַכְטוּנְג גֶעבֶּען, הָאט מֶען אָבְּגֶעשְׁלָאגֶען דִי שְׁלֶאסֶער, אוּנ מֶען הָאט זֵיי אַרַיינְגֶעלָאזְט. דָא אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁחִיטָה, מֶען הָאט זִיךְ גֶעהַרְגֶ'ט אוּנ גֶעשְׁלָאגֶען אִין דִי גַאסֶען מֶען הָאט גִיט גֶעקוּקְט וֶוער מִיט וֶועמֶען, אוּנ אַז דִי זוּן אִיז אוֹיפְגֶעגַאנְגֶען הָאט מֶען גֶעפוּנֶען מֶעהר פוּן אַכְט טוֹיזֶענְד הֲרוּגִים. דֶערנָאךְ הָאט דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה אָנְגֶעהוֹיבֶּען מִשְׁפָּטִן זֵייעֶרֶע גֶעגְנֶער, אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאט מֶען אוּמְגֶעבְּרַאכְט; דִי עֶרְשְׁטֶע זֶענֶען גֶעוֶועהן עָנָן אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַמְלָה, אוֹיף זֵיי אִיז דָאס פָאלְק אַזוֹי אִין כַּעַס גֶעוֶועהן, אַז מֶען הָאט זֵיי גִיט גֶעלָאזְט בֶּעגְרָאבֶּען, אוּנ זֵייעֶרֶע טוֹיטֶע קֶערְפֶּער אַרוֹיסגֶעוָוארְפֶען פַאר דִי הִינְד. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי יוּדֶען שֵׂכֶל גֶעהַאט, אוּנ הָאבֶּען בַּאלְד דִי אֲדוֹמִים אַרוֹיסגֶעפַּטֶרְט פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ דֶער גַאנְצֶער מַנְהִיג אִיז גֶעוָוארֶען יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי פוּן גִיזְחַלָה, וָואס הָאט אִין זִיךְ גֶעהַאט אַלֶע מַעֲלוֹת וָואס פַּאסֶען אַ מוֹשֵׁל, אוּנ הָאט גֶעקָאנְט הַאלְטֶען אִין דִי הָאנְד אֲפִילוּ דִי צוּרַייצְטֶע אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אַוַודַאי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט צוּלוֹיפֶען דִי וֶועגִיגֶע וָואס הָאבֶּען נָאךְ גֶעקֶערְט צוּם צַד פוּן שָׁלוֹם; עֶטְלִיכֶע פוּן זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען אוֹיךְ אִין רָאמִישֶׁען לַאגֶער אוּנ הָאבֶּען דֶערְצֶעהלְט וָואס עֶס טְהוּט זִיךְ אִין דֶער יוּדִישֶׁער הוֹיפְּטשְׁטָאדְט.

דִי רָאמֶער הָאבֶּען זִיךְ דִי גַאנְצֶע צַייט בֶּעהַאלְטֶען ווייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם. דֶעם גַאנְצֶען ווינְטֶער הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָפְּגֶערוּהט אוּנ עֶרְשְׁט צוּם זוּמֶער צוּ

הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶענוּמֶען גֶעהן קֵיין פַּאלֶעסְטִינַא , אוּנ פֶּערֶעא אִיז צוּם
עֶרְשְׁטֶען גֶעפַאלֶען, דָארְט זֶענֶען צְוֵויי טוֹיזֶענְד יוּדֶען גֶעפַאנְגֶען גֶעוָוארֶען, אוּנ
מֶעהר פוּן פִינְפְצֶעהן טוֹיזֶענְד הָאט מֶען אוֹיסגֶעהַרְגֶעט. אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען
אַ יְדִיעָה פוּן רוֹם , אַז דָאס גַאלִישֶׁע אוּנ שְׁפַּאנִישֶׁע חַיִל הָאבֶּען אַרָאבְּגֶע-
וָוארְפֶען דֶעם קֵייזֶער נִירוֹן אוּנ אַנִידֶערגֶעזֶעצְט גַאלְבַּא אוֹיף זַיין אָרְט
הָאט זִיךְ וֶועסְפַּאסִיַאן אָנְגֶעהוֹיבֶּען מֶעהר יָאגֶען אַיין עֶק צוּ מַאכֶען פוּן פַּא-
לֶעסְטִינַא, כְּדֵי עֶר זָאל גִיכֶער פְרַיי וֶוערֶען אוּנ זִיךְ קֶאנֶען אַרַיינְמִישֶׁען אִין
דִי עֲסָקִים פוּן דֶער מְלוּכָה ; נָאר אֲפִילוּ אַז עֶר אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן פֶערְטִיג
מִיטֶען אוּנְבֶּעשִׁיצְטֶען לַאנְד , הָאט עֶר אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט צוּטְרֶעטֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם
אִיבֶּער צְוֵויי טַעֲמִים : עֶרְשְׁטֶענְס , הָאט עֶר פְרִיהֶער גֶעוָואלְט וִויסֶען וִוי אַזוֹי
וֶועט עֶס בְּלַייבֶּען מִיט דֶער רָאמִישֶׁער מְלוּכָה , וַוייל טַאקִי תֵּיכֶף אִיז נִירוֹן
גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ בַּיי וֶועסְפַּאסִיַאן אִיז שׁוֹין גֶעבָּאהרֶען גֶעוָוארֶען דֶער גֶעדַאנְק
אַז טַאקִי אִיהם אַלֵיין שְׁטֶעהט אָן צוּ בְּלַייבֶּען זַיין יוֹרֵשׁ , אוּנ צְוֵויטֶענְס
הָאט עֶר גֶעוָואלְט אוֹיסוַוארְטֶען אוּנ זֶעהן מִיט וָואס עֶס וֶועט זִיךְ עֶנְדִיגֶען
אִין יְרוּשָׁלַיִם דֶער אִינְוֶוענִיגְסְטֶער קְרִיעג צְוִוישֶׁען דִי אַיינְוָואהנֶער. דָארְט הָאט
זִיךְ טַאקִי דֶער קְרִיעג פֶערְשְׁטַארְקְט אִיבֶּער שִׁמְעוֹן בַּר גִיוֹרָא , וָואס הָאט זִיךְ
נִיט גֶעוָואלְט אַיינְהַאלְטֶען אִין מַסַבַת , אוּנ הָאט גֶעוָואלְט נָאר אַרַיין קֵיין
יְרוּשָׁלַיִם . עֶר הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען כִּמְעַט צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד שְׁקְלַאוֶוען , אוּנ
הָאט זִיךְ מִיט זֵיי אַרוּמְגֶעדְרֶעהט נֶעבֶּען יְרוּשָׁלַיִם; נָאר מֶען הָאט אִיהם אַהִין
נִיט אַרַיינְגֶעלָאזְט, וַוייל אֲפִילוּ דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה הָאט אוֹיךְ מוֹרָא גֶעהַאט
פָאר זַיין ווִילְדְקֵייט. עֶס פְלֶעגְט אָפְט קוּמֶען צוּ גֶעשְׁלֶאג צְוִוישֶׁען זַיין חֶבְרָה
אוּנ דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אַיין מָאהל הָאט מֶען בַּיי אִיהם צוּגֶענוּמֶען
זַיין וַוייבּ אוּנ מֶען הָאט זִי גֶעהַאלְטֶען גֶעפַאנְגֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם; נָאר אַז מֶען
הָאט זִי דֶערנָאךְ בֶּעפְרַייעט , הָאט עֶר נָאךְ אַלְץ נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט זִיךְ צוּ-
טְשֶׁעפֶּען. דָא הָאט אִיהם נָאךְ צוּגֶעשְׁפִּיעלְט דָאס, וָואס אִין יְרוּשָׁלַיִם זֶענֶען
נָאךְ גֶעבְּלִיעבֶּען עֶטְלִיכֶע מְיוּחָסִים פוּנ'ם צַד פוּן שָׁלוֹם , אוּנ מִיט זֵיי אִיז
אוֹיךְ גֶעוֶועהן דֶער פְרִיהֶערִיגֶער כֹּהֵן מַתְּיָה ; זֵיי הָאבֶּען אִיבֶּערגֶערֶעדְט אַ טְהֵייל
פוּנ'ם פָאלְק , אוּנ הָאבֶּען עֶס אַזוֹי וַוייט גֶעבְּרַאכְט , אַז עֶס אִיז וַוייטֶער
אַרוֹיס אַ גֶעשְׁלֶאג צְוִוישֶׁען בֵּיידֶע צְדָדִים, אוּנ מַתְּיָה הָאט זִיךְ גֶעוָוארְפֶען צוּ
שִׁמְעוֹן בַּר גִיוֹרָא , אוּנ הָאט אִיהם מִיט אַלֶע זַיינֶע לַייט אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט קֵיין
יְרוּשָׁלַיִם. וֶועסְפַּאסִיַאן הָאט גֶעוואוּסְט וָואס דָארְט טְהוּט זִיךְ , אוּנ הָאט גֶע-
מֶענְט רֶעכְנֶען אַז נָאר גִיךְ וֶועט אַרוֹיס אַזַא הֲרֵגָה צְוִוישֶׁען דִי אַיינְוָואהנֶער

צו אײנער פון די צדדים װעט איהם קומען בעטען ער זאל אָננעהמען די יודישע הױפּטשטאדט. דאריבער איז ער געבליעבען שטעהן אונ האט אװעקגעשיקט דערװײל זײן זוהן טיטוס אונ דעם קאניג אגריפא קײן רום צו בעגריסען דעם נײעם קײזער גאלבא; נאר אין מיטען װעג זענען זײ געװאהר געװארען אז גאלבא איז שױן טױט, אונ אז די ראמישע מלוכה איז איבערגעגאנגען צו אָטהָא אונ װיטעליוס, אונ האבע זיך אומגעקעהרט. טיטוס׳ן האט עס געצױגען צו זײן געליעבטער פרינצעסין ברניצה, אונ אַ חוץ דעם האט ער געװאלט צורעדען דעם פאטער ער זאל בעסער זיך נעהמען די ראמישע קרױן. װעספּאַסיאן האט זיך ניט געלאזט לאנג בעטען, נאר ער האט מורא געהאט אז דער מושל פון סיריען, ליציניוס מוציאנוס אונ דער הערשער פון מצרים, אלכסנדר טיבעריוס, זאלען ניט זײן קײן נעגנער. מיט ליציניוס׳ן האט איבער געארבײט טיטוס, אונ בײ אלכסנדר׳ן האט ברניצה געפועלט, אונ גאר ניך האט דאס חיל אין מצרים געשװאורען צו דינען טרײ דעם קײזער װעספּאַסיאן, אונ אין עטליכע טאג ארום האט געשװאהרען דאס חיל אין סיריען. בײ אזא גדולה האט שױן װעספּאַסיאן פארגעסען אין די יודען; ער איז מיט טיטוס אװעקגעפאהרען קײן מצרים אונ איז דארט געבליעבען ביז עס איז אנגעקומען די ידיעה פון װיטעליוס׳ס טױט.

אזױ זענען איבערגעגאנגען צװײ יאהר, אונ די שװערד פונ׳ם שונא האט אלץ געשװעבט אין דער לופט. אין ירושלים זענען שױן דערמאלט געװעזען פיער כתות אפילו פון די װאס האבען נאר געהאלטען פון מלחמה: צװײ טױזענד מענשען זענען געשטאנען אונטער דער מאכט פון אליעזר בן שמעון, זעכס טױזענד אנטלאפענע פון גאלילעא האבען געהאט זײער בעזונדער פארשטעהער יוחנן בן לוי. אריבער צעהן טױזענד סיקאריער האבען געקוקט אין מױל אריין שמעון בר גיורא, אונ אויסער דעם האבען זיך דארט געפונען פינף טױזענד אדומים אונטער דער השגחה פון יעקב בר שושא אונ שמעון בר קטלא. דאס זענען געװעהן לױטער גבורים אונ װען אלע זאלען זיך געװעהן אבגעגעבען מיט אײן זאך אונ זעהן נאר צו בעשיצען דאס לאנד, װאלטען זײ געװים מצליח געװעהן; זײ האבען אבער זײערע כוחות אװעקגעגעבען אויף קאליע צו מאכען אײנער דעם אנדערן, אונ עהדער מאכען אחדות צװישען זיך אונ זײן פערטיג צו קענענען דעם שונא האבען זײ זיך געהאלטען אין אײן רודפ׳ן, האבען אונטערגעצונדען

הייָער און האָבען אַפִּילוּ אויף צו לְהַכְעִיס פאַרבְּרֶענְט די תְּבוּאוֹת וואָס וועַ-נען געוועהן אָנגעגרייט אויף אַ נויט.

אין אַזאַ לאַנגע האָט זיך געפונען יְרוּשָׁלַיִם, ווען טִיטוּס, וואָס איז שוין דערמעלט געוועהן דער קרוינפּרינץ פון רוֹם, איז צוגעקומען צו דער יודישער הויפּטשטאָדט מיט אַ פעסטען ווילען נאָר ניך זי איינצונעהמען; ווייל עס איז איהם ניט אָנגעשטאַנען אַז ער זאָל ניט קאָנען בייקומען אַ שטאָדט וואָס האָט אין זיך אַליין געהאַט געגונג שׂוֹנְאִים און האָט שוין בעדאַרפט לאַנג פאַלען. ער האָט מיטגעבראַכט זעהר פיעל חַיִל, און אַ חוץ דעם האָבען איהם געהאָלפען אַזוינע יודען ווי דער קאָניג אַגְרִיפַּא, יאָזעפוס פלאַוויוס, און בעזאָנדערס אַלעקסאַנדער טיבעריוס, וואָס איז געוואָרען דער ערשטער גענעראַל און הויפּטפיהרער פון דער מִלְחָמָה. פון דעסטוועגען אַז מען האָט אין יְרוּשָׁלַיִם אַ קוק געטהון, אַז דער שׂוֹנֵא הייבט זיך אָן נאָהנטער צוצוריקען, האָבען זיך באַלד עטליכע כִּתּוֹת אויסגעגלייכט, מען האָט צו וויסען געגעבען די יודען אין אַלע אַנדערע ערטער זיי זאָלען קומען בעשיצען זייער הויפּטשטאָדט. און ניך איז יְרוּשָׁלַיִם פול געוואָרען מיט מענשען, וואָס האָבען טאָג און נאַכט געאַרבייט צו בעפעסטיגען די שטאָדט, זי זאָל קאָנען אויסהאַלטען די בעלאַגערונג פון די ראָמער. טיטוס איז דערווייל געבליבען שטעהן אין סקאָפּאָס, און האָט צוגעשיקט זיינע לייט בעטען ביי די איינוואָהנער פון יְרוּשָׁלַיִם זיי זאָלען זיך אונטערגעבען, און האָט זיי צוגעזאָגט, אַז די מְלוּכָה וועט זיי מוֹחֵל זיין, און אַלדינג וועט זיך פיהרען ווי פריהער. ער האָט עס געטהון איבער צוויי טְעָמִים: ערשטענס, האָט ער געוואָלט יוֹצֵא זיין פאַר זיין געליעבטער פּרינצעסין בערניצה, וואָס איז פאָרט געוועהן אַ יודיש קינד און האָט ניט געקאָנט ליידען מען זאָל חָרוּב מאַכען די יודישע הויפּטשטאָדט, און צווייטענס, האָט זיך איהם זעהר געגלוסט אומקעהרען זיך קיין רוֹם און שעפּען דאָרט כָּבוֹד מיט לעפעל, ווי עס שטעהט אָן אַ בֶּן מֶלֶךְ. אין יְרוּשָׁלַיִם האָט מען אָבער טיטוס'ן ניט געוואָלט הערען, און ער איז געצוואונגען געוועהן זיך נעהמ'ן צו דער אַרבייט. צום אָנהויב איז איהם נאָר ניט געראָטהען: אַז ער איז צוגעקומען צו איי-נעם פון די טויערען, זענען אַרויסגעלאָפען פיעל יודישע קריגער, און ער איז קוים מיט'ן לעבען אַנטלאָפען, און אַזוי האָבען די יודען אויך צוטרי-בען דאָס ראָמישע חַיִל וואָס האָט געוואָלט מאַכען זייער לאַגער אויף דעם הַר הַזֵּיתִים. טיטוס האָט דערווייל געהייסען אַרבייטע אין דער בעלאַגערונג.

ווייל ער האט געוואוקסט אז עס איז פסח, און האט גערעכענט אז די יודען וועלען אים יום טוב גאר ניט טהון. קוים אבער האבען די רוימער אנגעהויבען עפעס טהון, זענען באלד די יודען ארויס און האבען זיי צוטריבען, א חוץ דעם וואס ווייבער און קינדער פלעגען זיך שטעלען אויף דער הויכער וואנד פון דער פעסטונג און ווארפען שטיינער אדער גיסען זידיגען אהל אויף די קעפ פון די רוימער. אזוי זענען אוועקגעגאנגען פינפצעהן טאג ביז טיטוס איז פערטיג געווארען מיט דער ערשטער וואנד פון דער פעסטונג; גאר דא האט זיך ערשט אנגעהויבען די רעכטע מלחמה, ווייל די יודען האבען זיך געשלאגען ווי די לייבען, און האבען בעשיצט די צווייטע וואנד, און עס האט איהם געקאסט גענוג מיה ביז ער האט ערשט אין עטליכע טאג ארום צושטערט אויך די צווייטע וואנד. און איז אריין אין דער פארשטאדט בזתה.

ווען די סכנה איז גרעסער געווארען, זענען די יודען ביי זיך דווקא שטארקער געווארען און האבען זיך געוועהרט געגען שונא ווי אמת'ע גבורים וואס האבען פאר קיין זאך קיין מורא ניט. טיטוס האט זיך גענומען צו דער פעסטונג אנטאניא, און האט פערבראכט בארויף גאנצע זיבצעהן טאג; גאר אז ער איז שוין געווען גאר פערטיג, איז ארויס יוחנן מיט זיינע לייט דורך א בעהאלטענעם גאנג אונטער דער ערד, און האט אנגעצונדען אלדינג וואס די רוימער האבען געבויעט. דאס אייגענע האבען שפעטער מיט צוויי טאג געטהון דריי גבורים פון שמעון בר גיורא'ס חברה: תפתי, מנסר און סגיבא פון אדיאבענע, וואס האבען ניט געקוקט דארויף וואס פיילען זענען געפלויגען פון אלע זייטען, און האבען אויך אנגעמאכט א שריפה אין רוימישען לאגער. טיטוס האט געפרובט צושיקען צו די יודען יאזעפוסן, ער זאל זיי נאך א מאהל בעטען זיי זאלען ניט זיין קיין עקשנים, נאר ער האט אויסגעקליבען ניט קיין גוטען שליח, און א חוץ דעם האבען זיי טאקי שוין קיין אנדער ברירה ניט געהאט: זיי האבען פון דערנייטענס געזעהן ווי טיטוס איז זיך נוהג מיט די יודען וואס זענען אוסגעגען, אדער איסיסטען אביינגעפאלען צו איהם אין די האנד ווי ער לאזט זיי כמעט פינף הונדערט א טאג אויפהאנגען, אדער ער שיקט זיי צוריק קיין ירושלים מיט אבגעהאקטע האנד, און עס איז ביי זיי געבליבען זיי זאלען זיך ניט לאזען איבערעדען. טיטוס האט געזעהן אז די מלחמה וועט זיך ציהען א לאנגע צייט, און האט פערשטאנען, אז ער קאן די

יידען נוגר זיין גאר מיט הונגער, נעמען ער נעמט ביי זיי צוגעשטאַנען יעדע מאגליכקייט אריינצופירען שפייז אונ לעבענסמיטעל. דאריבער האט ער געהייסען ארומגראבען גאנץ ירושלים, כדי מען זאל זיך אפילו בסתר אויך ניט קאנען ארויסגנבענען פון דער שטאדט, אונ נאר ניך איז דארט געוואָרען אזא הונגער, אז מענשען זענען געפאלען אין די גאסען. טייל פאר געלד האט מען אויך ניט געקאנט בעקומען וואס צו עסען. עס איז געקומען דערצו, אז מתים האבען זיך געוואלגערט אויף יעדען שריט, אונ אומגליקליכע עלטערן האבען געגעסען דאס פלייש פון זייערע טויטע קינדער. פיעל האבען ניט געקאנט אויסהאלטען אונ האבען זיך ארויסגעגנב'ט צו די רומער, נאר דארט האט זיי ערווארטעט נאך א שרעקליכער טויט: די רומער פלעגען זיי לעבעדיגערהייט אויפשניידען די בייכער, ווייל זיי האבען גערעכענט אז די יודען האבען איינגעשלונגען גאלדענע מטבעות עהדער זיי זענען אנטלאפען פון ירושלים כדי זיי זאלען זיך קאנען אין רומישען לאגער קויפען עסענווארג.

אז די נויט האט געצווינגען פיעל יודען איבערצוגעהן צום שונא, האבען די פארשטעהער אונ פיהרער פון דער מלחמה זיך ענטשלאסען מעהר ניט צו דערלאזען אזא זאך, וואס קאן שלאבעריג מאכען די איבריגע, אונ האבען אנגעהויבען צו בעשטראפען מיט'ן טויט אזעלכע וואס אויף זיי איז געפאלען א חשד אז זיי האלטען מיט די רומער. דעמאלט האט שמעון בר גיורא געהייסען אפענטליך אראפנעהמען די קאפ פונ'ם כהן מתיה אונ זיינע דריי זיהן, אונ די רומער האבען פון ווייטענס געקאנט זעהן ווי זייערע פארבארגענע גוטע פריינד בעצאהלען מיט'ן לעבען פאר זייער פאלשקייט געגען אייגענע ברידער. פון דעסטוועגען האבען זיך נאך געפונען גענוג יודען, וואס האבען שטילערהייט געארבייט פאר די רומער: זיי פלעגען קלאמערשט שיסען אויפ'ן שונא, נאר אין זייערע פיילען זענען געלעגען קליינע קוויטעלעך, אונ דארט האבען זיי מודיע געווען אלדינג וואס עס קומט פאר אין ירושלים.

טיטוס האט זיך גענומען נאך מיט מעהר חשק צושטערן די פעסטונג אנטאניא, אונ נאך א שווערע ארבייט פון איין אונ צוואנציג טאג איז עס איהם געראטהען. ווי ערשטוינט זענען אבער די רומער געווארען ווען זיי האבען דערזעהן, אז צווישען די אומגעפאלענע ווענד איז דא א שפיגעל נייע פעסטונג, אונ עס האט זיי געקאסט גענוג מיה אונ בלוט ביז די אנ-

דָּערֶע פֶּעסְטוּנְג אִיז גֶעפַאלֶען. דָערְוַוייל אִיז דָער גָאטֶעסְדִיעֶנְסְט אִין בֵּית הַמִקְדָּשׁ רֶעגֶעלמֶעסִיג גֶעגַאנְגֶען יֶעדֶען טָאג, אוּנ וִוי דָער הוּנְגֶער אִיז גְרוֹיס גֶעוֶועהן הָאט מֶען גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל מַקְרִיב צוּ זַיין דִי קָרְבָּנוֹת וִוי פְּרִיהֶער; נָאר דֶעם זִיבְּצֶעהְנְטֶען תַּמּוּז (שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז) אִיז שׁוֹין אוּנְמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן צוּ בֶּעקוּמֶען עֶרְגֶעץ אַ בְּהֵמָה, אוּנ מֶען הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען קָרְבָּנוֹת צוּ בְּרֶענְגֶען. טִיטוּס הָאט וַוייטֶער גֶעשִׁיקְט יָאזֶעפוּס'ן זָאגֶען, אַז עֶר וֶועט נִיט בֶּערִיהְרֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ וֶוען דִי אַיינְוְואוֹהְנֶער וֶועלֶען זִיךְ נָאךְ אִיצְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען. נָאר יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי הָאט גֶעעֶנְפֶערְט אַז יְרוּשָׁלַיִם אִיז גָאטֶ'ס שְׁטָאדְט, אוּנ קָאן נָאר חָרֵב וֶוערֶען וֶוען זַיין רָצוֹן וֶועט זַיין דֶערוֹיף.

דִי קְרַאפְט פוּן דִי יוּדִישֶׁע גִבּוֹרִים הָאט זִיךְ פֶערְדָאפֶּעלְט: חָאטְשִׁי דָער שְׁרֶעקְלִיכֶער הוּנְגֶער הָאט גֶעוָוארְפֶען מֶענְשֶׁען פוּן דִי פִּיס, חָאטְשִׁי מֶען פְלֶעגְט זִיךְ שְׁלָאגֶען אִין נַאס אִיבֶּער אַ בִּיסֶעל שְׁטְרוֹי אָדֶער אַ שְׁטִיקֶעל לֶעדֶער, וָואס מֶען הָאט עֶס גֶענוּצְט צוּ עֶסֶען אוּנ דֶערהַאלְטֶען דִי נְשָׁמָה, חָאטְשִׁי עֶס אִיז אַזוֹי וַוייט דֶערגַאנְגֶען, אַז אַ פְרוֹי מִרְיָם הָאט גֶעקוֹילֶעט אִיהר אַיינְגֶען קִינְד אוּנ גֶעגֶעסֶען דָאס פְלֵייש; פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע קְרִיגֶער אַזוֹי פִיעל כֹּחַ בֶּעוִויזֶען, אַז עֶטְלִיכֶע רָאמֶער, וָואס זֶענֶען נָאךְ פוּן פְרִיהֶער גֶעבְּלִיבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם, הָאבֶּען זֵיי מְקַנֵא גֶעוֶועהן, אוּנ הָאבֶּען דַוְקָא אִין אַזַא נוֹיט, אָנְגֶענוּמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה, אוּנ זֵייעֶרֶע נַייעֶ בְּרִידֶער הָאבֶּען זִיךְ מִיט זֵיי גֶעטְהֵיילְט מִיט'ן לֶעצְטֶען בִּיסֶען. טִיטוּס הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶס אִיז קֵיין תַּכְלִית נִיט, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּצִינְדֶען אַלֶע בִּנְיָנִים וָואס הָאבֶּען גֶעשִׁיצְט דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ. אַז עֶס הָאט זִיךְ אָבֶּער אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי שְׂרֵיפָה הָאט עֶר אַלֵיין גֶעהֵייסֶען לֶעשֶׁען, אוּנ הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אַיין עֵצָה מִיט זַיינֶע הוֹיפְּטלַייט וִוי אַזוֹי זָאל עֶר זִיךְ בֶּענֶעהְמֶען מִיט'ן יוּדִישֶׁען הֵיילִינְטְהוּם. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט טִיטוּס אַלֵיין, צוּ לִיעבּ דֶער פְּרִינְצֶעסִין בֶּרֶנִיצֶה, נִיט גֶעוָואלְט אָנְרִיהְרֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ; אוֹיסֶער דֶעם הָאט אִיהם אוֹיךְ אָבְּגֶערָאטְהֶען דֶערפוּן אַלֶכְּסַנְדֶר טִיבֶּעריוּס, חָאטְשִׁי עֶר הָאט שׁוֹין לַאנְג אַוֶועקְגֶעוָוארְפֶען דֶעם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען. דֶערְוַוייל זֶענֶען אָבֶּער, דֶעם צֶעהְנְטֶען אָב, דִי יוּדֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי רָאמֶער, אוּנ וֶוען עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיס גֶעטוּמֶעל, הָאט גֶעחַאפְּט אַיינֶער פוּן דִי רָאמִישֶׁע סָאלְדַאטֶען אַ בְּרֶענֶענְדִיג שְׁטִיק הָאלְץ אוּנ הָאט אַריינְגֶעוָוארְפֶען אִין הוֹיף פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָּשׁ, אוּנ דָאס פַייעֶר הָאט פוּן אַלֶע זַייטֶען אַרוּמְגֶעחַאפְּט דֶעם הָאלְצֶערְנֶעם מִשְׁכָּן. אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע מִלְחָמָה הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיפְ'ן פְּלַאץ פוּן דֶער שְׂרֵיפָה, טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָוארְפֶען אִין פַייעֶר, דָאס גֶעשְׁרֵיי אִיז גֶעגַאנְגֶען בִּיז דֶעם זִיבֶּעטֶען הִימֶעל, מֶען הָאט אֲפִילוּ נִיט גֶעקֶאנְט הֶערֶען טִיטוּס'ס בֶּעפֶעהל, וֶוען

ער האט געהייסען לעשען: דאס ראמישע חיל איז שוין געוועהן אזוי צובייזט, אז עס האט ניט געקוקט אויף קיינעם אונ האט נאר אהן רחמנות אויסגעהרגעט אומשולדיגע ווייבער אונ קינדער, וואס האבען זיך ניט געמישט אין קיין זאך, אונ האבען נאר געהאפט אז פונקט אין דער לעצטער מינוט וועט געשעהן עפּיס א נס אונ די ישועה וועט קומען.

אזוי איז דער בית שני חרב געווארען פונקט אין דעם איינענעם טאג וואס דער בית ראשון. די כהנים האט טיטוס געהייסען אומברענגען, עס זאל ניט בלייבען קיין זכר פון דעם יודישען גאטעסדיענסט. נאר פון דעסטוועגען האבען זיך נאך א קליינע טהייל געהאלטען אין דער אייבערשטער שטאדט „ציון", וואס איז נאך געוועהן גוט בעפעסטיגט. טיטוס האט פארגעלעגט די יודען זיי זאלען זיך אונטערגעבען, נאר די פארשטעהער יוחנן אונ שמעון האבען געאנטפערט, אז זיי האבען געשווארען די כלי זיין ניט ארויסצולאזען פון די האנד, אונ דאריבער קאנען זיי איבערגעבען די אייבערשטע שטאדט נאר מיט דעם תנאי מען זאל זיי לאזען פריי אונ בעוואפענט אוועקגעהן. דארויף האט טיטוס ניט געוואלט בעשטעהן, אונ די יודען האבען זיך אויף זיין יושר ניט געקאנט פערלאזען: עס האט זיך ווייטער אנגעהויבען א מלחמה וואס האט זיך געצויגען צוואנציג טאג, די יודען זענען שוין געוועהן שטארק אבגעשוואכט דערצו האבען זיי נאך געמוזט האבען צו טהון מיט די אדומים. וואס האבען מעהר געצויגען צו די ראמער. עס איז געקומען דערצו, אז די יודען האבען זיך נאר געמוזט איננוועניג בעווארענען געגען זייערע פריהעריגע גוטע פריינד אונ בעשיצער. פיעל פון די אדומים האבען זיי געטויטעט, אונ די איבעריגע פערשלאסען אין תפיסה, אונ אזוי האבען זיי זיך געשלאגען ביז דער לעצטער רגע, ביז טיטוס האט דעם אכטען אלול, איינגענומען אויך די אייבערשטע שטאדט.

טיטוס האט געהייסען צושטערן כמעט גאנץ ירושלים, וואס האט איהם געקאסט אזוי פיעל מיה אונ צוגענומען דאס לעבען ביי מעהר פון א מיליאן מענשען. קיין גאנץ שטיינדעל האט דער שונא ניט איבערגעלאזט, אונ איניינעם מיט'ן לעצטען הייזעל וואס די ראמישע סאלדאטען האבען צוברָאכען, איז אומגעפאלען דער גרויסער בנין פון דער יודישער זעלבסטשטאנדיגקייט... אש איז געווארען פון דער היילינגער שטאדט, ציון איז געבליבען א ביטערע אלמנה... מיט א צובראכען הארץ האט זי געזעהן ווי איהרע עלענדע קינדער ווערען צוזאָעט אונ צושפרייט אויף דער וועלט, אונ זי האט זיי מעהר ניט געקאנט העלפען ווי מיט טרעהרען; ווייל קיין איינציגער שיין פון האפנונג האט זיך ניט ארויסגעוויזען, אונ עס איז שוין מעהר קיין נביא ניט געוועהן וואס זאל היילען די וואונדען מיט א זיס ווארט פון נחמה

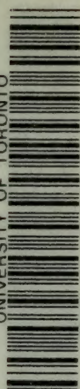

רעגיסטער

פֶערצֵייכְנִיש פוּן אַלֶע נָאהמֶען וָועלְכֶע קוּמֶען פָאר אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶען בַּאנְד.

ח

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00264940 8